ÂRİDU'L-CEHL

EHLİ SÜNNET VE'L-CEMAATE GÖRE CEHALETİN İTİKADİ HÜKÜMLERE OLAN ETKİSİ

Yazar: Ebi'l-Ula b. Raşid b. Ebi'l-Ula Er-Raşid

Mektebetu'r-Ruşd – Suudi Arabistan: Riyad

İLİM VE CİHAD

www.ilimvecihad.com

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Selat ve selam peygamberimiz Muhammed'e, ailesine ve tüm ashabı üzerine olsun. Şeyh Ebi'l-ula b. Raşid b. Ebi'l-ula'nın yazmış olduğu "Ehli sünnet ve'l-cemaate göre cehaletin itikadi hükümlere olan etkisi" kitabını gözden geçirdiğimde konusunda harika bir eser olduğunu gördüm. Özelliklede cehaletin yayıldığı, hevaya uymanın galip geldiği, akide meselelerine ilimsiz bir şekilde dalındığı ve cehalet iddiası ile İslam beldelerinde yaşamalarına, kuranı, hadisleri ve ilim ehlinin sözlerini dinlemeleriyle üzerlerine hüccet ikame edilmelerine rağmen müşriklerin ve mürtedlerin mazur gösterilmeye çalışıldığı şu dönemlerde böyle bir kitabın telif edilmesi çok faydalı oldu. Zira bu kimseler, üzerlerinde bulundukları ve babalarından gördükleri dinleri üzerine sebat etmeyi tercih edip Allah'ın kitabına ve resulünün sünnetine icabeti reddettiler. Bunlarla delil getirip bunlara bağlı kalanları ise Müslümanların üzerinde bulunduklarından çıkmakla itham ettiler. Zira onların örfündeki Müslümanlar; kabirlere ibadet edenler ve bidat ve sonradan ortaya çıkma küfürlere tutunanlardır. Cehalet ancak bazı özel hallerde mazeret olabilir. Örneğin:

1- İslam beldelerinden uzak ve Kuran ve sünnetin ulaşmadığı bir bölgede yaşayan bir kimse için.

2- İslam beldesinde yaşayan kimse ise açıklanmaya ve beyana ihtiyaç duyan kapalı meselelerde cehaleti ile mazur olabilir. Tevhid ve şirk, zina, faiz, ölü eti, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanlar ve ilim ehlinin üzerinde icma ettiği diğer açık meselelerde ise; anlamak istediğinde anlayacağı bir şekilde kendisine kuran ve sünnetin ulaştığı kimse bu meselelerde mazur olamaz. Çünkü –Allah'a hamd olsun- cehalet, peygamberimizin gönderilmesi ile kalkmış ve isteyip talep eden bir kimse için ilim yolları kolaylaşmıştır. Allahu tealadan hepimizi faydalı ilim ve salih amellere muvaffak kılmasını diliyorum. Muhammed'e, ailesine ve ashabına selat ve selam olsun.

Salih b. Fevzan b. Abdullah el-Fevzan: 13-12-1421 h.

ÖNSÖZ

Şüphesiz ki hamd Allah'a aittir. O'ndan yardım diler ve O'na istiğfar ederiz. Nefislerimizin şerlerinden ve amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allahu teala kime hidayet ederse onu saptıracak ve kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına, bir olup ortağının bulunmadığına, Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) O'nun kulu ve Resulü olduğuna şehadet ederim.

"Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin."[1]

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadınlar meydana getiren rabbinizden sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve akrabanın haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp gözetmektedir.[2]

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru olan sözü söyleyin ki, Allah yaptığınız amellerinizi kabul etsin ve günahlarınızı affetsin. Allah ve Resulüne itaat eden, elbette ki bütün büyük amel ve beklentilerini elde etmiştir."[3]

Bu mukaddimede işlenen konular:

1- Araştırmanın adı: "Ehli sünnet ve'l-cemaate göre cehaletin itikadi hükümlere olan etkisi"

2- Konunun ehemmiyeti, birkaç nedene dayanmaktadır. Bunlardan bazıları:

a) Konu hakkında yazanların sağlam kurallar koyamamasının yanı sıra insanların bu meselede ihtilafa ve tefrikaya düşmeleri.

b) Bu konu hakkında yazılar yazanlar veya söz söyleyenler genel olarak iki kısma ayrılırlar:

---

[1] Ali İmran: 102
[2] Nisa: 1
[3] Ahzab: 71

1) Ehli sünnet imamlarının koymuş oldukları kurallara itibar etmeksizin tüm meselelerde ve tüm hallerde genel olarak cehaleti mazeret sayanlar. Bu gruptakilerden bazıları o kadar aşırıya gitmişlerdir ki, Lailahe illallah'ı nutk ediyor diye muayyen bir kimsenin tekfirini imkânsız hale getirecek şartlar ileri sürmüşlerdir.

2) Bir kısım da vardır ki hiçbir durumda ve hiçbir meselede cehaleti özür olarak kabul etmemişlerdir. Böylece şirk veya küfür fiili işleyen bir kimseyi, -tekfirin kurallarına ve manilerine bakmaksızın- tekfirde aceleci davranmışlardır.

c) Arızi (geçici) olan bu meseleyi tartışıp belirli kurallar üzerine oturtmak. Zira bu konunun tekfir meseleleri ve onun üzerine terettüp eden çok tehlikeli neticeleri ile yakın ilişkisi bulunmaktadır:

1) Şeyhu'l-İslam (rhm) şöyle der: "Bu açığa çıktıktan sonra, şunu da bilmelisin ki; tekfir ve tefsık meseleleri, ahiret yurdunda vaad ve vaid ile ilgili olan, isim ve hüküm meselelerindendir. Dünyada ise dostluk ve düşmanlık, öldürme ve koruma altına alınma gibi konularla direk bağlantılıdır."[4]

2- Necd bölgesinin müftüsü şeyh Ebu Butayn tekfir meselelerinden söz ederken şunları söylemektedir: "Şeytan bu meselede insanların birçoğunun ayağını kaydırmıştır. Bir grup gevşek davranarak kitabın, sünnetin ve icmanın, küfrünü belirttiği bir kimsenin müslümanlığına hüküm vermiştir. Diğer bazıları ise aşırıya giderek kitap, sünnet ve icmanın, islamına hüküm verdiği kimseleri tekfir etmişlerdir. Bu iki grup arasında İslam'ın içine düştüğü musibet ne büyük, bu iki beladan çektiği ne kadar kötüdür."[5]

3- Davet âlimlerinden şeyh Abdullatif b. Abdurrahman b. Hasan Âli'ş-şeyh şöyle der: "Bu iki şeyh (İbn Teymiyye ve İbn Kayyim), küfür, riddet ve şirki gerektiren bir şey işleyen kimsenin, bunların gereğince hüküm verileceğini ve yine işlemiş oldukları küfür, şirk veya fısk suçlarının gereğince hüküm olunacaklarını belirtmektedirler. Ancak bunlardan birisinin geçerli olmasına engel olacak bir maninin bulunması durumu bundan istisna edilir. Tabi bununda özel halleri vardır. Bu konuya, bir puta, kabre, bir insana veya mezara tapan girmez. Zira bu konularda deliller açıktır ve resullerin gönderilmesi ile hüccet ikame edilmiştir."[6]

d) Bu konunun, son derece önemli olan -İmanı bozan söz ve ameller- konusu ile ve yine bu arızi durumun (cehaletin), bu tür söz ve amelleri işleyen kimseye olan etkisiyle çok sıkı bir bağı vardır.

---

[4] Mecmuu'l-Fetava: 12/467
[5] Fetava eimmetun-necdiyye: 3/336
[6] Fetava eimmetun-necdiyye: 3/338

Bu gün Müslümanların hallerine ve beldelerine bakan bir kimse, sözlü ve fiili olarak İslam'ı bozan birçok unsurlarla karşılaşacaktır. Bunlardan bazıları eskiden beri süre gelen konular olduğu gibi bazıları da yeni ortaya çıkmış meselelerdir. Bizim amacımız bunları derinlemesine incelemek değildir. Fakat bunların en önemlilerine kısaca değinmek istiyoruz:

1) Kabirlere, kubbelere, türbelere, ağaçlara, taşlara, velilere ve salihlere dua, istiğase, yardım isteme, adak adama, kurban kesme ve tavaf etme şekilleri ile ibadet etme. Tüm bunlar ittifakla İslam'ı bozan unsurlardandır.

2) İslam şeriatını yönetimden indirip yerine insanların koymuş oldukları uydurma kanunlar getirilmesi, bunların gereğince helalin haram kılınması, haramın helal kılınması ve şer'i olan cezaların Allah'ın hiçbir şekilde bir delil indirmediği bir şekilde uydurma cezalar ile değiştirilmesi. Bu, bu gün Müslümanların diyarlarının genelinde yaşanan durumdur. Bu da âlimlerin ittifakı ile imanı bozan unsurlardandır.

3) Müslümanlara karşı kâfirlerle işbirliği yapıp dostluklar kurmak, onları samimi bir şekilde sevmek, müminleri bırakıp onları veliler edinmek ve müminlere karşı onlara destek olmakta imanı bozan unsurlardandır.

4) Dinle ve dinine bağlı kimselerle alay edip istihza etmek. Görsel, işitsel ve yazılı basın aracılığı ile onları hafife almak. Hatta mesele, dinde bilinmesi zorunlu olan cennet, cehennem, hadler ve şeriatın tazirleri gibi dinin temelleriyle bile istihza edilmeye kadar varmıştır. Bunun örnekleri sayılmayacak kadar çoktur.

5) Hükümlerden ve dinin zaruri olan meselelerinden, dinde bilinmesi zorunlu olanların inkâr edilmesi, bunları ispat edip dile getiren kimselerin hor görülmesi. Bunun örnekleri çoktur.

6) Allah'ın isim ve sıfatlarında ilhada sapıp kuran ve sünnette sabit olan bu sıfatlardan bazılarını inkâr etmek veya inkâra yakın bir tarzda tevil etmek. Örneğin Allah'ın arşı üzerine istiva etmesi ve mahlûkatları üzerinde olmasını inkâr ve bunun dışındaki, daha önceki fırkaların içine düştükleri ve çağdaşlarında onlara tabi oldukları diğer meseleler…[7]

İmanı bozan bu unsurların yaygınlaşması ve fert ve cemaatler olarak insanların çoğunluğunun bunlara düşmesi karşısında davetçiler ve âlimler üzerine düşen, imanı bozan bu unsurların tehlikelerini beyan edip insanları bunlara düşmekten uyarmaktır.

---

[7] İmanı bozan unsurlar konusunda şu kitaplara müracaat edilebilir: 1- Nevakidu'l-iman el-kavliyye ve'l-ameliyye 2- el-iman hakikatuhu ve nevakiduhu 3- Risaletu'l-vela ve'l-bera 4- Risaletu'l-muvalat ve'l-muâdat 5- Risaletu tahkimu'l-kavanin 6- Edvaun ala ruknit-tewhid 7- El-hukmu biğayri ma enzelellahu ahvaluhu ve ahkamuhu 8- Mecmuatut-tewhid 9- Et-tibyan şerhu nevakidu'l-iman

Bunların İslam dininden çıkarcı unsurlar olduklarının delillerini açıklayıp bu konularda meseleleri saptıran veya olduğundan daha hafif gösteren batıl şüphecilere gereken reddiyeler verilmelidir. Bunu, rableri katında kendilerine bir mazeret olarak sunabilmeleri ve hakkı beyan etmeleri için yapmalıdırlar. Zira bunları insanlara açıklayıp gizlememeleri üzerine onlardan söz alınmıştır.

Fakat maalesef, imanı bozan bu unsurlara karşı insanları uyarmanın, Müslümanları parçalayıp birliklerini bozduğunu düşünen bazı davetçiler ortaya çıkmıştır. Bu kimseler, son derece önemli olmasına rağmen bunları çok basit şeyler olarak gösterdiler. Onlardan bazıları, bunları, imanı bozan unsurlar olarak itibar edilmeyecek kadar basit ve sıradan münkerler olarak görürken, diğer bazıları da, kelimeyi tevhidi söylemeleri delili ve bunları cehaletleri üzerine işledikleri için tekfir edilemeyecekleri gerekçesiyle, imanı bozan bu unsurları işleyenleri müdafaaya kalkışmışlardır. Bu kimseler bunu yaparken de, cehaletin kabul edilebilir bir mazeret olması konusunda, âlimlerin koymuş oldukları kuralları göz önünde bulundurmamışlardır. Böylece bu tehlikelerden sakındırmada ve bunların dinden çıkarması konusunda açıklamada, âlimlerin ve davetçilerin gevşek davranması nedeniyle, insanlar nazarında bu unsurların durumu iyice hafife alınır olmuştur.

Bu sebeplerden ötürü, Allah azze ve celleden yardım, başarı ve doğruluk isteyerek bu önemli mesele hakkında bu kitabı kaleme almaya karar verdik.

Şunu söylemeliyiz ki, bu araştırma, bu mesele hakkında aşırıya giden iki fırka arasında vasat olana ulaştıracak önemli kaide ve kuralları içermektedir. Kısaca bu kaideler şunlardır:

1) Cehaletin özür olmasında açık ve kapalı olan meseleler arasındaki fark ve bu meselelerin altına giren diğer konular.

2) Diğer büyük imamlarla karşılaştırarak, Şeyhu'l-islam İbn Teymiyye'nin yanında, dinin asılları ve furuû meselesinin incelenmesi ve sağlam temeller üzerine oturtulması.

3) Tekfir meselelerinde, geçerli olan kasıt ile geçerli olmayan kasıt arasındaki fark ve kasıtta itikat ve niyet olması şartının tartışılması.

4) Açık meselelerde ve gizli meselelerde, hüccetin ikame edilme şekli arasındaki farklar.

5) Öğrenme imkânı olanla olmayan arasındaki fark ve "öğrenme imkânı olması (temekkün)" kaidesinin sınırları ve sağlam bir zemine oturtulması.

6) Yeni İslam'a giren ve İslam'dan uzak bir beldede yetişen bir kimsenin, açık olan meselelerde cehaletin mazeret olmamasından istisna edilmesi kaidesinin incelenmesi ve sağlam bir zemine oturtulması.

7) Nev'in küfrü ile muayyenin küfrü arasındaki farkın incelenmesi, kurallaştırılması ve önde gelen âlimlerin bu kaideyi sınırlamaları.

8) İslam veya küfür ile hüküm vermenin kuralı ve bunun dayanağının zahire göre olmasının incelenmesi ve sağlam bir zemine oturtulması.

Bu araştırma on bölümden oluşmaktadır:

Birinci fasıl:

1- Cehaletin tanımı ve kısımları

2- Hüccet olacak olan şer'i delilin mefhumunun açıklaması

İkinci fasıl: "Tanınmış âlimlerin yanında açık ve kapalı olan meselelerin birbirlerinden ayrılması" başlığı altında;

1- Konuya giriş

2- Açık meselelerin altına girenler

3- Gizli meselelerin altına girenler

4- Açık ve gizli olan meselelerin birbirinden ayrı tutulması konusunda âlimlerden nakiller

5- Meşhur âlimler ile karşılaştırarak, Şeyhu'l-islam'ın yanında dinin asılları ve füru meselesinin incelenmesi

Üçüncü fasıl: "Mükelleften küfür sözü veya fiili sadır olduğunda kasıt aranması" şartının tartışılması başlığı altında;

1- Kastın kısımları ve geçerli olan kasıt ile geçerli olmayan kastın beyanı

2- Kuran-ı kerimin, kastı, niyet ve itikat olarak itibar etmeyişinin delilleri

3- Sünnetten deliller

4- Meşhur âlimlerin sözleri

Dördüncü fasıl: "Hüccetin ikame edilmesi ile hüccetin anlaşılması arasındaki fark ve gizli ve açık olan meselelerde hüccet ikame edilmesi" başlığı altında;

1- Konuya giriş

2- Hüccetin ikamesi meselesinde âlimlerin genel ifadelerinden örnekler

3- Hüccet kelimesinin açıklaması hakkında âlimlerin sözleri

4- Bölümün özeti

Beşinci fasıl: "Öğrenme imkânı kaidesi (öğrenme imkânı olanla olmayan arasındaki fark)" başlığı altında;

1- Konuya giriş

2- İmkân sahibi olma ile olmamanın sınırları

3- Âlimler arasında bu kaideyi belirleyenlerin isimleri

4- Bu kaidenin belirlenmesi konusunda âlimlerin sözleri

5- Bölümün özeti

Altıncı fasıl: "Kuran'ın ulaştığı kimseye Tevhid meselelerinde cehaletin ve taklidin özür olmayacağına dair Kuran-ı kerimden deliller"

Yedinci fasıl: "Açık olan meselelerde cehaletin mazeret olmadığına dair meşhur âlimlerin sözleri"

Sekizinci fasıl: Riddetin tarifi, şartları ve rükünleri" başlığı altında;

1- Riddetin tarifi ve şartları hakkında fakihlerin sözleri.

2- Riddet babında âlimlerin istisna ettikleri haller.

3- Açık olan meselelerde dinden çıkaran söz ve fiillerde cehaletin mazeret olmaması hakkında meşhur âlimlerin açıklamaları

4- Tövbe ettirilmesinin ne anlama geldiğinin tartışması

Dokuzuncu fasıl: "Cehaletin mazeret olduğuna dair delil getirilen en meşhur itirazların tartışılması" başlığı altında;

1- Zatu envat olayının tartışılması

2- Kendisini yakan adamın olayının tartışılması

3- Aişe (radiyallahu anha)'nin sözünün tartışılması

4- Havariler olayının tartışılması

5- Muaz (radiyallahu anh)'ın secde olayı

6- Huzeyfe b. Yeman (radiyallahu anh) hadisinin tartışması

7- Kaved olayının tartışılması

8- İcma iddiasının tartışılması

Onuncu fasıl: "Meşhur âlimlerin cehaletin mazeret oluşu meselesindeki fetvaları" başlığı altında;

1- Necd'li davet âlimlerinin fetvaları.

2- "El-lecnetu't-daimetu lil-buhusu'l-ilmiyyeti vel-iftai bid-diyarus-Suudiyye" kurumunun fetvaları.

3- Suud müftüsü Abdulaziz b. Baz'ın fervaları

Bu kitabı yazarken edindiğimiz metot, her mesele hakkında soruşturma ve inceleme metodu olacaktır. Büyük imamların tercihlerini tercih etmek ve sözlerini

kesintiye ve kısaltmaya uğratmadan nakletmek ve nasslar hakkındaki açık düşüncelerini aktarıp, onların sözlerini, mesele hakkındaki daha önceki kararlarımıza ve fikirlerimize göre düzenleme olmayacaktır.

Bu kitabı gözden geçirirken vakitlerini ayırdıkları için değerli üstatlarıma da sonsuz şükranlarımı iletmeden geçemeyeceğim. Özelliklede şeyh Salih Fevzan'a kitabı değerlendirip önemli yorumlarda bulunmasından ve önsöz yazmasından dolayı teşekkürlerimi iletmek istiyorum. Birde değerli şeyh Âbid b. Muhammed es-süfyani'ye (Ummu'l-Kura üniversitesinde şeriat fakültesi eski dekanı), şu anda da fıkıh ve usulu fıkıh hocalığı yapan şeyh Âbid b. Muhammed es-Süfyani'ye zamanının birçoğunu ayırdığı için sonsuz şükranlarımı sunmak istiyorum. Kitabın tamamını ona okudum ve birçok yönlendirmeleri ile beni çok faydalandırdı. Allah'ta, O'na karşılığını hayırla versin. Bu kitabın sayfalarını gözden geçiren değerli kardeşlerimden açıklanılması gereken yerlerde nasihatleri ile bana destek olmalarını ve beni irşat etmelerini umut ediyorum. Allahu teala'dan, bu kitabın çıkmasında emeği geçen herkese mükâfatlarını hayırla vermesini, beni ve tüm Müslümanları bununla faydalandırmasını istiyorum. Allahumme âmin.

Maksadımız Allah'ın rızasıdır ve doğru yola iletecek olanda O'dur.

Ebu'l-Ala b. Raşid b. Ebi'l-Ula er-Raşid

Mekkeyi mükerreme: 25 Zilhicce 1418

BİRİNCİ FASIL

BİRİNCİ BÖLÜM

CEHALETİN TANIMI, SURETİ VE KISIMLARINA GİRİŞ

İKİNCİ BÖLÜM

HÜCCET OLACAK OLAN ŞER'İ DELİLİN AÇIKLAMASI

BİRİNCİ BÖLÜM

CEHALETİN TANIMI HAKKINDA BİR GİRİŞ

Cehalet lügatte; ilmin zıddına denilir. Kelimenin kökü, "Fehime ve Selime" babından olan "Cehile"den gelir. "Tecahele" ise; cahil olmadığı halde kendisini cahil gibi gösterme anlamında kullanılır. "Techil" mastarı ise, cehalete nispet etmek demektir.[8]

Istılahta ise; bir şeye, olduğundan farklı bir şekilde inanmaya denilir. İki kısma ayrılır:

a) Basit cehalet

b) Mürekkep cehalet

Basit olan cehalet: Öğrenme konumunda olan bir kimsenin, bir şeyi bilmemesine denilir.

Mürekkep olan cehalet ise: Gerçekle örtüşmeyen kesin inanca denilir.[9]

İbn Manzur şöyle der: "Cehl, ilmin zıddıdır. Cehalet, bir şeyi bilmeden yapmaya denilir. Mechele; seni cahilliğe sürükleyecek olan şeylere denilir. Cahiliye ise; Arapların İslam'dan önceki hallerine kullanılır. Allah'ı, resulünü ve dinin hükümlerini bilmemeleri, nesepleri ile övünmeleri, kibirlenmeleri ve zorbalıkları vb. durumları bunun içine girer.[10]

Cehalet, avaridu'l-ehliyye'den sayılır. Öyleyse Avaridu'l-ehliyye'nin anlamı nedir?

Avarid, Ârid'in çoğuludur. Yani arızı (geçici) durum anlamındadır. Veya Âridetun'ün çoğuludur. Bu durumda geçici bir haslet veya geçici bir afet anlamına gelir. Avarid'in anlamı ise; bir şeyin, asli olan sıfatlarından olmamasına denilir. Örneğin beyazlık, karın arızı bir durumdur. Siyahlık, kömürün arızı bir durumudur.

Usul âlimleri bunu şu şekilde tarif etmişlerdir: Ehil olmaya zıt olan durumlara ve insan olması itibarı ile ona bağlı olmayan şeylere denilir." Usul âlimlerine göre avaridler (geçici durumlar) iki kısma ayrılır:

---

[8] Muhtarus-sahah: s.115
[9] El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye: 16/197 Kuveyt baskısı
[10] Lisanu'l-arab: 11/29

a) Semavi avaridler: Var olmasında veya meydana gelmesinde insanın bir etkisinin olmadığı şeylerdir. Örneğin, çocukluk, delilik, unutma, bunaklık, uyku, baygınlık, kölelik ve ölüm gibi.

b) Sonradan kazanılan avaridler: Var olmasında ve meydana gelmesinde insanın etkisinin olduğu şeylerdir. Buna da cehaleti, hatayı, sarhoşluğu ve gafleti örnek vermişlerdir.[11]

Ehil olmanın tanımı: Ehliyet lügatte, bir şeye elverişli olma anlamındadır.

Istılahta ise: Bir insanın, şer'i olarak, lehine ve aleyhine gerekliliklerin oluşuna veya şeriatte itibar edilecek bir biçimde bir fiilin sadır olmasına elverişliliğine denilir.

Rehavi, ehliyeti şu sözleri ile tanımlamıştır: "Ehliyet; bir şahsın hakkındaki lehine ve aleyhine olan meşru hukukun geçerli olmaya elverişli olmasıdır."

Ceburi şöyle der: "Ehliyet; haklarının ve görevlerinin, hakkında sabit olabilmesi için gerekli şartların oluşmasından sonra insanın haklarını ve görevlerini yerine getirmeye elverişli olmasına denilir.[12]

Dr. Abdulkerim Zeydan şöyle der: "Fakat bazı zamanlar tam bir ehliyet sahibi olduktan sonra insanın başına onu tamamen ortadan kaldıracak, eksiltecek veya onu geçersiz kılma ile etkileyeceği durumlar meydana gelmektedir. İşte Avaridu'l-ehliyye diye adlandırılan durum budur."[13]

Bizim bu kitaptaki mevzuumuz, cehaletin Avaridu'l-ehliyye'den oluşu ve mazeret olarak itibar edilişi; mazeret olmaya uygun olduğu durumlar ve mazeret olmaya uygun olmadığı durumlardır. Burada cehaletin manalarından bizi ilgilendiren, bilmeme anlamında kullanılan cehalettir. Zira cehaletin konumuzla ilgisi olmayan birçok değişik manaları bulunmaktadır.

Bu itibarla âlimler cehaleti ikiye ayırmışlardır:

1- Mazeret olmayan cehalet: Buna, kâfirlerin Allahu teala'nın sıfatlarını ve ahiret hükümlerini bilmeyişlerini misal vermişlerdir. Aynı şekilde kitap, sünnet ve icmada meşhur olan şeylere muhalif olan cehaleti de buna örnek olarak vermişlerdir. Zira buralarda cehalet özür değildir.

---

[11] Risaletu avaridu'l-ehliyye: Hüseyin el-Ceburi; Ümmül-kura üniversitesi
[12] Avaridu'l-ehliyye; s.70-71
[13] El-Veciz, Abdulkerim Zeydan, s.100-101

2- Mazeret olan cehalet: Buna, daru'l-harbte yaşayan bir müslümanın şer'i hükümleri bilmemesini örnek vermişlerdir. Yine kitap ve sünnete muhalif olmadığı sürece, sahih olan içtihatlarda da cehaleti geçerli saymışlardır. Fakat insanların çoğunun bilgisi dâhilinde olan meseleleri bundan ayrı tutmuşlar ve bu tür meselelerde cehalet iddiasını kabul etmemişlerdir. Buna da zina, öldürme, hırsızlık ve içkinin haram olmasını misal vermişlerdir. Miras, boşanma ve köle azat etme gibi insanların çoğunun haberdar olmadığı meseleleri ise bundan ayırmışlardır. Umumun arasında yaygın olan meseleler ile kapalı olan meseleleri de ayrı tutup; birincisini umumun ilmi ikincisini ise havasın ilmi diye ayırmışlardır.[14]

Hanefi usulcüler, cehaleti ehliyetin avaridlerinden olması itibarı ile bazı kısımlara ayırmışlardır. Bunları kısaca özetleyecek olursak:

1- Aklın büyüklenmesi ve kesin delillerin terki ile ortaya çıkan cehalet. Böyle bir cehalet özür olamaz. Örneğin tevhidin, dirilmenin, kıyametin ve dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerin cahilliği gibi

2- Kitap ve sünnete dayanan şüphelerden kaynaklanan cehalet. Heva ehlinden olan fırkaların cehaleti gibi. Hanefilere göre bu cehalette özür olarak kabul edilen cehaletten değildir.

3- İçtihat ve sahih bir şer'i delil ile ortaya çıkan cehalet. Fakat içtihadın yapıldığı bu yer, kitaba, sünnete ve icmaya muhalefet edilerek içtihadın olamayacağı bir yerde yapılmıştır. Böyle bir cehaletin hükmü; her ne kadar günahı düşürecek olan bir cehalet olsa da, hüküm verilmede, eğer had gerekiyorsa had uygulamada özür olarak kabul edilmeyecek bir cehalettir.

4- İçtihat alanı açık olması hasebiyle içtihattan kaynaklanan bir cehalet. Hataya düşen müçtehitlerin durumu buna örnek verilebilir. Böyle bir cehalet tabiî ki mazerettir. Yerine göre de hükümler uygulanır.

5- Şüphe ve hatadan kaynaklanan cehalet. Örneğin, hanımı olduğunu zannederek yabancı birisi ile ilişkiye giren kimse buna örnek olarak verilebilir. Bu tür bir cehalette, Hanefi âlimlerine göre hadleri düşürecek olan cehalettir.

6- Şartların zorunlu kılmış olduğu cehalet. Örneğin, daru'l-harpte yaşayan bir Müslüman'ın İslam'ın hükümlerini bilmemesi gibi. Buda mazeret olarak kabul edilir ve hadler düşürülür.[15]

---

[14] El-Mevsuatu'l-fıkhıyye/Kuveyt: 16/198-199
[15] El-Mevsuatu'l-fıkhiyye: 16/200

Cehalet konusunda fakihlerin kararlaştırmış olduğu kaide şudur: İnsanlar arasında yaygın olan meselelerde, cehalet ve onunla mazur sayılma iddiası kabul edilmez. Bundan, sadece özel kimselerin bilebileceği meseleler istisna edilir.[16]

İslam âlimlerinin kesin olarak ifade ettikleri noktalardan birisi de, cehaletin mutlak olarak mazeret kabul edilmeyeceğidir. Aksi halde cehalet ilimden daha hayırlı olurdu. İmam Şafii (rahimehullah) şöyle der: "Eğer cahil, cehaletinden dolayı mazur olsaydı, cehalet ilimden daha hayırlı olurdu. Çünkü kuldan sorumluluk yükünü kaldıracak, kalbini çeşitli sıkıntılara girmekten müsterih tutacaktır. -Resullerden sonra, insanların Allah'a karşı bir hücceti olmaması için- tebliğin ulaşmasından ve öğrenme imkânından sonra, kulun şer'i hükmün cahili olması onun için bir delil olamaz."[17]

Âlimler, daru'l-islam'da yaşayan bir Müslüman'ın İslam hükümlerini bilmemesini özür olarak kabul etmeyip daru'l-harpte yaşayanı bundan farklı tutmuşlar ve bunda da tafsilat üzere cehaleti kabul etmişlerdir. Çünkü daru'l-islam, İslam hükümlerinin yaygın olduğu bir yerdir. Daru'l-harp ise, bundan farklı olarak İslami hükümlerin yaygın olmadığı yerdir. İslam âlimleri şöyle derler: "Daru'l-harp, İslam hükümlerinin yaygın olmadığı bir yer olduğundan, şer'i emirleri bilmeme cehalet olarak kabul edilir. Zira delili aramada gevşek davranılmamış, bilakis cehalet bizzat delilin kapalı olmasından kaynaklanmıştır. Şöyle ki, bunun nedeni, tebliğ kesildiğinden dolayı daru'l-harpte şer'i hükümlerin yaygınlık kazanmamasıdır."[18] Zuhayli fakihlerin şu sözünü nakleder: "Çünkü daru'l-harp, İslam hükümlerinin yaygın olduğu ve öğrenme imkânın bulunduğu bir yer değildir."[19]

Cehaletin lügat ve ıstılah manasını ve yine fakihlerin cehaleti özür olarak itibar ettikleri ve etmedikleri yerleri geniş bir şekilde sunduktan sonra açıkça şunları gözlemlemekteyiz:

Cehalet meselesinin özür olarak kabul edilmesinin geçerli olabilmesi için birkaç hususun gerçekleşmesi ve bunların mutlaka göz önünde bulundurulması gereklidir:

1- Cahil olunan meselenin türü; dinde bilinmesi zaruri olan meselelerden midir yoksa bunlardan değil midir?

2- Cehaletin gerçekleştiği yer; Daru'l-harp midir yoksa Daru'l-islam mıdır?

---

[16] El-Mevsuatu'l-fıkhiyye: 16/200
[17] El-Mensur fi'l-kavaid; Zerkeşi: 2/15-16
[18] Avaridu'l-ehliyye: 348-349, Nazariyyetut-daruretuş-şeriyye; Wahbe Zuhayli: 118-119
[19] A.d.g.e.

3- Mesele, meşhur olan meselelerden mi yoksa meşhur olmayan meselelerden midir? İslam âlimleri bunu; 'insanların çoğunun bildiği meseleler' ve 'birçoğunun haberdar olmadığı meseleler' şeklinde tabir etmişlerdir.

4- Mesele, doğru bir içtihat yöntemiyle, hatalı veya cahili olunabileceği meselelerden mi yoksa kitap, sünnet ve icmadan açık naslara muhalefetinden dolayı içtihadın olamayacağı yerlerden midir? İslam âlimleri buna "İçtihat olabilecek ve olamayacak yerler" tabirini kullanırlar.

5- Cehaletin üzerinde gerçekleştiği kimsenin durumu; İslam'a yeni girmiş bir kimsenin durumu ile yeni girmemiş kimsenin durumunu birbirinden ayrı tutulmuştur.

6- Cehalet konusunda âlimlerin koymuş olduğu kurallardan biriside, cehaletin ilgili olduğu konuya göre farklılık arz etmesidir.

Şeyh Takiyyuddin el-Haseni eş-şafii şöyle der: "Cehaletten kaynaklanan bir hatanın hükmü, cehaletin alakalı olmuş olduğu şeye göre farklılık arz etmektedir. İnsanların birçoğunun haramlığını bildiği bir konunun cahili olunursa; eğer bu durumdaki kimse, İslam'a yeni girmişse veya bu tür meselelerin kapalı olduğu bir ortamda yetişmişse, bu meselede mazur sayılır. Eğer mesele, insanların çoğunun haramlığını bilmediği meselelerden olur ve böyle bir mesele ona da kapalı kalacak olursa yine mazur sayılır. Ancak bu durumlardan birisi olmazsa cehaleti ile mazur olamaz.[20]

7- Âlimler cehaleti iki kısma ayırmışlardır:

1) Sahibinin üşengeçliğinden ve gidermesindeki gevşekliğinden kaynaklanan cehalet; bunda o kimse için bir özür yoktur.

2) Öğretecek bir kimsenin bulunmamasından dolayı herhangi bir gevşeklik veya üşengeçlik olmadan meydana gelen cehalet; böyle bir kimse cehaleti ile mazurdur.

İbn Lahham olarak bilinen şeyh Alaaddin el-b'ali el-hanbeli, "el-Kavaid" adlı kitabında şöyle der: "Bu anlaşıldıktan sonra, bu konuda şer'i hükmün cahili ile ilgili bazı meseleler vardır: Cahil kimse mazur mudur yoksa değil midir? Bu kaideden şu netice doğmaktadır: Eğer mazur olduğunu söylersek bu, hükmün öğrenilmesinde ihmalkâr ve gevşek davranılmadığındadır. Eğer ihmalkâr ve gevşek davranılırsa asla mazur olunmayacaktır."[21]

---

[20] Kitabu'l-Kavaid, Takiyyuddin el-Haseni eş-Şafii: 2/268
[21] El-kavaid ve'l-fevaid el-usuliyye; s.25

Şeyh Muhammed b. Salih el-Useymin şöyle der: “Bu mesele tafsilata ihtiyaç duymaktadır: Biz deriz ki: Cehalet iki kısma ayrılır: Kişinin mazur olacağı cehalet ve mazur olamayacağı cehalet. Öğrenme imkânı olmasına rağmen gevşeklikten ve ihmalkârlıktan kaynaklanan cehalet, sahibi için özür olmayacaktır. Bunun küfür meselelerinde veya masiyet meselelerinde olması arasında bir fark yoktur. Eğer bunun zıddına bir nedenden kaynaklanırsa, yani ihmalkâr ve gevşek davranılmayıp böyle bir şeyin haram olması hususunda kalbine bir şey gelmemesi sebebiyle de öğrenme gereği duyulmamışsa, kişi bu cehaleti ile mazur sayılacaktır.[22]

Bu değerlendirmeleri burada kısaca versek de bunların detayları ve âlimlerin sözleri bu kitabın ilerleyen bölümlerinde Allah’ın izni ile getirilecektir.

Bu girişi buraya koymamızın amacı; geçici durumlardan olan cehaletten söz etmeye başlamadan ve ehliyetin avaridlerinden kabul edilebilmesi veya edilmemesi için gerekli kuralları vermeden önce konuya bir ön hazırlık olmasıdır.

[22] El-kavlu’l-mufid ala kitabit-tewhid: 1/219

İKİNCİ BÖLÜM

ALLAHU TEÂLÂ'NIN, MUHALİF OLAN KİMSEYE, HÜCCET OLARAK SAYDIĞI ŞER'İ DELİLLERİN BEYANI:

Muteber olan şer'i delillerin şu dört şeyden oluştuğu konusunda âlimler ittifak etmişlerdir: Kitap, sünnet, icma ve genel olarak kıyas.

Allah subhanehu ve teala, anlaşmazlık halinde bizlere, kitabına ve nebisinin sünnetine hükmolunmamızı emretmektedir. Allahu teala şöyle buyurur: "**Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve resulüne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibarıyla daha güzeldir."**[23] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: "**Her hangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz, onun hakkında hüküm vermek (hakkı) Allah'ındır. İşte benim Rabbim olan Allah O'dur. O'na tevekkül ettim ve ben yalnız O'na dönerim."**[24] Başka bir ayette ise: **"Peygamber size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının."**[25] Allahu Teala, imanını geçersiz saydığı bir grubun vasfından bahsederken, kendisinin hükmünden yüz çevirmelerini zikretmiştir: **"Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve resulüne çağrıldıklarında onlardan bir kısmı yüz çevirir."**[26] Başka bir topluluğu ise kitap ve sünnete hükmolunmalarında bunlardan yüz çevirmelerinden dolayı münafıklıkla vasıflandırmıştır: **"Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve peygambere gelin" denilince münafıkların senden alabildiğine yüz çevirdiklerini görürsün."**[27]

Bunun üzerine şunu söyleyebiliriz: Hüccet olan şer'i delil, Allah'ın kitabı, Resulünün sünneti ve ümmetin icmasıdır. Hiç kimsenin, insanların sözleriyle kitaba veya sünnete karşı çıkması caiz değildir. Çünkü insanların sözleri kitaba ve sünnete bağlıdır.[28]

Bu nedenle biz diyoruz ki; Kuran, sünnet veya icmaya dayanmadığı sürece ilim ehlinin sözleri bizzat hüccet değildir. Fakat bu, itibar edilen ilim ehlinin sözlerini atacağımız anlamına da gelmez. Ancak onların sözlerini müstakil bir hüccet olarak kabul edemeyiz. Veya bazılarının sözlerini, diğerlerinin üzerine hüccet olarak kabul edemeyiz. Değinmemiz gereken hususlardan biriside, bu kitapta Kuran ve sünnetin

---

[23] Nisa: 59
[24] Şura: 10
[25] Haşr: 7
[26] Nur: 48
[27] Nisa: 61
[28] Mealimu usulu'l-fıkh indes-selef; Cizani

naslarını açıklarken, ilim ehlinin sözlerini göz ardı etmemiz de bu kitapta edineceğimiz metodumuzdan olmayacaktır. Onlar, bu nasların tefsirini en iyi bilenler ve Arap lügatini en iyi anlayanlardır. Nasların açıklamasında, imamların ekseriyetinin tercih ettiği görüşlere bağlı kalırız. İlim ehlinin şaz veya mecruh kabul ettikleri görüşlerde ise aynı uygulamayı yapmayız. Bu konuda ilim ehlinden bazılarının açıklamalarını getirecek olursak:

1- İmam Şafii (rahimehullah) şöyle der: "Hiçbir halde Allah'ın kitabı ve Resulünün sünneti dışında hiçbir söz bağlayıcı değildir. Bunların dışındakiler onlara tabidirler."[29]

2- İbn. Abdilber (rahimehullah) şöyle der: "İlmin asıllarına gelince, bunlar Kitap ve sünnettir."[30]

3- Yine İbn Abdilber şöyle der: "Allah azze ve celle, Resulüne itaati ve tabi olmayı emretmiştir. Ve bu emrini hiçbir şey ile kayıt altına almamıştır. Tıpkı Kitab'a tabi olmamızı emrettiği gibi."[31]

4- Şeyhu'l-İslam İbn. Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: "Bu nedenle tabi olunması vacip olan hüccet; Kitap, sünnet ve icmadır. Bu, içinde batıl bulunmayan apaçık bir hak, tabi olunması vacip olan ve hiçbir şekilde terkinin caiz olamayacağı bir gerçektir."[32]

5- Bu nedenle İmam Şafii (rahimehullah) şöyle der: "Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) vefatından sonra çekişmeye giren bir kimse, meselesini önce Allah'ın hükmüne sonra da resulünün hükmüne götürür. Eğer anlaşmazlığa düşülen konuda bu ikisinden bir nass bulunmaz ise, bunlara kıyas ederek meselelerini halle kavuştururlar."[33]

6- İbn. Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: "Müslümanlar bir mesele hakkında anlaşmazlığa düştüklerinde, anlaşmazlığa düştüklerini konularını Allah'a ve Resulüne götürmeleri gereklidir. Kitap ve sünnetten hangisi konularına delalet ediyorsa ona tabi olunması vacip olur."[34]

7- Şafii (rahimehullah) şöyle der: "Herkesiz sözü ve fiili Allah'ın kitabına ve Resulünün sünnetine tabi ettirilmelidir."[35]

---

[29] Er-Risale: 39
[30] Camiu beyani'l-ilmi ve fadlihi: 2/33
[31] Camiu beyani'l-ilmi ve fadlihi: 2/190
[32] Mecmuu'l-Fetava: 19/125
[33] Er-Risale: 81
[34] Mucmuu'l-Fetava: 20/12
[35] Er-Risale: 198

8- İbn. Kayyim (rahimehullah) şöyle der: “Kişilerin görüşlerinin nasslarla çakıştırılması selefe çok şiddetli gelirdi. Bunu asla kabullenemezlerdi.”[36]

9- Şeyh Abdurrahman b. Hasan Âli şeyh şöyle der: “Bunun üzerine kim olursa olsun, âlimlerden birisinin sözünden dolayı delili terk eden kimsenin uyarılması gereklidir. İmamların ifadeleri de bunu belirtmektedir. Kitap ve sünnete muhalefet edenler ise reddolunmalıdırlar. İbn Abbas, Malik, Ahmed’de bunu söylemişlerdir ve bu konuda icma vardır.[37]

10- Şeyh Abdurrahman b. Nasır es-Sadi Allahu teala’nın **“Eğer bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah’a ve resulüne götürün”[38]** buyruğu hakkında şöyle demektedir: “Yani Allah’ın kitabına ve resulünün sünnetine. Zira tartışmalı olan tüm meselelerin çözümü bu ikisindedir. Bu, ya açık ifadelerindedir veya genellemelerinde veya imalarında veya uyarılarında veya mefhumunda ya da benzerlerinin kendisine kıyas edildiği umumi manalarındadır. Çünkü dinin bekası Allah’ın kitabı ve resulünün sünneti üzerinedir. Allahu teala’nın **“Eğer Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsanız”** sözü ise; anlaşmazlık meselelerinin bu ikisine götürmeyen kimsenin hakikatte mümin olamayacağına delalet etmektedir.”[39]

11- Şeyh Abdurrahman b. Nasır es-Sadi Allahu teala’nın “**İhtilaf ettiğiniz bir şeyin hükmü Allah’a aittir**”[40] ayetinin tefsiri hakkında şöyle der: “Üzerinde anlaşmaya varamadığınız dininizin asılları ve füruları, Allah’ın kitabına ve Resulünün (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetine döndürülür. Onların hükmettikleri haktır. Onlara muhalefet edenler ise batıldır.”[41]

12- Geçen ayetin tefsiri hakkında Şevkani (rahimehullah) şöyle der: “Hükmün Allah’a ait olmasının manası; yani onun dönüşü Allah’ın kitabınadır. Böylece ayet, din ile ilgili olan tüm anlaşmazlıkların Allah’ın kitabına döndürüleceğini içermektedir.”[42]

13- Şeyh İshak b. Abdurrahman En-Necdi şöyle der: “İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerden biriside, usuluddin meselelerindeki merciin, kitap, sünnet ve muteber olan ümmetin icması olduğudur. Bu, sahabenin üzerinde olduğu durumdur. Bu konularda merci belirli bir âlim değildir. Kimin yanında bu asıl şüpheye düşmeyeceği bir şekilde sabit olursa, imamların kitaplarında bazı karışık gelen

---

[36] Muhtasarus-Sevaik: 139
[37] Fethu’l-Mecid: 401
[38] Nisa: 59
[39] Teysiru’l-Kerimu’l-Mennan: 148
[40] Şura: 10
[41] Adı geçen eser: 699
[42] Fethu’l-Kadir: 4/527

meseleler ona kolay gelir. Zira Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)'nin dışında masum yoktur."[43]

14-Şevkani (rahimehullah) şöyle der: "İlim ehlinin ihtilaf ettikleri konular kitap ve sünnete döndürüldüğüne göre, tek bir kişi bile olsa, kitaptan ve sünnetten delili olan bir kimse, hakka isabet edip hakka uyandır. Kitap ve sünnetten bir delili olmayan ise hakka isabet etmeyip hata etmiştir. Bu konuda sayının çokluğu bir şeyi değiştirmeyecektir."[44]

Bizleri böyle bir giriş ile başlangıç yapmaya sevk eden, bu meselede veya başka meselelerde kitap kaleme alan bazılarının araştırmalarında, kitap ve sünnete dönmeden sadece imamların sözlerine itimat etmeleridir. Bu kimseler, kitap ve sünnet ile delillendirme yapmadan, delillerinin tek kaynağını âlimlerin sözlerine dayandırmışlardır.

Tabi bu, büyük imamların tefsirlerinden yüz çevirip sadece Kuran ve sünnetle yetineceğimiz anlamına gelmez. Bilakis ilim ehlinin onları tefsir edişlerine bağlı kalacak ve itimat ettikleri yönleri zikredip ilim ehlinin çoğunluğunun tercihlerini de zikredeceğiz. Aktardıklarımız, araştırmamızın ilim ehlinin Kuran ve sünnetin delillerinden istinbat ettikleri değerlendirmelerine ve yorumlarına itimat etmeyeceği anlamına gelmez. Asla. Onlar, nasları, açıklamalarını ve tefsirlerini en iyi bilenlerdir. Ancak bir kimsenin bir meseleyi incelerken sadece âlimlerden birisine ya da bir kaçına itimat etmesi doğru olmayacaktır. Gerekli olan, âlimlerin mesele hakkındaki sözlerini derinlemesine incelemektir. Büyük âlimlerin inceledikleri meselelerde de durum aynıdır. Eğer onlarda kitaptan, sünnetten veya icmadan bir nass bulunmaz ise, bu mesele hakkındaki tüm sözlerini derinlemesine inceledikten ve bir araya getirdikten sonra, bu büyük imamların varmış oldukları neticelere bağlı kalırız. Şer'i nasslardan birisine muhalif olmadığı sürece âlimlerin ekseriyetinin tercihlerine tabi oluruz. Allah'tan doğruluk ve başarı diliyoruz.

---

[43] El-Mecmuatu'l-Mahmudiyye: 25

[44] Er-Resailus-selefiyye fi ihyai sünneti hayri'l-beriyye: 1/2-3

İKİNCİ FASIL

ÂLİMLERİN YANINDA AÇIK VE KAPALI OLAN MESELELERİN BİRBİRİNDEN AYRILMALARININ SABİT OLUŞU VE BUNUN ALTINA GİREN DİĞER KONULAR

FASLIN MUKADDİMESİ

BİRİNCİ KONU

AÇIK MESELELER ALTINA GİRENLER

İKİNCİ KONU

KAPALI MESELERİN ALTINA GİRENLER

ÜÇÜNCÜ KONU

CEHALET İLE MAZERET OLMASINDA AÇIK VE KAPALI MESELELERİN BİRBİRİNDEN AYRILMASI HUSUSUNDA ÂLİMLERİN NASSLARI

BEŞİNCİ KONU

ŞEYHU'L-İSLAM İBN TEYMİYYE YANINDA USULUDDİN VE FURUUDDİN MESELELERİNİN BİRBİRİNDEN AYRILIŞI VE DİĞER BÜYÜK İMAMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

İKİNCİ FASIL

CEHALETİN ÖZÜR OLMASI MESELESİNDE AÇIK VE KAPALI OLAN MESELELERİN BİRBİRLERİNDEN AYRI TUTULMASI

Faslın mukaddimesi

Burada çok önemli bir husus vardır ki bunun gözden kaçırılması, araştırma ve inceleme sahasında bu mesele ile ilgilenen birçok kimsenin konuyu karıştırıp içinden çıkılmaz bir hale getirilmesine neden olmuştur. Bu, cehalet ile mazeretin, meselelere göre farklılık arz etmesi konusunda âlimlerin ittifak etmesidir. İslam âlimleri mükellefin cehaleti ile mazur olamayacağı zahir (açık) meseleler ile cehaleti ile mazur olabileceği kapalı meseleleri birbirinden ayırt etmişlerdir. Bu meseleyi, aynı manaya dönen farklı ifadelerle tabir etmişlerdir.

Bu mesele ile ilgili âlimlerin tabirleri

"Zahir (açık) meseleler ve kapalı meseleler."[45] Mükellefin cahili olabileceği meseleler ki bunu "havasın ilmi" diye adlandırırlar. Mükellefin cahili olamayacağı meseleler; bunları da "umumun ilmi" olarak adlandırırlar.[46] "Şeriat sahibinin cehaletine müsamaha gösterdiği meseleler ve cehaletine müsamaha göstermediği meseleler."[47] "Usuludddin meseleleri ve fürularla ilgili olan meseleler" olarak tabir edilen diğer meseleler.[48] "Cehaletin mükellef için mazeret olabileceği ve cehaletin mükellef için mazeret olamayacağı meseleler."[49] "Dinde bilinmesi zaruri olan kati meseleler ve dinde bilinmesi zorunlu olmayan meseleler."[50] "Cehaletin mazeret olarak sayılamayacağı; buda cehaletinde hiç kimsenin ruhsat sayılamayacağı açık meseleler ve cehaletin kabul edilebileceği meşhur olmayan içtihadı yerlerdir."[51] "Ters

---

[45] İmam İbn Teymiyye Mecmuu'l-Fetava'da (4/54) bunu bu şekilde tabir etmiştir. Müceddid şeyh Muhammed b. Abdulvahhab'da Durerus-seniyye'de (357) bunu bu şekilde tabir etmiştir.

[46] Bu İmam Şafi'in Risalesindeki (357) tabiridir.

[47] Bu Şihabuddin el-Karafi'nin El-Furuk (2/146-163) adlı kitabında kullandığı tabirdir.

[48] Bu imam İbn Teymiyye'nin Şerhi'l-Umde'deki tabiridir. İmam Ebu Battin'de aynı tabiri el-İntisar'da (10) kullanmıştır.

[49] Bu şeyh Ebu Zehra'nın Usulu fıkhında kullanmış olduğu tabiridir. (s.277)

[50] Bu şeyh Muhammed Reşid Rıza'nın Beyanu'l-Ezhar adlı kitaba yapmış olduğu eklemelerde kullanmış olduğu tabiridir. (s.41)

[51] Bu şeyh Abdulkerim Zeydan'ın El-Veciz adlı kitabında kullanmış olduğu tabirdir. (s.112-13) Risale yayınları.

düşenin, Allah ve resulünü yalanlamış olacağı açık konular ve delilleri kapalı kalan meseleler."[52] "Hükümlerde yapılan hata ve tevhid ilminde yapılan hata. Affolunan ve sahibinin ecir alacağı hata ve sahibini küfre götürecek olan hata." "Allah'ın kitabının ulaşması ile hüccetin ikame edildiği açık meseleler ve hüccetin ikame edilip açıklanması gereken diğer kapalı meseleler."[53] "Heva ehlinden olan bazı insanlara delilin kapalı kalacağı meseleler ve dinde bilinmesi zorunlu olan ve cehaletin mazeret olmayacağı açık ve net olan meseleler."[54] Hiç kimsenin mazur olamayacağı şeriatın asıllarında olan ihtilaf ve fer'i olan meselelerdeki ihtilaf."[55] "İslam'ın aslına karşı çıkma ki bunun hükmü küfürdür ve bu asılların dışındaki hilaf."[56]

Açık ve kapalı meseleler altına girenler

Bu meselelerin, türlerini ve sınırlarını belirleyecek kurallar ve sınırlar çerçevesi içinde ele alınmadan genel bir şekilde zikir olunacağını hiç kimse zannetmesin. Zira İslam âlimleri bu meselelerin hakikatlerini ve bunların altına giren diğer meseleleri açıklamışlardır.

Açık olan meseleler kapsamına girenler:

1- Ulûhiyet tevhidi; buna ibadet tevhidi, tevhidu'l-kast veya ameli tevhid'de denilir. Bu, Allahu teala'nın, uğruna resullerini gönderip kitaplarını indirdiği şeydir.

İmam İbn Teymiyye şöyle der: "Tek olan Allah'a ibadet, dinin aslıdır. Bu, Allah'ın resullerini gönderip kitaplarını indirdiği tevhiddir. Allahu teala şöyle buyuruyor: "**Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor! Rahman'dan başka ibadet edilecek ilahlar kılmış mıyız?"**[57] Aynı şekilde açık olan meselelere ulûhiyet tevhidi de girer.

2- Mükellefin cehaleti ile mazur olamayacağı açık meselelere, kişiyi İslam dininden çıkaran büyük şirklerde girer. Örneğin Allah'ın dışında kabirlere vb. ibadet, dua, adak vb. yapılan diğer ibadetler. Bunların büyük şirkten olduğunu şu imamlar

---

[52] Bu şeyh Bahauddin el-Makdisi el-Hanbelî'nin Udde adlı kitabındaki tabiridir. (s.2/3179)

[53] Bu şeyh Molla Ali el-Kari el-Hanefi'nin Şerhi fıkhu'l-Ekber'deki tabiridir. (s.165)

[54] Bu allame şeyh İshak b. Abdurrahman el-Hanbelî'nin Hukmu tekfiri'l-Muayyen adlı risalesindeki tabiridir. (s.19)

[55] Bu imam allame Süleyman b. Sahman el-Hanbelî'nin Ed-Diyau'ş-şarik adlı kitabındaki tabiridir. (s.170)

[56] Tebdidu'z-Zulam; Süleyman el-Cebhan (s.63)

[57] Zuhruf: 45

ifade etmişlerdir: Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye, "Ed-Durru'n-Nadid" adlı kitabında imam Şevkani, şeyh İshak b. Abdurrahman, şeyh Muhammed b. Abdulvahab, şeyh Süleyman b. Abdullah ve diğerleri. İnşallah ileriki bölümlerde onların sözlerini aktaracağız.

3- Dinde bilinmesi zorunlu olan meseleler, başka bir tabirle (Mütevatir ve açık olan hükümler) örneğin: namaz, zekât, hac, oruç, zina ve içkinin haramlığı… Bunlarda da cehalet özür değildir. Ancak yeni İslam'a girmiş ya da uzak bir bölgede yetişmiş kimseler bundan istisna edilirler. Bu kimseler, cehaletlerinden dolayı değil, delile ulaşamadıklarından ve öğrenme imkânına sahip olamadıklarından mazur olurlar. Zira öğrenme imkânı olduğu sürece bu tür meselelerde cehalet mazeret değildir.

İlim ehlinden bazıları, insanların genelinin iştirak ettikleri füru meselelerde ve İslam'ın bazı şiarlarında cehalet iddiasının kabul edilmeyeceğini söylemişlerdir. İmam Suyuti (rahimehullah) şöyle der: "İlminde insanların çoğunluğunun müşterek olduğu haramlarda cahil olan kimsenin mazereti kabul edilmez. Ancak yeni İslam'a giren veya âlimlerden uzak bölgelerde yetişen kimseler bundan istisna edilirler. Bunun örneği; zinanın, öldürmenin, hırsızlığın, içkinin haramlığı, namazda konuşma, orucun yenilmesi, bir kişinin cinayet suçunu işlediğine dair şahitlik yapan kimsenin öldürülmesi durumunda, şahit şahitliğinden döner ve diğer şahitle birlikte: 'Biz yalan söyledik. Bu adamın bizim şahitliğimizle öldürüleceğini zannetmiyorduk' iddiaları kabul edilmez. Çünkü bu tür meseleler insanların avamına kapalı değildir."[58]

İmam Zaynuddin İbn Recep el-Hanbelî imam Suyuti'nin söylediklerine onaylayarak şunları söyler: "Daru'l-islamda Müslümanların arasında yetişen bir kimse, zina eder ve zinanın haramlığını bilmediği iddiasında bulunursa bu sözü kabul edilmez. Zira halinin zahiri onu yalanlamaktadır. Asıl olan bunu bilmemesi olsa bile uygulama bu şekilde yapılır."[59]

İmam Nevevi (rahimehullah) sahabe asrında zekâtı vermeyenlerle kendi zamanında vermeyenleri birbirinden ayrı tutarak şunları söylemektedir: "Eğer 'bahsettiğin şekilde zekâtı vermeyen grubun durumunu nasıl tevil edipte onları bağilerden saydın? Zamanımızda Müslümanlardan bir grup zekâtın farzlığını inkâr edip onu vermekten imtina ederlerse onların hükümleri de bağilerin hükümleri gibi mi olur?' denilirse şöyle deriz: Hayır, bu zamanda zekâtın farzlığını inkâr eden bir kimse Müslümanların icması ile kâfir olur. Bu ikisi arasındaki fark; onların, bu zamanda bulunmayan bazı nedenlerle mazur olabilecekleridir.

- Nesh ile şer'i hükümlerde değişikliğin olabileceği döneme çok yakın olmaları

---

[58] El-Eşbah ven-nezair; Suyuti: 220
[59] El-Kavaid fi mezhebi'l-imam Ahmed; İbn Receb: s.323

- O insanlar dini meselelerinin cahilleri idiler. Daha henüz İslam'a yeni girmişlerdi ve içlerine giren şüpheden dolayı mazur oldular. Bugün ise İslam yaygınlaşmıştır. Müslümanlar arasında zekâtın vacip oluşu neredeyse herkes tarafında bilinmektedir. Hatta avam ve özel insanlar, âlimler ve cahiller herkes bunu bilmektedir. Hiç kimse bunu inkâr ederken yaptığı tevilden dolayı mazur olamaz."[60]

Yine Şevkani (rahimehullah) şunları söylüyor: "Halk arasından namazı terk eden bir kimse kâfirdir. Aynı şekilde namazın ancak kendisiyle tamamlanabildiği rükün ve zikirlerini yerine getirmeyen kimsede onun hükmündedir. Zira bu kimse, üzerine gerekli olan en önemli farzları ve en önemli vacipleri ihlal etmiştir. Hâlbuki bu kimse, -ona namazı öğretecek kimselerin ve imkânın bulunmasına rağmen- namazın ancak onunla sahih olabileceği şeyleri bilmemektedir."[61]

Kapalı olan meselelerin kapsamına girenler:

Hüccetin ikame edilmesinin, beyanın ve açıklamanın gerekli olduğu kapalı meselelere gelince bunun kapsamına şu konular girebilir:

1- İsim ve sıfat meseleleri. Bu konuda imam Şafii şunları söyler: Allahu teala'nın, hiç kimsenin reddedemeyeceği isim ve sıfatları vardır. Hüccet kendisi için sabit olduktan sonra buna muhalefet eden kişi kâfir olur. Ancak bu kimse hüccet ikame edilmeden önce cehaleti ile mazur olur. Çünkü bunların bilinmesi ne akılla, ne düşünmeyle nede fikir yürütmeyle idrak edilemez. Bu sıfatları ispat eder ve teşbihi Ondan nefyederiz. Tıpkı **"Onun misli gibi hiçbir şey yoktur**"[62] sözü ile kendi nefsini misillerden nefyettiği gibi."[63]

2- Ehli sünnet ve'l-cemaat'in itikadına ve şer'i nasslara muhalif olan fırkaların itikatları; örneğin mürcie veya Ehli sünnet'e muhalif olan diğer fırkaların, Allah'ın sıfatları, kader ve iman gibi meselelerde düştükleri hatalar gibi. Bazı âlimler bunları, "nazari meseleler" ya da "Ehli sünnet ile muhalif fırkalar arasında tartışma konusu olan meseleler" olarak adlandırmışlardır.

---

[60] Şerhi Müslim, İmam Nevevi; 1/205

[61] Er-Resailul-zehebiyye fi ihyai sünneti hayri'l-beriyye; s.29

[62] Şura: 11

[63] Bunu Zehebi "El-Uluvvu Lil-Aliyyi'l-Ğaffar, İbn Kayyim "İctimau'l-Cuyuş", İbn Hacer'de "Fethu'l-Bari"de nakletmişlerdir. Burada kapalı meseleler kapsına giren konulardan söz ederken Ehli sünnet ile diğerleri arasında anlaşmazlıklar çıkan; İstiva, Uluv ve ru'yet gibi konularında kapalı olan meselelere girdiğini ancak rububiyetin levazımlarından olan Kudret ve ilim gibi sıfatların ise Rububiyet tevhidi ile alakalı olduğundan dolayı açık olan meselelere girdiğini belirtmeliyiz. Rububiyetle ilgili sıfatlarda cahil bir kimsenin mazur olmayacağı ile ilgili olarak Karafi'nin "El-Furuk" adlı kitabına müracaat edilebilir.

Bu konuda Şeyhu'l-islam İbn Teymiyye şunları söylüyor: "Bu konu incelendiğinde görülecektir ki; bazı sözler küfür olabilir. Örneğin Allah'ın konuşmayacağını söyleyen ve ahirette görmeyeceğini iddia eden Cehmiyyeler gibi. Ancak bazı insanlara bunun küfür olması kapalı olabilir. Genel anlamda bu sözü söyleyenin küfrü açıklanılır. Selefin: "Kuran mahlûktur diyen kâfir olmuştur, Allah ahirette görülmeyecektir diyen kâfir olmuştur" sözlerinde olduğu gibi. Daha önce geçtiği üzere, muayyen şahıs hüccet ikame edilene kadar tekfir edilmez.[64]

İmam İbn Kayyim (rahimehullah), İslam'ın aslına muvafık olup bazı usullerinde muhalif olan, -örneğin Hariciler, Mutezile, Kaderiye, Cehmiyye ve Mürcie gibi- fırkalardan bahsederken şunları söylüyor: "Bunlar, kısımlara ayrılırlar; bazıları: basiretsiz cahillerdir ki bu kimseler, eğer öğrenme kudretleri yoksa tekfir veya tefsik edilmez, şahitlikleri de reddedilmez."[65]

Gördüğün gibi bu naslar, İslam'ın aslına muvafık olup ancak bazı itikadi usullerde muhalif olan bidat ehlinden bahsetmektedir. Bu meseleler, hüccet ikame edilmediği sürece cahilinin veya inkâr edenin tekfir edilemeyeceği kapalı olan meselelerden sayılırlar. Örneğin Mutezilelerin, şefaat, sırat, havuz, kulun kendi fiillerini yaratması vb. âlimlerin kapalı olan sözlerden sayıp belirlediği diğer meselelerde muhalefete düşmeleri gibi.

3- İnsanlar arasında yaygın olmayan ve dinde bilinmesi zorunlu olmayan füru meseleler.

Bu konuda imam Nevevi v şunları söyler: "Dinde üzerinde icma olunan meseleler, örneğin beş vakit namaz, Ramazan orucu, cünüplükten gusletmek, zinanın, içkinin ve zevatul-meharimden olan akrabalarla evliliğin haramlığı vb. hükümleri inkâr edenin durumu da aynıdır. Ancak İslam'a yeni girmiş, sınırlarını bilmeyen kimse bundan istisna edilir. Zira bu kimse bunlardan bir şeyi inkâr edecek olursa tekfir edilmez ve onun yolu, din isminin üzerinde devam ettiği kimselerin yolundadır. Eğer var olan icma, yalnızca özel bir kesim tarafından biliniyorsa, örneğin kadının halası veya teyzesi üzerine evlenmesi, kasıtlı olarak öldüren kimsenin mirasçı olamayacağı, nenenin mirastan altıda bir pay alacağı vb. meseleleri inkâr eden bir kimse tekfir edilmez. Bilakis insanlar arasında ilmi yaygın olmadığından dolayı mazur sayılırlar."[66]

---

[64] El-İmanu'l-Avsat: s.161
[65] Bunu, Kasimi tefsirinde nakletmiştir.
[66] Şerhi Müslim, Nevevi: 1/205
Mülahaza: Açık ve kapalı olan meseleler, şeklindeki taksimatın üzerine bazı eklemelerde bulunmak konunun tamamlanması açısından faydalı olacaktır. Zahiri olan meseleler: Delilleri meşhur ve açık olan meselelerdir. Bu meselelere, tevil veya karışıklık giremez. Ehli sünnet ile diğerleri arasında bu

CEHALETLE ÖZÜRDE AÇIK VE KAPALI OLAN MESELELERİN AYIRT EDİLMESİ KONUSUYLA İLGİLİ OLARAK ÂLİMLERİN MEZHEPLERİ VE NASSLARI

Cehaletle özürlü olunması:

Bir kimse, 'özürlü olunan meselelerde, açık ve kapalı şeklinde bir ayırımı nereden getirdiniz?' diye bir soru sorarsa, Allah'tan yardım dileyerek şöyle deriz: Zikretmiş olduğumuz bu ayırım, öne çıkmış birçok âlimin sözlerinden gelmektedir.

Bu meselenin açıklamasıyla ilgili olarak Hanefi âlimlerinin nasları:

1- Ebu Yusuf Yakup b. Muhammed b. İbrahim'in rivayetinde, imam Ebu Hanife şöyle diyor: "Hiç kimsenin yaratıcının bilinmesindeki cehaleti mazeret olarak kabul edilemez. Çünkü yeryüzü ve gökyüzünün yaratılışını, kendisinin yaratılışını ve Allah'ın diğer yarattıklarını görmesi nedeniyle, tüm mahlûkatın Rabbini –subhanehu ve teala- bilmesi ve birlemesi vaciptir. Farzlarda ise, kim bunları bilmez ve ona bilgi de ulaşmazsa bu kimseye hükümle ilgili hüccet ikame edilmemiştir."[67]

2- Çağında Ebu Hanife'nin mezhebinin imamı olan Molla Ali el-Kari şunları söylüyor: "Sonra bilmelisin ki, bir kişi, ne anlama geldiğini bilerek fakat inanmayarak küfür sözü söylese ve bu, ikrah olmadan kendi iradesiyle olmuş olsa, imanın tasdik ve ikrardan ibaret olduğunu söyleyen bazılarının tercih ettiği görüşe göre, bu kişinin küfrüne hükmolunur. Eğer bir söz söyler ve bunun küfür sözü olduğunu bilmezse, Kadı Han'ın Fetvalarında herhangi bir tercihte bulunulmadan, konu hakkında ihtilaf olduğu belirtilerek: 'Cehaleti ile mazur olduğundan dolayı küfre girmeyeceği söylenmiştir. Diğer görüşe göre de: Kâfir olur ve cehaleti ile mazur değildir,

---

meselelerde ihtilaf vuku bulmamıştır. Bundan farklı olarak, kapalı olan meseleleri; havastan başkası genelde bilemez. Bu meselelerde Ehli sünnet ile diğerleri arasında ihtilaf vuku bulmuştur. İmamlardan bazıları bu konularda yanılgıya düşmüştür. Büyük muhakkik âlimlerin dışında bu konularda genelde hatadan korunulamamıştır. Bunlar; İman - Sıfat – Kuran'ın yaratılması gibi meselelerdir. Açıklığın ve gizliliğin göreceli bir mesele olmasına gelince, bu başka bir kaideyle ilgilidir ki buda bir ilmin kapalılığının ve meşhur oluşunun bir mekândan başka mekâna değişiklik arz etmesi veya ilmi elde etme imkânının oluşması kaidesi altındadır. İnşallah bu kaidenin detayı özel bir başlık altında ileride gelecektir.

Âlimler arasında bu tür meseleleri özel olarak ele alan bazı kitaplara işarette bulunmamız yerinde olacaktır. Konuyla ilgili olarak şu kitaplara müracaat edilebilir: "El-İntisar li-Hizbillahi'l-Muvahhidin" (s.10) "El-Furuk" Karafi, Nazariyyetu daruretuş-şeriyye: (s.118-119) yine (2/148) "Şerhu Fıkhu'l-Ekber": (s.230) "Haddu'l-İslam" (s.566) "Mecmuatu'l-Mesailu'l-Mahmudiyye": (s.15-16) "Ed-Diyauş-şarig" İbn Sahman: (s.170) "Mecmuatu'l-müellefatu şeyh Muhammed b. Abdulvahab: (s.159-160) "Risaletu hükmü tekfiru'l-muayyen: (s.15) "El-Veciz" Şeyh Abdulkerim Zeydan: (s.118-119)

[67] "Bedaius-sanai" Kasani: (9/4378) "Şerhu Fıkhu'l-Ekber" Molla Ali el-Kari: (s.207) Beyrut baskısı.

denilmiştir.’ Ben derim ki: Tercihe şayan olan birinci görüştür. Ancak dinden bilinmesi zorunlu olan meselelerden olursa bu durumda kişi kâfir olur ve cehaleti ile mazur olmaz.”[68]

3- Şeyh Ali el-Kari, dinin asıllarından söz ederken şunları söylüyor: “Usuluddin’in tanımı; itikat edilmesinin vacip olduğu şeyleri inceleyen ilimdir. Bu iki kısma ayrılır:

a) Cehaletin imanı bozduğu kısım; örneğin, Allahu teala’nın, subuti ve selbi sıfatlarının, risalet ve ahiret meselelerinin bilinmesi gibi.

b) Cehaletin zarar vermediği diğer kısım; örneğin, peygamberlerin meleklerden üstün olması meselesi gibi. Subki özel bir risalesinde bu konuya değinmiş ve ‘bir insan ömrü boyunca aklına peygamberlerin meleklerden daha üstün olduğu gelmeden yaşasa Allah bunu ona sormaz’ demiştir.[69]

Yine şeyh Ali el-Kari, sınırlarından bahsettiğimiz bu ayırımı açıklarken şunları söylüyor: “Kâdi İyad şöyle dedi: ‘Aynı şekilde Müslümanlar, bir müslümanın katlini helal gören (yani zulüm ile), içki içilmesini (yani kendi isteğiyle), zinayı, faizi, riyayı vb. Allah’ın haram kıldığı diğer şeylerin haramlığını bildikten sonra helal gören kimsenin kâfir olmasında icma etmişlerdir.’ Bu ibarede bu tür meselelerin cahili olanın mazur olabileceğine ima vardır. Fakat bu, İslam’a yeni giren veya buluğ çağına yeni gelmiş kimseler içindir. Zira dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerin inkârı icma ile küfürdür.”[70]

4-Bu ibarenin açıklamasında şeyh Molla Ali el-Kari şunları söylüyor: “Tevhid ilminin inceliklerinden maksat, o konuda şek ve şüphenin imana ters düşeceği, Allahu teala’nın zatına ve sıfatlarına olan inancı bozacak olan meselelerdir. Bazı hükümlerde durulması imana ters değildir. Çünkü bunlar İslam’ın hükümleriyle ilgili olan meselelerdir. Hüküm ilmindeki ihtilaf rahmettir.[71] Tevhid ilmindeki ihtilaf ise dalalet ve bidattir. Hüküm ilmindeki hata bağışlanır hatta sahibi ecir bile alır. Kelam ilmindeki hata bundan farklıdır; zira bu küfür ve günahtır. Sahibi de günahkârlardandır.”[72]

Şeyhin “Kelam ilmindeki hata”dan maksadı tevhid ilmidir. Çünkü O, kelam ilminin tarifinde “dinin akaidlerini yakini delillerle bilmektir” demiştir.[73] Onun dönemindeki alimler, akaid ve tevhid ilimlerine kelam ilmi diyorlardı. Müellifin

---

[68] Şerhu’l-Fıkhu’l-Ekber: (s.244-254)
[69] Şerhu’l-Fıkhu’l-Ekber: (s.169)
[70] Şehuş-Şifa; Molla Ali el-Kari: (s.2)
[71] Bu doğru değildir. Çünkü rahmet ihtilaf olunan konuda kitaba ve sünnete dönmededir.
[72] Şerhu Fıkhu’l-Ekber: (s.165) İster Ahkâm ilminde olsun ister tevhid ilminde olsun ihtilafın hepsi de zemmedilmiştir. Bu konu musannifin zikrettiği gibi değildir.
[73] A.d.g.e: (s.169)

kendisi kelam ilmine en çok zemmeden kişilerdendir. Kitap ve sünnetin manalarının tahrifine kullanıldığı, aklın şer'i nasslara hakim olarak kabul edildiği zemmedilen kelam ilmi hakkında şunları söylüyor: "Görmüyor musun, şeytan kulun rabbine olan imanını almak istediğinde bunu batıl akaitleri kalbine sızdırmakla yapıyor. Bunlardan birisi de kelam ilmine dalma ve kitap ve sünnetten alınan İslam ahkâmını terk etmektir." Müellifin maksadını açıklayan sözlerinden biriside şudur: "Fıkıh ve şeriatten soyutlanmış bir akıl ve görüş ile söz söylemek bidat ve dalalet olduğuna göre bunun tevhid ve sıfat ilminde bidat ve dalalet olması daha evladır."[74]

5- Yine kıble ehlinden ve tanımından söz ederken şunları söylemektedir: "Bilmelisin ki, ehli kıbleden maksat, dinin zaruretlerinden olan meseleleri kabul edenlerdir. Örneğin, dünyanın sonradan yaratılması, cisimlerin haşrolunması, Allahu teala'nın külli ve cüzi olan şeyleri bilmesi vb… Her kim, âlemin kadim olduğuna veya haşr olunmayı inkâra veya Allahu teala'nın cüzi meseleleri bilmediğine itikat ettiği bir halde, ömrü boyunca itaat ve ibadetlere devam etse de kıble ehlinden olamaz. Ehli sünnete göre, Ehli kıbleden birisinin tekfir edilmemesinden maksat; küfrün alamet ve emarelerinden birisi bulunmayan ve küfrün gerekliliklerinden bir şey sadır olmayan bir kimsenin tekfir edilmemesidir. Bunu anladıktan sonra şunu da bilmelisin ki, kıble ehli zikrettiğimiz akidenin asıllarında ittifak içindedirler. İhtilaf ettikleri ise, sıfatlar, amellerin yaratılması, irade, kelamın kadimliği, Allah'ın görülebilmesi vb. hakkın bir tane olduğunda şüphe edilmeyen ve dinin asıllarından olan diğer meselelerdir.

Yine bu tür inançlar ile hakka muhalif olup bunları savunanların kâfir olup olmayacağı hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Eşari ve ashabının çoğunluğunun görüşü, kâfir olmayacağıdır. Şafii'nin söylemiş oldukları da bunu ima etmektedir: 'Hattabiye hariç, heva ehlinin şahitliklerini reddetmem, çünkü onlar (Hattabiler) yalan söylemeyi helal görmektedirler."[75]

Gördüğün gibi bu imam, nakli geçen ibaresinde; dirilme, Allahu teala'nın her şeyi bilmesi, yalnızca Allah'a ibadet edilip Ona bir şeyin şirk koşulmaması gibi dinde bilinmesi zorunlu olan meseleler (olan daruriyati diniye) ile, Allah'ın görülmesi (ruyet), arazların baki kalması vb. diğer incelikli hafi meseleleri birbirinden ayırmıştır. Müellifin tabiriyle, bunlardan birisini tevil edenin tekfir edilmesi men edilmiştir.

Böylece bizim için, bu âlimlerin, İslam'ın aslı olan tevhid de birleşen fırkaların ve mezheplerin tevil ettikleri meseleler ile dinde bilinmesi zorunlu olan, açık, tevil kabul etmeyen ve cehaletin özür olamayacağı meseleleri birbirinden ayrı tuttukları ortaya çıkmış olmaktadır.

---

[74] El-Fıkhu'l-Ekber: bi şerhi Ali el-Kari: (s.10)
[75] El-Fıkhu'l-Ekber, Şerhi Ali El-Kari: (s.230)

Bu ayırım hakkında Şafii ve Malikiler alimlerin sözlerinin nakilleri:

6- İmam Şafii şöyle diyor:

"İlim iki türlüdür: Aklı yerinde olan hiç kimsenin cahili olamayacağı genel ilimler.

Dedi ki: Ne gibi?

Dedim ki: Örneğin, beş vakit namaz, ramazan orucunun farz oluşu, gücü yetenlerin haccetmeleri, mallarının zekâtlarını vermeleri, zinanın, adam öldürmenin, hırsızlığın ve içkinin haram oluşu ve bu bağlamda, kulların anlayıp amel ederek nefislerini ve mallarını vermeleri ve haramlardan da el çekmekle mükellef tutuldukları diğer şeyler. Bu türden ilimler, Allah'ın kitabının nasslarında ve İslam ehlinin yanında genel olarak bulunmaktadır. Bu tür ilimleri, avam kendilerinden öncekilerden nakleder ve Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'tan aktarırlar Bunların aktarılmasında ve üzerlerine gerekliliğinde tartışmaya bile girmezler. Bu türden olan ilimlerde yanılma, tevil veya çekişmeye girmek caiz değildir.

Deki ki: İkinci tür ilim nedir?

Dedim ki: Kulların sorumlu tutuldukları farzların füruları, özel hükümler ve hakkında kitapta veya sünnette bir nass bulunmayan ya da bulunsa da göze çarpmayan avamı ilgilendirmeyip özel insanların ilgilendiği ilimlerdir."[76]

Herhalde İmam Şafii'nin, aklı yerinde olduğu sürece Müslüman olan bir kimsenin cehaletinin geçerli olamayacağı ilimler bulunduğuna dair sözleri çok açıktır. İmam Şafii, beş vakit namazı ve diğer farzları, ümmetin bu farzlar üzerine icma etmesinden dolayı, hatanın veya tevilin mümkün olamayacağını konulardan sayıyorsa, tevhid bunların hepsinden de önce gelir. Çünkü tevhid farzların en yücesidir. Kitaplar bunun için indirilmiş resuller bunun için gönderilmiştir.

7- İmam İbn Hacer el-Heytemi eş-şafii, İmam Karafi el-Maliki'den aktarıp kendisinin de onayladığı bir sözünde şöyle diyor:

"Bazı sofilerin, İslam dininden çıkarıcı şirk ve küfür sözleri içeren duaları hakkında İmam Karafi şunları söylüyor: "Bilmelisin ki, bu duaların nereye düşürdüğü konusundaki cehalet, Allah katında özür değildir. Çünkü şer'i kaide, mükellefin def edebileceği meselelerin, cahil için Allah katında özür olmayacağına delalet etmektedir." Daha sonra şunları söylüyor: "Evet, genellikle def edilmesi mümkün

---

[76] Er-Risale; İmam Şafii: (s.357-360) Ahmed Şakir'in tahkikiyle.

olmayan bir cehalet özürdür. Örneğin yabancı olduğunu zannedip kız kardeşiyle evlenen kimsenin durumunda olduğu gibi. Bu dualarda insana giren fesadın kaynağı cehalettir. Cehaletten sakın ve ilim öğrenmeye hırslı ol. Çünkü ilim kurtuluştur. Cehaletten sakın çünkü o dalalettir…”[77]

8- Bu sözlerin detayı, İmam Karafi'nin benzersiz kitabı “El-Furuk” ve açıklamalarında geçmektedir. Bunun açıklaması şöyledir:

İmam Karafi şöyle diyor: “Bilmelisin ki cehalet iki kısımdır. Birinci kısım: Şeriat sahibinin müsamahakâr davranıp işleyeni affettiği cehalettir. Bunun kuralı ise, genellikle sakınılması imkânsız gözüken şeylerdir ki, bunlar affedilmiştir. İkinci kısım ise: Şeriat sahibinin müsamaha göstermediği ve işleyeni affetmediğidir. Bunun kuralı, sakınılması zor ve meşakkatli olmayan şeylerdir ki bunlar affedilmemiştir.

Bu taksimat, usulü fıkıh ve bazı füru kısımlarda geçerlidir. Usuluddin (dinin asılları) meselelerine gelince; şeriat sahibi, itikatla ilgili meselelerde çok şiddetli davranmıştır. Şöyle ki, eğer bir insan çaba harcayıp tüm gücünü ortaya koyduğunda, Allah'ın sıfatlarından bir sıfatında veya dinin asıllarından olup itikat edilmesi vacip olan bir meselede, cehaletini kaldırmazsa, bu itikadı terk etmesiyle, -mezhepler arasındaki meşhur olan görüşe göre- ateşte ebedi kalacak olan günahkâr bir kâfir olur.”[78]

a) İmam Karafi “El-Furuk” adlı kitabında, cahil sofilerin, nereye vardığını bilmeden, içeriğinde şirk ve küfür bulunan ve sahibini İslam'dan çıkaran bazı dualarından söz ederken şunları söylüyor: “Bilmelisin ki, bu tür duaların vardığı sonucun bilinmemesi dua eden için Allah katında bir özür olamaz. Çünkü şer'i kaide, mükellefin def etme imkânının olduğu her cehaletin cahil için hüccet olamayacağına delalet etmektedir. Kuşkusuz Allahu tela resullerini mahlûkatına elçilikleriyle göndermiş ve onların hepsine de bunu öğrenmelerini, sonra da onunla amel etmelerini zorunlu kılmıştır. İlimde, amelde iki ayrı vaciptirler. Kim öğrenmeyi de amel etmeyi de terk eder ve cahil kalırsa, iki vacibi birden terk ettiğinden dolayı Allah'a karşı iki masiyet işlemiş olur. Eğer öğrenir ve amel etmezse, ameli terk etmesinden dolayı bir masiyet işlemiş olur. Kimde öğrenir ve amel ederse kurtulur…”

Konunun sonunda ise mükellefin def etmesinin imkânsız olacağı bir cehalet türünden bahseder ve şunları söyler: “Evet, genellikle def edilmesi mümkün olmayan bir cehalet özürdür. Örneğin yabancı olduğunu zannedip kız kardeşiyle evlenen kimsenin durumu veya sirke olduğunu zannederek içki içen veya temiz ve mubah olduğu zannıyla necis bir yemek yiyen kişinin durumu gibi. Kişi bu tür cehaletlerde

---

[77] “El-İ'lam bi kavadii'l-İslam”; İbn Hacer el-Heytemi: (s.76)
[78] “El-Furuk”: (2/149) ve devamı.

mazurdur. Çünkü bu ve benzeri durumlarda kesinlik şartı koşulmuş olsaydı bu mükellefler üzerine çok zor gelirdi. Bu nedenle bu konularda mazur sayıldılar…”

İmam İbnuş-Şât “Tehzibu’l-Furuk” adlı kitabında, özür olabilecek meseleler ile özür olamayacak meselelerin ayrılmasıyla ilgili bu değerli kaideyi onaylayıp imam Karafi’ye muvafakat eder ve şu eklemelerde bulunur: “İmam Karafi şöyle der: ‘Bu tür duaların vardığı sonucun bilinmemesi…’ ve devamı. Bununla ilgili olarak ben derim ki (söyleyen ibnşu-Şât): “Bu bölümde söylediklerinin hepsi doğrudur. Yalnız duada asıl olanın haramlık olduğunu ve buna da Allahu teala’nın Nuh (aleyis-selam)’dan aktardığı şu sözünü delil getirmesi hariç: **“Ben hakkında ilmim olmadığı bir şeyi senden istemekten sana sığınırım.”** Bu çözümlenememiş bir meseledir. Gözüken odur ki, dualarda asıl olan, men edildiğine dair bir delil bulunmadığı sürece mendup olmasıdır.”[79] Kelimesi kelimesine Ondan aktarılmıştır.

b) İmam el-Karafi el-Maliki, doksan dördüncü fark, (cehaletin mazeret olduğu meseleler ile mazeret olmadığı meseleler arasındaki farklar) başlığı altında şunları söylüyor: “Bilmelisin ki, şeriat sahibi, şeriattaki bazı cehaletlerde müsamahakâr davranarak işleyeni affetmiş, bazılarında ise sorumlu tutarak işleyeni affetmemiştir. Affedici olduğu cehaletlerin kuralı, genellikle sakınılması imkânsız olan cehaletlerdir. Sakınılma olanağı olup ve meşakkatli olmayan cehaletleri affetmemiştir. Bunun birçok şekli vardır. Birincisi: Kim karısı veya cariyesi olduğunu zannederek gece vakti yabancı bir kadınla ilişkiye girerse, bu konuda muaf tutulur. Zira bunun araştırılması insanlar için çok zor bir durumdur…” Sonra Karafi, bilmeden necis su veya içki içen veya harbi bir kâfir olduğunu zannederek bir Müslüman’ı öldüren kimseler gibi, başka durumları da zikreder ve son olarak şunları söyler: “Beşincisi: Durumlarını bilmediği için yalancı şahitle hüküm veren hâkimin bu konuda bir günahı yoktur. Çünkü bunu def etmesi neredeyse imkânsız bir durumdur. Başa gelen sakınılması imkânsız diğer durumları bunlara kıyas edebilirsin. Bunun dışındakilerde ise kişi sorumludur. Kim cehaleti ile bir işe atılırsa, -özellikle akide ile ilgili meselelerde- günahkâr olur. Zira şeriat sahibi dinin asıllarından olan akide meselelerinde çok titiz davranmıştır. Öyle ki, eğer bir insan, Allah’ın sıfatlarından bir sıfatta veya dinin asıllarından olup itikat etmesi gereken bir hususta cehaletini gidermek için tüm çaba ve enerjisini ortaya koysa ve bu cehaleti kaldıramasa bu itikadı terk etmesiyle -mezhepler arasındaki meşhur olan görüşe göre- cehennemde ebedi kalan günahkâr bir kâfir olur…”[80]

Ebu’l-Kasım İbnu’ş-Şât, ayırma kaidesiyle ilgili bu nefis açıklamayı onaylayarak şunları söylüyor: (Doksan dördüncü fark, cehaletin mazeret olduğu meseleler ile mazeret olmadığı meseleler arasındaki farklar…) Ben derim ki (söyleyen İbnu’ş-Şât):

---

[79] “El-Furuk”; Karafi: (4/264) beraberinde aynı sayfada İbnuş-Şât’ın “Tehzibu’l-Furuk”u.
[80] “El-Furuk”; İmam Karafi el-Maliki: (2/149-150) Beyrut baskısı

"Onun söylemiş oldukları (sayfanın başında zikrolunan Karafi'nin sözlerini kast ediyor) doğrudur. Ancak yabancı bir kadınla ilişkiye girmesiyle ilgili genellemesinde, eğer sahibinin aklına bunun zıttı bir durum olabileceği gelirse, bunun doğru olmayacağını düşünüyorum…"[81]

İmam Karafi'nin cahili olanları tekfir ettiği sıfatlara gelince bunlar rububiyetle ilgili sıfatlar ve kişinin tevhid üzere ölebilmesi için bilmesi zorunlu olan şeylerdir. Örneğin Allahu teala'nın kâinatın yaratıcısı olduğu, Onun daima Hayy olduğu vb. Ancak bir şeriat ve vahiy ile sabit olan sıfatlar bundan farklıdır. Bunların cahilinin tekfiri, âlimler arasında ihtilaf konusudur. Tercihe şayan olan ise Şeyhul-İslam İbn Teymiyye'nin ve Ondan önce İmam Şafii'nin ve başka âlimlerin hüccet ikame edilmeden önce bu tür cahillerin tekfir edilmeyeceğidir. Sıfatların cahili olan kimsenin tekfirinin hükmü konusunda bunun tafsilatı gelecektir.[82]

c) Bu kaideyi İbnu'l-Huseyn el-Mekki el-Maliki "El-Kavaidi's-sünniyye fi'l-esrari'l-fıkhiyye" adlı kitabında uzunca zikrederek olduğu gibi nakletmiştir. (2/163)

9- Yine İmam Karafi "Tenkihu'l-Fusul" adlı kitabında, geçen ibarelerinde açıklamış olduğu ayırımı getirmiş ve kuralını beyan ettikten sonra şöyle demiştir: "Bu nedenle icma ile Allahu teala usuluddin de cehaleti mazeret olarak saymamıştır."[83]

Ayrımla ilgili olarak Hanbelî âlimlerin sözleri:

10- İmam İbn Teymiyye "Şerhi'l-Umde" adlı kitabında, namazı terk edenin hükmünden söz ederken şunları söylüyor: "Hakikatte ister açık olsun ister incelikli olsun, Allah'ın haberlerini ve emirlerini inkâr küfürdür. Fakat ilim yollarının kapalı olduğu ve fürudan olan kapalı meseleler muaf tutulabilir. Ancak açık olan ve dinin temellerinden olan haberler ve emirler bundan farklıdır…"[84]

11- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin, cehaletin mazeret olmayacağı açık meseleler ile kapalı olan meseleleri birbirinden ayırt ettiğine dair açık sözleri bulunmaktadır. Kelamcıları zemmederken şunları söylüyor: "Bu, eğer kapalı olan meselelerde olursa şöyle denilebilir: Sahibini küfre sokacak olan hüccet ikame edilmediğinden dolayı hata etmiştir ve sapmıştır. Fakat bu durum, onların bazı

---

[81] "Tehzibu'l-Furuk"; İbnu'ş-Şât. (2/149)

[82] Sıfatların cahili ile ilgili âlimlerin ihtilafı hakkında, bu kitabın (icma iddiasının tartışması) başlıklı bölümüne bakılabilir.

[83] "Şerhi Tenkihu'l-Fusul"; Karafi: (s.439)

[84] "el-Beyanu'l-ezher fil-farki beyneş-şirkil-ekber veş-şirki'l-asğar": (s.10) İmam Abdullah b. Abdurrahman Ebi Battin el-Hanbelî

gruplarından, Müslümanların avam-havas herkesin bunun İslam dininden olduğunu bildiği meselelerde olmaktadır. Hatta Yahudi ve Hıristiyanlar bile Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bununla gönderildiğini ve muhaliflerini tekfir ettiğini bilmektedirler. Örneğin, ortağı olmayan ve tek olan Allah'a ibadeti emretmesi, Allah'ın dışında; meleklere, peygamberlere, güneşe, aya, yıldızlara, putlara vb. ibadet edilmesini yasaklaması gibi. Zira bunlar İslam'ın en belirgin şiarlarıdır. Yine beş vakit namazı emretmesi, Yahudilere, Hıristiyanlara, müşriklere, Sabiinlere ve Mecusilere düşmanlığı emretmesi, aynı şekilde fuhşu, faizi, içkiyi, kumarı vb. haram kılması gibi. Sonra onların liderlerinden birçoğunun bu durumlara düştüklerini ve böylece mürted olduklarını görmekteyiz."[85]

Bu imamın, kapalı olan sözler ile açık olan meseleleri birbirlerinden nasıl ayırt ettiğine bir bak. Küfür olan kapalı sözler hakkında "Sahibini küfre sokacak olan hüccet ikame edilmediğinden dolayı hata etmiştir ve sapmıştır, denilebilir" derken, aynı sözleri açık olan meselelerde söylememiştir. Açık ve kapalı olan meseleleri birbirinden ayırt etme hakkında İbn Teymiyye'nin sözleri çok nettir. Açık meselelerde ve bir Müslüman'dan cehalet üzerine, bir haramı helal görmesi, İslam dininden çıkarıcı söz veya fiilin sadır olmasıyla tekfir ederken, ancak açıklama ve beyandan sonra muhalefetinde devam edenin tekfir edileceği kapalı olan meselelerde hüccet ikame edilmeden tekfir etmemektedir.

12- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye bu ayrımı başka bir yerde tevessül ve türlerinden söz ederken de ikrar etmektedir. Şöyle diyor: "Tevessül kelimsinden üç şeyde kast edilebilir. Bunlardan ikisi hakkında Müslümanlar ittifak etmişlerdir. Birincisi: İmanın ve İslam'ın aslı olan Resulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) iman ve Ona itaat ile yapılan tevessüldür.

İkincisi ise: Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) duası ve şefaatidir. Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine dua ve şefaat ettiği kimse, Müslümanların ittifakıyla tevessül etmiş sayılır.

Her kim Resulullah'la (sallallahu aleyhi ve sellem) bu iki anlamdaki tevessülü inkâr ederse, o, kâfir ve mürted olur ve bundan tevbe etmesi istenir. Tevbe etmediği takdirde mürted olarak öldürülür. Fakat iman ve itaat olan tevessül, dinin aslıdır ve bu, hem havas için hemde avam için Darurat-ı diniyyedendir. Her kim bunu inkâr ederse, seçkin olsun avam olsun herkes için küfrü açıktır.

---

[85] Mecmuu'l-Fetava: (4/54) Şeyh Ebu Butayn Şeyhu'l-İslam'ın bu sözlerine eklemede bulunarak şunları söylemiştir: "Kapalı olan sözler ile açık olan meseleleri birbirinden ayırt edişine bir bak. Küfür olan kapalı meselelerde; 'Sahibini küfre sokacak olan hüccet ikame edilmediğinden dolayı hata etmiştir ve sapmıştır' derken, bunu açık olan meselelerde söylemeyip mutlak olarak bu durumdaki kişinin riddetine hükmedip cahilleri bundan istisna etmemiştir." (Ed-Dureru's-seniyye: 10/355)

Dua ve şefaati ile Müslümanların yararlanması meselesine gelince, bunu inkâr eden kâfirdir, ama bu birincisinden daha kapalıdır. Bu nedenle, cehaletinden dolayı inkâr edene mesele izah edilir. İzah edildikten sonra da hala inkârında ısrar ediyorsa, mürteddir."[86]

13- İmam Zeynuddin Abdurrahman b. Recep el-Hanbelî, Numan b. Beşir hadisinin şerhinde şunları söylüyor: "Özet olarak, Allah ve resulü tüm helalleri ve tüm haramları beyan etmiştir. Fakat bunlardan bazıları bazılarından daha açıktır. Açıklaması belli ve meşhur olan ve dinde darureten bilinen, hakkında şüphe olmayan ve İslam'ın zahir olduğu beldelerde hiç kimsenin cehaleti ile mazur olamayacağı meseleler. Buna mukabil bunlardan daha kapalı, sadece şeriatın taşıyıcıları tarafından bilinen, âlimlerin haramlığı ya da helalliğinde icma ettikleri ancak âlim olmayan bazı insanlara kapalı gelen, şeriatın taşıyıcıları arasında meşhur olmayan, helalliğinde ve haramlığında ihtilaf olunan meseleler de bulunmaktadır."

Zikrettiğimiz ayırım hakkında İmam İbn Receb'in sözleri çok açıktır.

14- Ebu'l-Hasen el-B'ali el-Hanbelî Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'den alıntılarında şunları naklediyor: "Mürted; Allahu teala'ya şirk koşan, Resulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) veya getirdiğine buğz eden, kalbi ile bile olsa bir münkeri reddetmeyen, sahabeden, tabiinden veya teb'i tabiinden birisinin, kafirlerle birlikte savaştığını ya da bunu caiz gördüğünü düşünen, kati bir icma ile sabit olan bir hükmü inkar eden, Allah ile arasına kendisine tevekkül ettiği, dua edip isteklerini arz ettiği aracılar edinen kimsedir.

Onun konumunda bir kimsenin, cahili olmayacağı Allah'ın sıfatlarından bir sıfatında şüpheye düşen bir kimse de mürteddir. Eğer onun konumunda olan birisi o meselenin cahili olursa mürted değildir. Bu nedenle, peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın kudreti ve öldükten sonra tekrar diriltmesi hakkında şüphe eden adamı tekfir etmemiştir. Çünkü bu tür bilgiler ancak risaletten sonra elde edilebilir. Aişe (radiyallahu anha)'nin: "İnsanlar ne kadar gizlese de Allah bilmez mi? Evet" sözü de bu kabildendir."[87]

15- Şam'da Hanbelîlerin imamı olan Hafız Şerefuddin Musa el-Hicavi el-Hanbelî, mürtedin hükmü hakkında şunları söylüyor: "Mürted, İslam'ından sonra küfre giren kimseye denir. Kim Allah'a şirk koşar veya Rububiyetini, vahdaniyetini veya sıfatlarından birisini inkâr eder veya Allah'a bir arkadaş veya evlat isnat eder veya resullerinden birisini inkâr eder veya Allah'a veya resulüne söverse kâfir olur. Kim

[86] "Mecmuu'l-Fetava": (1/153) Yine "El-kaidetu'l-celile fit-tevessül vel-vesile: (s.12)

[87] "El-Fetaval-Kubra": (5/535) Kitabul-ihtiyaratu'l-İlmiyye; Babul-Mürted. Kudret hadisi ve Aişe (radiyallahu anha)'nin sözü hakkında detaylı açıklama ileride gelecektir.

zina veya üzerinde icma edilen açık haramlardan birisini cehalet üzerine inkâr ederse bu bildirilir, eğer onun durumunda olan birisi bu meselenin cahili olmazsa kâfir olur.”[88]

16- Şeyh Ebu Butayn en-Necdi şöyle diyor: “Sıfatlar konusunda şeyh Takiyyuddin’in görüşü, cahil olanın kâfir olmayacağıdır. Ancak şirk ve benzeri konularda böyle söylememektedir. İnşallah bununla ilgili olarak onun sözlerini göreceksin. Vahdetu’l-vücutçular ve diğerleri hakkındaki ve bunların küfründe şüphe edenleri tekfir etmesi ile ilgili sözleri daha önce geçmişti.”

İbn Teymiyye’nin geçen sözlerini aktardıktan sonra şunları söyler: “Geçen konularda küfre götüren hususlarda mutlak ifadeler kullanırken, sıfatlar konusunda cahil ile diğerlerini birbirinden ayrı tutmuştur. Oysa şeyhin, Cehmiyye ve benzerlerinin tekfirinde durma konusundaki görüşü, imam Ahmed ve İslam’ın önderlerinin naslarına muhaliftir.”

Mecd (Ebu’l-Berekat Abdusselam İbn Teymiyye) şöyle der: “Davetçisini tekfir ettiğimiz her bidatın mukallidini de fasık görürüz. Örneğin Kuran’ın yaratıldığını, Allah’ın ilminin mahlûk olduğunu, isimlerinin mahlûk olduğunu, ahirette yaratıcının görmeyeceğini düşünen, din adına sahabeye söven veya imanın mücerret itikat olduğunu söyleyen vb. kim bu bidatlerden birisine davetçiliği ve savunuculuğu ile bilinirse, bu kimsenin küfrüne hükmolunur. İmam Ahmed bunu birçok yerde belirtmiştir.” (Mecd’in kelamı burada son buluyor.) “Bakın (söz Ebu Butayn’e ait), cahil olmalarına rağmen nasıl küfürlerine hüküm vermişlerdir.”[89]

Bu imamdan aktardığımız bu açıklamalarla, -İslam dininden çıkarıcı büyük şirk gibi- mükellefin cehaleti ile mazur olamayacağı açık meseleler ile sıfat meseleleri gibi kapalı olan meseleleri birbirinden ayrı tuttukları net bir şekilde ortaya çıkmış olmaktadır.

17- Yine şeyh Ebu Butayn en-Necdi, cahil olduğu halde İslam dininden çıkaran türden büyük şirk işleyen kimsenin hakkındaki açıklamalarından sonra şunları söylüyor: “Buraya kadar zikrettiklerimizi, her mezhepten âlimlerin fıkıh kitaplarında “Mürtedin hükmü babı” başlığı altında aktardıkları açıklamaktadır. Mürted, İslam’ından sonra küfre giren kimseye denilir. Küfrün türlerinin en başında zikrettikleri ise şirktir. Şöyle diyorlar: Kim Allah’a şirk koşarsa kâfir olur. Çünkü onlara göre şirk, küfrün en büyük türüdür. Bundan daha alt olan meselelerde söyledikleri gibi bunda ‘eğer onun konumunda olan bir kimse bunun cahili olmazsa’ şeklinde bir kayıtta getirmiyorlar. Peygamber efendimize (sallallahu aleyhi ve sellem): “Hangi günah

---

[88] Er-Revdul-Murabba fi zadul-Mustanka’ Ahmed Şakir’in tahkikiyle: (2/499-500)
[89] El-İntisar li hizbillahi’l-Muvahhidin: (s.14-15)

daha büyüktür?' diye sorulunca şöyle buyurmuştur: 'Seni yarattığı halde Allah'a ortak koşman." Eğer cahil veya mukallit şirk işlediğinde riddetine hükmedilmeseydi bunu belirtmeyi ihmal etmezlerdi. Bu açık bir şeydir."[90]

Bazıları, şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin, cehaletle özür saymada kapalı ve açık olan meseleleri birbirinden ayrı tuttuğu anlayışının bize has olduğunu zannedebilirler. Hakikatte bu, imamın nasslarını, maksatlarını, konumlarını çok daha iyi anlayan dirayetli büyük âlimlerin anlayışıdır. Bazı çağdaş yazarların imamın sözlerini kopuk bir şekilde hatalı ele alışları veya ispat ettiğimiz bu ayırımı gözetmeden imamın sözlerini farklı yerlere indirgemeleri, Şeyhu'l-İslam'ın meseleler hakkında çelişki içinde olduğunu veya Onun, konu hakkında iki görüşü olduğu ya da Onun tüm meselelerde mutlak olarak cehaleti özür kabul ettiği zannedilmesi neticesini doğurmuştur. Bahsettiğimiz üzere, bunu bu şekilde anlayan büyük âlimler: "Ed-Diyau'ş-şarik" adlı kitabında Şeyh Süleyman b. Sahman, şeyh Muhammed b. Abdulvahab, şeyh İshak b. Abdurrahman (bu konuda bir kitap telif etmiştir), şeyh Abdullatif b. Abdurrahman, şeyh Ebu Butayn, açıklamaları geçti vb. âlimlerdir.

18- İmam Bahauddin Abdurrahman b. İbrahim el-Makdisi el-Hanbelî'nin sözleri; şöyle diyor: "Aynı şekilde kim Allah'ın kitabını veya Ondan olan bir şeyi inkâr ederse kâfir olur. Çünkü bu kimse Allah'ı yalanlamış ve sözlerini reddetmiş olur. Allahu teala şöyle buyuruyor: "**Resul kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Müminlerde. Onların her biri, Allah'a, Onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı."** Kim İslam'ın rükünlerinden birisini inkâr eder veya icma ile haram olan bir haramı helal sayarsa Allah ve resulünü yalanlamıştır. Çünkü bunların delilleri kitap ve sünnette açıktır. Müslümanlardan kimseye kapalı kalamaz ve Allah ve resulünü inkâr edenlerden başkaları da bunları inkâr edemezler."[91]

"Ancak bu vaciplerin ve haramların kendisine kapalı olacağı kimseler, bundan istisna edilir. Durum bildirilir, eğer kabul etmezse kâfir olur. Bu tür meselelerin kendisine kapalı olacağı kimseler; Müslümanlardan uzak beldelerde yaşayan kimselerdir. Bu tür kimselere, mesele açıklanılır, eğer dönerse kabul edilir yoksa öldürülür. Müslümanların arasında yaşayan kimse ise, kâfir olur ve küfründen tevbe etmesi istenilir. Eğer tevbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür. Bunun nedeni, bu tür şeylerin ikrarının, kitap ve sünnette açık olmasıdır. Bunlardan birisini ihlal eden Allah ve resulünü yalanlamış olur ve -İslam'ın rükünlerini inkâr edenlerde söylediğimiz gibi- bununla kâfir olur."[92]

---

[90] Risaletun fi beyaniş-şirk ve ademi i'zari cahilih: (s.36-37)
[91] El-Udde fi şerhi'l-Umde: (2/317)
[92] Bu açıklamalar şarihe aittir.

İki şeyhin yani hem metin sahibinin hemde şerh sahibinin sözlerinden, sadece Müslümanların arasında yaşamanın, hüccetin ikamesi ve cahilin mazeretinin kalkması için yeterli olacağı açığa çıkmış olmaktadır. Çünkü bu meselelerin delilleri kitap ve sünnette açıktır, yalanlayıcıların dışında hiç kimse bunları inkâr edemez. Müslümanların beldelerinden uzak bir yerde yaşayan kimseyi istisna etmesi ise, bu, nass ulaşmadığından ve öğrenme imkânına sahip olmağındandır. Bu kısım, âlimlerin ittifakıyla istisna edilmiştir."[93]

19- İspat ettiğimiz ayrımı açıklama sadedinde şeyh Muhammed b. Abdulvahab şunları söylüyor: "Zikretmiş olduğunuz İbn Teymiyye'nin 'Şunu şunu inkâr edenler…' vb. sözleridir. Sizler, bu tağutlara ve yandaşlarına hüccet ikame edilmiş midir edilmemiş midir? gibisinden sorular soruyorsunuz. Bu, en acayip durumlardan birisidir! Nasıl bunda şüpheye düşersiniz, sizlere defalarca açıkladım ki; hüccetin üzerine ikame edilmediği kimse, yeni İslam'a girmiş ya da uzak bir bölgede yaşayan veya sarf ve atf gibi kapalı olan meselelerdedir. Bu tür meselelerde, anlatılana kadar tekfir edilmez. Allahu teala'nın kitabında açıkladığı usuluddin meselelerinde ise, Allah'ın hücceti Kuran'dır. Kime Kuran ulaşırsa hüccet ona ulaşmıştır. Fakat problemin kaynağı, sizlerin hüccetin ikame edilmesiyle hüccetin anlaşılmasını birbirinden ayırt edememenizdir. Kuşkusuz kâfirlerin ve münafıkların birçoğu, üzerlerine ikame edilmesine rağmen Allah'ın hüccetini anlamamışlardır. Bu, Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibidir: **"Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidir; hatta onlar –yolca- daha da sapıktırlar."**[94] [95]

Allah sana rahmet etsin, Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin 'hüccet ikame edilmediği sürece kimse tekfir edilmez' sözünü açıklarken söylediklerine bir bak. Senin de gördüğün gibi, İslam dininden çıkaran büyük şirk ve diğer benzeri meseleler ile kapalı olan meseleleri birbirinden ayrı tutmuştur. Açık olan meselelerde Kuran'ın kendisine ulaştığı kimselere, mazeretlerini kesecek şekilde hüccet ikame olunduğunu kabul ettiğine; sıfatlar ve kader gibi kapalı olan meseleleri bunlarla bir tutmadığına bir bak. Bunun zikri geçmişti.

Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın ibarelerini, Necid davetçi imamlarından torunu olan büyük âlim şeyh İshak b. Abdurrahman Âli'ş-şeyh'de bizim anladığımız şekilde anlamıştır. Bu ayırımı açıklarken şunları söylüyor:

---

[93] İslam'a yeni girmiş ve Müslümanlardan uzak bir beldede yetişen kimsenin istisna edilmesi kaidesinin açıklaması kitabın ilerleyen sayfalarında gelecektir.

[94] Furkan: 44

[95] Mecmuu muellefatu şeyh Muhammed b. Abdulvahab: (7/159-160)

20- Bizler ancak şeyhlerimiz, Muhammed b. Abdulvahab ve torununun, Iraki'ye reddiyelerinde söylediklerini söylüyoruz ki bu onlardan önceki din imamlarının da sözleriyle aynıdır. İslam dininde zorunlu olarak bilinmesi gereken meselelerden birisi de usuluddin meselelerinde merci, kitap, sünnet, ümmetin icması ve sahabenin üzerinde bulundukları tutumlarıdır. Bu konularda merci, belirli bir âlim değildir. Kimin yanında bu asıl şüphe sızmayacak ve kalbine oturacak bir şekilde sabitleşirse, imamların bazı kitaplarında karşılaşmış olduğu müteşabih sözlerinin anlaşılması ona kolay olacaktır. Zira peygamberimizin dışında masum olan hiç kimse yoktur. Bizim bu meselemiz ise, ibadeti yalnızca ortağı bulunmayan Allah'a yapma konusudur. Kim Allah'la beraber başkasına da ibadet ederse, dinden çıkaran büyük şirk işlemiş olur. Bu mesele, asılların aslıdır. Allah, resulleri bunun için göndermiş, kitapları bunun için indirmiş ve resul ve Kuran ile insanlara hücceti ikame etmiştir. Dinin bu asıllarında Allah'a şirk koşan kimsenin tekfirinde cevabın bu olduğunu göreceksin. Bu durumdaki bir kimsenin tövbe etmesi istenilir, tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür. Usuluddin meselelerinde açıklamayı zikretmezler. Açıklamanın gerekliliğini, delili bazı Müslümanlara kapalı olabilecek olan hafi meselelerde zikrederler. Örneğin mürcie gibi, bazı bidat ehli ile tartışılan meselelerde veya sarf ve atf gibi kapalı olan meselelerde. Öyleyse daha Müslüman bile olmadıkları halde nasıl kabirperestlere açıklamada bulunurlar?"[96]

21- Şeyh İshak b. Abdurrahman, bu ayrımı başka bir kitabında da onaylarken (Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın geçen sözünü aktardıktan sonra) şöyle diyor: " Şeyhin sözlerini bir düşün. –Allah'tan, seni doğru bir anlayış ve taassuptan koruması ile rızıklandırmasını istiyoruz- Şeyhin, 'Kuran'ın ulaştığı herkese, -bunu anlamasa bile- hüccetin ikame edildiği' sözlerini ve karıştıranların karıştırma nedeninin bu olduğunu ve açıklamanın kapalı meselelerde olacağı sözlerini bir düşün. Bahsettiğimiz kişi (reddiye verdikleri Iraki'yi kast ediyor), dinin asıllarında da açıklamanın gerekliliğini söylemiştir! Acaba Kuran'dan ve resulden sonra bir açıklama mı vardır? Sonra (şeyh Abdullatif Iraki'ye reddiyesinde) şunları söylüyor: 'Bu, bizim ve şeyhlerimizin itikadıdır. Doğruluktan sonra sapmaktan Allah'a sığınırız. Bu mesele, şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın kitaplarının tevhidi açıklayan bölümlerinde gerçekten çokça geçmektedir. Kim kelimeyi tevhidi söyler, namaz kılar ve zekât verir, fakat söz ve fiilleriyle buna muhalefet ederse örneğin; salihlere dua edip istiğase/yardım dilerse, onlar için kurban keserse, bu kimse, kelimeyi tevhidi söyleyip aynı zamanda ona muhalefet eden Yahudi ve Hıristiyanlara benzer. Buna binaen, müşriklere açıklama yapılmasının gerektiğini söyleyenlerin, Yahudi ve Hıristiyanlara da açıklama yapılmasının gerektiğini ve ancak açıklamadan sonra tekfir edilebileceklerini

[96] El-Mecmuatu'l-Mahmudiyye: (s.15-16) ikinci risale; şeyh İshak, Riyad baskısı

söylemesi gereklidir ki onların sözlerinin zahiri bundan başkasını ifade etmemektedir."[97]

Şeyh İshak'ın işaret etmiş olduğu, şeyh Süleyman'ın ibaresinin nassı şöyledir: "Bu, kitap, sünnet ve icma ile bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir. Kabirperestlere gelince, bunlar, ne bu kelimenin manasını nede ortağı olmayan ve tek olan Allah'ın ilah oluşunun ne anlama geldiğini anlamamışlardır…" devamla: "Kabirperestler, bunu söylediler ama manasını anlamadılar ve onu yerine getiremediler. Böylece bunu söylemekle birlikte manasını bilmeyen ve onunla amel etmeyen Yahudilere benzediler."[98]

22- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab başka bir yerde şunları söylüyor: "Muayyen bir şahıs, küfrü gerektiren bir söz söylediğinde; terk edenin küfre gireceği hüccet ikame edilene dek küfrüne hükmolunmaz. Bu, delilleri bazı insanlara kapalı olabilecek hafi olan meselelerde geçerlidir. Onlardan vuku bulan, açık ve zahir meseleler veya dinde bilinmesi zorunlu meseleler olursa, bunu söyleyen kimsenin küfründe tevakkuf edilmez."[99]

23- Şeyh Ebu Abdurrahman Ebu Butayn, işaret ettiğimiz bu ayırımı açıklama sadedinde şunları söylüyor: "Senin söylemiş olduğun, İbn Teymiyye 'Bu şirk amellerinden birisini işleyen bir kimseye, İslami hüccet ikame edilmediği sürece kafir ve müşrik isimleri kullanılmaz' sözünü, büyük şirk, Allah'tan başkasına ibadet vb. küfürlerde söylememiştir. Bunu ancak hafi olan sözlerde söylemiştir. Daha önce buna İbn teymiyye'nin kendi sözleriyle işaret etmiştik: 'Bu, kapalı olan sözlerde olduğu zaman, şöyle denilebilir: 'Sahibini küfre sokacak olan hüccet ikame edilmemiş olabilir.' Bu sözü ile küfre girmediğini de kesin bir ifadeyle belirtmemiş 'şöyle denilebilir' şeklinde zan ifadesi kullanmıştır."[100]

24- Şeyh Süleyman b. Sahman'ın "Ed-Diyau'ş-şarik" adlı kitabında selefi davet imamlarından naklederek söyledikleri:

"Vahhabiler, terk edenin küfre gireceği, hüccet ikame edilen ve Allah ve resulünün tekfir ettiğinden başkasını tekfir etmezler. Küfrü işleyenin ve hüccet ikame edilenin tekfir edilmesi, tüm Müslümanların tekfirini gerektirmez. Kuşkusuz bu, batıl olan levazımlardan (sözün vardığı yer) ve geçersiz sözlerdendir. Muayyen bir şahsın tekfirinde ise, tekfirini gerektirecek bir şey sadır olduğunda bu kimsenin tekfirine bir mani yoktur. Kuşkusuz ortağı olmayan Allah'ı ibadette birlemek İslam dininde

---

[97] Risaletu hukmu tekfirul-Muayyen; şeyh İshak b. Abdurrahman Âliş-şeyh: (s.15-16)
[98] Teysirul-Azizul-Hamdid: (s.78-79) Şeyh Süleymanb. Abdullah
[99] Ed-Durerus-seniyye: (8/244)
[100] Risaletun fi beyaniş-şirk ve ademi i'zari cahilih ve subutu kiyamul-hücceti aleyh; şeyh Ebu Battin: (s.33)

bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir. Kime resulün daveti ve Kuran ulaşmışsa ona hüccet ikame edilmiştir. Hüccet ikame edilmediği sürece failinin tekfir edilemeyeceği durumlar ise, ancak bazen delili kapalı olabilecek nazari ve içtihadı meselelerdedir. Kabirperestlere gelince, bunlar selef ve ilim ehli yanında aşırılar olarak adlandırılırlar. Böyle adlandırılmalarının nedeni, onların fiillerinin aşırılığının Hıristiyanların peygamberleri, salihleri ve ibadetlerindeki aşırlıklarına benzemesidir. Allah'ın birlenmesi ve ibadetin yalnızca Ona yapılmasının zorunluluğu hususunda -ne heva ehli nede başkaları- İslam ehlinden olan hiç kimse tartışmaya girmemiştir. Bu, dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir. Risaletin ulaştığı herkes bunun üzerinde düşündüğünde, risaletin özünün ve neticesinin bu olduğunu ve diğer hükümlerin bunun etrafında döndüğünü anlayacaktır."[101]

25- Heva ehlinden bahsederken şunları söylüyor: "Şeyhu'l-İslam, heva ehlinden küfür işleyenlerin tekfir edileceğini aktarmıştır. Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye şöyle der: 'İnsanlar bu konuda çelişkiye düşmüşlerdir; bazıları Malik'ten iki kavil nakleder, Şafii'den de, Ahmed'den iki rivayet, Ebu'l-Hasen el-Eşari ve ashabından iki görüş… Meselenin hakikati; bazen bir söz küfür sözü olur ve mutlak anlamda söyleyenin tekfir edileceği belirtilerek 'kim bunu söylerse kafir' olur şeklinde genellemeler yapılabilir. Fakat muayyen şahıs, terk edenin küfre gireceği hüccet ikame edilene kadar tekfir edilmez.'

İbn Teymiyye'nin sözleri burada son bulur. Şeyh Süleyman Onun sözlerine ek olarak şunları söyler: "Hariciler hakkında durum budur. İnsanlar, onların tekfirinde ihtilaf etmişlerdir. Ali (radiyallahu anh) hakkında aşırıya gidenlerin tekfirinde ise hiç kimse ihtilaf etmemiştir. Yine Allah'tan başkasına secde edenlerde, Allah'tan başkasına kurban kesenlerde, ümit ve korku içinde Allah'la birlikte başkasına dua edenlerde; tüm bunların küfrü hakkında selefte halefte ittifak etmişlerdir. Bunu dört mezhep sahipleri de zikretmişlerdir. Bu konuda hiç kimse onlardan ikinci bir söz nakledemez.

Böylece tartışmanın ve şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye ve emsallerinin sözlerinin kabirperestlerin ve müşriklerin dışındakileri kast ettiği anlaşılmış olmaktadır. Zira Onun mevzusu, Ehli sünnet ve'l-cemaate muhalif olan bidat ehli ile ilgilidir. Şeyhin sözlerinden anlaşılan da budur. İbn Teymiyye'nin sözlerinin, -aşırıları/gulat hariç- Kaderiye, Havaric, Mürcie vb. heva ehli gruplar hakkında olduğunu bildiğin zaman, kabirperestlerin ve Cehmiyye'lerin bu sınıfların dışında olduğunu da anlarsın. Muayyenin tekfir edilmemesi hakkındaki sözüne gelince, bundan maksadı, delili bazı insanlara kapalı olabilecek belirli meselelerdir. Örneğin heva ehlinin söylemiş olduğu kader, irca vb. meselelerde olduğu gibi. Zira onların bazı sözleri, kitap ve mütevatir sünnetin delillerini reddedecek şekilde küfürler içermektedir. Bu tür nassları red

[101] Ed-Diyau'ş-şarik fir-reddi ala'l-maziki'l-marik: (s.29)

içerikli sözler küfür olurlar. Fakat cehalet, nassın kendisinin veya delaletinin bilinmemesi gibi manilerin bulunması ihtimallerinden dolayı söyleyenin küfrüne hükmedilmez. Çünkü şeriatler ancak ulaşmasından sonra bağlayıcı olurlar. Bu nedenle bu sözlerini, heva ehlinin bidatleri üzerine söylemiştir. Bunun üzerine vurguda bulunarak, kelamcıların muayyen olarak tekfiri hakkında şunları söylemiştir: 'Bu, açık ve zahir olan meselelerde veya dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerdedir. Bu konularda, bu tür sözleri söyleyenlerin tekfirinde tevakkuf edilmez'. Bununla, Iraki'nin yanıldığı ve Gulatu Kaderiye, Gulatu Mutezile, Gulatu Murcie, Gulatu Cehmiyye ve Rafizilerin tekfir edilemeyeceği konusunda Şeyhu'l-İslam'a, sahabe ve tabiinlere yalan attığı da bilinmiş olmaktadır. Kuşkusuz bunlardan sadır olan fiiller, açık, zahiri ve dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir.

Ehli sünnetten olup bunların bazı sözlerine kapılan, delilleri bazı insanlara kapalı kalabilecek dalmış oldukları meselelere dalanlar veya heva ehlinden olup Gulatlarından olmayanlar hatta araştırıp incelmeksizin onları taklit edip onların sözleri hakkında hüsnü zan besleyenler; selefin ve imamların tekfirinde tevakkuf ettiği kimseler işte bu kimselerdir. Çünkü bu kimseler hakkında hüccet ikame edilmeden önce, cehalet, nassın veya nassın delaletinin bilinmemesi gibi manilerin bulunma ihtimali vardır. Ancak eğer onlara hüccet ikame edilirse, bu tür sözleri söyleyenin küfründe tevakkuf edilmez."[102]

26- Şeyh Süleyman b. Sahman en-Necdi, "Minhacu ehli'l-hakk ve'l-ittiaba" adlı kitabında, cehaletle özürlü olma meselesinde açık olan meseleler ile kapalı olan meseleleri ayırt ederken şunları söylüyor:

"Böyle bir girişle başlangıç yapmamın nedeni, bu zamanda dine bağlı olanların birçoğunun dinden çıkaran küfür veya dinden çıkarmayanları birbirinden ayrıt edememeleridir. Özellikle de onlar arasında ilme ve bilgiye intisap edenler… Taşralara gidiyorlar ve âlimlerin belirlemiş olduğu kaideleri, tekfir meselelerini, dinden çıkaran unsurlar hakkındaki açıklamalarını, yine hicret meselesini ve hükümlerini, terk etme ve üzerine terettüp eden maslahatlarını ve zararlarını bilmeden, oradaki insanları Allah'a davet ediyorlar. Söyledikleri sözlerinde, bazı âlimlerin, hiç kimsenin cahili olamayacağı ve mazurda olamayacağı açık ve zahir olan meselelerde tekfirlerini; örneğin ibadeti yalnızca ortağı olmayan Allah'a hasretme, Onun dışındakilere ibadeti terk etme gibi İslam dininde bilinmesi zorunlu olan ve resulün onunla gönderildiği meseleleri, -birçok insana kitap ve sünnette delilleri kapalı olabilecek- hafi olan meselelere delil olarak getirmektedirler. Bunu, yalnızca zanları, dar görüşleri ve sınırlı kapasiteleriyle yaparlar. Âlimlerin iki görüşü arasında sahih olanına göre; risalet hücceti ikame edilene dek kapalı olan meselelerde bu

[102] Ed-Diyauş-şarik: (s.168-170)

fiilleri işleyenler veya bu sözleri söyleyenler tekfir edilemezler. Bu anlatılanlar senin için açığa kavuştuysa, İslam'ın hükümlerinden ve maksatlarından haberdar olmayanların da konuştuğu bu alanda oluşan birçok şüphe senin gözünde netliğe kavuşacaktır."[103]

27- Davet âlimlerinden İmam Abdulaziz b. Muhammed b. Suud, Ahmed b. Ali el-Kasimi'nin gönderdiği mektubuna cevabında yazdıkları: Mektupta şunlar söyleniyor: (Bizden hiç kimse mezhebinde olan birisine itirazda bulunamaz. Her müçtehit isabet eder) İmam Abdülaziz Ona şu sözleriyle reddiye vermiştir:

"Bu, füru meselelerdedir, asıllarda değil. Şöyle ki, Yahudi, Hıristiyan ve diğer müşrikler doğru yol üzere olduklarını iddia etmektedirler. Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine veliler edindiler. Üstelik doğru yolu bulduklarını da sanırlardı."**[104] [105]

28- Süleyman b. Sahman en-Necdi ve Şeyh Abdullatif'in iki oğlu Abdullah ve İbrahim'in sözleri:

"Onların, söz küfür sözüdür ancak söyleyenin küfrüne hüküm veremeyiz, sözlerinin genelleştirilmesi sırf cehaletten kaynaklanmaktadır. Çünkü bir ibare ancak muayyen kimseleri kapsar. Muayyen kişinin tekfiri ise bilinen bir konudur. Kişi küfür olan bir söz söylediğinde; bu sözü söyleyen kâfirdir denilir fakat muayyen şahıs bunu söylediğinde, terk edenin küfre gireceği hüccet ona ikame edilene dek küfrüne hükmolunmaz. Bu, delilleri bazı insanlara kapalı olabilecek hafi meseleler için geçerlidir. Örneğin heva ehlinin söylemiş olduğu kader ve irca meseleleri gibi. Zira onların bazı sözleri, kitap ve mütevatir sünneti reddedici biçimde küfür unsurları içermektedir. Bu durumda nassların bazısını ret içerikli sözler küfür sözü olmuş olur. Ancak cehalet, nassın bilinmemesi veya nassın delaletinin bilinmemesi gibi manilerin bulunması ihtimalinden dolayı söyleyenin küfrüne hükmolunmaz. Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin birçok kitaplarında belirttiği gibi, şeriatler ancak ulaşmasından sonra bağlayıcı olurlar. Aynı şekilde şeyhu'l-İslam mükelleflerden muayyen kişilerin küfrünü de zikretmiştir. Şöyle diyor: 'Bu, kapalı olan meselelerde olduğu zaman tekfir edilemeyeceği söylenebilir. Ancak onların işlemiş oldukları açık ve zahir veya dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerden olursa bunu söyleyenin küfründe tevakkuf edilmez."[106]

---

[103] Minhacu ehlil-hak vel-ittiaba fi muhalefeti ehlil-cehli vel-ibtida; Süleyman b. Sahman: (s.4)
[104] Araf: 30
[105] Ed-Durerus-seniyye: (1/148-150)
[106] Ed-Durerus-seniyye: (10/433)

29- Şeyhu'l-İslam ve talebesi İbn Kayyim, küfre götürücü söz ve fiillerden ötürü tekfirin nefyinin, delili kapalı olan ve failine hüccetin ikame edilmediği yerlerde olacağını; nefiyden maksadın ise, failin tekfirinin ve küfür ile cezalandırılmasının kaldırılması ve tekfirin nefyinin, yalnızca imamlar arasında tartışma konusu olan meselelere mahsus olduğunu, birden fazla yerde zikretmişlerdir.[107]

Zahir ve hafi olan meselelerin arasını ayırt etmede müteahhir âlimlerin sözleri

30- Şeyh Muhammed Hamid el-Faki (rahimehullah)'nin sözleri: Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin, bidat ehlinin arkasında namaz kılma hakkında imamların tartışmasından ve heva ve bidat ehlinin tekfirindeki ihtilaftan sözlerine talikinde şunları söylüyor:

"Bu tafsilat (Allah daha doğrusunu bilir), kitap ve sünnette sahibinin küfre gireceğine dair nass bulunmayan heva ve bidat ehli hakkındadır. Hakkında böyle bir nass bulunan bidatlere gelince; ne Şeyhu'l-İslam nede seleften başka birisi, bunların tekfirinde tevakkuf edecek değillerdir. Bunların örneği, ölülere dua edip onlardan yardım isteyerek, kabirlerini tavaf edip isimleri üzerine inşa edilmiş putları yanında itikâfa girerek, onların rızasını elde etmek ve kızgınlıklarından korunmak için mallarını hibe ederek, onların adı altında şirk bayramları düzenleyerek şirklerini ve putperestliklerini ilan eden kimselerdir. Hâlbuki bu kimseler, Kuran'ın açık ifadelerinde bunların şirk olduğunu okumaktadırlar. Fakat Kuran'ın ayetlerini bundan başka manalara çekmektedirler. Şeyhu'l-İslam'ın tüm kitapları, bu kimselerin küfürlerini apaçık bir şekilde söylemektedir. Kendileri için ne kadar iddialarda bulunsalar da veya cahiller onlar için savunmalarda bulunsalar da arkalarında namaz sahih değildir."[108]

31- Şeyh Muhammed Ebu Zehra'nın sözleri; şöyle diyor: "İmam Şafii ilmi iki kısma ayırmıştır: Birincisi: Kati olan meselelerin bilinmesidir ki bunu "Avamın ilmi" olarak adlandırır. Yani Müslümanların belirli fertlerinin değil tümünün bildiği, cehaleti ile mazur olmadıkları ilimler. Bu, örneğin, orucun, haccın, zekâtın vacipliği, adam öldürmenin, zinanın, hırsızlığın ve içkinin haramlığı yine bu anlamda kulların öğrenip amel etmekle sorumlu tutuldukları, mallarından ve nefislerinden vermekle veya Allah'ın haramlarından uzak durmakla mükellef tutuldukları meselelerdir. Bu tür ilimlere ve Kuran'ın veya nebevi hadislerin nassıyla sabit olup Müslümanların üzerinde icma ettikleri ilimlere, ıstılahta "dinde bilinmesi zorunlu olanlar" denilir. Bu,

[107] Ed-Durerus-seniyye: (10/537-438)
[108] El-Mesailil-Mardiniyye: (s.75) talik, şeyh Muhammed Hamid el-Faki

İslam'ın çerçevesidir ki kişi bunları bilip boyun eğmediği sürece Müslüman sayılamaz."[109]

32- Başka bir yerde bu ayrım hakkında ve usul âlimlerinin bu kurallaştırmasıyla ilgili olarak şunları söylüyor:

"Birinci kısım: Sahibinin mazur olmadığı ve içinde şüphe bulunmayan cehalettir. Bunun örneği, imandan sonra riddet ve Kuran'ın kesin bir ifadeyle haramlığını belirttiği bir şeyin helal olduğuna inanarak o şeyi işlemektir. Yine mütevatir olup icma ile sabit olan şeylerde buna dâhildir. Kuşkusuz bunları bilmemek günahtır; günahta başka bir günahı temize çıkaramaz.

İkinci kısım: Kişinin mazur olduğu cehalettir; bunun nedeni, delil açısında konunun karmaşık bir konumda olmasıdır. Bu, anlaşılması tefsir ve tevile ihtiyaç duyan, tevil ihtimalleri taşıyan ve hakikatin ancak araştırma ve düşünmeden sonra açığa çıkabileceği meselelerdeki cehalettir. Örneğin, âlimlerin Allah'ın sıfatlarını tevil etmeleri gibi. Çünkü bunun tevilinin bilinmemesi, küfre götürücü olmadığı gibi cahil bir kimse de bu konularda mazurdur."[110]

33- Şeyh Vehbe Zuhayli'nin sözleri: "İmam Karafi el-Maliki'ye göre, özür olan ve özür olmayan cehalet" başlığı altında yazmış olduklarıdır:

"Karafi, özür kabul edilerek cahil bir kimsenin sorumluluğunu kaldıracak olan cehalet ile, sorumluluğu kaldırmayacak olan cehaleti bir kurala bağlayarak şunları söylemiştir: Muaf tutulan cehaletlerin kuralı; genel olarak sakınılması mümkün olmayan cehalettir. Sakınılması mümkün olup şiddetli meşakkat içermeyen cehalet ise muaf tutulamaz.[111] Özür olmaya uygun olan bir cehalet, günahı engelleyici ve şari'in emirlerinin terkini caiz görmenin nedenidir ki, bunun zaruret olmasının nedeni de budur. Burada işlemekte olduğumuz konuda bunu içermektedir." Daha sonra Karafi'ye göre, şeriat koyucunun müsamaha gösterdiği ve müsamaha göstermediği cehaletin kısımlarını zikreder. Daha önce bunu tafsilatlı bir şekilde zikretmiştik. Ve sonra da mesele hakkında diğer mezhepleri sunar.

34- "El-Menar" tefsirinin sahibi şeyh Muhammed Reşid Rıza'nın sözleri; şöyle diyor: "Tevhid, öldükten sonra dirilme, İslam'ın erkanı, zina ve içkinin haram olması gibi hakkında icma edilen ve dinde bilinmesi zorunlu olan dinin kati meselelerinde, imkanı olmasına rağmen öğrenmede gevşek davranan kimsenin cehaletinin özür olmayacağında ümmetin alimleri ittifak etmişlerdir. Gevşek davranmayan kimse ise,

[109] El-Cerimetu vel-İkab fil-fıkhıl-islami: (s.53) şeyh Muhammed Ebu Zehra
[110] Usulu fıkıh; şeyh Ebu Zehra: (s.277)
[111] Nazariyyetu't-darure

örneğin İslam'a yeni girmiş veya dağ başında yaşayan bir kimse yani öğrenebilecek hiç kimseyi bulamayan kimse özür sahibidir. Âlimler, dinde bilinmesi zorunlu olmayan icma meselelerinde de avamın mazur olacağı konusunda ittifak etmişleridir. Bazı kitaplarda buna, mirasta kız torun ile kız evlat bir arada bulunduğunda mirasın üçte birini alacağını örnek vermişlerdir. "**Eğer kız kardeşler iki (veya daha çok) iseler, erkek kardeşin bıraktığı (mirası)nın üçte ikisini alırlar.**"[112]

Şeyhin, öğrenme imkanları bulunmasına rağmen öğrenmekte gevşek davranan ile -İslam'a yeni girmiş veya dağın başında yetişmiş kimseyi örnek verdiği- gevşek davranmayan kimseyi birbirinden ayırt etmesi; ileri gelen âlimlerin, hidayeti öğrenmekte ne hevesi nede isteği olmayan mu'rid/yüz çeviren ile (ki Âlimler bunu, i'rad/yüz çevirme küfrü olarak adlandırırlar) hidayeti aramada gevşek davranmayıp tüm çabasını sarf ettikten sonra hidayete ulaşmaya güç yetiremeyeni ayrı tutmalarıyla aynıdır. Bu sözün bir benzerini daha önce şeyh Süleyman b. Abdullah'tan nakletmiştik. Şeyh Süleyman b. Sahman ve Bin Baz'da Ondan nakillerde bulunmuşlardır. Yerinde bunun detayı gelecektir inşallah.

35- Suud müftüsü Abdulaziz b. Baz'ın cehalet özrü ve cehaletin mazeret olduğu ve olmadığı meseleler hakkındaki fetvası:

Soru: Tunus'tan Salih b. Yusuf ve Kahire'den Muhammed b. Abdullah sorularında şöyle diyorlar: Cehaletleri ile mazur olanlar kimlerdir? İnsan bilmediği fıkhi meselelerde mazur olur mu? Ya da akide ve tevhid meselelerinde? Bu durum karşısında âlimlerin görevi nedir?

Cevap: Cehalet ve mazeret oluşu meselesinde tafsilat vardır. Herkes cehaleti ile mazeretli olamaz. İslam'ın getirdiği, resulün insanlara beyan ettiği, Allah'ın kitabının açıkladığı ve insanların arasında yaygınlık kazanan meselelerde cehalet iddiası kabul edilmez. Özelliklede akide ve dinin asılları ile ilgili meselelerde. Kuşkusuz Allah azze ve celle, peygamberini insanlara dinlerini açıklayıp beyan etmesi için göndermiştir. Oda apaçık bir şekilde beyanda bulunup ümmete dinlerinin hakikatini ve gerekli her şeyi açıklamıştır. Onları yeryüzünde gecesi gündüz gibi bir halde bıraktı. Allah'ın kitabında hidayet ve nur vardır. Bazı insanlar, dinde bilinmesi zorunlu olan ve Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmış meselelerde cehalet iddiasında bulunsa; örneğin, kişinin cehalet üzerine; şirk, Allah azze ve celle'nin gayrisine ibadet edilmesi veya namazın, Ramazan orucunun, zekatın veya gücü yetenlerin haccetmesinin vacip olmadığı iddiasındaki cehalet kabul edilmez. Zira bunlar Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmıştır, böyle bir iddia kabul edilmez. Yine bir kimse, müşriklerin

---

[112] Risaletun fi hukmi men yekfuru ğayrehu mine'l-müslimin vel-küfrillezi yu'zeru sahibuhu bi'l-cehli: (s.41)

kabirlerinin veya putlarının yanında yaptıkları ölülere duadan, onlardan yardım dilemeden, onlar için kurban kesip adakta bulunmaktan haberdar olmadığını veya yıldızlara, ağaçlara ve taşlara kurban kesildiğinden veya ölülerden, putlardan, cinlerden, meleklerden ve peygamberlerden şifa talep etmek ya da düşmanlara karşı yardım istediklerinden cahil olduğunu iddia etse durum yine aynıdır. Bunların hepside dinde bilinmezi zorunlu olan meselelerdir ve büyük şirktir. Allahu teala bunu kitabında açıklamış resulü de bunları beyan etmiştir. Mekke'de kaldığı on üç yıl boyunca insanları bu şirkten sakındırmış Medine'deki on yıl boyunca da buna uyarıda bulunmuştur. Onlara, ibadetin yalnızca ihlâsla Allah'a yapılmasının gerekliliğini açıklamış ve onlara Allah'ın kitabını okumuştur: **"Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin."**[113] **"Hâlbuki onlar Onun dininde ihlas sahipleri Hanifler (İslam'a bağlananlar) olarak Allah'a ibadet etmelerinden başkası ile emrolunmadılar."**[114] **"De ki: 'Şüphesiz benim namazın, ibadetim, hayatım ve ölümüm alemlerin Rabbi olan Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim."**[115] Allahu teala resulüne hitaben şöyle buyurmuştur: **"Şüphe yok ki, biz sana Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes."**[116] **"Kim buna dair hiçbir delil bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilaha dua ederse, onun hesabı ancak Rabbinin katındadır. Kâfirler –hiç şüphesiz- kurtuluşa ermezler."**[117]

Aynı şekilde din ile istihza, onu ta'n etmek, sövmek; tüm bunlar, işleyenin mazur olamayacağı büyük küfürdendir. Çünkü dine veya resule sövmenin büyük küfür olduğu dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir. İstihza ve alay etme hakkında Allahu teala şöyle buyurmaktadır: **"De ki: 'Allah ile, O'nun ayetleriyle ve Resulü ile mi eğleniyordunuz?"**[118]

Tüm mekânlardaki ilim ehli üzerine düşen, bunu insanlar arasında yayıp izhar etmeleridir. Böylece avamın bir özrü kalmayacak, bu büyük mesele aralarında yaygınlaşacak, her hangi bir mekânda; Mısır'da, Şam'da, Irak'ta, Medineyi münevvere'de Nebi'nin kabri yanında, Mekke'de veya başka yerlerde ölülere bağlanmak ve onlardan yardım istemek terk edilecek. Böylece hacılar ve diğer insanlar uyanacak ve Allah'ın şeriatını ve dinini öğrenecekler. Avamın cahil kalmasının ve helak olmasının nedeni, alimlerin sukutudur. Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, ilim ehli üzerine düşen; Allah'ın dinini insanlara tebliğ etmeleri ve Allah'ın tevhidini ve Ona karşı işlenilen şirkin türlerini onlara öğretmeleridir. Böylece

[113] İsra: 23
[114] Beyyine: 5
[115] Enam: 162-163
[116] Kevser: 1-2
[117] El-Muminun: 117
[118] Tevbe: 65

bilinç üzere şirki terk edecekler ve yine bir bilinç üzerine yalnızca Allah'a ibadet edeceklerdir. Aynı şekilde Bedevi'nin, Hüseyin'in, şeyh Abdulkadir Geylani'nin veya Medine'de Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve selem) kabri yanında yapılanların uyarılması ve insanlara, Allahu teala'nın **"Allah'a dini yalnız Ona halis kılarak ibadet et. Uyanık olun, halis olan din yalnızca Allah'ındır"** yine **"Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin."** buyruğunda olduğu gibi, ibadetin yalnızca Allah'a ait bir hak olduğunun, bunda Ondan başkasının hak sahibi olmadığının öğretilmesi gereklidir.

Tüm İslam beldelerinde, Müslümanların azınlıkta olduğu yerlerde ve her yerde ilim ehli üzerine düşen; insanlara Allah'ın tevhidini öğretmeleri, Allah'a ibadetin manasında onları bilinçlendirmeleri ve günahların en büyüğü olan Allah azze ve celle'ye şirkten onları sakındırmalarıdır. Allah sakaleyn'i (cin ve insanları) kendisine ibadet etmeleri için yaratmıştır ve onlara bunu emretmiştir. Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Ben cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etmeleri için yarattım."**[119] Onlara, kendisine ibadet etmelerini, hem kendisine hemde resulüne itaat etmelerini, ibadetlerini Ona has kılmalarını ve kalplerini Ona yönlendirmelerini emretmiştir. Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Ey insanlar, sizi de sizden öncekiler de yaratan rabbinize ibadet edin ki takva sahibi olasınız."**[120]

Kapalı olabilecek meselelere gelince; örneğin, muameleler, namazın bazı halleri, orucun bazı durumları gibi, cahil bir kimse bu konularda mazur sayılır. Bu, peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve selem), koku sürülmüş bir cübbe ile ihrama giren kimseyi mazur sayması gibidir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve selem) Ona şöyle demiştir: 'Bu cübbeyi çıkart ve bu kokuyu yıka. Haccında ne yapıyorsan aynısını umrende de yap.' Cahil olduğundan dolayı, Ona herhangi bir fidye ödemesini emretmemiştir. Kapalı olabilecek diğer meselelerde böyledir. Bu tür konularda cahile öğretilir ve bilinçlendirilir. Temel meselelerde, akidenin asıllarında, İslam'ın rükünlerinde ve açık haramlarda ise hiç kimseden bir özür kabul edilemez. Müslümanların arasında yaşayan bir kimse 'Ben zinanın haram olduğunu bilmiyordum' derse, bununla mazur olmaz. Bilakis üzerine zina haddi uygulanır. Veya 'ana-babaya isyan etmenin haram olduğunu bilmiyordum' derse, mazur sayılmaz bilakis dövülür ve tedip edilir. Veya 'Ben homoseksüelliğin haram olduğunu bilmiyordum' derse, mazur olmaz. Çünkü bunlar, açık, Müslümanlar tarafından bilinen ve İslam'da belli olan meselelerdendir. Fakat kişi, İslam'dan uzak bir beldede olursa veya etrafında Müslümanların bulunmadığı Afrika'nın bilinmeyen yörelerinde olursa bu durumda cehalet iddiası belki kabul edilebilir. Bu hal üzere öldüğünde, işi Allah'a kalır ve hükmü fetret ehlinin hükmü ile aynı olur. Sahih olan görüşe göre;

---

[119] Zariyat: 56
[120] Bakara: 21

kıyamet gününde imtihan olunurlar; eğer icabet edip itaat ederlerse cennete girerler. İsyan ederlerse de cehenneme girerler.

Müslümanların arasında yaşayıp türlü küfürler işleyen ve bilinen vacipleri terk eden kimseye gelince bu kimse mazur değildir. Çünkü mesele açıktır. Allah'a hamd olsun Müslümanlar mevcuttur; namaz kılmaktalar, oruç tutmaktalar, haccetmekteler, zinanın haram olduğunu, içkinin haram olduğunu, ana-babaya isyanın haram olduğunu bilmekteler. Tüm bunlar Müslümanlar arasında bilinmekte yaygınlık kazanmış durumdadır. Cehalet iddiası ise batıl bir iddiadır. Vallahu'l-mustean.[121]

36- Eski Suud müftüsü şeyh Muhammed b. İbrahim Âlişeyh'in sözleri. Açık ve kapalı olan meseleleri birbirinden ayırırken şunları söylüyor: "Muayyen kişinin tekfiri meselesinde 'Muayyen bir kişi asla tekfir edilemez' diyenler, İbn Teymiyye'nin bazı sözleriyle delil getirirler ki, bunları yanlış anlamışlardır. Zannediyorum bu kimseler, Kuran'ın Firavun gibi küfrünü nass ile belirttiği kimselerin dışında hiç kimseyi tekfir etmiyorlar. Nasslar, tayini olarak herkes için gelemez. Sonra, delili kapalı olan meselelerde muayyen tekfirinde tevakkuf edenler, sübutu ve delaleti açısından risali hüccet ikame edilene dek tekfir etmezler. İster anlasınlar isterse de inkâr etsinler, bu kimseler, yeterli açıklama yapıldıktan sonra kâfir olurlar. Kâfirlerin hepsinin küfrü inattan dolayı değildir. Resulün kendisiyle gönderildiği zorunlu olarak bilinen meselelere gelince; buna muhalefet eden, yalnızca bu muhalefetiyle kâfir olur ve İslam'a yeni giren birisi olmadığı sürece, ister usullerde olsun ister fürularda bildirilmeye ihtiyaç yoktur."[122]

37- Şeyh İbrahim b. Süleyman el-Cebhan şöyle der: "İslam'ın asıllarından birisine karşı çıkmaya gelince, bu tek kelimeyle caiz değildir. Kim İslam'ın asıllarından birisine muhalefet ederse hükmü küfürdür. Tek bir asla muhalefet eden, diğer asıllara da muhalefet etmiş gibidir. İslam'ın asıllarından birisine muhalefet eden kimse hakkında Ehli Sünnet'in mezhebi, bu kimseden, sözlerinden, fiillerinden ve itikadından beri olunmasının gerektiğidir."[123]

Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'ye göre, usuluddin ve füruuddin meselesinin -diğer imamlar ile karşılaştırılarak- incelenmesi:

Geçen bölümde zikrettiklerimizden sonra önemli bir neticeye vardık ki buda:

[121] Fetava ve Tenbihat; İbn Baz: (s.139-142)
[122] Fetava şeyh Muhammed b. İbrahim: (s.73-74)
[123] Tebdidu'z-zulam ve tenbihu'n-niyam; Süleyman el-Cebhan: (s.64)

Ehli sünnet'ten olan ilim ehli birçok imam, cehalet ile mazereti, tüm meselelerde genelliği ve mutlaklığı üzere kabul etmemişlerdir. Bilakis geçen açık nasslarından, onların cehaletin mazeret olabileceği meseleler ile mazeret olamayacağı yerleri birbirinden ayırt ettiklerini gördük. Hatta maliki imamlardan bazıları -ki bunlardan birisi İmam Karafi'dir- bu ayırımı mezheplerinde sabit bir kaide olarak saymışlardır. "el-Furuk" adlı kitabında şöyle diyor: "Doksan dördüncü kaide: Cehaletin mazeret olmayacağı ve olamayacağı kaideleri arasındaki fark"[124]

Açıklaması geçtiği üzere, bu meseleden söz ederken selefin lafızları ve ifadeleri farklılık arz etmiştir. Ancak onların sözlerine baktığımızda hepsinin de genel bir konuda ittifak ettiklerini görmekteyiz, buda; cehalet ile mazeretin, meselelerin değişmesine göre değişmesidir.

Geçen konuya bir itiraz ve cevabı

Cehalet özrü konusunda yazanlardan bazıları itirazda bulunarak şöyle dediler: Biraz önce nakletmiş olduğunuz, bazı meselelerin bazılarından ayrı tutulması Mutezile ve kelamcı bidatçıların gitmiş oldukları ayrımın aynısıdır. Birde bu konuda – anladıkları şekilde- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin sözleri ile delil getirmişlerdir.

Bu iddianın doğru veya yanlış olduğu tartışmasına girmeden önce önemli bir meseleyi bilmek zorundayız. Eski olsun yeni olsun ilim ehlinin adeti, hükümleri ilim ehlinin bazı nasslarından kırparak almadan, bir mesele hakkında onlardan gelen tüm delilleri bir araya toplayıp, çıkarmış oldukları neticeleri, itiraz edilemeyecek şekilde doğru olabilmesi için birbiri ile karşılaştırırlar. Bu nedenle, onların nasslarını doğru bir biçimde anlayabilmemiz için nasslarını bir araya toplayıp karşılaştırmak zorundayız.

Muhaliflerin delil olarak getirdikleri Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin sözleri:

Muhalifler Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin "el-Mesailul-mardiniyye" adlı eserindeki şu sözleriyle delil getirmişlerdir:

"İnkârı ile küfre girilen asıllar ve inkarı ile küfre girilmeyen fürular şeklinde bir taksimata gitmişlerdir. Bir kısmı ayırıp, usul meseleleri diğer kısma da füru meseleleri denmesi şeklinde yapılan bir taksimatın, ne sahabeden, ne onlara güzel bir şekilde tabi olanlardan nede İslam imamlarından bir aslı yoktur. Bu, ancak Mutezile ve

---

[124] El-Furuk; Karafi: (2/149)

emsali bidat ehlinden alınmış olan bir taksimattır. Fakihlerden kitaplarında bu taksimatı zikredenler de onlardan almışlardır."[125]

Muhalifler, Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin bu nassından iki şey çıkarmışlardır:

Birincisi: Dinin usul ve füru şeklinde ayrılmasının reddedilmesi; cehalet özrü meselesine girip girmemesi bir yana, onlara göre bu taksimat haddi zatında hatalı bir taksimattır.[126]

İkincisi: Özürde meseleleri birbirinden ayrı tutanlar, Mutezile'nin bidatlerinden birisini benimsemiş olurlar. Çünkü böyle bir ayrıma gidenler onlardır.

Geçen bu iki düşünceye cevap:

Birinci düşünceye cevap:

Ehli sünnet'in dini usul ve füru olmak üzere iki kısma ayırmasını inkar edenlere ve bu taksimatı Ehli sünnet'in ilim ehlinden olan hiç kimsenin söylemediği görüşünü savunup bunun, ister özür meselesine girsin isterse de özür meselesine girmesin, temelde batıl bir söz olduğunu, dinde usul ve füru diye bir şey olmadığı görüşüne gelince; bu kimseler, kibirlenip selefin sözleri hakkında çok az bir bilgiye sahip olan bir kimsenin bile bileceği bir şeyi inkar etmişlerdir. Şimdi seleften, Şeyhu'l-İslam'dan anlamış oldukları bu hatalı görüşü geçersiz kılacak nakillerde bulunmak istiyoruz.

Birinci olarak: Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin dini usul ve füru olmak üzere ikiye ayırdığına dair nassları:

Şeyhu'l-İslam'ın bazı ifadeleri vardır ki, bu ifadelerinde, dinin usul ve füru olmak üzere iki kısma ayırdığını kabul edip birinci anlayışı savunduğu görüşü geçersiz kalmaktadır. Bunlardan bazıları:

1- "Böyle bir meselede, tevhid, sıfat, dönüş vb. usuluddinden olan konuları bizzat Kuran onaylamıştır."[127]

---

[125] El-Mesailul-mardiniyye: (72-73)

[126] Şeyhu'l-İslam'dan bu düşünceyi anlayan: "el-uzru bil-cehl akidetus-selef" kitabının sahibidir: (s.41-125)

Faide: Şeyh Fevzan şöyle der: "Şeyhu'l-İslam, usul ve füru taksimatını tekfir açısından yapmaktadır, vakıa olarak değil. Çünkü dinin meseleleri eşit derecede değildir. Dolayısıyla tekfirin yalnızca usul meselelerine hasredilmesi caiz değildir." Bu açıklamayı, şeyh Fevzan bu kitaba yaptığı yorumlarında belirtmiştir.

[127] "Der'u tearudu'l-akli ven-nakl: (1/15)

2- Ehli Sünnet'ten bu aslı naklederken şunları söylüyor: "Ehli Sünnet mezhebinin müfessirleri, dinin usulleri ve füruları olduğunu söylemişlerdir. Bu, aynı şekilde rükünlere, rükün olmayan vaciplere ve müstehaplara da şamil gelmektedir." Bu sözlerini, Ehli sünnet'in, imanın usul ve füruları olduğuna itikat ettiklerinden bahsederken söylemektedir.

3- Şöyle diyor (rahimehullah): "Bu, az bir şey aklı bulunan hiç kimsenin cahili olamayacağı ve muhalefet edemeyeceği bir konudur. Bunun üzerinde dur zira bu, dinin asıllarında (usuluddinde) büyük bir yere sahiptir."[128]

4- "Eğer insanlar dinlerinin asıllarında Allah ve Resulünün beyan etmediği şeylere ihtiyaç duymuş olsalardı, Allah bu ümmet için dinini kemale erdirmemiş nimetini tamamlamamış olurdu. Bizler bilmekteyiz ki, insanların dinlerinin asıllarında ihtiyaç duymuş oldukları tüm asılları, Resulullah mutlaka beyan etmiştir."[129]

5- Usuluddin meselelerinin sınırlarını belirlerken şunları söylüyor: "Bilindiği üzere, Müslümanların en şerefli meselelerinin ve dinin en önemli gerekliliklerinin Allah'ın kitabında zikrediliyor olması, diğerlerinden daha üstünlüğünü ve Resulullah'ın bunları beyanı, başkalarının beyanlarından daha öncelikli olmasını gerektirir. Kuran, Allahu teala'nın tevhidi, isimleri, sıfatları, ayetleri, melekleri ve farzlarının zikri ile doludur. İmamet konusu ise bundan farklıdır. Malumdur ki, Kuran, dinin diğer asıllarına delalet ettiği gibi buna delalet etmemiştir."[130]

Zikri geçen nassında Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye, imameti dinin en önemli asıllarından biri olarak kabul eden Şia'ya reddiye vermeyi amaçlamaktadır.

6- "Amaç, Kuran'da ve nebevi hikmette, -usuluddinden olması gereken- meseleler ve delillerden oluşan usuluddinin geneli bulunduğuna dikkat çekmektir."[131]

Bunlar, Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin dinin, usul ve füru olmak üzere ikiye ayırdığını açık bir şekilde belirttiği kendi nasslarıdır. Bu nasslar, bazılarının, "Mardiniyye"deki sözlerinden, dinin usul ve füru üzere ayrılmasını inkâr ettiği anlayışının doğru olmadığını göstermektedir. Bu taksimat yalnızca Şeyhu'l-İslam'ın nasslarında geçmemektedir. Bilakis Ehli sünnetten birçok ilim ehlinden de naklolunmuştur. Onların nasslarından bazıları şunlardır:

---

[128] Et-Tearud: (8/381)
[129] Derut-tearud; bi hamişi Minhacus-sunne: (1/139)
[130] Minhacus-sunnetun-nebeviyye: (1/23)
[131] Derut-tearud: (1/19)

Bu taksimatın ispatı hakkında büyük imamların nassları:

1- İmam Bağavi (rahimehullah) şöyle diyor: "Allah ve Resulünün yanlış anlaşılması, İslam'da ortaya çıkan her bidat ve dalaletin aslıdır. Bu, usullerde ve fürulardaki tüm hataların aslıdır."[132]

2- İmam İzzeddin b. Abdusselam (rahimehullah) şöyle diyor: "Cehalet bir mefsedettir /zarardır. Bu üç kısma ayrılır: Birincisi: Giderilmesi vacip olan; örneğin usullerden ve fürulardan öğrenilmesi vacip olanlar gibi. İkinci kısım: Giderilmesi vacip olmayanlar; örneğin bazı füru meseleleri gibi. Üçüncü kısım: Giderilmesi konusunda ihtilaf olunanlar."[133]

3- İbn Dakik el-Îd (rahimehullah), Muaz (radiyallahu anh)'ın Yemen'e gönderilmesi hadisini şerh ederken şunları söyler: "Kelimeyi şehadet ile sorumlu tutmasının nedeni, bunun, fürulardan hiçbir şeyin onsuz sahih olamayacağı dinin aslı olmasıdır."[134]

4- İmam Ebu İshak Eş-Şatibi v Muvafakat'da şunları söylüyor: "İhtilaflar çok olsa bile şeriat, fürularda tek bir asla döner. Usullerinde de aynı durum geçerlidir."[135]

5- Muhaddis İmam Ebu'l-Muzaffet es-Sem'ani ve İbn Kayyim'in Onu onaylaması; Hafız İbn Kayyim, Sem'ani'den naklederek şunları söyler: "Şöyle dedi: Bununla füru meselelerindeki ihtilafın akaid ve usuldeki ihtilaflardan farklı olduğu ortaya çıkmış olmaktadır."[136]

---

[132] Şerhus-sünne: (1/229)
[133] Kavaidu'l-Ahkâm: (1/62)
[134] İhkamu'l-Ahkâm: (3/183)
[135] El-Muvafakat: (4/118)
[136] Muhtasarus-Sevaik: (s.519)

Şeyhu'l-İslam işaret edilen bu aslı birçok yerde belirtmiştir: "Der'ut-tearud: (1/21-11-13-27-144) Minhacus-sünne: (3/22). Yine bunun dışında bakılabilecek kitaplar: "Seylu'l-cerrar": (1/10) "İ'tisam": (2/191) Şevkani şöyle diyor: "Bunların ilmi iki füru olması iddiası batıl bir iddiadır… Bunlar ancak usuluddin meselelerinden iki asıldırlar." Başka bir yerde: "Bu amel, usul meselelerindendir füru meselelerinden değil." (Seylu'l-cerrar: 1/11) Bunu, şefaat ve icmaya muhalefet edenin fasık olacağı konusunda zikretmektedir. İbn Ebi'l-İzz şöyle diyor: "Onları Kitap ve sünnetten almayan birisi, usuluddin hakkında nasıl konuşabilir. Gerek usuluddin de gerek diğer meselelerde ilimsiz konuşma hakkında şiddetli sakındırmalar bulunmaktadır." (Et-Tahaviyye: 160-161)

Usuluddin ve füru ıstılahlarının kurallı bir biçimde kullanışı hakkında Ehli sünnetin seçkin âlimlerinin şu kitaplarına müracaat edilebilir:

1- El-Furuk; Karafi el-Maliki: (2/149-150)
2- İshak b. Abdurrahman en-Necdi; Risaletu hukmu tekfirul-muayyen: (15-16)
3- Şeyh Abdulaziz b. Muhammed b. Suud; Ed-Durerus-seniyye: (2/148-150)
4- Şeyh Muhammed b. İbrahim Âli şeyh; Fetava şeyh Muhammed b. İbrahim: (1/73-74)
5- Abdullah b. Şeyh Muhammed b. Abdulvahab; Edduresus-seniyye: (1/226-227)
6- Abdurrahman b. Hasan Âli şeyh; Ed-durerus-seniyye: (1/32)

Şeyhu'l-İslam'ın sözü hakkındaki ikinci anlayışın cevabı:

Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin sözü hakkındaki anlayışın cevabı ve 'meseleleri birbirinden ayırt edenler, Mutezile'nin düşmüş olduğu bir bidatin içine düşmüştür' diyenlerin cevabına gelince bu birkaç yöndendir:

Birinci vecih:

Eğer Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin, usul ve füru sözü ile, Ehli sünnetin yanında bu iki kelimenin kapsamına giren konuları kast ettiğini kabul edersek; bizler, cehalet özrü meselesindeki ayrımı, konunun usullerden ve fürulardan olması üzerine bina etmedik. Bu, ayırıma gitme bölümünde selef imamlarından aktardığımız nasslara müracaat edildiğinde gerçekten açık olduğu görülecektir. Hatta bazen bir konu, usul meseleleri altına girer. Örneğin, şer'i delillerin ispat ettiği ancak cahilinin veya tevil ile inkara gidenlerin küfre girmeyeceği bazı sıfatlar. Ancak hüccet ikame edilirse durum değişir. Bu, ya delilin kapalı olmasındandır veya gelen nassın ispatı noktasındadır ya da bu nassın bu sıfatı ispat ettiğinin bilinmemesidir. Yine Ehli Sünnet'e göre usul meselelerine giren bazı itikadi temeller bulunmaktadır. Ancak bunlar hafi meselelerdir. Bunu bilmeyen ya da Kadı Îyad'ın Şifa'sında işaret ettiği gibi, tevil eden tekfir edilmez. İtikat meselelerine giren her konunun cahili veya inkârcısı tekfir edilemez. Burada, itikat meselelerinde cehaletin özür olacağı ve özür olmayacağı meseleler şeklinde bir tafsilata gidilmesi gereklidir. Bu ayrım hakkında ilim ehlinin sözlerine müracaat ettiğinde bunu açık bir şekilde göreceksin.

Aynı şekilde, sözlerini naklettiğimiz ilim ehli, füru olan tüm meselelerde de cehaleti mutlak olarak özür kabul etmemişlerdir. Füru meselelerinden öyleleri vardır ki, eğer mükellef bunları inkâr ederse bundan dolayı kâfir olur. Tabi eğer bunlar bilinmesi zorunlu olan veya Müslümanların geneli arasında yaygın olan ilimler ise. Bu, inkarcının, İslam'a yeni girmiş veya uzak bir bölgede yaşamış yada darul harpte yaşadığından dolayı bunları duyamamış bir kimse hakkında geçerlidir. Bu duruma birçok âlim işarette bulunmuştur. Bunlardan birisi Suyuti'dir (rahimehullah). Şöyle diyor: "İnsanların genelinin iştirak ettiği bir şeyi bilmeyen bir kimsenin cehaleti kabul edilmez. Ancak İslam'a yeni giren veya âlimlerden uzak bir bölgede yaşayan ve bu

---

7- Şeyh Abdullah Ebu Butayn en-Necdi: (10/368)
8- Şeyh Abdurrahman b. Hasan Âli şeyh; Ed-durerus-seniyye: (1/320)
9- Şeyh Abdurrahman en-Necdi: (1/346)
10- Şeyh Abdulaziz b. Baz; Mecmuu fetava'ş-şeyh: (3-121)
11- el-İmamu'l-Müceddid Muhammed b. Abdulavahab; Ed-Durerus-seniyyye: (10/70)

meselelerin orada kapalı olduğu kimse bundan istisna edilir. Bunun örneği, zinanın, hırsızlığın, katlin, içkinin, namazda konuşmanın vb. haram olmasıdır. Bunlar insanların genelinin ilminde müşterek olduğu konulardır."[137]

İbn Humam, Bezdevi ve Abdulaziz el-Buhari şunu belirtmişlerdir; eğer mükellef darul-islamda olur ve açık olan haramlardan birisini işlerse, bundan dolayı mazur sayılmaz ve hem hadler hem de günah o kişi üzerine geçerli olur. Çünkü Allah'ın ona haram kıldığı şeyi öğrenme imkânına sahip olduğu ve zikir ehline sorması vacip olan bir konuyu bilmemektedir. Hatta cahil olsa bile, açık olan bazı haramlarda mazur sayılamaz. Zira onun cehaleti kendi ihmalkârlığından kaynaklanmaktadır.

Bundan, ilim ehlinin, füru meselelerde cehaleti mutlak olarak özür kabul etmedikleri açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İslam'ın fürularından bir şeyi her inkâr eden bu inkârından dolayı kafir olmaz diye bir şeyde söylememişlerdir. Buradan hiç kimsenin Şeyhu'l-İslam'ın Ehli sünnetten "Meseleleri, inkârı ile küfre girilen usul meseleler ve inkârı ile küfre girilmeyen füru meseleler şeklindeki taksimatı…" sözleriyle delil getiremeyecekleri bilinmiş olmaktadır. Sözlerini, Ehli sünnet'in yanında bilinen usul ve fürulara yorumlanmasını kabul edersek Şeyhu'l-İslam'ın sözleri haktır. Bu konuda onların sözleri hakkında doğru olan iki kısımda da tafsilata gidilmesidir. Bu Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin öğrencisi İbn Kayyim'in açıklamış olduğu konudur. Şöyle diyor: "Füru meselelerinden birçoğu vardır ki, inkâr eden kâfir olur. Usul meselelerinden öyleleri de vardır ki, inkâr edeni kâfir olmaz."[138]

İkinci vecih:

İkinci yön: Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye usul ve füru ile, Ehli sünnet'in yanında bilinen bu iki olguyu kast etmemiştir. Onun kastı, kelamcı bidat ehlinin, Mutezile'ye ve Cehmiyye'ye tabi olarak, belirlemiş oldukları meselelerdir. Bu meseleleri, usul meseleleri olarak adlandırdılar ve imanı ve Resulün tasdikini bu meselelerin kabulüne dayandırdılar. Bu konularda hata edenler, cahil olanlar veya inkâr edenler, onların yanında kafir olur. Onların bu konudaki delilleri; tasdikin ve imanın, usul meseleleri olarak adlandırdıkları bu meseleleri kabule dayanmasıdır. Şu da bilinmektedir ki, diğer Müslümanları bundan dolayı tekfir ettikleri bu meseleler sonradan ortaya çıkmıştır/bidattir. Şeriat, bunları ispat etmek ve muhalefet edeni tekfir edecek derecede yüksek bir konumda saymamıştır. Aynı şekilde bidat ehlinin yolundan giden bu kelamcılarda marifetullahın yollarını ispatta Mutezile'ye tabi olmuşlardır ki şeriat

---

[137] El-Eşbah ven-nezair: (s.220) Ayrıca "Et-Tahrir"; İbn Humam, "Keşful-esrar" ve "Fevatihurrahamut" adlı eserlere de bakılabilir.

[138] Muhtasaru savaikul-mursele; İbn Kayyim: (2/515)

bunlardan bir şeyi getirmemiştir. Örneğin cevher-araz, havadislerin imtinası vb… Bidat ehlinin yolundan yürüyen bu kimseler, usuluddinden olduğu iddiasıyla, bu meseleleri tevil edenleri veya bilmeyenleri tekfir etmişlerdir. Muhaliflerin delil olarak getirdikleri ve şeriatın getirmiş olduğu Ehli Sünnet'in yanında bilinen usullerden bahsettiğini anladıkları sözlerle, Şeyhu'l-İslam'ın kast ettiği budur.

Eğer birisi itiraz eder ve şöyle derse: Niçin Şeyhu'l-İslam'ın sözlerini bu açıklamaya yorarak; Onun, kelamcıların ve etbaının bidat usulleri ile tekfir etmelerini inkâr ettiğini söylediniz? Şeyhu'l-İslam'ın kendi sözlerinden, işaret etmiş olduğunuz manayı kast ettiğine dair bir delil var mıdır?

Deriz ki: Bizim Şeyhu'l-İslam'ın sözlerini bu şekilde anlamamız, Onun, usul ve füru meselelerindeki tafsilatlı açıklamalarına ve "El-Mardiniyye"de kapalı olan sözlerini açıkladığı birçok nasslarını incelememiz neticesinde oluşmuştur. Anlayışımızın doğruluğunu açıklayabilmek için bunlardan bir kısmını burada zikredeceğiz.[139]

Kelamcıların ayırımını tartışması ile ilgili Şeyhu'l-İslam'ın nassları:

Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye kelamcıların bu ayrıma gitmelerini tartışma sadedinde, onların usul meseleleri tabirinden kasıtlarını aktararak şunları söylüyor:

"Onlardan bazıları üçüncü bir ayırıma giderek şöyle der: Usul meseleleri, akıl ile bilinen meselelerdir. Yalnız başına aklın idrak edebileceği her mesele, muhalifinin kâfir veya fasık olacağı usul meselelerindendir. Füru meseleler ise, şeriat ile bilinen meselelerdir…"

Şeyhu'l-İslam, Onların usul ve fürudan maksatlarını açıkladıktan sonra şöyle reddiye verir:

"Nasıl olurda Resulün getirdiğine muhalefet eden kâfir olmazda başkalarının akılla bilinenlerden olduğunu iddia ettiği diğer şeylere muhalefet eden kâfir olur? Hesap meselelerinde, tıpta, kelamın inceliklerinde hataya düşen bir kimse nasıl kâfir olabilir?

---

[139] Şeyhu'l-İslam'ın, usuluddin meselelerine ondan olmayan konuları dâhil edenlere reddiyesindeki açıklamaları bu konudaki en açık delillerden olacaktır. Şöyle diyor: "Maksat, Kuran'da ve nebevi hikmette usuluddinden olan meselelerin genelinin bulunmasıdır. Bazı insanların batıllarından bu manada batıllarını dâhil etmelerine gelince, bunlar usuluddinden değildir. fasit meseleleri ve delilleri buna dahil edenler bulunsa bile bu böyledir. Örneğin, sıfatların nefyi, kader ve bunların benzeri diğer meseleler…" (Muhtasarul-Fetaval-Mısriyye) Tahkik; Şeyh Muhammed el-Faki

Eğer şöyle denilirse: Bu kimseler, akli olan tüm meselelere muhalefet edenleri tekfir etmemektedirler. Bilakis Resulullah'ın doğruluğunun bilindiği akli meselelere muhalefet edenleri tekfir etmektedirler. Resulün doğruluğunu bilmek belirli meselelere dayanmaktadır. Bunlarda hata ettiğinde Resulün doğruluğunu bilemeyecektir ve bundan dolayı kâfir olacaktır.

Onlara şöyle denilir (Ehli sünnet'in onlara karşı reddiyesindeki sözü): Resulün tasdiki, tartışma konusu olan belirli meseleler üzerine bina edilmemiştir. Bilakis kelam ehlinin Resulün tasdiki için koymuş oldukları ilim, Mutezile ve Cehmiyye'nin şu sözleri gibidir: Resulün doğruluğu ancak alemin sonradan yaratılmış olduğunun bilinmesiyle olur, buda ancak cisimlerin sonradan yaratıldığını bilmekle olur, buda ancak bunun değişimlerden hiçbir zaman ayılmadığını bilmekle olur, buda ya mutlak olarak arazlarla, ya renklerle ya da hareketlerle bilinebilir. Bunun sonradan oluşu ise, başı olmayan bir şeyin sonradan olamayacağının bilinmesi ile olabilir. Onun doğru oluşu, rabbin hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı bilinmedikçe bilinemez. Onun hiçbir şeye muhtaç olmayışı, Onun cisim olmadığı bilinmedikçe bilinmez. Ve bunun benzeri kelam ehlinden bir grubun, resulün tasdikinde usullerden olduğunu ve Onun doğruluğunun bunlar olmadan bilinemeyeceğini iddia ettikleri diğer şeyler… Resulün dininde bilinmesi zorunlu olan bir konuda; İnsanların imanlarını bunlara dayandırmış olmamasıdır. Hatta insanları buna davet etmediği gibi ne kitapta ne sünnette ve nede sahabeden birisinden böyle bir şey zikrolunmamıştır. Resulün doğru olduğunun bilineceği usuller Kuran'da zikredilmiştir. Bunlar, başka yerlerde zikrettiğimiz üzere, bunların bahsettiklerinden başka şeylerdir. Kendilerine göre usuller çıkaran bu kimseler, resulün tasdikinin ancak bunlarla olabileceğini ve bunların bilinmesinin imanın bir şartı veya öğrenilmesi muayyen fertlere vacip olduğunu iddia edenler, selefin ve büyük imamların yanında bidatçidirler. Alimlerin cumhuru, onların bu usullerinin şeriatte bir bidat olduğunu bilmektedirler. Ancak insanlardan birçoğu bunların akla göre sahih olduğunu zannetmektedir. İmamların bu işte uzman olanları ve onları takip edenler ise, bunun batıl ve şeriatte bir bidat olduğunu ve Resulün getirdiğine zıtlık teşkil ettiğini bilirler. Bu durumda eğer hata usuluddin denilen akli meselelerde olursa, bidatçi akıllarıyla, bu batıl yollarda yürüyenler kafirlerdir, onlara muhalefet edenler değil. Eğer bu konulardaki hata küfür olmazsa, onlara muhalefet edenler kafir olmazlar. Böylece her iki durumda da Allah ve Resulünün hükmüne göre kafir olmadığı sabit olmaktadır. Fakat bidat ehlinin yapısı, bazı sözler çıkarıp bunları dinde vacipler hatta iman edilmesi zorunlu olan hususlardan kılmaları ve bu konuda kendilerine muhalefet edenleri tekfir edip kanını helal görmeleridir. Haricilerin, Cehmiyyelerin, Rafizilerin, Mutezilelerin ve diğerlerinin yaptıkları gibi…"[140]

---

[140] Minhacus-sunnetun-nebeviyye: (3/22-23)

Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'den bu derece detaylı ve açık bir açıklama, bazılarının "el-Mardiniyye"deki sözlerinden anladıkları yanılış anlaşılmayı ortadan kaldırmaktadır. Bakışını daha ileriye götürdüğünde, şeyhu'l-İslam'ın usul meselelerinden dolayı tekfiri inkârı ile, Mutezile ve bu meselelerde kelamcıların yolunu izleyip onlara tabi olan bazı bidatçi âlimleri kast ettiği bileceksin. Şeyhu'l-İslam, sözlerinin sonunda onlar hakkında şunları söylemiştir: "Kendilerine göre usuller çıkaran bu kimseler, resulün tasdikinin ancak bunlarla olabileceğini ve bunların bilinmesinin imanın bir şartı veya öğrenilmesi muayyen fertlere vacip olduğunu iddia eden bu kimseler bidatçidirler." Yine şu sözleri: "Hata usuluddin denilen akli meselelerde olursa, buda küfürdür…" Zikri geçen diğer sözleri de düşünüldüğünde, Allah'ın hakkında delil indirmediği ve bununla muhaliflerini tekfir ettikleri bidatçi kelamcıların usullerini kastettiği bilinmektedir. Eğer birisi, söylediklerinin doğruluğunu kuvvetlendirecek başka bir nas var mıdır? diye sorarsa;

Cevap: Evet, şunlardır:

İbn Teymiyye'nin, usul ve fürudan maksadının, bidat ehlinin ıstılahları olduğunu destekleyen başka bir nas:

Şeyhu'l-İslam "Der'u tearudu'l-akli ven-nakl" kitabında kelamcıların ayırımından söz ederken "El-İrşad" kitabının sahibi Ebu Muhammed el-Cuveyni'nin taraftarlarından muteahhir fakihlerin hatalarını açıklıyor. Şöyle ki, bu kimselere, Mutezile ve Cehmiyye'den alınmış bu bidat yöntemler sirayet ettiğini söylüyor. Onların da, öncekilerin düşmüş oldukları aynı bidatin içine düştüğünü açıklıyor. Şöyle ki, bu kimseler, muhalifinin küfre gireceği usuluddini kelam ilmi olarak kabul etmişlerdir. Bunun hakkında şunları söylüyor:

"Şeriatte aslı bulunmayan lafızlara gelince, -şeriate uygunluk arz etmesi durumu hariç- bu anlamlarını, methetmek veya kötülemek, kabul etmek veya reddetmek caiz değildir. Nassların çatıştıkları lafızlarda bu kabildendir. Örneğin, cisim, cihet, cevher, araz lafızları gibi. Bir kimse bu tür lafızlara itiraz ederse, sözü, şeriatın küfür olduğunu beyan ettiği bir şey değilse, tekfir edilmesi caiz değildir. Çünkü küfür, şeriatın sahibinden alınan şer'i bir hükümdür. Akıl ile bazen sözün doğru olup olmadığı bilinebilir. Ancak akla göre hata olan her şeyin şeriatte küfür olması gerekmez. Tıpkı akla göre doğru olan her şeyin şeriatte bilinmesi gereken konulardan olması gerekmediği gibi.

Kelam ehlinden bazılarının şu sözleri ne kadarda acayiptir: Muhalif olanın küfre gireceği usuluddin, mücerret akıl ile bilinen kelam ilmidir. Mücerret akıl ile bilinmeyenler ise onlara göre şer'i hükümlerdir. Bu, Mutezile, Cehmiyye ve "el-

İrşad"ın sahibinin etbaı gibi onların yollarını izleyenlerin yoludur. Onlara şöyle denilir: Bu cümle iki noktayı içermektedir: Birincisi: Usuluddin sadece akıl ile bilinir şeriatle değil. İkincisi: Buna muhalefet eden kafirdir. Bu iki nokta batıl olduğu gibi, bir arada değerlendirilmeleri de çelişki doğuracaktır."[141]

Şeyhu'l-İslam'dan naklettiğimiz bu son açıklama, hiçbir şekilde şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde söylediğimizin sahih olduğunu göstermektedir. Şeyhu'l-İslam'ın kendisi kelamcılardan, Onlara göre; füru meseleleri ile aralarını ayırdıkları usul meseleleri, mücerret akıl ile bilinen kelam ilmidir. Bunun dışındakileri de şer'iyyattan saydılar. Ve birinci kısma muhalefet edenin, -hatalı, cahil veya tevil ediyor olsa bile- onlara göre kafir olacağını zikrettiler. Bu açıklamanın ışığında Şeyhu'l-İslam'ın "Mardiniyye"deki sözlerinin anlamını anlayabilirsin. Şöyle diyor:

"Bu şeklinde yapılan bir taksimatın, ne sahabeden, ne onlara güzel bir şekilde tabi olanlardan nede İslam imamlarından bir aslı yoktur. Bu, ancak Mutezile ve emsali bidat ehlinden alınmış olan bir taksimattır. Fakihlerden kitaplarında bu taksimatı zikredenler de onlardan almışlardır. Bu çelişkili bir ayırımdır."

Bu iki açıklamayı karşılaştırdığın zaman, müteahhir fakihlerin, bidat ehli olan Mutezile ve emsallerinden almış oldukları bidatin ne olduğunu bilebilirsin. Bu açıklama Şeyhu'l-İslam'ın bizzat kendisinin ifadeleriyle "Der'ut-tearud" adlı kitabında da yer almaktadır:

"Muhalif olanın küfre gireceği usuluddin, mücerret akıl ile bilinen kelam ilmidir sözleri…" Şeyhu'l-İslam bu sözlerinde doğru söylemiştir. Böyle bir ayırımın ne sahabeden nede tabiinden bir aslı yoktur. Sahabeler ne kelam ilmini nede bunların, bunda hataya düşmenin İslam dininden çıkaran küfür olduğunu iddia ettikleri bidat usullerini bilmemişlerdir. Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye "Mardiniyye"de son sözünde bunun çelişkili bir ayırım olduğunu söylediği gibi aynı şekilde "Der'u tearudul-akli ven-nakl"de de bunun çelişki olduğunu söylemiştir. Buda bizlere Onun aynı konudan söz ettiğini göstermektedir. Ancak zikretmiş olduğumuz bu iki nassındaki sözleri, "Mardiniyye"de icmali sözlerini daha fazla açıklayıcı ve tabir bakımından daha nettir.

Üçüncü vecih:

Bu, ikinci yönü daha da kuvvetlendirmektedir. Şeyhu'l-İslam birçok yerde kelamcıların ve onlara tabi olanların, usuluddine, ondan olmayan şeyleri dâhil ettiklerini, Allah'ın hakkında bir delil indirmediği hükümleri çıkardıklarını ve küfür

---

[141] Der'ut-tearud: (1/144)

hükmünü, şeriatte bidat olarak çıkarılan bu usulleri üzerine bina ettiklerine işarette bulunmuştur. Bu, Onun birçok nassında bulunmaktadır. Onlardan bazıları:

1- Mutezile ve etbaının, yaratıcıyı ispatta cevher ve araz yöntemini kullanmalarını ve bu yöntemi dinin aslından saymaları hakkında açıklamada bulunurken şunları söylüyor:

"Mutezile ve tabilerinin, dinlerinin aslı kabul ettikleri bu hüccet, onların adlandırmalarına göre usuluddin konularına girmektedir. Fakat hakikatte bu, Allah'ın kullarına koymuş olduğu dinin asıllarından değildir. Allahu teala'nın hakkında **"Yoksa onların, Allah'ın izin vermediği dinde şeriatler koyan ortakları mı varı?"** buyurduğu dinin kendine göre usulleri ve füruları vardır. Bu durumda usuluddin kavramını kullananların hangi anlamı kast ettikleri konusunda bir genellik ve kapalılık vardır… Allah'ın izin vermediği bir din koyan kimseye gelince; onların usullerinin gerekliliklerinin, peygamberimizden naklolunması caiz değildir. Zira onun kendisi batıldır ve batılın gerektirdiği de batıldır…"[142]

2- Bu anlamda yine şunları söylüyor: "Bu iki hususun bilinmemesi, usuluddinin, ondan olmayan batıl vesilelerin ve meselelerin ondan olduğu zannını doğurur."[143]

3- "Cevher, cisim ve araz hakkında konuşmayı bidat görerek zemmeden selef ve imamların sözleri, bu kimselerin bu kavramları usuluddine sokmalarını zemmetmelerini de içermektedir."[144]

4- "Kelam ehlinden bazı gruplar, usul meseleleri olarak adlandırdıkları haberi meselelerin hepsinin kesin olması gerektiğini, yakin ifade etmeyen delillerle istidlal yapılamayacağını iddia etmişlerdir."[145]

5- "Dinin füruları ancak usulleri ile gerçekleşebiliyorsa, resulün, imanın ancak onunla tamamlanabileceği usuluddini terk edip insanlara beyan etmemesi mümkün olabilirdi? Buradan, Resulün zikretmediğini bildiği halde, imanın ancak onunla

---

[142] Der'u Tearudul-akli ven-nakl: (1/21-22)

Dr. Osman Cuma, Ehli sünnet ve'l-cemaate göre "Usuluddin" kavramını tarif etmiştir. Kelam ehlinin bu terim üzerine, Ehli sünnetin mezhebine muhalif eklemelerde bulunduğu konusuna da değinmiştir ve bu anlamda Şeyhu'l-İslam'dan açık nasslar nakletmiş ve buna örnek olarak sıfatların ve kaderin nefyini vermiştir. Şeyhu'l-İslam'ın, bu kimselerin usuluddin kavramına sokmuş olduklarını reddetmeyi amaçladığını anlamıştır. Oraya müracaat edebilirsin zira nefis bir araştırmadır. (Medha'l lideraseti'l-Akide: s.26-127)

[143] A.d.g.e: (1/24)

[144] A.d.g.e: (1/24)

[145] A.d.g.e: (1/27)

tamamlanabileceğini iddia ettiği bir yol veya itikat çıkaran kimselerin sapıklıkları bilinmiş olmaktadır."[146]

6- "Kim bunu düşünürse sıfatları nefiy eden bidat ehlinin bu türden şeylere dayanarak, Allah'ın kitabında ve Resulünün sünnetinde bulunmayan kendi görüşlerinden bidatler çıkardıklarını görecektir. Sonra bu bidatlerine muhalefet edenleri de tekfir etmektedirler. Bu, Mutezile ve Cehmiyye'nin ispat ettikleri isim ve sıfatlarla insanları tekfir etmeleri ile aynıdır. Kuran'ın ayetlerini tevil ederek bunlara muhalefet edenleri tekfir eden Haricilerin durumu bunlarınkinden daha iyidir. Zira bunlar, küfrü, Allah'ın hakkında bir delil indirmediği sözlere bağlamışlardır."[147]

Bu naslar çerçevesinde kelamcıların usul kelimesinden neleri kast ettikleri ve ona dâhil ettikleri batıl manaları ve muhaliflerini tekfir etmeleri bilinmiş olmaktadır.

Dördüncü vecih:

Cehalet özrü konusundaki; özür sayılan meseleler ile özür sayılmayan meseleler arasındaki bu ayrım özel bir başlık altında geçmişti ki bu kelamcıların usul ve füru şeklindeki ayrımlarından tamamen farklıdır. Bu iki grup arasındaki ayrılığı daha belirgin bir hale getiren şeylerden biriside; kelamcıların, usul ve füru olarak adlandırdıkları ayırımlarındaki kuralları fasit ve şeriatın nasslarına muhalif ve terstir. Sonuç olarak da onu iptale ve hüccet kabul etmemeye kadar varır. Bu nedenle âlimler, onların bu bidat ayrımlarına şiddetle karşı çıkmışlardır. Kelamcıların gitmiş oldukları usul ve füru ayrımlarındaki kurallarından bazıları şunlardır:

1- Asıl; ispatı haberi-vahid[148] ile mümkün olmayandır. Fer' ise; ispatı haberi-vahid ile mümkün olandır. Kelamcılara göre, meselenin usulden veya fürudan oluşunu belirleyecek olan kurallardan birisi budur. Bu fasit ayırım neticesinde, uluv, nüzül, gelme, ayak vb. inkâr etmiş oldukları bazı sıfatların ispatı hakkında gelen birçok hadis ve eserleri reddetmişlerdir. Bu inkârlarındaki delilleri, bunların usul meselelerinden olduğu ve bunların ispatında haberi-vahid ile delil getirilemeyeceğidir. Bu fasit iddialarının neticesi; bu sıfatların ispatı hakkında gelen şer'i nasların işlevsiz kılınması olmuştur. Bundan dolayı Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim gibi ilim ehli, onların bu bidat taksimatlarına karşı koyarak onlar hakkında "Onların usul ve füru meseleleri diye adlandırdıkları meseleleri birbirinden ayırt edecek açık alametlere sahip değillerdir" derler. Bununla ilgili olarak allame İbn

[146] A.d.g.e: (1/139)
[147] A.d.g.e: (1/145)
[148] Bir ve -çoğunluk derecesine varmayan- birkaç kişinin rivayeti. (mütercim)

Kayyim, şer'i konulardan söz ederken, bu tür nasslarla delil getirirlerken bazı sıfatları ispat edenlerin, aynı türden nassları delil kabul etmeyişlerini reddederken şunları söylüyor:

"Beşinci derece: Bu rivayetler yakin ifade etmeseler de, kuşkusuz zannı galip hâsıl olmaktadır. Talebi hükümlerin bunlarla ispatı mümkün olduğu gibi isim ve sıfatların ispatı da bunlarla mümkün olacaktır. Talep konusu ile haber konusu arasındaki fark nedir ki, birisinde delil oluyor diğerinde olamıyor? Bu ayrım ümmetin icması ile batıldır. Zira bu hadislerle, ameli olan taleplerde delil getirildiği gibi ilim ifade eden haberlerde de delil olarak getirilmektedir. Sahabeler, tabiinler ve onlara tabi olanlar, hadis ve sünnet ehli, bu hadislerle sıfat, kader, esma ve ahkâm meselelerinde delil getirmektedirler. Asla onlardan birisinden, bunlarla hüküm meselelerinde delil getirilebilip Allah hakkında, isimlerinde ve sıfatlarında delil getirilemeyeceğine dair bir şey naklolunmamıştır. Bu iki konuyu birbirinden ayıranların selefleri nerededir? Evet, onların selefleri, Allah'tan, Resulünden ve ashabından gelenlerle hiçbir ilgileri bulunmayan son dönem kelamcılarıdır. Hatta kalplerini bu konuda Kitap, sünnet ve sahabe sözleri ile hidayet bulmaktan engelleyip kelamcıların ve külfetçilerin kurallarına yönlendirmektedirler. Bu iki konu hakkında ayrıma gidenler bunlardır. Onlar dini, ilmi ve ameli olmak üzere iki kısma ayırmışlar ve bunları usul ve füru olarak adlandırmışlardır. Şöyle derler: Usul meselelerinde hak birdir, kim ona muhalefet ederse kâfir veya fasık olur. Füru meselelerinde ise, bu konularda Allahu teala'nın belirli bir hükmü yoktur. Bunlarda hata düşünülemez. Her müçtehit, vermiş olduğu hükmünde Allah'ın hükmüne isabet etmiştir.

Bu taksimat, sadece bir ıstılah olmuş olsa, usul olarak adlandırdıkları meseleler ile füru olarak adlandırdıkları meseleler birbirinden ayırt edilemez. Öyleyse nasıl bunun üzerine akılları ve görüşleri ile koymuş oldukları hükümleri bina edebilirler? Bunlardan birisi: usul meselelerinde hatadan dolayı tekfir edilip füru meselelerinde edilmemesidir. Bu en batıl şeylerden birisidir. Yine bunlardan birisi de: Füruların haberi-ahad ile ispat edilip usullerin edilememesidir. Kitap, sünnet ve şeriatın asıllarının itibar etmediği her taksimat batıldır, ilga edilmesi gereklidir."[149]

2- Usul ve Füru konularını birbirinden ayırt etmelerini dayandırdıkları fasit kurallardan biriside, İbn Kayyim'in onlardan naklettiği şu sözleridir: "Füru meselelerinde ise, Allahu teala'nın belirli bir hükmü yoktur. Bunlarda hata düşünülemez. Her müçtehit, vermiş olduğu hükmünde Allah'ın hükmüne isabet etmiştir."

---

[149] Muhtasarus-sevaiku'l-Mursele: (2/510)

Bu kuralın cinsi, şer'i nasslarla çatışmaktadır ve Müslümanların icmasının hilafınadır. Ayrıca peygamber efendimizin (sallallahu aleyhi ve selem) Sahihayn'deki "Hâkim içtihat edip isabet ederse, onun için iki ecir vardır. İçtihat edip hata ederse bir ecir vardır" buyruğuyla da çelişmektedir. Onların geçen ayrımları bu hadisi geçersiz kılmaktadır. Öyle ki, isabet edenin iki ecir alması hata edenin ise bir ecir alması hükmünü ortadan kaldırmaktadır. Buda şer'i delillere muhalif olduğundan dolayı usullerle füruları ayırt ettikleri bu kurallarının fesadına delalet etmektedir. Buna göre Allahu teala'nın fürulardaki hükmü, kişilerin görüşlerine ve zanlarına tabi olması gerekir. Bu konu hakkında Hafız İbn Kayyim (rahimehullah) şunları söylüyor:

"Bu taksimat, bunların sapıklıklarının asıl nedenlerinden birisidir. Zira onlar usul olarak adlandırdıklarını füru olarak adlandırdıklarından ayırdılar. Fürularda, Allah'ın konuyla ilgili hükmünü kaldırıp; Allah'ın hükmünün müçtehitlerin görüşlerine göre değiştirdiler. Usul olarak adlandırdıklarında ise, onlara göre usul konularında hata eden kâfir veya fasıktır. Ve bu ayırımlarında icma olduğunu iddia ettiler. Onların icma olarak saymış oldukları, Müslümanların hiçbir imamından naklolunmamıştır." Devamla şöyle der: "Nasslarla, sahabe ve tabiinin icmasıyla ve ayrıca bunu dört imamda nass olarak zikretmişlerdir: Şer'i hükümlerde tartışan müçtehitlerin hepsi bir değildir. Onların arasında isabet edende vardır hata edende. Asıllar ve fer'ler olarak adlandırdıklarında söz, hakka uyan ve hakka uymayan olarak kısımlandırılmasıdır. İtikadın hükümde, hakka uyan ve hakka uymayan şeklinde kısımlandırılması, haber babında hakka uyan ve uymayan şeklinde kısımlandırılması ile aynıdır." Daha sonra bu ayrım hakkında şunları söyler:

"Bu, birçok yönden batıldır. 'el-Miftah'[150] adlı kitabımızda bunları zikretmiştik. Yine bunlardan bazıları:

1- Kuran'ın ve sünnetin nasslarına ve sahabe ve İslam önderlerinin icmasına muhaliftir.

2- Burada, Allahu teala'nın hükmü, şahısların görüşlerine ve zanlarına tabi edilmektedir.

3- Bir şey aynı anda Allah için güzel-çirkin, razı olunan-nefret edilen, sevilen ve buğz edilen olmaktadır.

4- Hakikatler inançlara bağlanmıştır. Kim bir meselenin batıllığına inanırsa batıl olur, kimde sahihliğine inanırsa sahih olur. Kim helalliğine inanırsa helal, kimde haramlığına inanırsa haram olur. Bu söz, bazı âlimlerin dediği gibi: Başı safsata, sonu

[150] "Mifatahu darus-saade" kitabını kast etmektedir.

zındıklıktır. Zira bu, müçtehitler bulunmadan önce Allah'ın hükmünün geçersizliğini ifade etmektedir.

5- İsabet edenin iki ecir, hata edenin ise bir ecir almasını geçersiz kılmaktadır. Çünkü onlara göre hata diye bir şey yoktur. Bilakis her müçtehit mesele hakkında Allah'ın hükmüne isabet etmiştir.

6- Bir kimsenin Allahu teala'nın hükmüne muvafık olmasını geçersiz kılmaktadır. Bu durumda Nebi'nin "Sen onlar hakkında Melik olan Allah'ın hükmüyle hükmettin" buyruğunun bir anlamı olmaz. Yine "Eğer senden Allah'ın hükmüne dönmelerini isterlerse yapma. Çünkü onlar hakkında Allah'ın hükmüne isabet edip edemeyeceğini bilemezsin" sözünün de, aynı şekilde "Hâkim içtihat edip isabet ederse, onun için iki ecir vardır. Eğer içtihat eder de hata ederse bir ecir vardır" sözünün de bir anlamı olmamış olur."[151] Ve Kuran ve sünnete muhalif bu türden diğer taksimatlar… İbn Kayyim bunları zikretmiştir, mercie müracaat edilebilir. Bu konuda getirdiğimiz nassları düşündüğümüzde çok önemli bir neticeye varırız ki buda: Kelam ehlinin, usul ve füruu için belirlemiş oldukları kurallarının Ehli sünnetin kurallarından farklı olduğudur.

İbn Kayyim'in geçen sözlerinden yine başka bir neticeye daha varmaktayız ki buda; kelamcıların uydurmuş oldukları bu taksimatı inkâr eden imamlar, bunları, Kitab'a, sünnete ve icmaya muhalif temeller üzere kurulduğundan dolayı inkâr etmişlerdir. Bu İbn Kayyim'in şu sözlerinde geçmektedir: "Kitap, sünnet ve şeriatın asıllarının itibar etmediği her taksimat ilga edilmesi gereken batıl bir taksimattır."

---

[151] Es-Sevaiku'l-Mursele: (2/510-511) Nassın uzunluğuna bakarak manayı bozmayacak şekilde kısaltmalar yapılmıştır. Bu karşılaştırmayla, usuluddin ve füruu meselesinin incelenmesinde, aynı şekilde meseleleri, hafi ve zahir meseleler olarak ayırt etmeleri konusunda, ileri gelen imamlar ile Şeyhu'l-İslam arasında bir zıtlık olmadığı sonucuna varabiliriz. Hatta Şeyhu'l-İslam bu taksimatını açık bir şekilde ifade etmiştir. Mecmuu'l-Fetava: (4/54-32-511) müracaat edilebilir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

TEKFİR MESELESİNDE KASTIN İTİBAR EDİLMESİ KONUSUNUN TARTIŞMASI

BİRİNCİ BÖLÜM

KASTIN TÜRLERİNİN AÇIKLAMASI HAKKINDA GİRİŞ

İKİNCİ BÖLÜM

KURAN-I KERİM'DEN DELİLLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNETİ MUTAHHRA'DAN DELİLLER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AÇIK OLAN MESELELERDE, İTİKAT ANLAMINDA KASTIN İTİBAR EDİLMEDİĞİNE DAİR ÂLİMLERİN SÖZLERİ

ÜÇÜNCÜ FASIL

AÇIK OLAN MESELELERDE -İTİKAT VE NİYET ANLAMINDA- KÜFRÜ KAST ETME ŞARTINA İTİBAR OLUNMAMASI

Faslın mukaddimesi

Bu konu hakkında yazanlardan bazıları, ilim şartına, kasıt şartını da eklemişlerdir. Şöyle derler: Küfrü işleyen kimsenin, küfrü bilmesi, küfre girmeyi kast etmesi ve ona itikat etmesi gereklidir. Yani kastı genelliği üzere şart koşmuşlardır. Bizler bu fasılda Allah'ın yardımıyla bu şartı tartışacağız. Konuya giriş olarak, küfür meselelerinde muteber olan kasıt ile muteber olmayan kastın bilinmesi için, kastın türlerini ve manalarını açıklayarak başlayacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

KASTIN ANLAMI VE KISIMLARI

Kastın kullanılışında bir takım manalar amaçlanılır:

1- Kesin karar anlamında kasıt; buna, fiili işleyemeye kast etme (el-kastı ile'l-fiil), fiilin sebebi (el-baisu ala'l-fiil), denilir. Eğer fiil, bu anlamdaki kasıttan arınırsa, bu durumda bu fiil hata konusu altına girer. Bunun örneği, Mushaf olduğunu bilmeden, Mushaf'ı yere düşüren kişidir. Bu örnekte kesin irade yoktur. Bu anlamda kastın kaybolmasının altına birçok şekiller girmektedir.[152]

2- Kasıt bazen, küfre düşürücü fiili, kendi isteğiyle ve gönüllü olarak yapma anlamında kullanılır. Fakihler bunun için: "Kim küfrü kendi isteğiyle, gönüllü olarak kast ederse" tabirini kullanırlar. Bu tür kastın gitmesi, Şari katında muteberdir. Bunun şekilleri, tafsilatları ve değişik yönleri vardır ki bunların hepside ikrah arizası (Aridu'l-ikrah) konusuna girer.[153]

3- İtikat ve niyet anlamında kasıt; yani fiili, küfür olduğuna itikat ederek ve küfre girmeye niyet ederek işleme anlamında. Tartışmak istediğimiz ve bizi ilgilendiren, kastın üçüncü anlamıdır. Çünkü birinci ve ikinci anlamda kastın şart oluşuna bildiğimiz kadarıyla genel olarak hiç kimse muhalefet etmemiştir.

---

[152] Ceburi'nin, "Avaridu'l-ehliyye (s.393)" kitabının, Aridul'l-hata bölümüne müracaat edilebilir.
[153] "Avaridu'l-ehliyye: (s.451) Aridu'l-ikrah bölümüne müracaat edilebilir.

4- İtikat ve niyet anlamında olan bu kastın şart olması hakkında, araştırmacılardan birisi, sözünü Ehli sünnet'e nispet ederek şunları söylüyor: "Onlar, muayyen bir kişi üzerine hüküm verebilmek için, ameli ve niyeti birlikte dikkate alarak, şer'i kurallar çerçevesinde bu ikisinin birlikte gerçekleşmesini, şart koşuyorlar."[154]

Konumuzla ilgili olan hususlardan birisi de, büyük imamların kabul ettikleri bir kaidedir ki, bu kaide şudur: İman ve küfür ile hüküm verilmesinin temeli, zahire göredir, kasıtlara ve niyetlere göre değil.

Bu, ilim ehli katında kabul edilmiş bir kaidedir. Konumuzdaki ehemmiyetine binaen bununla ilgili âlimlerin bazı sözlerini aktarmak istiyoruz:

Bu kaidenin sabitliği hakkında büyük imamların sözleri:

1- İmam Şafii v şöyle der: "Kullar, söz ve fiillerde zahire göre hüküm vermekle mükelleftirler. Gizli durumların sevabını Allahu teala üstlenmiştir, kullarına bırakmamıştır."[155]

2- İmam Şafii v şöyle der: "Allah ve Resulü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) hükümleri, hiç kimsenin, bir kimse hakkında zahirden başka bir şeyle hüküm verme hakkı olmadığına delalet etmektedir. Zahir ise, ikrar ettiği ya da ispat edecek bir şekilde beyyinenin konulmasıdır."[156]

3- Şatibi v şöyle der: "Özel olarak ahkâmda, aynı şekilde genel olarak da başkalarının itikadında, zahir ile hüküm verilmesi zorunludur. Zira beşeriyetin efendisi, -vahiy ile bildirilmesine rağmen- münafıklar hakkında, -içlerini bilse de- hükümleri zahire göre icra ediyordu. Bu, Onu, zahire göre hükümleri icra etmenin dışında başka bir alternatife yönlendirmiyordu."[157]

4- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye v şöyle der: "Bazen küfür beldelerinde, imanını gizleyerek, batında mümin olan kimseler bulunabilir ve Müslümanlarda onun halini bilemezler. Kâfirlerle savaşırken onu da öldürürlerse, bu kimse yıkanmaz, cenaze namazı kılınmaz, müşriklerle beraber defnedilir ve ahirette müminlerle beraberdir. Ahiret darının hükmü dünya darının hükmünden farklıdır."[158]

---

[154] Davabitu't-tekfir: (s.210) Muessesetu'r-risale
[155] El-Umm; Şafii: (1/260)
[156] A.d.g.e: (1/260)
[157] El-Muvafakat: (2/271)
[158] Der'ud-tearud: (8/432)

5- Hafız İbn Hace (rahimehullah) bu kaide üzerine icma edildiğini naklederek şunları söyler: "Bütün âlimler, dünya hükümlerinin zahire göre olacağına ve gizli durumların Allah'a kaldığında icma etmişlerdir. Peygamber efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Usame'ye "Yoksa onun kalbini mi yardın?" demiştir."[159]

6- İmam İbn Kayyim (rahimehullah), Şafii'den (rahimehullah) nakilde bulunur ve bunu onaylayarak şöyle der: "Her kim insanlara, -bir işaretle veya işaret bulunmadan- izhar ettiklerinin gizlediklerinden farklı olduğunu delil getirerek, izhar ettiklerinin hilafına hüküm verirse, bana göre Kuran'a ve sünnete muhalefetten selamette olamamıştır."[160]

7- Bağevi (rahimehullah) "Şerhis-sünne" adlı eserinde, "Lailahe illallah diyene kadar insanlarla savaşmakla emrolundum" hadisini şerh ederken şunları söylüyor: "İnsanların birbirleri ile olan muamelelerindeki işlerinde, hükümler hallerinin zahirine göre icra edilir, batınına göre değil. Kim dinin şiarlarını izhar ederse dinin hükümleri icra edilir batındaki durumu araştırılmaz."[161]

8- Nevevi (rahimehullah) "İnsanlarla savaşmakla emrolundum" hadisini şerh ederken şunları söylüyor: "Bu hadisten, İslam'ını izhar edip küfrünü gizleyen kimsenin, zahire göre İslam'ının kabul edileceği anlaşılır. Bu, âlimlerin çoğunluğunun görüşüdür."[162]

10- İbn Muhflih (rahimehullah) "el-Füru" adlı kitabında şunları söylüyor: "Kâfir bir kimsenin, namaz kılması ile İslam'ındaki ihtilaftan, usulde görünüşün hüküm vermede etkisi olduğu sabit olmuştur. Çünkü bizler, eğer üzerinde zinnar veya aseli (Yahudilerin şiarlarından birisi) bulunan bir adam görsek, zahiren onun küfrüne hükmederiz." Daha sonra İmam Ahmed'in, daru'l-harbte öldürülen kimse hakkındaki, Onun sünnetli olmasıyla ve elbiseleriyle hakkında delil getirilebilir, sözünü zikreder. İslam veya küfür ile hüküm verme konusunda, bu yerlerde görünüşün hükümdeki etkisi açığa çıkmış olmaktadır."[163]

11- "el-Hulasa'da Ali el-Kari (rahimehullah) şöyle der: 'Kim ben inkârcıyım' (el-Muhit ve el-Havi'de de: 'bilmiyorum') derse, kâfir olur ve bununla mazurda olmaz. Yani hakkında zahire göre hüküm verilmesinde mazur olmaz. Sırları en iyi bilen Allah'tır."[164]

---

[159] Fethu'l-Bari: (12/272)
[160] İ'lamu'l-Muvakkiin: (3/102)
[161] Şerhus-sünne: (1/7)
[162] Şerhu'n-Nevevi ala Müslim: (1/184)
[163] El-Füru: (6/168)
[164] Şerhu'ş-Şifa: (2/429)

12- İbn Hacer el-Heytemi (rahimehullah), Kâdi Îyad'dan (rahimehullah) nakille ve bunu onaylayarak şunları söylüyor: "Onun zikretmiş oldukları, bizim mezhebimizin kaideleriyle uyum arz etmektedir. Zira küfür ile hüküm vermedeki asıl neden zahire göredir. Kasıtlara ve niyetlere bir itibar yoktur."[165]

13- Keşmiri (rahimehullah) şöyle der: "Bu delalet etmektedir ki; bu tür fiiller bir adamda bulunduğunda, bu kimsenin küfrüne hükmolunur, kalbindeki tasdikine bakılmaz."[166]

14- Tahavi (rahimehullah) şöyle der: "Bunlardan birisini izhar etmedikleri sürece, onların ne küfürlerine, ne şirklerine nede nifaklarına şahitlik etmeyiz. Ve onların sırlarını Allah'a havale ederiz."

Bunu şerh eden Ali b. Ebi'l-İz el-Hanefi (rahimehullah) şöyle der: "Çünkü bizler, zahire göre hüküm vermekle emrolunup zandan ve hakkında ilmimizin olmadığı bir şeyin peşinden gitmekten nehiy olunduk."[167]

15- Nevevi (rahimehullah) Usame b. Zeyd hadisini şerh ederken (orada "Yoksa Onun kalbini mi yardın?" geçmektedir) şöyle demektedir: "Zahir ile ve dili ile söylediğiyle amel etmekle sorumlu tutulmuştur. Kalbin ise, içindekileri bilmeye bir yol yoktur. Onun, dili ile izhar ettiğiyle amel etmekten imtina etmesini kabul etmemiş ve şöyle buyurmuştur: "Yoksa Onun kalbini mi yardın?"[168]

16- Yine İmam Nevevi (rahimehullah) geçen hadisi şerh ederken şunları söylemektedir: "Bu hadiste, fıkıhta ve usulde bilinen bir kaideye delil vardır ki bu kaide: "Ahkâm meselelerinde zahire göre hükmedilir, sırlar ise Allah'a aittir."[169]

17- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab (rahimehullah) şöyle der: "Cahiliye ehli arasında, şirki terk edip İslam'la amel eden bir kimse Müslüman'dır. Kimde putlara ibadet eder ve bu din zuhur etmeden önce bunun üzerine ölürse, bu kimsenin zahiri hali küfürdür. Çünkü bizler zahire göre hüküm veririz. Batında olana hükmetme ise Allah'a aittir.[170]

Bu büyük imamların sözlerinden, şöyle söyleyen kimsenin hatalı olduğu ortaya çıkmaktadır: "Muayyen bir kimsenin islamı için, mücerret olarak zahiren ikrarı yeterlidir. Sonra bu durum onda devam eder. Bu hükmi İslam'dır. Küfre gelince,

[165] El-İ'lam: (s.15)
[166] Feydu'l-Bari: (1/50)
[167] Şerhu't-tahaviyye: (s.371) Tahkik Ahmed Şakir
[168] Müslim bi şerhi Nevevi: (2/8)
[169] A.g.e: (2/91)
[170] Ed-Durerus-seniyye: (1/333)

bunda yalnızca zahire göre hüküm verilmez. Bunda hem zahir hemde batına göre hükmedilmelidir."

Yine şu sözünde: "Hakikatte kâfir olmama ihtimali olduğu sürece, muayyen bir kimsenin küfrüne hükmetmemiz doğru değildir."[171]

Bu söz, sahibi için birkaç nedenden ötürü selametli bir görüş olmayacaktır:

1- İslam ile hükmetmede zahiri itibara alıp, küfrü bundan ayırarak, bunda hem zahir hemde batına göre hüküm vermesi. Bu, büyük imamlardan naklettiğimiz, iman ve küfür meselelerinde hükmün zahire göre olacağına zıt bir görüştür.

2- Küfrün hakikaten bilinmesini şart koşması; bizim bunu bilmemize imkân yoktur. Çünkü bunun yeri kalptir. Kalbin ilmi ve gerçek nedenleri Allah subhanehu ve teala'ya aittir. Bizi ilgilendiren, zahire göre hüküm vermektir, sırları üstlenen Allahu teala'dır.

3- Zikretmiş olduğu, İslam ile küfrü birbirinden ayırt ederek, küfür ile hüküm vermede hem zahire hemde batına bakılması gerektiğine dair tek bir delil bile zikretmediği gibi ilim ehlinden bunu ifade eden hiçbir nassta aktarmamıştır.

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, -niyet, itikat ve küfre girme anlamında bir-kastın şart koşulması, karmaşık olmayan küfre götürücü söz ve fiillerde itibar edilemez. Bu açık meselelerdendir. Ancak hem küfür olma ihtimali hemde olmama ihtimali olan söz ve fiiller bundan farklıdır. Bunlarda sahibinin maksadı sorulur.

İtikat ve niyet anlamında kastın şart koşulmamasıyla ilgili olarak Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye şunları söylüyor: "Netice olarak; kim küfür olan bir söz söyler veya bir fiil işlerse bununla kâfir olur. Kâfir olmayı kast etmese bile. Çünkü Allah'ın diledikleri dışında hiç kimse küfre girmeyi kast etmez."[172]

Karmaşık olan ve açık bir şekilde küfre delalet etmeyen sözlerde ise, ancak sahibinin muradının ve kastının ne olduğu bilindikten sonra tekfir edilebilir. Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye bu türden bazı örnekler zikretmiştir.[173]

Bu mukaddimeye şu açıklama ile son vermemiz faydalı olacaktır: Şiddetli sevinçten, dehşetten veya korkudan dolayı insanın dilinin sürçmesiyle kişi, küfrü kast

[171] Davabitu't-tekfir: (s.205)
[172] Es-Sarimu'l-Meslul: (s.178)
[173] Konuyla ilgili olarak: Es-Sarimu'l-Meslul: (526-527)

etmediğinden dolayı küfre girmeyecektir. Bu, bilinen çoğunluk âlimlerin ittifak ettikleri bir konudur.[174]

[174] Keşşafu'l-Kanna': (6/169) Şerhi Müslim: (17/71) Fethu'l-Bâri: (13/29)

İKİNCİ BÖLÜM

KURANI KERİMDEN DELİLLER

Açık olan meselelerde, küfür olan söz ve fiillerde niyet ve itikat anlamında bir kastın şart koşulmasına itibar edilmeyeceğine dair Kuran'dan deliller:

Birinci delil:

Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Andolsun, onlara soracak olsan, elbette şöyle diyeceklerdir: 'Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk.' Deki: Allah ile Onun ayetleriyle ve Resulü ile mi eğleniyordunuz? Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz."**[175]

Bu ayet ile delil getirilme yönü; sebebi nüzulünden de anlaşıldığı üzere, Resul (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabeleriyle istihza eden bu kimseler, küfre götürecek bir iş yaptıklarını zannetmiyorlardı. Bilakis bunun küfür olmadığını zannetmişler ve bu zanları ile özürde bulunmuşlardı. Ancak Allahu tela, böyle bir şeyi kast etmedikleri mazeretini onlardan kabul etmeyerek onlara şöyle buyurdu: "**Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz."** Herhalde rivayet bunu açıklamaktadır. Bu ileride müstakil bir delil olarak gelecektir. Şimdi bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak güvenilir âlimlerin sözlerini aktarmak istiyoruz:

1- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye (rahimehullah) bu ayette hakkında açıklamada bulunurken şunları söyler: **"Andolsun, onlara soracak olsan, elbette şöyle diyeceklerdir:"** İtiraf ettiler ve özür beyan ettiler. Bundan dolayı "**Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz."** buyrulmuştur. Ayet, onların kendilerince bir küfür işlemediklerine, bilakis bunun küfür olmadığını zannettiklerine delalet etmektedir. Bunun üzerine, Allah ile, ayetleriyle ve resulü ile istihzanın küfür olduğunu ve sahibinin imanından sonra küfre gireceğini beyan etmiştir. Bu, onların yanında zayıf bir iman bulunduğuna delalet etmektedir. Yasaklanmış olduğunu bildikleri bu haramı işlediler fakat bunun küfür olacağını zannetmediler. Ancak bu küfürdü ve bundan dolayı da kâfir oldular. Onlar bunun caiz olduğuna inanmıyorlardı.

Seleften birçok kimse, Allahu teala'nın Bakara suresinde örneklendirdiği münafıkların sıfatları hakkında bu açıklamada bulunmuştur. Önce görüyorlar, sonra körleşiyorlar. Öğreniyorlar, sonra inkâr ediyorlar. İman ediyorlar, sonra kâfir oluyorlar. Katade ve Mücahid'de benzer açıklamada bulunarak şöyle demişlerdir:

[175] Tevbe: 65-66

‘Onların müminlere yönelip Resulün getirmiş olduğuna kulak vermelerine sonra nurlarının gitmesine misel verilmiştir. **“Onların durumu bir ateş yakanın durumu gibidir. Ateş etrafını aydınlatınca, Allah onların nurlarını giderip söndürür ve onları etraflarını göremeyecek halde karanlıklar içinde bırakır. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık onlar dönmezler.”** [176] Ve münafıkların üzerinde bulundukları diğer durumları…”[177]

Şeyhu’l-İslam İbn Teymiyye’nin sözlerinden konumuza delil olan kısım; bu kimselerin küfrü kast etmemiş olmaları ve buna itikat etmemeleridir. Bilakis onlar, bu istihzanın sadece bir masiyet olduğunu, onları iman dairesinden dışarı çıkarmayacağını zannediyorlardı. Bununla birlikte Allah’ın kitabı, küfre girmeyi kast etmemelerine rağmen onların küfre girdiklerini ve İslam dininden çıktıklarını söylemiştir.

2- Bu delille ilgili olarak Şeyhu’l-İslam’ın başka bir açıklaması; “Ancak sövmeyi helal görerek söven kimse küfre girer” diyen kimseye reddiye verirken şunları söylüyor:

“Dördüncü vecih: Eğer küfre götüren neden, yapılan işin helal olduğuna inanmak olmuş olsaydı; sövmede, söven kimsenin bunu helal görerek yaptığına dair hiçbir delil yoktur ve bu durumda tekfir edilmemesi gerekirdi. Özelliklede: “Ben bunun haram olduğuna inanıyorum, ben bunu kızgınlıktan, ahmaklıktan veya oyun ve eğlence olsun diye söylüyorum” gibi sözler söylerse. Tıpkı münafıkların söyledikleri gibi: **‘Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk.’** Aynı şekilde şöyle derse: “Ben bu iftirayı ve bu yalanı ona şaka ve eğlence olsun diye attım” vb. Eğer kâfir olmayacakları söylenirse, bu Kuran’ın nassına muhaliftir. Eğer kâfir olacaklarını söylerlerse, -sövmeyi küfre götürücü bir neden kabul etmedikleri takdirde- bu, gerekli gerekçe bulunmadan tekfir olacaktır. Bazılarının, “Ben ona inanmıyorum” sözü de doğru değildir, çünkü tekfir ihtimaller üzerine olmaz. Eğer “Ben bunun günah ve masiyet olduğuna inanıyorum ve yapıyorum” dedikten sonra, buda küfür değilse nasıl bu kişi kâfir olabilir? Bundan dolayı Allah subhanehu ve teala şöyle buyurmuştur: “**Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz.”** ‘Biz ancak eğlenip şakalaşıyorduk’ sözünüzde yalan söylediniz” dememiştir. Onların küfürden beri olduklarını ispatlamak için sundukları diğer mazeretlerinde yalanladığı gibi bu mazeretlerinde onları yalanlamamıştır. Bilakis onların bu dalmaları ve şakalaşmaları nedeniyle, imandan sonra kâfir olduklarını beyan etmiştir.[178]

---

[176] Bakara: 17-18
[177] El-İman; Şeyhu’l-İslam İbn Teymiyye: (s.208-209)
[178] Es-Sarimu’l-Meslul ala Şatimi’r-Resul: (s.516-517)

3- Kasimi (rahimehullah) bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak şunları söylemiştir: **"Eğer onlara soracak olursan"**: Yani istihza içerikli bu çirkinliklerini işlemelerini… **"Elbette şöyle diyeceklerdir"**: Yani özürlerinde bunun kalpten gelmediği için nifak ve küfür olmadığını bilakis **"Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk"** Yani bu sözleri nefislerimizi eğlendirmek için konuşuyoruz…"[179]

Yine şöyle der: "İklil'de şöyle der: Kiyaherasi et-Taberi eş-şafii şöyle dedi: 'Bu ayet, küfür kelimesinin izharında, şaka söyleyenle ciddi olanın eşit olacağına ve Allah'ın ayetleriyle istihzanın küfür olduğuna delalet etmektedir.' Razi şöyle dedi: 'Çünkü istihza, hafife almaya delalet eder. İmandaki en büyük temel ise, Allahu teala'yı mümkün olduğunca tazim etmektir. Bunların ikisinin bir arada bulunması ise imkânsızdır."[180]

4- İmam Kurtubi'nin (rahimehullah), Kâdi Ebu Bekir İbn Arabî'den nakletmiş olduğu şu sözleri: "Onların bu söyledikleri sözler ciddi de olabilirdi şakada olabilirdi. Ancak ne olursa olsun bu sözler küfürdür. Çünkü küfür sözleri şaka yollu söylemenin de küfür olduğu hususunda ümmet arasında görüş ayrılığı yoktur. Tahkik, ilim ve hakkın; şaka ve ciddiyetsizlik ise batıl ve cehaletin kardeşidir. İlim adamlarımız derler ki: Bu konuda yüce Allah'ın: **"Sen bizi alaya mı alıyorsun dediler. O: Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım, dedi"**[181] buyruğuna bakabilirsiniz.

5- Ebu Bekir el-Cessas (rahimehullah) bu ayeti açıklarken şunları söylüyor: "Bu ayette, ikrah olmadan küfür kelimesini izhar eden kimsede, şakanın ve ciddiyetin aynı olduğu ifade edilmektedir. Çünkü bu münafıklar, bu söylediklerinin şaka yollu olduğunu ifade ettikten sonra, Allahu teala onların bu şakalarından dolayı küfre girdiklerini haber vermiştir.

Hasen ve Katade'den rivayet olunduğuna göre; münafıklar Tebuk gazvesinde şöyle demişlerdir: 'Bu adam mı Şam'ın saraylarını fethetmeyi umuyor? Nerede, nerede!' Bunun üzerine Allahu teala peygamberini bundan haberdar etti ve şaka veya ciddi hangi şekilde söylemiş olurlarsa olsunlar bu sözün onlardan sadır olan bir küfür olduğunu bildirmiştir. Bu ayet, küfür kelimesinin çıkışında, ciddi ile şaka yapan arasında bir fark olmadığına delalet etmektedir. Yine Allah'ın ayetleriyle ve dininin şeriatlerinden birisiyle istihza etmenin failini küfre sokacağına da delalet etmektedir."[182]

---

[179] Mehasinu't-Te'vil: (8/253)
[180] Mehasinu't-Te'vil: (8/254)
[181] Bakara: 67
[182] Ahkamu'l-Kuran; Cessas: (4/248)

6- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab (rahimehullah) bu ayet hakkında şunları söyler: "Yine şöyle denilir: Allahu teala'nın haklarında **"Onu söylemediklerine dair Allah'a yenin ederler. Şüphe yok ki o küfür sözünü söylediler. Onlar Müslümanlıklarından sonra kâfir oldular"** buyurmuştur. Allah'ın onları tek bir kelimeyle tekfir ettiğini duymadın mı? Hâlbuki onlar, Resulullah'ın zamanında Onunla birlikte cihad edenlerden, Onunla beraber namaz kılanlardan, zekât verenlerden, haccedenlerden ve Allah'ı birleyenlerdendi! Allahu teala'nın haklarında **"De ki: Allah ile ayetleri ile ve Resulü ile mi..."** buyurduğu kimselerde böyledir. Allahu teala bu kimselerin imanlarından sonra küfre girdiklerini açık bir şekilde belirtmiştir. Hâlbuki onlar, Tebuk savaşında Resulullah (sallallahu aleyhi ve selem) ile birliktelerdi. Bir söz söylemişlerdi ve sözü, şaka olarak söylediklerini ifade etmişlerdi."[183]

Daha öncesinde ise şunları söyler: "Her mezhepten âlimlerin zikretmiş oldukları "Mürtedin hükmü babı" konularının anlamı nedir? Mürted; İslam'ından sonra küfre giren müslümandır. Daha sonra birçok kısımlar zikrederler ki, küfre götürücü ve kişinin malını ve kanını helal kılıcıdır. Hatta yapan kimselerin katında basit gözüken şeyler bile zikretmişlerdir. Örneğin kişinin kalbi ile inanmadan, yalnızca dili ile söylediği bir kelime veya şaka ve mizah yollu söylenilen bir söz gibi…"[184]

Kuran'dan ikinci delil:

Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Ey iman edenler! Sesinizi peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin; birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi Ona da yüksek sesle hitap etmeyin. <u>Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir.</u>"**[185]

Ayet açık bir şekilde delalet etmektedir ki, kişi bazen farkında olmadan ve girmeyi kast etmeden küfre veya şirke düşebilir. Onun bunu kast etmemesi, ondaki şer'i günahı kaldırmayacaktır. Bu, ayetin nassında ve mentukunda açık bir şekilde belirtilmektedir. Şimdi burada bu ayet ile ilgili olarak İmam İbn Teymiyye'nin (rahimehullah) tefsirini sunmak istiyoruz. Bu ayeti zikrettikten sonra şunları söyler:

---

[183] Mecmuatu't-Tevhid: (s.94)

[184] Mecmuatu't-Tevhid: (s.93-94) Şeyh Süleyman b. Abdullah en-Necdi bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak şunları söyler: " Tebuk savaşındaki münafıklarda olduğu gibi, kişi bazen, küfre götürücü bir söz ile kafir olur. Kendisi küfre götürücü bir söz söylediğini zannetmese bile. Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Özür dilemeyin, muhakkak ki siz imanınızdan sonra kâfir oldunuz."** Bu kimseler bunun küfür olmadığını zannetmişlerdi. Fakat ayet, kişi bir küfür işlediğinde, bununla kafir olacağını bilmez yada buna inanmazsa bununla mazur olmayacağına bilakis sözlü ve ameli fiili ile kafir olacağına delildir." (Teysiru'l-Azizu'l-Hamid: s.454-455)

[185] Hucurat: 2

“Ayetin delalet yönü; Allah subhanehu ve teala onları, seslerini Peygamberinin sesi üzerine yükseltmekten ve birbirlerine karşı bağırdıkları gibi Ona karşı bağırmaktan nehiy etmiştir. Çünkü bu ses yükseltme ve bağırma, bazen sahibinin haberi olmadan, amellerin boşa gitmesine neden olabilir. Zira onları bağırmaktan nehiy etmesini ve bunu terk etmelerini, amellerinin boşa gitmemesi ile nedenlendirmiş ve bunda amellerin boşa gitmesi ve bunun fiilen gerçekleşmesi gibi bir zarar bulunduğunu beyan etmiştir. Amellerin boşa gitmesine neden olacak şeylerin terki de en önemli vaciplerdendir. Amel ise küfür ile boşa gider. Allahu teala şöyle buyuruyor: “**Artık içinizden her kim dininden irtidat eder ve kâfir olarak ölürse, işte böylelerinin bütün amelleri heder olup gider.”**[186]

“Kim imanı inkâr (küfür) ederse ameli boşa gitmiş olur.”[187]

“Eğer onlar dahi şirk koşsalardı yaptıkları her şey boşa giderdi.”[188]

“Eğer şirk koşarsan andolsun ki amellerin boşa çıkar ve muhakkak zarar edenlerden olursun.”[189]

“Çünkü onlar, Allah’ı gazaplandıran şeylere uydular, Onun rızasını hoş görmediler. Oda bu sebepten amellerini boşa çıkardı.”[190]

Aynı şekilde küfürle birlikte bir amel bulunduğunda bu amel kabul olmayacaktır. Bunun nedeni Allahu teala’nın şu sözüdür: **“Kâfir olup Allah’ın yolundan alı koyanların amellerini Allah boşa çıkarmıştır.”**[191]

“Harcamalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen sadece şudur: Onlar Allah’a ve Resulüne küfretmişlerdir.”[192]

Bu açık bir durumdur, çünkü amelleri küfürden başkası boşa çıkarmaz. Çünkü iman üzere ölen bir kimsenin cennete girmesi gerekir. Cennete girerse de cehennemden çıkmış olur. Eğer tüm amelleri boşa giderse asla cennete giremeyecektir. Ve yine amelleri ancak ona zıt olan şeyler boşa çıkarabilir. Mutlak anlamda amellere ise ancak küfür ters olabilir. Bu Ehli sünnet’in usulünde bilinen bir konudur.

---

[186] Bakara: 217
[187] Maide: 5
[188] Enam: 88
[189] Zümer: 65
[190] Muhammed: 28
[191] Muhammed: 1
[192] Tevbe: 54

Evet, bazen bazı ameller, onu bozacak nedenlerin bulunmasından dolayı boşa çıkar. Allahu teala'nı şu buyruğunda olduğu gibi: "**Sadakalarınızı başa kakarak ve eziyet ile boşa çıkarmayın."**[193] Bu nedenle allahu teala kitabında, küfürden başka amelleri boşa çıkaran bir neden saymamıştır.

Sesi Peygamberin sesi üzerine yükseltmek ve Ona karşı bağırarak konuşmak nedeniyle, sahibinin farkında olmadan küfre gireceği ve bununla amellerinin boşa çıkacağı sabit olmuştur. Bunlar, bunun nedeni ve konumudur. Bu, Ona karşı saygı, hürmet, vakar, tazim, ikram ve iclali gerektirir. Sesin yükseltilmesi, -sesini yükselten bunu kast etmese bile- Ona karşı eziyet ve Onu hafife alma ihtimali içerebilir. Eğer kasıt olmadan, kötü edepsizlikten kaynaklanan eza ve hafife alma sahibini küfre götürebiliyorsa; kasıtlı olarak yapılan eza ve hafife alma kesin olarak sahibini küfre sokacaktır."[194]

Şeyhu'l-İslam'ın sözlerinden delil getirmek istediğimiz nokta; sesin yükseltilmesi, bazen farkında olmadan ve çıkmayı kast etmeden, sahibinin küfrüne ve dinden çıkmasına neden olabiliyor. Burada riddetin bazen insanda, farkında olmadan ve kast etmeden küfre girerek ve dinden çıkarak gerçekleşebileceğine çok kuvvetli bir delil bulunmaktadır. Bu yalnızca sesin yükseltilmesine has bir durum değildir. Bilakis İslam âlimleri geçen bu hükmü, belirli bir meseleye has olarak değil genel bir durum olarak algılamışlardır.

Burada "Tefsiru'l-Kebir"in sahibi İmam Fahru'r-Razi eş-Şafii'nin (rahimehullah) söylediklerini sunmak istiyoruz. Geçen ayetin tefsiri hakkında şunları söylüyor: "**Boşa gider**" burada, eğer sesinizi yükseltir ve Onun önüne geçerseniz, bu çirkinlikler size sirayet eder ve iş hakir görmeye kadar varır. Sonuç olarak da amelleri boşa çıkaran mürtedilğe varır. **"Ve sizde bunun farkında olmazsınız"** burada, insanın farkında olmadan riddetin nefse yerleşeceğine işaret edilmektedir."[195]

Allah sana rahmet etsin, bu imamın ayetten nasıl genel bir hüküm çıkardığına bir bak. Bu Onun şu sözleridir: "Burada, insanın farkında olmadan riddetin nefse yerleşeceğine işaret edilmektedir." Burada, farkına varılmama, riddet suçunu işlediğini bilmemeyi de gerektirmektedir. Allahu teala'nın **"Farkında olmazsınız"** sözü, bilmezsiniz anlamındadır. Bununla ilgili olarak Buhari, Sahih'inin Tefsir kitabında, **"Farkında olmazsınız"**'ın manasında şunları söylüyor: "Allahu teala'nın "Sesinizi Peygamberin sesi üzerine yükseltmeyin..." sözü hakkında bab. "(Teş'urun)

---

[193] Bakara: 264
[194] Es-Sarimu'l-meslul: 54-56
[195] Et-Tefsiru'l-Kebir; Mefatihu'l-Gayb: (28/114)

Farkında olmazsınız”: Bilmezsiniz demektir. “Şair” kelimesi de aynı kökten türemiştir.[196] Bunu Hafız İbn Hacer şerhinde Ebi Ubeyde’den nakletmiştir.

Üçüncü delil:

Allahu teala şöyle buyuruyor: **“O, bir kısmına hidayet verdi. Bir kısmına da sapkınlık hak oldu. Çünkü onlar Allah’ı bırakıp şeytanları kendilerine veliler edindiler. Üstelik doğru yolda olduklarını sanırlardı.”**[197]

Ayetin delalet yönü; Allahu teala insanların iki kısım olduğunu haber vermiştir: Hidayet fırkası ve dalalet fırkası. Dalalet fırkasının, bazen bu duruma, hak ve hidayet üzere olduğunu zannettiği halde yani dalalete düşmeyi kast etmediği halde düşebileceğini bildirmiştir. Allah subhanehu ve teala, bu grup ile ilim ile üzere dalalete düşenleri birbirinden ayırmamış bilakis dalalet hükmünü her iki grup için de geçerli kılmıştır. Dalaletin başı ise, yüce Allah’ın dininden çıkmaktır. Bu, âlimlerin, ayetin tefsirinde yapmış oldukları açıklamanın aynısıdır.

İşte İmam İbn Cerir (rahimehullah) bizlere, bu ayetin, Allahu teala’nın dalalete inananın veya işleyenin ancak ilim ve kasıttan sonra cezalandırılacağını iddia edenlere karşı en kuvvetli delillerden olduğunu söylemektedir. İbn Cerir şunu da açıklamaktadır ki, eğer durum söylenilen gibi olmuş olsaydı; -her ikisinden de cezanın kalkması yönünden-, kendisinin hidayet üzere olduğunu zanneden dalalet fırkası ile hidayet fırkası eşit olurdu. Bu batıl bir şeydir. Çünkü Allahu teala bu ayetinde, onların isimlerini ve hükümlerini birbirinden ayırmıştır.

1-İmam Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi (rahimehullah) bu ayetin tefsirinde şunları söylüyor: “Bu ayet, Allahu teala’nın, işlenilen bir masiyetten veya inanılan bir dalaletten dolayı bir kişiye, ‘ancak işin doğru yönünü bilip o konuda Rabbine inattan dolayı yaparsa azap edeceğini’ iddia edenin hatalı olduğuna apaçık bir delildir. Eğer bu böyle olmuş olsaydı, hidayette olduğunu zannettiği halde sapan grup ile hidayette olan grup arasında bir fark olmamış olurdu. Allahu teala bu ayetinde, bunların isimlerini ve hükümlerini birbirinden ayırmıştır.”[198]

2- Kasimi (rahimehullah) şöyle der: “Özet olarak Kâdı’nın da dediği gibi: Ayet, hata eden kâfir ile inatçı kâfirin zemme müstahak olmada bir olduklarına delalet etmektedir. Kâdı şöyle der: Arada fark olduğunu söyleyenlerin, bunu, araştırmada

---

[196] Fethu’l-Bari: (8/455)
[197] Araf: 30
[198] Tefsiru’t-Taberi: (12/388) aynı açıklamayı İbn Kesir’de nakletmiştir. Bu açıklamayı Kasimi’de onaylamıştır.

ihmalkâr davrananlara yorması gerekir. Yani ayette geçen **"edindiler"** fiilinin zamirini araştırmada ihmalkâr davranan kâfirler şeklinde açıklanır. Hakkı bulmak için çalışıp ellerinden gelen gayreti ortaya koyanlar ise –bazılarının mezhebinde olduğu gibi- mazurdurlar. "el-İnaye" adlı kitapta da böyle geçmektedir."

3- İmam Bağavi (rahimehullah) bu ayetin tefsirinde şunları söylüyor: "Ayet, dininde hak üzere olduğunu zanneden kâfir ile inkârcı ve inatçı kâfirlerin bir olduğuna delalet etmektedir."[199]

Dördüncü delil:

Allahu teala şöyle buyuruyor: **"De ki: 'Amelleri açısından en çok ziyana uğrayanları size haber verelim mi?' onlar o kimselerdir ki, dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiştir, üstelik kendilerinin muhakkak iyi yaptıklarını zannederler. Onlar, rablerinin ayetlerini ve ona kavuşmayı inkâr edip amelleri boşa gitmiş olanlardır. Biz kıyamet günü onlar için ölçü tutmayacağız."**[200]

İmam Kurtubi (rahimehullah) şöyle diyor: "Bu ayette iki mesele vardır: "Ayet şuna delalet etmektedir: Kimi insanlar iyilik yaptığı zannı ile bir amelde bulunur. Ancak onun ameli boşa gitmiştir. Amelin boşa gitmesini gerektiren, ya itikat bozukluğudur ya da riyakârlıktır. Burada maksat ise küfürdür."[201]

İmam İbn Kesir (rahimehullah) bu ayetin tefsirinde şunları söyler: "Buhari kaydettiği bir rivayette Musab'ın şöyle dediğini rivayet eder: 'Babama: **"De ki: Amelleri açısından en çok ziyana uğrayanları size haber verelim mi?"** buyruğunda kast edilenler Haruralılar (Hariciler) mıdır?' diye sordum. O: 'Hayır, Onlar Yahudiler ve Hıristiyanlardır. Yahudiler, Muhammed'i yalanladılar. Hıristiyanlar ise cenneti inkâr ettiler ve 'orada ne yiyecek var nede içecek' dediler. Haruralılar ise iyice sağlamlaştırdıktan sonra Allah'ın ahdini bozan kimselerdir. Sa'd (radiyallahu anh) onları fasıklar olarak adlandırıyordu. Ali b. Ebi Talip (radiyallahu anh), Dahhak ve başkaları bunları Haruriler olduğunu söylemiştir. Ali'den (radiyallahu anh) gelen bu rivayetin anlamı; bu ayeti kerimenin, Yahudi, Hıristiyan ve diğerlerini kapsadığı gibi Haruriler'de kapsamasıdır. Hususen bunların veya onların hakkında inmiş değildir. Bilakis bunlardan daha geneldir. Zira bu ayet Mekki bir ayettir. Yahudi ve Hıristiyanlarla muhatap olunmadan ve Hariciler hiç yokken bu ayet nazil olmuştur. Bu ayet, hatalı ve ameli reddolunduğu halde, doğru yaptığını ve amelinin kabul olacağın

---

[199] Tefsiru'l-Bağavi; Mealimu't-Tenzil: (2/156)
[200] Kehf: 103-105
[201] Kurtubi: (5/104)

zannederek razı olmayacağı bir şekilde Allah'a ibadet eden herkesi kapsamaktadır. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Yüzler vardır ki o gün, korkulu ve zelildir. Amel etmişler, yorulmuşlardır. Kızgın bir ateşe gireceklerdir."**[202] **"İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız."**[203] **"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimsenin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihayet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisinin ameli yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını tamamen öder. Allah hesabı çabuk göredir."**[204] Daha sonra bu ayetini: **"Dünya hayatında amelleri boşa gidenler…"** sözleriyle açıklar. Yani, onlar, meşru şeriat üzerine olmadan, razı ve makbul olunmayacak batıl ameller yaptılar. "**Üstelik kendilerinin muhakkak iyi yaptıklarını zannederler."** Yani, kendilerinin bir şey üzere olduğuna, sevilen kabul görenler olduklarına itikat ederler."[205]

Beşinci delil:

Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Muhakkak bunlar, onları doğru yoldan alıkoyarlar ve <u>onlar da kendilerinin hidayette olduklarını sanırlar.</u>"**[206] Allahu teala bu ayetinde, Zikrinden (Kuran ve sünnetten) yüz çevirenleri, bu yüz çevirmesi nedeniyle, (Küfrün başı olan) sapıklık yoluna düşürecek bir şeytan musallat edeceğini ve kendisini hak ve hidayet üzere olduğunu -ve haktan yüz çevirdikten sonra- kendisinin hak üzere olduğunu zannetmesinin onun için Allah katında bir özür olamayacağını haber vermektedir.

İmam İbn Kayyim (rahimehullah) şöyle diyor: "Allah subhanehu, karini olan şeytanı musallat ettiği ve onunla saptırdığı kimseleri, ancak Onun resulüne indirdiği zikrinden yüz çevirmesinden ve ihmalkâr davranmasından olduğunu haber vermektedir. Bu yüz çevirmenin (i'radın) cezası, sürekli onunla beraber olan bir şeytanın musallat olması ve kendisinin hidayet üzere olduğunu zannettiği halde onu rabbinin yolundan ve kurtuluşunun sebilinden engellemesi olmuştur. Kıyamet gününde kariniyle (beraberindeki şeytanıyla) rabbinin huzuruna çıkıp helakini ve iflasını görünce şöyle diyecektir: **"Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar uzaklık olsaydı! Sen ne kötü bir arkadaşmışsın!"**[207] Allah'ın zikri olan vahiy ile hidayet bulmaktan yüz çeviren herkes kıyamet günü mutlaka bunu söyleyecektir.

---

[202] El-Ğaşiye: 2-4
[203] Furkan: 23
[204] Nur: 39
[205] Tefsiru İbn Kesir: (3/107)
[206] Zuhruf: 37
[207] Zuhruf: 38

Eğer şöyle denilirse: Allahu teala'nın **"Onlar kendilerinin hidayet üzere olduğunu sanırlar"** buyruğunda olduğu gibi, kendisinin hidayet üzere olduğu zannettiğinde bu dalaleti için bir özür olabilir mi?

Şöyle denilir: Dalaletlerinin kaynağı, Resulün getirmiş olduğu vahiyden yüz çevirme olan bu ve emsallerinin, -hidayette olduklarını zannetseler bile- dalaletlerinin bir özrü yoktur. Çünkü bu kimseler, hidayetine neden olan şeyden yüz çevirdiğinden dolayı tefrite düşmüşlerdir. Sapıttıklarında, bu sapıklıkları, ihmalkârlıklarından ve yüz çevirmelerinden kaynaklanmıştır. Bu, dalaletinin, risaletin ulaşmamasından ve kendisinin de ona ulaşmaktan aciz olduğundan dalalete düşen kişiden farklıdır. Bunun başka bir hükmü vardır. Kuran'da geçen tehdit birincisi içindir. İkincisine gelince, Allahu teala, hüccet ikamet etmeden hiç kimseye azap etmez. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Resul göndermedikçe azap edecek değiliz."**[208] **"Müjdeleyici ve korkutucu peygamberler olarak gönderdik ki, insanların peygamberlerinden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."**[209] **"Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar bizzat zalimler idiler."**[210] [211]

İbn Kayyim (rahimehullah) iki kısmı birbirinden ayırmıştır:

Birincisi: Hidayeti öğrenme imkânına ve kudretine sahip olan fakat hidayet nedeni olan Kuran'dan yüz çevirmesiyle tefrite düşendir. Bunun dalaletinin kaynağı, tefrit ve yüz çevirmedir. Bu durumda olan bir kimsenin, kendisinin hidayet üzere olduğunu zannetse bile bir mazereti olmayacaktır.

İkincisi: Risalet ulaşmadığından ve kendisinin de ona ulaşmaktan aciz olduğundan, hidayete ulaşma imkânı bulamayanlardır. Bu başka bir hükümdür. Kuran'daki tehdit, risalet ve Kuran ile hüccetin kendisine ikame edildiği kimseyi kapsar. Bu kısımların detayı ve hükümleri, "Tariku'l-Hicreteyn" kitabında (mükelleflerin tabakları) başlığı altında geniş bir şekilde verilmiştir.

İmam Taberi geçen ayetin tefsirinde şunları söylüyor: "Kuşkusuz şeytanlar, Allah'ın zikrinden, Allah'ın yolundan ve hak yolundan yüz çevirenleri engelliyor ve onlara dalaleti güzel gösterip Allah'a imanı ve Ona itaat ile ameli kerih göstermektedirler. **"Ve kendilerinin de hidayet üzere olduklarını sanırlar"** Allah'a şirk koşanlar, şeytanların onlara, üzerlerinde bulundukları dalaleti güzel göstermesiyle kendilerinin hak ve doğruluk üzere olduklarını zannederler."[212]

---

[208] İsra: 15
[209] Nisa: 165
[210] Zuhruf: 76
[211] Miftahu darus-saade: (1/47-48)
[212] Tefsiru't-Taberi: (25/63) Aynı açıklamayı İmam Kasimi tefsirinde yapmıştır: (14/241)

Burada, Necid davet âlimlerinin, niyet ve itikat anlamında küfrü kast etmeye itibar edilmeyeceğine dair bu delilleri getirmelerini belirtmemiz yerinde olacaktır.[213]

Aynı şekilde bu ve emsali delillerle, şirk ehlinden olan cahillerin cehaletleri ile mazur olmayacaklarına ve bu delilleri asli kâfirlerle sınırlayanlara itibar edilmeyeceğine delil olarak getirmişlerdir. İtibar lafzın genelliğine (umumluğuna)dır, sebebin özelliğine (hususluğuna) değildir. Bu ayetlerle, zikrettiklerimize şeyh Abdülaziz b. Baz delil getirmiştir.[214]

[213] Mecmuatur-resailun-Necdiyye: (4/640-53-544) Konuyla ilgili olarak “Durerus-seniyye”nin (Ahkamu’l-Mürted) bölümüne müracaat edilebilir: (c.10)
[214] Mecmuatu fetava şeyh b. Baz: (c.2) ve akide bölümleri.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

SÜNNETİ MUTAHHARADAN DELİLLER

Açık olan meselelerde, niyet ve itikat anlamında bir kastın şart koşulmasına itibar olunmamasıyla ilgili sünnetten deliller

Birinci delil:

İsa b. Talha b. Ubeydullah et-Teymi'nin, Ebu Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayetinde, Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Kul, ne anlama geldiğini düşünmeden bir kelime konuşur ve bu kelime nedeniyle doğudan daha uzak derinliği olan cehenneme kayıp gider."[215]

Ebu Salih'in, Ebu Hureyre'den (radiyallahu anh) rivayetine, Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kul önemsemediği halde Allah'ı razı edecek bir kelime konuşur ve bu kelimeyle Allah onun derecelerini yükseltir. Yine kul önemsemediği bir halde Allah'ı kızdıracak bir söz konuşur ve bu sözüyle cehennemin içine düşer."[216]

Delil yönü:

Hadisin delil yönü; Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) "ne anlama geldiğini düşünmeden" diğer rivayette "önemsemediği halde" sözleridir. İmam İbn Hacer el-Askalani bu hadisi şu sözleriyle açıklamıştır:

"Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) "önemsemediği halde" sözü; yani düşünmeden, akıbetini tefekkür etmeden ve onun bir etkisi olacağını zannetmeden, anlamındadır. Bu Allahu teala'nı şu buyruğu gibidir: **"Bunu basit bir şey sanıyordunuz. Hâlbuki o, Allah katında çok büyüktür."**[217]

İmam Malik ve Sünen sahiplerinin tahriç ettikleri ve Tirmizi, İbn Hibban ve Hâkim'in sahih gördükleri Bilal b. Haris hadisinde şöyle buyrulmaktadır: "Sizden biriniz, ulaşacağı yeri hiç düşünmeden, Allah'ı razı edecek bir söz söyler ve bu sözden dolayı Allahu teala kıyamet gününe dek ona rızasını yazar." Kızgınlıkta da aynısının olduğunu söylemiştir."[218]

---

[215] Buhari: (11/314) Fethu'l-Bari: (6477)
[216] Buhari: (11/314-315) Müslim'de birinci yoldan rivayet edilmiştir: (18/117)
[217] Nur: 15
[218] Fethu'l-Bari; İbn Hacer: (11/318)

Bu hadisi şerifle, bir adamın, masiyeti veya küfrü kast etmeden, bazen masiyet veya küfür içerikli sözler söylemesiyle, onun kast etmemesi veya söylemiş olduğu kelimeye itikat etmemesi onun bağışlanmasına neden olmayacağı sabit olmuştur. Hadisin mentuku ve lafızlarıyla delalet etmiş olduğu mana budur. Bu söylediklerimiz, büyük imamların bu hadisi şerh ederken zikretmiş olduklarıyla aynıdır.

Hafız İbn Hacer el-Askalani, bu hadisi şerh ederken Kadi İyad'dan şu nakilde bulunur: "Bu sözün müstehcen ve çirkin söz olma, bir müslümana üstü kapalı büyük günah işleme iftirası veya akıl hastası olduğu iftirası ya da içinden inanmasa da peygamberliği ve şeriatı hafife alma sözleri olma ihtimali de vardır…"[219]

Kâdi'den nakledilen bu sözün delil noktası "Peygamberliği ve şeriatı hafife alma…" sözüdür. Şüphesiz bu icma ile küfürdür. Kâdi bundan hemen sonra "İçinden inanmasa da" sözünü söylemiş ve kastın olmamasının o kişiden günahı kaldıracağına itibar etmemiştir.

Âlimler, küfrü kast etmenin itibar olunmayacağından söz ederlerken, geçen bu hadisle delil getirmişlerdir. İşte İmam İbn Teymiyye sövme meselesinde kasta itibar olunmayacağından söz ederken bu hadisle delil getirerek şunları söylüyor: "Tüm gruplardan âlimlerin nassları, peygamberimizi kusurlu göstermenin, kanı mubah kılan bir küfür olduğu konusunda müttefiktir. Tövbe ettirilmesinde ise, geçen ihtilaf söz konusudur. Bunda, kast olunanın başka bir şey olup sövmenin onun nedeniyle meydana gelmesiyle, bunlardan hiçbirisini kast etmeden şaka ve eğlence vb. olarak yapması arasına hiçbir fark yoktur. Eğer sözün bizzat kendisi sövme ise bunların hepside bu hükümde müşterektirler. Zira kişi bazen nereye varacağını bilemeden Allah'ı kızdıracak bir söz söyler ve bu kelime nedeniyle doğu ile batı arasından daha derin olan cehenneme düşer. Kim, Ona, sövme ve ayıplayıcı sözler söylerse Allah ve resulüne eza vermiştir. Bu, bizzat kendisi eza olan ve insanlara rahatsızlık verici sözlerden alınmıştır. Onlara eza vermeyi kast etmese bile. **"Biz sadece dalıp şakalaşıyorduk"** diyenleri duymadın mı? Allahu teala onlara karşı **"Allah ile, Ayetleriyle ve resulü ile mi istihza ediyordunuz? Özür dilemeyin, muhakkak ki siz imanınızdan sonra kâfir oldunuz"** buyurmuştur."[220]

İmam İbn Kesir **"Amelleriniz boşa gider ve sizde bunun farkında olmazsınız"** ayetinin tefsirinde şunları söylüyor:

"Allahu teala'nın **"Amelleriniz boşa gider ve sizde bunun farkında olmazsınız"** buyruğu; yani, Biz sizleri, Onun yanında sesinizi yükseltmekten nehiy ettik çünkü bundan dolayı O kızabilir ve Onun kızmasıyla Allah'ta kızabilir ve Onu kızdıranın ameli

---

[219] Fethu'l-Bari: (11/317)
[220] Es-Sarimu'l-Meslul: (s.527-528)

boşa çıkar ve farkında bile olmaz. Bu, şu hadisteki durum gibidir: "Kişi önemsemediği bir halde Allah'ı razı edecek bir söz söyler ve Allah bu kelimesinden dolayı ona cenneti yazar. Yine kişi önemsemeden Allah'ı kızdıracak bir söz söyler ve bu kelime nedeniyle gökyüzü ile yeryüzü arasından daha uzak olan cehenneme kayar."[221]

Bu iki imamdan nakilde bulunarak, bu hadisle delil getirilmesi yalnızca sövme veya eza ve hafife alma içerikli sesin yükseltilmesi meselesine mahsus değildir. Bilakis sahibinin kastı olmadan İslam dininden çıkaran tüm söz ve fiilleri kapsar.

"el-Muvalat ve'l-Muadat" kitabının yazarı bu hadisin şerhinde şunları söylüyor:

"Buna şu hadisle delil getirilir: "Kul, nereye ulaşacağını bilemeden Allah'ı razı edecek bir söz söyler ve Allah'ta bu kelimesi nedeniyle ona kendisine kavuşana dek rızasını yazar. Yine kul, nereye ulaşacağını bilemeden Allah'ı kızdıracak bir söz söyler ve bu kelimesi nedeniyle ona, kendisine kavuşana dek kızgınlığını yazar." İnsan bazen, kendi içinde küfre gireceğini zannetmese bile küfür sözü ve küfür fiili ile küfre girer. Tebuk savaşındaki münafıklara olduğu gibi. Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Özür dilemeyin, muhakkak ki siz imanınızdan sonra kâfir oldunuz"** Bu kimseler, bunun küfür olmadığını zannettiler. Fakat ayet, kişi, küfür olduğunu bilmese veya itikat etmese de, küfür fiili işlediğinde kâfir olacağına ve bununla mazur olmayacağına bilakis sözlü ve ameli fiili ile küfre gireceğine delildir. Bundan dolayı, İslam'a ve İslam'ın şiarlarına söven kişi, evleviyetle kâfir olacaktır. Kâfir olduğuna inanmasa bile."[222]

İkinci delil:

"Ali b. Ebi Talip'ten (radiyallahu anh) rivayet olunan bir hadiste Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: "Zamanın ahirinde yaşları küçük, akıları zayıf bir topluluk meydana çıkacaktır. Onlar yaratıkların en hayırlısı olan Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözünden bir şeyler söyleyeceklerdir. Fakat imanları boğazlarından öteye geçmeyecektir. Onlar okun avı delip çıkışı gibi dinden çıkacaklardır. Onlara nerede rastlarsanız öldürünüz. Çünkü bunları öldürmekle, kişiye kıyamet gününde ecir ve sevap vardır."[223]

Delil yönü:

---

[221] Tefsiru İbn Kesir: (4/209) Daru'l-Ciyl
[222] El-Muvalat ve'l-Muadat fi'ş-Şeriati'l-İslamiyye; Mahmas el-Cel'ut: (1/339)
[223] Buhari: hadis no: 6930, Müslim: (7/169) Nevevi şerhi

Hadisin delil getirilme yönü; Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) "İslam'dan çıkıyorlar ve bundan bir şeye aldırış etmiyorlar" sözüdür. Hadis, kişinin bazen önemsemediği bir şey ile ve çıkmayı kast etmediği halde İslam'dan çıkacağına delalet etmektedir. Bu, ilim ehlinin bu hadisi şerh edişleriyle de uyuşmaktadır. İbn Hacer el-Askalani, âlimlerin Haricilerin tekfiri konusundaki tartışmalarından söz ederken İmam Taberi'den nakille şunları söyler: "Bu konuya eğilim gösterenlerden birisi de "Tehzib" adlı kitabında imam Taberi'dir. Konuyla ilgili hadisleri sunduktan sonra şunları söylüyor: "Bu hadiste, kıble ehlinden hiç kimsenin, bilinçli bir şekilde kasıt olmadan İslam'dan çıkmayacağını söyleyenlere reddiye vardır. Zira bu söz ile hadis geçersiz kılınmaktadır. "Hakkı söyleyecekler, Kuran okuyacaklar ve önemsemedikleri şeylerle İslam'dan çıkacaklar." Bilindiği üzere onlar, Müslümanların kanlarını ve mallarını ancak Kuran'ın bazı ayetlerini maksadından farklı bir şekilde tevil ederek hataya düşmelerinden dolayı bu suçları işlemişlerdir…"[224]

Yine İmam İbn Hacer şöyle diyor: "Hadiste, Müslümanlardan, dinden çıkmayı kast etmediği ve İslam dini üzerine başka bir din seçmediği halde dinden çıkacağına delil vardır."[225]

Geçen hadisin açıklamalarında konumuzla ilgili kısım, İmam Taberi'nin "İslam'dan, bilinçli bir şekilde kasıt olmadan hiç kimsenin İslam'dan çıkmayacağını söyleyenlere reddiye vardır" sözü Hafız İbn Hacer'in de "İslam dininden çıkmayı kast etmediği halde dinden çıkacağı" sözüdür. Bu nasslar, açıklaması geçen, küfür sözlerinde ve fiillerinde kasıt şartı olmadığını göstermektedir. Delil, hadisin umumluğundan alınmaktadır. Öyle ki âlimler bunu müstakil bir asıl olarak kabul edip haricilerin tekfiri meselesi gibi bir meseleye de münhasır kılmamışlardır. Hadisin delalet etmiş olduğu mana; kişinin, İslam'dan çıkmayı kast etmediği halde veya çıkmaya itikat etmediği halde bazen yine İslam'dan çıkacağıdır. Zikretmiş olduğumuz hadisin umum yönü budur. Ve bu geçen umumi yön, İbn Hübeyre, Taberi ve Hafız İbn Hacer gibi büyük âlimlerin zikrettikleri ve delilin konumuzla ilgili temasıdır. Okuyucunun buna dikkat etmesi gereklidir.

Üçüncü delil:

İbn Ömer'den (radiyallahu anh) naklolunan bir rivayette şöyle der: Tebuk savaşında bir adam şöyle dedi: 'Bizim şu kurralar gibisini görmedik; bunlar, en fazla midesine düşkün, en yalancı, düşmanla karşılaşma anında ise en korkak insanlardır.' Bununla Resulullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) ve kurralardan olan ashabını kast ediyordu. Bunun

[224] Fethu'l-Bari: (12/313) Şevakani: (7/168) Taberi'nin sözlerini onaylayarak aktarmıştır.
[225] Fethu'l-Bari: (12/315)

üzerine Avf b. Malik ona: 'Yalan söyledin. Sen ancak bir münafıksın. Bunu Resulullah'a haber vereceğim' dedi ve haber vermek için Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gitti. Fakat Kuran ondan önceydi. Bu adam Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına geldiği sırada Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)sellem) devesine binip yola koyulmuştu. Şöyle dedi: 'Ey Allah'ın resulü, biz sadece dalıp şakalaşıyor, yolcu sohbetleri yapıp böylece yol kat ediyorduk. Abdullah b. Ömer (radiyallahu anh) şöyle der: 'Ben bu adamın Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) devesine asılarak onunla beraber sürüklenip dururken, taşlar sebebiyle ayağını yaraladığını, bu arada da: 'Biz sadece şakalaşıyor ve eğleniyorduk' derken gördüm. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ise: **"Allah ile, Onun ayetleriyle ve Resulü ile mi alay ediyordunuz?"** diyor ve ne ona dönüyor nede bunun üzerine bir şey söylüyordu.[226]

Şeyh Süleyman b. Abdullah "Kitabu't-Tevhid"e şerhinde bu hadisten söz ederek şunları söylemiştir:

"Allahu teala Resulüne hitaben şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlara soracak olsan"** yani, istihza ile küfür kelimesi konuşan o münafıklara soracak olsan; "Biz ancak dalıp eğleniyorduk diyeceklerdir" yani, istihza ve yalanlamayı kast etmediklerini, yalnızca lafa dalıp eğlenmeyi amaçladıklarını öne sürerek özür dilemektedirler. **"De ki: Allah ile, Onun ayetleriyle ve Resulü ile mi alay ediyorsunuz?"** Onların özürlerine aldırış etmedi; ya bu özürlerinde yalancı olduklarından dolayı ya da dalma ve eğlenme şeklinde bir istihza, sahibi için bir mazeret olamayacağından dolayı. Her iki taktirde de bu batıl bir özürdür. Kuşkusuz onlar, istihza yerinde hata etmişlerdi. Hiç Allah'a, kitabına ve resulüne iman ile bunlarla istihza aynı anda bir kalpte bulunabilir mi? bilakis bu, küfrün ta kendisidir. Bu nedenle cevap, öncesiyle birlikte **"Özür dilemeyin muhakkak ki siz imanınızdan sonra kafir oldunuz"** şeklinde olmuştur.

Daha sonra İbn Teymiyye'nin şu sözlerini nakleder: "Onlar, önce kalpleriyle küfre girmeleriyle birlikte, dilleriyle imanlarından sonra küfre girdiler, diyen kimsenin sözü doğru değildir. Çünkü kalbin küfrüyle birlikte dil ile imana küfür girmiştir. Şöyle bir şey denilemez: Siz imanınızdan sonra kâfir oldunuz. Zira onlar işin hakikatinde hala kâfirdiler. Eğer bundan, siz imanınızı izhar ettikten sonra küfrünüzü izhar ettiniz, manası kast edilirse, buda doğru olmaz çünkü onlar küfürlerini yalnızca belirli kişilere izhar etmişlerdi…"

[226] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid: (s.619-620) el-Mektebu'l-İslami. Hadis merfu ve sahih bir hadistir. Hadisi İbn Münzir ve İbn ebi Hatem rivayet etmiştir. Kıssa İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'inde birçok yoldan sabittir. İbn Münzir, Mücahdidden ve Katade'den rivayet etmiştir. Başka bir rivayette ise, Cabir b. Abdullah ibn Merdeveyh'ten rivayet etmiştir. Hadisle ilgili olarak İbn Kesir tefsirine, Teysiru'l-Azizu'l-Hamid'e, İbn Hişam'ın siyerine, Fethu'l-Mecid'e ve es-Sarimu'l-Meslül'e müracaat edilebilir.

Daha sonra şeyh Süleyman şunları söyler: "Ayette, kişi küfür olduğunu bilmeden bir küfür işlediğinde, bununla mazur olmayacağına bilakis kâfir olacağına delil vardır. Söven kimse ise, evleviyetle kâfirdir ki Şeyhu'l-İslam'da buna dikkat çekmiştir."[227]

Şeyh Süleyman, zikri geçen hadisin şerhinin sonunda şunları söylüyor: "Bu hadiste bir takım faideler bulunmaktadır; bazen bir insan, konuştuğu bir kelimeyle veya yaptığı bir amelle kâfir olabilir. Bunun en tehlikeli olanı ise, kalplerin iradeleridir. Bu, sahili olmayan bir deniz gibidir."[228]

---

[227] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid: (s.619-620) el-Mektebu'l-İslami
[228] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid: (s.623) el-Mektebu'l-İslami

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AÇIK OLAN MESELELERDE, KÜFRÜ KAST ETME VE İTİKAT ETME ŞARTINA İTİBAR EDİLMEYECEĞİNE DAİR ÂLİMLERİN SÖZLERİ

Birinci olarak: Hanefi imamlarının sözleri:

1- Şeyh Molla Ali el-Kari el-Hanefi'nin (rahimehullah) sözleri. Kadi İyad'in "Ona sövmeyi kast etmese de, çünkü hiç kimse, küfürde cehaleti ile mazur olamaz" sözlerini açıklarken şunları söyler:

"Çünkü Allahu teala'nın zatının ve sıfatlarının ve peygamberlerine taalluk eden bilgilerin öğrenilmesi, icmal yerinde icmali kemal yerinde ise tafsili olarak farzı ayndır. Evet, bir kimse, ne anlama geldiğini bilerek, ancak inanmayarak bir kelime söylerse – ve bunu ikrah altında değil de kendi isteğiyle söylerse- bazılarının tercih ettikleri; imanda, tasdik ve ikrarın birlikte olması görüşüne binaen, bu kimsenin küfrüne hükmolunur. Bu kuralın icra edilmesiyle, ikrarın yerini inkar almıştır."[229]

Konumuzla ilgili kısım; "manasına inanmayarak" ve "bu kimsenin küfrüne hükmolunur" sözleridir.

2-Sadreddin el-Konevi'nin sözleri; şöyle diyor: "Eğer bir kimse, itikat etmediği halde kendi isteğiyle bir küfür kelimesi söylerse kafir olur. Çünkü hükmüne razı olmasa da bunu işlemesiyle razı olduğunu göstermektedir. Bu, küfür sözüyle şaka yapan gibidir. Zira bu kimse, hükmüne razı olmasa bile kafir olur ve –bazıları hariç- alimlerin genelinin yanında cehaleti ile de mazur olmaz."[230]

Konumuza delil olacak olan bölüm "itikat etmediği halde" ve "cehaleti ile mazur olmaz" sözleridir. Bu, cehaletin mazeretinin, küfrü kast etmeme veya küfre itikat etmemenin kabul edilmeyeceğini ifade etmektedir. "Âlimlerin genelinin yanında" sözü ise, daha önce de belirttiğimiz gibi Hanefilerden olan ümmetin alimlerinin küfür meselesinde cehaleti mazeret olarak kabul etmediklerine işaret etmektedir. Bu, açık olan meselelerdedir. Aynı şekilde mükellefin küfür fiilini kast etmemesi yani açık olan meselelerde küfre itikat etmemesi de mazur sayılmayan yerlerdendir.

---

[229] Şerhu'ş-Şifa; Ali el-Kari: (2/429) Daru'l-Baz

[230] Bunu Ali el-Kari "Fıkhu'l-Ekber'in şerhinde nakletmiştir: (s.421) bunu itirazsın onaylayarak aktarmıştır.

3-İmam Şemsud-din es-Serahsi el-Hanefi (rahimehullah); Ali el-Kari'nin naklinde Serahsi şunları söylemektedir:

"Yine kıbleye dönmeden namaz kılarsa veya abdestsiz namaz kılarsa, kıbleye uymuş olsa bile bu kimse kafir olur. Aynı şekilde inanmadan, hafife alarak bir küfür sözü söylese durum yine aynıdır."[231]

Delil; "inanmadan, hafife alarak bir küfür sözü söylese" sözüdür. Hafife alan kimse küfre girmeyi kast etmemektedir.

4- Ali Molla Miskin el-Hanefi'nin (rahimehullah) sözleri; bunu "Fethu'l-Kadir"in yazarı İbnu'l-Humam nakletmiştir. Şöyle diyor:

"Kim küfür lafızlarıyla şaka yaparsa mürted olur. Hafife almaya itikat etmese bile. Bu, tıpkı inat küfrü gibidir."[232]

5- İbnu'l-Humam el-Hanefi'nin (rahimehullah) sözleri; "Feydu'l-Bari" adlı eserin yazarı imam Keşmiri el-Hanefi'nin onaylayıp tercih ederek naklettiği şu sözleridir:

"Bunun cevabında hak olan, Hanefilerin imamı İbnu'l-Humam'ın zikretmiş olduklarıdır. Özetle şöyle diyor; bazı fiiller inkâr yerine geçerler. Örneğin küfre mahsus olan alametler gibi. İmanda, küfrün bizzat kendisinden kaçınılmasının vacip olduğu gibi bu tür unsurlardan sakınmakta vaciptir. Bundan dolayı Allahu teala **"Biz sadece dalıp eğleniyorduk"** sözlerine karşı **"özür dilemeyin, muhakkak ki siz imanınızdan sonra kâfir oldunuz"** buyurmuş 'Muhakkak ki siz sözünüzde yalan söylediniz' dememiştir. Bilakis onların bu eğlenme ve dalmaları nedeniyle –ki bunlar, küfrün en belirgin alametleridir- İslam bağını boyunlarından çıkarmış ve İslam'ın himayesinden küfre girmişlerdir. Buda bu tür fiillerin bir kimsede bulunduğunda o kimsenin küfrüne hükmolunacağına, kalbindeki tasdikine bakılmayıp bunun ondan yalnızca eğlence ve lafa dalma şeklinde olmasına veya onun akidesinin bu olduğuna iltifat edilmeyeceğini göstermektedir."[233]

İkinci olarak: Maliki ve Şafiilerin sözleri:

1-İbn Hacer el-Heytemi'nin (rahimehullah) Kadi İyad'dan (rahimehullah) aktardıkları; şöyle diyor Kadı İyad:

[231] A.g.e. (s.228-229) Onaylayarak aktarmıştır.
[232] Fethu'l-Muin fi şerhi'l-Kenz; Molla Ali miskin: (2/458) el-Matbaatu'l-Osmaniyye.
[233] Feydu'l-Bari şerhi sahih el-Buhari; Keşmiri (1/50) Beyrut/Lübnan baskısı

“Kim sövmeyi kast etmeden ve itikatta etmeden Peygamberimizin cihetine doğru; Ona lanet, sövme, yalanlama gibi küfür sözleri söyler veya hakkında caiz olmayan bir şeyi ona nispet eder veya hakkında olması vacip olan bir şeyi nefiy ederse örneğin Ona; kibir, risaleti tebliğde ve insanlar arasında hüküm vermede kayırıcı davranması gibi veya Onun mertebesini, nesebinin şerefini düşürecek veya ilminin ve takvasının azlığını veya Onun haber vermiş olduğu ve mütevatir olarak naklolunan haberini, reddetme maksadıyla yalanlarsa veya Onun hakkında hakir görücü sövme içerikli sözler sarf ederse; halinden Ona zemmetmek istemediği ve sövmeyi amaçlamadığı anlaşılırsa, örneğin ya onu bunu yapmaya sevk edecek bir cehalet veya daralma, sarhoşluk veya dilini kontrol altına alamama vb. böyle bir kimsenin hükmü, tereddüt etmeden ölümdür. Çünkü hiç kimse küfürde, ne cehaleti ile ne dilinin gevşekliğiyle nede zikrettiklerimizin birisiyle mazur olamaz. Zira selim olan fıtratında aklı hala bulunmaktadır. Ancak kalbi imanla dolu olduğu halde ikrah olunan bundan istisna edilir. Endülüs âlimleri, peygamberimizden zühdü nefyeden kimseler hakkında bu fetvayı vermişlerdir.”[234]

Endülüs alimlerinin cumhurunun da fetva verdiği Maliki İmamının sözlerine bir bakın. Küfürde cehaletin mazeret olmayacağı konusunda delaleti apaçık ifadeler kullanmıştır. Bunu şu sözleriyle ifade etmiştir: “Çünkü hiç kimse küfründe cehaleti ile mazur olamaz” Bu hem sövmeyi hemde diğer konuları kapsamaktadır. Aynı şekilde küfür hükmünün geçerliliği için kastı şart olarak itibar etmeyişi de çok açıktır: “Onu, bunu söylemeye sevk edecek bir cehaletten dolayı Ona sövmeyi kast etmemiş olsa…” Yine küfür kelimesinde dilin sürçmesinin mazeret oluşuna da itibar etmemiştir. Dil ancak kasıt olmadığında sürçmeye düşer, aksi halde sürçme diye adlandırılmazdı.[235]

Tercih olunan, dil sürçmesinden dolayı küfre hükmolunmamasıdır. Bu, sevincinin şiddetinden dolayı “Allah’ım sen benim kulum ben senin rabbinim” diyen kimsenin durumu gibidir. Bunun hakkında alimlerin açıklamaları daha önce geçmişti.

2-İbn Hacer el-Heytemi’nin (rahimehullah) Kadi İyad’ın geçen sözlerini onayladığı dair açıklamaları; Kadi İyad’ın sözlerini naklettikten sonra şunları söyler:

“Onun zikrettikleri mezhebimizin kaideleri ile uyum içerisindedir. Zira hüküm vermede ki dayanak zahire göredir. Kasıtlara ve niyetlere itibar edilmez…”[236] Sözünün devamı ileriki konularda detaylı bir şekilde gelecektir.

---

[234] Eş-Şifa, bi şerhi Ali el-Kari: (2/438)
[235] El-İ’lam bi kavadi’l-İslam: (s.65)
[236] El-İlam bi kavadii’l-İslam: (s.65)
Tercih olunan, dil sürçmesinden dolayı küfre hükmolunmamasıdır. Bu, sevincinin şiddetinden dolayı “Allah’ım sen benim kulum ben senin rabbinim” diyen kimsenin durumu gibidir. Bunun hakkında alimlerin açıklamaları daha önce geçmişti.

3-Allame Derdir el-Maliki'nin (rahimehullah) "Şerhu sağir"deki sözleri: "Cehaletle, sarhoşlukla, düşüncesizce konuşmakla, kızgınlıkla veya şunu kast etmiştim sözüyle mazur olmaz." Şerhte şunları söylemektedir:

"Mazur olmaz" yani söven. "Cehaletiyle" çünkü hiç kimse küfürde cehaletle veya düşünmeden konuşmakla özürlü olmaz. Dilinin sürçmesi de ondan kabul olunmaz. "Veya kızgınlıkla" kızgınlık anında sövmesiyle mazur olmaz bilakis öldürülür. "Veya şunu kast etmiştim sözüyle" yani ona Resulullah'ın hakkı için denildiğinde, lanet eder sonra da; akrebi kast etmiştim, derse, ondan kabul edilmez ve öldürülür."[237]

Allame Derdir el-Maliki'nin sözleri, küfürde cehaletin özür olarak kabul edilmeyeceğinde, Kadi İyad'den naklettiğimize ve Onunda Endülüs âlimlerinden nakline muvafıktır.

Bunun delili, Onun: "Çünkü hiç kimse küfürde cehaletle özürlü olmaz" sözüdür. Yine küfür hükmünü mutlak olarak zikrettiğinden dolayı, kastı şart olarak itibar etmediği konusunda da sözleri oldukça açıktır. "Şunu kast etmiştim sözüyle de mazur olmaz" yani, eğer dilinde kullandığı kelimelerin zahiri anlamından başka bir anlam irade ettiğini söylerse bununla da mazur olmaz.

Üçüncü olarak: Hanbelî alimlerinin sözleri:

1-İbn Teymiyye el-Hanbelî el-Harrani'nin (rahimehullah) sözleri:

"Netice olarak; kim küfür olan bir söz söyler veya fiil işlerse, bununla kâfir olur. Kâfir olmayı kast etmese bile. Çünkü Allahu teala'nın diledikleri dışında hiç kimse küfre girmeyi kast etmez."[238]

Yine şöyle diyor: "Bu, kızdığında kendisine Resulullah'tan bir hadis veya hükümlerinden birisi zikredilen ya da sünnetine çağrıldığında lanet okuyup kötü şeyler söyleyen kimsenin örneğidir. Allahu teala şöyle buyurmuştur: **"Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."**[239] Allahu teala kendi nefsine yemin ederek, Onu hakem tayin edene ve bundan nefislerinde hiçbir rahatsızlık duymayana kadar iman edemeyeceklerine dair kendi nefsine yemin etmiştir. Kim bir hükümde birisiyle

---

[237] Şerhu's-Sağir; Babu'r-ridde: (s.347)
[238] Es-Sarimu'l-Meslul: (177-178)
[239] Nisa: 65

tartışmaya girer ve onu Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hakkında konuşmaya teşvik eder ve oda kötü sözler söylerse, bu kimse Kuran'ın nassı ile kafirdir. Kastının hasmına reddiye vermek olması da onu mazur yapmayacaktır. Zira kişi, Allah ve resulü ona diğer her şeyden daha sevimli olmadığı sürece ve hatta Resulullah ona oğlundan, babasından ve tüm insanlardan daha sevimli olmadığı sürece iman edemez."[240]

İmam, Allah'ın hükmüne çağrıldığında kızıp lanet eden ve kendince kötü sözler söyleyen kimseyi örnek olarak vermiş ve bu durumda olan bir adamın kafir olacağını, küfrü kast etmediğinden, amacının tartışma anında hasmına reddiye vermek olmasından dolayı mazur olmayacağını belirtmiştir. Bu, seninde gördüğün gibi örnek olarak verilmiştir, yoksa olayı yalnızca bununla sınırlamak için değil. Zira belirli bir mesele ile sınırlı tutmadan genel bir aslı belirtirken şunları söylemiştir:

"Netice olarak; kim küfür olan bir söz söyler veya fiil işlerse, bununla kâfir olur. Kâfir olmayı kast etmese bile. Çünkü Allahu teala'nın diledikleri dışında hiç kimse küfre girmeyi kast etmez."

2-Allame İbn Kudame el-Makdisi el-Hanbelî'nin (rahimehullah) sözleri; şöyle diyor:

"Kim Allah'a söverse kâfir olur. Bunda şaka yapmasıyla ciddi olması arasında bir fark yoktur. Yine Allahu teala ile, ayetleriyle, resulleriyle veya kitaplarıyla istihza edenlerde aynıdır. Allahu teala şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlara soracak olursan**…"[241] Ayetin devamını zikretmiştir.

3-Şeyh Süleyman b. Abdullah Âli şeyh en-Necdi el-Hanbelî'nin (rahimehullah) sözleri; "içinde Allah'ın zikri, Kuran veya Resulullah'ın sözleri bulunan bir şeyle alay eden kimse hakkında ki bab" konusunu açıklarken şunları söylüyor:

Rububiyet ve risaleti hafife alan bir kimse, bununla kâfir olur. Bu, tevhide terstir. Bundan dolayı âlimler böyle bir şey yapan kimsenin küfründe icma etmişlerdir. Kim Allah ile, kitabıyla, Resulü ile veya dini ile istihza ederse, -gerçekten istihza etmeyi kast etmeyerek şaka yapıyor olsa bile- icma ile kafir olur."[242]

4- Şeyh Nuseyruddin Muhammed b. Abdullah es-Samiri el-Hanbelî (rahimehullah) riddet lafızlarından söz ederken şunları söylüyor: "Kim şaka ile küfür kelimesi söylerse küfrüne hükmolunur."[243]

---

[240] Es-Sarimu'l-Meslul: (s.528)
[241] El-Muğni: (8/150)
[242] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid şerhi kitabu't-Tevhid: (s.617)
[243] El-Mustevab fil-fıkhı'l-Hanbeli: (3/2339)

Müçtehit imamların sözleri:

1-Müçtehit Muhammed b. Ali eş-Şevkani'nin (rahimehullah) sözleri; şöyle diyor: "Halkın çoğu oruç tutmamakta. Oruç tutsalar da nadir zamanlar ve bazı durumlarda tutarlar. Bazen Ramazan ayını oruçlu olarak yalnızca az bir grup tamamlar. Şüphesiz bunların terk ettiği şekil üzere orucu terk eden kimse kafirdir. Sayılacak olsa, terk ettikleri nice vacipler, yerine getirmedikleri nice farzlar ve sakınmadıkları nice münkerler vardır. Birçok zamanlar küfür sözleri söylerler. Bazen de fiilleri ile farkında olmadan mürted olurlar."[244]

2-"Subulu's-Selam" adlı kitabın sahibi Müçtehit imam Muhammed b. İsmail el-Emir es-San'ani'nin (rahimehullah) sözleri; fakihlerden nakille şunları söylüyor: "Fakihler, fıkıh kitaplarının riddet bablarında şunu belirtmişlerdir; kim küfür kelimesini söylerse kafir olur, manasını kast etmese bile."[245]

3-"el-Mevsuatu'l-Fıkhiyye"de alimlerin genelinden nakille Hamevi (rahimehullah) şunları söylemektedir:

"Kim itikat ederek küfür kelimesi konuşursa kafir olacağında şüphe yoktur. Eğer küfür lafzı olduğuna itikat etmez ancak bunu kendi isteğiyle söylerse, alimlerin genelinin yanında kafir olur ve cehaleti ile de mazur olmaz."[246] Konumuzla ilgili olan "Eğer küfrü lafzı olduğuna itikat etmezse" bölümüdür.

4-Şeyh Muhammed b. İbrahim (rahimehullah), küfrü irade etme, küfre niyet etme ve kast etmenin şart olmamasıyla ilgili olarak şunları söylüyor:

Soru: Bazıları, eğer maksadı buysa kafir olur diyorlar?

Cevap: "Bunların maksadı, yalnızca inatçı kimsenin kafir olacağıdır. Bu en büyük hatalardan birisidir. Zira mürtedlerin kısımlarından bazılarının riddeti inat ile bazılarının ki ise inat olmadan olduğu bilinmektedir. Kuranı kerimde Allah azze ve celle **"Onlar kendilerinin hidayet üzere olduklarını sanırlar"** buyurmaktadır. Onların kendilerini bir şey üzere olduklarını zannetmeleri onlara fayda vermeyecektir. Bazıları da, eğer maksatları böyleyse, derler. Bu şüphe de diğer şüpheler gibidir. Bu, İslam'a

[244] Er-Resailu's-Selefiyye fi ihyai sünneti hayri'l-Beriyye; ikinci risale (s.29)
[245] Tathiru'l-itikat: (s.36-37) ensarus-sunne- Tahkik: Şeyh Muhammed Hamik el-Faki
[246] El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye: (16/206-207)

intisap edenin tekfir edilmemesidir. O ise, muayyenin tekfir edilmemesidir. Kitabın ve sünnetin açık nassları bunu reddetmektedir.[247]

5-Şeyh Hamd b. Atik (rahimehullah) fakihlerden nakille şunları söylüyor:

"Dediler ki, mürted, İslamından sonra ya dil ile, ya fiil ile ya da itikat ile küfre giren kimsedir. Küfür sözü söyleyen kimsenin, -ikrah altında olmazsa- ona itikat etmeyip onunla amel etmese bile kâfir olacağını belirtmişlerdir. Yine küfür işlediğinde, ona itikat etmeyip onu söylemese de kâfir olacağını söylemişlerdir."[248]

6-Şeyh Süleyman b. Abdullah en-Necdi (rahimehullah) Allahu teala'nın **"Özür dilemeyin, muhakkak ki siz imanınızdan sonra kâfir oldunuz"** buyruğu hakkında şunları söylüyor: "Ayet delildir ki, kişi küfür işlediğinde, kâfir olacağını bilmez veya buna itikat etmezse bununla mazur olmaz, bilakis sözlü ve ameli fiili ile kâfir olur."[249]

---

[247] Fetava şeyh Muhammed b. İbrahim: (12/191)

[248] Risaletud-difai an ehlis-sünne ve'l-İttiba; İbn Atik: (s.28)

[249] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid: (s.554-555)

Konuyla ilgili olarak "Et-Tevassutu ve'l-iktisat" yazar; şeyh Alevi es-sakkaf'ın İbn Baz'ın mukaddimesiyle başlayan kitabına müracaat edilebilir. Bu kitapta daha detaylı nakillerde bulunulmuştur ve -küfre götüren unsurlarda itikadın şart olmamasıyla ilgili olarak- sadra şifa olacak bir araştırmadır.

DÖRDÜNCÜ FASIL

AÇIK VE HAFİ OLAN MESELELERDE HÜCCETİN İKAME EDİLME ŞEKLİ

1- FASLIN MUKADDİMESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

2- HÜCCETİN İKAMESİ MESELESİNDE ÂLİMLERİN GENELLEMELERİNDEN ÖRNEKLER

İKİNCİ BÖLÜM

3- ÂLİMLERİN “HÜCCET İKAMESİ” TERİMİNİ AÇIKLAYICI NASSLARI

4- FASLIN HULASASI

DÖRDÜNCÜ FASIL

AÇIK VE HAFİ OLAN MESELELERDE HÜCCETİN İKAME EDİLME ŞEKLİ

Faslın mukaddimesi

Bu mesele hakkında araştırma yapanların birçoğuna "hüccet ikamesi" terimi karışık bir hal almıştır ve bu terimi, büyük alimlerin maksatlarına ters bir şekilde açıklamışlardır. Kısaca onlar, hüccetin ikame edilme şekli hakkında şu açıklamada bulunmuşlardır: 'Hücceti, muhalifin şüphelerini teker teker izale edecek bir alimin ikame etmesi gereklidir.' Hüccet ikame edende öyle şartlar koştular ki, günümüzdeki İslam davetçileri bir tarafa, ümmetin alimlerinden olan müçtehitlerde bile bu şartlar bulunmamaktadır. Bu kimseler, bu kavramı, açık olan büyük şirk meselelerine ve hafi olan meselelere eşit bir şekilde tatbik ederler. Bu kimseleri, bu hatalı açıklamaya sevk eden, birçok büyük alimin cehalet arizasından söz ederken hüccet ikamesi terimini mutlak olarak zikretmiş olmalarıdır. Bunun üzerine bu kimseler de hüccetin ikamesinde bu şartların olduğu zannına varmışlar ve incelikli meseleleri birbirinden ayırt edememişlerdir. Bu, hüccetin ikamesi ile hüccetin düşündürülmesi arasındaki farktır. Ve açık olan meselelerde hüccetin ikame edilmesiyle, kapalı olan meselelerde ikame edilmesi arasında da fark vardır. İşte konumuz bu farkların beyanıdır. Allah'tan başarı dileyerek diyoruz ki:

Kuşkusuz açık olan meselelerde[250] hüccetin ikame edilme sıfatı, Kuran ve sünnetten delilin ulaşmasıdır. Kime delil ulaşır veya onu işitirse ona hüccet ikame edilmiştir. Bir alimin veya başka birisinin bunu ona tarif etmesi şart değildir. Açık olan meselelerde cehaletin kalktığı ve özür olmaktan kesildiği hüccet, Allah'ın kitabı ve resulünün sünnetidir. İtibar, hüccetin ulaşmasına ve onun işitilmesinedir, hüccetin anlaşılmasına değil.

Delil yollarının kapalı olduğu ve tevil bulunan -öyle ki mükellefin bunu kendi başına tahsil etmesi zor olan- meselelerde hüccetin ikame edilmesi ise; ilim ehlinden

---

[250] Şunu burada belirtmemiz faydalı olacaktır ki; hüccetin ikamesi terimi, alimlerin sözlerinde hem zahir hem de hafi olan meselelerde zikrolunmuştur. Fakat hüccetin ikame olunuş şekli, zahir ve hafi olan meselelere göre farklılık arz etmektedir. Zahir olan meselelerde hüccetin ikame edilme şekli; delilin ulaşması ve işitilmesidir. Hafi olan meselelerde hüccetin ikame edilme şekli ise; delilin ulaşması, şerh edilmesi ve karmaşık gözüken tevilin ortadan kaldırılmasıdır. Bu farkı anladığında, alimlerin hüccet ikamesini zikrettikleri sözlerinde gelen problemlerin birçoğu ortadan kalkacaktır.

bunu yapabilecek bir kimse tarafından, delilin ulaştırılması, açıklanması, maksadın ne olduğunun düşündürülmesi ve şüphelerinin giderilmesidir.[251]

Açık olan meselelerde hüccetin ulaşmasından maksat, mazeretini kaldıracak bir biçimde ulaşmasıdır. İnat şartını öne sürenler bundan farklı düşünürler. Onların sözlerine göre, inatçılardan başkası kafir olmaz.

Hüccetin ikamesi meselesinde âlimlerin genellemelerinden örnekler

Şeyh Süleyman b. Sahman (rahimehullah) "Ed-Diyauş-Şarik" adlı eserinde, Iraki'ye reddiye verirken şunları söyler: "Yine buda Vahabilere atılan bir yalandır. Zira onlar Müslümanları tekfir etmezler. Ancak Allah'ın, resulünün ve ilim ehlinin tekfir ettiği; kabirlere tapanlardan, aşırı Cehmiyyelerden, aşırı Kaderiyyeden, Cebircilerden, aşırı Rafizilerden, aşırı Mutezileden ve diğerlerinden, hüccetin ikamesinden sonra selefi salihin tekfir ettiklerini tekfir ederler.[252]

Başka bir yerde şöyle der: "Kabirperestlerin aşırılarının örfüne ve sonradan çıkarmış oldukları ıstılahlarına göre tevessüle gelince; onlar bundan sakındırır ve kabir ehline dua edenleri, onlardan yardım isteyenleri ve onlara sığınanları hüccetin onlara ikamesinden sonra tekfir ederler."[253]

Yine Iraki'ye reddiye verirken şunları söyler: "Evet Allah'tan başkasına adak adayanları ve Allah'tan başkasına kurban kesenleri tekfir ediyorlar. Zira adak ve kurban ilahlığın özelliklerindendir. Kim mahlûktan birisini, yaratıcının özelliklerinden birisinde Allah'a ortak koşarsa, hüccetin ikame edilmesinden sonra onun tekfir edilmesinde bir mani yoktur. İnşallah ileride onun sözlerine karşı söylenecekler gelecektir."[254]

Bu imamın bu ifadelerini okuyan kimseye belki durum karışık gözükebilir ve hüccetin ikamesini hatalı bir anlayışla anlayabilir. Bilhassa imam kabirlere tapanlar meselesinden söz etmekte ve buda açık meselelerdendir. Fakat hüccetin ikamesinden maksadını açıklayıcı diğer ifadelerine müracaat edildiğinde bu hatalı anlayış ortadan kalkacaktır. İşte sana, hüccetin ikamesinin Ona göre ne anlama geldiğine dair Onun sözlerinden birisi. Şöyle diyor:

---

[251] Açık meseleler altına giren ve hafi meseleler altına giren meseleleri incelemek için kitabın ikinci bölümüne müracaat edilebilir.
[252] Ed-Diyauş-şarik: s.93
[253] Adı geçen eser: s.93
[254] Adı geçen eser: s.93-94

“İslamın zaruriyatından olan meselelerinde, muayyen bir şahıstan küfrünü gerektirecek bir şey sadır olursa -örneğin Allah’tan başkasına ibadet etmesi gibi- kuşkusuz Allahu Teala, -resullerden sonra insanların Allah’a karşı bir özürleri olmaması için- kitaplarını indirmesi ve resullerini göndermesi ile ona hücceti ikame etmiştir. Bunda bir işkâl yoktur. Iraki’nin “Hakkı bilebilmesi için gerekli nasslar ona ulaşmamıştır…” sözüne gelince, Ben derim ki: İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerin dışında bir konu hakkında nassın ulaşmadığı bir kimse bir söz söylerse onu tekfir etmeyiz. Çünkü şeriatler ancak ulaşmasından sonra bağlayıcı olur. Aynı şekilde ona göre nassın sabit olmadığı veya başka bir nassın bu nassa zıt gözüktüğü veya Allah’ın mazur göreceği bir şüpheye düşen kimse de böyledir. Bu meselede ilim ehlinde bir işkâl yoktur.”[255]

Şeyhin sözleri düşünüldüğünde şu noktalar ortaya çıkmaktadır:

1-Zaruri olan (yani zahir olan) meselelerde muayyen bir kimseden bir küfür sadır olduğunda tekfir edilmesi.

2-Bu tür meselelerde hüccetin, resullerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesi ile ikame olunması. Bunu müellif “Kuşkusuz Allah hücceti ikame etmiştir…” sözleri ile ifade etmiştir. İtibar, delilin ulaşmasına ve işitilmesinedir.

3-İslam dininde bilinmesi zorunlu olmayan hafi meselelerde hüccetin ikame ediliş şekli, bu nassın sahih olduğunu ispat ve gelecek itirazları def etmek ve doğacak olan şüpheleri kaldırmakla olur. Bunlar imamın ifadeleridir.

4-Dinde bilinmesi zorunlu olmayan hafi meselelerde muayyen bir kimseden küfür sadır olduğunda tekfir edilmesi, geçen şekilde hüccetin ikamesinden sonra olur.

İlim ehli, hüccetin ikamesini ve bunun kurallarını, şeyhu’l-İslam İbn Teyiyye’nin (rahimehullah) ifadelerini değerlendirirken açıklamışlardır. Ve bu alimler, ‘Şeyhu’l-İslam İbn Teymiyye’nin, şirk işleyen bir kimseyi, ancak imam veya naibi tarafından hüccetin ikame edilmesinden, ve hüccetin onun gibi birisine karışık olamayacağı bir şekilde açıklanmasından sonra tekfir ettiğini’ söyleyenlerin iddialarını reddetmişlerdir. Bu büyük imamlar, Şeyhu’l-İslam’ın ifadelerini daha iyi bilen ve daha iyi anlayan kimselerdir. Bunlardan bazıları: Şeyh Muhammed b. Abdulvahab, Şeyh Süleyman b. Sahman, Şeyh İshak, Şeyh Ebu Butayn, şeyh Abdullatif Âliş-şeyh’tir (rahimehumullah). İnşallah bu bölümde onların kendi ifadeleri tam olarak gelecektir.

---

[255] Adı geçen eser: s.290-291

Alimlerin "Hüccet ikamesi" terimini açıklayıcı nassları:

1- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: "Kuşkusuz usuluddin, ya söz olarak söylenmesi veya amel olarak işlenmesi vacip ve itikat edilmesi zorunlu olan meselelerden oluşur. Örneğin tevhid, sıfatlar, kader, nübüvvet, öldükten sonra dirilme meseleleri ve bu meselelerin delaletleri gibi… Bu meselelerden insanların bilmeye ve itikat etmeye ihtiyaç duydukları her şeyi Allah ve resulü, yeterli derecede ve özrü kesecek bir şekilde beyan etmişlerdir. Zira bu, resullerin apaçık bir şekilde insanlara beyan ettiği şey ve tebliğlerinin en büyük konusudur. Bu, Allah'ın resulleri ile kullarına hüccetini ikame ettiği en büyük şeydir. Resuller, bunları insanlara beyan ve tebliğ etmişlerdir."[256]

Müceddid imam Muhammed b. Abdulvahab (rahimehullah) şöyle diyor:

2- Asrındaki birçok insanın, Şeyhu'l-İslam'ın sözlerini hatalı anlamalarındaki düştükleri karmaşayı açıklarken şunları söyler: ""Zikretmiş olduğunuz İbn Teymiyye'nin 'Şunu şunu inkâr edenler…' vb. sözleridir. Sizler, 'bu tağutlara ve yandaşlarına hüccet ikame edilmiş midir edilmemiş midir?' gibisinden sorular soruyorsunuz. Bu, en acayip durumlardan birisidir! Nasıl bunda şüpheye düşersiniz, sizlere defalarca açıkladım ki; hüccetin üzerine ikame edilmediği kimse; yeni İslam'a girmiş ya da uzak bir bölgede yaşayan veya sarf ve atf gibi kapalı olan meselelerdedir. Bu tür meselelerde, anlatılana kadar tekfir edilmez. Allahu teala'nın kitabında açıkladığı usuluddin meselelerinde ise, Allah'ın hücceti Kuran'dır. Kime Kuran ulaşırsa hüccet ona ulaşmıştır. Fakat problemin kaynağı, sizlerin hüccetin ikame edilmesiyle hüccetin anlaşılmasını birbirinden ayırt edememenizdir. Kuşkusuz kâfirlerin ve münafıkların birçoğu, üzerlerine ikame edilmesine rağmen Allah'ın hüccetini anlamamışlardır. Bu, Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibidir: **"Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidir; hatta onlar -yolca- daha da sapıktırlar."[257][258]**

Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın sözlerinden şu noktalar ortaya çıkmaktadır:

a) Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin hüccet ikamesi meselesindeki sözlerini doğru anlaşılacak şekilde açıklaması.

---

[256] Der'ut-tearud: (1/27-28) az bir kısaltma ile.
[257] Furkan: 44
[258] Mecmuatu'l-Muellefat; şeyh Muhammed b. Abdulvahab: 7/159-160 "er-Resailuş-şahsiyye" bölümü. Şeyh Muhammed b. Abdulvahb'ın hüccet ikamesi meselesinde zahir ve hafi meseleleri birbirinden ayırmasıyla ilgili olarak kitabın ikinci kısmana müracaat edilebilir. Tekrar olmaması için bir daha nakletmek istemiyoruz. Yine "Ed-Durerus-seniyye: (10/93) müracaat edilebilir. Orada şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın nefis açıklamaları bulunmaktadır.

b) Zahir ve hafi meselelerde hüccetin ikame ediliş şeklinin birbirinden ayrılması.

c) Zahir olan meselelerde hüccetin ikamesinin Kuran'ın ulaşması ile olması.

d) Hüccetin ikamesi ile hüccetin anlaşılması arasındaki fark. Zira hüccetin anlaşılması şart değildir.

3- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab, Allahu teala'nın kitabında açıkladığı ve muhkemleştirdiği usuluddindeki hücceti beyan ederken şunları söyler: "Kuşkusuz Allah'ın hücceti (yani usuluddinde) Kuran'dır. Kime Kuran ulaşırsa ona hüccet ulaşmıştır."[259]

4- Şeyhu'l-İslam, hüccetin ulaşması ile ikame olacağını beyan ederken şunları söylüyor: "Bilindiği üzere hüccet ancak -ulaştığı kimselere- Kuran ile ikame olur. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Şu Kuran bana onunla sizi ve herkime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu."[260]** Kime Kuran'ın bir kısmı ulaşır diğer bir kısmı ulaşmazsa, ulaşan kısımlarda hüccet ona ikame edilmiştir. Ulaşmayan kısımlarda ise edilmemiştir."[261]

Müceddid imam Muhammed b. Abdulvahab (rahimehullah) şöyle diyor:

5- Şeyh İshak b. Abdurrahman'nın (rahimehullah) naklettiği bir ibarede şunları söylüyor:

"Bu risalesinde Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) sonra irtidat eden birçok kimsenin olduğunu zikretti. Örneğin Ebu Bekir (radiyallahu anh) zamanındakiler gibi. Zekâtı vermekten imtina ettiklerinden dolayı onların riddetine hükmetti. Yine Ali ashabı, Küfe'deki mescit ehli, Beni Ubeyd el-Kaddah… Muayyen olarak tüm bunların riddetine hükmedilmiştir. Sonra şöyle dedi (yani şeyh Muhammed b. Abdulvahab): "Sana karmaşık bir hale getirdikleri Şeyhu'l-İslam'ın ibaresine gelince; bu, tüm bunlardan daha katıdır. Eğer bizde bunu söylersek, meşhur olan birçok şahsı tekfir ederdik. Zira O açık bir şekilde o yerde, muayyen kimsenin ancak hüccetin ona ikamesinden sonra tekfir edileceğini açıklamıştır. Malum olduğu üzere hüccetin ikamesinin manası, Allah'ın ve resulünün kelamını Ebu Bekir es-Sıddık'ın anladığı gibi anlaması değildir. Bilakis, Allah'ın ve resulünün kelamı ulaştığında ve özür olacak unsurlardan da soyutlandığında bu kimse kafirdir. Tıpkı Allahu teala'nın, "**Biz gerçekten, kalpleri üzerine onu kavrayıp anlamalarını engelleyen bir perde (gerdik)"[262]** "**Gerçek şu ki, Allah katında, yerde debelenenlerin en kötüsü, (bir**

[259] Mecmuu müellefatu şeyh: (7/244)
[260] Enam: 19
[261] El-Cevabus-sahih limen beddele dine'l-Mesih: (1/310)
[262] Kehf: 57

türlü) akıl erdirmez olan sağırlar ve dilsizlerdir."[263] ayetleri ile birlikte, tüm kafirlere Kuran ile hüccetin ikame olunması gibi. Eğer Şeyh'in sözleri riddet ve şirkte değil bilakis cüzi meselelerde ise…" Sonra, bunu açıklayarak münafıkların nifaklarını izhar ettiklerinde mürted olacaklarını söylemiştir. Bu durumda, Onun hiç kimseyi muayyen olarak tekfir etmediğini Ona nispet etmen neredendir?"[264]

Şeyh İshak b. Abdurrahman b. Hasan Âli şeyh'in (rahimehullah) sözleri:

6-Şöyle diyor: "İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerden biriside, usuluddinde merciin Kitap, sünnet ve muteber olan ümmetin icmaıdır. Bu, sahabelerin üzerinde bulundukları durumdur. Kimin yanında bu asıl şüphe girmeyecek şekilde yerleşir ve kalbinde yer ederse, imamların bazı kitaplarındaki karmaşık olarak gördüğü sözleri ona kolay gelir. Zira Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) başka bir masum yoktur. Bizim buradaki meselemiz ise, şeriki olmayan ve tek olan Allah'a ibadet ve Onun dışındakilere ibadetten beri olma hakkındadır. Kim Allah ile birlikte başkasına ibadet ederse, dinden çıkaran büyük şirk işlemiş olur. Bu, asılların aslıdır. Allah, resullerini bununla göndermiş, kitaplarını bunun için indirmiş ve insanlara hücceti Resulü ve Kuran ile ikame etmiştir. Bu asıldaki usuluddin meselelerinde Allah'a şirk koşanları tekfirde cevabın bu olduğunu görürsün. Bu kimseler tövbe ettirilirler. Eğer tövbe ederlerse kabul edilir aksi halde öldürülürler. Bildirmeyi, ancak delilleri bazı Müslümanlara kapalı olan hafi meselelerde zikrederler. Örneğin Mürcie gibi bidat ehlinin tartıştığı meseleler veya sarf ve atf gibi kapalı meseleler gibi. Nasıl olurda, -Müslüman olmadıkları halde- kabirlere tapanlara bildirilir?"[265]

Şeyh'in sözleri düşünüldüğünde aşağıdaki noktalar ortaya çıkmaktadır:

a) Usuluddin meselelerinde hüccet, Kitap, sünnet ve ümmetin icmasıdır. Bizim meselemizle ilgili bazı ilim ehlinin kitaplarında yer alan karışıklıklar hüccet değildir.

b) Usuluddin meselelerinde hüccet, Kuran ve Resul ile kaim olur. Bidat ehli tarafından tartışıların veya hafi olan meseleler bundan farklı olarak, izaha, düşündürülmeye ve şüphelerin giderilmesine ihtiyaç duyar.

---

[263] Enfal: 22

[264] Risaletu hukmu tekfiru'l-Muayyen; Şeyh İshak (s.11-12). Yine müşriklerin anlamamaları ile özürlü olmaları ve Allahu teala'nın onlara reddiyesiyle ilgili "el-Mesalilulleti halefe fiha Resulullah ehle'l-cahilliyye (1/266) Daru'l-mueyyide es-Suudiyye, inceleme, tahkik ve şerh Yusuf b. Muhammed es-Said" kitabının On beşince meselesine müracaat edilebilir.

[265] Mecmuatur-resailu'l-Mahmudiyye, 2. Risale; Şeyh İshak; Yusufiyye baskısı.

c) Kuşkusuz kabre tapanlara hüccet ulaştığında cehaletleri ile mazur olmazlar. Bunlar, şeyh İshak'ın tabirleridir.

7- Çağının selefi davet düşmanlarının, Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'e, çağının nispet ettikleri; 'imam veya naibi tarafından hüccet ikame edilene dek şirk işleyeni tekfir etmediklerine' karşı çıkarak şunları söylüyor:

"Şeyh Takiyyuddin'in ve İbn Kayyim'in 'Bu fiilleri işleyenlere, imam veya naibi tarafından hüccet ikame edilene ve bunda ısrar edene dek kafir veya müşrik denilemeyeceğini ve şöyle denileceğini, bu fiil küfürdür fakat faili içtihat, taklit veya başka bir nedenden ötürü özürlü olabilir' sözlerini nakletmene gelince; onlardan naklolunan bu cümlelerin onlardan bir aslı yoktur. Zannediyorum senin bundaki dayanağın, Davud'un yazmış olduğu risalesinde buna benzer bir ibareyi Şeyh Takiyyuddin'in "İktidai sırati mustakim"den naklettiğidir. Uneyze'ye ikinci sefer geldiğinde beraberinde bu yazılar da vardı ve bunları Uneyze halkına sunup karmaşık hale getiriyor ve şöyle diyordu: 'Bu taifenin dediği gibi, kabirlerin yanında işlenilen bu fiillerin şirk olduğunu kabul etsek bile işte tabi olmuş oldukları imamları İbn Teymiyye şöyle diyor: 'Mukallit ve cahiller işledikleri hatalarında mazurdurlar ve bağışlanırlar.' Onun bu söyledikleri bana ulaşınca Ona haber gönderdim ve yanıma geldi. Ona hatalı olduğunu, Şeyh'in sözlerini yanlış yerde değerlendirdiğini açıkladım. Ve Şeyh'in bunu, Nebi'nin kabri yanında dua etmeyi aramak ve bazı bidat ibadetler gibi şirk olmayan bidat işlerde söylediğini beyan ettim. Yine bu tür bidatlerden söz ederken şöyle der: 'Bazen kişi Salih bir amel olduğunu zannederek bir amel işler. Ve aslında o işten nehyolunduğunu bilmez. Bu kimse, kastının doğruluğundan ecir alır ve bilmediğinden dolayı affolunur…" Devamla şeyh İshak şunları söyler: "Bu, Onun şirk olmayan meselelerdeki sözüdür. Şirk hakkında ise şöyle der: "Kuşkusuz şirk affolunmaz, küçük olsa bile."[266] Bunu Ondan, el-Furû adlı eserin sahibi öğrencisi nakletmiştir. Allahu âlem bu Allahu teala'nın "**Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz"** ayetinin umumluğundan ötürüdür. Bununla birlikte şeyh kesin bir ifade kullanmayarak şöyle demiştir: "İster büyük olsun ister küçük olsun Allah'ın haber ve emirlerini her ret küfürdür. Lakin öğrenme yollarlının kapalı olduğu ve fürulardan olan basit konularda <u>bazen affolunabilir.</u> Dinin temelleri ile ilgili haber ve emirlerden olan büyük meseleler ise bundan farklıdır."[267]

Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin, büyük şirk meselelerinde mukallidi ve cahili, -kendi anlayışına göre- hüccet ikame edilene dek mazur saydığını anlaması üzerine,

---

[266] Bu, Şeyhu'l-İslam'ın öğrencilerinden İbn Muflih el-Makdisi el-Hanbeli'dir. Birçok eseri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: "El-Mubdi" "El-füru" "el-Âdabuş-şeriyye"dir. Şatti'nin "Tabakatu'l-Hanabile" adlı eserine müracaat edilebilir.

[267] Mecmuatur-resailu'l-Mahmudiyye; şeyh İshak (s.21-23)

selefi davetin düşmanlarından Davud'a[268] reddiyesini bir düşün. Bu, Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'ye nispet edilen bu sözden, Onu temize çıkarma konusunda net bir açıklamadır.

8- Yine şöyle diyor: "Bizim bu meselemiz, ortağı olmayan ve tek olan Allah'a ibadet ve Onun dışındakilere ibadetten beri olma meselesidir. Allah'tan başkasına ibadet edenler, dinden çıkaran büyük şirk işlemişlerdir. Bu, asılların aslıdır. Resuller bunun için gönderilmiş, kitaplar bunun için indirilmiştir. Hüccet insanlara Resul ve Kuran ile ikame olmuştur. Bu asılda Allah'a şirk koşan kimsenin tekfiri hakkında dinin imamlarının cevabının bu olduğunu göreceksin. Zira bu kimse tövbe ettirilir, eğer tövbe etmezse öldürülür. Dinin asılları olan meselelerde bildirmeyi zikretmezler. Bildirmeyi, delillerin bazı Müslümanlara kapalı olabileceği hafi olan meselelerde zikrederler. Örneğin Kaderiye ve Mürcie gibi bidat ehlinin tartıştıkları konular, yine sarf ve atf gibi hafi meseleler gibi. Kabre tapanlara nasıl bildirilir? Oysa onlar Müslüman değillerdir ve İslam adlandırmasına da girmemişlerdir! Hiç şirk ile birlikte bir amel kalır mı? Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Deve iğnenin deliğinden geçinceye kadar cennete girmezler."**[269] **"Kim Allah'a ortak koşarsa, sanki o gökten düşmüş de onu bir kuş kapıvermiş veya rüzgar onu ıssız bir yere sürükleyip atmış gibidir."**[270] **"Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz."**[271] ve diğer ayetler. Fakat bu itikat, çirkin bir itikadı gerektirmektedir ki buda, bu ümmete hüccetin Resul ve Kuran ile ikame edilmediğidir! Resulü ve Kitabı unutmaları sonucunda gelen bu kötü anlayıştan Allah'a sığınırız. Hatta risalet ve Kuran'ın ulaşmadığı ve cahiliye üzerine ölen fetret ehli, icma ile Müslümanlar olarak adlandırılmazlar ve onlar için istiğfar dilenmez. İlim ehli, yalnızca ahirette azaplandırılmalarında ihtilaf etmişlerdir.[272]

9- Yine şöyle der: "Kast olunan, hüccetin Resul ve sünnet ile ikame olmuş olmasıdır. Resulü işiten ve Kuran'ın ulaştığı herkese hüccet ikame olmuştur. Bu, Şeyhu'l-İslam İbn Abdulvahab'ın sözlerinin zahiridir: "Malum olduğu üzere hüccetin ikamesinin manası, Allah'ın ve resulünün kelamını Ebu Bekir es-Sıddık'ın anladığı gibi anlaması değildir. Bilakis, Allah'ın ve resulünün kelamı ulaştığında ve özür olacak unsurlardan da soyutlandığında bu kimse kafirdir. Tıpkı Allahu teala'nın, "**Biz gerçekten, kalpleri üzerine onu kavrayıp anlamalarını engelleyen bir perde**

---

[268] Bu, Davud b. Süleyman b. Cercis el-Bağdadi'dir. H. 1231 yılında doğmuştur. Davet alimlerine reddiyede birçok kitap telif etmiştir. Bunlardan bazıları: "El-Menhatu'l-vahhabiye fir-reddi ala'l-vahhabiye" "Sulhu'l-İhvan"dır. H. 1290 yılında vefat etmiştir. "el-Misku'l-azfar; Âlusi.
[269] Araf: 40
[270] Hac: 31
[271] Nisa: 48
[272] Geçen eser: (s.25-26)

(gerdik)”[273] ayetleri ile birlikte, tüm kafirlere Kuran ile hüccetin ikame olunması gibi. Şeyhin sözlerini düşün, düşünceni toparla ve Allah’tan hidayet dile.”

Bunlar, Kuran’ın ulaştığı ve işittiği herkese -velev anlamasa bile- hüccetin onunla ikame olduğunu zikreden üç ayrı yerdir. Allah’a hamd olsun Kuran’ı işiten her Müslüman buna iman etmektedir. Fakat şeytanlar, Allahu teala’nın kullarını, yaratmış olduğu asıl fıtratlarından saptırmışlardır. Sonra Şeyhu’l-İslam’ın onların üzerine küfür hükmü vermesi hakkındaki sözlerini bir düşün. İşaret ettiğimiz kişinin dediği gibi; ‘bilene kadar kafir olmazlar’ veya ‘müşrik olarak adlandırılmazlar bilakis onların fiilleri şirktir’ mi demiştir?”[274]

Şeyh Muhammed b. Abdulvahab ve şeyh İshak b. Abdurrahman’ın sözlerini düşündüğünde, hüccetin Kuran ve Resul ile ikame olduğu açığa çıkacaktır. Yine büyük şirk işleyenlere, şirk ve İslam dininden çıkma hükmünü verdiklerini, bildirilene kadar tekfir edilmeyeceklerini söylemedikleri, bazı muasır kimselerin söyledikleri gibi; ‘fiilleri şirktir ama müşrik olarak adlandırılmazlar’ demedikleri de ortaya çıkacaktır. Bu muasır kimseler, fiilin şirk olarak adlandırılacağını fakat bildirilene ve -onların düşündükleri şekli ile- hüccet ikame edilene kadar failinin müşrik olarak adlandırılmayacağını söylerler.

10- Şeyh İshak, Muhammed b. Abdulvahab’ın naklettiğimiz sözlerine eklemede bulunurken şunları söyler: “Şeyh’in sözlerini düşün. Allah’tan seni doğru bir anlayışla rızıklandırmasını ve taassuptan korumasını diliyoruz. Şeyhin ‘Kuran’ın ulaştığı herkese hüccet ikame olmuştur, bunu anlamasa bile’ sözlerini bir düşün. Meseleyi karıştıranların karıştırdıkları nokta burası ve bildirmenin hafi meselelerde olduğu meselesidir. Nakilde bulunduğumuz kişi ise (Iraki’yi kast ediyor) bildirilmeyi dinin aslında şart koşmuştur. Acaba Kuran ve sünnetten sonra bir bildirilme mi vardır? Sonra Iraki’ye reddiye veren şeyh Abdullatif şöyle der: ‘Bu, bizim ve bizim şeyhlerimizin itikadıdır. Doğruluktan sonra sapmaktan Allah’a sığınırız. Bu mesele, şeyh Muhammed’in kitaplarında bir hayli çoktur.”[275]

Allah sana rahmet etsin şeyh İshak’ın, şeyh Muhammed b. Abdulvahab’ın sözlerini açıklamalarına bir bak; İslam dininden çıkaran büyük şirk meseleleri gibi zahir olan konularda, yalnızca Kuran’ın ulaşmasının ve Resulün gönderilmesinin mazereti keseceğini ifade etmekte. Bu mesele hakkındaki bu görüşün kendi itikadı ve şeyh Muhammed b. Abdulvahab’ın davetinin etbaından olan diğer şeyhlerin itikadı olduğunu ifade edişine bir bak. Böylece şeyh Muhammed b. Abdulvahab’ın sözlerini doğru anladığımız ortaya çıkmaktadır. Ancak muasır bazı kimseler imam Muhammed

---

[273] Kehf: 57
[274] Risaletu hukmu tekfiru’l-muyyen: (s.13)
[275] Risaletu hukmu tekfiru’l-muyyen: (s.15)

b. Abdulvahab'ın geçen sözlerini ele alarak maksadından saptırmaya ve tevile yeltenmişlerdir. Oysaki bu, şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın kabre tapanları ancak bir âlim vb. tarafından onlara hüccetin ikamesinden sonra tekfir ettiği iddiasının aleyhine bir delildir. Şeyh İshak'ın, şeyh Muhammed'in sözlerini şerh ederken söyledikleri, bu farklı anlayışı temelinden yerle bir etmektedir.

Şeyh imam Abdullah b. Abdurrahman Ebi Butayn el-Hanbeli'nin (rahimehullah) geçen konuları onaylayıcı nassları:

11- Şeyh Ebu Butayn işaret ettiğimiz noktaları onaylayarak şunları söylüyor: "Allahu Teala taklitçilerden bahsederken **"Gerçekten atalarımızı bir ümmet üzerinde bulduk ve doğrusu biz onların izleri (eserleri) üstünde doğru olana (hidayete) yönelmiş (kimse)leriz."**[276] buyurarak onları zemmetmektedir. Bununla birlikte Allah subhanehu ve Teala onları tekfirde etmiştir. Âlimler, bu ve benzeri ayetlerle, Allah'ın bilinmesinde ve risalette taklidin caiz olmadığını, Allah subhanehu ve teala'nın hüccetinin insanlara –Allah'ın hüccet ve beyyinelerini anlamasalar da- resuller göndermesi ile ikame olduğuna delil getirmişlerdir."[277]

12- Zahir ve hafi tüm meselelerde hüccetin ikamesinde imamı veya naibini şart koşanlara reddiye verirken şunları söyler: "Senin, 'İslami hüccet imam veya naibi tarafından ikame olunana kadar' sözünün manası; hüccetin ancak imam veya naibi tarafından kabul edileceğidir. Bu, alimlerin hiçbirisinin söylemediği çok çirkin bir hatadır. Bilakis herkes üzerine vacip olan, kim olursa olsun hakkı kabul etmektir. Bunun gereği; cahil olarak şirk veya daha aşağısı olan haram bir iş işleyen ve işlediğinin haram olduğu kendisinde bulunan şer'i ilimle kendisi için açığa çıkan ve kitap ve sünnetten delilleri de belli olduğunda bunu ancak imam veya naibi tarafından gelmesinden sonra kabul etmesinin gerektiğidir. Zannediyorum sen bu sözleri, bazı saptırıcılardan işittin ve bu konuda onları taklit edip kusuruna ayıkamadın. İmamın veya naibinin vazifesi ancak hadleri ikame etmek ve İslam beldelerinde mürted gibi şeriatın katline hükmettiği kimselere tövbe ettirmektir. Zannediyorum bu ibare bazı fakihlerin namazı terk edenler hakkındaki sözlerinden alınmıştır. Şöyle ki, imam veya naibinin namaza davet edene dek öldürülmeyeceğini söylerler. Bir fiili işlemeye davet etmek, hatalı veya doğru olduğunun hüccetini beyandan veya şer'i delillerle hak veya batıl oluşundan farklı bir şeydir. Örneğin alim,

[276] Zuhruf: 22

[277] El-İntisar li hizbillahi'l-muvahhidin (s.44) Daru Tayyibe; tahkik: Şeyh dr. Velid b. Abdurrahman el-Feryan.

namazı terk edenin öldürülmesinin vacipliğine dair şer'i delilleri ikame eder. Sonra imam veya naibi onu yapmaya davet ederler ve tövbe ettirirler."[278]

13- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'ye nispet edilen, İslam dininden çıkarıcı büyük şirk meselelerinde hüccetin ikamesini şart koşmasından beri olduğunu, şeyhin bu şartının sadece hafi olan meselelerde olduğunu Allah'a şirk gibi açık meselelerde olmadığını açıklarken şunları söyler:

"Şeyh İbn Teymiyye'nin 'kim bu şirk işlerinden birisini işlerse, hüccet ikame edilene dek kafir veya müşrik denilmeyeceğini' söylediğini ifade etmene gelince; O bunu büyük şirk, Allah'tan başkasına ibadet ve benzeri küfürlerde söylememiştir. Bunu, -daha önce getirdiğimiz sözlerinde olduğu gibi- kapalı olan sözlerde söylemiştir. O 'eğer bu hafi olan sözlerde olursa, sahibini küfre sokacak olan küfür ona ikame edilmemiş denilebilir' demiştir. Ama küfre girmediğini kesin olarak ifade etmeyip 'denilebilir' demiştir."[279]

14- Yine mükellefe hüccetin ikame olmasında ve özrünün kesilmesinde yeterli açıklamadan söz ederken şunları söyler: "Fakat onlara delilin ikamesinde, İslam'ın adı ile Allah'ın İslam'dan başka bir şeyi din olarak kabul etmemesini bilmeleri yeterlidir. Bundan sonra geriye bu dini tanımaları, sıfatlarını ve özelliklerini öğrenmeleri kalacaktır. Hayatının işlerinde yaptığı gibi, hatayı ve doğruyu sorması kişinin şahsi görevlerindendir. Bunun üzerine küfrü işleyen, tevil sahibi, içtihat eden, hatalı, mukallit veya cahil olması ile mazur olmayacaktır. Küfür ve riddet hükmü, ilim ve bilgiyle birlikte inat eden kimselerle sınırlı değildir. Bizler inatçı kimsenin 'ben bunun hak olduğunu biliyorum fakat bunu söylemiyor ve buna bağlı kalmıyorum' dediğini bilmiyoruz. Bu sıfatta bir sınıf neredeyse yok gibidir."[280]

Şeyh Süleyman b. Sahman'ın (rahimehullah) geçen konuları onaylayıcı ve teyit edici sözleri:

15- Şeyhu'l-İslam'ın, şirk işleyeni ona hüccet ikame olunana ve onun gibi birisine karmaşık olmayacak bir şekilde beyan edilene dek şirk işleyeni tekfir etmediğini iddia eden Iraki'ye reddiye verir ve Şeyu'l-İslam'a nispet edilenlerden Şeyhu'l-İslam'ın beri olduğunu beyan ederek şunları söyler:

"Muayyen şahıstan, -Allah subhanehu ve teala'dan başkasına ibadet gibi- islamın zaruriyatlarından olan meselelerde küfrünü gerektirecek bir fiil sadır olursa;

[278] Risaletun fi beyaniş-şirk; şeyh Ebi Butayn (s.40-41) daru'l-Furkan.
[279] Risaletun fi beyaniş-şirk: (s.33)
[280] Ed-Durerur-seniyye: (9/241) Daru'l-ifta; Suudiye

kuşkusuz Allahu Teala, –resullerden sonra insanların Allah katında bir delilleri olmasın diye- kitaplarını indirmesi ve resullerini göndermesi ile hüccetini ikame etmiştir. Bu, işkâl olmayan meselelerdendir. Iraki'nin 'belki bunu söyleyen kimseye hakkı bilmesini gerektirecek nasslar ulaşmamıştır' sözlerine gelince; Ben derim ki: İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerin dışındakilerde, bizler o konuda nassın ulaşmadığı kimseyi, söylediği sözünden tekfir etmeyiz. Çünkü şeriatler ancak ulaşmasından sonra bağlayıcı olurlar. Aynı şekilde yanında nassın sabit olmadığı kimseleri, ona zıt olan başka bir nass bulunanları veya Allah'ın mazur sayacağı bir şüpheye düşen kimseleri de tekfir etmeyiz. Bu, ilim ehlinin katında problemli olmayan meselelerdendir. Bu mürekkep cahilin (Iraki'nin) 'veya onu bilme ve anlama imkanı bulamamıştır' sözüne gelince; kuşkusuz bu, Onun hüccetin ikamesi ile hüccetin anlaşılması arasındaki farkı bilmeyişindendir. Kuşkusuz resullerin davetini ulaştığı kimseye –eğer öğrenme imkanı varsa- hüccet ikame olmuştur. Hüccetin ikamesinde, Allah ve resulünün buyruklarından iman ehlinin anladığını anlaması, kabul etmesi ve resulün getirdiğine boyun eğmesi şart değildir. Zira hüccetin anlaşılması, hüccetin ikamesinden başka bir şeydir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Yoksa sen, onların çoğunu (söz) işitir ya da aklını kullanır mı sayıyorsun? Onlar, ancak hayvanlar gibidirler; hayır, onlar yol bakımından daha şaşkın (ve aşağı) dırlar."**[281]

"Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinin üzerinde perdeler vardır."[282]

"Onu kavrayıp anlamalarına (bir engel olarak) kalpleri üzerine kat kat örtüler koyduk."[283]

De ki: "Davranış (ameller) bakımından en çok hüsrana uğrayacak olanları size haber vereyim mi? Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar."[284] [285]

16- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim'in, büyük şirk meselelerinde cahili, hata edeni ve mukallitleri mazur gördüklerini söyleyen Iraki'ye reddiyesinde şunları söyler:

"Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'den, cahil ve hatalı hakkındaki nakillerine gelince bunun cevabı şöyledir: Bu iki şeyhin sözleri, delilleri kapalı olan nazari ve içtihadi meselelerle ilgilidir. Kabre tapanlara gelince, bunlar, selef ve ilim

---

[281] Furkan: 44
[282] Bakara: 7
[283] Enam: 25
[284] Kehf: 103-104
[285] Ed-Diyauş-şarik fir-reddi ala'l-Mazik ve'l-Marik: (s.290-291)

ehline göre aşırılar olarak adlandırılırlar. Çünkü bunların fiilleri, Hıristiyanların peygamberler ve Salihler hakkındaki aşırılıklarına ve ibadetlerine benzediğinden dolayı aşırılıktır. Yine Onun yapmış olduğu nakil –velev hafi meselelerde bile olsa- hüccetin ikame edildiği kimseleri tekfiri içerir. Bu durumda Iraki şüphede geçersiz olur. Allah'ın birlenmesi ve ibadetin Ona has kılınmasının vacipliği meselesinde -ne heva ehli nede başkaları- İslam ehlinden hiç kimse tartışmamıştır. Bu, dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir. Risaletin ulaştığı ve onu olduğu üzere düşünen herkes bunun risaletin özü ve hülasası ve diğer hükümlerin bunun etrafında döndüğünü bilecektir."

Sonra Şeyhu'l-İslam'ın kelamcılara reddiyesiyle ilgili sözlerini nakleder. Biz tam olarak bunu nakletmiştik. Daha sonra şöyle der: "Bunu bildiysen, kime Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve selem) risaleti ve Kuran ulaşırsa ona hüccet ikame olmuştur. Allah'a, meleklerine, resullerine ve ahiret gününe iman etmemesinde bir özrü kalmayacak ve bundan sonra cehaleti özür olmayacaktır. Allah subhanehu ve Teala kafir olduklarını açıklamakla birlikte birçok kafirin cahil olduklarını haber vermiştir. Biz kesin olarak bilmekteyiz ki, bu gün Yahudi ve Hıristiyanlar cahil ve mukallittirler. Ve bizler onların kafirler olduğuna ve onların küfürlerinde şüphe edenlerin de kafir olduğuna itikat ediyoruz. Kuran, dinin asıllarında şüphenin küfür olduğunu bildirmektedir. Şüphe iki şey arasında tereddüttür. Örneğin ne doğru olduğunu nede yalancı olduğunu, öldükten sonra dirilmenin ne vuku bulacağını nede bulmayacağını belirtmeme yine namazın ne vacipliğine nede vacip olmadığına, zinanın ne haramlığına nede haram olmadığına inanmama gibi. Bu, alimlerin icması ile küfürdür. Hali bu olan kimsenin Allah'ın hüccetlerini ve beyyinelerini anlamaması özür değildir. Çünkü –anlamasa bile- hüccetin ulaşmasından sonra bir mazereti kalmayacaktır. Allahu Teala kafirlerin anlamadıklarını haber vererek şöyle buyurmaktadır: **"Oysa biz, onu kavrayıp anlamalarına (bir engel olarak) kalpleri üzerine kat kat örtüler ve kulaklarında bir ağırlık kıldık."**[286] Bu anlamda birçok ayet bulunmaktadır."[287]

Muasır bazı kimseler -daha önce Iraki'nin yaptığı gibi- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin sözlerine talikte bulunarak şöyle demişlerdir:

"Söyleyenin küfre gireceği sözler böyledir. Bazen kişiye hakkı bilmesini gerektirecek nasslar ulaşmamış olabilir veya ulaşmıştır fakat onun katında sabit olmamıştır veya anlama imkanı olmamıştır yada Allah katında mazur olacağı şüpheler arız olmuş olabilir…" Bu nassa "el-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef" kitabının yazarı talikte bulunmuştur. Şeyh Süleyman b. Sahman daha önce Iraki'ye reddiye vermişti. Umulur ki, bu Iraki şüpheye talikte bulunanlar Onun bu reddiyesini anlarlar.

---

[286] Enam: 25
[287] Ed-Diyauş-şarik: (s.164-165)

Iraki'nin delil getirmesinin akabinde aynı nass ile şunları söylüyor (Iraki'yi kast ederek): "Vahabilerin Müslümanlara küfür olarak nispet ettikleri bazı sözler hakkında: 'bu sözü söyleyen kafir olur' sözünün doğruluğunu kabul etsek de tüm ümmeti veya bu sözü söyleyen muayyen bir şahsı tekfir etmen doğru değildir. Söyleyenin küfre gireceği sözler böyledir. Bazen kişiye hakkı bilmesini gerektirecek nasslar ulaşmamış olabilir veya ulaşmıştır fakat onun katında sabit olmamıştır veya anlama imkanı olmamıştır yada Allah katında mazur olacağı şüpheler arız olmuş olabilir…' sözlerine karşı ben derim ki: (Söz İbn Sahman'a ait) 'Vahabiler ancak Allah'ın ve resulünün tekfir ettiklerini ve terk edenin küfre gireceği hüccetin üzerine kaim olduğu kimseleri tekfir ederler. Küfrün üzerinde gerçekleştiği ve hüccetin ikame edildiği kimsenin tekfir edilmesi, tüm Müslümanların tekfir edilmesini gerektirmez. Kuşkusuz bu, batıl gerekliliklerden ve geçersiz sözlerdendir. Muayyen şahsın tekfirine gelince, tekfirini gerektirecek bir şey sadır olduğunda bu kimsenin tekfir edilmesine bir mani yoktur. Kuşkusuz şeriki olmayan ve tek olan Allah'a ibadet, İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir. Resulün davetinin ve Kuran'ın ulaştığı kimseye hüccet ikame olmuştur. Hüccet ikame edilene dek failinin tekfir edilmeyeceği durumlar ise ancak bazen delili kapalı olan nazari ve içtihadi meselelerdedir."[288]

Yine Iraki'nin İbn Teymiyye'nin geçen sözleri ile delil getirmesine cevap verirken şunları söyler:

"Şeyhu'l-İslam'ın sözünün gereği ve takdiri; dinin zaruri meselelerinden ve açık konulardan olmayan delili kapalı nazari ve içtihadi meseleler hakkındadır."[289]

Daha önceleri Iraki'nin ve sonrada Onun izinde giden bazı muasırların talikte bulundukları[290] İbn Teymiyye'nin, sözlerinden birisi de şudur: "Bu konuda işin hakikati; bir söz bazen küfür olabilir ve mutlak olarak sahibine küfür ıtlak edilebilir. Şöyle denilir: 'Kim böyle derse kafirdir' fakat terk edenin küfre gireceği hüccet ikame edilene dek bunu söyleyen muayyen şahsın küfrüne hükmedilmez." (Mecmuu'l-Fetava: 23/345) Bununla delil getiren muasır kişi, Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin bu sözünün amellerde ve şirklerde olduğunu iddia etmiş ve bu nassın yalnızca hafi olan meselelerde olduğunu zannedenlerin anlayışını mücerret zandan ibaret olmakla nitelemiştir. Oysa yazar bu anlayışın büyük alimlerin düşüncesi olduğunu ve kendi anlayışının zanna nispet edilmeye daha layık olduğunu bilememiştir. İşte Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin sözlerini açıklarken büyük bir alimin söyledikleri. Umulu ki müellif kendisine ve anlayışına müracaat eder ve başkasını zan ile itham etmez!

---

[288] Ed-Diyauş-şarik: (s289-290)
[289] Ed-Diyauş-şarik: (s.166)
[290] Bunu yapan, "el-uzru bi'l-cehl akidetus-selef" kitabının sahibidir.

Şeyh İbn Sahman, Iraki'nin karıştırdığı ve bazı muasırların da bununla delil getirdiği sözleri açıklarken şunları söyler:

"Cevabımız şu olacaktır: Bu, selef üzerine söylenen bir yalandır. Zira onlar Rafizilerin aşırılarını tekfir etmişlerdir. Örneğin Ali b. Ebi Talib'in yaktırdığı kimseler gibi. Yine Kaderiye'nin aşırılarını, Mürcie ve Mutezile'nin aşırılarını, Cehmiyyelerin aşırılarını da tekfir etmişlerdir. Şeyhu'l-İslam, heva ehlinden küfür işleyen kimselerin tekfir edileceğini aktarmıştır. Şöyle der: "İnsanlar bu konuda farklı tutumlar takınmışlardır; Malik'ten iki söz nakledenler, Şafii'den iki söz nakledenler, Ahmed'den iki rivayet nakledenler, Ebu'l-Hasen el-Eş'ari ve ashabından iki görüş nakledenler… Bu konuda işin hakikati, bir söz bazen küfür olabilir ve mutlak olarak sahibine küfür ıtlak edilebilir. Şöyle denilir: 'Kim böyle derse kafirdir' fakat terk edenin küfre gireceği hüccet ikame edilene dek bunu söyleyen muayyen şahsın küfrüne hükmedilmez."

Hariciler hakkında durum bu idi. İnsanlar bunların tekfirinde ihtilaf etmişlerdir. Ali (radiyallahu anh) hakkında aşırıya gidenlerin tekfirinde ise hiç kimse ihtilaf etmemiştir. Aynı şekilde Allah'tan başkasına secde edenler, Allah'tan başkasına kurban kesenler veya Allah ile birlikte ümit ve korku ile başkalarına dua edenlerin küfründe selef ve halef herkes ittifak etmiştir ve dört mezhepte bunu zikretmiştir. Hiç kimse Ondan ikinci bir görüş nakledemez. Bununla bilmektesin ki, tartışma ve ibn Teymiyye ve emsallerinin sözleri, kabirlere tapanlar ve müşrikler hakkında değildir. Onun mevzusu ve varsayımları Ehli sünnet ve'l-cemaate muhalif olan bidat ehli hakkındadır. Bu, Şeyhu'l-İslam'ın sözlerinden bilinmektedir. Şeyh İbn Teymiyye'nin sözlerinin, -aşırıları hariç- Kaderiye, Hariciler, Mürcie ve benzerleri hakkında olduğunu bildiğin zaman, kabre tapanların ve Cehmiyye'lerin bu sınıfların dışında olduğu sana açığa çıkacaktır. Muayyen kimsenin tekfir edilmemesi ile ilgili sözlerinden maksat ise delili bazı insanlara kapalı olan belirli meselelerdir. Örneğin kader, irca ve heva ehlinin söyledikleri benzeri meseleler gibi. Zira onların bazı sözlerinde, kitabın ve mütevatir sünnetin delillerini ret içeren küfri durumlar olmakta ve böylece bazı nassları ret içeren bu sözler küfür olmakta. Bununla birlikte cehalet, nassın kendisini veya delaletini bilmeme gibi bir mani bulunması ihtimali bulunmasından ötürü söyleyenin küfrüne hükmolunmaz. Zira şeriatler ancak ulaşmasından sonra bağlayıcı olurlar. Bu nedenle bu sözlerini heva ehlinin bidatlerinden bahsederken söylemiş ve bu durumu belirtmiştir. Kelamcılardan muayyen kimselerin tekfirinde şöyle der…"

Bundan sonra şeyh Süleyman Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin kelamcılara reddiyesiyle ilgili sözlerini nakleder ve şöyle der: "Böylece Iraki'nin düştüğü hatayı bilmektesin."[291]

---

[291] Ed-Diyauş-şarik: (s.168-169)

Biz deriz ki: Böylece Iraki'nin nispet ettiği gibi muasırlardan şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'ye nispet edenlerin hatası bilinmektedir. Yine "el-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef" kitabının yazarının 125. Sayfadaki sözlerinin hatalı oluşu da bilinmektedir. Şöyle diyor: "Ey Müslüman kardeşim, bu Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin sözlerinden nasslardır ki üzerinde hakkın nuru bulunmaktadır. O ve sahabe, tabiin ve İslam ehlinin cumhurunun itikadının, cehalet ile hata edenin veya inkar edenin veya küfür olmadığına itikat ettiği bir söz söyleyenin veya bir fiil işleyenin Allah'ın affedeceğidir. Bu, ister nazari meselelerde veya ameli meselelerde isterse de usul veya füru meselelerinde olsun Allahu teala'nın o kimseyi affedeceğidir." Bundan önce 124. Sayfanın dipnotunda ise şöyle der: "Çünkü ameli ve şirki olan meselelerde durum birdir. Bu, risali hüccet ikame olana kadar muayyen kimseye tehdidin gelmemesidir."

Şeyh Süleyman b. Sahman şöyle der:

"Bununla Iraki'nin yanılmasını ve Şeyhu'l-İslam'a, sahabelere ve tabiinlere –Kaderiye'nin aşırılarının, Mutezile'nin aşırılarının, Mürcie'nin aşırılarının, Cehmiye ve Rafizi'lerin aşırılarının tekfir edilmemesi ile yalan söylediğini bilmektesin. Zira bu kimselerden sadır olanlar zahir ve açık olan meselelerde ve yine dinde bilinmesi zorunlu olan konulardadır. Bunlardan, Ehli sünnet'e sızan bazı sözlerde ve Ehli sünnet'in getirmiş olduğu, delilleri bazı insanlara kapalı olan meselelerde veya heva ehlinden olup aşırılardan olmayan bilakis onları taklit edip bakıp araştırma yapmadan onların sözleri hakkında hüsnü zanda bulunanlar da ise; hüccet ikame edilmeden evvel cehalet, nassı veya delaletini bilmeme gibi bir maninin bulunması ihtimalinden dolayı selef ve imamlar bu kimselerin tekfirinde durmuşlardır. Eğer bu kimselere hüccet ikame edilirse bu kimselerin tekfirinde durulmaz."[292]

"El-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef" kitabının yazarı, Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin sözlerinin usul ve füruları kapsadığına geçersiz bir delille delil getirmiştir. Bu kimse, Şeyhu'l-islam'ın heva ehli hakkındaki sözlerine adeta şirk ehlini de dahil etmiştir! Hakikatte ise kabre tapanlar İslam ehlinden değildir. Bunlar, heva ehlinden farklı ve başka bir konumdadırlar. Bununla ilgili olarak İbn Sahman şunları söylüyor: "Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin sözlerinin –aşırıları hariç- Kaderiye, Hariciler, Mürcie ve benzeri heva ehli hakkında olduğunu bildiysen, kabre tapanların ve Cehmiyyelerin bu sınıflardan başka bir sınıf olduğu sana açığa çıkacaktır."[293] Öncesinde ise şöyle der: "Bununla, tartışmanın ve Şeyhu'l-İslam'ın ve emsallerinin sözlerinin kabre tapanlarla ve müşriklerle alakalı olmadığını bileceksin."[294]

---

[292] Ed-Diyauş-şarik: (s.169-170)
[293] Ed-Diyauş-şarik: (s.169)
[294] Ed-Diyauş-şarik: (s.169)

Böylece bu muasır kimsenin kabre tapanları ve müşrikleri, tekfirinde tartışılan heva ehline dahil ederek delil getirmesi geçersiz kalmaktadır. Buna benzer şeyh İshak kabre tapanları, tekfirinde tartışılan heva ehlinden ayırarak şunları söylüyor: "Bildirmeyi, delili bazı Müslümanlara kapalı olan hafi meselelerde zikrederler. Örneğin Mürcie gibi bazı bidat ehlinin tartıştığı meseleler veya sarf ve atf gibi hafi meseleler gibi. O halde Müslüman olmadıkları halde kabre tapanlara nasıl bildirilmesi gerekir."[295]

17- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın oğulları, şeyh Hasan ve şeyh Abdullah (rahimehumullah) şöyle derler: "On üçüncü mesele: Bu, davetten önce ölen ve islamı idrak etmeyen kimseler ve yine hüccet ikame olunmadan bu gün insanların yapmış oldukları fiiller hakkındadır.

El-cevap: Şirk ehlinden davet ulaşmadan önce ölen kimseler hakkındaki hüküm; eğer şirk fiili ile biliniyor ve onu din olarak benimsiyor ve bu durum üzere ölmüşse, onun zahiri hali küfür üzere öldüğüdür. Ona dua edilmez, kurbanı kesilmez ve onun yerine sadaka verilmez. Durumunun hakikati ise Allahu teala'ya havale edilir. Eğer hayatında iken hüccet ikame edilmiş ve inat etmişse, bu kimse hem zahirde hem de batında kafirdir. Eğer hüccet ikame edilmemişse durumu Allahu teala'ya aittir."[296]

18-Şeyh Ebu Butayn en-Necdi (rahimehullah) şöyle der: "Nebinin gönderilmesinden ve –anlamasa bile- Allah'ın hüccet ve beyyinelerinden sonra bu meselelerde hiç kimsenin cehaleti ile özrü olmayacaktır. Allah'ın kulları üzerine hücceti, hüccetin ulaşmasıyla ikame olmuştur, anlamalarıyla değil. Hüccetin ulaşması başka şey anlaşılması ise başka bir şeydir."[297]

19-Suud müftüsü şeyh Abdulaziz b. Baz'ın akide meselelerinde ve dinin asıllarında cehalet iddiasının olmayacağı ve bu meselelerde hüccetin Allah'ın kitabı ve resulünün sünneti olduğunun beyanı ile ilgili sözleri. Şöyle der:

"Cehalet ve onunla özür olunması iddiasında tafsilat vardır. Herkes cehaleti ile mazur değildir. İslam'ın onunla geldiği, resulün insanlara beyan ettiği, Allah'ın kitabının açıkladığı ve Müslümanlar arasında yaygınlık kazanan meselelerde cehalet iddiası kabul edilmez. Özellikle de akide ve dinin asılları ile ilgili konularda. Kuşkusuz Allah azze ve celle peygamberini insanlara dinlerini açıklayıp beyan etmesi için göndermiştir. Oda apaçık bir şekilde tebliğ etmiş, ümmetine dininin hakikatini

[295] Er-Resailu'l-Mahmudiyye: (s.16)
[296] Ed-Dureru-seniyye: (10/142)
[297] Ed-Durerus-seniyye: (10/360)

açıklamış ve her şeyi onlara açmıştır. Ümmetini, gecesi gündüz gibi olan bir halde bırakmıştır. Allah'ın kitabında hidayet ve nur vardır."[298]

"El-İntisar" kitabının muhakkiki Velid b. Abdurrahman el-Feryan'ın sözleri:

Şeyh Ebu Butayn'in (rahimehullah) "El-İntisar" kitabının tahkikinin mukaddimesinde, kitabın mevzusunu arz ederken şunları söyler:

20- "Şeytan'ın bidatçilere kurduğu tuzaklarından söz ederken; ibadet ve şirk terimlerini kalplerinden alıp kavramları onlara karmaşık bir hale getirmesine ve bunda bazı art niyetlilerin yardımı olduğuna işaret etmiştir. Sonra bir bölüm açar ve orada bununla ilgili bazı şüpheleri zikreder. Büyük şirk işleyen kimsenin cehaleti ile mazur olmayacağını aksi halde inatçılar hariç Allah'ın hiç kimseye hüccetinin olmaması gerektiğini beyan eder ve bu büyük aslın pekiştirilmesinde konuyu geniş tutar. Yine Allah'ın kullar üzerine hüccetinin, –Allah'ın hüccet ve beyyinelerini anlamasalar bile- resulleri göndermesi ile kaim olacağını, hüccetin anlaşılması ile ikamesi arasında fark olduğunu ifade eder."[299]

21- İbn Kayyim (rahimehullah), hüccetin kitapların indirilmesi ve resullerin gönderilmesi ile ikame olmasından bahsederken şunları söyler: "Allah subhanehu ve Teala mahlukatına, kitabı ve resulleri ile hücceti ikame etmiştir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Alemlere uyarıcı olsun diye, kuluna Furkan'ı indiren (Allah) ne yücedir.**"[300] Başka bir ayette ise: "**Sizi -ve kime ulaşırsa- kendisiyle uyarmam için bana şu Kur'an vahyedildi.**"[301] Bu Kuran'ın ulaştığı herkes, Onunla uyarılmış ve Allah'ın hücceti onunla ikame olmuştur."[302]

22- Ebu Butayn (rahimehullah) şöyle der: "Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaletinin ve Kuran'ın ulaştığı herkese hüccet ikame olunmuştur. Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resullerine ve ahiret gününe iman etmemesinde mazur olamaz."[303]

---

[298] Fetava ve tenbihat: (s.239-240)
[299] "El-intisar" kitabının mukaddimesi (s.8) şeyh Velid b. Abdurrahman el-Feryan
[300] Furkan: 1
[301] Enam: 19
[302] Muhtasarus-sevaiku'l-mursele: (2/725)
[303] Er-Resail ve'l-Mesaiulu'n-Necdiyye: (5/510)

23- Necd alimlerinden Hamd b. Mamer (rahimehullah) şöyle der: "Kuran'ın ulaştığı hiç kimse mazur değildir. Çünkü Allahu Teala, İslam dininin asıllarından olan büyük temelleri kitabında açıklamış ve onunla kullarına hücceti ikame etmiştir."[304]

Faslın hülasası

1- Zaruri olan meselelerde (başka bir tabirle, zahir olan meselelerde) küfür sadır olduğunda muayyen kimsenin tekfir edileceği.

2- Bu tür meselelerde hüccet, resullerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesi ile kaim olur. Risaletin ve Kuran'ın ulaştığı herkese, özrünü kesecek hüccet ikame olmuştur.

3- Hafi olan ve dinde bilinmesi zorunlu olmayan meselelerde hüccetin ikame şekli; nassın sahih olduğunun ispatı, nassa gelecek olan itirazların def edilmesi, doğabilecek olan şüphelerin kaldırılmasıdır. Bunlar imamların tabirleridir.

4- Zahir olan meselelerde hüccetin ikamesinde imam veya naibinin olması şart değildir. Bilakis mücerret olarak delilin ulaşması yeterlidir. Bunun dışındaki hafi meseleler bundan farklıdır.

5- Hafi, içtihadi ve nazari meselelerde kendisinden küfür sadır olan muayyen kimsenin tekfiri, açıkladığımız geçen şekil üzerine hüccetin ikamesinden sonradır.

6- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın davetinin hasımlarından olan Iraki gibi eskilerden bazılarının Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'ye nispet ettikleri ve yine muasır bazı kimselerin Ona nispet ettikleri, 'bildirmenin ve hüccetin ikamesinin şart olmasından' Şeyhu'l-islam'ın beri olduğu ve 'şirklerde ve ameli meselelerde durumun aynı olacağını' söyleyen şüphenin geçersiz kılınması. Bu sözden Onun beri olduğunu açıklayan beş büyük âlim. Bu âlimler: Müceddid Muhammed b. Abdulvahab, allame Ebu Butayn en-Necdi, Süleyman b. Sahman el-Hanbeli, ishak b. Abdurrahman el-Hanbeli, şeyh Abdullatif b. Abdurrahman Âli şeyhtir. Bu şeyhlerin sözlerini tam olarak zikrettik. Bu imamlar, Şeyhu'l-İslam'ın sözlerini hafi olan ve imamlar arasında tartışılan meseleler ile sınırlandırmışlardır."[305]

7- Hüccetin ikamesinin ve anlaşılmasının birbirinden ayrılması ve hüccetin anlaşılmasının şart olmaması.

8- Riddet ve küfür hükmünün, hakkı ve delili bilmekle birlikte inat eden kimselerle sınırlı olmadığı. Bizler inatçı kimseyi 'Ben bunun hak olduğunu biliyorum,

---

[304] En-Nebzetuş-şerife: (s.16) Yine "Nevakidu'l-iman el-kavliyye ve'l-ameliyye" (s.71-72) kitabında hüccetin ikamesi bölümüne müracaat edilebilir. Zira güzel bir tafsilat bulunmaktadır. Yine şeyh Muhammed b. İbrahim'in fetvalarına müracaat edilebilir. (7/73)

[305] "Ed-Durerus-seniyye" (10/437-438) ve yine bu bölümdeki alimlerin nasslarına müracaat edilebilir.

fakat onu söylemiyor ve ona bağlı kalmıyorum' demediği sürece bilemeyiz. Zira bu vasıfta bir sınıf neredeyse yok gibidir. Bu noktaya Şeyh Ebu Butayn dikkat çekmiştir.

9- Sofilerden ve kabirperestlerden olan müşrikler, tekfirinde tartışılan ve -hafi olan meselelerde hüccetin ikamesi şekli ile- zikrettiğimiz vasıf üzere hüccetin ikamesine ihtiyaç duyulan heva ehlinin dışındadırlar. Bunlar cehaletleri ile mazur değillerdir ki bildirilmeye ihtiyaç duysunlar. Buna, şeyh İshak b. Abdurrahman, şeyh Süleyman b. Sahman, şeyh Süleyman b. Abdullah Âli şeyh ve San'ani dikkat çekmişlerdir.

10- Eskilerden ve yenilerden 'ister zahir meselelerden olsun ister hafi meselelerden olsun bir fiile küfür kelimesinin ıtlak edileceği ancak -kendilerine göre hüccet ikame edilene dek- failine küfür kelimesinin kullanılamayacağını' söyleyenlerin reddedilmesi ve türün küfrü ile muayyenin küfrünün ayrılmasının yalnızca hafi meselelerde olduğu. Buna şeyh Süleyman b. Sahman, ishak b. Abdurrahamn, Muhammed b. Abdulvahab, Abdullah b. Abdullatif Âli şeyh, İbrahim b. Abdullatif Âli şeyh dikkat çekmişlerdir. Bu kaidenin sınırlandırılması ile ilgili olarak şeyh Süleyman b. Sahman en-necdi, şeyh Abdullatif'in oğlu şeyh İbrahim ki bunların hepsi Necd alimlerindendir şöyle derler: "Sözün küfür olduğunu söyleriz fakat söyleyenin kafir olduğunu söylemeyiz' sözüne gelince; bunu genelliği üzere söylemek apaçık bir cehalettir. Çünkü bu ibarenin kendisi de ancak muayyenleri kapsar. Bu, -örneğin kader, irca vb.- delili bazı insanlara kapalı kalan hafi meselelerdedir."[306]

Yine, türün tekfiri ile muayyenin tekfirinin ayrım kaidesindeki bu özelleştirme, şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye ve İbn Kayyim'in de benimsedikleri görüş olduğunu söylerler: "Bu kaidenin yalnızca hafi olan meselelerle sınırlandırılmasıdır. Şeyhu'l-islam ve öğrencisi ibn Kayyim birçok yerde belirtmişlerdir ki 'sözlü ve fiili tekfire götürücü unsurlarla tekfirin nefyi, delili kapalı olan ve failine hüccetin ikame olmadığı konulardadır. Nefiyden maksat, failin tekfir edilmemesi ve üzerine hüccet ikame olmadan cezalandırılmamasıdır. Ve tekfirin nefyi, imamlar arasında tartışılan konulara mahsustur."[307]

Bu kaidenin özelleştirilmesine ve Şeyhu'l-İslam'ın sözünün heva ehli ile sınırlanmasına dikkat çekenlerden birisi de şeyh Muhammed Hamid el-Faki'dir.[308]

Bu kaideyi sınırlayanlardan birisi de şeyh Muhammed b. Abdulvahab'tır. Şeyhu'l-İslam'ın sözleri ile muayyen kimsenin tekfir edilemeyeceğini söyleyenlere reddiye verirken şöyle der: "Şeyh'in sözleri riddet ve şirkte değil bilakis -ister usul ister füru olsun- cüzi olan meselelerdedir."[309]

11- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin hüccetin ikamesi kelimesini kapalı olarak zikrettiği bazı nassların açıklanması. Bu durum bazı araştırmacıların meseleyi

---

[306] Ed-Durerus-seniyye: (10/432-433) kısaltılarak.
[307] Geçen eser: (10/437-438)
[308] El-Mardiniyye'ye talikine müracaat edilebilir.
[309] Ed-Durerus-seniyye: (10/70)

karıştırmasına neden olmuştur. Bu açıklama, imamın sözlerini, kaidelerini ve çıkış yerlerini daha iyi anlayan güvenilir alimlerin sözleri ile yapılmıştır.

BEŞİNCİ FASIL

ÖĞRENME İMKÂNI KAİDESİ

BİRİNCİ KONU

1- MEŞHUR ÂLİMLERDEN BU KAİDEYİ ONAYLAYIP KURALLAŞTIRANLARIN İSİMLERİ

İKİNCİ KONU

2- BU KAİDENİN BEYANI VE ŞEKİLLERİ İLE İLGİLİ MEŞHUR ÂLİMLERİN NASSLARI

BEŞİNCİ FASIL

ÖĞRENME İMKÂNI KAİDESİ

Bu, cehaletini kaldırmaya güç yetirebilen ve öğrenme imkanına sahip kimseyi diğerlerinden ayırmak için imamların belirlemiş olduğu önemli bir kaidedir. Buna misal olarak şunları vermişlerdir:

1- Daru'l-İslam'da yada oraya yakın bir yerde yetişen.
2- Daru'l-İslam gibi ilmin yaygınlaştığı ve çok olduğu bir dönemde yetişen.
3- Cahil olduğu konuyu ilim ehline sorma imkânı olan.

Öğrenme imkânına sahip olmayanlara ise şu örnekleri vermişlerdir:

1- Fetret döneminde olanlar ve yine peygamberliğin eserlerinin kaybolduğu dönemlerde olanlar.
2- Şer'i hükümlerin yaygınlık kazanma yeri olmadığından daru'l-harpte yetişen.
3- Müslümanların diyarlarından uzak arazilerde yaşayanlar.

Bu kaideyi eski ve muasır büyük alimlerden büyük bir çoğunluk onaylamıştır. Önce bunların isimlerini daha sonra da sözlerini tam olarak aktaracağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

BU KAİDEYİ ZİKREDEN ALİMLERİN İSİMLERİ:

1- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye: "El-Fetava" (22/16)

2- İmam İbn Kayyim: "Tariku'l-hicreteyn" (s.412)

3- Muhammed b. Ahmed es-Semerkandi el-Hanefi: "Mizanu'l-Usul" (1/171)

4- Müfessir imam Beydavi: "Et-Tefsir" (1/47)

5- İbnu'l-Lahham el-Hanbeli: "el-Kavaid ve'l-fevaid el-usuliyye" (s.58)

6- El-Mukri olarak bilinen Muhammed b. Ahmed el-Kuraşi et-Tilmisani el-Maliki: "El-Kavaid" (2/412)

7- Şeyhu'l-islam Muhammed b. Abdulvahab: "Ed-Durerus-seniyye" (8/16)

8- Süleyman b. Sahman en-Necdi: "İrşadu't-Talip" (s.11)

9- El-Karafi el-Maliki: "El-Furuk" (2/150)

10- İbn Recep el-Hanbelî "El-Kavaid" (s.343)

11- Muhammed Reşid Rıza: "Haşiyetun ala mecmuurresail en-necdiyye" (s.520)

12- Şeyh Abdulaziz b. Baz: "Fetavaş-şeyh" (2/528)

13- Şeyh Salih b. Hamid: "Risaletu ref'u'l-harec" (s.220)

14- Şeyh Abdulkadir el-Udeh: "et-Teşriu'l-cinai" (1/43)

İKİNCİ BÖLÜM

BU KAİDENİN BEYANI VE ŞEKİLLERİ İLE İLGİLİ MEŞHUR ÂLİMLERİN NASSLARI:

1- Şeyhu'l-islam ibn Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: "Birçok insan, nübüvvet ilimlerinin birçoğunun kaybolduğu zaman ve mekânlarda yetişir. Öyle ki Allah'ın resulleri ile gönderdiği kitap ve hikmeti öğretecek hiç kimse kalmaz. Allah'ın resulünü onunla göndermiş olduğu birçok şey bilinmediği gibi bunları tebliğ edecek kimse de olmaz. Bu durumdaki bir kimse tekfir edilmez. Bu nedenle, iman ve ilim ehlinden uzak bir bölgede yetişen bir kimse, mütevatir ve zahir olan bu hükümlerden birisini inkâr ettiğinde, resulün gönderildiği şey ona tebliğ edilene dek bu kimsenin küfrüne hükmolunmayacağında imamlar ittifak etmişlerdir."[310]

2- İbn Kayyim (rahimehullah) şöyle der: "Burada problemi kaldıracak bir tafsilata gidilmelidir. Bu, öğrenme imkânına sahip olup öğrenmekten yüz çeviren mukallit ile hiçbir şekilde buna imkânı olmayan mukallit arasındaki farktır. Hakikatte her iki kısımda vardır. Öğrenme imkânına sahip olduğu halde yüz çeviren ihmalkâr davranarak bir vacibi terk etmiştir ve bir mazereti de yoktur."[311]

3- Yine İbn Kayyim (rahimehullah) şöyle der: "Hidayette olduğunu zannetse bile, dalaletlerinin kaynağının resulün getirmiş olduğu vahiyden yüz çevirme olan bu ve emsalleri sapıkların bir mazeretleri yoktur. Çünkü bu kimse hidayet davetçisine tabi olmaktan yüz çevirmekle ihmalkâr davranmıştır. Dalalete düştüğünde kendi yüz çevirmesi ve ihmalkârlığı yüzünden düşmüştür. Bu, dalalete düşme nedeninin risaletin ulaşmaması ve kendisinin de ona ulaşmaktan aciz olmasından dolayı olan kimseden farklıdır. Bunun başka bir hükmü vardır."[312]

4- Şeyh Alaaddin es-Semerkandi el-Hanefi (rahimehullah) şöyle der: "Teklifin sahih olabilmesi için ilmin ikame olması şartı göz önüne alınarak, emrolunan şeyin, emrolunan kimse tarafından malum olması yada öğrenme imkanına sahip olması gereklidir. "el-Hâsıl"da şöyle der: Hakikaten bilmesi şart değildir. Fakat öğrenme imkânına sahip olunması teklifin itibarı için yeterli bir sebeptir."[313]

5- Müfessir Beydavi (rahimehullah) Allahu teala'nın "**Öyleyse (bütün bunları) bile bile Allah'a eşler koşmayın."[314]** buyruğunun tefsirinde şunları söyler: "Bunun üzerine ayetten maksat, kınama ve yermedir, hükmü sınırlama altına almak ve kayıtlamak değildir. Zira alim ve öğrenme imkanına sahip cahil teklifte birdirler."[315]

6- İbn Lahham olarak bilinen allame Ebu'l-Hasan Alaaddin Ali b. Abbas el-Ba'li el-Hanbelî (rahimehullah) şöyle der: "Burada, bu kaide üzerine terettüp eden, hükmün

---

[310] El-fetava: (11/407)
[311] Tariku'l-Hicreteyn: (s.412)
[312] Et-Tefsiru'l-Kayyim: (s.359-360)
[313] Mizanu'l-Usul: (s.171)
[314] Bakara: 22
[315] Tefsiru'l-Beydavi: (1/47)

cahili ile ilgili meseleler vardır; bu kimse mazur mudur değil midir? Eğer mazur olduğunu söylersek, bunun yeri, hükmü öğrenmekte gevşek ve ihmalkâr davranmadığındadır. Eğer gevşek ve ihmalkâr davranırsa asla bir özrü olmayacaktır."[316]

7- Mukri el-Maliki (rahimehullah) şöyle der: "Allah azze ve celle alimlere beyan etmelerini emretmiştir. Bilmeyen kimse sorar. Öğrenme imkânı olduğu sürece cehalet mazeret değildir."[317]

8- Şeyh Cihaduddin b. Abdurrahman el-Makdisi (rahimehullah), riddet bahsinde, öğrenme imkanına sahip (mütemekkin) olanla sahip olmayanı birbirinden ayırırken şöyle diyor: "Ancak vaciplerin ve haramların kendisine kapalı olduğu kimse hariç; bu kimseye bildirilir, eğer kabul etmezse kafir olur. Yine Müslümanlardan uzak beldelerde yetişip bunların kapalı olduğu kimseye de bildirilir, eğer dönerse kabul edilir aksi halde öldürülür. Müslümanların arasında yetişen kimseye gelince, bu kimse kafirdir ve tövbe ettirilir. Tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür."[318]

9- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab (rahimehullah) şöyle der: "Peygamberlere tabi olduğunu iddia edip, onların tebliğinin kendisine ulaştığı ve yanında öğretecek birisi bulunan; sonra öğrenmekten yüz çevirip buna yönelmeyen kimsenin bir özrü yoktur."[319]

10- Şeyh Süleyman b. Sahman en-Necdi (rahimehullah) şöyle der: "Üçüncü mesele: İslam'ı bozan unsurlardan sayılan i'rad ve hükmü nedir? Her yüz çevirene (m'uride) bu genelleme yapılır mı? Sorusudur.

El-cevap: İlim ehli i'radın iki kısım olduğunu söylemişlerdir: Dinden çıkaran i'rad ve dinden çıkarmayan i'rad. Dinden çıkaran i'rad: -İslamı bozan on unsurda da zikredildiği üzere- bilmediği halde ve hem de öğrenmek için çaba sarf etmeden Allah'ın dininden yüz çevirmektir. Dinden çıkarmayan ise: Hidayeti istemesine, tercih etmesine ve sevmesine rağmen, yol gösterecek bir kimse bulunmadığından buna ve bunu talep etmeye güç yetiremediğinden sormaktan da aciz olan m'uriddir."[320]

12- İmam Karafi (rahimehullah) el-Furuk adlı kitabında cehaleti iki kısma ayırmıştır: Mükellefin def etme imkânının olduğu cehalet ki bu affolunmaz. Mükellefin kaldırma imkânının olmadığı cehalet, bu ise affolunur. Sonra cehaletin her iki türünün örneklerini zikreder. Daha önce Onun sözlerinin nakli geçtiğinden, uzatmaktan korktuğumuz için tekrar etmeyeceğiz.

13- Reşid Rıza cehalet ile mazur olanlardan ve olmayanlardan bahsederken şöyle diyor. (Onun sözlerini daha önce uzunca naklettiğimizden burada yalnızca delil yerini zikredeceğiz): "Cehalet ile mazur olunmaması genellemesinden, islama yeni

---

[316] El-Kavaid ve'l-Fevaid el-Usuliyye: (s.52)
[317] El-Kavaid: (2/402) Camiatu umul-kura; Tahkik: Dr. Ahmed b. Abdullah ibn Humeyd.
[318] El-Udde şerhi'l-Umde: (2/317)
[319] Ed-Durerus-seniyye: (8/16)
[320] İrşadud-Talip: (s.11-12-13)

girenler ve ona öğrenme imkanı sağlayacak Müslümanlardan uzak bir yerde yetişmiş olanlar istisna edilir."[321]

14- Şeyh Abdulaziz b. Baz'ın, öğrenme imkanına sahip olanla olmayanı ayırt ettiği fetvası. Soru: Cahil olarak Allah'tan başkası adına kurban kesmek ve adak adamak gibi şirk bir fiil işlediğinden bir Müslüman mazur olur mu?

El-Cevap: Mesele iki kısma ayrılır: Cehalet ile mazur olunan kısım ve cehalet ile mazur olunmayan kısım. Eğer bunu işleyen, hem Müslümanların arasında hemde Allah'a karşı şirk fiili işleyerek Allah'tan başkasına ibadet ederse bu kimse mazur değildir. Zira bu kimse ihmalkar davranmıştır. Sormamış ve dininde bilinçli olmamıştır. Bu nedenle ölülere, taşlara, ağaçlara veya putlara tapmasında mazur olmayacaktır. Çünkü yüz çevirmekte ve dininden gafil davranmaktadır. Allah subhanehu ve teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: "**Kafirler, uyarıldıkları şeyden yüz çeviren(kimseler)dir."**[322] Yine Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), cahiliye döneminde öldüğünden, annesine istiğfar dilemek için rabbinden izin istediğinde, annesine istiğfar dilemesine izin verilmemiştir. Çünkü annesi putperest kavminin dini üzerine ölmüştü. Yine babasını soran bir adama "O ateştedir" buyurmuştur. Yüzünün halini görünce "Senin babanda benim babamda ateştedir" buyurmuştur. Çünkü O Allah'a şirk ve Allahu teala'dan başkasına ibadet üzere ölmüştür. Öyleyse Müslümanların arasında Bedevi'ye ibadet eden, Hüseyin'e ibadet eden, şeyh Abdulkadir Geylani'ye ibadet eden, Resulullah'a ibadet eden veya Ali'ye yada bir başkasına ibadet edenin durumu nasıl olur?

Bu ve benzeri kimseler evleviyetle mazur olmazlar. Çünkü bu kimseler, Müslümanların arasında olmalarına ve ellerinde Kuran'ın bulunmasına rağmen büyük şirk işlemişlerdir. Yine Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sünneti yanlarında mevcuttur fakat onlar tüm bunlardan yüz çevirmektedirler.

İkinci kısım: Cehaleti ile mazur olanlar. Örneğin dünyanın ırak yerlerinde İslam'dan uzak bölgelerde yetişen kimse veya fetret ehli gibi risaletin ulaşmadığı kimseler cehaletleri ile mazurdurlar."[323]

15- Lecne ed-Daime, mütemekkin ve mütemekkin olmayanı açıklarken şu fetvayı vermiştir:

Soru: Mısırdaki İslami cemaatler arasında, iman meselelerinden bir meselede ihtilaf iyice çoğalmıştır. Bu mesele, cahil olarak İslam akidesine muhalefet edenin ve yine cahil olarak şeriatın bazı hükümlerini terk edenin hükmü meselesidir. Öyle ki durum kardeşlerin birbirlerine düşmanlıklarına kadar vardı. İki grup arasında tartışmalar ve araştırmalar iyice artmış durumda.

El-Cevap: Mükellef, Allahu teala'dan başkasına ibadet etmesinde veya yaklaşma amacıyla Allah'tan başkasına kurbanlar kesmesinde veya Allah'tan

---

[321] Mecmuur-resail en-necdiyye: (4/20)
[322] Ahkaf: 3
[323] Fetava şeyh b. Baz. Daru'l-Vatan: (2/528-529)

başkasına adak adamasında ve benzeri Allah'a has olan ibadetleri başkasına yapmasında mazur olmaz. Ancak İslami olmayan bir beldede olur ve ona davet ulaşmazsa, tebliğ ulaşmadığından mazur olur. Fakat bu mücerret olarak cahil olmasından değildir. Bu, Müslim'in rivayet ettiği şu hadisten ötürü böyledir: "Muhammed'in nefsi elinde olana yemin olsun ki, Yahudi olsun Hıristiyan olsun bu ümmetten beni işitip benim gönderildiğime iman etmeyen ancak ateş ashabından olur." Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem, kendisini işitenleri mazur görmemiştir. Müslümanların beldesinde yaşayanlar ise Resulullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem işitir ve bu nedenle imanın asıllarında cehaleti ile mazur olmaz. Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem zatu envat kılmasını talep edenlerin durumu ise; bu kimseler küfürden yeni çıkmışlardı ve bunu yalnızca talep etmişler ve yapmamışlardı. Onlardan hasıl olan şeriata muhalifti ve Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem, eğer talep ettiklerini yapsalardı kafir olacaklarına ifade eden bir cevap vermiştir."[324]

16- Şeyh Reşi Rıza (rahimehullah) şöyle der: "Tevhid, öldükten sonra dirilme, İslam'ın rükünleri, zinanın, içkinin ve kumarın haramlığı gibi dinde zorunlu olan kati meselelerde, imkanı olduğu halde gevşek davranmaktan kaynaklanan bir cehaletin özür olmayacağında ümmetin alimleri ittifak etmişlerdir. İslam'a yeni girmiş ve dağ başında yetişen gibi, gevşek davrandığından değil öğreneceği kimse bulamadığından cahil olan bundan farklıdır. Bu durumdaki kimse mazurdur."[325]

17- Suud alimlerinden şeyh Salih b. Abdullah b. Hamid (rahimehullah) şöyle der: "Hükümlerde öğrenme imkanının olması ile yetinilmesindeki hikmet açıktır; çünkü bu, mükellef (buluğ çağına ermiş ve sorumlu tutulduğu şeyi düşünen kimse) üzerine teklifin sahih olması için şart olmuş olsaydı, teklif doğru olmaz ve insanların birçoğu öğrenmekten yüz çevirmekle birlikte hükümlerin cahili olma mazeretine sığınırlardı. Bu ise şeriatın hükümlerini atıl bırakmak olurdu."[326]

Yine şöyle der: "Mükellef, ya gerçekten bilmesiyle yada öğrenme imkanına sahip olmasıyla veya sorabileceği zikir ehlinin bulunmasıyla bilgili olarak kabul edilir. Bir müslümanın daru'l-İslam'da bulunması, mükellefin hüküm hakkında bilgi sahibi olarak kabul edilebilmesi için bir karinedir."[327]

18- "Et-teşriu'l-cinai" kitabının yazarı Abdulkadir Udeh (rahimehullah) şöyle der: "Bir şeyin haramlığında öğrenme imkanına sahip olunması yeterlidir. Akıllı bir insan, ya haramlığı gerektiren nasslara müracaat etmesiyle veya zikir ehline sormasıyla Allah'ın haramlarını öğrenme imkanına sahipse haram olan fiilleri biliyor olarak kabul edilir ve cehalet ile veya ilmin olmaması hücceti ile mazeret getirmesi de mümkün değildir. Bu nedenle fakihler şöyle derler: Daru'l-islamda, hükümlerin cehaleti özür olarak kabul edilmez. Mükellef, filen ilmin tahakkuk etmesiyle değil öğrenme imkânı

---

[324] Fetaval-lecnetud-daime: (1/528) (sayı: 9260)
[325] Sahibi mazur olan küfürler risalesine talikinden: (s.14)
[326] Refu'l-Harec fiş-şeria: (s.230)
[327] Geçen eser: (s.229)

ile hükümleri biliyor kabul edilir. Bu nedenle haram kılıcı nass, genel ondan haberdar olmasa veya bir kısmını bilse bile öğrenme imkânı olduğu sürece herkes tarafından malum olarak kabul edilir. Şeriat, filen ilmin tahakkuk etmesini şart koşmamıştır."[328]

19- Şevkani (rahimehullah) şöyle der: "Halktan namazı terk eden kafirdir. Yine namazın ancak onunla tamamlandığı zikir ve rükünlerini iyi bilmeyende aynı hükümdedir. Çünkü bu kimse üzerine gerekli olan en önemli farzlardan ve en tekitli vaciplerden birisini ihlal etmiştir. Zira bu, namazı öğretecek kimse bulunmasına ve imkânının var olmasına rağmen namazın ancak onunla sahih olduğu hükmü bilmemektedir."[329]

Sözünün delil yeri: "Bu, namazı öğretecek kimse bulunmasına ve imkânının var olmasına rağmen" sözüdür.

Geçen büyük imamların nakillerinden ortaya çıkmaktadır ki; ilim ehline sorarak veya şirki haram kılan nassları mütalaa ederek cehaletini kaldırma imkânına sahip olan veya yanında öğretecek birisi bulunmasına rağmen öğrenmekten yüz çeviren veya Müslümanlar arasında yetişip ilminin Müslümanlar arasında yaygın olduğu bir meselede bir şirk işleyen kimse cehaleti ile mazur olmayacaktır. Temekkün sahibi olmayan ve Müslümanlardan uzak, bir dağın başında veya Afrika'nın bucaklarında yetiştiği için öğrenme imkânından aciz olan kimse bundan farklıdır. Bu kimse mazurdur. Fakat mücerret cehaleti ile değil, cehaletini kaldıracak ilim öğrenme imkânına sahip olmadığından. Böylece "el-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef" kitabının yazarının hatası ortaya çıkmaktadır. Şöyle der: "Kul, usulde ve füruda, itikatlarda ve ibadetlerde, ilim zamanında ve başka zamanlarda, İslam devletinde ve diğer yerlerde cehaleti ile mazurdur."[330]

Onun bu sözlerinde açık bir aşırlık ve hiçbir delili olmayan bir genelleme bulunmaktadır. Selefin ve onlara tabi olan büyük imamların nassları bunun zıddınadır.

Zamanımızda şirke karışanların haline bakan bir kimse, onların zikir ehline sorarak veya ilim ehlinin kitaplarını okuyarak öğrenme imkânına sahip olmalarına rağmen buna düştüklerini görecektir. Müslümanların beldelerinin birçoğunda tevhid davetçilerinin bulunup ve sahih akide kitaplarını yayarak şirk ehlinin hurafelerine reddiye verirken bu kimseler mazur olmayacaklardır. Bu ortamda ve bu durumda olan bir kimse cehaleti ile mazur değildir.

Öğrenme imkanına sahip olmayıp şirke düşen bir kimse; örneğin tevhid davetinin davetçilerinin bulunmadığı küfür diyarlarında veya toplumlarda olan bir kimse, cehaletini kaldırma imkanına sahip değilse, alimlerin sözlerinden sahih olanına göre mazurdur. Allahu Teala en doğrusunu bilir.

---

[328] Et-Teşriu'l-cinai: (1/430)
[329] Er-Resailus-selefiyye: (s.59)
[330] El-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef: (s.32)

ALTINCI FASIL

KURAN'NIN ULAŞTIĞI KİMSEYE TEVHİD MESELELERİNDE, CEHALETİN VE TAKLİDİN KABUL EDİLMEYECEĞİNE DAİR KURANI KERİMDEN DELİLLER

Mukaddime

Bizler müstakil bir fasılda, tevhid ve dinde bilinmesi zorunlu olan meseleler, yine namazın ve zekâtın farzlığı, yine zina, faiz ve içki ve benzeri açık haramlar gibi meselelerde hüccetin ikamesinden maksadın ne olduğunu açıklamıştık. Ve demiştik ki, bu meselelerde hüccetin ikamesi Kuran ve sünnetin ulaşması iledir. Kime, Allah'ın şirki haram kıldığı, tevhidi ve namazı vacip kıldığı ve fuhşu yasakladığı kıldığı ulaşırsa ona hüccet ikame olmuştur. Yine zikir ehline sorarak tebliğe bir yol bulur ve öğrenme imkânı olmasına rağmen sormayıp gevşek davranırsa açık olan meselelerde mazur olmayacaktır.[331]

Birinci delil:

Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Elçiler; müjdeciler ve uyarıcılar olarak (gönderildi). Öyle ki elçilerden sonra insanların Allah'a karşı (savunacak) delilleri olmasın.**"[332] Bu ayet, Allah subhanehu ve teala'nın, resullerini gönderip kitaplarını indirmesinden sonra cehalet ile mazeret getirenlerin mazeretlerini kabul etmeyeceğinin en açık delillerindendir. İbadette tek olduğunu ve şeriki bulunmadığını bildiren deliller bulunan bu Kuran ile kullarına hücceti ikame etmiştir. Kime risalet ve bu Kuran ulaşırsa ona Allah'ın hücceti ikame olmuştur ve bundan sonra bir mazereti yoktur. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: "**Öyle ki elçilerden sonra insanların Allah'a karşı (savunacak) delilleri olmasın.**" yani resullerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesinden sonra getirecekleri bir mazeretleri olmasın.

Bu anlamda şeyh Süleyman b. Sahman şunları söyler: "Muayyen şahıstan, Allah subhanehu ve teala'dan başkasına ibadet gibi islamın zaruriyatlarından olan meselelerde küfrünü gerektirecek bir fiil sadır olursa; kuşkusuz Allahu Teala – resullerden sonra insanların Allah katında bir delilleri olmasın diye- kitaplarını indirmesi ve resullerini göndermesi ile hüccetini ikame etmiştir. Bu, işkâl olmayan meselelerdendir"[333]

Başka bir yerde zahir olan meselelerde Allah'ın hüccetinin resullerini göndermesi ve Kuran'ı ulaştırması ile kaim olacağını açıklarken şunları söyler: "Muayyen şahsın tekfirine gelince, ondan tekfirini gerektirecek bir fiil sadır olduğunda tekfir edilmesinde bir mani yoktur. Çünkü şeriki olmayan ve tek olan

---

[331] Kitabın dördüncü ve beşinci fasıllarına müracaat edilebilir.
[332] Nisa: 165
[333] Ed-Diyauş-şarik: (s.290-291)

Allah'a ibadet, İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir. Kime resullerin daveti ve Kuran ulaşırsa ona hüccet ikame olmuştur."[334]

Hafız ibn Kesir (rahimehullah) bu ayetin tefsirinde şunları söyler: "**Elçiler; müjdeciler ve uyarıcılar olarak."** yani Allah'a itaat edip hayır ile Onun rızasına tabi olanları müjdeliyorlar ve emrine muhalefet edenleri ve resullerini yalanlayanları azap ve ceza ile uyarıyorlar. "**Öyle ki elçilerden sonra insanların Allah'a karşı (savunacak) delilleri olmasın. Allah azizdir, Hakimdir.**" Yani Allahu Teala özür dileyenin bir bahanesi kalmaması için kitaplarını indirmiş ve resullerini göndermiştir. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **Eğer biz onları bundan önceki bir azap ile yıkıma uğratmış olsaydık, şüphesiz diyeceklerdi ki: "Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de, küçülmeden ve aşağılanmadan önce senin ayetlerine tâbi olsaydık."[335]** Yine şu buyruğu: **"Kendi ellerinin öne sürdükleri dolayısıyla, onlara bir musibet isabet ettiğinde: "Rabbimiz, bize de bir elçi gönderseydin de böylece senin ayetlerine uysaydık ve mü'minlerden olsaydık" diyecek olmasalardı (seni göndermezdik)."[336]** Sahihayn'de ibn Mesud'dan (radiyallahu anh) sabit olduğu üzere Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah'tan daha kıskanç hiç kimse yoktur. Bundan dolayı fuhşiyatın açığını ve gizlisini haram kılmıştır. Allah azze ve celle'den daha fazla methedilmeyi seven yoktur. Bundan dolayı kendisine metihte bulunmuştur. Özür kabul etmeyi Allah'tan daha fazla seven yoktur. Bundan dolayı peygamberlerini müjdeleyici ve uyarıcılar olarak göndermiştir." Başka bir rivayette: "Bundan dolayı resullerini göndermiş ve kitaplarını indirmiştir."[337]

Kurtubi (rahimehullah) şöyle der: "**Öyle ki elçilerden sonra insanların Allah'a karşı (savunacak) delilleri olmasın."** Bize bir resul göndermedin, bize bir kitap indirmedin dememeleri için."[338]

Müfessir Âlusi (rahimehullah) şöyle der: "**Öyle ki elçilerden sonra insanların Allah'a karşı (savunacak) delilleri olmasın."** Yani "**Bize bir resul gönderseydin**"de bize şeraitlerini beyan etseydi, senin hükümlerinden bilmediklerimizi bize öğretseydi diye getireceğiniz bir mazeretiniz olmasın diye. Çünkü beşeri yapı, maslahatının detaylarını idrak etmekten ve insanların birçoğu da genel maslahatları idrakten acizdir. Ayet, bir şeriatın ve resullerin gönderilmesinin gerekli olduğu ve aklın bunlardan müstağni olamayacağı konusunda açıktır. Mutezile, aklın yeterli olacağını, resullerin gönderilişinin, insana gelen gaflet durumlarından uyarmak için olduğunu iddia etmişlerdir."[339]

---

[334] Ed-Diyauş-şarik: (s.290)
[335] Taha: 134
[336] Kasas: 47
[337] İbn Kesir: (1/588) Beyrut.
[338] Tefsiru'l-Kurtubi: (3/2014)
[339] Ruhu'l-Meani: (2/217)

Daha sonra şöyle der: **"Resullerden sonra"** yani onların gönderilmesinden ve onların lisanı ile şeriatı tebliğ etmelerinden sonra. **"Allah Azizdir"** dilemiş olduğu emrinde mağlup olmaz. **"Hakimdir"** tüm fiillerinde. Burada, resullerin gönderilmesi ve vahyin türlülüğü ve icaz ile ısrarcı sorulara bir cevap ve hüccetlerinin önünü kesme vardır. Başka bir tefsir ise: **"Azizdir"** kafirleri cezalandırmasında. **"Hâkimdir"** uyarıcıyı göndermesinden sonra özrü kaldırması ile. Adeta Allahu teala'nın kitabını indirmesini istemelerinden sonra söylenmiştir."

Kasimi, (rahimehullah) geçen ayeti Âlusi'nin tefsirinin aynısı ile tefsir eder ve sözlerini Ebis-Suud'a dayandırır."[340]

Yine Kasimi şöyle der: "Fiillerinde hiç kimsenin Allah subhanehu'ya hüccet getirmesinin mümkün olmamasına, bilakis dilediğini dilediği şekilde yapmasına rağmen hüccet olarak adlandırılmasının nedeni, kullarına rahmeti ve keremi gereği mazereti kabul edişi, kesin hüccet konumunda oluşundandır. Bu nedenle allahu Teala şöyle buyurmaktadır: **"Resul göndermedikçe onlara azap edecek değiliz."**[341] Ebus-Suud'da bu açıklamada bulunmuştur."[342]

Yine Kasimi şöyle der: "Bu ayet, Allahu teala'nın, resullerini göndermeden evvel mahlûkatına azap etmeyeceğine delildir. Şu buyruğunda olduğu gibi: **"Resul göndermedikçe onlara azap edecek değiliz."** Yine bu ayet, Ehlisünnet'in mezhebi olan, Allahu teala'nın bilinmesinin ancak işitme ile sabit olacağının delilidir."[343]

Kasimi'nin "yani resullerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesinden sonra" sözleri yine "Allah resullerini göndermeden evvel mahlukatına azap etmez" sözlerini bir düşün. Böylece hüccetin resullerin gönderilmesi ve Kuran'ın ulaşması ile kaim olduğu ve cehaleti ile özür getirenin özrünün geçersiz olduğu sabit olmaktadır. Allahu Teala kerim olan kitabında hüccet ve burhanların ikame etmiştir. Bunda itibar, ulaşmasınadır anlaşılmasına değil.

İkinci delil:

"Böylece onların ortakları, müşriklerden birçoğuna evlatlarını öldürmeyi hoş göstermiştir. Hem onları helak etmek için, hemde dinlerini kendilerine karma karışık etmek için. Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Artık, sen onları yalan ve iftiraları ile baş başa bırak."[344]

Bu ayetin delil getirme yönü; ayet, kafir ve müşriklerin, evlatlarını Allah tebareke ve teala'nın dışında taptıkları putlara ve mabutlarına adak olarak sunmalarından bahsetmektedir. Kuşkusuz bu, günahların en büyüğü olan büyük şirktendir. Sonra Allahu Teala bizlere, bu şirkin arkasında bunu güzel gösteren,

---

[340] Mehasinut-Tevil: (5/664)
[341] İsra: 15
[342] Mehasinut-Tevil: (5/665)
[343] Mehasinut-Tevil: (5/666)
[344] Enam: 137

süsleyen ve karmaşık hale getiren yani şirki süsleyip güzelleştirerek hakkı batıla karıştıran şeytanların ve şeriklerin olduğunu haber vermekte. Bu şeriklerin tabilerine bu batılı güzel göstermelerine, süslemelerine ve karıştırmalarına rağmen Allahu Teala, bu güzel gösterme ve süslemenin hakikatini bilmeden cahilce onlara itaat edip tabi olanların özürlerini kabul etmemiş bilakis bu şeriklere itaat edenleri müşrik olarak adlandırmıştır. Bununla sonradan gelen bazılarının, zamanımızda şirk işleyenlerin, hakkı batıla karıştıran kötü alimler tarafından aldatılması ile delil getirmelerinin hatalı olduğu bilinmektedir. Bu sözü söyleyenlere biz deriz ki: Daha önceleri Allahu Teala şirk ehli için bu aldatmayı özür olarak saymış mıdır ki zamanımız müşrikleri için özür olabilsin? İşte tefsircilerin ayet hakkındaki açıklamaları.

Kasimi (rahimehullah) şöyle der: "Yani bu güzel gösterme gibi. Bu, geçen kısımdaki şirkin güzel gösterilmesidir. Şeytanlardan olan velileri onlara, kurban olarak daha çirkin olanını güzel göstermişlerdir. Bu, fakirlik korkusu ile çocuklarını öldürmeleri ve utanç korkusu ile kız çocuklarını diri diri gömmeleridir. Şeytanların şerikler olarak adlandırılmalarının nedeni, evlatlarını öldürmelerini emrettiklerinde onlara itaat etmeleriyle, onlara itaat edilmelerinin gerekliliğinde Allah'a şerik kılmalarıdır. "Liyurduhum" yani şirk ve evlatlarını öldürmeleri ile onları helak etmek için. İrda kökünden gelir ki buda helak etme anlamındadır. "**Dinlerini kendilerine karma karışık etmek için.**" Yani onların üzerinde bulundukları, İsmail'i kesmesinde İbrahim'in dinini onlara karıştırmak veya din edinmeleri gerekenleri karıştırmak için. Çünkü onlar İsmail'in dini üzere idiler, bu fasit durumlarla onlara gelenler onları bu hak dinden saptırmak istemişlerdir."[345]

"Karma karışık hale getirmek için" ayetini tefsir ederken, "Üzerinde bulundukları İbrahim'in dinini onlara karıştırmak için" şeklindeki tefsirine bir bak. Kuşkusuz bu karıştırmaya ve telbise tabi olunma, bu şeriklerin hakkı batıla karıştırmalarını bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Allah tebareke ve Teala bu karıştırmayı ve telbisi, işlemiş oldukları şirklerine bir mazeret olarak kabul etmemiştir.

Bu bağlamda imam Kurtubi (rahimehullah) şunları söyler: **"Hem onları helak etmek için, hem de kendileri için beğenip seçtiği dinlerini kendilerine karma karışık etmek İçin."** Yani, onlara batılı emreder ve dinleri hususunda onları şüpheye düşürürler. Hâlbuki daha önceden Hz. İsmail'in dini üzere idiler ve onun dininde çocukların öldürülmesi diye bir şey söz konusu değildi. Böylelikle Hz. İsmail'in dininin üzeri örtülmüş olur. İşte bu şekilde dinlerini kendilerine karma karışık ederler."[346]

İmam Ebu Bekir b. Arabi el-Maliki (rahimehullah), bu karıştırma ve telbisin kıyamete kadar kesilmeyeceğini ve cehalet ve hakikatleri bilmemenin bu duruma

---

[345] Mehasinut-Tevil: (s.731)
[346] Tefsiru'l-Kurtubi: (3/2530)

düşürdüğü konusunda söylenenleri onaylayarak şunları söyler: “Said b. Cübeyr, İbn Abbas'tan (radiyallahu anh), şöyle dediğini nakletmektedir: “Kim Arapların cahilliklerini öğrenmek istiyor İse, el-En'âm Sûresi'nde 130. âyetten sonrasından itibaren: **"Bilgisizlik yüzünden evlatlarını beyinsizce öldürenler gerçekten büyük bir zarara uğramışlardır."** (el-En'âm, 6/140) buyruğuna kadar olan bölümleri okusun.

İbnü'l-Arabî der ki: Onun bu söylediği gerçekten doğru bir sözdür. Çünkü onlar, aciz ve kısır akıllarıyla herhangi bir bilgiye ve herhangi bir adil hükme bağlı olmaksızın, beyinsizce helâl ve haramı tespit ettiler, tasarrufta bulundular. Uydurma putlar ve ilahlar edinmek suretiyle giriştikleri cahilce tasarrufları ise daha büyük bir cehalet ve daha büyük bir günahtır. Çünkü, yüce Allah'a karşı haksızlıklarda bulunmak, mahlukata haksızlık yapmaktan daha büyüktür. Şanı yüce Allah'ın zatında, sıfatında ve yaratmasında bir ve tek olduğunun delili ise, bunun helâl, bunun da haram olduğuna dair delilden daha açık ve daha vazıhtır. Rivayete göre, adamın birisi Amr b. el-As'a şöyle demiş: ‘Sizler akıllarınızın olgunluğuna, yetkin düşüncenize rağmen taşlara taptınız?’ Amr şöyle demiş: ‘O akıllara onları yaratan tuzak kurmuştu. İşte, Şanı yüce Allah'ın, Arapların bayağılıklarına ve cehaletlerine verdiği örnek budur. Allah, İslâm ile bunu gidermiş, Rasulünü göndermekle bunu iptal etmiştir. O halde, bize düşen bir daha ortaya çıkmamak üzere onu öldürmek ve bir daha anılmamak üzere onu unutmak idi. Şu kadar var ki, şanı yüce ve mübarek olan Rabbimiz, nassı ile bunu zikretti ve bunu geniş geniş açıkladı. Tıpkı, kendisini inkâr eden kâfirlerin küfrünü söz konusu ettiği gibi.’

Bundaki hikmet ise, -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- evvela O'nun hükmü ezelî bir hükümdür. Küfür ve karıştırmanın kıyamet gününe kadar ardı arkasının kesilmeyeceğine dair hükmü vardır.[347]

Üçüncü delil:

“Eğer müşriklerden biri, senden eman isterse, ona eman ver; öyle ki Allah'ın sözünü dinlemiş olsun, sonra onu güvenlik içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların elbette bilmeyen bir topluluk olmaları nedeniyledir.”[348]

Ayetin delil yönü; Allah tebareke ve Teala resulüne, müşriklerden eman dileyen veya sığınma talebinde bulunana, Allah’ın kelamını işitene kadar onu himaye etmesini emretmiştir. Bununla onun üzerine hüccet kaim olmuş olacak ve

[347] Tefsiru’l-Kurtubi: (3/2526)
[348] Tevbe: 6

işitmesinden sonra bir mazereti kalmayacaktır. Bu, büyük alimlerin, tevhide hüccetin Kuran'ın ulaşması ve işitilmesi ile kaim olacağı kararına muvafıktır.

Bununla ilgili olarak Kasimi (rahimehullah) tefsirinde şunları söyler: "Yani öldürmekle emrolunduğun müşriklerden birisi sana sığınırsa yani söz verilen ayların tamamlanmasından sonra senden eman dilerse, Allah'ın kelamını işitene kadar onun talebine icabet et. Yani ona okuyacağın Kuran'ı, onu düşünene ve işin hakikatine muttali olana ve onunla ona Allah'ın hücceti ikame olunana kadar. Eğer Müslüman olursa Müslümanlar için geçerli olanlar ona da geçerli olur. Eğer kabul etmezse güvende olacağı sığınağına ve darına geri döndürülür. Sonra dilenirse onunla savaşılır. Allahu teala'nın "bu" işaret zamiri; onlar bilmeyen yani cahil bir kavim olduğundan sığınma vermeyi ve güvenlik yerine ulaştırmayı emretme manasını içermektedir. Hakkı işitip anlayana dek onlara eman verilmesi gereklidir ki bundan sonra bir mazeretleri kalmasın."[349]

İbn Kesir şöyle der: "Allahu Teala, peygamberine **"Eğer müşriklerden birisi…"** buyurmaktadır. Yani sana onlarla savaşmanı emrettiğim, sana nefislerini ve mallarını helal kıldıklarım. **"Sığınırsa"** yani senden eman dilerse, Allah'ın kelamını işitene dek onun talebine karşılık ver. Yani Kuran'ı ona okuyarak ve dinin emirlerini ona hatırlatarak bununla Allah'ın hüccetini ona ikame edesin…"[350]

Hüccetin Kuran'ın işitilmesi ile kaim olacağına dair ayetin delaleti açıktır. Zamanımızdaki şirk ehline ise gece gündüz Kuran okunmakta ve Onda tevhid emredilip şirkten nehyedilmektedir.

Dördüncü delil:

Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: **Hayır, onlar ilmini kuşatamadıkları ve kendilerine henüz yorumu gelmemiş bir şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Zulmedenlerin nasıl bir sonuca uğradıklarına bir bak."**[351]

Mearicu'l-Kabul kitabının yazarı şöyle der: "Küfrün türleri şu dört şeyin dışına çıkmaz: Cehalet ve yalanlama küfrü, inkar küfrü, inat ve kibir küfrü, nifak küfrü. Bunlardan sadece birisi, İslam'dan külliyen çıkarır…" daha sonra şöyle der: "Eğer hakkı bilmeden kalbin tasdiki yok olursa, bu cehalet ve yalanlama küfrüdür. Allahu Teala şöyle buyurmaktadır: "**Hayır, onlar ilmini kuşatamadıkları ve kendilerine henüz yorumu gelmemiş bir şeyi yalanladılar."** Başka bir ayette ise: "**Nihayet geldikleri zaman, (Allah) der ki: "Siz benim ayetlerimi, bilgi bakımından kavramadığınız halde yalanladınız mı? Yoksa ne yapıyordunuz?**[352]-[353]

---

[349] El-Kasimi: (8/137)
[350] İbn Kesir: (2/322)
[351] Yunus: 39
[352] Neml: 84
[353] Mearicu'l-Kabul şerhi sullemu'l-Vusul ila ilmi'l-Usul fit-tevhid; şeyh Hafız el-Hakemi: (2/21-22)

Bununla ilgili olarak Kasimi tefsirinde şunları söyler: "**ilmini kuşatamadıkları"** tabirindeki sır, onların cahilliklerinin tam oluşunu ve onların yalanlamasının onu bilmemeleri sebebi ile olduğunu bildirmek içindir. Keşşaf ve Ebis-Suud'da bu açıklama da bulunmuştur."[354]

İmam Şevkani bu manayı onaylayarak şunları söyler: " **ilmini kuşatamadıkları bir şeyi yalanladılar"** birinci sözü bırakıp, onların düşünmeden, manalarını ve içeriğini anlamadan Kuran'ı yalanlamada acele ettiklerinin beyanına geçmiştir. Taklitte katılaşanlar böyle yapmışlar ve hakka çağıranın ve insaflı davrananın getirmiş olduğunu önemsememişlerdir. Hatta manasını anlamadan ve kaynağını bilmeden sadece hevasına ve kendi davasına uymadığı için reddederler. Tıpkı kendi gözlerinle gördüğün ve hislerinle bildiğin gibi. Özetle, kim tam olarak ne olduğunu bilmeden açık hücceti ve net olan burhanı yalanlarsa, bu yalanlamasında, yalanlamış olduğu şeyi bilmemesi ve cahili olmasından başka hiçbir şeye dayanmamıştır. Ve bu yalanlamasıyla en yüksek sesle kendisinin cahil olduğunu nida etmiş ve hüccetleri anlayamayacak kadar kısır olduğunu en tekitli bir biçimde tescil etmiştir…" Daha sonra şöyle der: "Yani yalanladıkları şeyin yorumunu anlamadıkları ve akılları ona ulaşmadığı halde onu yalanladılar. Mana, yalanlamanın, tam olarak bilmeden ve geçen resullerin haberlerinin aktarılışının doğruluğunun yorumunu anlamadan önce olduğudur."[355]

Beşinci delil:

Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Hayır, onların çoğu hakkı bilmiyorlar, bundan dolayı yüz çeviriyorlar."[356]**

Ayetin delil yönü; Allahu Teala, müşriklerin birçoğunun hakkı bilmediklerini haber vermektedir. Hakkın en büyüğü ise tevhiddir. Bu hakkı bilmediklerinden ve bunun cahili olduklarından, onu öğrenme yollarını araştırmaktan yüz çevirmişlerdir. Hakkı öğrenmekten yüz çevirmek ve onun cahili olmak özür değildir. Bilakis alimler yüz çevirmeden kaynaklanan bu tür cehaleti, İslam dininden çıkarıcı bir küfür olarak saymışlar ve bunu i'rad küfrü olarak adlandırmışlardır.

İ'rad küfrüyle ilgili olarak şeyh Muhammed b. Abdulvahab (rahimehullah) şunları söyler: "Onuncusu: Allah'ın dininden yüz çevirmedir. Ne onu öğreniyor nede onunla amel ediyor. Bunun delili Allahu teala'nın şu buyruğudur: **Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra, yüz çevirenden daha zalim kimdir? Gerçekten biz, mücrimlerden intikam alıcılarız."**[357]

---

[354] Tefsiru'l-Kasimi: (9/36)
[355] Tefsiru Fethu'l-Kadir; imam Şevkani: (2/446)
[356] Enbiya: 24
[357] Secde: 22 Konuyla ilgili "Et-Tibyan fi şerhi nevakidu'l-iman (s.75)" kitabına müracaat edilebilir.

Şeyh Süleyman b. Sahman (rahimehullah), i'radın sıfatı, ne zaman dinden çıkarıcı küfür olduğu ve ne zaman dinden çıkarmayan küfür olduğundan bahsederken şunları söyler: "Üçüncü mesele: islamı bozan unsurlardan sayılan i'rad ve hükmü nedir? Her yüz çevirene (m'uride) bu genelleme yapılır mı? Sorusudur.

El-cevap: İlim ehli i'radın iki kısım olduğunu söylemişlerdir: Dinden çıkaran i'rad ve dinden çıkarmayan i'rad. Dinden çıkaran i'rad: -İslamı bozan on unsurda da zikredildiği üzere- bilmediği halde ve hem de öğrenmek için çaba sarf etmeden Allah'ın dininden yüz çevirmektir. Bunun dini öğrenmede bir isteği yoktur ve üzerinde bulunduğundan başkasını kendisine telkin etmediği gibi bilakis üzerinde bulunduğu Allah'a şirkten ve küfürden razıdır. Başkasını tercih etmiyor ve nefsi için ondan başkasını talep etmiyordur.

Dinden çıkarmayan ise: Hidayeti istemesine, tercih etmesine ve sevmesine rağmen, yol gösterecek bir kimse bulunmadığından buna ve bunu talep etmeye güç yetiremediğinden sormaktan da aciz olan m'uriddir.

İbn Kayyim El-Kafiye'de ve Tariku'l-Hicreteyn kitabının "mükelleflerin tabakaları" bölümünde bunu zikretmiştir. "Sormaktan ve ilim ve bilgi imkanı oluşturacak malumattan acizler" olan ikinci kısımda kendi arasında iki kısma ayrılmaktadır: Birincisi: Hidayeti isteyen, tercih eden ve onu seven fakat bir yol göstericisi bulunmadığından ona ve onu talep etmeye gücü yetmeyen kimsedir. Bunun hükmü, fetret ehli ve davetin ulaşmadığı kimselerin hükmü ile aynıdır. İkincisi: Ona karşı bir isteği bulunmadan ve kendisine üzerinde bulunduğundan başkasını telkin etmeyen m'uriddir. Birincisi şöyle der: Ey rabbim, eğer senin üzerinde bulunduğumdan daha hayırlı bir dinin olduğunu bilsem onu din edinir ve üzerinde bulunduğumu terk ederdim. Bu, çabamın sonucu ve bilgimin nihayetidir. İkincisi ise: Üzerinde bulunduğu durumdan razıdır. Başkasını tercih etmiyor ve kendisi için ondan başkasını talep etmiyordur. Ona göre aciz olması ile kudretinin olduğu durum arasında bir fark yoktur. Bunların ikisi de acizdir. Fakat aralarındaki bu farktan ötürü birincisinden ayrıdır. Birincisi, fetret döneminde dini talep eden ve ona ulaşamayıp acizliğinden veya cehaletinden onun talebinde tüm gücünü ortaya koyduktan sonra ondan sapan kimsedir. İkincisi ise, onu talep etmemiş bilakis şirki üzerine ölmüştür. Onu talep etmiş olsaydı da ondan aciz kalırdı. Talep edenin acizliği ile m'uridin acizliği arasında fark vardır. İbn Kayyim'in zikrettiklerinin özeti budur."[358]

İmam Şevkani (rahimehullah) bu ayeti tefsir ederken şunları söyler: "Sonra, hüccetin onlara yöneltilmesiyle hak yerlerini bilmemelerinden dolayı onları yermiştir. Şöyle buyuruyor: **"Bilakis onların çoğu bilmezler."**[359] Bu, Allahu Teala tarafından delil talep etmelerini yermesinden, hakkın cahili olup onunla batılı ayıramayacaklarından delilin ikamesinin onlara bir tesiri olmayacağına bir geçiştir. "**Bundan dolayı yüz**

[358] İrşadud-Talip ila ehemmi'l-Metalip; şeyh İbn Sahman: (s.11-13)
[359] Zümer: 29

çeviriyorlar." Onların çoğunun bilmemelerinin nedenidir. Yani onların çoğunu kuşatan bu cehaletlerinden ötürü hakkı kabulden yüz çevirmekteler, tevhide ve resule tabi olmaya yüz çevirmeye devam etmektedirler. Hiçbir hücceti düşünmüyorlar, hiçbir delili incelemiyorlar ve tefekkür etmiyorlar…" daha sonra şöyle der: "Ayeti kendisine ibadeti emrederek bitirir: "**Bana ibadet edin."** Kuşkusuz size aklın ve naklin delili açıklanmış ve Allah'ın hücceti size ikame olmuştur…"[360]

Şeyh Abdullatif Âli şeyh, i'raddan söz ederken şunları söyler: "Dördüncü mesele: İnsanların halleri büyük farklılıklar arz etmektedir. Onların farklılıkları; eğer imanın aslı varsa, imandaki derecelerine göredir. İhmalkârlık ve terk ise bunun altındaki vacip ve müstehaplardadır. İslam'a sokacak olan asıl yok olduğunda ve tamamen ondan yüz çevrildiğinde bu i'rad küfrü olur…"[361]

Daha sonra şeyh Abdullatif şunları söyler: "Kuşkusuz insan ancak kişiyi islama sokan asılları öğrenmekten yüz çevirmesi ile kafir olur, vacipleri ve müstehapları terk etmesiyle değil…"[362]

Altıncı delil:

Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Kafirler ise; onların amelleri dümdüz bir arazideki seraba benzer; susayan onu bir su sanır. Nihayet ona ulaştığında bir şey bulamaz ve yanında Allah'ı bulur. (Allah da) Onun hesabını tam olarak verir. Allah, hesabı çok seri görendir. Ya da (kafirlerin amelleri) engin bir denizdeki karanlıklara benzer; onun üstünü bir dalga kaplar, onun üstünde bir dalga, onun da üstünde bir bulut vardır. Bir kısmı bir kısmı üzerinde olan karanlıklar; elini çıkardığında onu bile neredeyse göremeyecek. Allah kime nur vermemişse, artık onun için nur yoktur."**[363]

Ayeti kerimenin delil getirilme yönü; Allahu Teala bizlere küfür ve şirk ehlinden bir taifenin cahilliklerini haber vermekte ve bu kimseler –işlediklerinin kötü akıbetinden habersiz bir şekilde- yapmış oldukları şirk, küfür ve Allah'tan başkasına ibadet etmelerinin Allah katında fayda vereceğini zannediyorlar. Allah subhanehu ve Teala yüce kitabında bizlere onların bu cehaletlerinin ve hak ve doğruluk üzere olduklarını zannetmelerinin, onlar için bir özür olacağından bahsetmemiştir. Bilakis kitabında bizlere, açıkladığı hal üzere olmaları ile birlikte Allah subhanehu ve Teala onların küfrüne hükmetmiştir.

Bununla ilgili olarak Hafız ibn Kesir (rahimehullah) bu ayeti tefsir ederken şunları söyler: "Allahu Teala bu iki misali, kafirlerin iki kısmı için vermiştir. Tıpkı Bakara

---

[360] Fethu'l-Kadir; imam Şevkani: (3/403)
[361] Minhacu ehli'l-hak ve'l-ittiba fi muhalefeti ehli'l-cehli ve'l-ibtida; İbn Sahman: (s.64)
[362] Minhacu ehli'l-hak ve'l-ittiba fi muhalefeti ehli'l-cehli ve'l-ibtida; İbn Sahman: (s.64)

[363] Nur: 39-40

suresinin başında münafıklara ateşli ve sulu iki misal, yine R'ad suresinde kalplerde yerleşen hidayet ve ilme sulu ve ateşli iki misal verdiği gibi. Bunların her ikisinden de tekrar etmeye gerek kalmayacak şekilde söz etmiştik. Hamd ve minnet Allah'a aittir. Bu iki misalden birincisine gelince: Bunlar küfürlerine davet eden kafirlerdir. Onlar, hakikatte hiçbir şey üzere olmadıkları halde amel ve itikatlarında bir şey üzere olduklarını zannederler. Bu durumda onların misali, dümdüz arazide uzaktan bir deniz gibi gözüken serap gibidir…" daha sonra şunları söyler: "Onun yanına varınca "**hiçbir şey bulamaz.**" Kafirde böyledir, bir amel işlediğini ve bir şeyler elde ettiğini zanneder. Kıyamet gününde Allah'ın karşısına gelip onu hesaba çektiğinde ve yaptıkları tartışıldığında kabul edilecek hiçbir şeyi olmadığını görür. Ya ihlas olmadığından yada şeriatın yolunda yürümediğinden. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: "**Onların yaptıkları her işin önüne geçtik, böylece onu savrulmuş toz zerreleri kılıverdik."**[364] Burada ise: "**Allah da Onun hesabını tam olarak verir. Allah, hesabı çok seri görendir."** buyurmaktadır.

Bu şekilde Ubey b. K'ab, ibn Abbas, Mücahid, Katade ve diğerlerinden ve Sahihayn'de rivayet olunduğuna göre: "Kıyamet günü Yahudilere şöyle denilir: 'Neye ibadet ediyordunuz?' Yahudiler: 'Bizler Allah'ın oğlu Üzeyir'e ibadet ediyorduk' derler. Cevap olarak onlara: 'Yalan söylediniz, Allah bir evlat edinmemiştir. Ne istiyorsunuz?' Yahudiler: 'Ya rabbi, susadık bize su ver!' derler. 'Görmüyor musunuz?' denilir ve onlara ateş birbirini yiyen serap gibi gösterilir. Oraya koşarlar ve kayıp içine giderler." Bu, mürekkep cahillerin misalidir. Basit olan cehalet ashabına gelince, bunlar, küfrün imamlarını taklit eden, sağır, dilsiz ve akletmeyen çerçöptürler. Onların misali Allahu teala'nın şu buyruğundaki gibidir: **"Engin bir denizdeki karanlıklara benzer."** Katade şöyle der: "Lücciyyin" derin demektir. **"Onun üstünü bir dalga kaplar, onun üstünde bir dalga, onun da üstünde bir bulut vardır. Bir kısmı bir kısmı üzerinde olan karanlıklar; elini çıkardığında onu bile neredeyse göremeyecek."** Yani karanlığın şiddetinden onu göremeyecektir. Bu kendisini kimin güttüğünü ve nereye götürdüğünü bilmeyen cahil, basit ve mukallit kafirin kalbinin misalidir. Bir meselde; bir cahile: Nereye gidiyorsun?' diye sorulur. Cahil: 'Onlarla beraberim'der. 'Nereye gidiyorsunuz?' diye sorulunca da Cahil: 'Bilmiyorum!'der.

Avfi'nin İbn Abbas'tan (radiyallahu anh) naklettiğine göre: **"Onun üstüne bir dalga kaplar"** bununla kalp, kulak ve göz üzerine kaplanan örtüyü kast etmektedir. Bu Allahu teala'nın şu buyruğu gibidir: "**Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinin üzerinde perdeler vardır."**[365] Yine şu ayeti gibidir: "**Şimdi sen, kendi hevasını ilah edinen ve Allah'ın bir ilim üzere kendisini saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği ve gözü üstüne bir perde çektiği kimseyi gördün**

[364] Furkan: 23
[365] Bakara: 7

mü?"[366] Ubeyy b. K'ab "**Bir kısmı bir kısmı üzerinde olan karanlıklar"** ayetiyle ilgili olarak şöyle der: "O beş karanlık arasında dolaşır: Onun sözleri karanlıktır, ilmi karanlıktır, barınağı karanlıktır, çıkış yeri karanlıktır, kıyamet gününde karanlık ateşlerdedir. Suddi ve Rebi b. Enes'te buna benzer açıklamalarda bulunmuşlardır.

Allah kime nur vermemişse onun için bir nur yoktur." Yani Allah kime hidayet etmezse o kimse, cahil, hayrette, helak olucu, şaşkın bir kafirdir. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Allah kimi saptırırsa ona hidayet edecek yoktur."**[367] Bu, müminlerin misalinde söylediklerinin aksinedir: **"Allah nuru ile dilediğini hidayete iletir."** Yüce olan Allah'tan kalplerimize nur vermesini, sağımızı ve solumuz nur kılmasını ve bizleri nur ile yüceltmesini diliyoruz…"[368]

İbn Kayyim tefsirinde şunları söyler: "Bu ayetlerin Âdemoğlunun taifelerini ve yollarını nasıl şekillendirdiğine ve konuyu kapsamlı bir şekilde değerlendirişine bir bak. İnsanlar iki kısımdır: Hakkın, Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah subhanehu ve teala'dan getirdiğinde olduğunu bilen hidayet ve basiret ehli… İkinci kısım: Hevalarına tabi olarak Resulullah'ın getirdiğini bilmemeyi ve nefislerine zulmü bir arada toplayan cehalet ve zulüm ehlidir. Bunlarda kendi aralarında iki kısımdırlar: Birincisi: Cehalet ve dalalet ehli oldukları halde kendilerinin ilim ve hidayet üzere olduklarını zannedenler. Bunlar, mürekkep cehalet ehlidir. Hakkı bilmezler, hakkın ehline düşmanlık ederler ve batılı destekleyip batılı ve ehlini veli edinirler."

Daha sonra ibn Kayyim dalalet ve batıl ehlinin kendilerine faydalı olacağını zannettikleri amelleri ve övündükleri ilimleri olduğunu ve bu ilimlerin onlara bir fayda sağlamayacağını açıklar. Allahu teala'dan başkası için olan bu amelleri Allah kıyamet gününde içecekleri ateşe çevirmiştir. İbn Kayyim şöyle der: "Batıl ehlinin ilimleri ve amelleri böyle olacaktır. İnsanlar haşrolunup, susuzlukları şiddetlendiğinde amelleri serap gibi karşılarında belirir ve onu su sanırlar. Yanına geldiklerinde onun yanında Allah'ı bulurlar. Azap zebanileri onu yakalarlar ve ateş cehennemine naklederler. Allahu Teala şöyle buyurur: **"Bağırsaklarını 'parça parça koparan' kaynar sudan içirilen kimseler"**[369] içmiş oldukları bu su, faydasız olan bu ilimleri ve Allahu teala'dan başkası için olan amelleridir. Allahu Teala onları ateşe çevirmiştir. Yine onların yemekleri "**Onlar için (zehirli olan) dari' dikeninden başka bir yiyecek yoktur. Ne doyurup-semirtir, ne açlıktan korur."**[370]

Bunlar dünyadaki batıl ilimleri ve amelleridir. Yine onları ne semirtecek nede açlıklarını giderecektir. Bunlar Allahu teala'nın haklarında "**De ki: "Davranış (ameller) bakımından en çok hüsrana uğrayacak olanları size haber vereyim mi? Onların,**

---

[366] Casiye: 23
[367] Araf: 186
[368] İbn Kesir: (3/286-287) Daru'l-ciyl
[369] Muhammed: 15
[370] Ğaşiye: 6-7

dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar." [371] buyurduğu kimselerdir. Onlar, Allahu teala'nın şu buyruğunda kast edilenlerdir: "**Onların yaptıkları her işin önüne geçtik, böylece onu savrulmuş toz zerreleri kılıverdik.**"[372] Yine şu buyruğunda kast edilenlerde onlardır: **"Böylece Allah amellerini aleyhlerindeki hasretler halinde kendilerine gösterecektir. Onlar cehennemden çıkmayacaklardır."**[373]

Sonra imam ibn Kayyim cehalet ehlinden ikinci bir fırka olduğundan bahseder ki bunlar cehalete batmışlardır. Onların, davarların ve hayvanların konumunda olduğu hükmüne varır. Bize onları tanıtırken bilinç üzere amel etmeyen ve babalarının taklitçileri olduklarını bildirir.

Şöyle der: "Bu sınıfın ikinci kısmı: Karanlıklar ashabıdır. Bunlar cehalete batan kimselerdir. Öyle ki cahillikleri onları her taraftan kuşatmıştır. Bu nedenle onlar hayvanların mesabesindedirler hatta onlar yol bakımından daha da aşağıdırlar. Bunların işlemiş oldukları amelleri bir bilinç üzere değildir bilakis yalnızca taklit ve Allahu teala'dan bir nur olmadan babalarına tabi olmadır."

Daha sonra imam ibn Kayyim bizlere, bunun iki sınıf insana uyum sağladığını açıklamaktadır. Birincisi: Bidat ve dalalet ehli. İkincisi: Emrettiğinin hilafına Allahu teala'ya ibadet eden şirk ehlidir. Hatta hiç kimse asli kafirleri kapsadığına dair bir delil getiremez. Şöyle der: "Ne kadar harika bir benzetme! Dalalet ve bidat ehlinin haline ve Allah subhanehu ve teala'ya, Resulünü gönderdiği şekle ve indirdiği kitabına zıt bir şekilde ibadet edenlerin haline ne kadar da uyum sağlamaktadır. Bu, onların batıl amellerinin ve fasit ilimlerinin ve akidelerinin benzetilmesidir."

Sonra Allahu teala'nın **"Ve yanında Allah'ı bulur. (Allah da) Onun hesabını tam olarak verir."** ayetini tefsir ederken şunları söyler: "Bu, hidayet üzere olduğunu zanneden dalalet ehlinin misalidir."

Yine şöyle söyler: "Bundan maksat, kafirlerin hallerinin türlerini belirlemekte olabilir. Birinci misalin ashabı: Bir bilinç ve basiret üzere değil de bilakis cehalet ve selefleri hakkında hüsnü zan ile amel edenlerdir. Onlar bu yaptıklarıyla iyi ameller işlediklerini sanırlar. İkinci misalin ashabı ise: Dalaleti hidayetten üstün görenler ve batılı hakka tercih edip hakkı gördükten sonra ona karşı kör olanlar ve bildikten sonra onu inkar edenlerdir. Bu, gazaba uğrayanların halidir." Sonra daha açıklık getirerek şunları söyler: "İki misalden birincisi; fayda vermeyen batıl amel ashabı içindir. İkinci misal ise; fayda vermeyen ilim ve batıl itikatlar ashabı içindir. Bunların her ikisi de hidayete ve hak dinine zıttırlar."

Allahu teala'nın kafirleri iki kısma ayırdığı, birinci kısmın; cehalet ve öncekilere hüsnü zandan kaynaklanan küfür olduğunu ve bu cehaletleri ve seleflerine olan

---

[371] Kehf: 103-104
[372] Furkan: 23
[373] Bakara: 167

hüsnü zanları ile birlikte amellerini savrulmuş olarak bulacaklarını, ikinci kısmın ise; bilinçli bir şekilde hakkı bilmesinden sonra batılı tercih ile olan küfür olduğu hakkındaki sözleri ne kadar da açıktır. Ayetlerle ilgili yorumları imamın şu sözleri ile bitiriyoruz: "Akıllı kimse her iki fırkanın hallerini düşünsün ve aralarını ve iki misali birbiri ile uyuştursun ve Kuran'ın yüceliğini ve azametini görsün. "**Çünkü O, Hüküm ve hikmet sahibi, çok övülen (Allah)tan indirilmedir."**[374]-[375]

Yedinci delil:

"Hayır; dediler ki: "Gerçekten atalarımızı bir ümmet üzerinde bulduk ve doğrusu biz onların izleri (eserleri) üstünde doğru olana (hidayete) yönelmiş (kimse)leriz."[376]

Bu ayetin delil getirilme yönü: Müşrikler resullerine batıl bir iddia ile, şirk işlemelerinde babalarını ve ecdatlarını taklit ettiklerini delil getirdiler ve bunu tevhid davetini bilmemelerine bir mazeret saydılar. Ancak Allah tebareke ve teala onların bu taklit ve cehalet mazeretlerini kabul etmedi. Allahu teala'nın bu anlamda buyurduğu diğer ayetleri gibi: **Onlara; "Allah'ın indirdiklerine uyun" denildiğinde, derler ki; "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız." Şayet şeytan, onları çılgınca yanan ateşin azabına çağırmışsa da mı (buna uyacaklar)?"[377]**

Ne zaman onlara: "Allah'ın indirdiklerine uyun" denilse, onlar: "Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye (geleneğe) uyarız" derler. (Peki) Ya atalarının aklı bir şeye ermez ve doğru yolu da bulamamış idiyseler?"[378]

"Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve elçiye gelin" denildiğinde, "Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter" derler. (Peki,) Ya ataları bir şey bilmiyor ve hidayete ermiyor idilerse?"[379]

Müfessirler bu ayetlerle, mukallit ve tevhidin cahilinin taklitlerinin ve cehaletlerinin mazeret olarak kabul edilmeyeceğine delil getirmişlerdir. Bu ise kafir ve müşriklerden tevhidi bilmeyen herkesi kapsar, haklarında nazil olduğu kimselere has değildir. İtibar lafzın umumluğunadır iniş sebebinin özelliğine göre değil. İşte alimlerin buna delalet eden sözleri:

Kurtubi (rahimehullah) taklitten söz ederken şunları söyler: **"Bizden önce ancak atalarımız şirk koşmuştu, biz ise onlardan sonra gelme bir kuşağız; işleri batıl olanların yaptıklarından dolayı bizi helak mi edeceksin?" dememeniz için."[380]** Sen bunu yapmazsın anlamındadır. Tevhidde mukallidin bir özrü yoktur."[381]

---

[374] Fussilet: 42
[375] Et-Tefsiru'l-Kayyim: (s.379-388)
[376] Zuhruf: 22
[377] Lokman: 21
[378] Bakara: 170
[379] Maide: 104
[380] Araf: 173
[381] Kurtubi: (3/2755)

Ebu Butayn en-Necdi (rahimehullah), alimlerin bu ayet ile tevhidde taklidin ve cehaletle mazur olmanın geçersizliğine delil getirmelerini naklederken şunları söyler: "Alimler bu ayet ile Allah'ın bilinmesinde ve risalette taklidin caiz olmadığına delil getirmişlerdir. Allah subhanehu ve teala'nın hücceti –Allah'ın hüccet ve beyyinelerini anlamasalar da- resullerini göndermesi ile kaim olmuştur."[382]

İmam Beydavi (rahimehullah) ayetin tefsirinde şunları söyler: **"Biz onların izleri (eserleri) üstünde doğru olana (hidayete) yönelmiş (kimse)leriz."** "Ayet, Resulullah'a bir tesellidir ve bu tür konularda taklidin eski bir sapıklık olduğuna ve onların eskilerinin de bir dayanakları bulunmadığına delalet etmektedir."[383] Başka bir yerde ise şöyle der: **"Derler ki; "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız."** "Bu ayet, asıllarda taklidin açık bir şekilde men edilmesini ifade etmektedir."[384]

Sekizinci delil:

Allahu teala şöyle buyuruyor: "**Öyleyse (bütün bunları) bile bile Allah'a eşler koşmayın."**[385]

Beydavi (rahimehullah) bu ayetin tefsirinde şunları söyler: "Buna binaen ayetten maksat, kınama ve yermedir hükmü sınırlama ve takyit değildir. Zira alim ve öğrenme imkanına sahip olan cahil teklifte birdirler. İki ayetin içeriği: Allah'a ibadeti emir ve Ona şirk koşmayı nehiydir. Yine illetin ve gerekçenin ne olduğuna işaret ve ibadetin gerekliliğinin nedenin, rububiyet üzerine tertip edildiğini bildirmektedir."[386]

İmam Şevkani (rahimehullah) bu ayet ile, hüccetleri kullanmanın, taklidin, babalara ve ecdada tabi olmanın terk edilmesinin vacipliğine delil getirmesinde ve bunu şirk olan şerikler edinme olduğundan söz ederken tefsirinde şunları söyler: **"Öyleyse bile bile"** cümlesi hal cümlesidir. Hitap kafirlere ve münafıklaradır. Eğer **"Fakat onlar bilmezler" "Lakin onlar anlamazlar" "Onlar hidayet üzere değillerdir"** gibi ayetlerde bunun zıddını vasıflamasıyla birlikte, nasıl olurda burada onları ilim ile vasıflamıştır?' denilirse, şöyle cevap verilir: Maksat onların cahilliklerinin ve bilinçli olmamalarının bunu kapsamamasıdır. Yani onların Allahu teala'nın nimet veren olduğunu, diğerlerinin olmadığını bilmeleridir. Zira onlar bunu biliyorlar ve inkâr etmiyorlardı. Bunu, Allahu teala onlardan birçok ayette aktarmıştır. Şöyle de denilebilir: Maksat, eğer düşünüp bakarsanız, sizler kuvvet ve imkânı ile Allah'ın birliğini bileceksinizdir. Burada, hüccetleri kullanmanın ve taklidi terk etmenin vacipliğine delil vardır. İbn Furek (rahimehullah) şöyle der: '-Cehaletin kalkması anlamına gelen- ilimden sonra Allah'a ortaklar koşmaktasınız. "T'alemun"un mefulunun hazf olunmasının nedeni,

---

[382] El-İntisar li hizbillahi'l-Muvahhidin: (s.44)
[383] Tefsiru'l-Beydavi: (2/406)
[384] Tefsiru'l-Beydavi: (2/255)
[385] Bakara: 22
[386] Tefsiru'l-Beydavi: (1/47)

onların tevhidi gerektiren ilimlerinin tek bir türden oluşmadığını ifade etmek içindir.”[387]

Farklı delillerin tefsirlerinde âlimlerin sözleri:

Allahu teala’nın Yusuf suresindeki şu buyruğuyla ilgili olarak imam ibn Kesir (rahimehullah) şunları söyler: **“Fakat insanların çoğu bilmezler.”**[388] Yani bundan dolayı onların birçoğu müşrikler olmuşlardır.”[389]

Kasimi’nin tefsirindeki naklinde ibn Kesir, Allahu teala’nın şu ayeti ile ilgili olarak şunları söyler: **Kıyamet-saatinin kopacağı gün, suçlu-günahkârlar, tek bir saatin dışında (dünya hayatı) yaşamadıklarına and içerler. İşte onlar böyle çevriliyorlardı.”[390]**

İbn Kesir (rahimehullah) şöyle der: “Allahu teala hem dünyada hemde ahirette kafirlerin cahilliklerini haber vermektedir. Dünyada, putlara tapmakta yaptıklarını yaptılar. Ahirette ise yine büyük bir cehaletleri olacaktır. Bu cehaletlerinden birisi de dünyada bir saatin dışında kalmadıklarına dair Allah’a yemin etmeleridir. Bununla amaçları, onlara hüccetin kaim olmadığı ve mazeretlerinin kalkması için yeterli zamanları olmadığını belirtmektir. Şihab şöyle der: Allahu teala’nın **“İşte onlar böyle çevriliyorlardı”** buyruğundan maksat, yalanda ve ilmin gereğine dönmemede onların halinin bir benzetmesidir. Zira onların işleri cehalete ve batıla dayanmaktadır…”[391]

Yine Kasimi (rahimehullah) şöyle der: “**Ancak siz bilmiyordunuz."[392]** Yani hakkı aramada ve ona tabi olmadaki gevşekliğinizden dolayı bu size haktır. **Artık o gün, zulmedenlerin mazeretleri bir yarar sağlamayacaktır.”[393]** Yani şirkde veya rububiyeti yada risaleti inkarda veya iman edilmesi vacip olan bir şeyde **“Mazeretleri”** yani cahillik üzere kafir olmaları. Çünkü bu onu gidermedeki gevşekliklerinden veya inatlarından kaynaklanmıştır.”[394]

Kasimi bu manayı başka bir kere daha onaylayarak Allahu teala’nın “**İşte Allah, bilmeyenlerin kalblerini böyle mühürler. “[395]** buyruğunun tefsirinde şunları söyler: “Yani ilmi talep etmiyorlar ve hakkı aramıyorlar. Bilakis itikat ettikleri hurafelerde ve uydurdukları saçmalıklarında ısrar ediyorlar. Zira mürekkep cehalet hakkın idrak

---

[387] Fethu’l-Kadir; imam Şevkani: (1/50)
[388] Yusuf: 40
[389] İbn Kesir: (2/569)
[390] Rum: 55
[391] El-Kasimi: (13/190)
[392] Rum: 56
[393] Rum: 57
[394] Kasimi: (13/190)
[395] Rum: 59

edilmesini engeller ve doğru olanı yalanlamaya sevk eder. Ebu Suud'da bu açıklamada bulunmuştur."[396]

Kasimi aynı manayı Yusuf suresinde şu ayetin tefsirinde de söyler: **Hüküm, yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru olan din işte budur, ancak insanların çoğu bilmezler."**[397] **"Hüküm yalnızca Allah'ındır."** Yani ibadet ve din emirlerinde. Çünkü Malik olan odur. İbadet bir emir olduğundan ibadete hükmetmemiştir. **"O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir."** çünkü ibadet boyun eğmenin en üst derecesidir. Buna ancak en yüce olan layıktır. **"Budur"** yani Allah'ın azametine delalet eden tevhid. Öyle ki, onda ondan başkası ona ortak değildir. **"Dosdoğru din"** dosdoğru ve sabit olan hak. "**Ancak insanların çoğu bilmezler."** Yani cehaletlerinden dolayı. Bundan dolayı onların çoğunluğu müşriktirler."[398]

Kasimi Allahu teala'nın "**Allah, bir topluluğa hidayet verdikten sonra, korkup-sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar, onları sapıklığa sürükleyecek değildir. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir."**[399] ayetini tefsir ederken şunları söyler: "Bu, geçen müşriklerden ayrılmanın, onlardan beri olunmanın ve onlara istiğfarın terk edilmesinin bir pekiştirilmesi ve tamamlamasıdır. Bu, onlara kelimenin hak olmasından dolayıdır. Öyle ki, sakınacakları şeyleri onlara tebliğ etmesi ve onları dosdoğru olan yola iletmesi ile hüccet onlara kaim olmuştur. Onlar ondan saptılar Allah'ta onları saptırdı ve Onun cezasına müstahak oldular."[400]

"el-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef" kitabının yazarı bu ayet ile cehaletin hem amellerde hem de itikatlarda özür olacağına delil getirmiştir. Şöyle diyor: "Hiç kimse bunun ameli ve şer'i konularda olduğunu, itikatlarda ise özür olmayacağını zannetmesin. Çünkü daha önceki naklettiklerimiz kesin bir şekilde, cehaletin mazeret oluşunun muteber şer'i asıllardan olduğuna delalet etmektedir. Allah subhanehu ve teala, hüccet ikame olunana ve inat edene dek hiç kimseye azap etmemesi ile kendisine metihte bulunmuştur."

Kitabın yazarı birkaç konudan gafil kalmıştır: Birincisi: İbn Kesir, Âlusi ve ibn Cerir'in sözlerinde geçen hüccet ikamesinin manasını hatalı anlamasıdır. Hüccetin ikamesinin manasını, onu şüphelerini giderecek bir şahıstan öğrenmesi ve bundan sonra ona inat etmesi olarak zannetmiştir. İşin hakikati ise böyle değildir. Zira hüccet zahir olan meselelerde resullerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesi iledir. Kime risalet ve Kuran ulaşır ve sonra onu öğrenmede ihmalkâr davranır ve ihmalkarlığı ve i'radı sebebiyle cehaletinden dolayı şirke düşerse bu kimsenin cehaleti özür değildir.

---

[396] Kasimi: (3/191)
[397] Yusuf: 40
[398] Tefsiru'l-Kasimi: (9/226) Beyrut; tahkik; Muhammed Fuad Abdulbaki.
[399] Tevbe: 115
[400] Tefsiru'l-Kasimi: (8/343)

İkinci konu: "Bu, ameli, şer'i ve itikadi meselelerdedir" sözünde buna güvenilir alimlerin sözlerinden muteber hiçbir delil nakletmemiştir. Zahir ve hafi meselelerin birbirinden ayrılması bölümünde, zahir ve hafi meselelerin birbirinden ayrılacağına dair her mezhepten alimlerin sözlerini nakletmiştik. "Ona inat edecek" sözüne gelince, bu yeni Iraki bir şüphedir. Allah'a hamd olsun önceki alimler Iraki'ye reddiye vermişlerdir. Küfür hükmünün inatçı kimseyle sınırlandırılması ve cahilin ondan çıkartılması, Yahudi ve Hıristiyanların tekfir edilmemesini gerektirecek çirkin ve batıl bir mezheptir.

Bu görüşü reddederken Ebu Butayn şunları söyler: "Küfür ve riddet hükmü, bilgi ve ilimle birlikte inat edenle sınırlı değildir. Bizler inatçıyı ancak 'Ben bunun hak olduğunu biliyorum fakat ona bağlanmıyor ve onu söylemiyorum' demesi ile bilebiliriz. Bu vasıfta bir sınıf ise neredeyse yoktur."[401]

Üçüncüsü: Ayetin menatı, delil getirmiş olduğu cehalet ile mazeret olunması ile uyuşmamaktadır. Çünkü ayet, müşriklere istiğfarın yasaklanması ile ilgili Kuran'dan bir şeyin inmediği bir kavim hakkında nazil olmuştur. Onlar, cehalet, hata veya tevilden dolayı Allah'ın kitabından bir nassa muhalif olmamışlardır. Bilakis hakkında sukut edilen bir iş yapmışlardır. Bu, delil getirmiş olduğu ibn Cerir'in açıklamasıdır. Şöyle der: "Emrolunmayan ve yasaklanmayan kimse, emrolunmadığı ve yasaklanmadığı bu işte ne itaatkâr olur nede isyankâr." Acaba Allah'ın kitabının başından sonuna kadar resullerinin lisanı ile sakındırdığı ve nehyettiği ve hakkında "**Senden önce gönderdiğimiz elçilerimizden sor: Biz, Rahman (olan Allah)ın dışında tapılacak birtakım ilahlar kıldık mı?"**[402] buyrulan şirk, hakkında sukut edilen ve Allah'ın helalliğine veya haramlığına dair bir şey indirmediği bir mesele ile eşit midir? Kuşkusuz Allahu teala insanlara, sakınması gerekenleri beyan etmiştir. Öyle ki, resulün onlara sakınacakları şeyleri tebliğ etmesiyle ve onlarında bu resulün onlara gösterdiğinden yüz çevirmeleriyle, onlara hücceti ikame etmiştir. Ne zaman ondan yüz çevirip saptılar, Allah'ta onları saptırdı ve Onun cezasına müstahak oldular. Özetle, ayet itikatlarda ve amellerde cehalet ile mazeret olunması meselesi ile uyuşmamaktadır. Ayetin konusu, haramlığına dair Allahu teala'nın bir beyanı gelmeden önce hakkında sukut edilen bir fiili işleyen kimsenin özürlü olunmasıdır.[403]

Kuran alimi Muhammed Emin eş-Şenkiti (rahimehullah), -ulaştığında mazeretin önünü kesici hüccet olan- şer'i nassın nüzulünden ve gelmesinden önce, kişinin fiili ile sorumlu tutulmayacağına delalet eden ayetlerden bahsederken şunları söyler: "Bu konudaki en açık ayetlerden birisi de Allahu teala'nı şu buyruğudur: "**Allah, bir topluluğa hidayet verdikten sonra, korkup-sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar, onları sapıklığa sürükleyecek değildir. Şüphesiz Allah, her şeyi**

[401] Ed-Durerus-seniyye: (9/241)
[402] Zuhruf: 45
[403] Kitabın, ayrımın sabit oluşu bölümüne ve hüccetin ikamesi ile hüccetin anlaşılmasının farklı şeyler olmasıyla ilgili bölümlerine müracaat edilebilir.

bilendir."[404] Çünkü onlar müşrik ölülerine istiğfar dilediklerinde, Allahu teala'nın şu ayeti nazil olmuştur: **"Müşrikler için bağışlanma dilemeleri peygambere ve iman edenlere yaraşmaz."**[405] Bunun üzerine müşriklere istiğfarda bulunmalarından dolayı pişman olmuşlardır ve Allahu teala bu ayeti ile, yapmış oldukları istiğfarın, haramlık hükmü nazil olmadan, -eşyaların aslen mubah olması üzerine- onlara bir günah olmayacağını beyan etmiştir."[406]

Birisi, bu ayetlerin asli kafirler hakkında olduğunu söylerse, deriz ki: büyük alimlerin de belirttiği üzere; İtibar lafzın umumluğunadır, sebebin hususluğuna değil. Necid davet alimleri, bu ve emsali ayetlerle, kabre tapanlar ve diğerleri olmak üzere şirk ehlinden olan cahilin mazur olmayacağına delil getirmişlerdir. Yine bunun emsali ayetlerle şeyh Abdulaziz b. Baz'da fetvalarında bu konuya delil getirmiştir.[407]

---

[404] Tevbe: 115

[405] Tevbe: 113

[406] Muzekkiretu usulu'l-Fıkh: (s.19)

[407] Büyük alimlerin bu ayetlerle delil getirmeleri ile ilgili olarak şu kitaplara müracaat edilebilir: "Ed-Durerus-seniyye" kitabu'l-murted, s.125-336-367-392, "Mecmuur-resail en-necdiyye, Reşit Rıza'nın tahkiki ile: (4/523) "Fetava şeyh b. Baz: (2/585-592)

YEDİNCİ FASIL

ZAHİR OLAN MESELELERDE CEHALETİN MAZERET OLMAYAŞIYLA İLGİLİ BÜYÜK ÂLİMLERİN SÖZLERİ

BİRİNCİ BÖLÜM
HANEFİ ÂLİMLERİNİN NASSLARI

İKİNCİ BÖLÜM

MALİKİ ÂLİMLERİNİN NASSLARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAFİİ ÂLİMLERİNİN NASSLARI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HANBELÎ ÂLİMLERİNİN NASSLARI

BEŞİNCİ BÖLÜM

NECİD DAVET İMAMLARININ SÖZLERİ

ALTINCI BÖLÜM

MÜÇTEHİT İMAMLARIN NASSLARI

YEDİNCİ BÖLÜM

MÜTEAAHHİR ÂLİMLERİN SÖZLERİ

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÖNEMLİ BİR EK

YEDİNCİ FASIL
ZAHİR OLAN MESELELERDE CEHALETİN MAZERET OLMAYAŞIYLA İLGİLİ BÜYÜK ÂLİMLERİN SÖZLERİ

Kitabın ikinci faslında zahir olan meseleler altına girenler ve hafi olan meseleler altına girenler geçmişti ve orada cehalet özrü meselesinde zahir olan meseleler ile hafi olan meselelerin birbirinden ayrılmasının sabitliği ile ilgili büyük imamların sözlerini nakletmiştik. Sonra dördüncü fasılda zahir olan meselelerde hüccetin ikame olunma şekli ve hafi olan meselelerde hüccetin ikame olunma şekli ve hüccetin kıyamı ile hüccetin anlaşılması arasındaki farkı beyan ettik ve bu konudaki büyük imamların sözlerini naklettik.

Bu fasılda ise müstakil olarak her mezhepten büyük âlimlerden, zahir olan meselelerde cehaletin özür olmadığına dair sözler zikredeceğiz. Büyük âlimlerden naklolunan bu sözlerin, araştırmanın başında zikrettiğimiz kaidelerle bağlantısı vardır, hatta bizzat bu kaideleri içerip onlara delalet etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
HANEFİ ÂLİMLERİNİN SÖZLERİ

1- İmam Ebu Hanife (rahimehullah) şöyle der: “Yaratıcısını bilmesinde hiç kimse için cehalet özür değildir. Çünkü tüm mahlûkat üzerine vacip olan; -yeryüzünün ve gökyüzünün nasıl yaratıldığını ve Allahu teala’nın diğer yarattıklarını görmesi nedeniyle- rabbini bilmesi ve birlemesidir. Farzlara gelince; onu bilmeyen ve tebliğin ulaşmadığı kimseye hükmi hüccet ikame olmamıştır.”[408]

Daha öncede aktardığımız üzere imam Ebu Hanife cehalet ile mazur olunmamasında yalnızca rububiyet tevhidini kast etmemektedir. Onun sözünün zahiri, rububiyet tevhidi olsun ulûhiyet tevhidi olsun tevhidin tüm türlerini kapsadığıdır. Bu, ileride Ebu Hanife’nin mezhebinin ashabından aktarılan nakillerde de açığa çıkacaktır. Zira onlarda, İslam dininde bilinmesi zorunlu olan zahiri meselelerde, cehalet ile özürlü olunmamasında imamın kanaatinin aynısını benimsemişlerdir.

2- Hafız ibn Kesir’in talebesi Sadreddin el-Konevi el-Hanefi şöyle der: “Eğer itikat etmeden kendi rızası ile küfür kelimesini telaffuz etse kafir olur. Çünkü hükmüne razı olmasa da bunu işlemesiyle bundan razı olmuştur. Bu, onunla

---

[408] Bedaius-senai; Kasani: (9/4378) el-Fıkhu’l-Ekber, şerhi Ali El-Kari: (s.7)

şakalaşan gibidir. Zira bu kimse de kâfir olur ve cehaleti ile mazur değildir. Bu, âlimlerin -bazısı hariç- geneline göre böyledir."[409]

3- Hanefi âlimlerinin imamlarından "Minhacu'l-Musallin" adlı eserin sahibinin cehaletin özür olmayışıyla ilgili sözlerini Ali el-Kari'nin nakledişi ve onaylayışı: Ali el-Kari şöyle der: "Minhacu'l-Musallin'de bazı meseleler gördüm. Onlardan bazıları: 'Cahil, eğer küfür kelimesi söyler ve bunun küfür olduğunu bilmezse, bazıları şöyle der: Kâfir olmaz ve cehaleti ile mazur olur. Bazıları da şöyle der: Kâfir olur.' Yine bu meselelerden: 'Eğer küfür lafzı söyler ve bunun küfür olduğunu bilmezse ve bunu kendi ihtiyarı ile söylerse, bazılarının aksine âlimlerin geneline göre kâfir olur ve cehaleti ile mazur olmaz."[410]

4- Ebu Hanife mezhebinin âlimlerinden el-Muhid kitabının sahibi ve el-Havi kitabının sahibi şöyle der (Şeyh Ali el-Kari bu iki imamdan nakille şunları söyler): "el-Muhid, el-Havi ve el-Hulasa'da 'Kim ben inkârcıyım derse kafir olur. El-Muhid ve le-Havi'de ise: 'Eğer bunun küfür olduğunu bilmiyordum derse bununla mazur olmaz. Yani zahir ile hüküm verilmesinde. Sırları en iyi bilen Allahu teala'dır."[411]

5- İmam Ebu Hanife'nin mezhebinin âlimlerinden "Mecmeu'l-Fetava" adlı eserin sahibinin sözleri. Şöyle der: "Eğer küfür kelimesi konuşursa kafir olur. Ve bir topluluk ondan bunu kabul ederlerse onlarda kafir olurlar ve cehaletleri ile mazur olmazlar."[412]

6- Şeyh Ali el-Kari el-Hanefi, dinde bilinmesi zorunlu olan zahiri meselelerde Hanefilere göre cehaletin mazeret olmayacağını tercih eder ve bazılarının cehaletin özür olacağı yönündeki görüşlerini naklettikten sonra cehaletin mazeret olmayışının, Hanefi mezhebinde tercih edilen görüş olduğunu açıklayarak şunları söyler: "Sonra bilmelisin ki, manasını bilerek ama itikat etmeyerek ve ikrah olmadan kendi rızası ile bir küfür kelimesi söylediğinde tercih edilen görüşe binaen küfrüne hükmolunur. Bu bazılarının imanın tasdik ve ikrarın birleşimi olduğunu ve küfür kelimesinin icra edilmesiyle ikrarın inkara dönüşeceği görüşüne dayanır. Eğer bir kelime söyler ve bunun küfür kelimesi olduğunu bilmezse, Kadi Han fetvalarında, tercihte bulunmadan ihtilafı naklederek şöyle der: 'Bir görüşe göre cehaleti ile mazur olduğundan kafir olmayacağı söylenmiştir. Başka bir görüşe göre ise kafir olacağı ve cehaleti ile mazur olmayacağı söylenmiştir.' Ben derim ki, (söz Ali el-Kari'ye aittir): Zahir olan birinci görüştür. Ancak dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerden olursa bu durumda kafir olur ve cehaleti ile mazur olmaz."[413]

---

[409] Şerhu'l-Fıkhu'l-Ekber; molla Ali El-Kari: (s.241)

[410] El-Fıkhu'l-Ekber: (s.292) Hicri 8. Asırda Hanefi alimlerinden şeyh Ömer b. Muhammed b. Avd es-Senami şöyle der: "Kim küfür lafzı olduğunu bildiği halde inanarak küfür lafzını söylerse kafir olur. Eğer itikat etmezse veya küfür lafzı olduğunu bilir fakat bunu kendi ihtiyarı ile söylerse alimlerin geneli yanında kafir olur ve cehaleti ile mazur olmaz." "Nisabu'l-İhtisab; Senami: (s.193) Daru'l-Vatan

[411] Şerhuş-Şifa; imam Ali el-Kari el-Hanefi: (2/429) Daru'l-Baz, Beyrut.

[412] Şerhuş-şifa: (2/453)

[413] Şerhu fıkhu'l-Ekber: (s.244-245)

7- Hanefi alimlerinden “Dureru’l-Bihar” adlı kitabın sahibinin sözleri: “Eğer küfür lafzı olduğuna itikat etmez veya bilmez fakat bunu kendi ihtiyarı ile söylerse alimlerin geneli yanında kafir olur ve cehaleti ile mazur olmaz.”[414]

8- Hanefi imamlarından nakille şeyh ibn Hacer el-Heytemi şunları söyler: “Kim küfür kelimesi telaffuz ederse kafir olur. Küfür olduğuna itikat etmese bile. Ve cehaleti ile de mazur olmaz. Yine ona gülen veya onu hoş karşılayan veya ondan razı olan da kafir olur.”[415] Şeyh ibn Hacer’in Hanefilerin sözlerini sınırlayan açıklamalarını inşallah ileride zikredeceğiz.

9- Şeyh molla Ali el-Kari (rahimehullah) Şifa şerhinde, kadı İyad’ın (rahimehullah) şu sözlerini açıklarken söyledikleri: “Çünkü hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur olmaz.” İmam Ali el-Kari bu ibareyi açıklarken şunları söyler:

“Çünkü Allahu teala’nın zatının ve sıfatlarının ve nebileri ile alakalı konuların icmal yerinde icmali kemal yerinde ise tafsili olarak bilinmesi farzdır. Evet, manasını bilip itikat etmeden bir kelime telaffuz ettiğinde ve ikrah halinde olmayıp kendi rızası ile bunu söylediğinde bu kimsenin küfrüne hükmolunur. Bu bazılarının, imanın tasdik ve ikrarın bütünü olduğunu tercihi üzeredir. Bu kelimeyi söylemesiyle ikrar inkâra dönüşür…” sonra Kadı Han’ın naklettiği ihtilafı getirir ve sonunda cehalet ile özrü tercih ederek ve kayıtlayarak şunları söyler: “Zahir olan birinci görüştür. Ancak dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerden olursa bu durumda kafir olur ve cehaleti ile mazur olmaz.”[416]

10- Hicaz bölgesi kadılar başkanı faziletli şeyh Abdullah b. Hasan Âli şeyh’in sözleri. Zahir olan meselelerde cehalet ile mazur olunmayacağı meselesiyle ilgili Hanefilerden ve diğerlerinden büyük imamların sözlerini naklederken, onların sözleri ile delil getirip onaylayarak şunları söyler: “Şirkin hükmü Allahu teala’nın şu buyruğunda zikrolunmuştur: **“Kuşkusuz Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz.”**[417] Bundaki ebedi helak, gizli bir konu değildir. Bunun nedeni ise cehalet, Kuran’ı düşünmek ve manalarını fehmetmekten yüz çevirmekten başkası değildir. Kim kendisi için bu helakten razı olursa, cehaleti ve rabbinin ayetlerini anlamaktan yüz çevirmede ısrar etsin. Fakat ileride Allah’ın dinindeki ihmalkârlığından pişmanla ellerini ısıracaktır. Allahu teala şöyle buyuruyor: “**O gün, zulmeden, ellerini (hınçla) ısırarak (şöyle) der: "Ah keşke, elçiyle birlikte bir yol edinmiş olsaydım. Vah yazıklar bana, ne olurdu da filanı dost edinmeseydim."** [418] Bu ayeti kerimeden anlaşılmaktadır ki, Kuran’ın cahili olmak, Allah katında özür olmaya elverişli değildir. Çünkü zikirden sapmanın anlamı; Kuran’ı anlamaktan yüz çevirmektir. Malumdur ki ondan yüz çeviren cahildir. Allah subhanehu, onun zalim olduğuna hükmetmiştir.

---

[414] Mecmeu’l-Enhur şerhi multeka’l-Ebhur: (s.696) kitabur-ridde.
[415] El-İlam bi kavadii’l-islam: (s.40) ibn Hacer el-Heytemi eş-Şafii, Daruş-ş’ab.
[416] Şerhuş-şifa: (2/429)
[417] Nisa: 48
[418] Furkan: 27-28

Kitabı anlamayı ve onunla amel etmeyi terk etmesinden dolayı ileride pişman olacaktır. Cahilin sorumlu tutulacağına birçok ayet delalet etmektedir. Bunlardan birisi de şu ayettir: **"İçinizden kim bir cehalet sonucu bir kötülük işler sonra tevbe eder ve (kendini) ıslah ederse şüphesiz, O, bağışlayandır, esirgeyendir."**[419]

ibn Cerir (rahimehullah) bu ayetin tefsiri ile ilgili şunları söyler: "Sizden kim bir günah işler ve günah işlediğini bilmezse, sonra tövbe edip kendisini ıslah ederse; tövbe edip ona yöneldiğinde, amelini Allah'a itaate döndürüp onun benzerine bir daha dönmeyi terk ettiğinde, bununla birlikte gevşekliğinden pişmanlık duyduğunda; kuşkusuz Allah günahlarını bağışlayandır. **"Rahmetlidir"** günahından tövbe etmesinden sonra tövbe edeni cezalandırmaktan…"

Bu ayetin gereğince, cahil kimsenin işlediği çirkinlikten dolayı cezalandırılacağı açığa çıkmaktadır. Çirkinliğin en büyüğü ise, Allahu teala'nın, dininin meselelerinden öğrenilmesini vacip kıldıklarını öğrenmekten yüz çevirmektir. Bu nedenle Allahu teala şu buyruğu ile bu kimsenin hayvandan daha sapık olduğu hükmünü vermiştir: **Yoksa sen, onların çoğunu (söz) işitir ya da aklını kullanır mı sayıyorsun? Onlar, ancak hayvanlar gibidirler; hayır, onlar yol bakımından daha şaşkın (ve aşağı) dırlar."**[420] Eğer cehalet özür olmuş olsaydı ona bu hükümde bulunmazdı. Allah subhanehu, cahili, sıfatlarını belirttiği Rahman'ın kulları zümresinden çıkarmıştır:

Teshilu'l-Vusul (s.315) adlı kitapta şöyle der:

Birincisi: Ahirette özür olmayan batıl cehalet; kafirin cehaleti gibi.

İkincisi: Özür olmayan fakat birincisinden daha aşağı derecede olan cehalet; Mutezile'nin Allahu teala'nın sıfatlarını, Allahu teala'nın görülmesini ve büyük günah ehline şefaati inkârlarındaki cehaletleri gibi.

Üçüncüsü: Özür olabilecek cehalet; sahih içtihat yerindeki cehalet gibi. Bu, kitaba, sünnete ve icmaya muhalif olmayandır.

Dördüncüsü: Bize hiç hicret etmeyen bir müslümanın daru'l-harpteki cehaleti; bu kimsenin şeriatları bilmemesi özür sayılır. Daru'l-islam'da Müslüman olan kimse bundan farklıdır. Zira bu kimsenin namazlarını yerine getirmesi –vacipliğini bilmese bile- üzerine bir vaciptir. Çünkü sorma imkânına sahiptir. Sormayı terk etmesi ise ondan bir ihmalkârlıktır ve buda mazeret olmaz…"

Hadimi "Menafiud-dekaik" (s.292) kitabında şöyle der: "Cehalet, ya ahirette özür olmaya elverişli olmayan bir cehalettir. Örneğin Allahu teala'yı, vahdaniyetini, kemal sıfatlarını ve Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) peygamberliğini inkâr eden kafirin cehaleti gibi. Yada bunun benzeri olarak özür olmayan başka bir cehalet; bunun nedeni ise birincisinden daha aşağıdadır. Çünkü bu cehalet fasit bir tevilden kaynaklanmaktadır. Bunun birçok misali bulunmaktadır: örneğin heva sahibinin yani bidat ehlinin cehaleti, yine felsefeciler ve mutezilelerin Allahu teala'nın sıfatlarını

[419] Enam: 54
[420] Furkan: 44

inkârı gibi yine cesetlerin haşrolunmasını veya Allahu teala'nın kendi ihtiyarı ile fail olduğunu inkar edenler gibi…"

İbn Hacer "el-ilam" adlı kitabında bazı Hanefilerden nakilde bulunarak şunları söyler: "Kuşkusuz kim küfür kelimesini söylerse kafir olur. Küfür olduğuna itikat etmese bile. Ve cehaleti ile mazur olmaz."

Şeyh Abdullah, bu nakillerin imam Ebu Hanife'nin fıkhında mutemet kitapların sahiplerine ait olduğunu, hatta mezheplerinin temelinde dayandıkları, Hanefilerin kaynak kitapları olduğunu açıklar. Bunu şu sözleri ile ifade eder: "Buna benzer açıklamalar, Hanefilerin birçok temel kitaplarında bulunmaktadır."[421]

Cehaletin mazeret olmayışı meselesinde Hanefi mezhebinden nakilde bulunurken itimat ettiğimiz kitapları bilmek için "et-Taliku'l-muğni ala suneni darukutni" (2/228-229), Yine "En-Nafiu'l-kebir" (121-123) Ebu'l-Hasenat el-leknevi'nin kitaplarına müracaat edilebilir.

Zahir olan meselelerde cehaletin mazeret olmaması meselesinde, diğer mezheplerden Hanefilere muvafakat edenlerin sözlerinden nakiller:

11- İbn Hacer el-Heytemi eş-Şafii'nin, cahil kimse bilmeden küfür kelimesi konuştuğunda cehaleti ile mazur olmaması ile ilgili Hanefilerin sözlerini onaylayıcı açıklamaları. Şöyle der: "Bu durumda Onların küfrü, cehalet olmaması ve olsa da özür olmamasıyla genellemeleri uzaktır. Bize göre ise, eğer yurdu Müslümanlardan uzak ise; -öyle ki, öğrenmek için onlara gelmemesi gevşeklikten sayılmayacak kadarsa- veya İslam'a yeni girmiş ise cehaleti ile mazur olur. Bu durumda hakikatler ona bildirilir. Eğer bundan sonra söylediğine geri dönerse kafir olur. Bunu güzel gören yada bundan razı kimse içinde aynı şeyler söylenir."[422]

12- İbn Hacer (rahimehullah) cahil olarak küfür kelimesi konuşan kimsenin mazur olmamasında Şafiilerin Hanefilere muvafakatini açıklar ve Şafii mezhebinden, cahilin mazur olmadığı konusundaki naklinin sahih olduğunu ve buna muvafakat ettiğini beyan ederek şunları söyler: "Bu Hanefi'nin söyledikleri ve bizim mezhebimizden naklettikleri doğrudur. Hatta bizim mezhebimiz söylediklerinin hepsine muvafıktır. Ancak cehaleti özür saymamasındaki genellemesi hariç. Zira bize göre eğer islama yeni girmişse veya alimlerden uzak bir bölgede yetişmişse mazurdur."[423]

İbn Hacer'in sözleri, daha önce naklettiğimiz Hanefilerin sözlerini onaylamaktadır. Onların görüşü, cahil kimsenin, bilmeden bir küfür kelimesi söylediğinde cehaleti ile mazur olmayacağıdır. Bu görüşün kendi mezhebine muvafık olduğunu, ancak cehaletin özür olmamasından; beldesi Müslümanlardan uzak olan ve onları işitmeyen ve yeni islama girenleri istisna etmiştir. Onun sözlerinin zahiri,

[421] El-Akidetus-selefiyye li'l-Fırkatun-naciye el-mehdiyye; şeyh Abdullah b. Hasan Ali şeyh: (s.7-9) el-Basım; Furkan, Kahire
[422] El-i'lam: (s83)
[423] El-i'lam: (s83)

Hanefilerin cehaleti özür saymamalarına eklemede bulunmadığını, bilakis onların her halükarda -hatta İslam ehlinden uzak veya islama yeni girmiş bile olsa- cehaletin özür olmayışını genellemelerine eklemede bulunduğunu ifade etmektedir. Cahilin mazur olmayışında onlara muvafakat etmiş, bunu tüm hallerde genel bir kaide haline getirmelerine ise muvafakat etmemiştir. Bu, kapalılık bulunmayan açık bir konudur.

13- Kadi İyad (rahimehullah), cehaletin mazeret olmayışında Hanefilerin mezhebine muvafakatinde ve Ali el-Kari'nin Onu onayladığı yerde şunları söyler: "Çünkü hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur olmaz."[424]

Bundan sonra şeyh Ali el-Kari şöyle der: "Çünkü Allahu teala'nın zatı, sıfatları ve nebileri ile ilgili meselelerin bilinmesi…" Devamla cahil olarak küfür kelimesi söyleyen kimseden bahsederek şöyle der: "Sonra bilmelisin ki, manasını bilerek ama itikat etmeyerek ve ikrah olmadan kendi rızası ile bir küfür kelimesi söylediğinde, tercih edilen görüşe binaen küfrüne hükmolunur. Bu bazılarının imanın tasdik ve ikrarın birleşimi olduğunu ve küfür kelimesinin icra edilmesiyle ikrarın inkâra dönüşeceği görüşüne dayanır." Daha sonra el-Havi ve el-Muhit kitaplarından nakillerde bulunur. Daha önce bunun nakli uzunca geçmişti. Böylece bize Kadi İyad'ın, cehaletin küfür sözlerinde ve fiillerinde özür olarak kabul edilmeyeceğinde Hanefilere muvafakati açığa çıkmaktadır. Kadi İyad'ın bu muvafakatini geçen nakille Hanefilerden molla Ali el-Kari "eş-şifa bi tarifi hukuku'l-mustafa" kitabını şerhinde açıklamıştır.

---

[424] Eş-Şifa bi şerhi Ali el-Kari: (2/429)

İKİNCİ BÖLÜM
MALİKİ ÂLİMLERİN NASSLARI

Zahir olan meselelerde cehaletin mazeret olmayışıyla ilgili maliki âlimlerin nassları:

14- İmam Karafi el-Maliki (rahimehullah) cehaletin kısımlarından, özür olanından ve özür olmayanından bahsederken şunları söyler: "İkinci kısım: Şeriat sahibinin şeriatta müsamaha göstermediği ve işleyeni affetmediği cehalettir. Bunun kuralı: Sakınılması çok zor olmayan ve nefse meşakkatli gelmeyenlerdir. Bunlar affolunmamıştır ve fiilinden teklif kalkmamıştır. Bu kısım, usuluddinde, itikatlarda, usulu fıkıhta ve bazı fer'i fıkıh hükümlerinde geçerlidir. Usuluddin meselesinde ise cehalete itibar olunmaz. Sahih akidenin, sorarak ve araştırılarak öğrenilmesi gereklidir. Kim cehalet ile bir akideye bağlanırsa apaçık bir şekilde günaha girmiştir. Çünkü şeriatı koyan, usuluddin akidelerinde işi çok sıkı tutmuştur. Öyle ki bir insan tüm gücünü ortaya koysa ve hak akideyi öğrenmek için çabalasa ve bu çabası onu buna iletmese, mezhepler arasındaki meşhur görüşe göre bu kimse günahkâr bir kafirdir ve içtihadındaki hatası ile mazur olmaz. Çünkü insan, akidede, Allah'ın birliğinin delillerini bilmede ve usuluddinin inceliklerinde hakka isabet etmekle sorumludur. Bu, asıllardan olmayan fıkhın teferruatlarından farklıdır. Zira şeriat, içtihat ve araştırmadan sonra onlarda düşülen hataları affetmiştir. Bu Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şu buyruğundan ötürüdür: "Hâkim içtihat eder ve isabet ederse ona iki ecir vardır. Eğer hata ederse bir ecir vardır."[425]

15- Yine şöyle der: "Bundan dolayı –icma ile- Allahu teala onu, usuluddinde cehaleti ile mazur görmemiştir."[426]

16- İbn Hacer el-Heytemi (rahimehullah), el-İ'lam adlı kitabında onu onaylayarak, İslam dininden çıkarıcı şirk ve küfür sözleri içeren sofilerin dualarından söz ederken şunları söylemektedir: "Bilmelisin ki, bu duaların vardığı sonuçları bilmemek Allahu teala katında özür değildir. Çünkü şer'i kaide, mükellefin kaldırma imkânının bulunduğu her cehaletin, cahil için özür olmadığına delalet etmektedir." Sonra şöyle der: "Evet, mükellefin adeten kaldırma imkânı olmadığı cehalet mazerettir. Örneğin bir kimsenin yabancı birisi olduğunu zannederek kız kardeşiyle evlenmesi gibi…" "Bu

---

[425] El-Furuk: (2/149) ve sonrası. Daha öncede belirttiğimiz gibi Karafi'nin bazı sözleri tetkik edilmelidir. Tercih edilen ise, gücünü ortaya koyan ve imkanlarını seferber eden kimse, büyük alimlerin, öğrenme imkanına sahip olanlarla olmayanların hükmünde belirttiklerine göre cehaleti ile mazur olmasıdır.

[426] Şerhu Tenkihu'l-Fusul: (s.439)

Önemli bir faide: Malikiler diğer alimlerden ayrı kalarak, nikah, şufa, hadler, lian, kefaretler, talak ve benzeri fıkıh meselelerinde bile cehaleti özür olarak kabul etmemişlerdir. Konuyla ilgili "kitabu mesaili la yuzeru fiha bil-cehli ala mezhebi imam malik" kitabına müracaat edilebilir.

dualarda insanlara giren fesadın asıl kaynağı cehalettir. Bundan sakın ve ilim öğrenmede hırslı ol, zira bu kurtuluştur. Cehaletten sakın, zira o dalalettir."[427]

17- Derdir el-Maliki'nin (rahimehullah) sözleri; Şerhus-sağir'de şunları söyler: "Cehalet, sarhoşluk, düşünmeden konuşma, kızgınlık veya şunu kast ettim gibi sözlerde cehalet özür değildir. Şerhte şöyle der: (Söven cehaleti ile mazur olmaz) çünkü hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur olmaz."[428]

18- Kadi İyad el-Maliki'nin (rahimehullah) sözleri; şöyle der: "Eğer aklı fıtratında selim bir durumda ise, hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur olmaz. Ne dilinin hata etmesiyle nede zikrettiğimiz şeylerden birisiyle. Ancak kalbi iman ile mutmain olduğu halde ikrah olunanlar hariç. Peygamberimizde zühdün olmadığını söyleyenlere Endülüslüler bu fetvayı vermişlerdir."[429]

19- İbn Hacer el-Heytemi eş-Şafii'nin, Kadi İyad'ın geçen sözlerini onaylarken söyledikleri. El-İ'lam'da, Kadi'nin cehalet ile mazur olunmamasıyla ilgili sözlerini naklettikten sonra şöyle der: "Onun zikrettikleri açıktır ve bizim mezhebimizin kaideleri ile uyum içerisindedir. Çünkü küfür ile hüküm vermede dönüş zahiredir, maksatlara ve niyetlere yine halinin işaretlerine bakılmaz. Evet, eğer yeni İslam'a girdiğinden yada alimlerden uzak olmasından kaynaklanan cehalet iddiası özür olur. Bu, Onun Ravda adlı kitabında aktardıklarından bilinmektedir. Yine dil sürçmesi iddiası, talak ve azatta kabul edilmese de öldürülmenin kaldırılmasında mazeret kabul edilir. Aralarındaki fark, bunun Allahu teala'nın hakkı olması ve bununda müsamaha üzere bina edilmesi, bu ikisinin ise böyle olmamasıdır."[430]

İbn Hacer el-Heytemi'nin Kadi İyad el-Maliki'nin sözlerini onaylayışına ve "bu bizim mezhebimize muvafıktır" sözlerine bir bak. Yine "Çünkü hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur olmaz" sözlerini onaylayışına ve özel bazı haletleri bundan istisna etmesini düşün ki bunlar: İslam'a yeni giren ve Müslümanların beldelerinden ve alimlerden uzak bölgelerde yetişen kimselerdir. Zira bu kimseler cehaletleri ile mazur olurlar. Yine dili sürçerek bir söz söyleyen kimsenin tekfiri alimler arasında ihtilaf konusudur. Kadi İyad ve Endülüsteki maliki fakihleri, bu kimsenin küfrüne hükmederler. Heytemi el-İ'lam'da küfrüne hükmetmez. Kitabın birkaç yerinde geçtiği üzere tercih edilende budur.

20- Dusuki olarak bilinen imam Şemsuddin b. Arefe el-Maliki (rahimehullah) şerhu'l-Kebir haşiyesinde, riddetten ve onda cehaletin mazeret olmayışından bahsederken şunları söyler: "Veya bunda şüphe ederse; yani ister hakkında ilim sahibi olduğu zannedilsin ister zannedilmesin. Çünkü hakikatte, küfrün gereklerinde

[427] El'i'lam: (s.76)
[428] Eş-şerhus-sağır; babur-ridde: (s.347)
[429] Şerhuş-şifa: (2/438) el-İ'lam: (65)
[430] El-İ'lam bi kavadii'l-islam: (s.65)

cehalet ile mazur olunmaz. Bunu, Ebu'l-Hasen el-Maliki, Muhammed b. Ebi zeyd el-Kayravani'ye şerhinde açıklamıştır."[431]

21- İmam Salih b. Abdussemi el-ebiy el-maliki (rahimehullah), Cevahiri'l-iklil fi şerhi muhtasaru Halil kitabında şöyle der: "Ya cehaletinden dolayı veya sarhoşluktan veya tehevvüründen; yani konuşmasında abartması, söylediklerini kontrol etmemesi ve muhafaza etmemesinden dolayı cehaleti ile mazur olmaz. Yine dilinin sürçmesinden dolayı da mazur olmaz."[432]

22- İmam Karafi el-Maliki cehalet arizasından bahsederken şunları söyler: "Asıllar değil de fürulara gelince, şeriat sahibi bunları affetmiştir. Kim fürularda gücünü sarf eder ve hata ederse onun için bir ecir vardır. Kimde isabet ederse hadiste geldiği üzere ona iki ecir vardır. Âlimler şöyle derler: Usuluddine, usulu fıkıhta dâhil edilir. Ebu'l-Huseyn el-Mutemet fi usulu'l-Fıkh adlı kitabında şöyle der: 'Kuşkusuz usulu fıkıh üç hüküm ile fıkıhtan farklıdır. Onda isabet eden bir kişidir. Hata eden ise günahkârdır. Yine onda taklit caiz değildir.' Onun aktardığı bu üç şey usuluddin meselelerinin aynısıdır. Böylece sana cehaletin özür olacağı yerlerin kaidesi ve cehaletin özür olmayacağı yerlerin kaidesi açığa çıkmış olmaktadır."[433]

23- Yine mükellef için cehaletin mazeret olduğu yerler ile olmadığı yerleri ayırırken şunları söyler: "Dördüncüsü: Kim harbi olduğunu zannederek kafirlerin safındaki bir müslümanı öldürürse, bu halette -sakınma imkanı olmadığından- cehaletinden dolayı bir günah yoktur. Eğer imkân olduğu durumda araştırma yapmadan onu öldürürse günahkâr olur.

Beşincisi: Hallerini bilmemekle birlikte yalancı şahitlere göre hüküm veren hâkime, sakınma imkânı olmadığı için bundan dolayı bir günah yoktur. Bu türden gelen olayları buna kıyas edebilirsin. Bunun dışındakilerden ise sorumludur. Kim cehalet ile bir işe atılırsa günahkâr olur. Özelliklede itikatlarda. Zira şeriat sahibi usuluddinden olan akide meselelerinde çok şiddetli davranmıştır. Öyle ki, kişi Allah'ın sıfatlarında veya dinin asıllarından olan itikat edilmesi zorunlu olan meselelerde, cehaletini kaldırmada gücünü sarf edip enerjisini ortaya koysa ve bu cehaletini kaldıramasa, imanın bir parçası olan bu itikadı terk etmesiyle günahkâr bir kafir olur ve mezhepler arasındaki meşhur olan görüşe göre cehennemde ebedi kalır."[434]

24- Ahmed b. Muhammed el-Maliki (rahimehullah), Bulğatus-salik liakrabi'l-mesalik ila mezhebi imam Malik adlı kitabında, riddetten bahsederken şöyle der: "Söven kimse cehaleti ile mazur olmaz. Çünkü hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur olmaz." Kitabın yazarı bu açıklamayı onaylar.[435]

---

[431] Haşiyetud-Dusuki ala şerhi'l-kebir fi fıkhıl-malikiyye: (4/302)
[432] Cevahiru'l-iklil fi şerhi muhtasaru Halil fi fıkhıl-malikiyye: (2/281)
[433] El-Furuk; imam Karafi: (2/150) Alemu'l-kutub-Beyrut.
[434] El-Furuk; Karafi el-Maliki: (2/150-151) Alemu'l-Kitab-Beyrut.
[435] Bulğatus-salik liakrabi'l-mesalik ila mezhebi imam Malik: (3/453) şeyh el-imam Ahmed b. Muhammed el-Maliki.

Malikli âlimlerin nasslarından, onlara göre söveni ve diğerlerini kapsayan genel bir kaide sabit olmaktadır ki bu: Küfürde hiç kimsenin cehaleti ile mazur olmayacağıdır. Bu, “Bulğatus-salik”, “Eş-şerhus-sağir” ve “Cevahiru’l-iklil” kitaplarının sahiplerinin ifadeleridir. İbn Arefe’nin “Çünkü hakikatte, küfrün gereklerinde cehalet ile mazur olunmaz.” Sözlerini ve bunu imam Ebi’l-Hasen el-Maliki’den nakledişini düşündüğünde, alimlerin, ‘söveni ve istihza edeni istisna ettiklerini bunlarda cehaleti mazeret saymadıklarını diğerlerinde ise saydıklarını’ iddia edenin hatası ortaya çıkmaktadır.

25- Allame şeyh Abdulaziz Hamd Âli mubarek el-İhsai (rahimehullah) şöyle der: “Söven kimse cehaleti ile mazur olmaz. Çünkü hiç kimse küfürde, ne cehaleti ne zırvalaması -ki bu bilinçsizce çok konuşmaktır- nede kızgınlığı ile mazur olmaz. Dil sürçmesi veya yanılma ve unutma iddiaları da kabul edilmez.” Ben derim ki: “Bunun yeri bir işaret bulunmadığındadır. Aksi halde bununla mazur olur.”[436]

[436] Tebyinu’l-Mesalik şerhi tedribus-salik ila akrabi’l-mesalik: (4/484) Daru’l-Ğarb el-islami.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞAFİİ ÂLİMLERİN SÖZLERİ

Daha önce üç yerde ibn Hacer el-Heytemi'den, cehaleti özür kabul etmeyen, Kadi İyad'ın ve Hanefi imamlarının sözlerine getirdiği yorumlarındaki sözlerini aktarmıştık. Şöyle diyordu: "Onun zikrettikleri açıktır ve bizim mezhebimizin kaideleri ile uyum içerisindedir. Çünkü küfür ile hüküm vermede dönüş zahiredir, maksatlara ve niyetlere, yine halinin işaretlerine bakılmaz."

26- İmam Şafii (rahimehullah) şöyle der: "Eğer cahil cehaletinden dolayı mazur olmuş olsaydı, cehalet ilimden daha hayırlı olurdu. Çünkü kuldan teklif yükünü kaldırmış ve kalbini sıkıntı türlerinden rahatlatmış olurdu. Tebliğ ve öğrenme imkânından sonra, kul için hükmün cahili olmasında bir delili yoktur. **"Resullerden sonra insanların Allah'a karşı bir hüccetleri olmasın diye."**[437]-[438]

27- Allame Taberi eş-Şafii'nin (rahimehullah) sözleri: Hafız ibn Hacer el-Askalani Fethu'l-Bari'de, ancak küfrünü bilen kimselerin ve bilinçli bir şekilde ve isteyerek islamdan çıkmayı kast eden kimselerin kafir olacağı şartını koşanlara reddiye verirken, Ondan nakilde bulunarak şunları söyler: "Burada, kıble ehlinden, küfür hükmünü hak ettikten sonra, ancak bilinçli bir şekilde ondan çıkmayı kast edenin çıkacağını söyleyenlere reddiye vardır. Çünkü bu söz şu hadisi geçersiz kılmaktadır: "Hakkı söyleyecekler, Kuran okuyacaklar ve İslam'dan çıkıp ondan hiçbir şeye bağlanmayacaklar."[439]

28- İmam Suyuti (rahimehullah), imam Zerkeşi eş-Şafii'den (rahimehullah) nakille, hiç kimsenin cehaleti ile mazur olamayacağı ve anlaşılması hiç kimseye kapalı kalamayacağı lafızlardan bahsederken, buna tevhid, namaz kılmak ve zekat vermeyi örnek vererek şunları söyler: "Hiç kimsenin cehaleti ile mazur olmayacağı meselelere gelince, bu, şer'i hükümleri ve tevhidin delillerini içeren nasslar arasında, zihinlerin manalarını hemen kavradığı lafızlar, yine Allahu teala'nın maksadının o olduğu bilinen apaçık tek bir manaya delalet eden her lafızdır. Bu kısmın yorumu karmaşık değildir. Zira herkes Allahu teala'nın "**Bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur.**"[440] buyruğundan tevhidin manasını ve ilahlıkta Onun bir şeriki olmadığını idrak edebilir. La'nın lügatte nefiy için konulduğunu, İlla'nın ise ispat için olduğunu ve bu kelimenin hasrı ifade ettiğini bilmese de bunu anlayabilir. Yine herkes zorunlu olarak 'Namaz kılın' 'Zekat verin' ve benzeri ifadelerdeki bu emirlerin vaciplik ifade ettiğini bilir. Bunu, "if'al" sığasının vaciplik ifade ettiğini bilmese de anlayabilir. Bu türden olan

---

[437] Nisa: 165

[438] El-Mensur fi'l-Kavaidi'l-Fıkhiyye; Zerkeşi: (2/15-17) Basım, el-Meclisi'l-A'la liş-şuuni'l-islamiyye-Kuveyt

[439] Fethu'l-Bari şerhi sahih Buhari: (12/313) Taberi'den nakleder ve onu onaylar.

[440] Muhammed: 19

lafızların manalarını bilmediğini iddia eden hiç kimse mazur olmaz. Çünkü bunlar zorunlu olarak herkes tarafından bilinmektedir."[441]

29- Bukai eş-Şafii'nin (rahimehullah) onaylayarak ve delil getirerek naklettiği Bekri eş-Şafii'nin (rahimehullah) sözleri: Müfessir İmam Nureddin Ali b. Yakub el-Bekri eş-Şafii (rahimehullah), hiç kimsenin cehaleti ile mazur olamayacağı açık olan meselelerden birisini tevil eden kimsenin küfründen söz ederken şunları söyler (Vahdetu'l-vücütçüların sözlerini kast ederek): "Bunları söyleyen ve bundan zahirini kast eden kimselerin sözleri tevil edilmeyecek kadar lanetli ve iğrençtir. Hatta bu kimse; sözünde ve itikadında, zahiren ve batınen, yalancı, kafir ve facirdir. Eğer bunu söyleyen zahiri manasını kast etmemişse, bu sözü ile yine kafir olur, cehaleti ile dalalete düşer ve bu lafızları tevil etmesi ile mazur olmaz. Ancak hükümlerin tam bir cahili olursa yine masiyetinden dolayı cehaleti ile mazur olmaz…"[442]

Hafız Burhaneddin el-Bukai eş-Şafii bunu ibn Arabi'nin taifesinin küfrüne delil olarak getirmiştir.

30- Hafız Ebu Abdullah el-halimi eş-Şafii (rahimehullah) el-Minhac adlı kitabında şöyle der: "Seçim hakkına sahip akıllı bir kimse Allah'a yapılan herhangi bir daveti işittiğinde, delili anlamaya ehil olduğu halde aklı ile onun sahihliğini düşünmeyi terk ederse bununla davetten yüz çevirmiş olur ve bundan dolayı kafir olur."[443]

[441] El-İtkan fi ulumu'l-Kuran; Suyuti: (2/232-233) el-Burhan fi ulumu'l-Kuran kitabının sahibi Zerkeşi'den nakille.

[442] Mesraut-tasavvuf, tenbihu'l-ğabi ila tekfiri ibn Arabi: (s.158-159)

[443] Bunu Alusi Ruhu'l-Beyan tefsirinde nakletmiştir: (15/37-40)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HANBELÎ ÂLİMLERİN SÖZLERİ

31- Hafız imam Şemsuddin ibn Kayyim el-Hanbelî (rahimehullah) şöyle der: "İslam, Allah'ı birleme, yalnızca Ona ibadet etme ve Ona şirk koşmama, Allah'a ve resulüne iman ve getirdiklerine tabi olmadır. Kul, bunları yapmadığında Müslüman olmaz. Eğer inatçı bir kafir değilse cahil bir kafirdir. Bu tabakanın son hali, onların inatçı olmayan cahil kafirler olmalarıdır. Onların inatçı olmamaları onları kafir olmaktan kurtarmaz. Zira kafir, ya inat ile yada cehalet ve inat ehlini taklitle Allah'ın birliğini inkar eden ve resulünü yalanlayandır…"[444]

İbn Kayyim, bu sözlerini kafirlerden belirli bir kısım ile sınırlamaz. Bu mesele ile ilgili yazanlardan bazıları ibn Kayyim'in sözlerinin onun aleyhine bir hüccet olduğunu görünce, bunu kafirlerden belirli bir tabaka ile sınırlamaya kalkışır ki bunlar asli kafirlerdir. Hakikatte ise, O, kim olursa olsun onsuz Allahu teala'nın kabul etmeyeceği islamın tarifinden bahsederken, mutlak ve genel ifadeler kullanmaktadır. Zira daha sonra kafirin tarifine girer ve bunu belirli bir sınıf ile sınırlamadan genel olarak getirir: "Zira kafir, ya inat ile yada cehalet ve inat ehlini taklitle Allah'ın birliğini inkar eden ve resulünü yalanlayandır…" Bu, kafirin tanımı hakkında genel bir sözdür, belirli bir sınıf ile sınırlandırılmaz.

32- İ'raddan söz ederken şunları söyler: "Allah'ın zikri olan vahiy ile hidayet bulmaktan yüz çeviren herkesin kıyamet gününde bunu söylemsi gerekecektir. 'Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi **"Onlar kendilerinin hidayette olduklarını sanırlar"** eğer hidayette olduğunu zannederse onun için bir özür var mıdır?' denilirse, şöyle denilir: -Hidayette olduğunu zannetse bile- dalalet nedenleri Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) getirdiği vahiyden yüz çevirme olan bu ve emsali sapıkların bir özürleri yoktur. Çünkü bu kimseler, hidayet davetçisinden yüz çevirmeleri ile gevşek davranmışlardır. Dalalete düştüğünde, ihmalkârlığından ve i'radından dolayı düşmüştür. Bu, dalaletinin, risaletin ulaşmamasından ve ona ulaşmaktan aciz olmasından kaynaklanandan farklıdır. Bunun başka bir hükmü vardır. Kuran'daki tehdit, birinci kısmı kapsamaktadır."[445]

Bu imamın sözlerine bir bak. Yüz çeviren, hidayette olduğunu zannetse bile, dalalet ve cehaletten kaynaklanan i'radın özür olarak itibar edilmeyeceğine dair sözleri çok açıktır. Risaletin ulaşmadığı ve onunda ona ulaşmaktan aciz kaldığı kimse bundan farklıdır. Bu, imamın şu ifadelerinde geçmektedir: "dalaletinin, risaletin ulaşmamasından ve ona ulaşmaktan aciz olmasından kaynaklanandan farklıdır. Gevşek davranan murid mazur değildir." Delil yeri ise: "dalalet nedenleri Resulullah'ın getirdiği vahiyden yüz çevirme olan bu ve emsali sapıkların bir özürleri

---

[444] Tariku'l-Hicreteyn: (s.382) Es-Selefiyye baskısı.
[445] Et-Tefsiru'l-Kayyim: (s.359-360)

yoktur" sözüdür. Yine: "Dalalete düştüğünde, ihmalkârlığından ve i'radından dolayı düşmüştür." sözleridir. Zira bu kimseler hidayet davetçisinden yüz çevirmeleri ile gevşek davranmışlardır."

33- İmam İbn Kayyim (rahimehullah) hüccet ve ikamesinden bahsederken şunları söylüyor: "İkincisi: Kuluna adaletinin hüccetini ikame etmesidir. Hücceti ile, günahı üzerine onu cezalandırır. Kulun, Allah'ın ona hüccetini ikame ettiğini itiraf etmesi; ister itaat etsin ister isyan etsin imanın gerekliliklerindendir. Zira Allah'ın kullarına hücceti, resullerini göndermesi, kitaplarını indirmesi, bunların ona ulaşması ve bunu öğrenme imkânına sahip olmasıdır. İste öğrensin ister cahil kalsın, Allah'ın emrettiklerini ve nehyettiklerini öğrenme imkânına sahip olup ihmalkâr davranan ve onu öğrenmeyen kimseye hüccet ikame olmuştur. Allah subhanehu ve teala hüccetini ikame etmeden hiç kimseyi cezalandırmaz. Eğer günahı üzerine onu cezalandırmışsa, zulmettiğine dair hücceti ile cezalandırmıştır. Allahu teala şöyle buyuruyor: **Biz, bir elçi gönderinceye kadar (hiç bir topluma) azap edecek değiliz."[446] Her bir grup içine atıldığında, bekçileri onlara sorar: "Size bir uyarıcı gelmedi mi?" Onlar: "Evet" derler. "Bize gerçekten bir uyarıcı geldi. Fakat biz yalanladık"[447] "Halkı, ıslah eden kimseler iken, senin Rabbin o ülkeleri zulm ile helak edecek değildi."[448]**

İmamın, Allah'ın hüccetinin kullar üzerine, resulleri göndermesi ve kitapları indirmesi ile kaim olduğunu ve bu kitabın ona ulaşması ve -ister öğrensin ister cahil kalsın- onu öğrenme imkânına sahip olmasını nasıl açıkladığı bir düşün. Yine hakkı öğrenme imkânına sahip olduğu halde bunda gevşek davranan ve bunu öğrenmeyen kimseye hüccetin ikame olduğunu açıklamıştır.

34- İmam ibn Kayyim (rahimehullah), kafirin cehennem ile müjdelendiği hadislere yorumunda şunları söyler: "Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) 'Ne zaman bir kafirin kabrine uğrarsan, Beni sana Muhammed gönderdi, de' buyruğundaki gönderme, kınama ve yerme göndermesidir, bir emri veya nehyi tebliğ için gönderme manasında değildir. Bu hadiste, kabir ehlinin, dirilerin sözlerini ve onlara seslenişlerini işittiklerine delil vardır. Yine bisetten önce ölse de, müşrik olarak ölen bir kimsenin ateşte olacağına da delildir. Çünkü müşrikler, İbrahim'in Hanif dinini değiştirmişler ve onun yerine -Allah'tan hiçbir hüccetleri olmadığı halde- şirk dinini getirip onunla amel etmişlerdir. Bunların yerilmesi ve ateşle müjdelenmesi, başından sonuna kadar tüm resullerin dininde bilinen bir şeydir. Yine Allahu teala'nın şirk ehlini cezalandırması, asırdan asra mütedavil olan malumatlardandır. Her vakitte Allah'ın müşrikler üzerine kesin hüccetleri vardır. Eğer yalnızca kullarının fıtratlarında yaratmış olduğu –ulûhiyet

---

[446] İsra: 15
[447] Mülk: 8-9
[448] Hud: 117

tevhidini gerektiren- rububiyet tevhidi olmuş olsa, bu bile yeterdi. Her fıtratta ve akılda, Allah ile birlikte başka bir ilahın olmasının imkânsızlığı vardır. Allah subhanehu ve teala yalnızca bu fıtrat gereğince azap etmemiştir ve yeryüzünde resullerin tevhide daveti, ehli için malum bir hale gelmiştir. Müşrik, resullerin davetine muhalefet etmesiyle azaba müstahak olur."[449]

İmam ibn Kayyim (rahimehullah) İbrahim el-Halil'in dininden geriye kalan bazı eser ve kalıntıları müşriklere hüccetin ikamesi için yeterli sayıyorsa, Allahu teala'nın kitabının ve nebisinin sünnetinin var olması ve bunların tüm insanlara ulaşması evleviyetle özrü kesecek ve karmaşıklığı kaldıracak bir hüccet olmaları gerekir. Bu değerlendirmeyi şeyh Abdulaziz b. Baz fetvasında açıklamıştır.[450]

35- İbn Kayyim, Ebi'l-Vefa ibn Akil'den (rahimehullah) nakilde bulunarak şunları söyler: "Ebi'l-Vefa ibn Akil'den çok güzel bir bölüm gördüm ve onu kelimesi kelimesine aktarmak istiyorum. Şöyle der: 'Cahillere ve avama teklif zor gelince, şeriatın hükümlerinden kendi koydukları hükümlere geçtiler. Başkalarının emri altında olmadıklarından bu onlara kolay geldi. Bana göre bu kimseler, bu hükümlerinden dolayı kafirdirler. Örneğin kabirleri tazim etmeleri, kabirlere ikramda bulunmaları, türbe haline getirmeleri, ihtiyaçlarını onlara seslenmeleri ve oraya 'Ey mevlam! Bana şöyle şöyle işler yap' gibi yazılar yazmaları, teberrük amacıyla oradan toprak almaları, kabirlere güzel kokular serpmeleri, oralara yolculuklar düzenlemeleri, Lat'a ve Uzza'ya tapanlara uyarak oralara çapıtlar asmaları…"[451]

Bu, ibn Kayyim'in güzel görerek ibn Akil'den naklettikleridir. Yine bunu, imam Şevkani, "ed-Durrun-nadid'de", Süleyman b. Abdullah "kitabut-tevhid'in şerhinde", ibn Cevzi, ibn Muflih, Ebu Butayn'de nakletmişlerdir. Bu kitaplarda, sıfatları cehalet, işledikleri -kabirlerde aşırılık ve ibadet etmeleri gibi- konularda ilminin olmadığı kimsenin küfrü kesin olarak belirtilmektedir. Bu ise cahilde olsa Allah'a şirk koşanın tekfir edileceğine delalet etmektedir. Bu anlayışın aynısını, ibn Akil'in sözlerini nakleden büyük alimlerde anlamışlardır. İşte imam Abdullah b. Abdurrahman, Ebu Butayn ibn Akil'in geçen sözlerini naklettikten sonra şunları söyler: "Cehaletlerini belirtmesiyle birlikte ibn Akil'in nasıl tekfir ettiğine bir bak."[452]

Başka bir yerde, İslam dininden çıkaran büyük şirke bulaşan cahili tekfir etmeyenlere reddiye verirken yine bununla delil getirmiştir.[453]

---

[449] Zadu'l-Mead: (3/59) şeyh b. Baz'ın, mecmuu fetava'daki fetvalarına müracaat edilebilir: (2/528) Daru'l-Vatan.

[450] Fetava şeyh b. Baz: (2/528)

[451] İbn Kayyim İğasetul-lehfan (s.221)'de, Ebu Butayn el-Beyanu'l-Ezher (s.97)'de naklederler. Şeyh Süleyman b. Abdullah Tesiru'l-Azizu'l-Hamid'de bunu birçok kimsenin onaylayarak naklettiğini söyler. İmam Ebu'l-Ferec ibn Cevzi, el-Furu kitabının sahibi imam İbn Muflih, er-Resailus-selefiyye'de Şevkani yine el-İntisar'da Ebu Butayn nakledenler arasındadır.

[452] El-İntisar: (74-75)

[453] El-Beyanu'l-Azhar: (s.9) yine Mecmuatur-resailun-necdiyye'de, şirkin beyanı ve cahilin mazur olmamasıyla ilgili konuya bakılabilir.

36- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin (rahimehullah) tevessülden bahsederken söyledikleri. Daha önce Onun sözlerini uzunca nakletmiştik. Fakat burada delil yerini nakletmekle yetineceğiz ki bu şu sözleridir: "Lakin Ona iman ve itaat ile tevessülde bulunmak dinin aslındandır. Bu, avam olsun havas olsun herkes için İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerdendir. Kim bu manayı inkâr ederse bunun küfrü avam havas herkese açıktır. Peygamberimizin duası, şefaati ve Müslümanların bununla faydalanmalarına gelince, bunu inkâr edende kafirdir. Fakat bu birincisinden daha kapalıdır. Kim bilmeden bunu inkâr ederse, bildirilir, eğer inkârında ısrar ederse mürtettir."

Geçen sözlerinde Şeyhu'l-İslam, İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerden olan birinci türdeki tevessülü inkar edeni ayrı tutarak, başlangıçta bunu kafir sayıp ona riddet hükmünde bulunmak için bildirmeyi şart koşmazken; ikinci anlamdaki tevessülü inkar edeni ayrı tutar ve ancak hüccet ikamesinden ve bildirilmesinden sonra tekfir eder. Sözlerinde gelen bu ayrımını, ikinci türün, -İslam dininde bilinmesi zorunlu olanlardan olan- birinci türden daha kapalı olması ile nedenlendirir. İkinci kısımda, küfür hükmünde bulunmadan önce hüccetin ikamesi ve bildirilmesini gerekli görürken, birinci kısımda küfre düşenleri mazur saymaz. Çünkü bu açık olan meselelerdendir. İkinci kısımda küfre düşenlere ise, ancak hüccetin ikame edilmesinden sonra küfür hükmünde bulunur.

37- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: "Mürted, Allahu teala'ya şirk koşan, resule veya getirdiğine buğz eden, kalbi ile bir münkeri reddetmeyen, sahabe, tabiin veya tebi tabiinden birisinin kafirlerle aynı safta savaştığını veya bunu caiz gördüğünü düşünen, hakkında kati icma bulunan bir hükmü inkar eden veya Allah ile arasına, dua edip istekte bulunduğu aracılar koyandır. Kim Allahu teala'nın sıfatlarından birisinde şüphe ederse ve onun konumunda olan birisi bu sıfatın cahili değilse, mürteddir. Eğer onun konumunda olan birisi bu sıfatın cahili olursa mürted değildir. Bu nedenle Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) Allahu teala'nın kudretinde ve onu geri dirilteceğinde şüphe eden adamı tekfir etmemiştir. Çünkü bunlar ancak risaletten sonra bilinebilir. Aişe'nin "İnsanlar ne kadar gizlese de Allah bilir? Evet" sözü de bu kabildendir."[454]

Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin mürtedden bahsederken söylediklerini düşündüğünde, büyük şirk meselelerinde olduğu açığa çıkacaktır. Yine zahir olan meselelerde de cehalet ile mazur olunmayacağı, sıfat meselelerinde ise cehalet ile mazur olunacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle şeyh Abdullah b. Abdurrahman Ebu Butayn naklettiğimiz bu sözlere eklemede bulunarak şunları söyler: "Şeyh Takiyyuddin, sıfatlarda cahilin tekfir edilmeyeceğini şirk ve benzeri meselelerde ise tekfir edileceğini tercih etmiştir. İnşaallah ileride Onun bazı sözlerinin nakli gelecektir. Daha önce vahdetu'l-vücütçü ve benzerleri hakkındaki sözleri ve onların

[454] El-ihtiyaratu'l-ilmiyye: (5/535) Fetava'l-Kubra'dan.

küfürlerinde şüphe edenleri tekfiri geçmişti." Daha sonra ibn Teymiyye'nin sözlerini aktarır.[455]

38- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye (rahimehullah) şirk dualardan söz ederken şunları söyler: "Bu babta üç mertebe bulunmaktadır: Birincisi: Allah'ın dışında ölü veya yanında bulunmayan birisine dua ederek (ki dua edilen bu kimsenin, peygamberlerden, Salihlerden veya başkalarından olması arasında bir fark yoktur) şöyle demesidir: Ey falanca seyyidim, "bana yardım et" "sana sığınıyorum" "senden yardım diliyorum" "düşmanıma karşı bana yardım et" veya benzeri dualar, Allah'a koşulan şirktir." Daha sonra şöyle der: "Bunlardan daha büyüğü ise, müşrik cahillerden bir grubun yaptığı gibi şöyle demesidir: "Beni bağışla, günahlarımı affet!"[456]

---

[455] El-intisar li hizbillahi'l-Muvahhidin: (s.47)
[456] Mecmuu'l-Fetava: 1/350-351) Suud baskısı; kısaltılarak.

BEŞİNCİ BÖLÜM
DAVET ÂLİMLERİNDEN BÜYÜK İMAMLARIN SÖZLERİ

39- Müceddid imam Muhammed b. Abulvahab'ın (rahimehullah) sözleri; şöyle der: "Sana söylediklerimi kalbinle bildiysen ve Allahu teala'nın hakkında "**Gerçekten, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar.**"[457] buyurduğu şirki de tanıdığında ve insanların genelinin düşmüş olduğu cehaleti öğrendiğinde, Allah bununla seni iki faide ile faydalandıracaktır:

Birincisi: Allah'ın fazlına sevinmek. Allahu teala şöyle buyuruyor: "**De ki: "Allah'ın bol ihsanıyla (fazlıyla) ve rahmetiyle, yalnız bunlarla sevinsinler. Bu, onların toplayıp yığmakta olduklarından hayırlıdır."**[458] Yine sana büyük korku ile faydalandıracaktır. Zira sen, insanın ağzından çıkan bir kelime ile küfre gireceğini öğrendin. Bazen bunu cahil olarak söyler ve cehaleti ile mazur olmaz. Bazen de bunu, bununla Allah'a yaklaştığını zannederek söyler."[459] İmamın nassında bizi ilgilendiren yer, "Cehaleti ile mazur olmaz" sözüdür.

40- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'a (rahimehullah), davetten önce ölen ve islama ulaşmayan kimse sorulduğunda şu cevabı verir: "Davet ulaşmadan önce ölen kimse hakkındaki hüküm, eğer şirk fiili ile biliniyor ve onu din olarak benimsemiş ve bu hal üzere ölmüşse, bu kimsenin zahiri hali küfür üzere öldüğüdür. Ona dua edilmez, kurbanı kesilmez ve onun yerine sadaka da verilmez."[460]

41- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab (rahimehullah) şöyle der: "Cahiliye ehlinden olup, islamla amel eden ve şirki terk eden kimse müslümandır. Putlara ibadet edip bu din açığa çıkmadan evvel bu hal üzere ölen kimsenin ise, zahiri hali küfürdür. Cehaletinden ve onu uyaracak kimse bulunmadığından ona risali hüccetin ikame olunmama ihtimali olmuş olsa bile. Çünkü bizler zahire göre hükmederiz, batına hükmetme ise Allahu teala'ya aittir."[461]

42- Yine şöyle der: "İslam dinini ve Allah'ın resulünü göndermiş olduğu şeyi öğrenmekte ve âlimlerin Allahu teala'nın **"Kim tağutu inkâr ve Allah'a iman ederse o**

---

[457] Nisa: 48
[458] Yunus: 58
[459] Mecmuu müellefatu şeyh Muhammed b. Abdulvahab: (7/156)
Önemli bir faide: Muhammed b. Abdulvahab'ın cahil olarak Kevvaz'a yada Abdulkadir Geylani'ye ibadet edenleri tekfir etmemesi ile delil getirenlere, Necd alimlerinden birisinin cevabı: Şeyh İshak b. Abdurrahman şöyle der: "Onun Kevvaz'ın kabrine ibadet eden cahil hakkındaki sözüne cevabı; Onun, cahili ve diğerlerini istisna etmemesidir. Bu, Kuran'ında yoludur; şirk koşanı mutlak olarak tekfir etmek. Onun bazı cevaplarında durması başka bir nedenden olacağına hamlolunur. Ne kadar da acayip, şeyhin kitap, sünnet, şeyhu'l-islam'ın ve ibn Kayyim'in sözlerinden delilleri ile birlikte tüm yerlerdeki sözleri nasıl terk edilebilir? Örneğin "Kime Kuran ulaşmışsa ona hüccet ikame olmuştur" sözü nasıl bırakılıp genel olarak söylediği bir sözü alınır!" (Fetava'l-eimmetun-necdiyye: (3/133-134)
[460] Ed-Durerus-seniyye: (1/142)
[461] Ed-Durerus-seniyye: (10/333)

muhakkak, kopması mümkün olmayan sapasağlam bir kulba tutunmuş olur."[462] buyruğu hakkında söylediklerini araştırmada çaba sarf et. Yine Allah'ın resulüne öğrettiği ve resulünde ümmetine öğrettiği tevhidi öğrenmede çaba sarf et. Kim bundan yüz çevirirse Allah onun kalbini mühürler. Ve kimde dünyayı dinine tercih ederse Allahu teala onu cehaleti ile mazur kılmayacaktır."[463]

Şeyhin sözlerini düşündüğünde, tağutu tekfiri bilmeyen m'urid/yüz çeviren cahilin ve tevhidi öğrenmede çaba sarf etmeyenin cehaleti ile mazur olmayacağı konusunda ne kadar açık olduğunu göreceksindir.

43- Yine başka bir yerde tevhidden bahsettikten sonra şunları söyler: "Tevhidin, namazdan ve oruçtan daha büyük bir farz olduğunu, Allahu teala'nın kıyamet gününde bununla geleni bağışlayacağını, abid de olsa bunun cahili olan bağışlamayacağını öğrendin. Yine Allah'a karşı şirk işleyeni Allah'ın bağışlamayacağını, bunun, -sahibi Allah'a yaklaşmayı istese bile- Allah katında zinadan veya adam öldürmeden daha büyük olduğunu da öğrendin." Sonra zamanının âlimlerinin sözlerini naklederek onlardan şöyle bahseder: "Diyorlar ki: 'Bizler Allah'ı birliyoruz, Allah'tan başka hiç kimsenin ne fayda nede zarar veremeyeceğini biliyoruz. Salihler ise ne fayda verirler nede bir zarar." Sonra onlara reddiye vererek şunları söylüyor: "Onların tevhidden yalnızca kafirlerin tevhidini yani rububiyet tevhidini bildiklerini öğrendiğinde Allah'ın sana verdiği nimetinin büyüklüğünü bileceksin. Bilhassa tevhidi bilmeden veya onu bilip onunla amel etmeden Allah'ın huzuruna çıkanın -insanların en abidi bile olsa- cehennemde ebedi kalacağını kesin olarak öğrendiğinde. Allahu teala şöyle buyuruyor: "**Çünkü O, kendisine ortak koşana şüphesiz cenneti haram kılmıştır, onun barınma yeri ateştir."**[464]-[465]

44- Şeyh, davet imamları hakkında, islamın farzları ile amel edenleri tekfir ettiklerini söyleyenlere reddiye verirken; insanın islama mensup iken sonra ondan çıkacağını açıkladıktan sonra şunları söyler: "Her mezhepten âlimlerin zikretmiş oldukları Mürtedin babından maksat nedir öyleyse? Mürted, islamından sonra küfre giren kimsedir. Öyle ki onun birçok türlerini zikrederler ve her birisi insanı küfre sokan, kanını ve malını helal kılan türlerdir. Hatta kalbiyle inanmandan yalnızca dili ile söylediği bir kelime veya şaka ve mizah yollu bir söz gibi basit şeyleri bile o konuda zikretmişlerdir. Allahu teala bunlar hakkında şöyle buyuruyor: "**Allah'a and içiyorlar ki (o küfür sözünü) söylemediler. Oysa andolsun, onlar küfür sözünü söylemişlerdir.**" Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında olup Onunla birlikte cihad edip, namaz kıldıkları, zekât verdikleri, oruç tuttuklar, haccettikleri ve Allah subhanehu ve teala'yı birledikleri halde Allahu teala'nın onları tekfir ettiğini işitmedin

[462] Bakara: 256
[463] Mecmuatu'l-Fetava ver-resail vel-ecvibe: (s.136)
[464] Maide: 72
[465] Mecmuu'l-Fetava ver-resail ve'l-Ecvibe: (s.84-85) Darut-turas.

mi? Yine Allahu teala'nın haklarında şöyle buyurduğu kimseler: "**De ki: "Allah ile, O'nun ayetleriyle ve elçisiyle mi alay ediyordunuz? Özür belirtmeyiniz. Siz, imanınızdan sonra küfre girdiniz.**" Şaka ve mizah yollu bir söz söylediler ve Allahu teala onların imanlarından sonra küfre girdiklerini açıkladı. Hâlbuki onlar Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Tebuk savaşında bulunuyorlardı."[466]

Şeyh Reşid Rıza, şeyhin muradını açıklayarak şunları söyler: "Her halükarda ayet ile sabit olmuştur ki, namaz kılıp, oruç tutan ve cihad eden kimsenin, -din veya resul ile istihza içeren sözlerinden dolayı- küfrüne hükmolunur."[467]

45- Allame imam Süleyman b. Muhammed b. Abdulvahab'ın nassları; Lailahe illallah'ın manasıyla ilgili olarak şunları söylüyor: "Lailahe illallah'ın manasının, Allah'ın dışındaki aracılara ve ortaklara ibadetten beri olmak ve ibadette Allah'ı birlemek olduğu ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Allah'ın resullerini gönderdiği ve kitaplarını indirdiği hidayet ve hak din budur. İnsanın, manasını bilmeden ve onunla amel etmeden Lailah illallah demesi veya tevhidi bilmediği halde hatta Allah'ın dışında dua, havf, kurban, adak, tövbe, yönelme ve diğer ibadet türlerinden birisini Allah'tan başkasına yapıp tevhid ehlinden olduğunu iddia etmesi, tevhid için yeterli değildir. Hatta bu kişi, -kabre tapanların durumunda olduğu gibi- bu durumda ancak bir müşrik olabilir."[468]

İmamın sözlerini düşündüğünde, tevhidi bilmeden ve şirk işleyerek Lailahe illallah diyen kimse hakkında, mutlak olarak müşrik dediğini ve tevhidi bilmemesi ile mazur olmadığını açık bir şekilde görebilirsin. Delil yeri şu sözüdür: "Bu durumda ancak bir müşrik olur."

46- Yine kabre tapanların halini açıkladıktan sonra şunları söyler: "Kuşkusuz onu müşriklerden birisi söylese, yine Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın resulü olduğuna şehadet etse, bununla birlikte ne ilahın manasını nede resulün manasını bilmeden namaz kılsa, oruç tutsa ve haccetse, tüm bunların ne olduğunu bilmeyip yalnızca insanların böyle yaptıklarını görüp onlara tabi olarak böyle yapsa ve şirk olarak bir şey işlemese; böyle bir kimsenin Müslüman olmadığından hiç kimse şüphe etmez. On birinci asrın başlarında Mağrip alimlerinin hepsi böyle bir durumdaki bir şahıs hakkında bu fetvayı vermişlerdir. Bunu, Malikilerden, "Ed-Durerus-semin fi şerhi mürşidu'l-muin" kitabının sahibi söylemiştir. Sonra şerheden şöyle der: 'Fetva verdikleri bu konu son derece açıktır ve iki kişinin bunda ihtilaf etmesi mümkün değildir.' Kuşkusuz kabre tapanlar bundan daha şiddetlidir. Çünkü onlar farklı farklı rablerde ilahlık olduğuna itikat etmişlerdir."[469]

Lailahe illallah'ın manasını bilmeyen cahil, mukallit ve tabi olanın –namaz kılıp oruç tutsa bile- cehaleti ile mazur olmayacağını ne kadar açık beyan etmiştir. On

---

[466] Mecmuatur-resail ve'l-Mesail en-Necdiyye: (4/44)
[467] Geçen eserin haşiyesi: (4/44)
[468] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid şerhi kitabut-tevhid: (s.140) el-Mektebu'l-islami.
[469] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid: (80-81)

birinci asırda Mağrip'te Maliki âlimlerin bu durumda olan bir şahsı tekfir etmelerindeki ittifakları ne kadar da açıktır.

47- Manasını bilmeden Lailahe illallah diyen kabirperestleri Yahudilere benzeterek şunları söyler: "Kabirperestler, onu dilleri ile söyleyip manasın bilmediler ve onu yerine getirmeye de yanaşmadılar. Böylece onu söyleyip hem manasını bilmeyip hemde onunla amel etmeyen Yahudiler gibi oldular."[470]

48- İstihza edenlerle ilgili "Es-Sarimu'l-meslul"den uzunca nakilde bulunduğumuz ibn Teymiyye'nin sözlerine eklemede bulunurken şunları söyler: "Ayette, kişi bir küfür işlediğinde ve bunun küfür olduğunu bilmediğinde bununla mazur olmayacağına bilakis kafir olacağına delil vardır. Bu durumda söven kimse evleviyetle kafir olur. Şeyhu'l-İslam bu konuya dikkat çekmiştir."[471]

49- Riddeti tarif ettikten sonra şunları söyler: "Kuşkusuz şirkin çirkinliği malumdur. Hiçbir şeriat bununla gelmediği gibi kitabın indirilmesi ve resulün gönderilmesi onun çirkinliğini göstermek, ondan sakındırmak, ona zillet, alçaklık ve cehennemde ebedi kalma hükmünü vermek içindir. Fukahalar bazı riddet fiilleriyle ilgili olarak şunları söylerler: 'Yahut Allah'a şirk koşarsa; bunu Allah ile arasına, mahlûkatından, dua edip ümit beslediği ve tevekkül ettiği aracılar edinmesiyle yapar. Allahu teala şöyle buyuruyor: "**Gerçekten, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar.**"[472] Müslümanların imamları bunda icma etmişlerdir. Bu icmadan kastımız, imam Gazali'nin söylemiş olduğudur. Bu, Muhammed'in ümmetinin dinin emirlerinden birisinde ittifak etmesidir. Kitap ve resulle uyarıldıktan sonra cehalet ile mazur olunmaz."[473]

Hüccetin Kuran'ın ulaşması ve resullerin gönderilmesi ile kaim olacağı ve itibarın hüccetin ulaşmasına olduğu anlaşılmasına olmadığı ve bunun büyük imamların görüşü olduğu özel bir bölümde geçmişti.[474]

50- Necid diyarlarının müftüsü ve selefi taifenin alimi şeyh Hamd b. Nasır b. Osman b. Muammer el-Hanbeli (rahimehullah) "En-Nebzetuş-şerife" adlı risalesinde kabircilere reddiye verirken şunları söyler: 'Eğer bu sözünü kabul edersek ve delili zahir gözükürse, cahil kimse mazurdur. Çünkü şirk ve küfrü tanımamıştır. Beyandan önce ölen kimse ise kafir değildir ve dünya ve ahirettteki hükmü Müslümanların hükmüdür. Çünkü Zatu envat kıssası ve Beni İsrail'in denizi geçmelerinden sonraki kıssaları buna delalet etmektedir…'

El-Cevap: Kuşkusuz Allahu teala resullerini **"Resullerden sonra insanların Allah'a karşı bir özürleri kalmaması için müjdeleyici ve uyarıcı resuller**

---

[470] Geçen eser: (s.79)
[471] Geçen eser: (619)
[472] Nisa: 48
[473] Tevhidu'l-Hallak fi cevabi ehli'l-Irak: (s.42-43)
[474] Bunu hüccetin kıyamı ile hüccetin anlaşılması arasındaki fark bölümünde açıklamıştık. Şeyh ishak b. Abdurrahman, şeyh Süleyman'nın mesele ile ilgili tutumundan söz ederken yine bu görüşü benimsemiştir. "Hukmu tekfiru'l-muayyen (s.16) kitabına müracaat edilebilir.

göndermiştir."[475] Kuran'ın ve resulün davetinin ulaştığı herkese hüccet ikame olmuştur. Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Sizi ve Onun ulaştığı kimseleri uyarmam için."**[476] Başka bir ayette ise: "**Resul göndermedikçe onlara azap edecek değiliz."** Âlimler, resulün davetinin ulaştığı kimselere, Allah'ın hüccetinin ikame olunduğunda ittifak etmişlerdir. İslam dininde bilinmesi zorunlu olan meselelerden biride; Allah subhanehu ve teala'nın Muhammed'i, yalnızca Allah'a ibadet edilmesi ve Ona hiçbir şey şirk koşulmaması, yalnızca Ona dua edilmesi, yalnızca Ona kurban kesilmesi, yalnızca Ona adak adanması, yalnızca Ona tevekkül edilmesi ve gizli hallerde yalnızca Ondan korkulması için, gönderdiği ve bunlar için Ona kitap indirdiğidir. Kuran bununla doludur. Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Şüphesiz mescidler, (yalnızca) Allah'a aittir. Öyleyse, Allah ile beraber başka hiç bir şeye (ve kimseye) kulluk etmeyin (dua etmeyin, tapmayın)."**[477]

Daha sonra şeyh bu anlamda birçok ayet zikreder ve şunları söyler: "Bu anlamda gelen birçok ayet bulunmaktadır. Allah subhanehu mahlûkatına ancak özürlerini kaldırdıktan sonra azap eder. Resullerini gönderir ve kitaplarını indirir ki "**Rabbimiz, bize de bir elçi gönderseydin de böylece senin ayetlerine uysaydık ve mü'minlerden olsaydık" diyecek olmasalardı (seni göndermezdik).**"[478] Yine şöyle buyurmaktadır: "**Eğer biz onları bundan önceki bir azab ile yıkıma uğratmış olsaydık, şüphesiz diyeceklerdi ki: "Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de, küçülmeden ve aşağılanmadan önce senin ayetlerine tâbi olsaydık.**"[479] Kuran'ın ulaştığı hiç kimse mazur değildir. Zira Allahu Teala, İslam dininin aslı olan büyük temelleri, kitabında açıklamış, beyan etmiş ve bununla kullarına hüccetini ikame etmiştir. Hüccetin kıyamından maksat, kişinin onu, Allah'ın hidayet etmesi ve muvaffak kılmasıyla apaçık bir şekilde anlayan kimse gibi anlaması değildir. Kuşkusuz kafirlere Allah'ın hücceti ikame olmuştur. Hâlbuki Onun kelamını anlamamaları için onların kalplerine perdeler çektiğini de haber vermektedir. Allahu teala şöyle buyuruyor: "**Biz, onu kavrayıp anlamalarına (bir engel olarak) kalpleri üzerine kat kat örtüler ve kulaklarında bir ağırlık kıldık.**"[480] Başka bir ayette ise: "**O, iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o (Kur'an), onlara karşı bir körlüktür.**"[481] Yine: "**Kimine hidayet verdi, kimi de sapıklığı haketti. Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları veli edinmişlerdi. Ve gerçekten onları doğru yolda saymaktadırlar.**"[482] **"De ki: "Davranış (ameller)**

---

[475] Nisa: 165
[476] Enam: 19
[477] Cin: 18
[478] Kasas: 47
[479] Taha: 134
[480] Enam: 25
[481] Fussilet: 44
[482] Kehf: 103-104

bakımından en çok hüsrana uğrayacak olanları size haber vereyim mi? Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar."[483] Bu anlamda birçok ayette Allah subhanehu, onların Kuran'ı anlamadıklarını, düşünmediklerini ve onların kalplerine perde çektiği ve kulaklarına bir ağırlık verdiği için onları cezalandırdığını ve onların kalplerine, kulaklarına ve gözlerine mühür vurduğunu ve tüm bunlarla birlikte onları mazur saymadığı gibi onların küfrüne ve öldürülmelerine hüküm vermiştir. Resulullah'da onlarla savaşmış, onların küfürlerine hükmetmiştir. Bu sana, hüccetin ulaşmasının başka bir şey hüccetin anlaşılmasının ise başka bir şey olduğunu açıklamaktadır.

Şeyhimize (Muhammed b. Abdulvahab'ı kast ediyor) bu mesele sorulmuştur ve Oda şu sözleri ile cevap vermiştir: "Bu, en acayip durumlardan birisidir! Nasıl bunda şüpheye düşersiniz, sizlere defalarca açıkladım ki; hüccetin üzerine ikame edilmediği kimse, yeni İslam'a girmiş ya da uzak bir bölgede yaşayan veya sarf ve atf gibi kapalı olan meselelerdedir. Bu tür meselelerde, anlatılana kadar tekfir edilmez. Allahu teala'nın kitabında açıkladığı usuluddin meselelerinde ise, Allah'ın hücceti Kuran'dır. Kime Kuran ulaşırsa hüccet ona ulaşmıştır. Fakat problemin kaynağı, sizlerin hüccetin ikame edilmesiyle hüccetin anlaşılmasını birbirinden ayırt edememenizdir. Kuşkusuz kâfirlerin ve münafıkların birçoğu, üzerlerine ikame edilmesine rağmen Allah'ın hüccetini anlamamışlardır. Bu, Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibidir: **"Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidir; hatta onlar –yolca- daha da sapıktırlar."**

Hüccetin kıyamı ve ulaşması başka bir şey anlaşılması ise başka bir şeydir. Allahu teala onları anlamamalarına rağmen hüccetin ulaşması ile tekfir etmiştir. Eğer bu size sorunlu gözükürse Hariciler hakkındaki sözlerine bir bakın: "Onları nerede bulursanız öldürün!" Hâlbuki onlar sahabe dönemindeydiler ve kişi sahabenin amelini onların ameli yanında hakir görürdü. Bununla birlikte insanlar icma etmişlerdir ki, onları dinden çıkaran, şiddetlilikleri, aşırılıkları ve içtihatları idi. Hâlbuki onlar Allah'a itaat ettiklerini zannediyorlardı. Onlara hüccet ulaşmıştı fakat onlar anlamamışlardı. Yine Ali (radiyallahu anh), kendisinin ilah olduğuna inananları öldürmüş ve onlar sahabelerin talebeleri olmalarına, ibadetleri ve Salihlikleri ile bilinmelerine rağmen onları ateşte yaktırmıştır. Aynı şekilde onlarda hak üzere olduklarını zannediyorlardı. Yine selefin Kaderiye ve diğerlerinden aşırıların tekfirinde icma ettikleri gibi. Hâlbuki onlar çok ilim sahibi, ibadetlerine düşkün ve iyi işler yaptıklarını zanneden insanlardı. Seleften hiç kimse, anlamamaları nedeniyle onların tekfirinde durmamıştır. Zira onların hiçbirisi anlamamışlardı."[484]

51- Davet imamlarından allame şeyh Ebu Butayn en-Necdi el-Hanbelî, tekfir ile ilgili sorulan bir soruya cevabında şöyle diyor: "Küfre götürücü nedenlerden birisini

---

[483] Kehf: 103-104
[484] Mecmuatur-resail ve'l-mesail en-necdiyye: (s.637-640)

işlediğinde muayyen bir insanın tekfiri caiz midir? Soruna gelince: Kitap, sünnet ve âlimlerin icmasının –Allah subhanehu'nun dışında birisine koşulan şirk gibi- küfür olduğuna delalet eden meselelerde; kim bu tür bir şey işler veya güzel görürse bu kimsenin küfründe şüphe yoktur. Bunlardan birisi, üzerinde gerçekleşen kimse hakkında 'falanca bu fiili ile kafir olmuştur' demende bir beis yoktur. Fakihler, "Mürtedin hükmü babı" başlığı altında, Müslüman bir kimsenin mürted olmasıyla ilgili birçok şeyler zikrederler ve bu baba şu sözleri ile giriş yaparlar: Kim Allah'a şirk koşarsa kafir olur. Hükmü ise; tövbe ettirilir, tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür. İstitabe (tövbe ettirilme) ancak muayyen kimseden olur. Bidat ehlinden birisi imam Şafii'nin yanında Kuran'ın mahlûk olduğunu söyleyince 'Azim olan Allah'a karşı küfür işledin' demiştir. Muayyen kimsenin tekfiri ile ilgili alimlerin birçok sözleri bulunmaktadır. Küfrün türlerinin en büyüğü ise, Allah'tan başkasına ibadet ederek şirk koşmaktır. Bu, alimlerin icması ile küfürdür ve bununla vasıflanan bir kimsenin tekfirinde bir mani yoktur. Tıpkı zina eden kimse hakkında, falanca zanidir, faiz yiyen kimse hakkında, falanca faizcidir denildiği gibi. Allah en doğrusunu bilir."[485] Bu açıklamaların aynısını şeyh Reşid Rıza'da nakletmiştir.

52- Şeyh Abdullah b. Abdurrahman Ebu Butayn, zahir olan meselelerde cehaletin olmadığını belirterek şunları söyler: "Kime Muhammed'in risaleti ve Kuran ulaşırsa ona hüccet ikame olunmuştur ve Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resullerine ve ahiret gününe iman etmemesinde mazur değildir. Evet, bunlardan sonra cehaleti ile özürlü değildir. Allah subhanehu ve teala, küfürlerini açıklamakla birlikte birçok kafirin cehaletini de haber vermiştir. Hıristiyanları cahillikle vasıflamıştır; oysa hiçbir Müslüman onların küfründe ve onların tekfirinde şüphe edenlerinde küfründe şüphe etmez. Bizler kesin olarak bilmekteyiz ki bu gün Yahudi ve Hıristiyanların ekserisi cahil ve mukallittirler. Bununla birlikte onların ve onların küfründe şüphe edenlerin küfrüne inanırız. Kuran, usuluddinde şekke düşmenin küfür olduğunu ifade etmiştir. Şek, iki şey arasında tereddüttür. Resulün ne doğru olduğuna nede yalancı olduğuna inanmak, dirilmenin ne vuku bulacağına nede vuku bulmayacağına inanmak yine benzeri olarak namazın ne vacipliğine nede vacip olmadığına veya zinanın ne haram olduğuna nede haram olmadığına inanmak gibi. Bu, âlimlerin icması ile küfürdür. Hali bu olan kimsenin, Allah'ın hüccetlerini ve beyyinelerini anlamaması nedeniyle bir özrü yoktur. Çünkü –anlamasa bile- onların ulaşmasından sonra hiçbir mazereti kalmayacaktır. Allahu teala kafirlerin anlamadıklarından söz ederek şöyle buyurur: "**Biz, onu kavrayıp anlamalarına (bir engel olarak) kalpleri üzerine kat kat örtüler ve kulaklarında bir ağırlık kıldık.**"[486] Başka bir ayette ise: "**Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları veli edinmişlerdi. Ve gerçekten onları doğru yolda saymaktadırlar.**"[487] Allah subhanehu ve teala onların anlamadıklarını beyan ettikten sonra, anlamamaları

[485] Mecmuatur-resail en-necdiyye: (4/523)
[486] Enam: 25
[487] Araf: 30

ile onları mazur görmemiş bilakis Kuran bu türünde kafirlerden olduğunu açıklamıştır. Şu buyruğunda olduğu gibi: **"De ki, size amelleri bakımından ziyana uğrayanları haber vereyim mi?"**[488]-[489]

53- Yine şeyh Ebu Butayn en-Necdi kabre tapanların fiilerinden bahsederken şunları söyler: "Bu gün türbelerin yanında bunları yapanlar, kitap, sünnet ve icmanın delaleti ile müşrik ve kafirlerdir. Bizler bilmekteyiz ki, islama mensup olup ta bunları yapanları buna sevk eden, cehaletlerinden başkası değildir. Eğer bunun Allah'tan son derece uzaklaştırdığını ve bunun Allah'ın yasakladığı şirkten olduğunu bilselerdi ona yönelmezlerdi. Bununla birlikte bütün âlimler onları tekfir etmiştir ve -bazı sapıkların, bu kimselerin cahil olduklarından dolayı mazur olacaklarını iddia etmeleri gibi- bunları mazur saymamışlardır."[490]

54- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin muayyen tekfiri ile ilgili tutumunu açıklarken şunları söylüyor: "İbn Teymiyye'nin son sözleri, hüccetin anlaşılmasına, insanların birçoğuna kapalı kalan ve –örneğin bazı sıfatların bilinmemesi gibi- tevhid ve risalete zıt olmayan meselelerde itibar ettiğine delalet etmektedir. Tevhid ve risalete imana zıt olan meselelerde ise, birçok yerde bu kimselerin küfrünü ve tövbe ettirildikten sonra öldürüleceklerini açık bir şekilde belirtmiş ve onları cehaletleri ile mazur görmemiştir. Oysa biz kesin olarak bilmekteyiz ki, onların bu işlere düşmelerinin nedeni, hakikatlerini bilmemeleridir. Eğer bunun islamdan çıkaran küfür olduğunu bilselerdi, bunu yapmazlardı. Bu, şeyhin kelamında çokça bulunmaktadır…" sonra şeyh Ebu Butayn, Şeyhu'l-islam ibn Teymiyye'nin bazı nasslarını zikreder ve şöyle der: "Yine şöyle der: 'Kim sahabelerin Resulullah'tan sonra –on kişiye ulaşmayanı hariç- irtidat ettiklerini veya fasık olduklarını iddia ederse bu kimsenin küfründe şüphe yoktur. Hatta bunun küfründe şüphe edende kafirdir.' Şüphe edeni nasıl da tekfir ettiğine bir bak. Oysaki şüphe eden cahildir. Bu tür meselelerde cehaletin özür olmadığını görmektedir."[491]

55- Yine "Ed-Durerus-seniyye fi'l-ecvibetin-necdiyye"de Ebi Butayn'den şu nakilde bulunulur: "Allahu teala şöyle buyurmaktadır: "**Gerçekten, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar.**"[492] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: "**Çünkü O, kendisine ortak koşana şüphesiz cenneti haram kılmıştır, onun barınma yeri ateştir. Zulmedenlere yardımcı yoktur.**"[493] Allahu teala bunlardan cahili istisna etmemiş ve bunları inatçıya has kılmamıştır. Kim cahili, tevil sahibini ve mukallidi bunlardan çıkarırsa, Allah ve resulüne karşı çıkmış ve müminlerin yolundan ayrılmıştır."[494]

---

[488] Kehf: 103
[489] Mecmuatur-resail en-necdiyye: (s.513-514)
[490] Ed-Durerus-seniyye: (10/405)
[491] Ed-Durerus-seniyye: (9/246) Daru'l-ifta, Suudiye
[492] Nisa: 48
[493] Maide: 72
[494] Ed-Durerus-seniyye: (9/246) Daru'l-ifta, Suudiye

56- Yine Ebu Butayn şunları söyler: "Tüm bunların cevabı; kuşkusuz Allah subhanehu ve Teâlâ, resullerinden sonra insanların bir hüccetleri kalmaması için, resullerini müjdeleyici ve uyarıcılar olarak göndermiştir. Resullerin gönderildikleri ve davet ettikleri en büyük şey ise, tek olan ve ortağı bulunmayan Allah'a ibadet ve -Allah'tan başkasına ibadet olan- şirkten sakındırmaktır. Eğer büyük şirki işleyen cehaleti ile mazur olursa, mazur olmayan kimdir? Bu iddianın gereği, Allah'ın, inatçı hariç hiç kimseye hüccetinin olmadığıdır. Oysa bu iddianın sahibinin temel kaidesini genelleştirmesi mümkün değildir ve hatta çelişkiye düşmesi kaçınılmazdır. Zira Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaletinde şüphe edeni veya dirilmede şüphe edeni yada dinin asıllarından birisinde şüphe edeni tekfirde durması mümkün değildir. Şüphe eden ise cahildir!"[495]

57- Başka bir yerde ise şunları söyler: "Genel olarak cehaletin mazeret olmadığını açıklayan delillerden birisi de Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), –çokça ibadetlerine rağmen- Hariciler hakkında söyledikleridir. Bilindiği üzere onları buna düşüren cehaletten başka bir şey olmamıştır. Peki, cehalet onlar için özür olmuş mudur?"[496]

58- Yine şöyle der: "Biz daha önce ibn Akil'in, kabirler hakkında işledikleri aşırılıklarından dolayı cahillikle vasıfladığı kimseleri kesin olarak tekfir ettiğini nakletmiştik. Bunu Ondan, İbn Kayyim olumlu gördüğünü belirterek aktarmıştır. Kuran, mukallidin şirkte mazur olacağını söyleyenleri reddetmektedir. Bunu söyleyen kimse, Allah'a iftira atmış ve yalan söylemiştir. Allahu teala ateş ehlinden mukallitler hakkında şöyle buyuruyor: "**Ve dediler ki: "Rabbimiz, gerçekten biz, efendilerimize ve büyüklerimize itaat ettik, böylece onlar bizi yoldan saptırmış oldular.**"[497] Yine Allahu teala kâfirlerin sözlerini aktararak şöyle buyurur: "**Hayır; dediler ki: "Gerçekten atalarımızı bir ümmet üzerinde bulduk ve doğrusu biz onların izleri (eserleri) üstünde doğru olana (hidayete) yönelmiş (kimse)leriz.**"[498] Âlimler bu ve benzeri ayetlerle, tevhid, risalet ve usuluddinde taklidin caiz olmadığına ve her mükellef üzerine tevhidi, risaleti ve dinin diğer asıllarını, delilleri ile bilmesinin farz olduğuna delil getirmişlerdir. Çünkü bu asılların delilleri açıktır."[499]

59- Şeyhu'l-İslam ibn teymiyye'nin tutumunu açıklarken şunları söyler: "Şeyh Takiyyuddin (rahimehullah) şöyle der: 'Kuşkusuz tekfir ve öldürme hüccetin ulaşmasına dayanmaktadır.' Onun sözleri, tekfir ve öldürmenin, mutlak olarak hücceti anlamaya dayanmadığına bilakis hüccetin ulaşmasına dayandığına delalet etmektedir. Hüccetin anlaşılması başka şeydir ulaşması ise başka şey. Eğer bu hüküm hüccetin

---

[495] El-intisar li hizbillahi'l-muvahhidin; şeyh Ebu Butayn: (s.41-42) Tahkik: şeyh Velid b. Abdurrahman el-Feryan, Daru Tayyibe, Riyat.

[496] Ed-Durerus-seniyye: (10-391) Mecmuur-resail en-necdiyye: (5-476) Daru'l-Asime, Riyat.

[497] Ahzab: 67

[498] Zuhruf: 22

[499] Geçen eser: (5/478), Ed-Durerus-seniyye: (10/394)

anlaşılmasına dayanmış olsaydı yalnızca inatçıları tekfir edebilir ve öldürebilirdik. Bu ise batıllığı açık bir şeydir. Hatta Onun son sözleri, delilleri insanların geneline kapalı olan ve tevhid ve risalete zıt olmayan -örneğin bazı sıfatlar gibi- meselelerin dışında, hüccetin anlaşılmasına itibar ettiğini ifade etmektedir. Tevhide, imana ve risalete ters olan durumlarda ise, şeyh birçok yerde bu kimselerin tekfir edileceğini, tövbe ettirildikten sonra öldürüleceklerini açık bir şekilde belirtmiş ve onları cehaletleri ile mazur saymamıştır. Oysa biz kesin olarak bilmekteyiz ki, onların bu işlere düşme sebebi, hakikatlerini bilmemeleridir. Eğer bunların islamdan çıkaran küfür olduklarını bilselerdi onları yapmazlardı."[500]

60- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin, tekfiri yalnızca inatçılara has kılmayıp zahir olan meselelerin cahillerine de genelleştirmesini açıklarken şunları söyler: "Bu konularda Onun birçok sözleri bulunmaktadır. Tekfiri inatçılarla sınırlı tutmamakla birlikte bunların ekserisinin söylediklerinin ve yaptıklarının küfür olmadığını küfür olduğunu bilmeyen cahiller olduklarını kesin olarak belirtmiştir. Bu meselelerde cehaletleri ile mazur olmamışlardır, çünkü bunların arasında vaciplerin en büyüğü olan tevhidi bozan unsurlar bulunmaktadır."[501]

61- Şeyhu'l-İslam'ın hüccetin kıyamı meselesinde, zahir olan meseleler ile hafi olanları ayrılmasıyla ilgili bilinen sözünü naklettikten sonra şunları söyler: "Onun, hafi olan sözler ile açık olan meseleleri birbirinden ayırt edişine bir bak. Küfür olan hafi sözler hakkında 'bu konularda hata etmiş, sapıtmış ve sahibini küfre sokacak olan hüccet ikame olunmamış olabilir' derken bunu açık olan meselelerde söylememiştir. Onun zahir ve hafi meseleleri ayırt edişindeki sözleri açıktır"[502]

62- Şeyh İshak b. Abdurrahman Âli şeyh'in sözleri. Şöyle der: "Bizim bu meselemiz, tek olan ve ortağı bulunmayan Allahu teala'ya ibadet ve Onun dışındakilere ibedetten beri olma meselesidir. Kim Allah'la birlikte başkasına ibadet ederse, dinden çıkaran büyük şirk işlemiş olur. Bu, asılların aslıdır. Allahu teala, resullerini bununla göndermiş, kitaplarını bunun için indirmiştir ve insanlara resul ve Kuran ile hüccetini ikame etmiştir. Bu asıldaki dinin meselelerinde, Allah'a şirk koşan hakkındaki cevabın bu olduğunu göreceksin; tövbe ettirilir, eğer tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür. Asıl meselelerde bildirmeyi zikretmezler, bildirmeyi ancak delili bazı Müslümanlara kapalı kalabilecek hafi meselelerde zikrederler. Örneğin Mürcie gibi bazı bidat fırkalarının tartıştıkları meseleler veya sarf ve atf gibi hafi meseleler gibi. Müslüman olmadıkları halde, kabre tapanlara nasıl bildirilmesi gerekli olabilir?"[503]

63- Şeyh Süleyman b. Abdullah en-Necdi'nin sözlerini naklederken şunları söyler: "Şeyh Süleyman b. Abdullah (rahimehullahu teala) tevhidi açıklarken, tevhid

---

500 Geçen eser: (5/516)
501 Geçen eser: (5/518)
502 Geçen eser: (5/520)
503 Mecmuatur-resail el-Mahmudiyye: (s.62)

kelimesini söyleyen, namaz kılan ve oruç tutan fakat salihlere dua etmek, onlardan yardım dilemek ve onlar adına kurban kesmekle, söz ve fiilleri ile buna muhalif olanlar; hem tevhid kelimesini söyleyip hemde ona muhalefet eden Yahudi ve Hıristiyanlara benzeyeceğini belirtir. Buna binaen müşriklere bildirilmesi gerektiğini söyleyenlerin, Yahudi ve Hıristiyanlara da bildirilmesi gerektiğini söylemesi ve bildirmeden önce onları tekfir etmemesi gerekir. Bu, itibara alınması gereken açık bir konudur."[504]

64- Hafız ibn Kayyim'in "Tariku'l-hicreteyn" adlı kitabında mükelleflerin tabakalarıyla ilgili söylediklerini uzunca aktardıktan sonra şunları söyler: "Bu harika tafsilatlandırmayı bir düşün. Zira O, ancak şiddetle istemesine ve talep etmesine rağmen hakka ulaşmaktan aciz kalan kimseyi istisna etmiştir. Şeyhu'l-İslam'ın, İbn Kayyim'in ve diğer muhakkiklerin sözlerinde kast ettikleri bu sınıftır. Iraki ve sapık kardeşlerine gelince, bunlar, şeyhin cahili tekfir etmediğini ve onları mazur saydığını söylediği şüphesini ileri sürmüşlerdir. Sözü genel tutup tafsilata girmeden bu şüpheyi, Kuran'ın ayetlerini ve nebevi hadisleri def ettikleri bir kalkan edinmişlerdir. Selefleri olan kabre tapanlarda ve müşriklerde olduğu gibi Allah'ın muvahhid kullarına karşı bununla seslenmişlerdir. Dönüş Allah'adır. İhtilaf edilenlerde kulları arasında hakim Odur. Eğer hakkı delili ile arayanlardansan bunları iyi düşün. Eğer batılda karar bulmuş ve âlimlerin genel sözlerinden buna delil getirmek isteyenlerdensen bunda şaşılacak bir şey yoktur.[505]

65- Davet imamlarında şeyh Süleyman b. Sahman el-Hanbeli en-Necdi'nin sözleri; Iraki'nin, Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin zahir olan meselelerde hatalıyı ve cahili özürlü görmesi iftirasına reddiyesinde ve imamın sözlerinin içtihadi ve nazari meselelerde olduğunun açıklamasında şunları söyler: "Eğer bunu bildiysen, kime Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaleti ve Kuran ulaşırsa ona hüccet ikame olmuş olur ve Allah'a, meleklerine, resullerine ve kıyamet gününe iman etmemesiyle mazur olmaz. Evet, tüm bunlardan sonra cehaleti ile mazur olmaz. Allah subhanehu ve teala, küfürlerini açıklamakla birlikte birçok kâfirin cehaletini de haber vermiştir. Bu gün Yahudi ve Hıristiyanların cahil ve mukallitler olduklarını kesin olarak bilmekteyiz ve bununla birlikte onların ve onların tekfirinde şüphe edenlerin küfrüne itikat ediyoruz."[506]

66- Yine şöyle der: "Şeyhu'l-islam'ın sözlerinin yorumu ve açıklaması, delili kapalı olan, dinin zorunlu meselelerinden ve zahir olan konulardan olmayan, bilakis nazari ve içtihadi olan meselelerdedir. Allah en doğrusunu bilir."[507]

67- Davet imamlarından Hicaz kadılar başkanı şeyh Abdullah b. Hasan Âli şeyh'in sözleri; zahir olan meselelerde Hanefilerden ve diğerlerinden mezhep

---

[504] Hukmu tekfiru'l-Muayyen: (s.16)
[505] Geçen eser: (s.23)
[506] Fetava el-eimmetun-necdiyye: (3/233)
[507] Ed-Diyauş-şarik fi reddi şubuhatu'l-marik el-mazik: (s.165-166)

imamlarının nakillerini sunduktan sonra şöyle der: "Eğer bunun üzerine bütün avamın âlim olması gerektiği söylenirse deriz ki: Hiç kimse, Allah'ın, sıfatlarının ve imanın üzerine bina edildiği benzeri şeylerin cahili olamaz. Bunların dışındaki furü ve muamelatta ise, öğrenme esnasında bunları bilmesi zorunlu değildir. Bilakis ihtiyacına ve lüzumuna göre vacipliği farklılık arz eder. Ancak bunların tümünün bilinmesi, -Gazali'nin ihya'ının başında zikrettiği üzere- farzı kifayedir. Nasıl cehalet özür olabilir? Oysa ki Allah subhanehu ve teala "**İman edenlerin, Allah'ın ve haktan inmiş olanın zikri için kalplerinin 'saygı ve korku ile yumuşaması' zamanı gelmedi mi?**"[508] buyruğu ile, kitabını işitip kalbi korkmayanı ve düşünmeyeni zemmetmiştir. İbn Mesud (radiyallahu anh) şöyle der: "Müslüman olmamızla bu ayet ile kınanmamız arasında sadece dört sene vardı." Müslim tahric etmiştir. Ömrü boyunca, Allah'ın resulüne indirdiğini anlamaktan yüz çeviren kimse bu ayet ile nasıl kınanmaz? Kuşkusuz gözler kör olmaz fakat sadırlardaki kalpler kör olur."[509]

68- Şeyh Abdurrahman b. Hasan (rahimehullah) şöyle der: "Âlimler (Allah onlara rahmet etsin) istikamet menhecinde yürümüşler ve mürted babını zikretmişlerdir. Onlardan hiçbirisi 'bir küfür söylediğinde veya bir küfür işlediğinde, bunun kelimeyi şehadete zıt olduğunu bilmezse cehaletinden dolayı kâfir olmaz' dememişlerdir. Allahu teala kitabında beyan etmiştir ki, bazı müşrikler cahil ve mukallittirler ve cehaletleri ve taklitlerinden dolayı Allahu teala onların azabını kaldırmamıştır."[510]

69- Şeyh Abdurrahman b. Hasan (rahimehullah) şöyle der: "Her kafir hata etmiştir. Müşriklerin bir tevilleri olması gereklidir ve onlar salih kimselere şirk koşmalarının, onlara saygı olduğunu, kendilerine fayda sağlayacağını ve zararı def edeceğine inanırlardı. Bununla birlikte ne bu hataları nede bu tevilleri ile mazur olmamışlardır."[511]

70- Şeyh Ebu Butayn en-necdi (rahimehullah) şöyle der: "Kuran, mukallidin şirkte mazur olacağını söyleyeni reddetmektedir. Bunu söyleyen Allah'a iftira etmiş ve yalan söylemiştir. Âlimler, tevhid ve risalette taklidin olmayacağında icma etmişlerdir."[512]

71- Şeyh Abdurrahman b. Hasan (rahimehullah) şöyle der: "Kuşkusuz Allahu teala ellerinde bir kitabı bulunmayan cahiliye ehlini bu büyük şirkte mazur görmemiştir. Allah'ın kitabı ellerinde bulunan ve onu okuyan bir ümmet nasıl mazur olabilir? O, Allah'ın kulları üzerine hüccetidir."[513]

72- Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman b. Hasan (rahimehullah) şöyle der: "Kuşkusuz cahil ve tevil sahibi ancak acizlik durumlarında mazur olabilirler. Bu nedenle imam

---

[508] Hadid: 16
[509] El-Akidetus-selefiyye lil-Firkati'l-Mehdiyyetun-naciye: (s.10-11) Darul-furkan, Kahire.
[510] Fetava el-eimmetin-necdiyye: (3/232)
[511] Fetava el-eimmetin-necdiyye: (3/231)
[512] Fetava el-eimmetin-necdiyye: (3/223)
[513] Fetava el-eimmetin-necdiyye: (3/226)

İbn Kayyim (rahimehullah) bunu, sahibinin mazur olabileceği bir tevil ile sınırlamıştır. Cahil, tevil edilen her günahta mazur olmaz. Daha önce geçtiği üzere, Nuh'un (aleyhisselam) döneminden günümüze kadar ki tüm kafir ve müşrikler cahil ve tevil sahibi idiler."[514]

73- Şeyh Süleyman b. Sahman (rahimehullah) şöyle der: "Kuşkusuz Allah'tan başkasına yapılan ibadet ve bunun, Allah ile birlikte ortak koşulan peygamberlere, velilere ve salihlere yapılması türlerinden olan büyük şirkte hiç kimse cehaleti ile mazur olamaz. Bilakis onun bilinmesi ve ona iman, islamın zaruriyatlarındandır."[515]

74- Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman (rahimehullah), Şeyhu'l-islam ibn Teymiyye'nin ve ibn Kayyim'in muayyen tekfiri ile ilgili tutumlarından bahsederken şunları söyler: "Bu iki şeyh, küfrü veya riddeti gerektiren bir fiil işleyene, bunun gereğince işledikleri küfür, riddet veya fısk ile hüküm verirler. Ancak bunun geçerliliğine engel olacak bir mani olması durumu hariç. Bunun belirli şekilleri vardır ve bu şekillere –deliller açık olduğundan ve resuller ile hüccet ikame olduğundan- puta, kabre, bir beşere veya türbeye tapanlar girmezler.[516]

75- Şeyh Abdurrahman b. Hasan'ın (rahimehullah), Şeyhu'l-islam'ın sözlerine talikinde söyledikleri: Şeyhu'l-islam şöyle der: "Kim açık ve mütevatir olan vacipleri inkar ederse veya fuhuş, zulüm, içki, zina ve faiz gibi açık olan haramlardan birisini inkar ederse veya yine ekmek, et ve evlenme gibi açık ve mütevatir olan bazı mubah olan helalleri inkar ederse, kafirdir mürteddir. Tövbe etmesi istenilir, eğer tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür." Bu açıklamaya talikinde şeyh Abdurrahman şöyle der: "Ben derim ki: Şeyhu'l-islam 'onlar cehaletleri ile mazur olurlar' dememiştir. Bilakis onları tekfir etmiş ve 'Onlar mürted olmuşlardır' demiştir."[517]

76- Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman b. Hasan (rahimehullah), davet imamlarının düşmanlarından olan Iraki'nin, kabre tapanları şüphe ve tevillerinden dolayı mazur görmesini reddederken şunları söyler: "Kabre tapanların ve Allah ile birlikte başkalarına dua edenlerin meselesine gelince, bu, haramlığı kesin, yasaklanması ve günah oluşu icma olunan bir meseledir. Delilleri açık ve net olduğu ve burada şüpheye itibar olunmayacağından, şeyh ibn Teymiyye'nin sözleri buna girmez."[518]

[514] Fetava el-eimmetin-necdiyye: (3/221)
[515] Fetava el-eimmetin-necdiyye: (3/231)
[516] Fetava el-eimmetun-necdiyye: (3/300)
[517] Fetava el-eimmetun-necdiyye: (3/162)
[518] Fetava el-eimmetun-necdiyye: (3/195)

ALTINCI BÖLÜM
MÜÇTEHİT İMAMLARIN NASSLARI

Müçtehitlerin ve müfessirlerin imamı ibn Cerir et-Taberi (rahimehullah):

77- Allahu teala'nın **"Dikkat edin, onlar akılsızların ta kendileridir. Fakat bilmiyorlar"**[519] buyruğunu tefsir ederken şunları söyler: "Bu ayetin delalet etmiş olduğu mana, Allahu teala tarafından cezanın, ancak inat etmiş olduğu şeyin doğru olduğunu bilmesinden sonra rabbine inat edene müstahak olacağını iddia edenlerin hatalı olduklarını ifade etmektedir. Buna benzer ayetlerin yorumu **"Fakat onlar anlamazlar"**[520] ayetinde geçmiştir."[521]

78- Yine munafıklardan bahsederken, bu mananın aynısını tekrar ederek başka bir yerde şunları söyler: "Yaptıkları bu fiiller, ıslah ettiklerini zannetmelerine rağmen münafıkların Allah'ın arzında yapmış oldukları ifsatlarıdır. Allah azze ve celle, yaptıkları bu masiyetler ile ıslahçı olduklarını zannetmelerinden dolayı, onlardan cezasını düşürmemiş ve masiyet ehline hazırlamış olduğu elim azabını onlardan hafifletmemiştir. Bilakis cehennemin en derin yerini, elim azabını ve Allahu teala'nın (bu dünyada) onları yermesi ve kınaması ile de peşin utancı onlara gerekli görmüştür. Allahu teala şöyle buyuruyor: **"Dikkat edin, gerçekten onlar bozgunculuk edenlerin ta kendileridir. Fakat anlamıyorlar."**[522] Allahu teala'nın onlar hakkındaki bu hükmü,'Allah'ın azabının ancak, üzerine gerekli olan hakları ve farzları bildikten ve bunların onun üzerine bir zorunluluk olduğunun hücceti ona sabit olduktan sonra, inat eden kimseye gerekli olacağını' söyleyenleri yalanlayan en kuvvetli delillerdendir."[523]

Müfessirlerin imamı Taberi'nin (rahimehullah) sözlerine bakıldığında, 'Allah'ın cezasına, ancak inat ettiği şeyin doğruluğunu bilerek inat edenin müstahak olacağını' söyleyenlerin görüşünün fasit olduğunu açıkladığı görülecektir. Bu, muasırlardan ancak inatçının küfre gireceğini söyleyenlerin durumudur. Yine imam Taberi, 'Allah tebare ve teala'nın hükmünün, ancak öğrendikten ve üzerine hüccet sabit olduktan sonra inat edene geçerli olacağını' söyleyenlerin hatalı olduğuna delalet ettiğini açıklamıştır. Bu fasit bir mezheptir. Cahilin, tevil sahibinin ve hata edenin açık olan meselelerden çıkarılması Kuran'ın nasslarına terstir. Bu nedenle allame Ebu Butayn en-Necdi, küfür hükmünü inatçılara has kılanları reddetmiş ve şu sözleri ile bu mezhebin bozukluğunu beyan etmiştir: "Bizler 'Ben bunun hak olduğunu biliyorum ve ne ona bağlanıyorum nede onu söylüyorum!' diyene kadar o kimsenin inatçı olduğunu bilemeyiz. Böyle bir kimse ise neredeyse yok gibidir. Her mezhepten

---

[519] Bakara: 13
[520] Bakara: 12
[521] Tefsirut-Taberi: (1/139-140)
[522] Bakara: 12
[523] Tefsirut-Taberi: (2/136-137)

âlimler, sayamayacağımız kadar sahibini küfre sokacak sözler, fiiller ve itikatlar zikretmişlerdir ve bunların hiçbirisini inat ile kayıtlamamışlardır. Tevil ile, içtihat ederek, hata ederek veya cahil olarak küfür işleyenin mazur olacağını söyleyen kimse, hiç şüphesiz kitaba, sünnete ve icmaya muhalefet etmiştir."[524]

79- İmam Taberi (rahimehullah) Allahu teala'nın "**Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları veli edinmişlerdi. Ve gerçekten onları doğru yolda saymaktadırlar.**"[525] buyruğu hakkında şunları söyler: "Dalaletin üzerine hak olduğu fırka, yapmış oldukları bu hatalarının cahilleri olduklarından, şeytanları Allah'ın dışında yardımcılar ve destekçiler edinmeleri ile doğru yoldan sapmışlardır. Hatta kendilerinin hak ve hidayet üzere olduklarını ve yaptıklarının ve işlediklerinin doğru olduklarını zannederek bunu yapmışlardır. Bu, 'Allahu teala'nın, doğru veçhini bildikten ve rabbine inat ederek bunu işleyen kimse hariç, hiç kimseye işlediği masiyetten veya itikat ettiği dalaletten dolaylı azap etmeyeceğini' söyleyenlerin hatalı olduğunun en açık delillerindendir. Çünkü eğer bu böyle olmuş olsaydı hidayette olduğunu zanneden dalalet fırkası ile hidayet fırkası arasında bir fark olmazdı. Oysaki Allahu teala bu ayetinde bunların isimlerini ve hükümlerini birbirinden ayırmıştır…"[526]

80- Yine imam ibn Cerir (rahimehullah) 'kişinin, ancak Allahu teala'nın vahdaniyetini bildikten sonra küfrü kast etmesi ile kafir olacağını' iddia edenleri çürütürken şunları söyler: **"Dünya hayatında çabaları boşa giden kimseler…"**[527] Bu kimseler, dünya hayatlarında yapmış oldukları amelleri hidayet ve istikamet üzere olmayıp bilakis zulüm ve dalalet üzere olanlardır. Bu, onların Allah'ın emrettikleri dışında başka şeylerle amel etmeleri nedeniyledir. Hatta Ona karşı işledikleri küfürlerindendir. **"Onlar iyi işler yaptıklarını zannederler."**[528] Onlar yaptıkları bu fiilleri ile Allah'a itaat ettiklerini ve kullarına karşı yaptıklarında çaba sarf ettiklerini zannetmektedirler. Bu ayet, 'ancak Allah'ın vahdaniyetini bildikten sonra küfrü kast eden kimsenin kafir olacağını' iddia edenlerin hatalı olduğunun apaçık delilidir. Zira Allahu teala bu ayette, sıfatları bu olan kimseler hakkında, dünyada harcamış oldukları çabalarının boşa gittiğini ve onların bununla iyi işler yaptıklarını zannettiklerini haber vermektedir. Yine onlar hakkında rablerinin ayetlerine karşı küfür işleyenler olduklarını bildirmektedir. Eğer söz, ancak bilen kimsenin kafir olacağını iddia edenler gibi olmuş olsaydı, Allahu teala'nın haklarında iyi işler yaptıklarını zannettiklerini haber verdiği bu topluluğun, yaptıklarından dolayı ecir ve sevap almaları gerekirdi. Oysaki söz, onların söylediklerinden farklıdır. Allah (celle

[524] El-İntisar li hizbillahi'l-muvahhidin: (s.36)
[525] Araf: 30
[526] Tefsiru'l-imam et-Taberi: (7/118) darul-kutubul-ilmiyye, Beyrut.
[527] Kehf: 104
[528] Kehf: 104

celaluhu) onların kafirler olduğunu ve amellerinin boşa gideceğini haber vermiştir."[529] Harfi harfine nakledilmiştir.

81- Subulus-selam adlı eserin sahibi müçtehit imam Emir San'ani'nin (rahimehullah) sözleri; kabre tapanlardan ve bunların -şirklerinin açık olan meselelerde olduğundan- cehaletleri ile mazur olmayacaklarından bahsederken şunları söyler: "Eğer 'onların yaptıklarından dolayı müşrik olacaklarını bilmediklerini' söylersen, Ben derim ki: Fakihler fıkıh kitaplarının riddet babında, kim bir küfür sözü söylerse, manasını kast etmese de kafir olacağını belirtmişlerdir. Bu, onların islamın hakikatini ve tevhidin mahiyetini bilmediklerine ve bununla birlikte asli kafirler olacaklarına delalet etmektedir. Allahu Teâlâ kullarına, ibadetlerinde kendisini birlemelerini farz kılmıştır: **"Yalnızca Allah'a ibadet edin."**[530] İhlâslı olmalarını da: **"Onlar, Onun dininde ihlâs sahipleri ve Hanifler olarak Allah'a ibadet etmelerinden başkası ile emrolunmadılar."**[531] Kim gece gündüz, açıkta ve gizlide, korku ve ümit ile Allah'a dua eder sonra da başkasına dua ederse ibadette şirk koşmuş olur. Zira dua ibadettendir. Allahu teala duayı, "**Bana dua edin size icabet edeyim"** ayetinden sonra **"Şüphesiz Bana ibadeti büyüklüklerine yediremeyenler…"**[532] buyruğunda ibadet olarak adlandırmıştır."[533]

Sonradan gelen bazıları şeyhin sözlerinde çelişkili olduğunu ve âlimlerin cumhuruna muhalif olduğu itirazında bulunmuşlardır. Oysaki Onun sözlerinde en ufak bir çelişki bile yoktur. Kabre tapanlardan bahsederken, küfür kelimesi söyleyenin, kast etmese bile kafir olacağını zikretmiştir. Bunda âlimlerin cumhurunun sözlerine bir muhalefet yoktur. Bilakis "Kastın şart oluşu" bölümünde naklettiğimiz âlimlerin sözlerine muvafıktır. Bu, ibn Teymiyye'nin, şu sözleri ile işaret etmiş olduğu konudur: "Özet olarak, kim küfür olan bir söz söyler veya bir fiil işlerse kafir olur. Kafir olmayı kast etmese bile. Çünkü Allah'ın diledikleri dışında hiç kimse küfre girmeyi kast etmez."[534]

82- Neylu'l-Evtar adlı kitabın sahibi Müçtehit imam Muhammed b. Ali eş-Şevkani'nin (rahimehullah) sözleri; imam Şevkani, kabre tapanların küfrünün ameli bir küfür olduğunu ve bu kabirperestlerin, yaptıklarının cahili olduklarını, şeytanın onları aldattığını ve şirki onlara güzel göstermesi ile ona düşmelerini mazeret olarak getirenlerden söz ederken şunları söyler: "Bu küfrün itikadi küfür olmadığı amel küfrü olduğu hükmüne vardıktan sonra 'Fakat şeytan ona bunların Allah'ın Salih kulları olduklarını ve fayda verip şefaat edeceklerini süslü göstererek kabul ettirmiş ve buda bilmeden –cahiliye ehlinin putlar hakkında itikat ettikleri gibi- bir itikada sahip

[529] Tefsiru'l-imam et-Taberi: (16/28-29)
[530] Hud: 26
[531] Beyine: 5
[532] Ğafir: 60
[533] Tathiru'l-itikat min edrani'l-ilhad: (s.35-36) Tahkik, Muhammed Hamid el-Faki.
[534] Es-Sariu'l-Meslul ala şatimir-Resul. (s.178)

olmuştur' sözleri ile bunu itiraf etmiştir. Bunun cahiliye ehlinin küfründe olduğu gibi itikadi bir küfür olduğuna hükmedişine ve itikadı onayladıktan sonra bunun cehalet üzerine olan bir itikat oluşunu özür olarak getirişini bir düşün. Bunun cehaletten kaynaklanan bir itikat oluşunun ne faydası olduğunu keşke bilebilseydim? Kuşkusuz küfür taifelerinin hepsini ve şirk ehlinin tümünü, küfre, hakkı def etmeye ve batılları üzerinde kalmaya sevk eden cahilane itikatlarından başkası değildir. Hiç kimse onların itikadının ilim üzere olan bir itikat olduğunu söyleyebilir mi ki ölüler hakkında bu itikatlarda bulunan kardeşlerinin bu cahilane itikatları mazeret olabilsin? Sonra getirdiği mazeretlerini 'Fakat bunlar tevhidi kabul etmektedirler…' sözleri ile tamamlar. Sana da kapalı olmayacağı üzere bu batıl bir mazerettir. Çünkü onların tevhidi kabul etmeleri yalnızca dilleri ileyse, bununla Yahudilere, Hıristiyanlara, müşriklere ve münafıklarla müşterektirler. Eğer yalnızca fiilleri ileyse, kuşkusuz onlar ölüler hakkında, putperestlerin putları hakkında benimsedikleri itikadın aynısını benimsemişlerdir. Sonra bu manayı sözlerinde birkaç kez tekrar eder ve onlardan kılıcın kaldırılmasını bununla nedenlendirir. Buda batıldır. Zira bu kabirperestler, ölüler hakkındaki itikatlarında öyle bir dereceye varmışlardır ki, müşrikler putları hakkında böyle bir itikada varmamışlardı."[535]

83- İmam Şevkani (rahimehullah), bu kimselerin yaptıklarının şirk olduğunu bilmemelerini söyleyenlere reddiye verirken şunları söyler: "Eğer şöyle dersen: 'Ölüler hakkında bu itikada sahip olan bu kimseler, yaptıklarının şirk olduğunu bilmemektedirler. Hatta onlardan birisi kılıç önüne getirilse bile, ne Allah'a şirk koştuğunu nede bir şirk fiili işlemeyi onaylamaz. Hatta bunun şirk olduğunu az bir şey kavrasa, bunu yapmaz… Ben derim ki (söyleyen Şevkani): Mesele söylediğin gibidir. Fakat sana kapalı kalmamalıdır ki riddetin sebeplerinde ilme itibar edilmez. Yani söylediği sözün küfür veya yaptığı fiilin küfür oluşundaki ilmine. Her halükarda ölüler hakkında böyle bir itikada sahip olan bir kimsede bu sözlerden ve fiillerden birisine şahit olunduğunda, ona şer'i hüccetin tebliğ edilmesi, Allah'ın Aziz olan kitabında bizlere açıkladığı üzere; beyan edilmesini emrettiği ve bunun üzerine söz aldığı ilmin beyan edilmesi ve onun gizlenilmemesi gereklidir…"[536]

İmam Şevkani'nin, şirk taifelerinin tümünü şirke düşüren nedenin cahilane itikatları olduğunu ve bu itikatlarının bu taifeler için bir özür olmadığını ve nasıl olurda sonradan gelen ölüler hakkında cahilane itikatlarda bulunarak kabre tapanlar için geçerli olabilsin' şeklindeki açıklamalarına bir bak. İmam Şevkani'nin sözünün delil yeri: "Hiç kimse onların itikadının ilim üzere olan bir itikat olduğunu söyleyebilir mi ki ölüler hakkında bu itikatlarda bulunan kardeşlerinin bu cahilane itikatları mazeret olabilsin?" Bu Onun riddetin sebeplerini açıklamasında –her ne kadar ilim ehli üzerine, bu cahillere şer'i hücceti tebliğ etme görevi olsa da- riddetin sabit

---

[535] Er-Resailus-selefiyye fi ihyai sünneti hayri'l-beriyye; imam Şevkani: (8/35)
[536] Er-Resailus-selefiyye: (8/23-24)

olabilmesi için söylediği küfür ve şirk sözlerini bilmesine itibar etmediğini açıklamasıdır. Buna, Onun şu sözleri delalet etmektedir: "Fakat sana kapalı kalmamalıdır ki riddetin sebeplerinde ilme itibar edilmez. Yani söylediği sözün küfür veya yaptığı fiilin küfür oluşundaki ilmine."

Bu, İmamın açık olan meselelerdeki ifade şeklidir. Hafi olan meselelerde, küçük şirklerde ve yine Şari'in kınama babından küfür olduğunu belirttiği bazı fiillerdeki ifadelerinde ise, söyleyeni ve failini cehalet ve kastın olmaması ile mazur görmekte ve bu türden meselelerde küfür hükmünde bulunmadan evvel söyleyenin niyetine ve maksadına bakılması gerektiğini açıklamaktadır. Örneğin bazı âlimlerin 'Allah'tan başkası adına yemin etmek dinden çıkarır' kabilinden sözleri gibi. Bu türde İmam Şevkani şunları söyler: "Bazı vakitler, geçici olarak zuhur eden şirk akaitlerine itibar edilmez. Özellikle de islamın yoluna muhalif olduğunu bilmediği durumlarda. Failinin islamdan küfür dinine girmeyi kast etmediği bir küfür fiilinin sadır olmasına da itibar edilmez. Yine manasına itikat etmediği halde Müslüman bir kimsenin küfre delalet eden bir söz söylemesine de itibar edilmez."[537]

Burada imam Şevkani'nin İslam dininden çıkaran büyük küfür ve şirk meselelerinden söz etmediğinin delili ise hemen ardında söylediği şu sözleridir: "Eğer dersen ki: 'Sünnette İslam dininin dışında bir şeye yemin edenin küfrüne, yine müslümanı tekfir edenin küfrüne delalet eden nasslar ve şeriata muhalif bir fiil işleyenin küfrü genellemesinde bulunulduğu deliller bulunmaktadır. Tüm bunlar, bu şeylerden birisinin sadır olmasının –söyleyeni veya faili islamdan küfre girmeyi istemese bile- küfrü gerektireceğini ifade etmektedir.' Ben derim ki (söyleyen Şevkani): "Eğer tevil yolları daralırsa ve bu hadisleri yürüteceğin bir yolda bulamazsan, geldiği üzere bu nassları kabul etmelisin ve Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) küfür ismini kullandığı kimseye, Onun söylediği söylemelisin…"[538]

Böylece, her sözü imamın kast ettiği doğru şekli üzerine anlaşıldığında ve yine her sözü uygun yerine yerleştirildiğinde -bazılarının iddia ettikleri gibi- imamın sözleri arasında bir çelişki bulunmadığı görülecektir. Cehalet ile veya kasıt bulunmaması ile mazur görmediği birinci sözlerinin konumu, açık olan meselelerdedir. Çünkü kendisi de sözlerinin ölüler hakkında cahilane itikatlara sahip olan kabirperestlerle ilgili olduğunu açıklamıştır. Cehalet ve kasıt bulunmaması ile mazur gördüğü ikinci sözünün konumu ise, bazı bidat akideler, küçük şirk ve sünnetin delillerinin failine küfür ismini ıtlak ettiği meselelerdir. Bunu şu sözleri ile açıklamıştır: "Eğer dersen ki: Sünnette İslam dininin dışında bir şeye yemin edenin, yine sünneti mutahhara da müslümanı tekfir edenin küfrüne delalet eden nasslar…" devamla: "Tüm bunlar, bu şeylerden birisinin sadır olmasının –söyleyeni veya faili islamdan küfre girmeyi istemese bile- küfrü gerektireceğini ifade etmektedir."

---

[537] Er-Ravdatun-nediyye şerhu dereru'l-behiyye: (2/291)
[538] Er-Ravdatun-nediyye şerhu dereru'l-behiyye: (2/292)

84- Osmanlı hilafeti alimlerinden şeyh İsmail Hakkı: Ruhu'l-Beyan adlı tefsirinde "**Kıyamet gününde kendi günahlarının tümünü ve bilgisizce saptırdıklarının günahlarının bir kısmını yüklenmeleri için**"[539] ayetini tefsir ederken şunları söyler: "Allahu teala'nın "Bilmeden" buyruğu failden haldir. Yani çağırmış oldukları şeyin dalalet yolu olduğunu ve bu saptırmaları karşısında şiddetli azaba müstahak olacaklarını bilmeden onları saptırmaktadırlar. Veya mefulden hal olur ve mana şöyledir: Dalalette olduklarını bilmeyenleri saptırırlar. Buradaki kayıtlamanın faydası; onların hilelerinin, akıllı kimseler katında revaç bulmayacağını, onlara, ancak ahmakların ve cahillerin tabi olacakların bildirmektir. Ve yine onların, tabi olunmaya layık olan hak ehli ile sapkınları araştırıp birbirinden ayırt etmelerinin gerekliliği ile bu cehaletlerinin mazeret olmayacağı uyarısında bulunmaktır."[540]

---

[539] Nahl: 25
[540] Ruhu'l-Beyan fi tefsiri'l-Kuran: (3/386)

YEDİNCİ BÖLÜM
AÇIK OLAN MESELELERDE CEHALETİN MAZERET OLMAYIŞIYLA İLGİLİ MUTEAHHİR ÂLİMLERİN SÖZLERİ

85- El-Menar tefsirinin sahibi şeyh Muhammed Reşid Rıza'nın (rahimehullah) sözleri:

Şeyh Muhammed Reşid Rıza "Mecmuatur-resailun-necdiyye"ye açıklamalarında şunları söyler: "Zikretmiş olduğu kısımlar üçtür: Birincisi: Mutlak olarak küfür olan ve cehaletin mazeret olmadığı kısımdır. Bu, hükmü zahir olan meseleler olarak tabir edilir. Muhakkikler bunu, dinde bilinmesi zorunlu olan ve üzerinde icma edilen meseleler olarak tabir ederler. Bu genellemeden, yeni islama giren kimseleri ve öğrenme imkânı olmayacak şekilde Müslümanlardan uzak yetişen kimseyi istisna etmişlerdir. Küfür beldesinde bulunan kafir bir adamı; Allah'ı birlemeye, Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaletine ve getirmiş olduğu; öldükten sonra dirilmeye ve cezaya ikna ettikten sonra, İslam şeriatlerini öğrenme imkanı olmadan ölen kimse veya yine, namaz ve oruç gibi bazı hükümleri öğretip bazılarını öğretmeden onu terk edip yurdundan geri döndüğün kimse buna örnek olarak verilebilir. Bu kimse, -bilmesi ve iman etmesi gereken başka meseleler olduğunu bilirse- öğrenme imkânı bulana kadar bu zaruriyatları bilmemesi ile mazurdur.

İkincisi: Cehaleti ile mutlak olarak küfre girilmediği kısımdır. Buna, dinde hafi olan meseleler denilir. Âlimlerin cumhurunun ıstılahı ile, hakkında icma edilmeyen ve dinde zorunlu olarak bilinmeyen meselelerdir. Örneğin Tafvid ve Tevil gibi Müslümanların imamlarının ihtilaf ettikleri meseleler gibi.

Üçüncüsü: Cahil olarak onu işlediğinde, ancak o mesele hakkındaki Allahu teala'nın hükmünün bildirilmesinden sonra küfür olandır. Bu, kati bir nass ile mükellef üzerine ayni olarak vacip olan ve hakkında icma olunan meselelerdir. Örneğin geçen, içkinin helal sayılması meselesi ve yine oruç ayetindeki beyaz iplik ve siyah iplikten lafzın zahirini anlayan ve peygamberimizin ondan maksadın gece ve gündüz olduğunu öğrettiği bedevi örneği gibi.

Burada dördüncü bir kısımda vardır ki: Bu rivayet ve delalet bakımından hakkında kesin bir nass bulunmayan içtihadi meselelerdir. Bu meselelerde her müçtehit içtihadı ile mazur sayılır."[541]

86- Şeyh Muhammed Reşid Rıza, Şevkani'nin şu sözlerine talikinde söyledikleri; "Bilmeden –cahiliye ehlinin putlar hakkında itikat ettikleri gibi…" daha sonra "Bunun cehaletten kaynaklanan bir itikat oluşunun ne faydası olduğunu keşke bilebilseydim? Kuşkusuz küfür taifelerinin hepsini ve şirk ehlinin tümünü, küfre, hakkı def etmeye ve batılları üzerinde kalmaya sevk eden, cahilane itikatlarından başkası değildir." İmam

[541] Mecmuur-resailun-necdiyye: (4/520-521) Reşit Rıza'nın taliki.

Şevkani'nin bu sözlerine talikinde şunları söyler: "(Cehaletten kaynaklanan bir itikat) Bu, tasavvur bozukluğundan kaynaklanmaktadır. İnsan cehalet ile mazur olmaz. Çünkü o, şüphelerden ve hevadan kaynaklanmaktadır. Bundan ise mürekkep cehalet doğmaktadır."[542]

87- Şeyh Muhammed Hamid el-Faki'nin (rahimehullah) sözleri:

Şeyh cehaletten bahsederken şunları söyler: "Kuşkusuz Kuran ve sünnetin nassları, cehaletin bir suç olduğu ve özür olmadığı konusunda çok açıktır. Yine akli olarak zarureten bilinmektedir ki, ister dünya işlerinde ister din işlerinde olsun, bir şeyin cahili, onu ifsat eder ve ıslah etmez. Bazılarının, Allahu teala'nın suç olarak saydığı ve şiddetli bir şekilde cezalandırdığı bir şeyi; insanları islamdan eski cahiliyeye döndüren bidat ve cahili hurafelerin onunla (cehaletle) bağışlandığı bir mazeret olarak getirmeleri ne kadar da acayiptir. Umulur ki onlar Allahu teala'nın şu buyruğu ile delil getirirler: "**Allah'ın tövbelerini kabul edeceği kimseler, kötülüğü ancak bilmeden yapanların, sonra da çarçabuk tövbe eden kimselerinkidir.**"[543] Bunda hiçbir delil yoktur. Çünkü buradaki cehalet, gaflet ve unutmanın galebe gelmesinden kaynaklanan sefihlik ve taşkınlıktır."[544]

88- İbn Teymiyye'nin sözlerine talikinde başka bir yerde şunları söyler:

(Bazen bir söz küfür olabilir lakin muayyen şahıs ona hüccet ikame olunana dek tekfir edilmez.) Şeyhu'l-İslam'ın kastını açıklayarak şunları söylüyor: "Allah en doğrusunu bilir. Bu tafsilat, hakkında Kuran ve sünnette sahibinin kafir olacağına dair bir nass bulunmayan heva ve bidat ehli hakkındadır. Hakkında böyle bir nass bulunun bidatlerde ise, ne Şeyhu'l-islam nede seleften başka birisi bu kimselerin tekfirini ilan etmede duracak değillerdir. Bunun örneği, ölülere dua ederek, onlara istiğasede bulunarak, onların adları ile kurulan putların etrafında tavaf edip itikâfa girerek, onları razı etmek ve gazaplarından sakınmak için mallar harcayarak, onların adlarında şirk bayramları kutlayarak şirk ve putperestliği ilan edenlerdir. Hâlbuki bu kimseler, Kuran'da bunların şirk olduğuna dair açık ifadeleri okumaktalar, fakat bu ayetleri onlardan başka anlamlara yormaktalar. Şeyhu'l-islam'ın tüm kitapları bu kimselerin küfrünü açıklamaktadır. Kendileri hakkında veya cahiller onlar hakkında ne kadar iddialarda bulunsalarda onların arkasında kılınan namazlar geçerli olmaz."[545]

89- Şeyh dr. Salih b. Abdullah b. Hamid'in sözleri; şöyle der: "Şer'i hükümlerden birisi de, cehaletin mazeret olarak kabul edilmeyen meselelerden olmasıdır. Genel olarak bunlar iki kısma ayrılırlar:

Birincisi: Usuluddin ve itikadın genel meselelerinin cehaletidir. Örneğin bir kafirin, Allahu teala'nın zatını, kemal sıfatlarını, Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem)

---

[542] Siyanetu'l-insan an vesveseti şeyh Dahlan; talik, Şeyh Reşid Rıza: (177-178)

[543] Nisa: 17

[544] Şeyh Muhammed Hamid el-Faki'nin "İktidaus-sıratu'l-mustakim"e talikinden alınmıştır. (s.301) Ensarus-sunne baskısı.

[545] Şeyh El-Faki'nin "el-Mesailu'l-Mardiniyye"ye talikinden: (s.70)

nubuvvetini bilmemesi gibi. Çünkü Şari, usuluddine şiddetle itina göstermiştir. Bu meselelerde cehalet özür olarak kabul edilmez. Zira delillerin açıklığından ve mucizelerin ikamesinden sonra bu kibirlenme olarak kabul edilir.

İkincisi: Dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerdir. Bunun altına, namaz, zekat, oruç ve haccın farzlığı, zinanın, adam öldürmenin, içkinin ve hırsızlığın haramlığı gibi malum olan ve Müslümanların diyarlarında yaygın olan tüm şer'i hükümler girer."[546]

[546] Refu'l-Harec fiş-şeriati'l-islamiyye: (s.230)

ÖNEMLİ BİR EK
DÜNYA HÜKÜMLERİ İLE AHİRET HÜKÜMLERİNİN BİRBİRİNDEN AYRILMASI

Muasır bazı kimseler, cehalet özrü meselesinde, risalet ulaşmadan önce azabın olmayacağını bildiren ayetler ile delil getirerek, dünya ve ahiret hükümlerini birbirine bağlamaya yeltenmişlerdir. Buna delil getirdikleri bazı ayetler şunlardır: **"Biz bir resul göndermedikçe azap ediciler değiliz."**[547] **"Evet, gerçekten bize bir uyarıcı geldi."**[548] "**Eğer ellerinin önden gönderdikleri sebebi ile kendilerine bir musibet gelip çattığında 'Rabbimiz, sen bize bir peygamber göndermeli değil miydin? O takdirde bizde senin ayetlerine uyar ve müminlerden olurduk' demeyecek olsalardı."**[549] Risali hüccetin ulaşmadığı kimselerden azabın kaldırılacağını içeren müfessirlerin sözlerinden alıntılar yapılmıştır. Bununla birlikte dünya hükümlerinin zahire göre icra edileceğini ve cahil olarak küfür işleyenin dünya hükümlerinde kafirlere ilhak edileceğini, yine âlimlerin davet ulaşmaması sözlerinin manasının, o kimselerin Müslüman oldukları ve küfre girmedikleri manasında olmadığını içeren imam ibn Kayyim ve şeyh Reşid Rıza gibi büyük âlimlerden harfi harfine nakilde bulunduğumuz açıklamalardan gafil kalmışlardır. Böylece bu ayetlerle dünya hükümlerinde delil getirilmesi geçersiz olmuş ve bunların sevap ve ceza ile ilgili hükümler hakkında olduğu ortaya çıkmıştır."[550]

Dünya hükümleri ile ahiret hükümlerinin birbirinden ayrılmasıyla ilgili büyük âlimlerin nassları:

1- Davet imamlarından şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın oğulları olan şeyh Hüseyin ve şeyh Abdullah şunları söylerler: "Şirk ehlinden, bu davet ulaşmadan evvel ölen kimse hakkında verilecek hüküm; eğer şirk fiili ile biliniyor ve onu din edinmiş ve bunun üzerine ölmüş ise, onun zahiri küfür üzere öldüğüdür. Ona dua edilmez, kurbanı kesilmez ve onun yerine sadaka verilmez. Durumunun hakikati ise Allahu teala'ya havale edilir."[551]

2- Müceddid şeyh Muhammed b. Abdulvahab şöyle der: "Şirk ehlinden davet ulaşmadan önce ölen bir kimse hakkında verilecek hüküm; eğer şirk fiili ile biliniyor, bunun üzerine ölmüş ve bunu din olarak edinmişse, zahirinin küfür olduğudur."[552]

3- Hafız ibn Kayyim (rahimehullah) şöyle der: "Allah, kulları arasında hikmeti ve adaleti ile hükmedecek ve ancak resulleri ile üzerine hüccetin ikame olduğu

---

[547] İsra: 15
[548] Mulk: 9
[549] Kasas: 47
[550] Geçen ayetlerle bu tafsilattan gafil kalarak delil getiren "El-uzru bi'l-cehl akidetus-selef: (s.13-17-40)" kitabının yazarıdır. Bu açıklamasında çokça mırıldanıp defalarca zikrettiğimiz imamların ayrımını bağlamaya yeltenmiş ve (Allah Onu affetsin) dünya hükümleri ile ahiret hükümlerini birbirine bağladığını açıklayan seleften tek bir söz bile nakletmemiştir.
[551] Ed-Durerus-seniyye: (10/142)
[552] Ed-Durerus-seniyye: (10/142)

kimselere azap edecektir. Zeyd veya Amr'ın üzerine hüccet ikame edilmiş midir edilmemiş midir? Bu, kul ile Allah arasında girilmesi mümkün olmayan meselelerdendir. Kul üzerine gerekli olan, İslam dininin dışında bir din edinenin kafir olacağına ve Allah'ın ancak resul ile hüccetin ikamesinden sonra azap edeceğine itikat etmektir. Bu genel olarak böyledir. Muayyende ise, o ve hükmü Allah azze ve celle'ye havale edilir. Bu sevap ve ceza hükümleridir. Dünya hükümlerinde ise, uygulama zahire göredir. Dünya hükümlerinde kafirlerin çocukları ve delileri de kafirdirler."[553]

4- Selefi davet imamlarından şeyh Hamd b. Nasır b. Muammer (rahimehullah) şöyle der: "Kim putlara ibadet eder ve bu din ortaya çıkmadan önce bu durum üzere ölürse, zahiri küfür üzere olduğudur. Cehaletinden veya uyaracak birisi bulunmadığından üzerine hüccet ikame edilmeme ihtimali olsa bile. Çünkü bizler zahire göre hükmederiz. Batına göre hüküm ise Allahu teala'ya aittir. Allah, ancak hüccetin ikame edilmesinden sonra bir kimseye azap eder. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: **"Biz bir resul göndermedikçe azap ediciler değiliz."**[554]-[555]

5- Eski Suud müftüsü Abdulaziz b. Baz şöyle der: "Kuşkusuz fetret ehli dünyada kafirlerin muamelesi ile muamele görür. Onlara dua edilmez ve onlar için istiğfarda bulunulmaz. Çünkü onlar kafirlerin amellerini yapmaktadırlar ve dünyada onların muamelesini görürler. Ahirette ise durumları Allah'a aittir."[556]

6- Şeyh Abdulaziz b. Baz kabre tapanların işledikleri büyük şirkten söz ettikten sonra şunları söyler: "Bunların tümü büyük şirktir. Kim bunun üzerine ölürse kafir olarak ölür, yıkanmaz, namazı kılınmaz, Müslümanların kabirlerine gömülmez ve ahirette durumu Allah'a aittir. Eğer davetin ulaşmadığı kimselerden ise, fetret ehlinin hükmündedir. Özetle, İslam diyarlarında küfrünü izhar eden bir kimsenin hükmü kafirlerin hükmü ile aynıdır. Kıyamet gününde kurtulur yada kurtulmaz, bu Allahu teala'ya aittir. Eğer davetin ulaşmadığı ve Resulün gönderildiğini işitmeyen bir kimseyse, kıyamet gününde imtihan edilecektir."[557]

7- Şeyh Abdulaziz b. Baz bilmediği halde şirk üzere ölen kimsenin hükmü hakkında şunları söyler: "Bu durum üzere öldüğünde, küfür üzere ölmüş olur. Onun adına sadaka verilmez, namazı kılınmaz, yıkanmaz ve onun için dua edilmez. Bundan sonra ahiretteki durumu ise Allah'a aittir. Eğer bu, cehaletinden, basireti olmayışından ve yanında ona öğretecek bir kimsede bulunmadığından kaynaklanmışsa, bu kimsenin hükmü kıyamet gününde fetret ehlinin hükmü gibidir; imtihan olunurlar ve onlara emredilir… Eğer cahil ise, ahirette onun durumu Allah'a

---

553 Tariku'l-Hicreteyn: (s.424-425) Daru'l-Beyan.
554 İsra: 15
555 Ed-Durerus-seniyye: (10/330-336)
556 Mecmuu fetava şeyh ibn Baz: (1/419-420)
557 Fetava ve tenbihat: (211-213) Mecmuu Fetava şeyh: (2/782-784)

aittir. Dünyada ise, hükmü kafirlerin hükmü gibidir; namazı kılınmaz ve arkasından dua edilmez."[558]

İlim ehlinden naklolunan bu açıklamalarda, bir kimseye dünyada küfür hükmü verme ile ahirette azap görmesi arasında zorunlu bir ilişki olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bazen risali hüccet ikame olmamış ve tebliğ ulaşmamış olabilir. Bu durumda hükmü, ahirette fetret ehlinin hükmü ile aynı olacaktır. Bu, bizim anlayışımız değildir, bilakis nasslarını naklettiğimiz ilim ehlinin varmış olduğu sonuçtur. Bu kimseler dünyada kafirlerin muamelesini görürler, ahirette ise, durumuna göre başka bir hükmü vardır.

Bunu davet imamlarından şeyh Muhammed b. Abdulvahab, talebesi şeyh Hamd b. Mamer b. Nasır el-Hanbelî, şeyh Hüseyin b. Muhammed b. Abdulvahab, şeyh Abdullah b. Muhammed b. Abdulvahab belirtmişlerdir. Yine Hafız İbn Kayyim, muasırlardan şeyh Abdulaziz b. Baz'da aynı açıklamada bulunmuşlardır. Bu ayrımın sahihliğini belirten delillerden biriside, münafıklara, dünyada zahirlerine göre Müslümanların muamelesi ile muamele edilmesi ahirette ise kafirlerin muamelesi ile muamele edilmesidir.[559]

8- Eski Suud müftüsü şeyh Muhammed b. İbrahim (rahimehullah) fetvalarında şöyle der: "Tevhidde cehalet ile mazur olunur mu?' şeyh şöyle der: 'Tevhidde cehalet yoktur. Böyle bir meselenin cahili olunmaz. Bu, dinden yüz çevirmedir. Hiç insan güneşin cahili olabilir mi?"[560]

Şeyh Abdulaziz b. Baz'ın, bilmeden büyük şirke düşen cahilin mazur olmamasıyla ilgili fetvası:

9- Avamdan birçok kimse tevhidi bozan muhalefetler işlemekteler, bunların hükümleri nedir? Ve cehaletleri ile mazur olurlar mı? Onlarla evlenilmesinin ve kestiklerinin yenmesinin hükmü nedir? Mekkeyi mukerreme'ye dâhil edilmeleri caiz midir?

El-Cevap: Ölülere dua etmesiyle, istiğasede bulunmasıyla, adak adamasıyla ve benzeri ibadet türleriyle bilinen bir kimse –cehalet iddiasında bulunsa bile- müşriktir kafirdir. Ne evlenilmesi, ne mescidi harama dâhil edilmesi nede Müslümanların muamelesi ile muamele edilmesi caiz değildir. Ta ki Allah azze ve celle'ye tövbe edene kadar. Bu, Allahu teala'nın Bakara suresindeki şu buyruğundan ötürü böyledir: "**Müşrik kadınları, iman edinceye kadar nikahlamayın; iman eden bir cariye, -**

---

[558] Geçen eser ve Mecmuu fetava şeyh: (2/782-784)
[559] Konuyla ilgili: 1- ibn Teymiyye'nin Cibril hadisni şerhi: (s.576)
2- Medaricus-salikin; ibn Kayyim: (s.567)
3- Tariku'l-Hicreteyn: (s.45 ve sonrası)
4- Fetava şeyh b. Baz: (1/419-421)
5- Fetava eimmetun-necdiyye: (3/282-283-119)
[560] Fetava şeyh Muhammed b. İbrahim: (12/198)

hoşunuza gitse de- müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Müşrik erkekleri de iman edinceye kadar nikâhlamayın.”[561] Yine Allah azze ve celle’nin Tevbe suresindeki şu ayetinden ötürü: “**Ey iman edenler, müşrikler ancak bir pisliktirler; öyleyse bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.”**[562] Cahil olmalarına bakılmaz, bilakis Allah azze ve celle’ye tövbe edene kadar kafirlerin muamelesi ile muamele edilmeleri gereklidir. Bu, Allah azze ve celle’nin bunların emsalleri hakkındaki şu buyruğundan ötürü böyledir: “**Onlar, 'çirkin bir hayâsızlık' işlediklerinde: "biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk. Allah bunu bize emretti" derler. De ki: "Şüphesiz Allah, 'çirkin hayasızlıkları' emretmez. Bilmediğiniz bir şeyi Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"**[563] **Kimine hidayet verdi, kimi de sapıklığı haketti. Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları veli edinmişlerdi. Ve gerçekten onları doğru yolda saymaktadırlar.”**[564] Yine Allah azze ve celle’nin Hıristiyanlar ve onların emsalleri hakkındaki şu buyruğundan ötürü: **“De ki: "Davranış (ameller) bakımından en çok hüsrana uğrayacak olanları size haber vereyim mi? Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar."**[565]-[566]

10- Şeyh Abdulaziz b. Baz şöyle der: “Kendisine tevhidin manasını öğretecek bir kimse gelmediği için cahil olarak şirk üzere ölen bir kimse; (kuşkusuz adak ve duada, Allah’tan başkasına yapılması caiz olmayan ibadet türlerindendir) bu durumda olan bir kimse müşriktir. Cenazesinde yürünmesi, namazının kılınması, dua edilmesi, istiğfarda bulunulması, haccının eda edilmesi ve onun yerine sadaka verilmesi caiz değildir. Bu kimseler, haklarında işlemiş oldukları mezkûr olan bu işlerin şirk olduğunu açıklayacak kimse gelmemesinin söylenmesi ile mazur olmazlar. Çünkü Kuran’da deliller açıktır ve aralarında ilim ehli mevcuttur. Düşmüş oldukları şirk hakkında sorma imkânına da sahiptirler fakat onlar bundan yüz çevirip üzerinde bulundukları durumlarından razı olmuşlardır.”[567]

11- Dr. Muhammed Nuaym Yasin’in “El-iman erkanuhu ve hakikatuhu ve nevakiduh” adlı kitabında söyledikleri: “Muayyenlerin tekfirinde ihtiyat” başlığı altında, küfrün kısımlarını, muayyen tekfirinde ihtiyatlı olunması gerekenleri ve mücerret olarak dili ile küfür lafzı söylemesiyle, ıtlak edilecek hükümle ilgili şunları söyler: “Küfür amellerinden öyleleri vardır ki, onun, lazımı/gereği değil ibaresi açık bir şekilde ona delalet eder. Yine öyleleri vardır ki, açık ibaresi değil de onun

[561] Bakara: 221
[562] Tevbe: 28
[563] Araf: 28
[564] Araf: 30
[565] Kehf: 103-104
[566] “Tuhfetu’l-ihvan bi ecvibetin muhimmetin teteallaku bi erkani’l-islam” (s.137-138) adlı kitaba müracaat edilebilir. Mecmuu fetava şeyh b. Baz: (3/339)
[567] Fetava eimmetin-necdiyye: (3/339)

lazımı/gereği ona delalet eder. Bu ikinci kısımda; gereği yakın olan ve manası tam olarak anlaşılan ve bundan daha uzak ihtimalli olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci kısma düşen bir kimse hakkında küfür şahitliğinde bulunulabilir ve bunda -geçen anlamda ikrah altında olan hariç- hiç kimse mazur olmaz. Bu, dil ile telaffuz ile sınırlıdır, itikada geçmez. Yine ikinci kısımdan gereği yakın olanda bu konumdadır. Örneğin ilah olduğunu iddia eden kimse gibi. Kuşkusuz bu, -Allahu teala'nın ilahlığını reddetmese bile- Allahu teala'ya bir şerik olmasını gerektirmektedir. Yine helal kılma ve haram kılma haklarını kullardan birisine vermek gibi ulûhiyetin özelliklerinden birisini iddia eden kimse gibi. Yine âlemin kadim olduğunu söyleyen kimse gibi. Zira bu sözün yorumu, Allahu teala'nın alemi yaratmadığıdır ve bunun dışında başka bir yorumu da yoktur. Bu açık küfür derecesindedir ve bunu söyleyen mazur olmaz. Yine kendisinden küfürden açık bir şekilde rızanın sadır olması gibi. Örneğin Allah'ın varlığını yalanlayan bir kimseye; 'doğru söyledin' veya 'sen hak üzeresin' gibi bir söz söyleyen kimse. Bu, küfre delaletinde, bizzat inkar edenden daha aşağı bir derecede değildir. Bazen bu delaletin pekişmesinin nedeni, muayyen şahıstan küfür fiillerinin ve sözlerinin sadır olmasının çokluğu ve onun üzerinde durması olur. Bu, bir şahsın kafirlerle dostluk üzere kalması ve onların fiillerinin onda çokça meydana gelmesi ile olur. Zira hayatı boyunca veya büyük bir kısmında, küfrü gerektiren fiil ve sözler üzerinde veya ondan razı olacak şekilde yaşayan bir kimse hakkında bir özür bulmak adeten imkansızdır. Gerektirdiği manaya bakılarak küfre sevk edecek bir işe giren muayyen kimse hakkında ise bu kaidenin işletilmesinde çok ihtiyatlı olunması gereklidir. Muayyen şahıstan sadır olan durum gereklilikten ne kadar uzak olursa ihtiyata olan ihtiyaçta o oranda artar. Bu, delaleti kuvvetli olan açık karinelere ve şartlara bakılarak yapılır." Bu açıklamanın benzerini ibn Hacer el-Heytemi "Ezzevacir an iktirafil-kebair" adlı kitabında işaret etmiştir.[568]

[568] El-İman; Dr. Muhammed Nuaym Yasin: (s.231)

SEKİZİNCİ FASIL

FAKİHLERİN RİDDETİN TARİFİ VE ŞARTLARI HAKKINDAKİ SÖZLERİ VE RİDDETİN ŞARTLARI ARASINDA İLİM ŞARTINI ZİKRETMEMELERİ

BİRİNCİ BÖLÜM

1- RİDDET BABINDA FAKİHLERİN SÖZLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

2- ÂLİMLERİN RİDDET BABINDAN İSTİSNA ETTİKLERİ HALETLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3- AÇIK OLAN MESELELERDE RİDDET SÖZLERİNDE VE FİİLLERİNDE MUTLAK OLARAK CEHALETİN MAZERET OLARAK İTİBAR EDİLMEYİŞİYLE İLGİLİ BÜYÜK ÂLİMLERİN NASSLARI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4- RİDDET BABINDA İSTİTABE MANASININ TARTIŞMASI

5-FASLIN HÜLASASI

SEKİZİNCİ FASIL

FAKİHLERİN RİDDETİN TARİFİ VE ŞARTLARI HAKKINDAKİ SÖZLERİ VE RİDDETİN ŞARTLARI ARASINDA İLİM ŞARTINI ZİKRETMEMELERİ

Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbelî olmak üzere farklı mezheplerden ilim ehlinin, müçtehit fakihlerin, davet imamlarının ve müteahhir âlimlerin zahir olan meselelerde cehaletin özür olmayışı, bu türden meselelerde muayyen tekfiri için ilim şartını saymamaları, ancak bundan yeni islama giren ve uzak beldelerde yetişen gibi belirli durumları ayrı tutmaları ile ilgili sözlerini aktardıktan sonra konuyu âlimlerin riddetin tarifine, şartlarına ve rükünlerini ele alışlarını sunarak bitirmemiz yerinde olacaktır. İlim ehlinin mürtede riddet hükmünün icra edilmesi ve küfür hükmünde bulunulabilmesi için belirli şartlar zikrettiklerini görmekteyiz. Misal olarak; akıl, temyiz, ihtiyar -yani küfür fiiline yada sözüne zorlanmamayı- zikretmişler ve kişiye onu mürted yapacak bir şey işlediğinde, ona küfür hükmünde bulunmak için –belirli durumlar hariç- ilme itibar etmemişlerdir. Eğer onlara göre mükellef üzerine küfür hükmünün icra edilmesi için ilim şartı muteber olmuş olsaydı, bundan gafil kalmazlar ve diğer şartları zikrettikleri gibi kitaplarında bu şartı da zikrederlerdi. Bu açıklamaya büyük âlimlerden bir grup dikkat çekmiştir ve burada onların nasslarını sunacağız.[569]

Bu fasıldaki maksadımız, riddet konusunda, tarifinde ve şartlarındaki fakihlerin sözlerini derinlemesine incelemek değildir. Konumuzla ilgili olan ve cehalet arizası ve mürtedin hükmünde itibar edilmesi ile bağlantılı olan noktalara işaret etmemiz bizim için yeterli olacaktır. Allah'tan başarı dileyerek diyoruz ki: Fakihler riddet için bazı şartlar zikretmişlerdir. Akıl, temyiz, ihtiyar -bazen bunu seçenek veya ikrah olmaması şeklinde tabir ederler- bunlardan bazılarıdır. Yine fakihler, çocuğun riddetinden, delinin riddetinden ve ikrah altında olanın riddetinden de bahsetmişlerdir. Bu şartlar ve durumlar, fakihlerin ittifakı ile –mezhepler arası ihtilafla birlikte- neredeyse her mezhebin kitaplarında geçmektedir.

Mükellefin, işlemiş olduğu söz veya fiilin riddet olduğunu bilmesi şartını ise fakihler bu şartlar arasında müstakil bir şart olarak zikretmemişlerdir. Ancak -örneğin, yeni islama girme, uzak diyarlarda yaşama ve darulharpte olan kimseler gibi- cahilin mazur olabileceği bazı durumları araştırmışlardır. Bu ise ilim şartının belirli durumları olduğuna, diğer şartların ise böyle olmayıp genelliği üzere zikrolunduğuna delalet etmektedir.

---

[569] Riddetin şartları ve tafsilatı ile ilgili olarak "Risaletu ahkamu'l-murted fişşeriatul-islamiyye" adlı kitaba müracaat edilebilir. (3/41-57) Daru'l-ilm.

BİRİNCİ BÖLÜM

RİDDETİN TARİFİ VE ŞARTLARI İLE İLGİLİ ÂLİMLERİN SÖZLERİ:

1- El-Kasani el-Hanefi (rahimehullah) şöyle der: "Mürtedlerin hükümlerinin beyanına gelince; riddetin hükmü, rükünleri ve sıhhat şartlarının beyanı ile ilgili konular bulunmaktadır.

Rüknüne gelince; bu, imanın var olmasından sonra, dilde küfür kelimesinin kullanılmasıdır. Zira riddet, imandan dönmeden ibarettir. İmandan dönme, şeriatın örfünde riddet olarak adlandırılır. Sıhhat şartları ise birkaç kısımdır: Bunlardan birisi akıldır. Delinin ve akletmeyen çocuğun riddeti sahih değildir. Çünkü akıl ehliyet şartlarındandır, özellikle de itikatlarda."[570]

2- Hanefi âlimlerinden "Mecmau'l-enhur" adlı kitabın sahibi şöyle der: "Mürted, genel olarak dönen anlamındadır. Şeriatta ise: İmandan sonra dilde küfür kelimesinin icra edilmesidir. Bunun şartları ise, aklın bulunması ve ikrahın olmamasıdır."[571]

3- Mecmau'l-enhur'un haşiyesinin sahibi şeyh Zade el-Hanefi (rahimehullah) şöyle der: "Mürted lügatte; genel olarak dönen anlamına gelir. Şeriatta ise: İslam dininden dönen demektir. Fakat bu, imandan sonra dilde küfür kelimesinin icra edilmesidir. Bunun şartları ise: Akıl, uyanık olma ve ikrah altında olmamadır."[572]

4- Şemseddin b. Muhammed b. Abdullah Ez-Zerkeşi (rahimehullah) el-Harki'nin metnine şerhinde, riddeti geçen şekilde tarif ettikten sonra şöyle der: "Riddetin sahih olabilmesi için teklif (akıllı ve buluğ çağına ermiş olması) şarttır. Çünkü hitabi hüküm, mükellef olmayanla ilgili değildir."[573]

5- Dr. Zuhayli, fakihlerden riddetin şartlarını naklederek şunları söyler: "Âlimler, riddetin sahih olabilmesi için iki şartta ittifak etmişlerdir. Birincisi: Akıldır. Delinin ve aklı yetmeyen çocuğun riddeti sahih değildir. Çünkü akıl, itikatlarda ve diğer meselelerde ehliyet şartlarındandır. İkinci şart ise: Seçim hakkı ve ihtiyardır. İttifakla ikrah altında olanın riddeti sahih değildir."[574]

6- El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye'de şunlar geçer: "Riddet, lügatte bir şeyden dönme anlamına gelir. İslam'dan dönmede bu anlamdadır. Istılahta ise: Açık bir söz veya onu gerektirecek yada onu içerecek bir kelime ile müslümanın küfre girmesidir. Müslüman bir kimsenin riddeti ancak buluğ, akıl ve ihtiyar şartları oluşmasıyla vuku bulur."[575]

---

[570] Bedaius-senai: (7/134)
[571] Mecmau'l-enhur: (1/688)
[572] El-Haşiye: (1/688)
[573] Şerhuz-Zerkeşi: (4/5) Tahkik; Abdulmelik b. Duhayş.
[574] El-fıkhu'l-islami ve edilletuh; Zuhayli: (6/185) Daru'l-Fikr.
[575] Bu şartlara Hanbelî fakihlerinden bazıları işarette bulunmuşlardır. Konuyla ilgili şu kitaplara müracaat edilebilir:

Böylece alimlerin riddetin şartlarında ilim şartını zikretmedikleri ve bunu ancak riddetin vuku bulduğu kimse üzerinde cehaletin hükme tesirini araştırdıkları belirli durumlarda zikrettikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durumların açıklaması ileride gelecektir.

İKİNCİ BÖLÜM
ÂLİMLERİN, RİDDET BABINDA İSTİSNA ETTİKLERİ DURUMLAR

Âlimler, riddet babında, kişinin üzerine riddet hükmünün uygulanılmayacağı bazı durumlar zikretmişlerdir. Bu durumlara birkaç şekil ile örnek vermişlerdir: Yeni islama giren ve Müslümanlardan uzak bir bölgede yetişen kimse bu şekillerdendir. Müslümanların arasında yetişen kimse ise bundan farklıdır. Zira bu kimse, hakkında riddet hükmü verilenlerden istisna edilmez. Eğer bunların hükümleri bir olmuş olsaydı, bu istisnanın ve bu ayrımın bir anlamı olmazdı. İşte âlimlerin bazı nassları.

Yeni islama giren ve uzak bir bölgede yetişen kimsenin istisna edilmesiyle ilgili âlimlerin nassları:

1- Bahauddin el-Makdisi (rahimehullah) şöyle der: "Ancak, kendisine vaciplerin ve haramların kapalı olacağı kimse hariç. Bu kimseye bildirilir, eğer kabul etmezse kafir olur. Bu durumların kendisine kapalı kalacağı kimseler, yeni islama girenler veya Müslümanlardan uzak bölgelerde yetişen kimselerdir. Bu kimselere bildirilir, eğer bundan dönerlerse kabul edilir aksi halde öldürülürler. Bu durumda olup, Müslümanların arasında yetişen kimse ise kafirdir, tövbe etmesi istenilir, tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür."[576]

2- Suyuti (rahimehullah) şöyle der: "Bu gün insanların genelinin iştirak ettiği bir şeyin haramlığını bilmeyen kimsenin özrü kabul edilmez. Ancak yeni islama girenler veya uzak bir bölgede yetişenler bundan istisna edilir."[577]

3- Nevevi (rahimehullah), riddetten söz ederken şunları söyler: "Din meselelerinden, ümmetin üzerinde birlik olduğu bir şeyin inkar edilmesinde de durum böyledir. Bu, beş vakit namaz, Ramazan orucu, cenabetten gusül, zinanın,

---

1-Maunetu ulun-nuha: (8/541)
2-El-Mumti şerhi'l-mukni: (5/878)
3-El-Udde şerhu'l-umde; Makdisi: (1/290)
4-El-İnsaf; Merdavi: (1/328)
5-El-Furu; İbn Muflih: (6/164)
6-El-Muharrer fi mezhebi imam Ahmed: (2/186)
7-Malikilerden İbn Rüşd'ün "Bidayetu'l-müçtehid" adlı kitabının mürted bahsi.
8-El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye: (22/280)
[576] El-Udde: (s.491) Babu hukmu'l-muted.
[577] El-Eşbah ven-nezair: (s.176)

içkinin, akrabalarla evliliğin haram kılınması gibi ilmi yaygın olan meselelerdedir. Ancak bundan yeni islama girenler istisna edilirler."[578]

4- Ali el-Kari el-Hanefi (rahimehullah), Kadı İyad'dan, riddet babında, bu durumların istisna edileceğini nakletmiştir. Şöyle der Kadı İyad: "Bir Müslümana, adam öldürmesini, içki içmesini, zina etmesini veya bu bağlamda faiz ve riya gibi şeyleri –haram olduğunu bildikten sonra- helal görenin tekfir edilmesinde Müslümanlar icma etmişlerdir. Burada cehaletinin özür olduğu iması vardır. Fakat umulur ki bu yeni islama giren veya yeni buluğ çağına eren kimse hakkındadır."[579]

5- İbn Kudame el-Makdisi (rahimehullah) namazı inkâr edenden söz ederken şunları söyler: "Eğer -yeni islama giren, Darul-islam'dan başka yerlerde yetişen veya şehirlerden uzak arazilerde yetişen kimse gibi- vacipliğini bilmeyen bir kimseyse, ilim ehli bu kimselerin küfrüne hüküm vermemişlerdir. Bildirilirler, eğer bundan sonra inkâr ederlerse tekfir edilirler. Eğer onu inkâr eden, şehirlerde ilim ehli arasında yetişmişse, mücerret olarak inkâr etmesiyle kafir olur. İslamın yapılarının bulunduğu her yerde hüküm böyledir."[580]

Bu büyük âlimlerin zikrettiği, riddet babında belirli durumların istisna edilişi, bunların dışındaki durumlarda riddet hükmünün geçerli olacağına ve cehalet arizasına itibar edilmeyeceğine delalet etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AÇIK OLAN MESELELERDE, RİDDET SÖZLERİNDE VE FİİLLERİNDE MUTLAK OLARAK CEHALETİN MAZERET OLARAK İTİBAR EDİLMEYİŞİYLE İLGİLİ BÜYÜK ÂLİMLERİN NASSLARI

Riddet babında genel olarak ilim şartına itibar edilmeyeceğini pekiştiren delillerden birisi de büyük âlimlerin, –zikrettiğimiz durumlar hariç- açık olan meselelerde riddet sözlerinde ve fiillerinde cehaletin özür olmayacağına delalet eden açıklamalarıdır.

İlk olarak: Hanefi âlimlerin nassları:

1- Sadreddin el-Konevi el-Hanefi (rahimehullah) şöyle der: "Kendi isteğiyle ve itikat etmeden bir küfür kelimesi konuşsa kâfir olur. Bazıları hariç, âlimlerinin genelinin yanında cehaleti ile mazur olmaz."[581]

2- Şeyh molla Ali El-Kari (rahimehullah) şöyle der: "Sonra Minhacu'l-musalin'de bazı meselelere rastladım. Bu meselelerden birisi de; bir kimse küfür olduğunu

---

[578] Şerhu Müslim; Nevevi: (1/205)
[579] Şerhuş-Şifa: (2/522)
[580] El-Muğni: (8/131)
[581] Şerhu'l-fıkhu'l-ekber; molla Ali el-Kari: (s.241)

bilmediği halde fakat kendi ihtiyarı ile bir küfür kelimesi söylerse –bazıları istisna- âlimlerin geneli yanında kafir olur ve cehaleti ile mazur olmaz.

3- Şeyh Zade el-Hanefi (rahimehullah) Mecmau'l-Enhur'da riddet babında, riddet sözlerinden ve fiillerinden bahsederken şunları söyler: "Eğer itikat etmez veya onun küfür lafzı olduğunu bilmezse, âlimlerin genelinin yanında kafir olur ve cehaleti ile mazur olmaz."[582]

İkinci olarak: Şafii âlimlerin nassları:

4- İbn Hacer el-Heytemi (rahimehullah), Hanefi fakihlerinin sözlerini naklederken şunları söyler: "Kim küfür kelimesini telaffuz ederse kafir olur. Küfür olduğuna itikat etmese bile. Ve cehaleti ile mazur olmaz. Yine ona gülen, onu hoş karşılayan veya ondan razı olan da böyledir, kafir olur."[583]

5- İbn Hacer (rahimehullah), Hanefilerin mezhebine muvafakat ederek ve bundan, islama yeni girenleri ve uzak bölgelerde yetişenleri istisna ederek şunları söyler: "Hanefilerin bu sözü ve bizim mezhebimizden naklettikleri sahihtir. Hatta bizim mezhebimiz onun söylediklerinin tümüne muvafıktır ancak cehaletin özür olmayışını genellemesi hariç. Zira bize göre, islama yeni giren veya âlimlerden uzak yerlerde yetişenler cehalet ile mazurdurdurlar."[584]

6- Kadi İyad (rahimehullah) şöyle der: "Hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur olamaz."[585]

Üçüncü olarak Maliki alimlerin nassları:

7- Şemseddin b. Arefe el-Maliki (rahimehullah) Şerhu'l-Kebir'e haşiyesinde riddetten bahsederken şunları söyler: "Çünkü hakikat, küfrü gerektiren amellerde cehalet ile mazur olunmamasıdır. Bunu Ebu'l-Hasan el-Maliki, Ebi Yezid el-Kayravani'nin risalesine yaptığı şerhinde belirtmiştir."[586]

8- Şeyh Salih b. Abdussemi el-Maliki (rahimehullah) riddetten bahsederken şunları söyler: "Ya cehaletinden veya sarhoşluğundan yada patavatsızlığından yani sözlerinde geniş ve abartmalı konuşup kontrollü olmadığındandır; her halükarda cehaleti ile mazur olmaz."[587]

9- Derdir el-Maliki (rahimehullah) şöyle der: "Cehaletle, sarhoşlukla, patavatsızlıkla, kızgınlıkla veya şunu kast etmiştim gibi şeylerle mazur olunmaz. Şerhte de böyle geçer: "Söven cehaleti ile mazur olmaz. Çünkü hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur değildir."[588]

---

[582] Mecmau'l-Enhur: (s.696)
[583] El-İlam bi kavadii'l-islam: (s.40)
[584] Geçen eser: (s.83)
[585] Şerhuş-Şifa: (2/438) el-İlam: (s.65)
[586] El-Haşiye maa şerhi'l-Kebir: (4/302)
[587] Cevahiru'l-iklil şerhi muhtasaru Halil: (2/281)
[588] Eş-Şerhus-sağir, babur-ridde: (s.347)

10- Şeyh Abdulaziz Hamid Ali mubarek el-İhsai (rahimehullah) şöyle der: "Hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur olmaz. Yine patavatsızlığı –bu kontrolsüz bir şekilde çok konuşmaktır- ve kızgınlığı ile de mazur olmaz. Dil sürçmesi, yanılma ve unutma iddiaları da kabul edilmez.' Ben derim ki: Bunun yeri, her hangi bir karine olmadığındadır. Aksi halde bununla mazur olunur."[589]

Dördüncü olarak: Hanbeli alimlerin ve davet alimlerinin nassları:

11- Şeyh Ebu Butayn en-Necdi (rahimehullah) şöyle der: "Her mezhepten âlimler, sınırlanması mümkün olmayacak kadar sahibini küfre sokacak sözler, fiiller ve itikatlar zikretmişlerdir ve bunları inatçılarla kayıtlamamışlardır. Hiç şüphesiz tevil, içtihat, hata, taklit veya cahil olarak küfür işleyen kimsenin mazur olduğunu iddia eden, kitaba, sünnete ve icmaya muhalefet etmiştir."[590]

12- Ebu Butayn en-Necdi (rahimehullah) fakihlerin mürtedi tariflerini nakletmiş ve ardından şunları söylemiştir: "Eğer cahil mukallit, bir şirk fiili işlediğinde riddetine hükmolunmasaydı bundan gafil kalmazlardı."[591]

13- Yine riddette cahilin istisna edilmeyeceğini açıklarken şunları söyler: "Tüm alimler fıkıh kitaplarında küfür ve riddetin kısımlarında şirki de zikrederler. Şöyle derler: Kuşkusuz kim Allah'a şirk koşarsa kafir olur. Ve cahili istisna etmezler. Sahibinin küfre gireceğinde icma olunan türler zikrederler ve muayyen ile diğerlerini ayırmazlar."[592]

14- Eski Suud müftüsü şeyh Muhammed b. İbrahim (rahimehullah) riddetin kısımlarında şöyle der: "Bir kısımda vardır ki, Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) onunla geldiği bilinmesi zorunlu olan meselelerden olan bir meseleyi inkar eder ve ona muhalefet eder. Bu kimse sadece bununla kafir olur ve –eğer islama yeni girmemişse- bildirilmeye de ihtiyaç duyulmaz."[593]

15- Allame şeyh Abdulaziz b. Baz riddetten bahsettikten sonra şunları söyler: "Âlimler bu meseleleri ve islamı bozan diğer unsurları mürtedin hükmü babında geniş bir şekilde açıklamışlar ve delillerini beyan etmişlerdir. Kim bu konu üzerinde durmak istiyorsa Hanbelî, Şafii, maliki ve Hanefi ilim ehlinin kitaplarının bu babına müracaat etsin. İnşallah kendisine yetecek ve sadra şifa olacak malumatlar bulacaktır. Hiç kimsenin bunda cehalet iddiası ile mazur olması caiz değildir. Çünkü bu meseleler, Müslümanlar arasında malum olan meselelerdendir ve yine bunların hükümleri Allah'ın kitabında ve resulünün sünnetinde açıktır."[594]

---

[589] Tebyinu'l-Mesalik şerhu tedribus-salik: (4/484) Daru'l-ğarp, Beyrut.
[590] Risaletu'l-intisar: (s.46)
[591] Mecmuur-resail en-necdiyye: (4/518)
[592] Ed-Durerus-seniyye: (10/402)
[593] Risaletuş-şeyh Muhammed b. İbrahim: (12/190)
[594] Tuhfetu'l-ihvan: (s.47-48)

16- El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye'de fakihlerin genelinin görüşü nakledilerek şunlar geçer: "Kim itikat ederek küfür kelimesi söylerse, küfre gireceğinde şüphe edilmez. Bunun küfür lafzı olduğuna itikat etmez fakat bunu kendi ihtiyarı ile söylerse, alimlerin genelinin yanında kafir olur ve cehalet ile mazur olmaz."[595]

Beşinci olarak: Müçtehitlerden ilim ehlinin nassları:

17- Şevkani (rahimehullah) şöyle der: "Fakat riddetin sebeplerinde belirlendiği üzere, riddetin sabit olması için ilme itibar -yani söylediği küfür lafzını yada işlediği küfür fiilini bilmesine- itibar edilmediği sana kapalı kalmayacaktır."[596]

18- San'ani (rahimehullah) şöyle der: "Fakihler, fıkıh kitaplarının riddet babında; manasını kast etmese bile- küfür kelimesini söyleyenin kafir olacağı sonucunu çıkarmışlardır."[597]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
RİDDET BABINDA İSTİTABE ANLAMININ TARTIŞMASI

Bu mesele hakkında yazanlardan bazıları, büyük âlimlerin riddet babında, riddetin failine hükmün icra edilmesi için muteber şartlar arasında ilim şartını zikretmediklerine itirazda bulunarak kısaca şöyle demişlerdir: "Bu alimlerden istitabenin zikrolunduğu naklolunmuştur." Bu kimseler, istitabetten, riddet işleyen kimsede cehaletin özür olduğunu ve ona riddet hükmü uygulanmadan evvel hüccetin ikamesi gerektiğini kast edildiğini anlamışlardır.

Bu itirazın cevabı:

Allah'tan başarı dileyerek diyoruz ki: Kuşkusuz âlimlerin istitabe (tövbe ettirilme) konusunu zikretmelerinin manası, küfür işleyen kimseleri cehalet ile mazur gördükleri ve küfür hükmünde bulunmadan evvel hüccetin ikamesini şart koşmaları değildir. Bilakis istitabe, bu kimselerin küfrüne delalet etmektedir. Zira kafir olmamış olsaydı tövbe etmesi istenmezdi. Özelliklede zahir olan meselelerde. İstitabe, ölüm hükmünün icra edilmesi ve riddetinden dönmesi umuduyla mürtede mühlet vermek içindir. Birkaç nokta bunu açıklamaktadır:

a) Kuşkusuz fakihler "Mürtedin tövbe ettirilmesi" gibi açık tabirler kullanmışlardır. Eğer istitabe cehalet ile özür olunması anlamına gelmiş olsaydı, istitabetten evvel o kimseye riddet hükmünü ıtlak etmezlerdi. Aynı şekilde alimlerin birçoğunun mürtedin fiillerinden bahsettikten sonra söyledikleri de bunu açıklamaktadır: "Bu kimse kafirdir. Tövbe etmesi istenilir. Eğer tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür." Yine şu sözleri: "Öldürülmeden önce mürtedin istitabesi

[595] El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye: (16/206-207) Kuveyt.
[596] Er-Resailus-selefiyye: (s.23-24)
[597] Tathiru'l-itikat: (s.35-36)

vaciptir." İstitabetinden önce küfrüne ve riddetine nasıl hükmettiklerine bir bak. İstitabenin nedenini "Öldürmeden önce" sözleri ile açıklamışlardır. El-Umde'nin sahibinin sözleri de bu anlamdadır: "Müslümanların arasında yetişen kimse ise kafirdir. Tövbe etmesi istenilir, tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür."[598]

b) İstitabenin vacipliği fakihler arasında ihtilaf konusudur. İmam Malik, Şafii, imam Ahmed'den bir rivayete göre, yine Ebu Yusuf ve Ebu Hanife'den gelen bir rivayete göre mustahaptır. Eğer istitabe, küfür hükmünde bulunmadan önce hüccetin ikamesi için olmuş olsaydı, hepsine göre vacip olurdu. Oysaki fakihler arasındaki tartışma yeri, mürtedin istitaben önce öldürülüp öldürülmeyeceğidir. İstitabeyi vacip görenler, ondan önce öldürülmesini men ederler. İstitabeyi vacip görmeyenler ise –mustahap görmekle birlikte- ondan önce öldürülmesini men etmezler. Bununla birlikte hepside onun istitabeden önce mürted ve kafir olarak adlandırılmasında ittifak içindedirler.

Şeyh Abdulaziz b. Hamid istitabenin hikmetinden ve fıkıh kitaplarında geliş şekillerinden bahsederken bu manaya dikkat çekmiştir. Şöyle der: "Burada şunu gözlemlemekteyiz ki, mürtedin istitabesi ona –ondan cehaleti kaldırma anlamında- hüccet ikame etmek için değil bilakis riddetinden dönmesi için ona bir fırsat tanımak içindir. Ayrıca bu, âlimlerin geneline göre vacip değil mustahaptır. Âlimlerin hepsi şöyle derler: "Mürtedin istitabesi" İstitabetinden önce nasıl ona riddet hükmünde bulunmuşlardır? Bunun tek açıklaması, istitabenin, ona islama dönmesi için bir fırsat verilmesi için olmasıdır. Bu üç yönden bakıldığında, hem müşrik hem de cahil bir şahsın bulunmasında bir mani olmadığı ortaya çıkmaktadır. Âlimler, kıyamet günü arasatta bu kimsenin imtihan olunacağını söylerler. Cahil olan bu müşrike öldürmeden önce hüccetin ikame edilmesi gereklidir, hüküm vermeden önce değil."[599]

Bunu destekleyen delillerden bir tanesi de imam Ebu Muhammed b. Ahmed el-Ayni el-Hanefi'nin (rahimehullah) mürtedden bahsederken söyledikleridir. Şöyle der: "Camius-sağir'de geçtiği üzere: İster hür olsun ister köle olsun mürted islama davet edilir. Eğer kabul etmezse öldürülür. Birincisinin yorumu; onu mühlet verilir, bu mühlet üç gündür. Zira bu, sınama ve özrünün giderilmesi için verilen bir müddettir. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'tan naklolunduğuna göre, ister bunu talep etsin ister etmesin bunun üç gün ertelenmesi mustahaptır. İmam Şafii'ye göre ise üç gün ertelenir ve bundan önce öldürülmesi helal değildir. Çünkü müslümanın irtidadı açık olan bir şüpheden kaynaklanır ve ona düşünebileceği bir müddet gereklidir. Biz bunu üç gün olarak takdir ettik…"[600]

---

[598] El-Udde şerhu'l-umde'ye müracaat edilebilir. (2/37)
[599] Edvaun ala ruknun-minettevhid: (s.60) Şeyh Abdulaziz b. Hamid.
[600] El-Bidaye fi şerhi'l-Hidaye; Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Ayni: (5/850-851)

Sözünün delil getirilme yönü, şüphe ile küfre girenin riddetine hükmettiği ve özrünün kaldırılması için öldürülmeden önce –hakkında hüküm verilmeden önce değil- üç gün mühlet verilmesinin mustahap görmesidir. Bu, onun sözlerinde açıktır.

c) Lecneyi Daimenin fetvası da bu manaya işaret etmektedir. Aşağıdaki soruya şöyle cevap verir:

Soru: "Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaletine bağlı olan ve namazlarında kıbleye yönelen kimseler, eğer şeyhlerine secde ederlerse kafir olmazlar ve müşrik olarak da adlandırılmazlar…" Daha sonra şöyle devam eder: "Muhammed b. Abdulvahab müşriklerden ve onların tövbe etmediklerinde cehennemde ebedi kalacaklarından bahsetmiştir. Bunda hata etmiş ve yanılmıştır. Bu ümmetten olan müşrikler azap görürler ve sonra cennete çıkartılırlar. Ümmeti Muhammed'den hiç kimse cehennemde ebedi olarak kalmaz!"

El-Cevap: Peygamberimiz Muhammed'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ve getirmiş olduğu şeriatına iman eden herkes bundan sonra Allah'ın dışında bir veli, kabir sahibi veya bir tarikat şeyhine secde ederse, kafir, İslam dininden çıkan bir mürted ve ibadette Allah ile birlikte başkasına ibadeti ile müşrik olarak kabul edilir. Secde esnasında kelimeyi şehadeti söylese bile, Allah'tan başkasına secdesiyle sözüne ters bir işte bulunduğundan hükmü bu olacaktır. Fakat bazen cehaletinden dolayı mazur olur; bildirilene, üzerine hüccet ikame edilene ve tövbe etmesi umuduyla kendi kendisine dönmesi ve mazeretinin kaldırılması için üç gün mühlet verilir. Eğer beyandan sonra Allah'tan başkasına secdesinde ısrar ederse riddeti nedeniyle öldürülür. Bu peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kim dinini değiştirirse onu öldürün" buyruğundan ötürüdür. Hadisi imam Buhari, ibn Abbas'tan rivayet etmiştir. Beyan ve hüccetin ikamesi, ceza uygulanmadan önce özrünün kalkması içindir, beyandan sonra kafir olarak adlandırılması için değil. Zira kuşkusuz sadece Allah'tan başkasına secde etmesiyle, yaklaşma amaçlı adak adamasıyla veya Allah'tan başkasına koyun kesmesiyle kafir olarak adlandırılmaktadır. Kitap ve sünnet şirk üzere ölen kimsenin günahlarının bağışlanmayacağına ve ebedi cehennemde kalacağına delalet etmektedir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Gerçekten, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar.**"[601] Başka bir ayette ise: "**Şirk koşanların, kendi küfürlerine bizzat kendileri şahidler iken, Allah'ın mescidlerini onarmalarına (hak ve yetkileri) yoktur. İşte bunlar, yaptıkları boşa gitmiş olanlardır. Ve bunlar ateşte süresiz kalacak olanlardır**"[602]-[603]

d) Bu manaya Necid bölgesinin müftüsü Ebu Butayn fakihlerin sözlerini naklederken işarette bulunmuştur: "Kim islamdan sonra mürted olursa, istitabeden sonra öldürülür. İstitabe hükmünden önce riddet hükmünde bulunmuşlardır.

---

[601] Nisa: 48
[602] Tevbe: 17
[603] Mecelletu'l-Buhusu'l-islamiyye: (30/74), Fetava lecnetud-daime: (1/220)

İstitabe, riddet hükmünden sonradır. İstitabe ise ancak muayyen kimseler hakkında olur."[604]

Faslın hülasası:

1- Mürtede riddet hükmünün icra edilmesi için fakihlerin zikrettikleri riddetin şartlarının sunumu ve ilmin müstakil bir şart olmadığı.

2- Açık olan meselelerde, yeni islama girenlerin ve uzak bölgelerde yetişenlerin riddet babından istisna edilmesi ve bunun, bunun dışındakilerin cehalet arizası altına girmediğine delil olması.

3- Zahir olan meselelerde riddet sözlerinde ve fiillerinde cehaletin mutlak olarak özür oluşuna itibar edilmeyişi.

4- İstitabenin manası, hikmeti ve irtidadından sonra ölüm hükmünün icra edilmesi için bunun mürtede bir mühlet olduğu ve cehaleti ile özür getirilmediğinin beyanı.

---

[604] Ed-Durerus-seniyye: (10/402)

DOKUZUNCU FASIL

GENEL OLARAK CEHALETİN MAZERET OLUŞUNA DELİL GETİRİLEN EN YAYGIN İTİRAZLARIN İLMİ BİR USLÜPLA TARTIŞMASI

BİRİNCİ KONU

1- ZATU ENVAT OLAYININ TARTIŞMASI

İKİNCİ KONU

2- KENDİSİNİ YAKAN ADAMIN HADİSİ

ÜÇÜNCÜ KONU

3- AİŞE HADİSİ

DÖRDÜNCÜ KONU

4- HAVARİLER OLAYININ TARTIŞMASI

BEŞİNCİ KONU

5- MUAZ'IN SECDE ETMESİ OLAYININ TARTIŞMASI

ALTINCI KONU

6-HUZEYFE B. YEMAN HADİSİNİN TARTIŞMASI

YEDİNCİ KONU

7-KAVED OLAYI

SEKİZİNCİ KONU

8-İCMA İDDİASININ TARTIŞMASI

Faslın mukaddimesi

Cehalet arizası meselesinde Kuranı kerimin delillerini ve büyük âlimlerin sözlerini sunduktan sonra bu mesele hakkında yayılan en meşhur itirazları getirmemiz ve bu itirazları büyük imamların sözleri ışığında tarafsız bir şekilde tartışmamız yerinde olacaktır. Okuyucu bilmelidir ki, amacımız, -bu meseleyi ele alıp inceleyen birçok araştırmacının yaptığı gibi- muhaliflerde olan tüm şüphelerin batıl olduğu ve hiçbir delilleri bulunmadığını ispat etmek değildir. Amacımız, mesele hakkında –ister bizimle olsun ister başkasıyla- hakka ulaşabilmek için tarafsız bir tartışmadır. Genel olarak cehaletin mazeret oluşuna delil getirilen en yaygın itirazları tartışmadaki metodumuz, aşağıdaki şekil üzere olacaktır:

1- Bu itirazların açıklaması hakkında büyük alimlerin sözlerini derinlemesine incelemek ve nakletmek.

2- -Bu itirazları tartışan bazılarının yaptıkları gibi-, alimlerin nasslarını kesmeden, eksiltmeden ve tam olarak nakletmek.

3- Araştırmacının görüşüne ister uysun ister uymasın âlimlerin sözlerini nakletmek.

4- İlim ehli katında muteber olan tercih kuralları ışığında büyük âlimlerin tercih ettiklerini tercih etmek.

5- Bu itirazları tartışırken âlimlerin şaz veya zayıf olduğunu belirttikleri görüşlere itimat etmemek.

6- Bu şüphelerle delil getirenlerle ilmi bir tartışmada bulunmak.

Bu itirazlar hakkında yazılan her şeyi ele aldığımı iddia etmiyorum. Bu ancak imkânları az olan kimsenin çabasıdır. Eğer muvaffak olursam bu Allahu Teala’dandır. Eğer hata edersem kendimden ve şeytandandır. Başarım ancak Allah’tandır. Ona tevekkül ettim ve Ona döneceğim.

BİRİNCİ KONU
BİRİNCİ İTİRAZ: ZATU ENVAT OLAYI

Ebi Vakid el-Leysi'den rivayet olunduğuna göre şöyle der: "Resulullah ile birlikte Huneyn'e çıktık. Biz o zaman küfürden yeni çıkmıştık ve müşriklerinde yanında ibadet ettikleri ve silahlarını astıkları sedir ağaçları vardı. Ona Zatu envat deniliyordu. Bizde Resulullah'a: "Ey Allah'ın resulü, onların Zatu envatları olduğu gibi bize de Zatu envat yapsan?" dedik. Bunun üzerine Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Nefsim elinde olana yemin olsun ki, İsrail oğullarının Musa'ya dediğinin aynısını söylediniz: **"Ey Musa, onların nasıl ilahları varsa, sende bize böyle bir ilah yap' dediler. 'Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz!' dedi."** Muhakkak ki, sizden öncekilerin yürüdükleri gibi yürüyeceksiniz."

Hadis sahih bir hadistir. Tirmizi El-Cami'inde (2181) tahric etmiştir ve 'Bu, hasen sahih bir hadistir' demiştir. İmam Ahmed Musned'inde (5/218) tahric etmiştir. İbn Hişam'ın siyerinde olduğu üzere (4/84) İbn İshak'ta tahric etmiştir. Abdurrazzak Musannef'inde (20763) tahric etmiştir. Humeydi Musned'inde (848) tahric etmiştir. Tayalisi Musned'inde (1346) tahric etmiştir. İbn Asım Es-Sunne'de (76) tahric etmiştir. Taberi tefsirinde (9/31) tahric etmiştir. İbn Hibban Sahihinde (1835) tahric etmiştir. Taberani El-Kebir'de (3290,3294) tahric etmiştir. Şafii Musned'inde (23) tahric etmiştir. Beyhaki Delail'de (125/5) tahric etmiştir. İbn Ebi Şeybe Musannef'inde (15/101) tahric etmiştir. Nesai El-Kubra'nın tefsir kitabında ve Tuhfetu'l-İşraf'ta (11/112) rivayet etmiştir. İmam Suyuti'nin Ed-Durru'l-Mesur'unda (3/533) olduğu üzere; İbn Munzir, İbn Ebi Hatem, Ebu şeyh ve İbn Merdeveyh'de tahric etmiştir.

Tüm meselelerde cehalet ile mazur olunacağını söyleyen kimse bu hadisle delil getirmiştir. Sahabeler bir şirk işlemişlerdir ve Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) Onları cehaletleri ile mazur görmüş ve tekfir etmemiştir. Bunu, cahil olarak büyük küfür işleyenin kafir olmayacağına delil getirmişlerdir. Bununla delil getiren kişi, düşüncelerini hadisle desteklemek için alimlerin bazı nasslarını aktarmıştır. Bunlar ve cevapları gelecektir.

Bu itirazın cevabı:

Bu itiraza cevap vermek için, hadisinde nassında belirtildiği önemli bir yeri ispat etmek istiyoruz. Bu, "Biz o zaman küfürden yeni çıkmıştık" sözüdür. Bu, bu talebin yalnızca belirli bir grup tarafından olduğuna delalet etmektedir ki bunlar küfürden yeni çıkmış olan kimselerdir ve bu talep tüm sahabeler tarafından olmamıştır. Aksi halde sahabelerin âlimleri ve eskileri, islamda ayakları sabitlenmeleri ile böyle bir talepte bulunmaktan masumdurlar. Bununla ilgili olarak şeyh Süleyman b. Abdullah şöyle der: "Biz o zaman küfürden yeni çıkmıştık" sözü, küfre yakın bir dönemdeydik anlamındadır. Bu söz, diğerlerinin bunun cahili olmadıklarına delildir. Kalbi alışa

geldiği bir batılı terk eden kimse, kalbinde bu batıl alışkanlıklardan kalıntılar bulunmasından emin olamaz. Bunu musannif (şeyh Muhammed b. Abdulvahab) zikretmiştir.”[605]

Bu belirlendikten sonra; âlimler bu hadisi şerh ederlerken önemli bir konuya dikkat çekmişlerdir. Bu, bu kimselerin cahillikleri ile mazur olmalarının sebebidir. Bu, onların islama yeni girmiş olmalarıdır. Bu hadisle delil getirmek isteyen kimse, bu hadisle delil getirmenin sahih olacağı vakıa ve konuma bakmalıdır. Aksi halde eğer her duruma ve her vakıaya delil getirmeye kalkışılırsa, bu delil getirme itirazlardan ve problemlerden arınamayacaktır.

Âlimler, cehalet ile mazur olunmaması kaidesinin genellemesinden, yeni islama girenleri ve Müslümanların beldelerinden uzak bölgelerde yetişenleri istisna etmişlerdir. Bu istisnanın açıklaması hakkında onların tam olarak ifadeleri ileride gelecektir.

Bu kimselerin cehaletleri ile mazur olmalarını, -cehalet ile mazur olunmayacağı kaidesinin genellemesinden istisna edilen- küfürden yeni çıkmaları olduğuna bağlayan büyük âlimlerin nassları.

Zatu Envat edinmeyi talep edenlerin özürlü olmalarının illetinin açıklaması ile ilgili âlimlerin nassları:

1- Allame şeyh Muhammed Hamid el-Faki, bu kimselerin cehaletleri ile özürlü olmalarının illetini zikrederken şunları söyler: “Onların talep etmiş oldukları şey küçük şirk değildir. Eğer küçük şirk olmuş olsaydı Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu İsrail oğullarının “Bize de böyle bir ilah yap” sözlerinin benzeri olduğunu söyleyip bunun üzerine yemin etmezdi. Bilakis bu büyük şirktir. Tıpkı İsrail oğullarının talep ettiklerinin büyük şirk olduğu gibi. Bu talepleri ile kafir olmamalarını nedeni ise islama yeni girmiş olmalarıdır. Yine talep etmiş oldukları bu şeyi yapmamaları ve buna yeltenmemeleridir. Bilakis yalnızca bunu Nebi’ye (sallallahu aleyhi ve sellem) sormuşlardır. Bunu düşün.”[606]

Şeyh Hamid el-Faki’nin, bu kimselerin islama yeni girdikleri ve yalnızca talep ettikleri ve talep ettikleri şeyi yapmadıkları ve sadece Nebi’ye (sallallahu aleyhi ve sellem) sordukları için mazur olmalarındaki sözlerinin çok açık olduğunu zannediyoruz. Bu kimseler bunu yapmak istedikleri zaman, kanun yapana gitmişler ve bunu Ondan talep etmişler ve sormuşlardır. Bunun caiz olmadığı onlara açıklanınca da bundan vazgeçmişlerdir. Hiç bu durum zamanımızdaki şirk işleyen, bunu din edinen ve bu şirki yapmadan önce hiç kimseye sormayan kabirperestlerin durumuna uygunluk arz eder mi? Hâlbuki onlar, yapmış oldukları bu şeylerin çirkin olduğunu söyleyenlerin ve bunları şirkle vasıflayanların bulunduğunu bilmektedirler. Bilakis onlar üzerinde

---

[605] Teysiru’l-Azizu’l-Hamid: (s.181)
[606] Şeyh Muhammed Hamid el-Faki’nin Fethu’l-Mecid’e (s.141) talikinden.

bulundukları şirk üzere devam etmektedirler ve kendilerine bulundukları bu durumlarından başkasını da telkin etmemektedirler.

Bu itirazı ele alan bazıları geçen cevaba itirazda bulunarak 'buradaki talebin sahabelerin tümü tarafından olduğunu yalnızca islama yeni girenler tarafından olmadığını' söylemişlerdir. Bu itirazı hadisin şu lafızları reddetmektedir: "Biz o zaman küfürden yeni çıkmıştık."

2- Şeyh Süleyman b. Abdullah, bu talebin belirli bir grup tarafından olduğunu, bunlarında İslam'a yeni girenler olduğunu ve diğer sahabelerin bunun cahili olmadığını açıklarken şunları söyler: "Biz o zaman küfürden yeni çıkmıştık" sözü, küfre yakın bir dönemdeydik anlamındadır. Bu söz, diğerlerinin bunun cahili olmadıklarına delildir. Kalbi alışa geldiği bir batılı terk eden kimsenin kalbinde bu batıl alışkanlıklardan kalıntılar bulunmasından emin olamaz. Bunu musannif (şeyh Muhammed b. Abdulvahab) zikretmiştir."[607]

Şeyh Muhammed Hamid el-Faki'nin,[608] bu talebin yalnızca İslam'a yeni girenler tarafından olduğunu açıklamasındaki sözleri geçmişti.

3- Şeyh Reşid Rıza (rahimehullah), bu talebin şirkten yeni çıkanlar tarafından olduğunu, sahabelerin tümü tarafından olmadığını açıklarken şunları söyler: "Kuşkusuz bunu söyleyenler, halifeler ve Abdullah'lar gibi onların bilgilileri değildi. Onlar, yeni şirkten çıkıp serbest bırakılan kimselerdi. Hatta onlardan bazıları Huneyn savaşında açığa çıkacağı üzere hala şirkleri üzerine devam etmektelerdi. Buna dikkat et."[609]

4- Başka bir yerde ise şöyle der: "Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu söyleyenler şirkten yeni çıkmış kimselerdi. Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem)onlara yapacağı bu şeyin meşru olup İslam'a ters olmayacağını zannetmişlerdi."[610]

5- Kurtubi (rahimehullah), Allahu teala'nın "**Biz, İsrailoğullarını denizden geçirdik."**[611] ayetini tefsir ederken şunları söyler: "Bunun bir benzeri de cahil bedevilerin söyledikleridir. Kâfirlerin Zatu envat adında yeşil bir ağacı her sene belirli günlerde tazim ettiklerini gördüler." Sonra hadisi zikreder ve şöyle der: "Bu, Huneyn'e çıkışında olmuştur."[612]

---

[607] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid: (s.181)

[608] Bu manaya Lecneyi daimenin fetvası da işaret etmektedir. Orada şöyle geçer: "Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem), silahlarını asabilecekleri Zatu Envat talep edenler, küfürden yeni çıkan kimselerdi. Bunu yalnızca talep etmişler ve yapmamışlardı. İstemiş oldukları bu şey şeriata muhalifti ve Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, 'eğer talep ettiklerini yapmış olsalardı kâfir olacaklarına' delalet eden bir cevap vermiştir." Fetava Lecnetu'd-daime: (2/34)

[609] Mecmuatur-Resail en-Necdiyye: (4/23)

[610] Geçen eser: (s.39)

[611] Yunus: 90

[612] Tefsiru'l-Kurtubi: (3/9-27)

Delil yeri "Bunun bir benzeri de cahil bedevilerin söyledikleridir" sözüdür. Bu, bu talebin belirli bir kesim tarafından olduğuna delalet etmektedir ki bunlar cahil bedevilerdir.

Böylece Zatu envat hadisesi ile, genel anlamda cehaletin özür olduğuna delil getirmenin doğru olmadığı açığa çıkmaktadır. Çünkü hadise belirli bir nedenden ve muayyen bir vakıada vuku bulmuştur ki buda islama yeni girmiş olmalarıdır. Bu durum, belirli bir şahısta veya belirli bir grupta bulunduğunda bu hükmü onlar üzerine işletmek gerekli olur. Ancak hem islama yeni girenleri hem de diğerlerini kapsayacak bir şekilde bir kaide oluşturmak için hükmü genelleştirmek ise; bu hadisin lafzının delil olmayacağı bir şeydir. Bunun islama yeni girenlere has olduğunu açıklamışlar ve hem islama yeni girenleri hem de diğerlerini kapsayan genel bir asıl olarak kabul etmemişlerdir. Şimdi ilim ehlinin islama yeni girenleri ve uzak bölgelerde yetişenleri istisna etmeleriyle ilgili nasslarını sunacağız.

Cehaletle özürlü olunmaması genellemesinden, islama yeni girenlerin ve uzak bölgelerde yetişenlerin istisna edilmesi kaidesi

Büyük âlimler cehalet özrü meselesinden söz ederlerken, zahir olan meselelerde cehalet ile özürlü olunmamasından iki sınıf insanı istisna etmişlerdir.

Birincisi: İslam'a yeni girenler.

İkincisi: Uzak bir bölgede yetişenler.

Kuşkusuz bu, eğer bir şeye delalet ederse, oda bu iki sınıfın dışında büyük şirk veya küfür işleyenlerin cehaletleri ile özürlü olmayacaklarıdır. Çünkü eğer bundan farklı bir şey söylersek, bu istisnanın bir faydası olmamış olacaktır.

Bu kaidenin açıklamasıyla ilgili büyük âlimlerin nasları:

1- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye (rahimehullah) farzların inkârı ve haramların helal kılınmasıyla ilgili olarak şunları söyler: "Dört farza gelince, hüccetin ulaşmasından sonra bunlardan birisinin vacipliğini inkâr eden kimse kâfirdir. Yine fuhuş, zulüm ve yalan gibi haramlığı açık ve mütevatir olan haramlardan birisinin haramlığını inkâr edende böyledir. İslam'a yeni girmiş veya uzak bir bölgede yetişmiş kimse gibi hüccetin ikame olunmadığı kimseler ise böyle değildir."[613] Yani kâfir olmaz.

2- Şeyh molla Ali el-Kari (rahimehullah), Eş-Şifa'nın sahibi Kadı İyad'ın (rahimehullah) küfre götüren bazı durumlardan bahsederken söylediklerine talikte bulunarak şunları söyler: "Bunun ancak bir kafirde bulunabileceğinde ve –faili islamını açıklasa bile- bu fiillerin küfür alameti olduğunda Müslümanlar icma etmişlerdir. Yine haramlığını bildikten sonra, Allah'ın haram kıldığı müslümanın öldürülmesini, içki içilmesini yada zinayı helal gören herkesin tekfirinde de Müslümanlar icma etmişlerdir."

[613] El-Fetava: (7/610)

Ali el-Kari, Kadi İyad'ın bu sözlerine talikte bulunarak şunları söyler: (Haramlığını bildikten sonra Allah'ın haram kıldığı…) Burada onun cehaletinin özür olacağı iması vardır. Umulur ki bu, İslam'a yeni giren veya buluğ çağına yeni ulaşan hakkındadır. Zira dinde bilinmesi zorunlu olan bir şeyi inkâr icma ile küfürdür."

3- İbn Hacer el-Heytemi eş-Şafii (rahimehullah) Kadi İyad'ın "Çünkü hiç kimse küfürde cehaleti ile mazur değildir" sözlerine talikte bulunurken cehaletle mazur olunmaması genellemesinden İslam'a yeni girenleri istisna ederek şunları söyler: "Onun söyledikleri açıktır ve bizim mezhebimize de muvafıktır. Çünkü küfür hükmü vermede dönüş zahiredir, kasıtlara ve niyetlere veya halinin işaretlerine bakılmaz. Evet, İslam'a yeni giren veya alimlerden uzak olan kimsenin cehalet iddiası mazeret olur. Bunu Er-ravda'ya yaptığım mukaddimede açıklamıştım."[614]

4- Yine İbn Hacer El-Heytemi (rahimehullah) Hanefilerden birisinin sözlerine talikte bulunurken şunları söyler: "Kuşkusuz küfür kelimesi telaffuz eden kimse –küfür lafzı olduğuna itikat etmese bile- kafir olur. Cehaleti ile de mazur olmaz."

İbn Hacer El-Heytemi bu sözünde, zikrolunan cehaletle mazur olunmaması genellemesine istisnada bulunarak şunları söylüyor: "Bu hanefinin sözleri ve bizim mezhebimizden aktardıkları doğrudur. Hatta bizim mezhebimiz onun söylediklerinin tümüne muvafıktır. Ancak cehaleti özür görmeyişindeki genellemesi hariç. Zira bize göre bu kimse, eğer İslam'a yeni girmiş veya alimlerden uzak bir yerde yetişmişse mazurdur."[615]

Yine ibn Hacer işaret ettiğimiz bu iki sınıfı istisna ederek şunları söyler: "Onun, cehaletle birlikte küfür genellemesine gitmesi ve bununla mazur saymaması uzaktır. Bize göre, eğer evi Müslümanlardan uzak ise; öyle ki, öğrenmek için onların darına gelmeyi terk etmesi gevşeklik olarak sayılmıyorsa veya İslam'a yeni girmiş ise, cehaleti ile mazur olur. Doğru öğretilir, eğer bundan sonra söylediklerine geri dönerse kâfir olur."[616]

İbn Hacer El-Heytemi'nin, Kadi İyad El-Maliki'nin ve Hanefilerin sözlerine cehalet ile mazur olunmaması taliki düşünüldüğünde, Onun bu konuda onlara muvafakat ettiği görülecektir. Zaten kendiside, Onun Şafii mezhebine muvafakat ettiğini aktarmıştır. Ancak kendisinin ve büyük âlimlerin üzerinde karar bulduğu cehalet ile mazur olunmaması genellemesinden, İslam'a yeni girenleri ve Müslümanlardan uzak bölgelerde yetişenleri istisna etmiştir.

5- Nevevi (rahimehullah) şöyle der: "Din meselelerinde ümmetin üzerinde icma ettiği bir şeyi inkâr edenin durumu da böyledir. Beş vakit namaz, Ramazan ayı orucu, cünüplükten gusül, zinanın, içkinin, mahremlerle evlenmenin haramlığı ve benzeri ilmi yaygın olan hükümleri inkâr edenlerde olduğu gibi. Ancak İslam'a yeni giren ve

---

[614] El-İlam: (s.64-66)
[615] El-İlam: (s.41)
[616] El-İlam: (s.41)

İslam'ın sınırlarını bilmeyen kişi bundan istisna edilir. Zira bu durumdaki bir kimse bilmeden bunlardan bir şeyi inkâr ederse kâfir olmaz."[617]

6- İbn Kudame El-Makdisi (rahimehullah) el-Muğni'de namazı inkâr edenin küfründen söz ederken şunları söyler: "Bu meselenin açıklaması özel bir bapta geçmişti. Eğer onun durumunda olan bir kişi bunun cahili değilse, ilim ehli arasında bunun vacipliğini inkâr ederek terk edenin küfründe bir ihtilaf bulunmamaktadır. Eğer -İslam'a yeni girmiş, darul-islamın dışında bir yerde yetişen veya şehirlerden uzak bir bölgede yetişen kimse gibi- onun vacipliğini bilmeyen birisiyse, ilim ehli, bu kimsenin küfrüne hükmetmemiştir. Ancak bu bildirilir, vacipliğinin delilleri onun yanında sabit olur ve bundan sonra onu inkâr ederse kâfir olur. Fakat eğer onu inkâr eden, şehirlerde ilim ehli arasında yetişmiş birisiyse, mücerret olarak inkârı ile kâfir olur. Zekât, oruç ve hac gibi İslam'ın diğer temellerinde de durum böyledir. Çünkü bunlar İslam'ın temelleridir ve bunların vacipliğinin delilleri neredeyse hiç kimseye kapalı değildir. Zira Allah'ın kitabı ve sünnet bunların delilleri ile doludur ve bunların üzerine icma olmuştur. Bunları ancak İslam'a inat eden, hükümlere bağlanmayı kabul etmeyen ve ne Allah'ın kitabını, ne resulünün sünnetini ve nede ümmetin icmasını kabul etmeyen bir kimse inkâr edebilir."[618]

7- Suyuti (rahimehullah) bu kaidenin aynısını onaylayarak şunları söyler: "İnsanların genelinin iştirak ettikleri bir şeyin haramlığının cahili olan kimsenin cehaleti kabul edilmez. Ancak İslam'a yeni giren veya âlimlerden uzak bir bölgede yetişen ve onun durumundaki bir kimseye bu gibi meselelerin kapalı kalacağı kişi bundan istisna edilir. Örneğin zinanın, öldürmenin, hırsızlığın, namazda konuşmanın, oruçta yemenin, birisine öldürme suçu işlediğine dair şahitlikte bulunarak öldürülmesine vesile olmanın haramlığı gibi…"[619]

8- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab (rahimehullah), Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin sözlerine talikte bulunurken şunları söyler: "Zikretmiş olduğunuz İbn Teymiyye'nin 'Şunu şunu inkâr edenler…' vb. sözleridir. Sizler, 'bu tağutlara ve yandaşlarına hüccet ikame edilmiş midir edilmemiş midir?' gibisinden sorular soruyorsunuz. Bu, en acayip durumlardan birisidir! Nasıl bunda şüpheye düşersiniz, sizlere defalarca açıkladım ki; hüccetin üzerine ikame edilmediği kimse, yeni İslam'a girmiş ya da uzak bir bölgede yaşayan veya sarf ve atf gibi kapalı olan meselelerdedir. Bu tür meselelerde, anlatılana kadar tekfir edilmez."[620]

9- Şeyh Reşid Rıza (rahimehullah), zahir olan meselelerde cehaletin özür olmadığını ve bunun genellemesinden İslam'a yeni girenleri ve uzak bölgelerde yetişenleri istisna ederek şunları söyler: "Tevhid, öldükten sonra dirilme, İslam'ın erkânı, zina ve içkinin haram olması gibi hakkında icma edilen ve dinde bilinmesi zorunlu olan dinin

---

[617] Şerhu Sahihi Muslim: (1. Cilt s. 205)
[618] El-Muğni, ibn Kudame: (8/131)
[619] El-Eşbah ven-nezair; Suyuti: (s.220)
[620] Risaletu hukmu tekfiru'l-muayyen: (s.15)

kati meselelerinde, imkânı olmasına rağmen öğrenmede gevşek davranan kimsenin cehaletinin özür olmayacağında ümmetin âlimleri ittifak etmişlerdir. Gevşek davranmayan kimse ise, örneğin İslam'a yeni girmiş veya dağ başında yaşayan bir kimse yani öğrenebilecek hiç kimseyi bulamayan kimse özür sahibidir."[621]

10- Yine bu istisnayı açık ibareleriyle belirterek şunları söyler: "(Davet imamlarının) Zikretmiş olduğu kısımlar üçtür: Birincisi: Mutlak olarak küfür olan ve cehaletin mazeret olmadığı kısımdır. Bu, hükmü zahir olan meseleler olarak tabir edilir. Muhakkikler bunu, dinde bilinmesi zorunlu olan ve üzerinde icma edilen meseleler olarak tabir ederler. Bu genellemeden, yeni islama giren kimseleri ve öğrenme imkânı olmayacak şekilde Müslümanlardan uzakta yetişen kimseyi istisna etmişlerdir."[622]

11- Şeyh Abdulaziz b. Baz 'Bize de Zatu Envat yap' diyenlerin özürlü olma nedenlerini açıklarken şunları söyler: "Nebi'den (sallallahu aleyhi ve selem) zatu envat kılmasını talep edenlerin durumu ise; bu kimseler küfürden yeni çıkmışlardı ve bunu yalnızca talep etmişler ve yapmamışlardı. Onlardan hâsıl olan şeriata muhalifti ve Nebi (sallallahu aleyhi ve selem), eğer talep ettiklerini yapsalardı kâfir olacaklarına ifade eden bir cevap vermiştir."[623]

12- Şeyh Muhammed b. İbrahim (rahimehullah) riddetin kısımlarından bahsederken şunları söyler: "Bilinmesi zorunlu olan meselelerden olan bir meseleyi inkâr eder ve ona muhalefet eder. Bu kimse sadece bununla kâfir olur ve –eğer islama yeni girmemişse- bildirilmeye de ihtiyaç duyulmaz."[624]

13- El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye'de bu kaide onaylanarak şunlar geçer: "Namazı terk eden, eğer vacipliğini bildiği halde inkârda ederse âlimlerin ittifakı ile kafir olur. Ancak vacipliğini bilmiyorsa; -örneğin İslam'a yeni girmiş, uzak bölgelerde yetişen veya âlimlerden uzak bir adada yetişenlerin durumunda olduğu gibi- bu kimseler bundan istisna edilir."[625]

Gerekli bir ek:[626]

---

[621] Haşiyetu mecmuatur-resail en-necdiyye: (4/517)
[622] Geçen eser: (s.520)
[623] Fetvalar: 9257
[624] Fetava şeyh Muhammed b. İbrahim: (12/190)
[625] İbn Abidin: (1/614), El-Kavaninu'l-Fıkhiyye: (s.34), Muğni'l-Muhtac: (1/194/195), Mevsuatu'l-Fıkhiyye'den nakille: (6/204)
[626] İlim ehlinden bir grup, İslam'a yeni giren bazı sahabelerin Zatu envat talep etmelerinin, küfre götürmeyen bir benzeme veya şirkin vesile ve aracı olduğunu, talebin kendisinin bir şirk talebi olmadığını söylemişlerdir. Bu âlimlerden bazıları şunlardır:
1- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye: (iktidaus-siratu'l-Mustakim: s.314)
2- Şeyh Reşid Ahmed El-Kenkevhi: (El-Kevkebud-durri ala Camiit-Tirmizi: 3/132)
3- El-Hafız Ebu'l-Ala El-Mubarek Furi: (Tuhfetu'l-Ahvezi: 6/408)
4- El-Kadi Ebu Bekir ibn Arabi: (Aridetu'l-Ahvezi: 9/72)
5- El-İmamuş-Şatibi: (El-İtisam: 2/246)

Bu itiraza cevabı bitirmeden önce bazı uyarılarda bulunmamız yerinde olacaktır. Bu hadiseyi büyük şirk babından veya tam bir benzeme türünden olarak itibar eden alimler, bununla cahilin mutlak olarak mazur olacağına delil getirmemişlerdir. Bunu belirli bir durum olarak kabul etmişlerdir ki buda İslam'a yeni girme durumudur. Bununla ilgili onların sözleri geçti. Bu sözleri kuvvetlendirip destekleyen nedenlerden birisi de, cehalet özrü meselesinde onların asıl naslarına müracaat ettiğinde, asıl mevzuumuz olan, büyük şirk işleyenin cehaletinin özür olmayacağına dair net açıklamalarını bulacağındır. Hadisteki talebi şirk talebi olarak açıklayan âlimlerden bazıları; İmam Şevkani, İbn Kayyim ve Şeyh Süleyman'dır. İşte konuyla ilgili onların açıklamaları:

İmam Şevkani (rahimehullah) Zatu envat hadisesinden bahsettiği kitabında, tartışma konumuz olan asıl meselemizden bahsediyor ve kabre tapanların küfrünü ve işlemiş oldukları şirklerinde cehaletleri ile mazur olmayacaklarını açıklayarak şunları söylüyor: "Bu küfrün itikadi küfür olmadığı amel küfrü olduğu hükmüne vardıktan sonra (Fakat şeytan ona bunların Allah'ın Salih kulları olduklarını ve fayda verip şefaat edeceklerini süslü göstererek kabul ettirmiş ve buda bilmeden –cahiliye ehlinin putlar hakkında itikat ettikleri gibi- bir itikada sahip olmuştur) sözleri ile bunu itiraf etmiştir. Bunun cahiliye ehlinin küfründe olduğu gibi itikadi bir küfür olduğuna hükmedişine ve itikadı onayladıktan sonra bunun cehalet üzerine olan bir itikat oluşunu özür olarak getirişini bir düşün. Bunun cehaletten kaynaklanan bir itikat oluşunun ne faydası olduğunu keşke bilebilseydim? Kuşkusuz küfür taifelerinin hepsini ve şirk ehlinin tümünü, küfre, hakkı def etmeye ve batılları üzerinde kalmaya sevk eden cahilane itikatlarından başkası değildir. Hiç kimse onların itikadının ilim üzere olan bir itikat olduğunu söyleyebilir mi ki ölüler hakkında bu itikatlarda bulunan kardeşlerinin bu cahilane itikatları mazeret olabilsin? Sonra getirdiği mazeretlerini (Fakat bunlar tevhidi kabul etmektedirler…) sözleri ile tamamlar. Sana da kapalı olmayacağı üzere bu batıl bir mazerettir. Çünkü onların tevhidi kabul etmeleri yalnızca dilleri ileyse, bununla Yahudilere, Hıristiyanlara, müşriklere ve münafıklarla müşterektirler. Eğer yalnızca fiilleri ileyse, kuşkusuz onlar ölüler hakkında, putperestlerin putları hakkında benimsedikleri itikadın aynısını benimsemişlerdir."[627]

Şeyh Süleyman b. Abdullah (rahimehullah) şöyle der: "Ayette, kişi küfür olduğunu bilmeden bir küfür işlediğinde, bununla mazur olmayacağına bilakis kâfir olacağına delil vardır."

Yine ibadeti Allah'tan başkasına yapanlar hakkında şunları söylüyor: "Lailahe illallah'ın manasının, Allah'ın dışındaki şefaatçilerden ve ortaklardan beri olma

---

Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın bu talebi küçük şirk olarak kabul edişi ve Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) bu yasaklamasını da sed-duzzerai babından sayması bu yönü kuvvetlendirmektedir. Bunu, hadisten istinbat ettiği meselelerde zikretmiştir. Fethu'l-Mecid: (s. 141) müracaat edilebilir.

[627] Ed-Durrun-Nadid: (s.35)

olduğunu açıklayan bu anlamda birçok ayet bulunmaktadır…” Sonra şöyle devam eder: “Kişinin, ne manasını bilmeden nede onunla amel etmeden Lailahe illallah demesine veya tevhidi bilmeden hatta belki dua, havf, kurban, adak, tövbe, yönelme ve benzeri ibadetleri Allah’tan başkasına yapmakla birlikte tevhid ehlinden olduğunu iddia etmesi, tevhid için yeterli olmayacaktır. Hatta bu durumda ancak bir müşrik olacaktır. Tıpkı kabre tapanların durumunda olduğu gibi.”[628]

İmam İbn Kayyim (rahimehullah) şöyle der: “İslam, Allah’ı birleme, yalnızca Ona ibadet etme ve Ona şirk koşmama, Allah’a ve resulüne iman ve getirdiklerine tabi olmadır. Kul, bunları yapmadığında Müslüman olmaz. Eğer inatçı bir kafir değilse, cahil bir kafirdir. Bu tabakanın son hali, onların inatçı olmayan cahil kafirler olmalarıdır. Onların inatçı olmamaları onları kafir olmaktan kurtarmaz. Zira kafir, ya inat ile yada cehalet ve inat ehlini taklitle Allah’ın birliğini inkar eden ve resulünü yalanlayandır…”[629]

Bu mesele hakkında yazanlardan bazıları Zatu envat hadisesini delil getirirken acayip bir karıştırmaya gitmiştir. Başkalarına reddiyede bulunurken, bazı âlimlerin, sahabelerden vuku bulan bu talebin şirk talebi olduğunu açıkladıkları sözlerini aktarmıştır. Bunu, okuyucuya, bu âlimlerin Zatu envat hadisini cehalet özrü meselesinde bir asıl olarak vehmettirmek için yapmıştır. Oysaki hakikat böyle değildir. Ona deriz ki: Âlimlerin açıklamaları, bu talebin şirk talebi oluşunun ispatı hakkındadır, bu hadiseyi, büyük şirk işleyenlerin mazur olmasında bir asıl kabul etme hakkında değildir. Hiç âlimler, bu talebin şirk talebi olduğu açıklamalarının akabinde bu hadisenin şirk meselelerinde cehaletle mazur olunmasında bir asıl olduğunu söylemişler midir? Bilakis meselenin aslı hakkında onların sözleri, zahir olan meselelerde cehalet ile mazur olunmasını nefyetmektedir. Bunu uzun uzadıya aktarmıştık. Öyleyse meselenin aslı hakkında onların açık sözlerinden yüz çevirip az bir düşüncesi olan için cehaletle özürlü olunmasında en ufak bir açıklama olmayan sözlere sığınma niyedir? Mezkûr kitabın sahibi, bunu yapanları kınarken, Şatibi’nin nakli geçen sözleri ile delil getirerek şunları söyler:

“O, Zatu envat hadisinin, Nebi’nin (kema: tıpkı) sözünden benzemede tabi olmayı ifade ettiğini söylemiştir. Böylece onların Zatu envat’ı taleplerini, Musa’nın kavminin ilah istemeleri gibi tutmuştur ve bu fiilin şirk olup olmadığına yada cehaletle mazur olup olmadıklarına girmemiştir.”[630]

Başka bir yerde Teysiru’l-Azizu’l-Hamid kitabının sahibinin, Şevkani’nin ve İbn Kayyim’in sözlerine talikte bulunarak şunları söyler: “Sahabelerin tevhide halel getirdiği ve Nebi’nin onlara böyle bir şeyin caiz olmadığını beyan ettiği birçok olayda,

---

[628] Geçen eser: (s.140)
[629] Tariku’l-Hicreteyn: (s.382)
[630] El-Uzru bi’l-cehl akidetu’s-selef: (s.71)

bilmeden söyleyeni veya bilmeden işleyeni tekfir etmemesi, hüccet ikame edilene kadar cahilin mazur olduğunun en büyük delilidir."[631]

İmam Şevkani'nin, Şeyh Süleyman'ın ve imam İbn Kayyim'in asıl açıklamalarını ve cahilin büyük şirke düştüğünde mazur olmayacağını açık bir şekilde belirten naslarını terk edip meselenin özünden başka konulardan bahsettikleri naslarına sığınarak ve bu alimlerin cahil olarak büyük şirk işleyenleri mutlak olarak mazur görmeleri şeklinde kaldırmayacak bir zorlamaya giderek, farkında olmadan başkalarını eleştirdiği şeye kendisi düşmüştür.

Geçenlerin hulasası:

Bu itirazın cevaplarını aşağıdaki başlıklarda özetleyebiliriz:

1- Cehaletle özürlü olunmaması genellemesinden, İslam'a yeni girenlerin ve uzak bölgelerde yetişenlerin istisna edilmesi. Bu, büyük âlimlerin zikrettikleri genel bir kaidedir.

2- "Bize de Zutu envat yap" diyenlerin mazur olmalarının nedeninin, bu kaidenin onlara uymasıdır. Buna, şeyh Ebu Butayn, şeyh Hamid el-Faki, şeyh Reşid Rıza, şeyh Süleyman b. Abdullah, şeyh Abdurrahman b. Hasan, şeyh B. Baz ve lecneyi daime gibi büyük âlim ve kuruluşlar uyarıda bulunmuşlardır.

3- Bu talebin tüm sahabeler tarafından vuku bulduğunu iddia edenin reddedilmesi ve bunun fetihten sonra Müslüman olan cahil bedevilerle tahsis edilmesi. Buna, Kurtubi, "Et-Tevhid" adlı kitabında Muhammed b. Abdulvahab, "Et-Teysir" adlı kitabında, şeyh Süleyman, şeyh Muhammed Reşid Rıza, "Fethu'l-Mecid" adlı kitabında ve şeyh Abdurrahman b. Hasan Ali şeyh uyarıda bulunmuşlardır.

4- Her halükarda Zatu envat hadisesi ile cehalet ile mazur olunmasının genellemesine gidilmesine delil getirilişin doğru olmadığı ve ilim ehlinin bunun İslam'a yeni girenler gibi belirli bir konuma has oluşunu belirtmelerinin açıklaması. Şeyh Abdurrahman b. Hasan şöyle der: "Onun 'Biz küfürden yeni çıkmıştık' sözü; küfre yakındık anlamındadır. Buda, diğer sahabelerden daha önce İslam'a girenlerin bunun cahili olamayacaklarına delildir."[632]

Bir itiraz ve cevabı:

Bu mesele hakkında yazanlardan bazıları bu talebin İslam'a yeni girenler tarafından mümkün olamayacağı itirazında bulunmuşlardır. Çünkü hadisin ravisi olan Ebu Vakid el-Leysi bedirde bulunmuştur. Bununla ilgili olarak imam Senani'nin şu sözlerini nakletmişlerdir: "Ebu Vakid; kesreli kaf ile, asıl adı: Haris b. Avf'tır. Denildiğine göre, bedire katılmıştır. Diğer bir aktarıma göre de, fetih

---

[631] El-Uzru bi'l-cehl akidetu's-selef: (s.65)
[632] Fethu'l-Mecid: (s.103)

Müslümanlarındandır. Birincisi daha sahihtir. Altmış beş veya altmış sekiz yaşında Mekke'de ölmüştür."[633]

Bu itirazın cevabı:

İlim ehlinden olan muhakkikler, imam Senani'nin benimsemiş olduğu bu sahabenin Bedir'e katıldığı görüşünün aksini tercih etmişlerdir. Sahih olan bir rivayete dayanarak bu sahabenin fetih Müslümanlarından olduğunu ispat etmişlerdir. Ve Senani ve diğerlerinin dayandığı Ebu Vakid'in Bedir'e katıldığı rivayetini reddetmişlerdir. Bu rivayetin nassı aşağıda gelecektir. Hafız ibn Hacer el-Askalani "El-İsabe" adlı kitabında şunları söyler:

"Onun Bedir'e katıldığını söyleyenin dayanağı; Yunus b. Bukeyr'in, İbn İshak'ın "El-Mağazi" adlı kitabında babasından, Onunda Beni Mazin'den bir adamdan, Onunda Ebu Vakid'den rivayetidir. Şöyle der: "Ben Bedir günü, kılıcımla vurmak için müşriklerden bir adamın peşine düşüyordum ve kılıcım ona ulaşmadan önce başı yere düşüyordu. Onu öldürenin benden başkası olduğunu anladım."[634]

İki nedenden ötürü bu rivayetle delil getirmek ve buna itimat etmek sahih değildir:

Birincisi: İbn İshak'ın (an'ana)'sıdır. Ayrıca O müdellistir ve (an) lafzı ile rivayeti kabul edilmez. Bunu, Hafız ibn Hacer Et-Tehzib'de Onun tercümesinde ve Hafız Ez-Zehebi El-Mizan'da ve diğerleri zikretmişlerdir.

İkincisi: Beni Mazin'den olan adamın tanınmaması. Alimlerin ve muhaddislerin ittifakı ile, meçhul olanın rivayeti kabul edilmez. Bu, usulu hadis ilminde de belirlenmiştir."[635]

Ebu Vakid el-Leysi'nin Bedir'e katıldığını belirten bu rivayeti Hafız ibn Hacer ve Hafız İbn Asakir'de problemli görmüşlerdir. İşte onların kendi ifadeleri:

Hafız ibn Hacer El-Askalani geçen rivayeti zikrettikten sonra şunları söyler: "İbn Asakir şöyle der: İbn İshak'ın senedinde bilinmeyen bir kimse bulunmaktadır. Sahih olan, Zühri'nin, Sinan'dan rivayetidir. İbn İshak'ın zikrettiği kıssa, Ebi Vakid'in Yermuk günündeki olayıdır."[636]

Sende görmektesin ki, Hafız, bu rivayeti işaret ettiğimiz illetin aynısı ile problemli görmüş ve Ebu Vakid'in fetihden önce veya fetih yılı Müslüman olduğunu ispat eden Zühri'nin rivayetine itimat etmiştir.

Bu Sahabenin fetih yılı Müslüman olduğunu ispat eden sahih rivayet

---

[633] Subulu's-selam: (1/31)

[634] El-İsabe fi temyizis-sahabe; ibn Hacer: (4/125)

Faide: Şeyh Salih El-Fevzan Sanani'nin sözlerine talikte bulunarak şunları söyler: Bunu, Ebu Vakid'in (Biz küfürden yeni çıkmıştık) sözü reddetmektedir. Hiç Bedir'e katılan küfürden yeni çıkmış olabilir mi?

[635] Sakhavi'nin Fethu'l-Muğis (3/301) adlı kitabına, yine imam San'ani'nin Tevdihu'l-Efkar (2/497) adlı kitabına müracaat edilebilir.

[636] Geçen eserin aynı konusu.

Hafız İbn Hacer Ebi Vakid'in tercümesinden bahsederken şunları söyler: "İmam Zühri Onun fetih günü Müslüman olduğunu belirtmiş ve bunu Sinan b. Sinan Ed-Dueli'ye isnat etmiştir. Bunu, İbn Muneddih sahih bir senetle Zühri'den tahriç etmiştir. Onun Bedir'e katıldığını söyleyenlerin dayanağı ise…" Daha sonra İbn İshak'ın rivayetini zikreder ve bunun zayıflığına işarette bulunur. Bununla ilgili sözleri daha önce geçmişti."[637]

Hafız İbn Hacer, Ebu Vakid'in Bedir'e katıldığını belirten bu kıssaya başka bir itirazda bulunmuştur. Bu, mezkûr olan bu hadisenin Yermuk günü olduğu Bedir günü olmadığıdır.

Hafız İbn Hacer şöyle der: "Buhari Hasen bir senetle, Muhammed b. Ziyad'ın kölesi İshak'tan rivayetle, Ebu Vakid'in şöyle dediğini işitmiştir: 'Yermuk günü düşmandan bir adam görüyordum; yere düşüyor ve ölüyordu.' Bu rivayeti, bu vecihle Halife'de tahric etmiştir. Zaide'nin kölesi İshak, sonuna şu ziyadede bulunarak şöyle der: 'Nihayetinde kendi kendime dedim ki (söz Ebu Vakid'e ait): 'Eğer onlardan birisine gömleğimin bir kenarı ile vursam ölecekler!' bundan sonra da Müslüman olup Bedir'e katıldığını ifade eden kıssanın zayıflığı ile ilgili İbn Asakir'in sözlerini zikreder."[638]

İlim ehlinin zikrettikleri bu şeyler üzerine, Sanani ve diğerlerinin zikrettikleri 'Ebu Vakid'in Bedir'e katılması' sahih değildir. Çünkü onların bundaki dayanakları, ibn Hacer'in ve İbn Asakir'in sıhhatini eleştirdikleri bu zayıf rivayettir. Buna binaen, Onun Bedir'e katıldığını söyleyenlerin sözleri geçersiz kalmaktadır. Şöyle ki, bu rivayetin, fetih günü Müslüman olduğunu ifade eden Zühri'nin rivayetine zıtlık teşkil etmesi mümkün değildir.

Şeyh Şuayb El-Arnavut, Siyeru A'lamun-nubela adlı kitaba tahkikinde, işaret ettiğimiz İbn İshak'ın rivayetine talikte bulunarak şunları söyler: "Mazin'den olan adam meçhul bir adamdır. Diğer ricalleri ise güvenilirdir. Bunu, Hafız El-İsabe'de (12/89) zikretmiştir. İbn İshak'ın Meğazisinden nakille."[639]

Bu sahabenin fethe katıldığını ve fetih yılı Müslüman olduğunu belirten büyük ilim ehlinin isimleri:

1- Ez-Zuhri.
2- Ebu Ömer ibn Abdulber.
3- "Marifetu's-sahabe" adlı kitabında Hafız Ebu Nuaym.
4- İbn Asakir.
5- "Usdu'l-Ğabe" adlı kitabında Hafız İbnu'l-Esir El-Cezuri.
6- "Tehzibut-tehzib" adlı kitabında Hafız İbn Hacer El-Askalani.
7- "Şezerati'z-zeheb" adlı kitabında İbnu'l-Amad.

---

[637] El-İsabe: (4/125)
[638] Geçen eserin aynı konusu.
[639] Şuayb El-Arnavuti'nin, Zehebi'nin Siyeru A'lamun-nubela (2/575) adlı kitabına tahkikinden.

Sahabenin fetih yılı yada fetihten az bir zaman önce Müslüman olduğunu belirten ilim ehlinin nasları:

1- Hafız Ez-Zehebi "Siyeru A'lamun-nubela" adlı kitabında şunları söyler: "İbrahim b. Sa'd'ın, İbn Şihab'dan, Onunda Sinan b. Sinan Ed-Dueliden rivayet ettiğine göre: Ebu Vakid El-Leysi Fetih günü Müslüman olmuştur.[640] Bu, Buhari'nin şartına göre sahih bir isnattır." Hafız İbn Hacer'in, Zühri'ye gelen rivayeti sahih görüşünü ve orada Fetih günü Müslüman olduğunun ispatını daha görmüştün.

2- Hafız İbn Esir El-Cezuri "Usdu'l-Ğabe" adlı kitabında şunları söyler: "Haris b. Avf İbn Useyd; Ebu Vakid el-Leysi, Kenane kolundan değildir. İsminde ihtilaf olunmuştur: Denildiğine göre, zikrettiğimizdir. Başka bir görüşe göre ise: İsmi Avf b. Malik'tir. Birincisi daha sahihtir. Bu sahabe, künyesi ile meşhurdur. Künyeler bölümünde inşallah zikri gelecektir. Fetihten önce Müslüman olmuştur. Fetih Müslümanlarında olduğu da söylenir. Kadi Ebu Ahmed tarihinde şöyle der: 'Bedir'e katılmıştır.' Ancak bu sahih değildir. Çünkü kendisinden bahsederken, Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte olduğu bir dönemde 'Bizler küfürden yeni çıkmıştık…' demiştir."

Daha sonra Onun Bedir'e katılanlardan olduğunu söyleyenlere itirazda bulunarak şunları söyler: "İbrahim b. Munzir şöyle der: 'Ebu Vakid El-Leysi altmış sekizinci senede, yetmiş beş yaşında vefat etmiştir.' Sanki bu daha sahihtir. Çünkü altmış sekizinci senede vefat ettiğini söyleyenlere göre; eğer yaşı yetmiş olsaydı, hicrette iki yaşında, Huneyn'de ise on yaşında olmuş olurdu. Bu durumda Ona nasıl katılabilir? Eğer yetmiş beş yaşında ise, Huneyn'de on beş yaşında olmuş olur. Bu, daha yakındır. Allah en doğrusunu bilir."[641]

İşte Hafız muhaddis İbn Esir, Onun fetih Müslümanlarından veya fetihten biraz önce Müslüman olduğunu onaylıyor ve Bedir'e katıldığını söyleyenleri reddediyor. Yine bunun doğru olmayacağını, çünkü bu sahabenin Huneyn günü kendinden bahsederken "Bizler küfürden yeni çıkmıştık" dediğini ve bununda bu sahabenin Bedir'e katılmasına ters olacağını açıklıyor.

3- İmam İbnu'l-Amad El-Hanbelî, Şuzuratu'z-zeheb adlı kitabında Ebu Vakid'in tercümesinde, İbnu'l-Esir'in söylediklerini onaylayarak "Altmış sekizinci sene" başlığı altında şunları söyler: "Ebu Vakid El-Leysi, fethe katılanlardandır ve yetmiş küsur sene yaşamıştır."[642]

4- Hafız Ebu Ömer b. Abdulber'in, Bu sahabenin Bedir'e katıldığını iddia edenlerin hatalı oluşunu ispatındaki sözleri. Hafız İbn Hacer, Ebu Vakid'in tercümesinde şunları söyler: "Buhari, İbn Hibban, Baverdi ve Ebu Ahmed El-Hakim şöyle der: 'Bedir'e katılmıştır.' Ebu Ömer b. Abdulber şöyle der: 'Bedir'e katıldığı

---

[640] Siyeri A'lamun-nubela; Hafız Ez-Zehebi: (2/575)
[641] Usdu'l-Ğabe fi marifetis-sahabe; İbn Esir: (1/342)
[642] Şezeratuz-zeheb fi ahbarin min zeheb: (1/6)

söylenir, fakat bu sabit değildir.’ İbn S’ad şöyle der: ‘Önceden Müslüman olmuştu. Fetih günü, Huneyn’de ve Tebuk gazvesinde, Beni Leys, Damre ve S’ad b. Bekr’in sancaklarını taşımıştır.”[643]

5- Hafız Ebu Nuaym, ‘Ebu Vakid’in Bedir yılı Müslüman oluğunu’ söyleyenleri reddeder. Hafız İbn Hacer’in, Ondan onaylayarak naklettiklerinde şunları söyler: “Ebu Nuaym, Onun Bedir’e katıldığını söyleyenleri reddederek ‘Fetih günü veya Fetihten önce Müslüman olduğunu’ söyler. Huneyn günü buna bizzat kendisi de şahitlik etmiştir. Şöyle demişti: ‘Bizler küfürden yeni çıkmıştık.’ Ebu Nuaym’ın sözleri burada son bulur.”[644]

6- Muhaddis Hafız Şam’ın imamı İbn Asakir, Zühri’nin, ‘Fetih günü Müslüman olmuştur’ sözlerine dayanır ve Hafız İbn Hacer’in Ondan onaylayarak aktardıklarında şunları söyler: “İbn Asakir şöyle der: “İbn İshak’ın senedinde bilinmeyenler vardır. Sahih olan ise Zühri’nin söylediğidir. İbn İshak’ın zikretmiş olduğu kıssa, Ebu Vakid’in Yermuk günündedir.”[645]

7- Hafız İbn Hacer El-Askalani, Zühri’nin rivayetini tercih eder ve Ebu Nuaym’ın, bu sahabenin Bedir’e katıldığını söyleyenleri reddedişi ile ilgili sözlerini aktardıktan sonra şunları söyler: “Zühri, Onun fetih günü Müslüman olduğunu belirtmiştir ve bunu Sinan b. Ebi Sinan’a isnat etmiştir. Bunu, İbn Muneddih sahih bir senetle Zühri’den tahriç etmiştir. Onun Bedir’e katıldığını söyleyenlerin dayanağı ise, Yunus b. Bukeyr’in İbn İshak’ın Mağazi’sinde getirdikleridir…” Daha sonra kıssayı aktarır ve zayıf oluş nedenlerini açıklar. Bu nedenle Tehzibut-Tehzib’de ‘Ebu Vakid’in Bedir’e katıldığını söyleyenlerin sözlerini zayıf göstererek şunları söyler: “Bedir’e katıldığı söylenmiştir. Yine İbn Abbas’ın doğduğu yılda doğduğu söylenmiştir. Bunu Ebu Hassan Ez-Ziyadi söylemiştir. Fakat her ikisinde de problemler bulunmaktadır.”[646]

Naklettiğimiz büyük imamların sözleri ile, imam Sanani’nin ve diğerlerinin ‘Ebu Vakid’in Bedir’e katıldığını ifade eden sözleri ile delil getirmenin sahih olmadığı sabit olmuştur. Bunun ispatı için itimat ettikleri delillerinin isnat bakımından sahih olmadığını sende gördün. Yine bu, hakkında hiçbir eleştiri bulunmayan ve Ebu Vakid’in fetih günü Müslüman olduğunu belirten Zühri’nin sahih rivayetine de zıttır. Böylelikle Onun Bedir yılı Müslüman olduğunu söyleyenlerin sözleri geçersiz olmaktadır. Ve yine onların sözlerinden Fetih gazvesinde veya ondan kısa bir süre önce Müslüman olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde ‘ravi Bedir’e katılmasına rağmen, talebin İslam’a yeni girenler tarafından olması nasıl olabilir?’ diyenlerin sözleri de geçersiz kalmaktadır.

---

[643] El-İsabe fi temyizis-sahabe; ibn Hacer: (4/125)
[644] El-İsabe: (4/125-126)
[645] Tehzibut-tehzib; Hafız ibn Hacer El-Askalani: (12/270)
[646] Tehzibut-Tehzib: (12/270)

İKİNCİ KONU
İKİNCİ İTİRAZ: KÜLLERİNİ SAVURTAN ADAMIN HADİSİ

Hadis kitaplarında bu hadisin rivayetleri üç kısım üzere gelmiştir:

Birinci kısım: Adamın, Allah korkusu ve haşyetten, ailesine kendisini yakmalarını emrettiğini ifade eden rivayet. Burada "Eğer rabbim bana güç yetirirse…" şeklinde kudretin nefyi zikrolunmamıştır Şimdi bu rivayetlere örnekler vereceğiz ve sonra hadis kitaplarında bunun benzerlerine işarette bulunacağız.

İmam Buhari'nin Sahihinde, "Peygamberlerin hadisleri" kitabının, "Beni İsrail'den zikrolunanlar" (4/169) babında Huzeyfe b. Yeman'dan rivayet ettiği uzun bir hadiste şöyle der: "Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini işittim: 'Bir adamın ölüm anı gelmişti. Hayattan ümidini kestikten sonra ailesine şöyle dedi: 'Ben öldüğümde benim için çokça odun toplayın ve onlarla ateş yakın. Ateş etimi yeyip kemiklerime ulaştığında ve onu iyice yaktığında, onu alın ve öğütün. Sonra rüzgârlı bir güne bakın ve o günde onları denize savurun.' Onlarda öyle yaptılar. Allah Onu bir araya topladı ve Ona şöyle dedi: 'Bunu niçin yaptın?' Adam: 'Senin haşyetinden' dedi ve Allah'ta Onu bağışladı."

Kudretin nefyinin zikrolunmadığı ve bunu yalnızca Allah korkusundan yaptığı zikrolunan bu metne yakın başka bir rivayette Buhari'nin "Peygamberlerin hadisleri" kitabında Ebu Said hadisinden (4/176) ve yine Huzeyfe hadisinden farklı rivayetlerle getirmiş olduğudur.

İkinci kısım: "Eğer rabbim bana güç yetirirse" cümlesinin bulunduğu rivayet. Bunun örneği, Buhari'nin Ebu Hureyre hadisinden rivayet ettiği Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) şu buyruğudur: "Hiçbir hayır işlememiş bir adam; 'öldüğünde onu yakmalarını, yarısını karaya diğer yarısını da denize savurmalarını' emretti ve 'Allah'a yemin olsun ki, eğer Allah ona güç yetirirse, âlemlerden hiç kimseye etmediği bir azap ile azap edeceğini' söyledi. Bunun üzerine Allah denize emretti ve o kendisindekileri topladı. Karaya da emretti oda kendisindekileri bir araya getirdi. Sonra şöyle dedi: 'Bunu niçin yaptın?' Adam: 'Senin haşyetinden ve bunu Sen daha iyi biliyorsun' dedi ve Allah'ta Onu bağışladı."

Bu manada hadis tahric eden imamlar; Buhari, Ebu Said hadisinden: (9/145), Muslim: (10/184), Nesai Ebu Hureyre ve Huzeyfe'den rivayetle: (4/112-113) ve İbn Mace: (2/292-193).

Üçüncü kısım: Adamın Allah'ın kudretini inkâr etmediğini ifade eden rivayettir. Muhaddis imam Kurtubi'nin Telhisu Sahihi Muslim (2/1218) adlı kitabında kayıtladığı üzere imam Muslim'in tahricidir: Ebu Said El-Hudri'nin Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayetinde şöyle buyurur: "Sizden öncekilerde, Allah'ın kendisine mal ve evlat verdiği bir adam vardı. Bir gün evlatlarına şöyle dedi: 'Ya benim emrettiklerimi yaparsınız yada mirasımı sizden başkalarına veririm. Öldüğüm zaman beni yakın.' Bildiğim kadarıyla şöyle dedi (söz raviye ait): 'Sonra Beni öğütün ve rüzgâra savurun.

Zira Ben Allah katında bir hayır için çaba sarf etmedim. Ve Allah'ın Bana azap etmeye kudreti vardır.' Onlardan söz aldı ve onlarda dediklerini Ona yaptılar. Allah şöyle buyurdu: 'Bu yaptığına seni sevk eden nedir?' Adam: 'Senden korkmam' dedi. 'Bundan başkası Onu telafi etmezdi' dedi."

Bunu, -Nevevi'nin şerhi ile (17/73-74)- Muslim tahric etmiştir. Nevevi şöyle der: "Ve Allah'ın Bana azap etmeye kudreti vardır.' Bizim beldelerimizdeki nüshaların çoğunda böyle geçer. Ravilerin ve nüshaların ittifakı ile bu şekilde (İn)'in tekrarı ile naklolunmuştur."

Rivayeti bu şekli ile kayıtlayanlardan birisi de İmam Kurtubi'nin Telhis'teki (2/1218) rivayetidir. Bu rivayetin kayıtlanmasındaki iki vecihten birisi de budur.

İmam Buhari'nin (24/103-104) tahric ettiğine göre; Ukbe b. Abdulğafir, Ebu Said'den, Oda Nebi'den naklettiğine göre şöyle buyurmuştur: "Sizden öncekilerde, Allah'ın kendisine mal ve evlat verdiği bir adam vardı. Ölüm anı gelince, oğullarına şöyle dedi: 'Sizin için nasıl bir baba idim?' çocukları: 'Hayırlı bir baba idin' dediler. O Allah katında bir hayır hazırlamamıştı ve eğer Allah'ın huzuruna çıksa[647] Allah ona azap edecekti. "Bakın, öldüğümde beni yakın…" daha sonra diğer rivayetlerin aynısını zikreder ve kudretin nefyini ifade eden bir lafız zikretmez."[648]

Bu itirazın cevabı:

Bu itirazın cevabına başlamadan önce, bu mesele hakkında araştırma yapan bazılarının gafil kaldıkları önemli bir hususu belirtmek istiyoruz. Bu, saf ve tarafsız bir araştırma usulünün ilmi meselelerden birisini ele alırken araştırmacıya belirli bir mezhebe taassubundan soyutlanmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece, doğru olduğuna inandığı mezhebine muhalifte olsa, mesele hakkında büyük imamların belirttiklerine ulaşabilme imkânı olacaktır. Bu sözleri söylememize neden olan şey, bu hadis ile delil getirenlerin, mesele hakkında doğru olduğuna inandığı inancına hizmet eden tek bir görüşü arz etmesi, diğer büyük âlimlerin görüşlerinden habersiz kalması ve bu konuda âlimlerin ittifak ettiklerini iddia etmesidir.[649]

Bu hadis ile cehaletin mazeret olduğuna delil getiren kişi şöyle der: "Hadisin şerhinde ulaştığım son nokta budur. Bunu, Müslümanların muteber on bir imamından naklettim. Hepsi de, adamın, Allah'ın onu getirmeye kudreti olduğundan cahil olduğunu, cehaleti ile mazur olduğunu ve Allah'ın onu bağışladığını söylemektedir. Bu bizim kaidemizin delilidir. Kaidemiz şudur: Terk edenin küfre

---

[647] Hafız Fetih'te bu rivayeti bu lafızlarla belirlemiştir: (24/103)

[648] Hadisin yolları ve lafızları için El-Ehadisi'l-Kudsiyye: (1/85-94) müracaat edilebilir. Yine Nevevi'nin şerhi ile birlikte Muslim'e (1/72-75) El-Matbatu'l-Mısriyye. Yine Feth'e: (24/102-105) müracaat edilebilir. Basım, El-Kulliyatu'l-Ezheriyye.

[649] El-Uzru bi'l-Cehl Akidetus-selef: (s.53-54)

gireceği hüccet üzerine ikame olunana kadar, Allahu teala, bir şeyin cahili olunması veya inkârından dolayı ne dünyada nede ahirette kişiye azap etmeyecektir."[650]

Bu hadisin cevabı hakkında âlimlerin mezhepleri:

Hadisin şerhi ve cevabı ile ilgili âlimlerin mezheplerinin açıklamasına başlamadan önce, iddia ettikleri, kudret sıfatının cahili olan adamın, cahil olduğu ve cehaleti ile de mazur olduğu konusunda âlimlerin ittifakına dikkat çekmek istiyoruz. Biz deriz ki: Eğer mesele dedikleri kadar basit olmuş olsaydı, bu büyük âlimleri, -ileride ifadeleri gelecek olan- hadisi zahirinden sarf ettirecek tüm bu tefsirlere ve cevaplara sevk eden nedir? Âlimler şöyle diyebilirlerdi: 'Adam cahil olarak Allah'ın kudretini inkâr etmiştir ve cehaleti ile mazurdur.' Ve hiçbir şekilde tüm bu tefsirlere ve açıklamalara ihtiyaç duyulmazdı. Ancak âlimler, bu hadisi ele alırlarken, zahirini almanın mümkün olmayacağını ve mutlaka bir yorumu olacağını görmüşlerdir.

Mezheplerine delil getirmeyi istedikleri, iddia edilen bu mana üzerine olan ittifakı bozan nedenlerden biriside, büyük âlimlerin birçoğunun, hadis hakkında, ittifak olunduğunu iddia ettikleri vecihten farklı cevaplarla cevap vermiş olmalarıdır. Şimdi bu büyük âlimlerin isimlerini sunacağız ve akabinde de hepsinin kendi ifadelerini getireceğiz:

1- Mağrib'in imamı, imam ibn Abdilber. Bu kişi, ittifak olunan yedi hafızdan birisidir. Bunu Suyuti nakletmiş ve bir eklemede bulunmamıştır.[651]

2- Tefsir sahibi İmam Kurtubi.[652]

3- Şerhi Muslim'de imam Nevevi.[653]

4- Hafız İbn Hacer'in şeyhi Hafız İbn Mulakkan.[654]

5- Şarihu'l-Buhari adlı kitabın sahibi Hafız ibn Ebi Hamza.[655]

6- Mealimus-sunen'in sahibi Hafız Ebu Süleyman El-Hattabi.[656]

7- Hafız ibn Hacer El-Askalani.[657]

8- Hafız Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi.[658]

9- İmam Muhammed b. Cerir Et-Tabari ve Mağrib alimlerinden ve şeyhlerinden bir grup. Bunu Kadı İyad zikretmiştir.[659]

10- Feydu'l-Bari adlı kitabın sahibi imam Keşmiri.[660]

---

[650] El-Uzru bi'l-Cehl Akidetus-selef: (s.53-54)

[651] İmam Suyuti bunu "Tenviru'l-Havalik fi şerhi Muvatta imam Malik" (1/237-239) kitabında nakletmiştir.

[652] Tefsiru'l-İmamu'l-Kurtubi: (5/4372)

[653] Şerhu Muslim: (17/71)

[654] Fethu'l-Bari: (24/104) İbnu'l-Mulakkan'ın Buhari'ye şerhinden nakille.

[655] Fethu'l-Bari: (24/106)

[656] Fethu'l-Bari: (13/289)

[657] Fethu'l-Bari: (13/290)

[658] Eş-Şifa bi tarifi hukuku'l-Mustafa; Kadi İyad El-Maliki: (2/277-278)

[659] Fethu'l-Bari: (13/289-290)

[660] Feydu'l-Bari şerhu sahihu'l-Buhari: (4/47-49)

11- Necid diyarlarının müftüsü, imam Abdullah Ebu Butayn.[661]

12- El-Bedru's-sari ila Feydu'l-Bari'nin sahibi muhakkik şeyh.[662]

13- Hadimu's-sunne adlı eserin sahibi muhakkik şeyh Muhammed Fuad Abdulbaki.[663]

14- İrşadus-sari şerhu sahihi Buhari'de El-Kastalani.[664]

15- El-Munteka adlı Muvatta'nın şerhinde Hafız Ebu'l-Velid El-Baci: (2/32-33)

16- Umdetu'l-Kari'de imam Ayni.[665]

17- Muşkilu'l-Asar'de imam Tahavi.

18- İkmalu'l-Muallim'de imam Ebiy.[666]

19- İmam Huseyni'nin "Mukmilu ikmali'l-muallim fi şerhi muslim"de naklettiği imam Ebu Abdullah El-Mazeri.

20- Şeyh ishak b. Abdurrahman En-Necdi: Ed-Durerus-seniyye: (1/550)

21- Abdullah b. Muhammed b. Abdulvahab: Ed-Durerus-seniyye: (10/246)

Hadisin değerlendirilmesinde âlimlerin mezhepleri:

Birinci mezhep:

Hadisin zahirinin alınması ve adamın Allahu teala'nın kudretinde şüpheye düşmesi.

Hadisin zahirini alarak; adamın, eğer kendisine bunları yaparsa Allahu teala'nın ona güç yetirebileceğinde şüpheye düştüğünü söyleyen âlimler; imam İbn Teymiyye, imam İbn Kayyim, İbn Hazm, Tahavi'nin şarihi ve İbnu'l-Vezir'dir. İşte onların sözleri:

1- İbn Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: "Bu adam, Allah'ın kudretinde ve -kendisini savurttuğunda- Allah'ın Onu geri getireceğinde şüpheye düşmüştür. Bu, alimlerin ittifakı ile küfürdür. Fakat o, cahildi ve bunu bilmiyordu. Aynı zamanda Allah'ın onu cezalandırmasından korkan bir mümindi. Bundan dolayı bağışlandı."[667]

2- İmam İbn Kayyim (rahimehullah) şöyle diyor: "Bunun örneklerinden birisi de; Allah subhanehu ve teala'nın, ailesine, kendisini ateşte yakmalarını, denize ve karaya savurmalarını vasiyet eden adama rahmet etmesidir. Bunu, Allah subhanehu'dan kurtulacağını zannederek yapmıştır. Bu kişi, dirilişte ve kudrette şüpheye düşmüş ve hiçbir hayır işlememişti. Bununla beraber Ona: 'Bu yaptıklarına seni sevk eden nedir?' diye sorunca 'Senin haşyetindir ve bunu sen daha iyi biliyorsun' demiştir. Hatalarını telafi ederek Ona rahmet etmiştir."[668]

---

[661] El-İntisar li hizbillahi'l-Muvahhidin: (s.47)
[662] Feydu'l-Bari haşiyesi.
[663] Abdulbaki'nin tahkiki ile El-Muvatta: (1/240)
[664] İrşadus-sari şerhu sahihi Buhari: (10/439)
[665] Umduetu'l-Kari şerhi sahih Buhari: (23/74)
[666] İkmalu'l-Muallim şerhi Muslim: (7/159) imam El-Huseyni.
[667] Mecmuu'l-Fetava: (3/231)
[668] Hadi'l-Ervah: (s.269)

3- İmam İbn Hazm (rahimehullah) şöyle der: “Bu insan ölene kadar, Allah’ın Onun küllerini toplamaya ve diriltmeye gücü yetmediğini zannederek cahil bir şekilde ölmüştür. Bununla birlikte, ikrarından, korkusundan ve cehaletinden dolayı affedilmiştir.”[669]

4- İmam İbnu’l-Vezir (rahimehullah) şöyle der: “Cehaletinden, Allah’a ve dirilmeye imanından dolayı Ona rahmet edilmiştir. Bunun için cezalandırılmaktan korkmuştur. İmkânsız olduğunu zannettiği Allahu teala’nın kudretinin cahili olması ise küfür değildir. Ancak peygamberlerin bununla geldiğini bilir ve bunun mümkün ve Allah’ın kudretinde olduğunu öğrenir ve sonra onların veya onlardan birisini yalanlarsa durum farklı olur. Bu, Allahu teala’nın **“Bizler resul göndermedikçe hiçbir kavme azap edecek değiliz”** ayetinden ötürü böyledir.”[670]

5- Tahavi’nin şarihi İbn Ebi’l-İz (rahimehullah) şöyle der: “Öldüğüm zaman beni öğütün ve savurun” diyen adamın affolunması gibi. Sonra Allahu Teala, haşyetinden dolayı Onu bağışlamıştır. O, Allah’ın onu toplamaya ve geri diriltmeye gücü yetmeyeceğini zannediyor veya bunda şüphe içerisindeydi.”[671]

İkinci mezhep:

(قدر/Kadire: Güç yetirdi) kelimesinin (ضيق/daralttı) veya (قضى/Takdir etti) manasında tefsir edilişi.

Bunlar, küllerini savurtan adamın hadisinin birinci kısmında gelen rivayetin yorumuna gidenlerdir. Bu rivayette “Eğer Rabbim bana güç yetirirse” geçmektedir. Aynı hadisin, adamın Allah’ın kudretinde şüphe etmediğine delalet eden diğer rivayetlerini getirirler. Bu, birinci kısmın rivayetinin zahirinde de görülmektedir. (Kadire/Güç yetirdi) kelimesini iki şekilde yorumlamışlardır:

<u>Birincisi:</u> Buradaki (قدر /Kadire) kelimesi, takdir etti anlamındadır. Buna göre mana şöyle olur: “Eğer bana azabı takdir etmişse, kuşkusuz azap edecektir.”

<u>İkincisi</u>: Buradaki (Kadire) kelimesi, daralttı anlamındadır. Buna göre mana şöyle olur: “Eğer Allah beni zor duruma sokar ve diriltirse –ki Onun beni diriltmeye gücü yeter- kuşkusuz bana azap edecektir.”

Şimdi bu iki yoruma giden alimlerin naslarını aktarmak istiyoruz.

“Tenviru’l-Havalik fi şerhi Muvatta Li’l-İmami’l-Malik” adlı kitapta, Suyuti’nin de onayladığını bir açıklamada İbn Abdulber (rahimehullah) şöyle der: “Bu, kaza anlamında olan kaderdir. Kudret ve güç yetirme anlamında değildir. Bu, Allahu teala’nın şu

---

[669] El-Fasl: (3/252)
[670] İsaru’l-Hakki ala’l-Halk: (s.437)
[671] Şerhut-Tahaviyye: (s.258)

buyruğundaki gibidir: (فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ) **"Bundan dolayı kendisini sıkıntıya düşürmeyeceğimizi sanmıştı."**[672] Daralttı anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu, Allahu teala'nın şu buyruğundaki gibidir: (وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ) **"Rızkı kısıtlı tutulan da"**[673]-[674] Kelimesiyle onların sözleri burada son bulur.

İmam Kastalani (rahimehullah) şöyle der: "Onun (İn yakdurullahu aley) sözü, "Eğer Allah Ona daraltırsa" anlamındadır. Kadere-Yakduru'dan gelir ve daralttı anlamındadır. **"Rızkı kısıtlı tutulan da…"** Yani daraltılan. Bu, o kişi tarafından, Allah'ın onu diriltmeye kudretinde şüpheye düşmesi ve yine dirilmeyi inkârından kaynaklanmamıştır. Aksi halde inanmış olamazdı. Bunu, Allahu teala'nın haşyetinden dolayı yaptığını açıklamasıyla izhar etmiştir."[675]

Hafız İbn Cevzi (rahimehullah) bu hadise verdiği cevaplardan birisinde, geçen –daralttı anlamındaki- manaya dayanarak şunları söyler: "Onun kudret sıfatını inkar etmesi ittifakla küfürdür. Ancak Onun (Lein kadirellahu aleyye) sözü; daralttı anlamındadır. Bu Allahu teala'nın şu buyruğu gibidir: "Rızkı kısıtlı tutulan da..." (Laalli adullu-llahe) Allah'ı kaybedebilirim. Bir şeyi kaybetme ve yoksun kalma anlamındadır. Bu Allahu teala'nın şu buyruğu gibidir: "**Benim Rabbim şaşırmaz ve unutmaz."**[676]

Sonra imam İbn Cevzi bu hadisin cevabında başka vecihler de zikreder. Bunlar ileride gelecektir.

İmam Nevevi (rahimehullah), Muslim'i şerh eden bir grup âlimden nakilde bulunarak şunları söyler: "Alimler bu hadisin yorumunda ihtilafa girmişlerdir. Bir grup alim şöyle der: "Bunun, O adamın Allah'ın kudretini nefyettiği anlamına hamlolunması sahih değildir. Zira kuşkusuz Allahu teala'nın kudretinde şüphe eden kafirdir. Sözünün sonunda bunun Allahu teala'nın haşyetinden dolayı yaptığını söylemiştir. Kafir, Allahu teala'dan korkmaz ve Allah'ta onu bağışlamaz." Bu âlimler, bu hadisin iki yorumu olduğunu söylemişlerdir:

Birincisi: (Lein kadire aleyye'l-Azabe) yani 'bana azabı takdir ederse.' (Kadire) şeddesiz ve (Kaddere) şedde ile kullanılır ve aynı anlamdadır.

---

[672] Enbiya: 87
[673] Talak: 7
[674] Tenviru'l-Havalik fi şerhi Muvatta Li'l-İmami'l-Malik: (1/238-239)
[675] İrşadus-sari şerhu Sahihi Buhari: (10/439) ve devamı. El-Ehadisi'l-Kudsiyye'den (1/90) nakille.
[676] Taha: 52

İkincisi: Buradaki (Kadire) 'Beni daraltır' anlamındadır. Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "**Rızkını kıssa**"[677] bu Allahu teala'nın **"Bundan dolayı kendisini sıkıntıya düşürmeyeceğimizi sanmıştı."** buyruğundaki anlamlardan bir tanesidir."

İmam Nevevi bunun dışında başka vecihlerde zikretmiştir. Bunlar yeri geldiğinde zikredilecektir.

İmam El-Huseyni (rahimehullah), Muslim'in şerhi "Mukmilu ikmalu'l-İkmal" adlı kitabında Hafız Ebu Abdullah El-Ebi ve Mazeri'den nakille şunları söyler: "Haşyet veya havfın bulunmasıyla küfrün nefyolunduğuna delil getirilmez. Zira tecsim vb. Allah hakkında imkânsız olan şeylere inanan birçok kâfirde de haşyet bulunmaktadır. Ancak haşyetin havftan daha has olduğunu söyleyebiliriz. Buna, İbn Hatib tefsirinde işarette bulunmuştur. Şöyle ki, haşyetin, bilinç neticesinde doğan bir korku olduğunu söyler. Bu nedenle Allahu Teâlâ şöyle buyurur: **"Allah'tan ancak âlim olan kulları hakkıyla korkarlar."**[678] Ebi ve Mazeri'nin söyledikleri üzere, hadisin bu vecih üzerine, -yani adamın kudrette şüphe etmediği şeklinde- tevil edilmesi doğru olabilir. Bu adamın küfre girmediğine dair bana başka bir cevap daha zuhur etti. Bu, hadisin lafzına uygun ve yakındır da; adam ne Allahu teala'nın kudretinde nede kadir oluşunda şüphe etmemektedir…"[679] Sonra daha önce zikrettiğimiz cevabını getirir. İmam Ebi "Mukmilu ikmalu'l-Muallim" adlı kitabında buna dayanır. Yine adamın Allah'ın kudretinde şüphe etmediğini ispat için imam Nevevi'nin dayandığı aynı vecihlerle de delil getirir.[680]

Kadı İyad (rahimehullah), alimlerin, sıfatların cahili hakkındaki ihtilaflarını naklettikten ve bunu ibn Cerir Et-Taberi, Ebi'l-Hasen el-Eşari ve Mağrib'teki maliki alimlerine dayandırdıktan sonra kendisini savurtan adam ile delil getirenlere reddiyelerini zikrederken şunları söyler: "Allah'ın sıfatlarından bir sıfatını nefyedeni tekfir edenler bu hadise birkaç yönden cevap vermişlerdir: Birincisi: (Kadire) kelimesi (kaddere/takdir etti) manasındadır. Bu durumda adamın şüphesi, onu diriltmesinde değil bilakis ancak şeriatın gelmesiyle bilinebilecek olan bisettedir. Umulur ki, bunun hakkında onlara bir şeriat gelmemiştir, eğer gelmiş olsaydı bu küfür olurdu. Hakkında bir şeriat gelmediğinde ise, bu, akılların mümkün gördüğü şeylerden olur. Yada (Kadire) daralttı anlamındadır. Bu durumda kendisine yaptırdıklarının, kendisini alçaltmak ve isyanlarına kızgınlığından olduğu anlaşılır."[681]

İmam Kurtubi bu iki veche dayanarak Allahu teala'nın **"Bundan dolayı kendisini**

---

[677] Fecr: 16
[678] Fatır: 28
[679] Mukmilu ikmalu'l-İkmal fi şerhi Muslim: (7/160) imam el-Husayni.
[680] İkmalu'l-Muallim fi şerhi sahih Muslim: (7/159) imam El-Ebi
[681] Eş-Şifa; Kadı İyad: (2/1083)

sıkıntıya düşürmeyeceğimizi sanmıştı.” buyruğunun tefsirinde şunları söyler: “Derim ki: İlim adamları hiçbir hayır İşlememiş adamın ölmesi halinde kendisini yakmalarını emretmiş olduğu akrabalarına söylediği; "Allah'a yemin ederim ki eğer Allah beni sıkıştıracak olursa..." hadisini yorumlarken de bu iki şekilde açıklamışlardır.

Birinci açıklama şekline göre bu hadis: Allah'a yemin ederim şayet Allah beni sıkıştıracak, beni hesaba çekmekte ve günahlarımdan dolayı beni cezalandırmakta işi sıkı tutacak olursa elbette böyle olur (yani beni hiç kimseye etmediği şekilde azaplandırır) demek olur... Sonra aşırı korkusundan dolayı yakılmasını emretmişti.

İkinci açıklama şekline göre şu demek olur: Eğer yüce Allah'ın kader ve kazası gereği her günah işleyenin günahı dolayısıyla azaplandırılması hükme bağlanmış ise; hiç şüphesiz yüce Allah suçlarım ve günahlarım sebebiyle beni âlemlerden başka hiçbir kimseyi azaplandırmayacağı bir şekilde azaplandıracaktı r.

Bu hadisi, hadis imamları Muvatta'da ve başka yerlerde rivayet etmişlerdir. Bu sözleri söyleyen kişi mü'min ve muvahhid idi. Nitekim hadisin kimi rivayet yollarında: "Tevhid dışında hayır namına hiçbir iş işlememişti" denilmektedir. Yüce Allah kendisine: Sen bu işi niye yaptın? diye sorunca da o; Senden korktuğumdan ötürü Rabbim, demiştir. Korkmak (haşyet) ise ancak tasdik eden bir mü'minde bulunur. Nitekim yüce Allah: **"Kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkar."**[682] diye buyurmaktadır.”[683]

Adamın Allah’ın kudretinde şüphe etmediği ve bir küfür işlemediği bilakis mümin, muvahhid ve yakin sahibi birisi olduğu ve bunu Allah’tan korktuğundan dolayı yaptığı hakkında imam Kurtubi’nin sözleri çok açıktır. Bunda, daha önce açıkladığımız (Kadire)’nin daralttı veya takdir etti anlamlarında kullanılmasında dayanmıştır.

Bu mezhebi zikrederken son olarak, bu mezhebin sahiplerinin bu yorumda bulunurken dayandıkları delillerini zikretmek istiyoruz.

Birincisi: Buhari’nin Ebu Said’den tahric ettiği rivayet yolunda şöyle geçmektedir: “Eğer Allah’ın huzuruna çıkarsa ona azap eder.”[684]

İkincisi: İmam Muslim’in Sahih’inde aynı kıssada Ebu Said’den rivayetidir: “Ben Allah katında bir hayır işlemedim ve Allah bana azap etmeye güç yetirebilir.” Bu lafızlar bu şekliye Muslim’in tüm nüshalarında sabittir (2/1218).

[682] Fatır: 28
[683] Tefsiru’l-İmamu’l-Kurtubi: (5/43)
[684] Fethu’l-Bari: (24/104)

İmam Nevevi bu rivayet ile delil getirilişini zikrederken, şarihlerin ihtilaflarından bahsettikten sonra şunları söyler: “İki yerde de (en)’in ispatı ile zahiri üzere olduğu söylenmiştir. Birincisi ise şeddelidir. Mana ise şöyledir: ‘Kuşkusuz Allah bana azap etmeye güç yetirebilir.’ Bu, birinci rivayetteki (Kadire) fiilini daralttı anlamında tevil edenlere göredir. Veya kudretin hakikatini nefyetmeyen rivayeti alan diğerlerine göredir.”[685]

Bu iki rivayet ile delil getirmelerinin yönü; bu iki rivayette, diğer rivayetlerin zahirinde geldiği üzere, adamın Allah’ın kudretinde şüphe ettiğine delalet eden bir şey gelmemesidir. Dayanmış oldukları görüşü tercih nedenlerinden birisi de, bu tevilin Arap lügatine ve Kuran’ın zahirine uyum arz etmesidir.

Şeyhu’l-İslam İbn Teymiyye ve ibn Hazm, (Kadire) fiilini daralttı veya takdir etti şeklinde tevil edileceğini söyleyen bu mezhebe iki yönden itirazda bulunurlar. Kısaca bu iki itiraz şöyledir:

1- (Kadire) kelimesinin daralttı anlamında gelmesinin lügatte bir aslı yoktur. İbn Teymiyye şöyle der: (Kadire) kelimesinin daralttı anlamında gelmesinin lügatte bir aslı yoktur.”[686] Bu, İbn Teymiyye’nin itirazıdır.

2- İbn Teymiyye ve İbn Hazm bu mezhebe itirazda bulunarak şöyle derler: Eğer (Kadire)’nin daralttı anlamında olduğu kabul edilirse, adamın kendisini yaktırması ve öldükten sonra savurtmasında bir fayda olmazdı. Bununla ilgili Ebu Muhammed b. Hazm şunları söyler: “Kelimeleri yerlerinden tahrif eden bazıları (Lein kadire-llahu alyye)’nin manasının “Eğer Allah bana daraltırsa” olduğunu söylemişlerdir. Allahu teala’nın şu buyruğunda olduğu gibi: “**Ama ne zaman onu deneyerek, rızkını kıssa, hemen: ‘Rabbim bana ihanet etti’ der.”**[687] Bu imkânı olmayan batıl bir tevildir. Çünkü bu durumda mana şöyle olur: “Eğer Allah bana daraltırsa, beni sıkıntıya sokacaktır.” Yine eğer böyle olmuş olsa, küllerinin yakılmasını emretmesinin bir manası olmazdı. Şüphesiz bunu Allahu teala’nın azabından kurtulmak için yapmıştır.”[688]

Bu mezhebin sahipleri bu iki itiraza aşağıdaki şekilde cevap vermişlerdir:
Birinci itirazın cevabı:

Arap lügatinde (Kadire)’nin daralttı anlamında gelişini kabul etmeyenlerin bu

---

[685] Sahihi Muslim bi şerhi Nevevi: (17/74)
[686] Mecmuu’l-Fetava: (11/410)
[687] Fecr: 16
[688] El-Fasl; ibn Hazm: (3/352)

itirazları, lügat imamlarından ve tabiinlerin imamlarından gelen nakillere terstir. Hatta bu anlam ümmetin alimi İbn Abbas'tan, Mücahid'den ve Dahhak'tan rivayet olunmuştur. Yine İbn Cerir Et-Taberi'de bunu tercih etmiş ve buna Allahu teala'nın **"Rızkı kısıtlı tutulan da"**[689] buyruğu ile delil getirmiştir. Yine lügat alimlerinden Mücahid, Katade ve Ferra yine Ebu'l-Abbas b. Yahya –S'aleb- nakletmiştir. Müfessirlerden Kurtubi, ibn Kesir ve Şevkani'de buna itimat etmişlerdir. Şimdi konunun detaylarını sunacağız:

İmam Kurtubi v şöyle der: "Allahu teala'nın: **"Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. O bakımdan karanlıklar içinde... diye seslenmişti"** buyruğunun şu anlama geldiği söylenmiştir: İblis bu hususta onu yanıltmış ve yüce Allah'ın kendisini cezalandırmasının mümkün olmadığı zannına kapılmıştı. Ancak bu reddedilen ve kabul edilmemiş bir görüştür. Çünkü böyle bir zan küfürdür.

Bu görüş Said b. Cübeyr'den rivayet edilmiştir. el-Mehdevî bunu Said'den, es-Sa'lebi de el-Hasen'den nakletmiştir. Yine es-Sa'lebi'nin zikrettiğine göre: Atâ, Said b. Cübeyr ve pek çok İlim adamının dediklerine göre anlamı şudur: O bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. El-Hasen dedi ki: Bu da yüce Allah'ın: **"Allah rızkı dilediğine genişletir ve kısar"**[690] yani daraltır, buyruğu ile; **"Rızkı kendisine daraltılan kimse de"**[691] buyrukları kabilindendir. Derim ki: Said ve el-Hasen'in görüşünün bu olma ihtimali daha yüksektir. Hep aynı manada olup, daraltılmak, sıkıştırılmak demek olur, el-Maverdî ve el-Mehdevi'nin naklettiklerine göre İbn Abbas'ın görüşü de budur.

Bir diğer açıklamaya göre; bu kaza ve hüküm anlamındaki "kader"den gelmektedir, Yani, onun hakkında kendisini cezalandırmayı takdir etmeyeceğimizi ve hükme bağlamayacağımızı zannetti. Bu açıklamayı da Katade, Mücahid ve el-Ferrâ yapmıştır. Bu ise kudret ve istitâat (güç yetirebilmek)'in dışındakİ hüküm demek olan "kader"den alınmıştır.

Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya Sa'leb'den rivayet edildiğine göre yüce Allah'ın: **"Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı"** buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bu buyruktaki muktedirlik, "takdir"den gelmektedir, "kudref'ten değil. O bakımdan; ifadesi, Allah senin için hayır takdir etsin, anlamındadır. Sa'leb şu beyitleri de zikreder:

---

[689] Talak: 7
[690] R'ad: 26
[691] Talak: 7

"O yumuşak kumların geceleri bizim için ebediyyen geri dönmeyecek

Parlak yapraklı palamut ağaçları yaprak verdikçe.

O geçmiş zaman da geri gelmeyecek,

Sen ne mübareksin, ne takdir edersen o olur, şükür Sanadır."

Yani Sen ne takdir edersen, ne hükmedersen o meydana gelir, demek istiyor. İlim adamları bu iki açıklamayı kabul etmişlerdir."

Geçen hadisin tevilinde Kurtubi bu iki yoruma itimat etmiştir. Şöyle der: "Alimler bu iki tevili, hiçbir hayır işlemeyen adamın sözünün tevilinde de işletmişlerdir…"[692] Sonra daha önce naklettiğimiz, hadisin tevilinde, adamın Allah'ın kudretinde şüphe etmediğini nakletmiştir.

İmam Şevkani v Kadire'nin manasıyla ilgili Kurtubi'nin zikrettiklerine yakın şeyler nakleder ve bunu lügat imamlarına, tabiinlerden olan tefsir imamlarına ve alimlerin cumhuruna dayandırır.[693]

İbn Cerir Et-Taberi'de (rahimehullah) bu manaya itimat eder ve bu manayı tercih eder. İmam İbn Kesir şöyle der: "İbn Cerir bunu tercih etmiş ve buna Allahu teala'nın "Rızkı kendisine daraltılan kimse de" buyruğu ile delil getirmiştir.

Atiyye El-Avfi (rahimehullah) şöyle der: '(Fe zanne en len nakdire aleyhi) yani Ona takdir edeceğimizi.' Adeta bunun takdir etme manasında olduğunu söylemiştir. Zira Araplar şöyle derler: 'Kadire ve Kaddere aynı anlamdadırlar." [694] Daha sonra kelimelerdeki bazı değişiklerle Kurtubi'nin naklettiğini şiirin ikinci beytini aktarır.

Bu tevil, ümmetin âlimi ibn Abbas'tan da (radiyallahu anh) naklolunmuştur. Şöyle ki, Kadire kelimesini Dayyaka/daralttı kelimesiyle tefsir etmiştir. İbn Abbas ise insanlar arasında Arap lügatini en iyi bilen kimsedir. "Mervan bunu İbn Abbas'a sordu: 'Allah'ın kudretin şüphe etmiş miydi?' ibn Abbas: 'Hayır, Onun manası; 'Daraltmayacağımızı zannetti'dir."[695]

---

[692] Kurtubi: (5/4371)
[693] Fethu'l-Kadir; Şevkani: (3/421)
[694] İbn Kesir: (3/187)
[695] Haddu'l-İslam: (s.572), Tefsiru'l-Kurtubi: (5/4372)

Böylece Arap lügatinde Kadire fiilinin daralttı ve takdir etti anlamlarına geldiği bilinmiş olmaktadır. Bu, geçtiği üzere, bu bapta diğerlerinden daha fazla bilgi sahibi olan lügat imamlarından naklolunmuştur. Yine ümmetin âlimi ibn Abbas'tan ve âlimlerin cumhurundan da naklolunmuştur. Kurtubi'de buna itimat etmiş ve sadedinde olduğumuz hadisi bununla tefsir etmiştir. Böylece 'Kadire fiilinin daralttı anlamına gelmesinin lügatte bir aslı yoktur' diyenlerin hatalı olduğu sana açığa çıkmış olmaktadır.

Bu veche itimat etmesinde sünnetin hizmetçisi allame şeyh Muhammed Fuad Abdulbaki'nin bu hadis hakkında İmam Malik'in Muvatta'sına talikinde söyledikleri ile bitiriyoruz: (Lein kadirellahu aleyye) Kada'dan gelir, kudret ve güç yetirmeden değil. Allahu teala'nın "Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı" buyruğunda olduğu gibi. Veya daralttı anlamındadır ki buda Allahu teala'nın "Rızkı kendisine daraltılan kimse de" buyruğu gibidir."[696]

İkinci itirazın cevabı:

İbn Teymiyye ve İbn Hazm'ın '(Kadire)'nin daralttı anlamına geldiğini kabul etsek bile, bu durumda adamın kendisini yaktırması ve öldükten sonra savurtmasını emretmesinin bir anlamı olmaz' şeklindeki itirazlarına ise ikinci mezhep sahipleri şöyle cevap vermişlerdir: Adamın kendisine bu yaptırdıklarının nedeni, isyanındaki aşırılığından, kendisini alçaltmak, hakir göstermek ve nefsine olan gazabıdır. Veyahut bu, tövbesini düzeltmek ve tamamlamak için onların şeriatlarında caiz olan bir davranış olabilir.

Bununla ilgili olarak Hafız ibn Ebi Hamza bu cevaba itiraz ederken şunları söyler: "Umulur ki, tövbelerinin sahih olabilmesi için bu onların şeriatlarında caiz olabilir. Zira Beni İsrail'in şeriatında tövbelerinin sahih olabilmesi için kendilerini öldürmelerinin meşru olduğu sabit olmuştur."[697]

Kadı İyad v, maliki âlimlerinden ve İbn Cerir'den, bu itiraza cevaplarını aktarırken şunları söyler: "Bu durumda Onun kendisine yaptıkları, nefsini hakir görmek ve isyanlarına gazabından dolayıdır."[698]

İmam Nevevi v, Muslim'in şarihlerinden nakille şunları söyler: "Bunu vasiyet etmesinin nedeni, Allahu teala'nın rahmet etmesini umarak, isyanlarına ve aşırılıklarına karşı nefsini hakir görmek ve cezalandırmaktır."[699]

---

[696] Şeyh Muhammed Fuad Abdulbaki'nin Muvatta'ı tahkikinden: (1/240)
[697] Fehu'l-Bari bi şerhi Sahihi Buhari: (24/106)
[698] Eş-Şifa: (2/277)
[699] Şerhu Muslim: (17/72)

Alimlerin cevaplarından netice olarak ortaya çıkan, adamın bunu, Allah katındaki taksiraratını kapatmak için yaptığıdır. Buna hadisin şu lafızları da delalet etmektedir: "O hiçbir hayır işlememişti." Başka bir rivayette ise; tövbe ederek Allah'ın karşısına çıkabileceği ve ihmalkâr davrandığı bu salih ameller nedeniyle Allah'ın onu affedeceği hiçbir salih amel hazırlamadığı geçmektedir. Bununla bu âlimlerin; bu adamın bunu, Allah'ın aciz kalacağını ve onu bir araya getirmeye ve yeniden diriltmeye güç yetiremeyeceğini zannettiğinden dolayı yapmadığı sonucuna vardıkları bilinmektedir.

Üçüncü mezhep:

Adamın şüphe ile yakinin karışımı bir üslup kullanması:

Bazı âlimler şöyle derler: Adam, Allah'ın kudretinde şüphe etmemiştir. Ancak arap lügatinde yaygın olan bir üslubu kullanmıştır. Bu, şüphe ile yakinin karıştırıldığı üsluptur. Hakikatte yakini olarak inanmakla ve şüphe etmemekle birlikte, kesinliğe ulaşmak için muhataba şüphe içinde olduğunu vehmettirmektir.

İmam Nevevi v Muslim'in şarihlerinden bu yönü naklederken şunları söyler: "Bir taifede şöyle der: Bu, arap kelamındaki mecaz türünden ve kullanıştaki bediliktendir. Bu, şüphe ile yakinin karıştırılması olarak adlandırılır. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Gerçekten ya biz, ya da siz her halde bir hidayet üzerindeyiz veya apaçık bir sapıklıkta."[700]** Görünüşte şüphe olarak gözükmektedir, ancak kast olunan hakikattir."[701]

Kadı İyad bu mezhebi bazı âlimlerden naklederek şunları söyler: "Denildiğine göre; bu, görünümü şüphe manası ise kesinlik olan arap kelamındaki mecaz türlerindendir. Bu, bilenin bilmezden gelmesi olarak adlandırılır. Arap kelamında bunun örnekleri çoktur. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Umulur ki öğüt alıp-düşünür veya içi titrer-korkar."[702]** Yine şu buyruğunda olduğu gibi: **"Gerçekten ya biz, ya da siz her halde bir hidayet üzerindeyiz veya apaçık bir sapıklıkta."**[703]

Bu mezhebin ashabı, şüphe ile yakinin karıştırıldığı arap lügatine dayanmışlardır. Hadisde bu şekilde olma ihtimalini taşımaktadır.

Şevkani (rahimehullah), Fethu'l-Kadir adlı tefsirinde, **"Gerçekten ya biz, ya da siz her halde bir hidayet üzerindeyiz veya apaçık bir sapıklıkta."** ayetini tefsir ederken şunları söyler: "Güvenilir lügat imamlarından birisi olan Müberrid şöyle der: Bu kelamın anlamı, hücceti karşıdakine göstermek için şöyle diyen gibidir: "İkimizden birisi yalancıdır." Oysaki kendisinin doğru söylediğini ve isabet ettiğini karşıdakinin ise yalancı ve hatada olduğunu bilmektedir."[704]

---

[700] Sebe: 24
[701] Nevevi, Şerhi Muslim: (17/71)
[702] Taha: 44
[703] Sebe: 24
[704] Fethu'l-Kadir: (4/325)

Meberrid'in söylemiş olduğu bu şey, şüphe ile yakinin karıştırılmasıdır. Bunun bir benzeri de aynı ayetin tefsirinde Kurtubi'den naklolunmuştur. Şöyle der: "Bu üslup, ortaya konulan delilde insaf göstermek içindir. Bu bir kimsenin -kendisinin doğru, karşı tarafın da yalancı olduğunu bilmekle birlikte-: 'İkimizden birisi yalan söylüyor' demesine benzer.[705]

Bu mananın aynısını Kasimi'de benimsemiştir. Şöyle der: "Allah ben ile sen arasında kimin doğru olduğunu biliyor ve kuşkusuz ikimizden birisi yalancıdır. Hassan b. Sabit'in şu beyitleri de bu anlamdadır:

Onun dengi olmadığın halde onunla alay mı ediyorsun?
Aranızdan şerli olan hayırlı olanına feda olsun.[706]

Dördüncü mezhep:

Adam fetret dönemindeydi:

Alimlerden bir grup şöyle derler: Adam, fetret zamanında yaşıyor olabilir. Bu durumda ona mücerret olarak tevhid fayda verecektir. İmam Nevevi (rahimehullah), bu mezhebi bir grup alimden naklederek şunları söyler: "Bir taifede şöyle der: Bu adam, yalnızca tevhidin bulunmasının fayda sağlayacağı fetret zamanında idi. Ve sahih olan görüşe göre şeriat gelmeden önce mükellefiyetlik yoktur. Bu, Allahu teala'nın şu buyruğundan ötürü böyledir: "**Biz, bir elçi gönderinceye kadar (hiç bir topluma) azap edecek değiliz.**"[707]-[708]

Kadi İyad (rahimehullah) bu mezhebi naklederek şunları söyler: "Bu durumda Onun şüphesi, onu diriltmeye güç yetirebilmesinde değil bilakis –ancak bir şeriat ile bilinebilen- diriltilmenin kendisindedir. Onlara, onun için kesinlik ifade edecek bir şeriat gelmemiş olabilir. Eğer gelmiş olsaydı bu durumda bu küfür olurdu. Hakkında şeriatın varit olmadığı konular ise akılların mümkün göreceği konulardan olur… Başka bir görüş ise: Bu adamın mücerret tevhidin fayda sağlayacağı fetret zamanında olduğudur."[709]

Fethu'l-Bari'de ise şöyle denmektedir: "Bu adam yaratıcıyı kabul eden birisiydi ve fetret dönemindeydi. Dolayısıyla ona imanın şartları ulaşmamıştı."[710]

Şeyh Abdullatif b. Abdurrahman şöyle der: "Ailesine kendisini yakmalarını ve savurmalarını emreden adama gelince; bu kimseye hüccet ikame olunmamıştı. Fetret ehli diğerleri ile kıyaslanmaz."[711]

---

[705] Kurtubi: (6/5380)
[706] Mehasinu't-Tevil: (13/23)
[707] İsra: 15
[708] Şerhu Muslim: (17/72)
[709] Eş-Şifa: (2/1083-1084)
[710] Fethu'l-Bari: (13/290)
[711] Fetava El-Eimmetun-Necdiyye: (3/195)

Beşinci mezhep:

Adam, Allah'ın sıfatlarından birisinin cahili idi:

Bir grup alim şöyle der: Adam, Allah'ın sıfatlarından bir sıfatının cahili idi. Sıfatın cahili olanın tekfirinde ise alimler arasında ihtilaf bulunmaktadır.

İmam Nevevi (rahimehullah), bu mezhebi bir grup alimden naklederek şunları söyler: "Bir grupta, bu adamın Allahu teala'nın sıfatlarından bir sıfatın cahili olduğunu söylemiştir. Alimler, sıfatın cahilini tekfirde ihtilaf etmişlerdir. Kâdi şöyle der: 'Bununla tekfir edenlerden biriside İbn Cerir Et-Taberi'dir. Ebu'l-Hasen El-Eşari'nin önceki görüşü de budur. Diğerleri ise şöyle derler: Sıfatın cahili olmakla kişi kafir olmaz ve iman ismi ondan kaldırılmaz. İnkar eden ise farklıdır. Ebu'l-Hasen El-Eşari'de bu görüşe dönmüş ve bunda karar bulmuştur."[712] Buradaki cehalet, kudretin aslında değildir. Adamın zannettiği üzere, imkansız gördüğü bir şey üzeredir. Bunu İbn Vezir nakletmiştir."[713]

Altıncı mezhep:

Onların şeriatında kafirin affolunabileceği:

Alimlerden bir grup şöyle derler: Onların şeriatında, -bizim şeriatımızın zıddına- kafirin affolunabilir olma ihtimali vardır.

İmam Nevevi (rahimehullah) şöyle der: "Bir grup şöyle der: Onların şeriatında, -bizim şeriatımızın zıddına- kafirin affolunabilir olma ihtimali vardır. Bu, Ehli sünnet'e göre, aklen mümkün olan konulardandır. Bizim şeriatımızda men olunmasının nedeni, şeriatın kendisidir. Bu, Allahu teala'nın şu buyruğudur: **"Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz."**[714] Ve bunun dışındaki diğer deliller."[715]

Hafız Fethu'l-Bari'de bu cevabı nakleder ve bu görüşü şu sözleri ile reddeder: "Bu sözler arasında en uzak olanı ise; 'Onların şeriatında kafirin bağışlanmasının caiz olabileceğini' söyleyenlerin görüşüdür."[716]

Yedinci mezhep:

Adam bunu, şaşkınlık ve şiddetli tedirgin olduğu bir halette yapmıştır:

Alimlerden diğer bir grup bu hadise şu şekilde cevap vermişlerdir; adam şaşkınlık, dehşet, korku ve şiddetli tedirginlik haletine girmiştir. Öyle ki, bilinçli ve söylediklerini düşünecek durumda değildir. Bu durumda, söylediklerini bilmeyen gafil ve unutan durumunda olacaktır. Bu durumda olan bir kimseden ise, sorumluluk kalkmıştır. Bu mezhebi imam Nevevi bir grup alimden nakletmiştir. Şöyle der:

---

[712] Şerhu Muslim: (17/72)
[713] İsaru'l-Hakk Ala'l-Halk: (s.346)
[714] Nisa: 48
[715] Şerhu Muslim: (17/72)
[716] Fethu'l-Bari: (13/290)

“Bir grupta şöyle der: Kelimeler zahiri üzeredir. Ancak adam bunları, sözlerini kontrol edip, hakiki manalarını kast ederek ve bunlara inanarak söylememiştir. Bilakis bunları, dehşetin, korkunun ve şiddetli tedirginliğin hakim olduğu bir halette söylemiştir. Öyle ki, bilinci ve söylediklerini düşünme kabiliyetlerini yitirmiştir. Bu durumda gafil ve unutkan durumundadır. Bu durumda ise kişi sorumlu tutulmaz. Bu, bineğini bulduğunda sevincinin galebe geldiği diğer kimsenin “Sen benim kulumsun ben ise senin rabbin” demesi konumundadır. Bu adam dehşeti, galebesi ve yanılması nedeniyle kafir olmamıştır.”[717]

Kadi İyad’da (rahimehullah) bu mezhebi nakletmiştir: “Denildiğine göre: Adam bunları söylerken, üzerine hâkim olan tedirginlik ve korkudan dolayı, konuştuklarını düşünmemiş ve sözlerini kontrol edememiştir. Ve bundan dolayı da bununla sorumlu tutulmayacaktır.”[718]

Hafız İbn Hacer’de bunu bir grup alimden nakleder.[719]

Kastalani ise bununla ilgili olarak Nevevi’den nakilde bulunur.[720]

Şeyh Abdullah b. Muhammed b. Abdulvahab’da bu görüşe itimat eder.[721]

Mezhepler arasında hadisin yorumuna en yakın olanı:

Bu mezhepler arasında hadisin yorumuna en yakın olan yedinci mezheptir. Şöyle denilir yedinci mezhepte: Adam bunu, tedirginliğin, dehşetin ve ölüm korkusunun üzerine hâkim olduğu bir halette yapmıştır. Bunu söylemiştir ve söylediklerinin ne anlama geldiğini kavramamıştır. Böylece gafil ve unutanın durumunda olmuş ve sorumluluk üzerinden kaldırılmıştır. Bu adamın misali, sevincinin şiddetinden “Allah’ım sen benim kulumsun ben ise senin rabbinim” diyen adamın misali gibidir. Birincisi, tedirginliğinin ve dehşetinin şiddetinden dolayı sorumlu tutulmamıştır. İkincisi ise, sevincinin şiddetinden dolayı sorumlu tutulmamıştır.

Bu mezhebin tercih edilişiyle ilgili olarak Hafız İbn Hacer (rahimehullah) şöyle der: “Tüm bu görüşler arasında en çok tercihe şayan olan; adamın bunu dehşet ve üzerine korkunun galip geldiği bir halette söylemesidir. Öyle ki, söylediklerini akledememiş ve hakiki manalarını kast ederek söylememiştir. Bilakis kendisinden sadır olanlarla sorumlu tutulmayan gafil, şaşırmış ve unutanın haletindedir.”[722]

---

[717] Şerhu Muslim: (17/71)

[718] Eş-Şifa: (2/278)

[719] Fethu’l-Bari: (13/290)

[720] İrşadus-Sari şerhu Sahih Buhari: (10/239)

[721] Ed-Durerus-seniyye: (1/246). Şeyh Abdullah b. Muhammed b. Abdulvahab şöyle der: “Bu adam genel anlamda Allah’a iman etmekteydi. Allah’ın sevap vereceğine ve öldükten sonra cezalandıracağına… Tüm bunlar Salih amellerdir. Allah, adamın, Allah’a ve ahiret gününe imanı ile affetmiştir. Ancak şiddetli korkusu nedeniyle hata etmiştir. Hata ise bu ümmetten birçok kimsenin başına gelir. Hata edenin tekfir edilmemesinde ise ittifak edilmiştir.” Ed-Durerus-Seniyye: (1/246)

[722] Fethu’l-Bari: (13/290)

Kastalani'nin naklinde Nevevi v bu veche itimat ederek şunları söyler: "Bunu dehşet ve korkunun üzerine hâkim olduğu bir halette söylemiştir. Öyle ki, söylediklerini düşünemeyecek bir duruma gelmiş ve kendisinden sadır olanlarla sorumlu tutulmayan gafil ve unutkan gibi olmuştur. Bunları, hakiki manalarını kast ederek söylememiştir."[723]

Necid diyarlarının müftüsü allame Abdullah Ebu Butayn En-Necdi (rahimehullah), bu hadisin 'cahil olarak küfür ve şirk işleyenin cehaleti ile mazur olacağını ve ancak hüccetin ikamesinden sonra tekfir edilebileceğini' söyleyenlere delil olmayacağını belirtmiş ve bunu cehaletin mazeret olarak kabul edildiği sıfatlar konusuna dâhil etmiştir.

Şöyle diyor: "Müşriklerin savunuculuğunu yapanlardan bazıları, ailesine öldükten sonra kendisini yakmalarını vasiyet eden adamın kıssası ile, cahil olarak küfür işleyenin kafir olmayacağına, ancak inatçıların kafir olacaklarına delil getirmiştir.

Tüm bunların cevabı; resullerden sonra insanların Allah'a karşı bir mazeretleri kalmaması için, Allah subhanehu ve Teala resullerini müjdeleyici ve uyarıcılar olarak göndermiştir. Gönderildikleri ve davet ettikleri en büyük şey ise: Tek olan ve ortağı bulunmayan Allah'a ibadet ve Ondan başkasına ibadet olan şirkten sakındırmaktır…" Daha sonra şöyle devam eder: "Ailesine kendisini yakmasını vasiyet eden ve rabbin subhanehu ve Teala sıfatlarından bir sıfatında şüphe etmesiyle birlikte Allah'ın Onu bağışladığı adamın meselesine gelince; bu adamın bağışlanmasının nedeni, risaletin ona ulaşmamasıdır. Bunu birden fazla alim böyle belirtmiştir. Bu nedenle şeyh Takiyyuddin şöyle der: 'Onun durumunda olan bir kimsenin cahili olmayacağı bir sıfatta şüphe eden bir kimse kafir olur. Eğer onun durumunda olan bir kimse bu sıfatın cahili olursa kafir olmaz.' Bu nedenle nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) Allahu teala'nın kudretinde şüphe eden adamı tekfir etmemiştir. Çünkü bu ancak risaletin ulaşmasından sonra olur. İbn Akil'de böyle demiştir ve bunu, o adama davetin ulaşmamasına hamletmiştir. Şeyh Takiyyuddin'in tercihi ise, sıfatlarda cahilin tekfir edilmeyeceği, şirk ve benzeri konularsa ise tekfir edileceğidir."[724]

Herhalde büyük şirk işleyenin cehaleti ile mazur olacağına hadisin delil olamayacağıyla ilgili şeyhin sözleri çok açıktır. Yine hadisi, kendisine risaletin ulaşmadığı sıfatın cahili olana hamletmesi de açıktır. Bu, daha önce bir grup alimden naklettiğimiz bir vecihtir.

Geçenlerin hülasası:

Zikrettiğimiz ilim ehlinin bu hadise verdikleri cevaplardan netice olarak aşağıdaki noktalar ortaya çıkmaktadır:

---

[723] İrşadu's-Sari şerhu Sahih Buhari, Nevevi'den nakille: (10/439)
[724] El-İntisar: (41/47)

Hadisin yorumlarından en yakın olanı, Hafız Muhaddis imam İbn Hacer El-Askalani'nin Fethu'l-Bari adlı eserinde tercih ettiği, şeyhi Muhaddis Hafız İbnu'l-Mulakkan Eş-Şafii'den naklettiği ve İmam Kastalani'nin İmam Nevevi'den naklettiği şu görüştür: Adam Allah'ın kudretinde şüphe etmemiştir. "Eğer rabbin bana güç yetirirse" sözünü ise, aklını götürecek şekilde dehşet ve şiddetli tedirginlik halinde söylemiştir. Sözlerinin hakikatini kavrayamadan bunları söylemiştir. Bu durumda, şaşırmış, gafil ve unutanın durumunda olur. Bunlar ise sorumlu tutulmazlar. Şeyh Abdullah b. Muhammed b. Abdulvab'da bu görüşe itimat etmiştir.[725]

Adamın bu fiilini, affolunan hata türüne ilhak edenlerden birisi de, -kendisinden aktarılan diğer bir görüşünde- Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'dir. Şeyhu'l-İslam şöyle der: "Bu adam genel olarak Allah'a ve yine genel olarak ahiret gününe iman etmişti. Öldükten sonra Allah'ın sevapların karşılığını vereceğini ve cezalandıracağını da biliyordu. Bu bir salih ameldir. Bu, ihmalkârlığı nedeniyle Allah'ın onu cezalandırmasından korkmasıdır. Allah'a ve ahiret gününe olan imanı nedeniyle bağışlanmıştır. Ancak tıpkı ümidini yitirdikten sonra bineğini bulan kimsenin sevincinin şiddetinden hata ettiği gibi buda korkusunun şiddetinden dolayı hata etmiştir."[726] Şeyhu'l-İslam'ın bu hadisle ilgili olarak başka yönelimleri daha vardır ki bunlar geçmişti.

Bu mezhebin tercih edilmesinin nedenleri:

1- İlim ehlinden bir grubun bu görüşü tercih etmeleri ve buna itimat etmeleri. Hafız İbn Hacer El-Askalani, şeyhi İbnu'l-Mulakkan, İmam Nevevi ve Kastalani'yi yine Kadi İyad'ın ilim ehli bir taifeden bunu nakletmesi ve Şeyh Abdullah b. Muhammed b. Abdulvahab'ın bu görüşe itimat etmesi buna örnek olarak verilebilir. Daha önce bu âlimlerin nasları geçmişti.

2- Bu mezhep, kelimeleri zahirleri üzere bırakmaktadır: (Eğer rabbim bana güç yetirirse…) adamın fiilini ise başka bir arizaya ilhak etmektedir. Buda şiddetli tedirginlik ve korku nedeniyle hatadır. Usulu fıkıhta belirtildiği üzere, kelimelerin zahirleri üzere bırakılması tevil edilmesinden daha evladır.

3- Bu mezhebin tercih edilmesi, ilim ehli katında muteber olan diğer vecihlerin reddolunmasını gerektirmez. Çünkü bunlar, ilim ehlinin ihtimalli olarak gösterdiği vecihlerdir.

---

[725] Ed-Durerus-Seniyye: (10/246)

[726] Mecmuur-Resail ve'l-Mesail: (3/346)

Faide: Bu faideyi şeyh Salih b. Fevzan bu kitaba talikinde belirtmiştir. Şöyle diyor: "Adamın Allah'ın kudretini kabul ettiğini düşünüyorum. Lakin bunun yalnızca var olanlara mahsus olduğunu zannetmektedir. Bu nedenle, yok olabilmek için yakılmasını ve havaya savrulmasını vasiyet etmiştir. Bu, kudretin bir cüzünde şüphe etmektir. Bu ise hafi bir meseledir. Kudretin umumunu inkâr etmemiştir.

Bu gibi durumlara ihtimaller girdiğinde delil getirilmesi zayıflar. Bununla ilgili olarak Şevkani şunları söyler: “Halleri çok olan vakıalara ihtimaller girdiğinde, kalan icmal nedeniyle istidlal kalkar.”[727]

[727] Neylu’l-Evtar: (2/59)

ÜÇÜNCÜ KONU
AİŞE (RADİYALLAHU ANHA) HADİSİ

Üçüncü itiraz; genel anlamda cehaletin mazeret oluşuna delil getirilen; Aişe'nin (radiyallahu anha), insanların gizlediklerini bilmesiyle ilgili Allah'ın ilminin cahili olması iddiasıdır.

Büyük şirk işleyenlerin cehaletleri ile mazur olmaları konusunda konuşan bazılarının, Aişe'nin Baki'ye giderken söylemiş olduğu "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilecektir" sözü ile delil getirmeleri şaşırtıcı ve garip sözlerindendir. Güya O, insanların gizlediklerini Allah'ın bildiğini bilmiyormuş. Onun bu sözlerini, ifadelerinden uzak ve mefhumundan beri başka manalara hamletmişlerdir. Bunu, Nebi'nin zevcelerinin -bilhassa Sıddık'ın kızı Sıddıka'nın- konumlarını bilenlerin kabullenemeyeceği anlamlar ile yorumlamışlardır. Onunla ilgili olarak Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı hanımlarına şöyle söylemiştir: "Aişe ile ilgili bana eza vermeyin. Zira Aişe hariç hiçbir hanımımın yatağında bana vahiy gelmemiştir." (İmam Ahmed Musnedinde rivayet etmiştir: (6/293) Nesai, Suneninde: (3950), yine Uşretun-Nisa adlı kitabında da rivayet etmiştir: (12, s.44) Nesai sahih hadis olduğunu söylemiştir.

Bu itirazın cevabının vecihleri:

Öncelikle sünnet kitaplarında bu kıssanın geldiği rivayetlerin tafsilatının zikredilmesi, yollarının beyan edilmesi ve hadis ehlinin ve usulu fıkıhçıların belirledikleri kaideler ışığında bu rivayetler arasında tercihe şayan olanın belirlenmesi gereklidir.

Aişe'den (radiyallahu anha) rivayet olunan, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) Baki'ye çıkması ve müminlere istiğfar dilemesiyle ilgili uzun hadisinde şunları da söylemiştir: "Yanıma girdi ve şöyle dedi: 'Ne oldu sana ey Aiş, kızgın ve hiddetlisin? Bende dedim ki: 'Bir şey yok ey Allah'ın Resulü.' Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): 'Ya bana söylersin yada Latif ve Habir olan bana bildirir' buyurdu. Ben dedim ki: 'Ey Allah'ın Resulü, Anam babam sana feda olsun… ve ona bildirdim.' Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): 'Öyleyse önümde gördüğüm karaltı sendin!' dedi. Ben: 'Evet' dedim. Bunun üzerine elinin içiyle sırtıma bir tane vurdu ve canımı acıttı. Sonra şöyle dedi: 'Allah'ın ve Resulünün sana zulmedeceğini mi zannettin?'

Aişe (radiyallahu anha) şöyle dedi: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir. Evet.' Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: 'Seni gördüğümde Cibril bana gelmiş, seslenmiş ve bunu senden gizlemişti. Bende senden gizli olarak Ona cevap verdim. Senin yanına giremezdi, çünkü sen elbiselerini çıkarmıştın…"

Hadis sahihtir. İmam Muslim Sahihinde, Abdurrazzak Musannefinde, İmam Ahmed Musnedinde, İmam Beyhaki Suneninde, ve El-Adab adlı kitabında tahriç etmiş ve Beyhaki imam Ahmed'in senedini zikredip her iki yerde de hadisin metnini zikretmemiştir. Rivayette geçen lafızlar İmam Muslim'in Sahihindeki ve imam

Abdurrazzak'ın lafızlarıdır. Ancak bu ikisi diğerlerinin rivayetlerinden şu yerde farklıdırlar: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir. Evet.' Resulullah: 'Bunu Cibril…" (Evet) kelimesini önce getirmişler ve bunu Aişe'nin sözüne dahil etmişlerdir. (Dedi) kelimesini ise sonra getirmişlerdir. Nesai ve İmam Ahmed'in lafızlarında ise: (Dedi) kelimesi, (Evet) kelimesinin öncesinde gelmiştir. Bu durumda "Evet" kelimesi, Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözünün bir parçası olmuş olur.

Aişe hadisindeki "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir" sözünde, Evet kelimesinin bazen Aişe'nin sözünün bir parçası bazen de Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) **sözünün bir parçası olarak zikredilmesiyle ilgili ravilerin ihtilafları:**

Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) Baki'ye çıkması kıssasında, Aişe hadisinin ravileri şu cümlede ihtilaf etmişlerdir: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir. Evet.' Resulullah: 'Cibril bana…'

Diğer rivayette ise: "Resulullah: 'Evet, Cibril bana…' buyurdu" şeklinde üç vecih vardır:

1- <u>Birinci kısım:</u> Bu imam Muslim'in Sahihinde rivayet ettiğidir. Şerhu Muslim: (7/41-44) İmam Muslim şöyle der: "Harun b. Said El-Eyli, Abdullah b. Vehb'ten, İbn Cureyc'in haber verdiğine göre, Abdullah b. Kesir b. Muttalip'ten, Muhammed b. Kays'tan işittiğine göre, Aişe'den şunu işittiğini aktarır: 'Size Nebi'den ve Kendimden bahsedeyim mi?... ' Haccac El-A'ver'den işiten birisinin bana aktardığına göre; Haccac b. Muhammed şöyle dedi: Bize İbn Cureyc'ten, Kureşli Abdullah'tan, Muhammed b. Kays b. Mahreme b. Muttalip'ten; daha sonra imam Muslim hadisi uzunca aktarır. Rivayet arasında şunlar geçmektedir: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah onu bilir, evet.' Resulullah şöyle dedi: 'Cibril Bana geldi."

Muslim'in Aişe hadisini rivayetinde "Evet" lafzı geçmektedir ve bunda bir işkâl yoktur. Yine bu yoldan imam Abdurrazzak b. Hemmam Es-Sanani'de Musannefinde (3/570-572) hadisi tahriç etmiştir.

İbn Cureyc'ten, Muhammed b. Kays b. Mahreme'nin aktardığına göre şöyle der: 'Aişe'nin şöyle dediğini işittim…' Sonra tamamıyla Muslim'in aktardığı şekliyle rivayet eder: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah biliyor, evet.' Resulullah şöyle dedi: 'Cibril bana geldi…' sonra hadisin kalan kısmını Muslim'in şekli ile rivayet eder. İmam Muslim ve imam Abdurrazzak'ın rivayetleri "Evet" sözünün "Dedi" sözünden önce gelmesinde ve "Evet" kelimesinin Aişe'nin sözünün devamı olduğunda müttefiktir.

2- <u>Hadisin rivayetlerinden ikinci kısım:</u> Nesai'nin Sunen'inin 3964. Hadisinde; Yusuf b. Said'in, İbn Cureyc'ten, Abdullah b. Ebu Muleyke'den, Muhammed b. Kays'ın Aişe'den işittiğine göre; sonra hadisi Muslim ve Abdurrazzak'ın aktardığı şekilde aktarır. Ancak Aişe'nin sözlerinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle geçer: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir.' Dedi ki: 'Evet, Cibril…' Yine Nesai'de Suneninde 3963 nolu hadiste, Süleyman b. Davud'dan, İbn Vehb'ten, İbn Cureyc'ten,

Oda Abdullah b. Kesir'den, Muhammed b. Kays'tan şöyle dediğini aktarır: 'Aişe'nin şöyle dediğini işittim: … Sonra hadisi Muslim, Abdurrazzak ve diğerlerinin aktardığı şekli ile rivayet ederek şöyle der: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah azze ve celle bilir.' Dedi ki: 'Evet, Cibril…'

Yine Ahmed b. Hanbel; Haccac yoluyla, ibn Cureyc'ten rivayetinde şöyle der: Bana Kureyşli Abdullah'ın aktardığına göre, Muhammed b. Kays'ın Aişe'den şöyle dediğini aktarır: "İnsanlar ne kadar gizleseler de kuşkusuz Allah bilir.' Dedi ki: 'Evet, Cibril…'

Nesai'nin Süleyman b. Davud'dan, Onunda Yusuf b. Said'den rivayetleri ve imam Ahmed'in Haccac'dan yolu "Dedi ki" kelimesinin "Evet" kelimesinden önce gelmesinde ve "Evet" kelimesinin Resulullah'a ait olmasında müttefiktirler.

3- Üçüncü kısım: İmam Nesai'nin Suneninde (4/91-92) nolu hadisinde, Cenazeler bahsinde, Yusuf b. Said'den, Haccac'dan, İbn Cureyc'ten, Abdullah b. Ebi Muleyke'den, Muhammed b. Kays'tan, Aişe'den rivayetinde şöyle geçer: "İnsanlar ne kadar gizleseler de kuşkusuz Allah bilir.' Dedi ki: 'Cibril…'

İmam Nesai'nin bu rivayetinde göze çarpan nokta, diğer rivayetlerde bulunan "Evet" kelimesinin bulunmamasıdır. Oysa "Kadınlarla muamele" kitabının kıskançlık babında gelen hadisin metninde "Evet" kelimesi bulunan rivayetin isnadı ile aynı isnattır.

Tüm bu rivayetlerden şunlar ortaya çıkmaktadır:

a) "Evet" sözünün "Dedi ki" sözünde önce gelmesi ve "Evet" sözünün Aişe'nin sözünün tamamı olduğu. Bu, Muslim ve Abdurrazzak'ın rivayetleridir.

b) İkinci kısım: Nesai'nin Süleyman b. Davud'dan rivayetidir. Yine Yusuf b. Said'den aktardığı diğer yoldur. Bunlarda "Dedi ki" sözü "Evet" sözünden önce gelmiştir. Bu, muhalifin, Aişe'nin Nebiye (sallallahu aleyhi ve sellem), Allahu teala'nın insanların gizlediklerini bilmesinden sormasıdır. İnşallah ileride bunun cevabı gelecektir.

c) Üçüncü kısım: Nesai'nin Cenazeler bölümündeki yoludur. Bu, "Kadınlarla muamele" kitabının Kıskançlık babındaki rivayetin yolunun aynısıdır. Ancak hadisin siyakında "Evet" kelimesi yoktur. Bununla birlikte Kıskançlık babında aynı yolla gelen başka bir hadiste "Evet" kelimesi bulunmaktadır.

Çıkışı ve konumu bir olan bir kıssa hakkında gelen farklı lafızlar arasında tercihte bulunmada ilim ehlinin itimat ettikleri tercih nedenleri:

Aişe (radiyallahu anha) hadisinin yollarını ve ravilerin "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir…" cümlesindeki ihtilaflarını, ravilerin bazen "Evet" kelimesini Aişe'nin sözünün devamı bazen de Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözünden saydıklarını zikrettikten sonra; düşünen bir kimse kesin olarak bilecektir ki, metindeki bu bölümde çelişki ve ihtilaf vuku bulmuştur. Zira bu kelime bazen Aişe'nin sözünün devamı olarak gelmiş ve kendi kendisini tasdik anlamındadır. Bazen de ravilerin bu

lafzı, Aişe'ye cevap veren nebinin sözünden saymışlardır. Kıssanın aynı kıssa ve yine bu kıssanın vuku bulduğu yer ve zamanda aynı olduğunda şüphe yoktur. Bu durumda, usulu hadis ve usulu fıkıh kitaplarının isnat itibari ile tercih babında geçen zikrolunan tercih nedenlerinden birisiyle bu iki rivayetten birisini diğerine tercih edilmesi kaçınılmazdır. Bunun birçok türleri vardır. Bunlara misal olarak şunları zikredebiliriz:

1- Ravilerin çokluğuna göre tercihte bulunulması.

2- İsnadın yüceliğine göre tercihte bulunulması.

3- Sahihliğin yüceliğine göre tercihte bulunulması.

4- Rivayetlerin siyakındaki hafızanın kuvvetliliği ve dapta göre tercihte bulunulması.

5- Rivayette çelişki bulunmamasına göre tercihte bulunulması.

Tüm bunlar, usulu fıkıh ve usulu hadis kitaplarının ilgili yerlerinde detaylı bir şekilde zikrolunmaktadır.

Bundan dolayı ilim ehlinin bir kıssa ve bir vakıa hakkında gelen bir hadisin lafızlarında raviler ihtilaf ettiklerinde; bu ihtilaf ister aynı manayı ifade eden bir kelimenin başka bir kelime ile değiştirilmesi ile olsun isterse de –sadedinde olduğumuz Aişe hadisinde olduğu gibi- metnin bir kısmının diğerinin önüne geçirilmesi şeklinde olsun fark etmez. İlim ehli büyük imamlardan, mezkûr Aişe hadisinde olduğu gibi böyle bir tearuz ve ihtilaf vuku bulduğunda bu kaideyi işletenlerin getirdikleri en açık misallerden birisi de; Buhari'nin rivayet ettiği; Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisini hibe eden kadını bir adamla evlendirme kıssasıdır. Şöyle geçmektedir: "Sende Kuran'dan bir şey var mıdır?" Adam: "Bende falan falan sureler vardır." Resulullah: "Git, Seni sende bulunan Kuran karşılığında nikâhladım." Hadis Buhari'de 5149 nolu hadistir. Fethu'l-Bari: (9/112). Bu hadisin ravilerinde vuku bulan ihtilaf, ihtilaf türlerinin farklılığıyla birlikte Aişe hadisinin ravilerinde vuku bulan ihtilafa tamamıyla benzemektedir. Şöyle ki, Buhari'nin mezkur hadisindeki ihtilaf, manada aynı olan bir kelimenin başka bir kelime yerine gelmesidir. Aişe hadisinde vuku bulan ihtilaf ise metindeki bir kelimenin diğer kelimeden önce gelmesidir. Bunların her birine de ihtilaf ve çelişki kelimeleri kullanılmaktadır. "Eğer kıssa bir ise" zikrolunan evlendirme hadisinde raviler metnin bir bölümünde ihtilaf etmişlerdir. Bu: "Seni evlendirdim" cümlesidir. Bu, tenkide uğramayan sahih rivayetlerle üç şekil üzere rivayet olunmuştur. Bazı imamlar: "Seni, sendeki Kuran ile Onun maliki yaptım" şeklinde rivayet etmişler ve sonra da hadisin kalanını zikrettiğimiz şekli ile aktarmışlardır. Başka bir yoldan gelen sahih bir rivayette ise "Sendeki Kuran ile seni Onunla evlendirdim" geçmektedir. Sahih olan diğer bir rivayette ise: "Sendeki Kuran ile Seni Ona karşı imkân sahibi kıldım" geçmektedir.

Bu dört sahih rivayette sabittir. Çıkışı ve vuku bulma konumu bir olan bu kıssada böyle bir ihtilaf ve çelişki vuku bulunca, ilim ehlinin isnat itibarı ile tercih babında takip etmiş oldukları yönteme uyma kaçınılmaz olmuştur. Hafız imam

Takiyyuddin İbn Dakik el-Îd "Umdetu'l-Ahkâm"a şerhinde, bu tür bir ihtilafın vuku bulduğunda genel kaideyi belirler ve bu hadisin şerhinde şu açıklamalarda bulunur:

Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) "Seni evlendirdim" sözünde ihtilaf olunmuştur. Bazıları bu şekilde rivayet etmişlerdir. Bazıları "Seni ona malik kıldım" şeklinde rivayet etmişlerdir. Bazıları ise: "Seni Ona karşı imkân sahibi kıldım" şeklinde rivayet etmişlerdir. Nikâhın malik olma kelimesi ile geçerli olacağını söyleyenler bu rivayet ile delil getirirler. Ancak bu, ihtilaf olunan bir hadisin lafızlarından sadece birisidir. Genellikle böyle durumlarda doğru olan bu lafızlardan birisidir. Bu durumlarda yapılacak olan ise, tercih yönlerinden birisine bakmaktır." Bunu İbn Hacer el-Askalani Fethu'l-Bari'de (9/121) aktarmış ve onaylamıştır.

Burada muhaddis fakihlerin büyük imamlarından olan Hafız ibn Hacer el-Askalani'nin şeyhi Hafız Selahaddin El-Alai'nin, Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) yanındaki Kuran ile evlendirdiği adamın kıssasında vuku bulan çelişkili lafızlar arasındaki tercihindeki işlettiği kaidesini sunuyoruz. Böylece hadisenin zamanı ve mekânı bir olan bir hadisede rivayetler arasında çelişki vuku bulduğunda mezkûr olan bu tercih türünü kullanırlar. Hafız El-Alai bu kaideyi işletirken şunları söyler:

"Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) tüm bu lafızları aynı anda söylemediği malumdur. Geriye ise ancak bu lafızlardan birisini söylediği ve ravilerinde bunu mana ile rivayet ettikleri sonucu kalmaktadır. Bu ifadelerin hepsini o anda söylemediği için harici bir unsura ihtiyaç duyulacaktır. Lakin kalp "evlendirdi" rivayetine daha çok meyletmektedir. Zira bu çoğunluğun rivayetidir…"[728]

Bu tercihi ibn Hacer nakletmiş ve onaylamıştır. Başka bir yerde bu tercih yönüne meylederek şunları söyler: "Evet, geçen tahlillerden sonra hadisi "Evlendirdi" lafzıyla rivayet edenler, diğer şekillerde rivayet edenlerden daha çoktur."[729]

Allah sana rahmet etsin, bu büyük imam Hafız Alai'nin tercih etme babında gelen isnat itibarı ile tercih türlerini nasıl kullandığına bir bak. Burada tercih türlerinden olan ravilerin çokluğu nedenini kullanmıştır. Daha önce bu konu ile ilgili başka tercih nedenlerini zikretmiştik. Konu ile ilgili olarak şu kitaplara müracaat edilebilir: "Muzekkiretu usulu fıkh; Şenkiti, (s. 317)" Husulu'l-Memul; Allame Sıddık Hasan Han (s.122)" "El-Lem'a fi usulu'l-Fıkh; Ebu İshak eş-Şirazi (s.80)" ve diğer usul kitapları…

Bu senin yanında belli olduktan sonra kesin olarak şunu da bileceksindir; evlendirme hadisinde vuku bulan çelişki ve ihtilaf Aişe hadisinde vuku bulan çelişki ve ihtilafın benzeridir. Burada ravile, "Evet" kelimesinin Aişe'nin sözünün devamı mı yoksa Aişe'ye cevap veren Nebinin sözü müdür? İhtilaf etmişlerdir. Kıssa bir kıssa olduğuna göre bu lafızlardan birisinin belirlenmesi; diğer lafızda ise raviler metnin bazısını bazının önüne geçirerek hatada bulunmuş olmaları gerekecektir. Böyle bir

[728] Fethu'l-Bari şerhu Sahih Buhari: (9/122)
[729] Fethu'l-Bari: (9/122)

çelişki vuku bulunca, iki rivayetten birisini tercih etmek için, "Evet" kelimesinin Aişe'nin sözünün devamı mı yoksa Nebinin sözü mü olduğunu belirlemek maksadıyla harici bir tercih nedenine ihtiyaç duyarız. Bu tercihte bizzat ilim ehlinin bu yerde belirledikleri kaidelerin tatbiki ile gerçekleşir. Şimdi burada bu kaidelerden bazıları ve çelişkinin vuku bulduğu metnin bu bölümündeki rivayetlerin tartışmasını sunacağız. Böylece tarafsız bir şekilde iki rivayetten hangisinin daha çok tercihe şayan olduğu açığa çıkacaktır. Bu, ilim ehlinin belirlediği konuyla ilgili ölçüler ışığında değerlendirilecektir.

Takdim ve tahirin vuku bulduğu bu metindeki çelişkili rivayetlerin, bu bapta tabi olunan usul kaideleri ışığında tartışması.

Bu gibi yerlerdeki rivayetlerde gelen çelişki ve ihtilaflarda alimlerin tercih türlerinden hangilerinin olduğundan söz ettikten sonra rivayetlerin birinci kısmını tartışacağız. Bundaki rivayetlerin birincisinde; "Evet" sözü "Söyledi" sözünün öncesindedir. Bu, İmam Muslim ve Abdurrazzak'ın rivayetidir. İkinci kısım ise; "Söyledi" kelimesi "Evet" kelimesinden öncedir. İleride tercihte kullanılan kaideyi zikredecek ve birinci ve ikinci kısmın tartışmalarına gireceğiz. Böylece hak ve insafta ortaya çıkmış olacaktır.

1- İsnadın yüceliği itibarıyla tercih edilmesi kaidesi:

Allame Şenkiti "Muzekkiretu usulu fıkh (s.317) adlı kitabının "İsnat itibarı ile tercih" başlığı altında tercih türlerini aktarırken şunları söyler:

"Yedincisi: İsnadın yüceliğidir. Yüce olan sened, diğerlerinin önüne geçirilir. Çünkü vasıtaların azalması ile, unutma, ziyade ve eksiltme ihtimalleri azalır…"

Şeyh allame Sıddık Hasan Han, Şevkani'nin "İrşadu'l-Fuhul" adlı kitabından nakilde bulunarak "İsnat itibarı ile tercih" başlığı altında konuyla ilgili açıklamalarda bulunur. Şeyh Sıddık "Husulu'l-Memul fi ilmi'l-Usul (s.122)" kitabında şöyle der:

"İkincisi: Aradaki vasıtaların azlığı ile tercih edilmesidir. Bu isnadın yüceliği iledir."

Şeyh dr. Muhammed El-Hafnavi "Et-tearudu ve't-Tercih inde'l-usuliyyin (s.312)" adlı benzersiz kitabında çelişkili gözüken iki hadis hakkında böyle bir tercih nedenine dayanır. Bu hadislerden birincisi yüce isnatla rivayet olunmuştur. (Yüce isnat: ravilerin sayısının az olduğu ve Nebi'ye kadar ulaşan ve senedi sahih olan hadistir.) diğeri ise düşük bir isnad ile rivayet olunmuştur. Şeyh şöyle der: "İkinci halet, birbirine zıt olan iki hadisten birisinin isnadının diğerinden daha yüce olmasıdır. Bu durumda ondan daha fazla tercihe şayan olacaktır. Çünkü raviler ne kadar az olursa, yanılma ve yalan ihtimallerinden o kadar uzak olunur. Buradan hareketle yüce sened, diğerlerinden daha fazla tercihe şayandır. İmam Ahmed b. Hanbel'in şu sözünde olduğu gibi: "Yüce sened seleften gelen bir sünnettir." vasıtaların azlığının ve yüce senedin böyle bir büyük konumu, hadis Resulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaşana

kadar vasıtalarının çok olduğu hadislerden birisinin diğerine tercih edilme nedeni olunca büyük imamlardan birçoğu yüce senedi bulmak için başka beldelere yolculuklar düzenlemişlerdir…”[730]

Büyük imamların vardıkları bu sonuç üzerine ortaya çıkmaktadır ki; birisinin senedi diğerinden daha üstün olan iki hadis çeliştiği zaman onun üzerine tercih edilir. Çünkü yüce senedin rivayetinde hata ve yanılma ihtimali daha azdır. Bu tercih nedenini ortaya koyup birinci ve ikinci kısma tatbik ettiğinde “Evet” sözünün “Dedi ki” sözünden önce geldiği rivayetin tercih edilmesi gerektiğini bileceksindir. Çünkü “İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir, evet.” Şeklinde gelen Abdurrazzak’ın rivayeti “Evet” kelimesi “Dedi ki” kelimesinden önce gelmiştir.

İşte Abdurrazzak’ın rivayeti: Abdurrazzak Musannefinde şöyle der:

“Bize İbn Cureyc aktardı; şöyle dedi: Bana Muhammed b. Kays b. Mahreme aktardığına göre Aişe’nin şöyle dediğini söyledi: …” sonra “Evet” kelimesini önce getirip Aişe’nin sözüne dahil ederek ve “Dedi ki” sözünü sonra getirip onu da Resulullah’ın sözüne dahil ederek hadisi zikreder. Bu, yüce bir senettir ve Buhari ve Muslim’in şartlarına göre de sahihtir. Bunun senedinin yüce olduğunu söylememizin nedeni, bu yolda -yani Abdurrazzak’ın yolunda- Aişe’ye giden ravilerin sayısının iki kişi olmasıdır. Bunlar, İbn Cureyc ve Muhammed b. Kays’tır. Oysaki Nesai’nin rivayet yolundaki ravilerin sayısı beştir. Bunlar: 1- Süleyman b. Davud, 2- İbn Vehb, 3- İbn Cureyc, 4- Abdullah b. Kesir, 5- Muhammed b. Kays.

Nesai’nin ikinci rivayetinde de yine beş ravi bulunmaktadır: 1- Yusuf b. Said, 2- Haccac b. Muhammed, 3- İbn Cureyc, 4- Abdullah b. Ebi Muleyke, 5- Muhammed b. Kays.

Böylece bununla abdurrazzak’ın isnadının Aişe’ye varan ravilerinin sayısının azlığı nedeniyle en yüce isnat olduğu sabit olmaktadır. Yine geçen büyük imamların nakillerinden “Evet” kelimesinin Aişe’nin sözünün devamı olduğu, bununla kendi kendisini tasdik ettiği de ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu, yüce isnad sahibi olan Abdurrazzak yoluyla gelmiştir. Bu ise, çelişki anında Nesai’nin Süleyman b. Davud’dan ve Yusuf b. Said’den rivayet ettiği yollara nispeten daha tercihe şayandır. Zira ravilerin azlığı nedeniyle Abdurrazzak’ın rivayetinin siyakında hata ve yanılmanın vuku bulma ihtimali daha uzaktır. “Dedi ki” sözünün “Evet” kelimesinden önce geldiği Nesai ve İmam Ahmed’in isnadları ise bundan farklı olarak ravilerin sayısının çokluğu nedeniyle bazılarında hata ve yanılma ihtimali daha fazladır. Bundan dolayı ilim ehlinin, yüce isnadı, ondan aşağı olan diğer isnadlara tercih ettikleri görülecektir. Bunun nedeni, ikinci türdeki isnatlarda hata ve yanılma ihtimalinin daha fazla olmasıdır.

---

[730] Et-Tearudu ve’t-Tercih inde’l-Usuliyyin: (s.312)

2- Buhari ve Muslim'de veya bunlardan birisinde bulunanların bu ikisinde bulunmayanlara tercih edilmesi kaidesi:

İsnad itibarı ile tercih babında, hadisin metninin bir bölümünde raviler arasında bir ihtilaf ve çelişki vuku bulduğunda, ilim ehlinin birisini diğerine tercih etme nedenlerinden birisi de; Buhari ve Muslim'de veya bunlardan birisinde gelen bir hadisin, bunlarda gelmeyen bir hadis ile çeliştiğinde Buhari ve Muslim'den veya bunlardan birisinde gelen hadisin diğerlerine tercih edileceğidir. Çünkü bu ikisini ümmet kabul etmiştir. Buhari ve Muslim'de veya bunlardan birisinde bulunan bir hadis, bunlarda bulunmayan hadislere bazı tercih nedenleriyle daha üstün tutulmuştur.

İşte ilim ehlinden bu kaidenin açıklaması ve onların Buhari ve Muslim'de veya bunlardan birisinde bulunan bir hadisin bunlarda bulunmayan bir hadisle çeliştiğinde Sahihaynde bulunanı tercih etmelerinin beyanı.

Hafız ibn Hacer El-Askalani şöyle der: "Bu nedenle yani Buhari'nin şartlarının diğerlerinden daha tercihe şayan olması nedeniyle, Sahih Buhari, hadiste telif edilen diğer kitapların önüne geçirilmiştir. Sonra alimlerin Onun kitabını da kabul etmelerinde Buhari'ye iştirak ettiği için Sahih Muslim gelir."[731]

Kasimi "Kavaidu't-tahdis" adlı kitabında "İsnad itibarı ile tercih yönleri" babında şunları söyler: "On altıncısı: Buhari ve Muslim'de bulunan hadislerin, onlarda bulunmayan hadislerin önüne geçmesidir."[732]

Şenkiti "Usulu fıkh" adlı kitabında "isnat ile tercih" babında şunları söyler: "Buhari ve Muslim'de veya bunlardan birisinde bulunanlar bunlarda bulunmayanların önüne geçirilir."[733]

Şeyh dr. Mahmud Et-Tahhan "Buhari ve Muslim'de veya bunlardan birisinde bulunanın bunlarda bulunmayana tercih edilmesi" kaidesini nefis bir şekilde açıklar ve "Karinelerle kuşatılmış haberi vahid" başlığı altında şunları söyler:

"Karinelerle kuşatılmış makbul hadisin kısımları: Karinelerle kuşatılmasından maksat; makbul hadisin gerektirdiği şartların haricinde fazladan durumlardır. Makbul haber ile birlikte olan bu zait durumlar onun kuvvetini daha da artıracak ve bu durumları barındırmayan diğer makbul hadislere bir üstünlük ve tercih nedeni olacaktır.

Karinelerle kuşatılmış haberin birçok kısımları bulunmaktadır. En meşhurları şunlardır:

Buhari ve Muslim'in tahriç ettikleri mütevatir derecesine ulaşmayan hadisler karinelerle kuşatılmıştır. Bunlardan bazıları:

a) Bu alanda onların yücelikleri.

---

[731] Şerhu'n-Nuhbe; Hafız ibn Hacer: (s.27)
[732] Kavaidud-Tahdis fi mustalahu'l-Hadis: (s.313-314)
[733] El-Muzekkire fi usulu fıkh; imam Şenkiti: (s.319)

b) Sahihi ayırmada diğerlerinden daha üstün olmaları.

c) Alimlerin onların kitaplarını kabul olarak telakki etmeleri. Yalnızca bu telakki bile, ilim ifade etmede tevatür derecesine ulaşmayan mücerret yolların çokluğundan daha kuvvetlidir…”[734]

Daha sonra kalan karinelerle kuşatılan hadislerden söz etmeye devam eder ve büyük alimlerin belirledikleri, çelişki anında Buhari ve Muslim’de veya bunlardan birisinde bulunanların diğerlerine tercih edilmesi kaidesini açıklayarak şunları söyler:

“Karinelerle kuşatılan hadisin hükmü, haberi ahadlardan makbul olan diğer hadislerden tercihe şayan olduğudur. Eğer karinelerle kuşatılmış bir hadis, diğer makbul hadislerle çelişirse karinelerle kuşatılmış olan hadis öne geçirilir…”[735]

Buhari ve Muslim’in dışında olan ve yolları çok olan bir hadisle çeliştiğinde bunlarda bulunanın daha kuvvetli olacağı kabul edildiği için ilim ehlinin zikrettikleri, Buhari ve Muslim’de bulunanları onlarda bulunmayanlara tercih edilmesi kaidesinin düşünülmesi ve birinci ve ikinci kısımlara tatbik edilmesiyle “Evet” kelimesinin Aişe’nin sözünün devamı olduğunun tercihe şayan olduğu bilinecektir. Çünkü İmam Muslim’in rivayeti “Evet” kelimesini Aişe’nin sözünün devamı olarak saymıştır. Bu hadiste şöyle geçmektedir: “İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir, evet.’ Dedi ki: Cebrail…” Bu durumda Muslim’in rivayeti “Dedi ki” kelimesinin “Evet” kelimesinden önce geldiği ve “Evet” kelimesinin Nebinin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözünün devamı olarak sayıldığı Nesai ve Ahmed’in rivayetlerine tercih edilmesi gereklidir. Çünkü ümmet imam Muslim’in sahihini kabul olarak telakki etmiştir ve O bu alanda diğer imamlardan daha üstündür.

3- İmam Muslim’in hadisleri getirirken işi çok sağlam tuttuğu ve rivayetlerinde çelişkiler bulunmadığı yönüyle tercih edilmesi kaidesi:

Bu türden olan çelişkili durumlarda ilim ehlinin kullandığı tercih türlerinden birisi de ravilerin rivayetlerindeki sağlamlıkları, hafızalarının kuvvetlilikleri ve rivayetlerinde çelişkili olmamaları tercih yönüdür. Çünkü lafızların çelişkili olması –bilhassa uzun hadislerde- ravinin ezberlediği hadislerin metinlerini sağlam ezberlemediğine delalet eder.

Hafız İshak Eş-Şirazi eş-Şafii Usulu fıkh kitabında “İsnad ile tercih yönleri” başlığı altında şunları söyler:

“Dokuzuncusu: İki raviden birisinin, rivayetinde diğerinden daha takvalı ve daha ihtiyatlı davranmasıdır. Bu durumda nakildeki ihtiyatı nedeniyle bunun rivayeti önceliktedir. Onuncusu: İki hadisten birisinin lafzı çelişkili olan diğeri ise çelişkili

[734] Teysiru Mustalahu’l-Hadis; dr. Mahmud Et-Tahhan: (s.54)
[735] Geçen eser: (s.55)

olmayandır. Bu durumda çelişkili olmayan önceliklidir. Çünkü lafızlardaki çelişkiler ravinin hafızasının zayıflığına delalet eder."[736]

Bu kaidenin tatbik edilmesiyle açık bir şekilde Muslim'in Sahihinde rivayet ettiği "Evet" sözünün "Dedi ki" sözünden önce geldiği rivayetinin Nesai'nin "Evet" kelimesinin Peygamberimizin sözünden saydığı rivayetinin üzerinde olduğu gözükecektir. Bu kaidenin tatbik edilmesinin ve bu rivayetin tercih edilmesinin yönü şudur; kuşkusuz ilim ehli katında ihtilafsız bir şekilde imam Muslim'in diğer kitap sahiplerinden, hafızasının kuvvetliliği ve lafızlardaki titizliği ile ayrıldığı ve diğer ravilerin hadislerindeki farklılıkları sunması bilinen bir konudur.

İmam Muslim'in rivayetleri aktarmasındaki titizliği ve sağlamlığı ile ilgili olarak imam Nevevi şerhi Muslim'in şerhine yaptığı mukaddimede şunları söyler (1/11): "Kim Sahihi Muslim'e ciddi bir şekilde bakarsa, Onun getirdiği senedlere, tertibe, güzel sunumuna, harika sunumundaki nefis inceliklere, dakik cevherlere, rivayetindeki takvasına, ihtiyatına, çabasına, yolları kısaltışına, ihtisarına ve dağınıklıkları ezberleyişine muttali olursa; Onun, asrından uzak olanların Ona yetişemeyeceği, Ona denk olanların çok az bulunabileceği hatta zamanında Ona yakın bile olabileceklerin ender bulunabileceği bir imam olduğunu bilecektir."

Hafız ibn Hacer "Tehzibu't-Tehzib" adlı kitabında imam Muslim'in lafızları aktarışındaki hafızasını ve mana ile rivayete dayanmayışını açıklarken şunları söyler: "Ben derim ki: İmam Muslim'in kitabında, aşırı bir şekilde ve Onun gibisinin hiç kimsede gerçekleşmediği büyük bir üstünlük hasıl olmuştur. Öyle ki, bazı insanlar onu Muhammed b. İsmail'in (Buhari'nin) Sahihinden üstün tutarlar. Bu, Onun tüm yolları birleştirmesi, güzel sunumu, kesmeden ve mana ile rivayet etmeden lafızları olduğu gibi muhafaza etmesi nedeniyle böyledir. Onun ardından Nisaburlulardan bazıları Onun izinde yürümeye çalıştılarsa da Onun konumuna erişememişlerdir. Karşılıksız veren ve hibe eden Allah ne yücedir!"[737]

Yine Hafız ikinci bir yerde imam Muslim'in lafızlara olan şiddetli itinasından ve sunumundan söz eder ve bazı hafızların imam Muslim'in Sahihini üstün görmelerinden bahsederken şunları söyler: "Sahihi Muslim'in öne geçirilmesinin nedeni, konumuz olan sahihlikte aranan şartlar değildir. Bilakis bunun nedeni İmam Muslim'in kitabını kendi beldesinde ve hayatta olan şeyhlerinin bulunduğu bir dönemde telif etmesidir. Kelimeleri çok inceler ve sunumda çok titiz davranırdı."[738]

İmam Nevevi Sahihi Muslim'e şerhinin mukaddimesinde şunları söyler: "Bunlardan birisi de Onun, ravilerin ihtilaf ettikleri lafızları itina ile değerlendirmesidir. Eğer raviler arasında hadisin metninde bir harfte ihtilaf olunsa veya ravinin bir sıfatında vb. basit bir farklılık bulunsa bunu belirtir. Bazen bu ihtilaflar manada hiçbir değişikliğe neden olmaz veya bazen yalnızca manada az bir

---

[736] El-Lem fi usulu'l-Fıkh; Hafız Şirazi: (s.80)
[737] Tehzibut-Tehzib: (10/127)
[738] El-İlzamat vet-tetebbu; Darukutni: (s.39) Muhakkikin önsözünden.

farklılık olur fakat bu ancak bu ilimlerde mahir olanların anlayabileceği gizli bir farklılıktır."[739]

Tüm bu geçenler üzerine şu sonuca varabiliriz; imam Muslim'in Sahihinde rivayet ettiği bir hadis diğerlerinin rivayet ettiği bir hadise ters düşerse, imam Muslim'in hadisi diğerlerinin hadisine tercih edilir. Bunun nedeni, imam Muslim'in hadislerin metinlerini sunmadaki titizliği, sağlamlığı ve şiddetli çabasıdır. Diğer imamlar ise Ondan farklıdır. Zira onlar -Hafız İbn Hacer'den de naklettiğimiz gibi- bu yüksek dereceye ulaşamamışlardır.

Geçenler üzerine, "Evet" kelimesinin Aişe'nin sözünün devamı olduğunu, Nesai ve İmam Ahmed'in rivayetinde olduğu gibi Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözü olmadığını tercih edebiliriz. Belki "Evet" ve "Dedi ki" sözlerinin takdim tahir edilmesi bazı ravilerin rivayette çok çaba sarf etmemelerinden ve titiz davranmamalarından kaynaklanmış olabilir. Bunun Muslim'in rivayetinde vuku bulması ise çok uzak bir ihtimaldir. Çünkü daha önce geçen, imam Nevevi ve İbn Hacer gibi ilim ehlinin sözlerinden de anlaşılacağı üzere, imam Muslim hafızası çok sağlam, çok titiz, ihtilaflar manaya tesir etmese bile hadislerin metinlerini sunmada ravilerin farklılıklarını arz eden birisidir. Oysa diğerleri bu dereceye ulaşamamışlar ve hadisleri sunmada bunca şart koşmamışlardır. Özellikle de uzun hadislerde. Bu nedenle bu kaide ışığında "Evet" kelimesinin Aişe'nin sözünün devamı olduğu Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) sözüne ait olmadığını tercih edebiliriz. Çünkü bu Muslim'in rivayetidir. Onun nasıl şartlar koştuğunu ve ravilerin ihtilaflarındaki sağlam hafızasından bahsetmiştik. Bu ise diğerlerinin rivayetleri ile çelişki halinde, Onun rivayetinin diğerlerine tercih edilmesi için yeterli bir nedendir. Ayrıca belirtmeliyiz ki, imam Muslim'in Sahihinin nushalarının tümünde "Evet" kelimesi "Dedi ki" kelimesinde önce gelmiştir. Bunu, imam Nevevi Şerhu Muslim'de belirtmiştir: (7/44) Ebi, Mukmilu ikmalul-Muallim şerhu sahih Muslim'de: (3/103-104) Yine Huseyni "Mukmilu ikmalul-ikmal'de: (3/103-104) ve yine Mağribi Şerhu Sahihi Muslim'de (1/130) belirtmişlerdir.

4- Rivayetin sahabeyi tenkidi içermemesi yönünde tercih

İlim ehlinin bu bapta kullandığı tercih türlerinden birisi de, rivayetin Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sahabelerine herhangi bir tenkidi içermemesidir. Bunun nedeni, sahabeyi kiramın haklarındaki tüm tenkitlerden uzak tutulmasının vacipliğidir. Yine onların alanlarınnın savulunulması ve onları eleştiren her eleştiricinin reddedilmesi de her mümin üzerine bir vaciptir.

Bu kaideye binaen, birincisi bir tür sahabeyi tenkidi içeren, diğeri ise bu tür bir içeriğe sahip olmayan iki rivayet çeliştiğinde, bu kaide gereğince ikinci rivayet ile amel edilmesi ve ona itimat edilmesi vaciptir.

---

[739] Şerhu Muslim; imam Nevevi: (1/22)

Bununla ilgili olarak Suyuti (rahimehullah) şunları söyler: "Yedinci kısım: Harici bir nedenle tercihtir. Örneğin Kuran'ın zahirine, başka bir sünnete, eski şeriatlere, kıyasa, ümmetin ameline, hulefayı raşidine muvafık olursa. Veya onunla birlikte başka bir mursel hadis yada munkati hadis bulunursa. Veya sahabelere herhangi bir şekilde tenkidi içermezse veya hükmünde ittifak edilen bir örneği bulunursa veya tahricinde Buhari ve Muslim ittifak ederlerse..."[740]

Bu kaide iki rivayet arasındaki çelişkiye uygun düşmektedir. "Evet" kelimesinin "Dedi ki" kelimesinden önce geldiği ve Aişe'nin kendi kendisini tasdik ettiğine delalet eden Muslim'in rivayeti, Aişe'nin, Allahu teala'nın insanların gizlediklerini bilmesi sıfatını bilmemesi şeklindeki bir noksanlığı içermemektedir. Bu nedenle bu rivayetin, Aişe'nin, Allahu teala'nın insanların gizlediklerini bilmesi sıfatının cahili olduğu ve dolayısıyla bir tenkidi çağrıştıran diğer rivayetlere tercih edilmesi ve konuda asıl kabul edilmesi gereklidir. Ayrıca bu rivayetin, "Dedi ki" kelimesinin "Evet" kelimesinden önce geldiği ve "Evet" kelimesinin peygamberimizin sözünün bir devamı sayıldığı Ahmed ve Nesai'nin rivayetine karşı da tercih edilmesi gereklidir.

Muslim'i şerh eden ilim ehlinin, bu hadisi şerh ederken "Evet" kelimesinin Aişe'nin sözünün devamı oluşunu kabul etmeleri ile ilgili nasları

"Evet" kelimesinin Aişe'nin sözünün devamı olduğunu teyit eden delillerden birisíde Muslim'i şerh eden imamların, bu hadisi şerh ederken, Aişe'nin kendi kendisini tasdik ettiğini ve "Evet" kelimesinin Onun sözlerine ait olduğunu açıklamalarıdır. Bu âlimlerden hiçbirisi, bu hadiste, Aişe tarafından Allah'ın ilim sıfatında cehaletin vuku bulduğundan bahsetmemiştir. Eğer böyle bir şey olmuş olsaydı, Onun ilim sıfatının cahili olduğunu ve Nebinin de (sallallahu aleyhi ve sellem) Onu cehaleti ile mazur gördüğünü söyleyebilirdik. Şimdi bu âlimlerin konu ile ilgili naslarına geçmek istiyoruz:

1- İmam Nevevi (rahimehullah) şöyle der (Şerhi Muslim: 7/44): "Dedi ki: 'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir, evet' aslında da böyle geçmektedir. Sahih olanda budur. Adeta 'insanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' dedikten sonra "Evet" sözü ile kendi kendisini tasdik etmiştir."

2- İmam Ebu Abdullah el-Ebi el-Maliki (rahimehullah) Mukmilu ikmalul-Muallim'e şerhinde (3/103-104) Kadi İyad'dan nakilde bulunur ve imam Nevevi'nin dayandığı aynı dayanağa dayanarak şunları söyler: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir'

[740] Tedribur-Ravi fi şerhi Takribun-Nevevi; Suyuti: (2/202) Daru'l-Kutubu'l-Hadise.

sözü, asılda da böyledir. Mana ise şöyledir: 'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' dedikten sonra kendi kendisini tasdik ederek 'Evet' demiştir."

3- Hafız İmam Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf El-Husayni eş-Şafii (rahimehullah) Mukmilu ikmalu'l-İkmal'de (3/103-104) şöyle der: "'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' sözü tüm asıllarda da böyle geçmektedir. Manası ise, 'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' deyince kendi kendisini tasdik ederek 'Evet' demiştir şeklindedir."

4- Ali b. Süleyman el-Mağribi (rahimehullah) "Veşyud-dibac fi şerhi Muslim b. Haccac" (1/103) adlı kitabında şunları söyler: "Evet" sözü Aişe'nin sözünün devamıdır. Bununla kendi kendisini tasdik etmiştir."

Bu açıklamayı hadis ilminde mütehassıs olan bir alimde kabul etmiştir. İşte onların naslarından örnekler:

5- Şeyh Habibur-Rahman el-Azami Abdurrazzak'ın Musannefine tahkikinde (3/571), peygamberimizin Baki'ye çıkışı kıssasındaki Aişe hadisine talikte bulunurken Muslim'i şerh edenlerin dayanağına itimat ederek şöyle der: "Adeta bunu söylediğinde kendi kendisini tasdik etmiştir ve 'evet' demiştir. Nevevi şöyle der…"

6- Şeyh Muhammed Nasuruddin El-Bani, Munziri'nin Sahihi Muslim muhtasarına haşiyesinde (1/134), Muslim'in rivayetindeki Aişe'nin "Evet" sözüne talikte bulunurken şunları söyler: "Asıllarda da böyledir ki bu sahihtir. Adeta 'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' dedikten sonra kendi kendisini tasdik etmiş ve "Evet" demiştir.

7- Muhammed Zihni'nin tahkik ve şerhi ile Halebî baskılı Sahih Muslim'e şerhinde (1/387) şunları söyler: "Asıllarda da böyledir. Adeta 'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' dedikten sonra kendi kendisini tasdik etmiş ve "Evet" demiştir."

8- Sahih Muslim'in, Daru'l-Afak'ın yayınlarından çıkan bir grup âlim ve yazarın şerh ve tahkikinde (3764) şunlar geçmektedir: "Allah ve resulünün sana zulmetmesi…' yani senin sıranı başkasına vererek sana zulmedeceğimi mi zannettin?' Aişe'nin 'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir, evet' sözü hakkında Nevevi şöyle der: 'Asıllarda da böyledir ve bu sahihtir. Adeta 'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' dedikten sonra kendi kendisini tasdik ederek "Evet" demiştir."

Rivayet ve dirayet yönünden Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hadislerini insanlar arasında en iyi bilen muteber hadis şarihlerinin geçen nakillerinden sonra "El-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef (s.55)" kitabının yazarının, imam Nevevi'nin sözlerine getirmiş olduğu yorumlarında gitmiş olduğu yolun hatalı olduğu apaçık bir şekilde ortaya çıkacaktır. Şöyle der: "Ben derim ki: İmam Nevevi'nin "Asıllarda da böyledir" sözü doğru değildir. Ahmed'in yolu Muslim'in yolunun aynısıdır. Oysaki oda asıllardandır. Yine Abdurrazzak'ın Musannefi'de böyledir…" Bu sözlerde bir takım yanıltmalar bulunmaktadır. Aslında kitabın sahibine böyle bir konuma düşerek, hatalı olduklarına açık hiçbir delil zikretmeden, bu alanı ondan ve onun dışındaki

çağdaşlardan çok daha iyi bilen ilim ehlini hatalı olmakla itham etmesini yakıştıramadık:

1- "Ahmed'in yolu Muslim'in yolunun aynısıdır." Bu kimse imam Muslim'in getirdiği Aişe hadisinin yolunun imam Ahmed'in tahriç ettiği yolun aynısı olarak kabul etmektedir.

Bu sözleri tartışmadan önce Nevevi, Hafız İbn Salah, Sahavi ve diğer ilim ehlinin, Muslim'in bir hadisi tahriç ediş şeklinden, Muslim'in itimat ettiği yolun bilinme şeklinden, mutabaat ve şahidler babından getirip hüccet getirme babından getirmediği yollarını birbirinden ayırt ederlerken işaret ettikleri mühim bir kaideyi belirlememiz gerekecektir. Zira Muslim'in hüccet getirmesi ancak sahih isnad iledir.

İmam Nevevi (rahimehullah) işaret ettiğimiz kaideyi belirtirken şunları söyler: "Bilmelisin ki, metabaat ve şahitlere bazı zayıfların rivayetleri de girebilir. Ancak her zayıf bunun için elverişli olmayabilir. Bunu yapmalarının nedeni, mutabaata itimat olunmamasıdır. İtimat ondan öncesinedir."[741]

Yine imam Nevevi bu durumu pekiştirerek imam Hafız İbn Salah'tan şu nakillerde bulunur: "İkincisi: Bunun mutabaat ve şahitlerde vuku bulmasıdır asıllarda değil. Bundan önce hadis, ricalleri temiz ve güvenilir isnat ile rivayet olunur ve bu asıl kabul edilir. Ondan sonra başka bir isnat veya isnatlar getirilir ve bunlarda bazı zayıflar bulunabilir. Bu, mutabaat ile pekiştirmek için yada zait olan lafızdaki bir faydaya uyarıda bulunmak için getirilir."[742]

Hafız Sahavi, imam Nevevi ve İmam İbn Salah'ın belirttiklerini onaylayarak şunları söyler: "Zayıfları ve şahitleri rivayete dâhil etmelerinin nedeni, mutabaaya itimat olunmamasıdır."[743]

Bu kaideyi belirledikten sonra mezkur kitabın sahibinin, Ahmed'in yolunun imam Muslim'in yolunun aynısı olduğu iddiasındaki sözlerinin hatalı oluşunu da anlaşılacaktır. Çünkü Muslim, Ahmed'in isnadını ki bu: Haccac b. Muhammed - ibn Cureyc - Kureyşten bir adam olan Abdullah – Muhammed b. Kays b. Mahreme – Aişe'dir. İmam Muslim bu isnadı mutabaat babından zikretmiştir. Çünkü imam Muslim, Hafız ibn Hacer'in de dediği gibi, hadis yollarını derinlemesine incelemesi ile şöhret yapmıştır, hatta bazı yollarında söylenilecek sözler olsa bile. Zikretmiş olduğumuz Ahmed'in isnadı ise; imam Muslim bunu mutabaa babından zikretmiştir, itimat ettiği bir isnat olarak zikretmemiştir. Onun itimadı ancak kendisinin zikretmiş olduğu şu sahih isnattır: Harun b. Said el-Eyli – Abdullah b. Vehb – İbn Cureyc – Abdullah b. Kesir b. Muttalip – Muhammed b. Kays – Aişe… Sonra hadisi zikreder. Muslim'in itimat etmiş olduğu isnat budur. Bizim bu belirttiklerimizi bizden önce bu alanın uzmanlarından olan iki büyük imamda belirtmiştir. Bunlar imam Nevevi ve imam Ebu Abdullah El-Ebi'dir.

---

[741] Şerhu Muslim: (1/34)
[742] Şerhu Muslim: (1/25)
[743] Fethu'l-Muğis: (1/209)

İmam Nevevi, Ebi Ali El-Ceyani'nin ibn Cureyc'in kapalı bir şekilde getirdiği Abdullah bilinmediğinden dolayı imam Ahmed'in isnadını problemli ve zayıf gören Ebu Ali El-Ceyani'nin sözlerini zikrettikten sonra imam Ahmed'in ikinci isnadına talikte bulunarak şunları söyler:

"Ben derim ki: Haccac El-Ave'den işittiği bu kişiden gelen rivayet Muslim'in bu hadisine bir tenkit olamaz. Çünkü imam Muslim bunu mutabaa olarak zikretmiştir, üzerine itimat ettiği bir asıl olarak değil. Bilakis itimat ondan önce geçen sahih isnadadır…"[744]

İşte imam Nevevi imam Muslim'in dayanağının birinci isnada olmasını kabul etmiyor. Birinci isnat şöyledir: Haccac b. Muhammed – İbn Cureyc – Kureyşli bir adam olan Abdullah – Muhammed b. Kays -. Bilakis onun dayanağı Harun b. Said el-Eyli yoluyla tahriç ettiği sahih isnattır. İşte imam Nevevi'ni bu sözleri "El-Uzru bi'l-Cehl akidetus-selef" kitabının sahibinin Ahmed'in yolunun imam Muslim'in hadisi tahricinde itimat ettiği yolun aynısı olduğu iddiasına muhaliftir. Böylece imam Nevevi'nin mezkur kitabın sahibinin, Ahmed'in yolunun imam Muslim'in yolunun aynısı olduğu iddialarına nasıl muhalif olduğunu görmüş olduk. İmam Muslim, Ahmed'in isnadına itimat etmediği bunu ancak mutabaat ve şahit babından getirdiği halde böyle bir şey nasıl söylenebilir?

İmam Ebi, imam Nevevi gibi, imam Muslim'in, itimat babından değil mutabaat babından zikrettiği Ahmed'in isnadından söz ederken şunları söyler: "Ben derim ki: Muslim'in bu hadisi rivayeti, meçhul bir kimseden gelen yol nedeniyle tenkit edilemez. Orada "Dedi ki" kelimesi "Evet" kelimesinden önce gelmiştir. Çünkü bu mutabaatlarda zikredilmiştir. İtimat ise ondan önce geçen sahih isnadadır."[745]

2- İkinci yanıltma: "Dedi ki" sözünün "Evet" sözünden önce gelişinin Abdurrazzak'ın Musannef'inde sabit olduğu iddiasıdır. Değerli şeyh El-Âzami'nin tahkik etmiş olduğu Musannef'in nushasına müracaat ettiğimizde –ki bu nusha birçok elyazısı nüshalarla karşılaştırılarak hazırlanmıştır- rivayetin nassının şu olduğu görülecektir: "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilecektir, evet' Dedi ki: Cibril…" rivayetin şekli budur. Çok açıktır ve kitabın sahibinin iddia ettiği gibi değildir.[746] Musannef'e (3/570-572) el-Mektebu'l-islami baskısı, müracaat edilebilir. Yine el-Meclisu'l-ilmi lit-tahkik (3/571) baskısında da rivayet aynen bu şekilde naklolunmuştur.

Hafız imam Ebu Ali el-Ceyani, imam Muslim'in mutabaatlarda zikrettiği Haccac – İbn Cureyc – Kureyşli bir adam olan Abdullah, imam Ahmed'in rivayetinin isnadını problemli görmüştür. Ebu Ali El-Ceyani Kureyşli bir adam olan Abdullah'ın tanınmaması nedeniyle bu rivayeti problemli görmüştür. Bunu, imam Nevevi (7/42) ve Ebi, Muslim şerhinde (3/103) naklederler ve herhangi bir eklemede bulunmazlar.

---

[744] Muslim bi şerhi Nevevi: (7/42-43)
[745] Mukmilu ikmalu'l-Muallim fi şerhi imam Muslim; Ebu Abdullah El-Ebi: (3/103)
[746] El-Uzru bi'l-Cehli akidetus-selef; Şerif El-Huzza: (s.55)

Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin Aişe hadisini şerhindeki görüşünün tartışması

Şeyhu'l-İslam şöyle der: "Müminlerin annesi Aişe (radiyallahu anha) Nebiye (sallallahu aleyhi ve sellem) "Allah insanların her gizlediklerini bilir mi?" diye bir soru sormuştur. Bunun üzerine Nebide: "Evet" buyurmuştur. Bu hadis, Onun bunu bilmediğine ve Allah'ın insanların gizledikleri her şeyi bileceği hakkında bilgisi olmamasının Onu küfre sokmayacağına delalet etmektedir. Her ne kadar hüccetin ikame olunmasından sonra bunun kabul edilmesi imanın asıllarından olsa da… Allah'ın her şeyi bildiğini inkar, her şeye gücü yettiğini inkar gibidir. Bununla birlikte bu, günah üzerine kınanmayı gerektiren bir şeydir. Bu nedenle Nebi onu kınayarak şöyle buyurmuştur: "Allah ve Resulünün sana zulmetmesinden mi korkuyorsun?"[747]

Şeyhu'l-İslam'ın söylemiş olduğu bu sözler, büyük alimlerin belirledikleri ışığında tartışmaya ihtiyaç duymaktadır:

1- Hadisin bu şekilde anlaşılmasında ve Aişe'nin Allah'ın ilim sıfatının cahili olduğu savında diğer alimlerin yanında tek kalması. Bununla, sözlerini naklettiğimiz Muslim'in şarihlerinin cumhuruna ve onların Aişe'nin (radiyallahu anha) ilim sıfatının cahili olmadığı görüşüne muhalefet etmiştir. Biz Muslim'in tüm şerhlerini inceledik fakat Şeyhu'l-İslam'ın bu hadisi anladığı şekliyle anlayan tek bir kişiye bile rastlayamadık.

2- İmam Muslim'in "İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' dedi ki: 'Evet" rivayetine itimat ederek "Evet" kelimesini Nebinin sözlerine dahil etmiştir. Bu dayanağıyla ilgili olarak Şeyhu'l-İslam şunları söyler: "Sahih hadisleri araştıran bir kimse bu türden benzerlik arz eden durumlara rastlayabilir. Örneğin Muslim'in Sahihinde Aişe'den zikrettiği şu hadiste olduğu gibi: …" sonra uzunca hadisi aktarır. Lakin bu cümle, -Nevevi, Ebi, Husayni ve Mağribi gibi Muslim'in şarihlerinin de belirttikleri üzere- bu şekil üzere zikrolunmamıştır. Bilakis bu cümle Muslim'in kendi rivayetinin lafızları ile şöyledir: "İnsanlar ne kadar gizleseler de kuşkusuz Allah bilir, evet.' Dedi ki: 'Cibril…"

3- İbn Teymiyye (rahimehullah) "Evet" kelimesini Nebinin sözünden sayarak, "Evet" kelimesini Aişe'nin sözünün devamı ve kendi kendisini tasdik etmesi şeklinde kabul eden Muslim'in şarihlerinin cumhuruna muhalefet etmiştir. Bu alimlerin nasları daha önce geçmişti.

4- El-Furu adlı kitabın sahibi ve Şeyhu'l-İslam'ın öğrencisi olan İbn Muflih el-Makdisi, İbn Teymiyye'nin sözlerine açıklamalarda bulunmuş ve Muslim'in asıllarında da olduğu üzere "Evet" kelimesinin Aişe'nin sözünün devamı olduğunu ve bununla kendi kendisini tasdik ettiği tercih etmiş ve bunda da Nevevi'nin sözlerine dayanmıştır.

---

[747] Mecmuu'l-Fetava: (11/411-413)

İbn Muflih (rahimehullah) şöyle der: "Şeyhimiz (İbn Teymiyye) şöyle der: 'Bu nedenle Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın kudretinde ve onu geri diriltmesinde şüphe eden adamı tekfir etmemiştir. Çünkü bu ancak risaletin ulaşmasından sonra öğrenilebilir. Aişe'nin şu sözü de bu kabildendir: 'İnsanlar ne kadar gizleseler de Allah bilir' Dedi ki: 'Evet". İbn Muflih şöyle der: 'Muslim'in asıllarında "Dedi ki" hazf olunmuştur. Şerhi Muslim'de (Nevevi) şöyle der: 'Bunu söylediğinde adeta kendi kendisini tasdik etmiştir ve Evet demiştir."[748]

5- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin, Peygamberimizin Aişe'yi azarlamasını, Onun Allah'ın insanların gizlediklerini bilmeyişine dayandırması; bu anlayışında Şeyhu'l-İslam diğer Muslim'in şarihleri yanında tek kalmıştır. Zira Muslim'in şarihleri, Nebinin (sallallahu aleyhi ve sellem) Aişe'yi (radiyallahu anha) azarlamasının nedenini, Aişe'nin, Nebi'nin kendi sırasında diğer eşlerinin yanına gittiğini ve onları kendisine tercih ettiğini zannetmesine bağlamışlardır. Bunu, Onun suizannını tedip etmek ve kıskançlığındaki aşırılığından men etmek için yapmıştır.

Bu mana ile ilgili olarak imam Ebi Mukmilu ikmalul-muallim fi şerhi sahihi Muslim'de Muslim'in şarihlerinden nakilde bulunarak şunları söyler: "Gizli bir şekilde çıkmasının nedeni, Onun çıktığını bilmemesi ve bundan dolayı bir tedirginlik ve soğukluk olmaması içindir. Onun çıkışının zahirinden anlaşılan, Aişe'nin Peygamberimizin bazı eşlerinin yanına gitmekle itham etmesidir. Bunun delili ise, Peygamberimizin Onun göğsüne vurmasıdır. Ben derim ki: Aişe'yi dışarı çıkmaya sevk eden neden kıskançlıktır. Aksi halde böyle bir çıkma için izne ihtiyaç duyulmaz."

Suyuti (rahimehullah) Nesai'nin şerhinde şunları söyler: "Lehede" kelimesi göğse vurmak anlamındadır. Bu, Onu suizannı nedeniyle tedip etmek içindi."[749]

Şeyh Abdurrahman el-Benna "Buluğu'l-Emani şerhu Fethur-Rabbani (8/175) adlı kitabında şöyle der: "Lehz" göğse şiddetli bir şekilde vurmaktır. Darbe şiddetli idi ve bu nedenle Onun canını acıtmıştır. Peygamberimizin bunu yapmasının nedeni, Onun, kendisine zulüm edilmesi gibi bir suizanna kapılmasını tedip etmektir. Yani Resulullah'ın Onun sırasında başkasının yanına girmesi şeklinde bir zulüm…"

Böylece Muslim'in şarihlerinin cumhurunun görüşünün, fazileti ve ilmi ile birlikte Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin görüşüne tercih edildiği ortaya çıkmaktadır.

Son olarak Aişe'nin ilim ve faziletini düşünen bir kimse; Onun Sıddık'ın evinde yetiştiği sonra peygamber evine geçtiği, Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Onun evindeyken vahiy indiği ve Onun bu ümmetin kadınları arasında en âlimi olduğunu ifade eden eserler düşünüldüğünde, Aişe'nin, Allah tebareke ve teala'nın, rabliği ile ilgili bir sıfatının cahili olması neredeyse imkansız gözükmektedir. Öyle bir sıfat ki bu, şirk ehli olmasına rağmen cahiliye ehlinden birçok kimsenin bile kabul ettiği ilim sıfatıdır.

[748] El-Furu: (6/164) Alemu'l-Kutub.
[749] Şerhu'n-Nesai: (7/74)

Bununla ilgili olarak cahiliye şairlerinden Zuheyr şöyle der:

Nefislerinizdekileri Allah'tan gizlemeyin
Gizle, ne kadar gizlesen de Allah bilir.

Meşhur şiirlerinden birisinde ise şöyle demektedir:

Bir kimsenin bir ahlakı olduğunda
İnsanlardan gizleyeceğini zannetse de o bilinir.

Eğer cahiliye ehlinden bazıları, rububiyetle ilgili isim ve sıfat tevhidi türünden olan Allahu teala'nın insanların gizlediklerini bilmesi gibi konulara vakıflarsa; müminlerin annesi, Sıddık'ın kızı Sıddıka bunu nasıl olurda bilmez? O ki, masum vahiy sahibi tarafından ilmine, fıkhına ve faziletine şahitlik edilmiştir. İşte Onun ilmine, fıkhına ve faziletine delalet eden bazı hadisler:

1- Buhari'de sabit olduğuna göre Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) eşlerinden birisine şöyle demiştir: "Aişe hakkında bana eza vermeyin! Zira Aişe hariç, bir kadının elbisesindeyken bana hiçbir zaman vahiy gelmemiştir."

2- Buhari ve Muslim'in rivayetlerinde şöyle geçmektedir: "Aişe'nin diğer kadınlar üzerine fazileti, tirit yemeğinin diğer yemekler üzerine fazileti gibidir." Enes hadisinden, muttefakun aleyhtir.

3- İmam Zuhri şöyle der: "Eğer Aişe'nin ilmi diğer tüm kadınların ilminin yanına getirilse, Aişe'nin ilmi daha üstün olurdu."

4- Ebu Musa El-Eşari (radiyallahu anh) şöyle der: "Muhammed'in ashabı olarak bize ne içinden çıkılmaz olduysa, onu Aişe'ye sorduğumuzda Onda onunla ilgili bir ilim olduğunu gördük." Tirmizi tahriç etmiştir ve Hasen sahih hadis olduğunu söylemiştir.

5- Zehebi Siyeru Alamun-Nubela adlı kitabında Aişe'nin (radiyallahu anha) tercümesinde şunları söyler: "Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Onun dışında bir bakire ile evlenmemiştir. Hiçbir kadını Onu sevdiği kadar sevmemiştir. Muhemmed'in ümmeti arasında, hatta genel olarak tüm kadınlar arasında Ondan daha ilimli bir kadın yoktur."

6- Meşhur ifk hadisesinde, kırk gün boyunca Resulullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) vahyin kesilmesi ile imtihan olduğunda Allah azze ve celle'nin ilim sıfatını kendisi açıklamıştır: "Allah benim beri olduğumu biliyor. Ve Allah benim beraatım ile beni temize çıkaracaktır."[750] Muslim'in rivayetinde ise: "Eğer size beri olduğumu söylersem –ki Allah benim beri olduğumu biliyor- beni tasdik etmeyeceksiniz. Eğer size bir şeyi itiraf edecek olsam –yine Allah benim beri olduğumu biliyor- bana inanacaksınız."

---

[750] Buhari: (2637), Muslim: (17/111) Nevevi şerhi ile; ifk hadisi babı.

DÖRDÜNCÜ KONU
HAVARİLER HADİSESİ

Dördüncü itiraz

Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Hani Havarilere: "Bana ve elçime iman edin" diye vahy etmiştim; onlar da: "İman ettik, gerçekten müslümanlar olduğumuza sen de şahid ol" demişlerdi. Havariler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O da: "Eğer inanmışlarsanız Allah'tan korkup sakının" demişti.**"[751]

Bu ayetlerle delil getirenler şöyle derler: "Havarilerin söylemiş oldukları –ki bu Allahu teala'nın kudretinde şüphe etmektir- onlar tarafından işlenilen bir küfür değildi. Zira bunu söyledikleri sırada onlar cahildiler. Buda asıllarda ve ferlerle, itikatlarda ve ibadetlerde, ilim zamanında ve diğer zamanlarda, İslam devletinde ve diğer yerlerde Allah subhanehu ve teala'nın kulunu cehaletinden dolayı mazur sayacağına delalet eder."[752]

Havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettiğini görüşünü ise müfessirlerin cumhuruna nispet etmişlerdir.

Bu itirazın cevabı:

Bu itiraza cevaba başlamadan önce bu bölümün mukaddimesinde belirttiğimiz önemli bir konuya tekrar temas etmek istiyoruz. Bu, şer'i nasların tefsirinde itibarın, delil ile tercih eden müfessir âlimlerin cumhurunun sözleri olduğu, söyleyenin konumu ne olursa olsun icmadan çıkan veya ittifaklara muhalif olan şaz görüşlere itibar edilmeyeceğidir.

İkinci olarak: Cumhura belirli bir görüş nispet eden bir kimsenin, iddiasını ispat edecek bir beyan getirmesi gerekecektir. Beyan ise, muteber ilim ehlinin, bu görüşün cumhurun görüşü olduğu, bunun dışındakilerin onların ittifaklarına muhalif şeyler olduğuna dair açık ifadeleridir. Aksi halde tüm bu iddialar iltifat edilmeyecek fasit iddialar olacaktır. Çünkü bunlar, açık bir delil olmadan gelişi güzel söylenmiş sözlerdir.

Bizi bu açıklamaları yapmaya sevk eden neden; bu mesele hakkında yazan bazılarının (Havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettiklerini) ilim ehlinin sözlerinden açık hiçbir beyana dayanmadan bu görüşü müfessirlerin cumhuruna nispet etmesidir. Hakikatte ise, müfessirlerin cumhuru, Havarilerin Allah'ın sofrayı indirmeye kudreti olduğunda şüphe etmediklerini söylemektedirler. Ayeti birkaç şekilde yorumlamışlardır ki bunlar ileride gelecektir. Şimdi bunu açık bir şekilde belirten sahabe, tabiin ve büyük müfessirlerin isimlerini vermek istiyoruz. Tam olarak nasları ise ilerleyen bölümlerde gelecektir.

---

[751] Maide: 111-112
[752] El-Uzru bi'l-Cehl akidetus-selef: (s.22)

Genel olarak Havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerini söyleyenler:

1- Aişe (radiyallahu anha).

2- Ali b. Ebu Talip (radiyallahu anh).

3- Said b. Cübeyr.

4- Es-Suddi ve Mucahid

5- Hasan el-Basri

6- Ahmed b. Hanbel.

7- İbn Nahhas.

8- Bağavi.

9- İbnu'l-Cevzi

10- El-Ferra

11- İbnu'l-Hasar.

12- Müfessir İbnu'l-Enbari.

13- Müfessir İbn Atiyye el-Ğirnati.

14- Müfessir Ebu Hayyan.

15- Nesefi.

16- Müfessir Hazin

17- Müfessir El-Farisi.

18- Celaleyne Haşiyesinde Savi.

19- Müfessir Eş-Şihabu'l-Hafaci.

20- Teshil'in sahibi İbn Cuzzi.

21- Muhaddis Ebu Zekeriya el-Ensari.

22- Mehasinu't-Tevil'in sahibi Kasimi.

23- Müfessir Süleyman b. Ömer El-Huceyli.

24- Nasuriddin Ahmed b. Munir el-Maliki.

25- Müfessir muhaddis Hatib eş-Şirbini.

26- Müfessir El-Halebi.

27- Müfessir imam Vahidi.

28- İmam Suyuti.

29- İmam Celaleddin el-Muhalla.

30- Müfessir hafız İbn Kesir.

31- El-Menar'ın sahibi şeyh Muhammed Reşid Rıza.

32- Et-Tahrir ve't-Tenvir tefsirinin sahibi müfessir şeyh Muhammed Tahir b. Aşur.

33- Tefsiru'l-Merağiʼnin sahibi Şeyh Merağ2i.

34- Et-Tefsiru'l-vadih'in sahibi.

35- Şeyh Abdurrahman b. Nasır Es-Sa'di

Havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerini ispat eden ilim ehlinin nasları ve bunu müfessirlerin cumhurunun görüşü olduğunun beyanı:

1- Müfessir el-Kasimi, müfessirlerin çoğunluğunun görüşünün, Havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmedikleri olduğunu açıklarken şunları söyler: "Müfessirlerin çoğunluğu şöyle derler: Birinci kıraate göre gelen soru, mecaza yorulur. Çünkü hiç kimsenin havariler hakkında Allahu teala'nın kudreti hakkında şüpheye kapıldıklarını vehmetmesi doğru değildir. Ancak bu bir adamın arkadaşına şöyle demesi gibidir: 'Benimle birlikte şu işi yapabilir misin?' oysaki o işi yapabileceğini biliyordur fakat bunu ona karşı nezaket olarak söylemiştir.

(Yestediu/Güç yetirebilir mi?)'nin manası: Senin için kolay mıdır?"dır. Ayetin manası da böyledir. Çünkü havariler mümin idiler. Allah azze ve celle'yi tanıyor, Onun kudretinin kemalini itiraf ediyorlardı. Onların bu sualleri, şüpheden kaynaklanan bir sual değildir. Bilakis kalplerinin itminanlarının artması içindir. Bu, İbrahim'in (aleyhis-selam) şu sözü gibidir: **"Fakat kalbimin mutmain olması için."**[753] Kuşkusuz böyle büyük bir mucizeye müşahede edilmesi kalpteki itminanı artıracaktır. Bu nedenle **"Ve kalplerimizde mutmain olsun"**[754] demişlerdir. Özetle: "Güç yetirebilir mi?" fiilden sualdir, kudret yetirebileceğinden değil. Sual, gereği ile ifade edilmiştir. Yada sebep yerine musebbeb ile tabir edilmiştir. Mananın şöyle olduğu da söylenmiştir: Ona dua ettiğinde senin duana icabet eder mi? Bu manaya göre (Yestediu) itaat eder mi anlamına gelmiştir ki bunların her ikisi de aynı anlamdadır."[755]

2- Mufessir Esirud-din Ebu Hayyan, müfessirlerin genelinin, havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerindeki ittifaklarını açıklarken ayetin tefsirinde şunları söyler: "(Rabbin güç yetirebilir mi) bu cümle, Allahu teala'nın semadan bir sofra indirmeye kudreti hakkında bir şüphenin olgusudur. Bu, Zamahşeri'nin söylemiş olduğu bir görüştür. Onun dışındaki tefsir ehli ise, havarilerin müminler olduklarını söylemişlerdir. Onlar İsa'nın (aleyhis-selam) yakın adamlarıydılar ve bunda şüphe etmemişlerdi. Hatta Hasan şöyle der: Allah'ın kudretinde şüphe etmediler. 'İndirir mi indirmez mi? Eğer indirirse bunu bizim için iste' Şeklinde öğrenmek için bu soruyu sormuşlardır."[756]

İşte El-Bahru'l-Muhit'in sahibi müfessir Ebu Hayyan'da, havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmedikleri görüşü, kabul edilen ve müfessirlerden olan ilim ehlinin genelinin üzerinde ittifak ettikleri bir görüştür.

3- Müfessir Halebî'nin, 'havariler Allah'ın kudretinde şüphe etmişlerdir. Bu söz onlardan bilinçsizce ve Allah'ı ve kudretini bilmeden sadır olmuştur' diyenlerin icmaya muhalefet ettikleri sözü.

---

[753] Bakara: 260
[754] Maide: 113
[755] Mehasinu't-Tevil; İmam Kasimi: (6/428-429) Tahkik; Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut.
[756] El-Bahru'l-Muhit; Ebu Hayyan: (4/53)

Alusi, Allahu teala'nın "Rabbin güç yetirebilir mi" buyruğundan bahsederken Halebî'den şu nakilde bulunur:

"Rabbin güç yetirebilir mi?" 'Bu söz onlardan bilinçsizce ve Allah'ı ve kudretini bilmeden sadır olmuştur. Çünkü onlar, bilinçli olup bilselerdi böyle bir şey söylemezlerdi. Zira böyle bir söz, Allah azze ve celle'ye iman eden birisine layık değildir.'

Halebî bu sözlere eklemede bulunarak bu görüşün icmaya muhalif olduğunu belirtir."[757]

İşte müfessir Halebî'nin "havariler Allahu teala'nın sofrayı indirmeye kudretinde şüphe etmiştir' diyenler icmanın dışına çıkmıştır" sözü; bazılarının, 'alimlerin cumhurunun görüşünün, havarilerin Allah'ın sofrayı indirmeye kudretinde şüphe ettikleri' şeklindeki iddialarının hatalı olduğunu açıklamaktadır. Kasimi, Ebu Hayyan ve Halebî gibi üç büyük imamın, hiçbir delili olmayan bu iddiayı geçersiz saymalarındaki ve havarilerin kudret sıfatında şüphe etmedikleri görüşünün, müfessirlerin cumhurunun görüşü olduğunu belirmelerindeki kendi açıklamalarını gördük.

Müfessirlerin cumhurunun Allahu teala'nın "Rabbin güç yetirebilir mi?" buyruğunun tefsirinde zikrettikleri vecihleri ve bunların hiçbirisinin havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettiklerini ifade etmediğinin beyanı.

Geçenlerden anlaşılmaktadır ki; müfessirlerin cumhurunun ayet hakkındaki mezhepleri, havarilerin, Allahu teala'nın sofrayı indirmeye kudretinde şüphe etmedikleridir. Onların söylemiş olduğu, Allahu teala'nın "Rabbin güç yetirebilir mi?" buyruğu hakkında birtakım vecihleri vardır. Bunları tafsili olarak zikredecek olursak:

Birinci vecih:

Havariler: "Rabbine sorabilir misin?" demişlerdir.

Havariler Allah'ın kudretinde şüphe etmemişlerdir. Bu suali ise şu anlamlarda sormuşlardır: "Rabbine sorabilir misin?" veya "Rabbine dua edebilir misin?" veya "İstediğinde rabbin sana verecek midir?" Bunların hiçbirinde, onların Allahu teala'nın sofrayı indirmeye kudretinde şüphe ettiklerine dair bir şey yoktur:

1- Aişe'den (radiyallahu anha) rivayet olunduğuna göre şöyle der: "Havariler, Allah'ın sofrayı indirebileceğinde şüphe etmiyorlardı. Lakin şöyle demişlerdir: "Rabbine sorabilir misin?"[758]

İbn Ebi Şeybe, İbn Cerir, İbnu'l-Munzir, Ebu Şeyh, ibn Ebi Hatem ve İbn Merdeveyh'in Aişe'den rivayet ettikleri başka bir hadiste ise şöyle demektedir:

[757] Ruhu'l-Meani; imam Alusi: (7/85)
[758] Bu rivayeti Kurtubi tefsirinde nakletmiştir: (3/2362)

"Havariler 'Rabbin güç yetirebilir mi' demeyecek kadar Allah'ı iyi tanıyorlardı. Onlar ancak (Hel testedia rabbeke) 'Rabbine dua edebilir misin?' demişlerdir."[759]

2- İbn Ebi Hatem Tefsir kitabında, Amir Eş-Şabi'den, Ali'nin (radiyallahu anh) bu ayeti (Hel testedia rabbeke) şeklinde okuduğunu ve Ali'nin (radiyallahu anh) şöyle dediğini rivayet eder: "Rabbin sana uyar mı?"[760]

3- İbn Cerir'in Suddi'den tahricinde ayet hakkında şöyle demiştir: "Dediler ki: 'Ondan istediğinde Rabbin sana uyar mı?' Bunun üzerine Allahu Teâlâ onlara semadan içinde et hariç tüm yemek çeşitlerinin bulunduğu bir sofra indirmiştir."[761]

4- Ebu Ubeyd ve İbn Cerir'in Said b. Cübeyr'den aktardıkları bir rivayette ayeti (Hel testedia rabbeke) şeklinde okumuş ve "Rabbine sorabilir misin? Anlamında olduğunu söylemiştir."[762]

5- Hasan El-Basri (rahimehullah) şöyle der: "Allah'ın kudretinde şüphe etmemişlerdir. Bunu öğrenme maksadıyla sormuşlardır; İndirir mi yoksa indirmez mi? Eğer indirirse bunu bizim için iste."[763]

6- Müfessir İbn Atiyye el-Ğirnati (rahimehullah) şöyle der: "Allahu Teala bunu yapar mı? Onun isteğine icabet eder mi? Bu, Abdullah b. Zeyd'e sorulan şu soru gibidir: 'Resulullah'ın nasıl abdest aldığını bana gösterebilir misin?"[764]

7- Lügatçi müfessir Ebu Cafer ibn Nahhas (rahimehullah) şöyle der: "Yani: 'Bizim isteğimize karşı bunu yapar mı?... Kisai (Hel testedia rabbeke) şeklinde okumuştur. Mana ise şöyledir: 'Rabbinden isteyebilir misin?"[765]

Yine bu ayeti, "Meani'l-Kuran" adlı kitabında bu mananın aynısı ile tefsir etmiştir (s.107). Bu önemli bilgiye İrabu'l-Kuran kitabının muhakkiki işarette bulunmuştur."

8- "Mealimu't-Tenzil adlı tefsirin sahibi sünneti ihya eden imam Ebu'l-Husayn el-Bağavi şöyle der: **Havariler: "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi."** Kisai (Hel testedia rabbeke) şeklinde okumuştur. Bu aynı zamanda Ali, Aişe, İbn Abbas ve Mücahid'in de kıraatidir. Yani 'Dua edip rabbinden isteyebilir misin?' anlamındadır. Diğerleri ise (Yestediu/güç yetirebilir mi) şeklinde (ya) ile okumuşlardır. (Rabbuke) ise banın rafasıyla gelir. Onlar Allah azze ve celle'nin kudretinde şüphe etmiyorlardı. Fakat mana şöyledir: 'Rabbin indirir mi yoksa indirmez mi?' bu, gücünün yettiğini bildiği halde yanında ki kişiye 'şunu benimle birlikte kaldırabilir misin?' cümlesi gibidir. Maksadı bunu yapıp yapmayacağıdır. Şöyle de söylenmiştir: (Yestadiu) uyma manasındadır. (etae ve istedae) fiillerinin aynı

---

[759] Ed-Durru'l-Mensur fit-Tefsir bi'l-Mesur; İmam Suyuti: (2/346)
[760] Ed-Durru'l-Mensur fit-Tefsir bi'l-Mesur; İmam Suyuti: (2/346)
[761] El-Bahru'l-Muhit: (4/53)
[762] El-Bahru'l-Muhit: (4/53)
[763] Ed-Durru'l-Mensur: (2/349)
[764] El-Bahru'l-Muhit: (4/53)
[765] İrabu'l-Kuran; İbn Nahhas: (2/50)

anlamda olduğu söylenmiştir. Bu (Ecabe ve istecabe) fiilleri gibidir. Bu durumda mana şöyle olur: “İsteğine icabet ederek rabbin sana verecek midir?”[766]

İmam Bağavi Havarilerin Allah’ın kudretinde şüphe etmediklerini tercih etmektedir ve (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) ayetine ‘Yapar mı yoksa yapmaz mı?’ şeklinde cevap vermektedir.

9- Müfessir Hafız Ebu’l-Ferec İbnu’l-Cevzi (rahimehullah) “Zadu’l-Mesir fi ilmit-tefsir” adlı tefsirinde havarilerin Allah’ın kudretinde şüphe etmediklerini tercih ederek şunları söyler: “(هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) Zeccac: ‘Güç yetirebilir mi?’ manasında olduğunu söylemiştir. Kisai ise (Hel testediu) ta ile ve rabbin nasbı ile okumuştur. Ferra şöyle der: ‘Manası şöyledir: Rabbine sorabilir misin?’ İbnu’l-Enbari şöyle der: ‘Bir kimsenin, havarilerin Allah’ın kudretinde şüpheye düşmeleri vehmine kapılması caiz değildir. Bu, kişinin arkadaşına şöyle demesi gibidir: Şu işi benimle birlikte yapabilir misin? Oysaki onun o işi yapmaya gücü olduğunu biliyordur fakat yapıp yapmayacağını sormaktadır.’ Ebu Ali şöyle der: ‘Mana; Senin Ondan istemenle bunu yapacak mıdır?’ Şeklindedir. Bazıları, onların bunu imanlarının ve marifetlerinin sağlamlaşmadan önce söylediklerini ve İsa’nın “Allah’tan korkun” (yani Ona acizlik nispet etmekten) sözü ile onlara cevap verdiğini iddia etmişlerdir. Ancak birinci görüş daha sahihtir.”[767]

İbnu’l-Cevzi, müfessirlerden, havarilerin bu sözü, imanları ve marifetleri sağlamlaşmadan önce Allah’ın kudretinde şüpheye düşerek söyledikleri görüşünü uzak görmekte ve birinci görüşü tercih etmektedir. Buda, havarilerin Allah’ın kudretinde şüphe etmediklerini ifade eden imam İbnu’l-Enbari’nin sözüdür.

10- Nesefi (rahimehullah) Medarikut-Tenzil adlı tefsirinde şöyle der: “(هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) yani ‘yapar mı? İstediğinde rabbin sana verir mi?’ anlamındadır. (istedae ve Etae) fiilleri aynı anlamdadır. (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) Yani ‘Rabbine sorabilir misin?’ Mudaf hazf olunmuştur. Mana ise şöyledir: Ondan istemene bir engel olmadan Ondan isteyebilir misin?”[768]

11- Müfessir Hatip Eş-Şirbini Eş-Şafii (rahimehullah) “Es-Siracu’l-Munir” adlı tefsirinde şunları söyler: “(هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبَّكَ) Kisai hitap siğası olarak ta ile okumuştur. Rabbuke deki (be)’ninde fethalı olduğunu söylemiştir. Yani ‘Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?’ anlamındadır. Mana ise şöyledir: Hiçbir mani olmadan bunu rabbinden isteyebilir misin? Diğerleri ise (ya) ile ve (ba)’nın refası ile okumuşlardır. Yani ‘İstediğinde rabbin sana icabet edecek midir?’ anlamındadır.”[769]

Hatip Şirbini’nin tefsiri geçen büyük imamların, Allahu teala’nın (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) buyruğunda, havarilerden şüphenin nefyedilmesi şeklindeki tevillerine muvafıktır.

---

[766] Tefsiru’l-Bağevi/Mealimu’t-Tenzil: (2/77) Daru’l-Kutubu’l-ilmiyye; Beyrut.
[767] Zadu’l-Mesir fi ilmit-tefsir; Hafız İbnu’l-Cevzi: (2/455) El-Mektebu’l-İslami.
[768] Medarikut-Tenzil: (1/239) İmam Nesefi.
[769] Es-Siracu’l-Munir: (1/405)

12- Savi (rahimehullah) Celaleyn'e haşiyesinde, Suyuti'nin havariler hakkında şüphenin nefyedilmesi sözlerine talikte bulunarak şunları söyler: "Onun (yapar) sözü: Burada, güç yetirebilme olan lazım kullanılmış ve fiil olan melzum kast edilmiştir. Böylece bununla 'havariler mümin oldukları halde nasıl olurda Allah'ın kudretinde şüphe ederler?' gibi bir sözde ortadan kaldırılmış olmaktadır. Zamahşeri gibi bunu söyleyenler ise şaz görüşte olanlardır. Onun (Ona sormaya güç yetirebilir misin?) sözü: Burada bu ikinci kıraate göre mudaaf hazf olunmuştur. Taktir ise: 'Rabbinden istemeye güç yetirebilir misin?' şeklindedir."[770]

13- Farisi Allahu teala'nın (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) buyruğu hakkında şöyle demektedir: "Manası: 'Senin Ondan istemen ile bunu yapar mı?' şeklindedir."[771]

14- Esiruddin Ebu Hayyan "En-Nehru'l-Marid mine'l-Bahr" adlı tefsirinde şöyle diyor: "Onların 'Rabbin güç yetirebilir mi?' sözlerinde edebe aykırılık vardır. Cumhur (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) şeklinde ya ile ve rabbuke'nin rafı ile okumuştur. Kisai ise: (Hel testediu rabbeke) şeklinde nasb ile okumuştur. Burada mudaf hazf olunmuştur. Takdir 'Rabbinden istemeye' şeklindedir. Mana ise şöyledir: 'Rabbinden indirmesini isteyebilir misin?' bu kıraat diyalog şekli bakımından cumhurun kıraatinden daha güzeldir.

15- Süleyman b. Ömer el-Uceyli eş-Şafii (rahimehullah) İbnu'l-Enbari'den nakille şunları söyler: "Hiç kimsenin havariler hakkında, onların Allah'ın kudretinde şüpheye düştüklerine dair bir vehme kapılması caiz değildir. Bununla Zamahşeri'nin 'Onların mümin olmadıklarına' dair söyledikleri güzel değildir. Bunda adeta icmadan dışarı çıkmış gibidir."[772]

16- İbn Atiyye (rahimehullah) şöyle der: "Bildiğim kadarıyla, onların mümin olduklarında hiçbir ihtilaf yoktur. Birinci kıraat buna delalet etmemektedir. Bu nedenle insanlar buna bir takım cevaplar vermişlerdir. Bunlardan birisi: Manasının şöyle olmasıdır: 'Rabbinden istemen senin için kolay mıdır?' Bu, bir kimseye söylediğin şu söz gibidir: 'Ayağa kalkabilir misin?' Oysa sen onun buna gücü yettiğini bilmektesin. Diğer birisi ise: Onların denemeci gözüyle bu soruyu sormalarıdır: İndirir mi yoksa indirmez mi? Eğer indirirse bunu bizim için iste.' Başka bir yorum ise: Mananın 'Bunu yapar mı? Sana icabet ederek böyle bir şeyi gerçekleştirir mi?' şeklinde olmasıdır."[773]

17- "Meani'l-Kuran'dan Ferra şunları söyler: "Muaz'dan şöyle dediği zikrolunmuştur: "Resulullah (sallallahu alehi ve sellem) bana (Hel testediu Rabbeke)

---

[770] Haşiyetu's-Savi: (1/273)
[771] Bunu El-Bahru'l-Muhit'in sahibi nakletmiştir. (4/530)
[772] El-Futuhatu'l-İlahiyye bi tevdihi tefsiru'l-Celaleyn lid-Dekaiku'l-Hafiyye: (1/541-542)
[773] Meani'l-Kuran; imam Ferra: (1/325)

şeklinde okuttu." Bu, güzel bir vecihtir. Yani şu anlamdadır: 'Rabbinden bize semadan bir sofra indirmesinin istemeye gücün var mıdır?"[774]

18- İbnu'l-Hassar (rahimehullah), havarilerden ve onların Allah'ın kudretinde şüpheye kapılmadıklarından bahsederken şunları söyler: "Havariler, İsa'ya (aleyhis-selam) iman edenler arasındaki seçkin kimselerdir. Nasıl olurda onlar hakkında, Allahu teala'nın mümkün olan her şeye gücü yeteceğinin cahili oldukları zannına kapılabilir? (Ta) ile gelen kıraate göre şöyle denmiştir: Mana 'Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?' şeklindedir. Bu, Aişe ve Mucahid'in görüşüdür. Aişe (radiyallahu anha) şöyle der: "Havariler Allah'ın sofra indirebilmeye kudreti olduğunda şüphe etmiyorlardı. Lakin şöyle demişlerdir: 'Rabbinden istemeye güç yetirebilir misin?" Muaz b. Cebel'den (radiyallahu anh) rivayet olunduğuna göre şöyle demiştir: "Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) bize şöyle okuttu: (Hel testediu Rabbeke)" Muaz şöyle der: Defalarca Nebi'nin bu ayeti ta ile okuduğunu işittim."[775]

19- Zeccac (rahimehullah) şöyle der: "Mana şöyledir: 'İstediğinde rabbinin sana icabet edeceğini umuyor musun?' Şöyle söylenmiştir: 'Rabbine dua etmeye veya Ondan istemeye güç yetirebilir misin?' Her iki manada birbirine yakındır. Ancak hazf olunan bir şeyin olması gerekir. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: "Köye sor" Ya ile gelen kıraate göre ise herhangi bir hazfa ihtiyaç duyulmaz."[776]

20- Et-Tefsiru'l-Vadih'in sahibi, havarilerden sadır olan suale talikte bulunarak şunları söyler: "Bu, kesinlikle onlara yaraşmayan bir sorudur. Bu nedenle alimler bunu birçok şekilde yorumlamışlardır. En güzelleri ise (Güç yetirebilme) fiilinin uyma anlamında olmasıdır. (istecabe) fiilinin (Ecabe) manasına gelmesi gibi. Veyahut mana şöyledir: 'Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?"[777]

21- Tefsiru'l-Merağî'de ise şunlar geçmektedir: "Bazıları istitaati fiilini kudret manasında tefsir etmişler ve şöyle demişlerdir: 'Bu sual imanı sahih olan bir müminden sadır olmaz!' Birkaç yönden buna cevaplar verilmiştir. Bunlar arasında, maksadın 'Rabbinden isteye güç yetirebilir misin?' olduğu da zikrolunmuştur."[778]

22- İbn Kesir (rahimehullah) bu ayetin tefsirinde şunları söyler: "İsa'nın tabileri olan havariler şöyle demişlerdir: **"Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin güç yetirebilir mi?"** Bu, çoğunluğun kıraatidir. Diğerleri ise şöyle okumuşlardır: (Hel testediu Rabbeke) yani 'Rabbinden istemeye güç yetirebilir misin?' anlamındadır."[779]

23- Suyuti ve Muhalla (rahimehumullah) şunları söylerler: "(Yestediu) yapar mı anlamındadır. Bir kıraate göre ise ta ile okunmuştur. Yani Ondan istemeye güç yetirebilir misin?' manasındadır."[780]

---

[774] Meani'l-Kuran; imam Ferra: (1/325)
[775] Tefsiru'l-Kurtubi: (3/2362)
[776] Et-Tefsiru'l-Vadih: (1/129)
[777] Et-Tefsiru'l-Vadih: (1/129)
[778] Tefsiru'l-Merağî: (1/58)
[779] İbn Kesir: (2/117) Mektebetur-Riyad el-Hadise.
[780] Tefsiru'l-Celaleyn; imam Suyuti ve Celaleddin el-Muhalla: (s.130)

Buraya kadar zikretmiş olduğumuz âlimlerin sözlerinden tercih olunan bu vecih ile şu noktalar ortaya çıkmaktadır:

1- Kuşkusuz bu, Aişe, Ali b. Ebi Talip ve Muaz (radiyallahu anhum) gibi âlim olan sahabelerin tefsiridir. İmam ibn Kayyim, Hafız ibn Kesir ve diğerleri sahabenin Kuran'ı tefsirinin, Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) tefsirinden sonra ikinci derecede olduğunu belirtmişlerdir. Bunun tercih edilmesini kuvvetlendiren nedenlerden biriside, Said b. Cübeyr, Mücahid, Süddi ve Hasan Basri gibi tabiinden olan âlimlerin tefsiri olmasıdır.[781]

2- Bu vechin tercih edilmesinin delillerinden biriside, bunu taşıyan ve örnekleri bulunan Arap lügatidir. Arap lügatinde bazen mudaf hazf olunur ve mudaf ileyh onun yerine geçer. Müfessirlerden ve lügat ehlinden alimlerin ayetin takdirinde zikretmiş oldukları da bundan ibarettir. "Rabbine <u>sormaya</u> güç yetirebilir misin?" Bu ise lügat ehli indinde ihtilafsız malum ve meşhur olan meselelerdendir.

Bu vechin lügate uygunluğundan bahsederken Alusi şunları söyler: "Çoğunluk burada hazf olunmuş bir mudaf olduğu görüşündedir. Yani "Rabbine sormaya" yani: "Hiçbir engel olmadan bunu Ona sorabilir misin?" Farisi'den naklolunduğuna göre ise her hangi bir taktire gerek yoktur. Mana ise şöyledir: "Duan ile Rabbinin indirtmesine güç yetirebilir misin?" Sende görmektesin ki lafızlar bunu kaldırmamaktadır. Bu durumda bir takdirde bulunması gerekir."[782]

Nesefi (rahimehullah) mudafın hazf olunması vechi ile ilgili şunları söyler: "Şöyle cevap verilmiştir: "Rabbine güç yetirebilir misin?" yani "Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?" Mudaf hazf olunmuştur. Mana ise şöyledir: "Seni ona sormandan engelleyecek hiçbir engel bulunmadan Ondan isteyebilir misin?"[783]

Kasimi (rahimehullah) ayetin tefsirinde bu veçhe itimat ederek şunları söyler: "Özetle, 'Güç yetirebilir misin?' sorusu fiilden sorudur, kudretten değil. Onun gereği ile tabir edilmiştir. Veya müsebbeb yerine sebep ile yetinilmiştir. Mananın şöyle olduğu da söylenmiştir: 'Rabbin uyar mı?' Yani Ona dua ettiğinde duana icabet eder mi? (Yestediu) uymak manasında gelmiştir. Bunlar ise aynı manadadırlar. (Sin) ise zaittir. (İstecabe/Ecabe) (İstecebbe/Ecebbe) fiillerinde olduğu gibi. Uyar ise mecazi olarak icabet eder anlamındadır. Zira icabet eden aynı zamanda uymaktadır da. Ebu Şame'nin zikrettiğine göre Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), bir gün hastalığında Ebu Talib'i ziyaret etmiştir. Ebu Talip şöyle der: 'Ey kardeşimin oğlu, bana şifa vermesi için rabbine dua et!' Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): 'Allah'ım amcama şifa ver' der. Bunun üzerine ipten çözülmüşçesine ayağa kalkar ve şöyle der: 'Ey kardeşimin oğlu, ibadet etmiş olduğun rabbin sana uyuyor.' Resulullah: Ey Amca, eğer sende ona itaat

---

781 İbn Kesir tefsirine müracaat edilebilir. (1/4-5)
782 Ruhu'l-Meani: (7/59)
783 Medarikut-Tenzil: (1/239)

edersen sana da uyar.’ Yani istediğine icabet eder anlamındadır. Böylece Arapların bunu bu anlamda kullandıkları ortaya çıkmaktadır.”[784]

Şihab (rahimehullah), Beydavi’ye haşiyesinde şunları söyler: “(هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) Fiilden sualdir, kudretten değil. Fiil yerine onun gereği ile tabir olunmuştur. Veya musebbeb yerine sebep ile tabir olunmuştur.”[785]

Şeyh Muhammed Reşid Rıza (rahimehullah) tefsirinde Allahu teala’nın (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) buyruğunda gelenlere cevap verirken şunları söyler: “Dördüncüsü: Kelamda hazf vardır. Takdiri şöyledir: Rabbine sormaya güç yetirebilir misin? Buna (Hel testediu rabbeke) kıraati de delalet etmektedir. Bu durumda mana şöyle olur: ‘Seni bundan engelleyecek bir engel olmadan Ondan isteyebilir misin?’

Beşincisi: Burada (istitaat) (itaat) manasındadır. Bu durumda mana şöyle olur: ‘Bunu ondan istediğinde sana uyup duana icabet eder mi?’ Ben derim ki: Belki bazıları bu son vecihte uzak bir zorlama olduğunu zannedebilir. Oysa öyle değildir. (istitaat) (Tav’) kökünden gelir. Bu ise zorlamanın zıttıdır. Allahu Teala şöyle buyuruyor: “**Böylece ona ve yere dedi ki: "İsteyerek veya istemeyerek gelin…”**[786] Sonra zikrettiklerini ispatlayıcı lügat kitaplarından uzunca deliller getirir ve son olarak şunları söyler:

“Bir şeye istitaatin anlamı: ‘Bu şeyin ona boyun eğmesini talep edip buna yeltendi ve oda ona uyup itaat etti’dir. İstecabe’nin manası ise: Bir şeyi isteyip ona icabet etmesini ondan talep etti oda icabet ettidir. Bu dakik şerh ile, müfessirlerden (Yestetiu)’nun (Yutiu) manasına geldiğini söyleyenlerin görüşünün doğruluğunu anlarsın. Yutiu’nun manası ise: Kendi ihtiyarı ve rızası ile herhangi bir zorlama olmadan yapıyordur. Cümlenin genelinin manası ise şöyle olur: ‘Eğer biz veya sen bizim için bize semadan sofra indirmesini istersen rabbin buna razı olur mu?”[787]

Şeyh Süleyman b. Ömer Eş-Şafii Suyuti’nin (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) ‘yani yapar mı?’ sözlerine talikte bulunarak şunları söyler: “Buradaki sual, filedendir ona güç yetirebilmeden değil. Onun yerine gereği ile tabir olunmuştur. Bunun nedeni, onların müminler olmaları ve Allah’ın böyle bir fiile kudretinin olduğuna yakinen inanmalarıdır. Mana ise şöyledir: ‘Rabbinden istediğinde onu indirir mi indirmez mi?’ Onun (sonrasının nasbasıyla) sözlerinde kast olunan ise, rab lafzının mefuliyet üzere nasb olmasıdır. Fakat bunda gizli bir mudaf vardır. Yani ‘Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?’ şeklindedir. Buna müfessirde işarette bulunmuştur…” Daha sonra şöyle devam eder: “Bu kıraatte ise hazfa ihtiyaç var mıdır yok mudur diye ihtilaf etmişlerdir. İrapçıların cumhuru, takdir olduğunu söyler: (Hel testediu suale rabbike). Farisi şöyle der: “Sual kelimesinin takdir edilmesine ihtiyaç duyulmayıp mana şöyle

[784] Mehasinu’t-Tevil: (6/429) Daru’l-Fikr.
[785] Eş-Şihabu’l-Hafaci fi haşiyetihi ala’l-Beydavi: (3/300) Daru Beyrut.
[786] Fussilet: 11
[787] Tefsiru’l-Menar: (4/209-210)

olabilir: ‘Senin duan ile rabbin indirebilir mi?’ mana, lafızda zikrolunan bir takdir ile yorumlanır. Şeyh şöyle der: ‘Farisi’nin söylemiş oldukları zahiren anlaşılan bir anlam değildir.”[788]

3- Sahabelerden, tabiinden ve onlardan sonra gelen müfessir imamlardan naklolunan bu yorumun tercih nedenlerinden biriside, diğer kıraatin sahih olmasıdır. Bu, Aişe, Muaz b. Cebel, Mücahid, İbn Abbas, Ali b. Ebi Talib, Said b. Cübeyr ve Kisai’nin kıraatidir. Ve bu sahih ve sabit olan bir kıraattir. Bunun sahihliği ve sabit oluşu hakkında ibnu’l-Cevzi’nin “En-Neşru fi’l-Kıraati’l-Aşr” kitabına müracaat edilebilir. Yine ibn Mücahid’in “Es-Sebatu fi’l-kıraat” kitabına da müracaat edilebilir. Bunların hepside, hitap (ta)’sı ve rabbin fethası ile (Hel testediu rabbeke) şeklinde okumuşlardır.

Bu sahih kıraate itimat edip diğer kıraati buna hamletmişlerdir. Manasını ise ‘Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?’ şeklinde tefsir etmişlerdir.

Şeyh Muhammed Reşid Rıza (rahimehullah) tefsirinde şunları söyler: “Kelamda hazf bulunmaktadır ve takdir şöyledir: “Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?” Buna, ta ile gelen kıraatte delalet etmektedir. Mana ise şöyledir: “Seni bundan engelleyecek bir engel bulunmadan bunu ondan isteyebilir misin?”[789]

Şeyh Muhammed Reşid Rıza’nın sözlerinden apaçık bir şekilde ortaya çıkmaktadır ki, ilim ehli ikinci kıraati, birinci kıraatin zahirinden çevirici bir karine olarak kabul etmişlerdir. İnşallah ileride konusu geldiğinde bu iki kıraatin nasıl birbiri ile uyuşturulduğu gelecektir.

Müfessirlerin cumhurunun Allahu Teâlâ’nın (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) buyruğu hakkında zikrettikleri ikinci vecih: Bu, “Rabbinden istemen senin için kolay mıdır?” takdiridir.

Müfessirlerin cumhurunun Allahu Teâlâ’nın (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) buyruğu hakkında zikrettikleri ikinci vecih: Bu, “Rabbinden istemen senin için kolay mıdır?” takdiridir. Bu, bir kimseye söylediğin şu söz gibidir: ‘Benimle birlikte şu işi yapabilir misin?’ oysaki sen kesin olarak onun buna gücü yettiğini bilmektesin ve onun buna gücü yettiğinden şüphe etmemektesin. Soru sorulmasının nedeni ise, nezaket ve adaptır. Şimdi müfessirlerin ayet hakkındaki işkala cevap verirken itimat ettikleri bu vecihle ilgili naslarını sunacağız.

24- İmam Ferra (rahimehullah) bu ayeti tefsirinde bu veçhe itimat ederek şunları söyler: “Medine ehli, Eb’in-Necved ve Âmeş (ya) ile okumuşlardır. Bu şu söz kabilinden olabilir: ‘Falanca bizimle şu işi yapabilir mi?’ Oysaki sen onun bu işe güç yetirebileceğini bilmektesin. Bu bir vecihtir. Ali ve Aişe’den (radiyallahu anhuma) naklolunduğuna göre (ta) ile okumuşlardır. Muaz’dan (radiyallahu anh) rivayet

[788] El-Futuhatu’l-İlahiyye: (1/541-542)
[789] El-Menar: (4/210)

olunduğuna göre şöyle demiştir: 'Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana ta ile okutmuştur.' Bu güzel bir vecihtir. Yani 'Rabbinden, bize semadan bir sofra indirmesini istemeye güç yetirebilir misin?' anlamındadır."[790]

25- Şihab (rahimehullah) Beydavi'ye haşiyesinde, havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettiklerini nefyeden veçhe itimat eder. Havarilerin Allah'ın kudretinden şüphe etmediklerini ispat eden sözlerinden sonra şunları söyler: "Arapların bunu bu anlamda kullandıklarını bilmiş oldun. El-İnsaf'ta ise şöyle denmektedir: (Yestetiu) (Yefalu/yapar) anlamındadır. Bu tıpkı bir işi yapmaya güç yetirebilen bir kimseye 'Bu işi benimle birlikte yapabilir misin?' demen gibidir. Bu söz Hasan'dan da naklolunmuştur. Buna binaen onların imanları kudrette şüpheden salim olmuş olur."[791]

26- Allame müfessir imam Muhammed Tahir b. Aşur "Et-Tahrir ve't-Tenvir" adlı tefsirinde şöyle der: "Allahu teala'nın bu buyruğu, Arapların nezaket ve dua üslubunda gelmiştir. Önemli bir işi yapmaya güç yetirebilen bir kimseye şöyle derler: "Bunu yapabilir misin?" talebine icabet etmese bile ondan özür dileme anlamında. Soran, sorulana meşakkat olabilecek bir şeyi istememektedir. Bu, kinayedir. Bu durumda, istenilenin güç yetirebilmesinde şüpheyi gerektiren açık ifadeden vazgeçilmesini gerektirmektedir. Kinaye karinesi ise, isteyenin, istenilen hakkında güç yetirebildiğini bildiğini ifade etmektedir. Bu, Yahya el-Muzeni hadisindeki gibidir: Adamın birisi Abdullah b. Zeyd'e şöyle dedi: Resulullah'ın nasıl abdest aldığını bana gösterebilir misin?' Oysaki soran, Abdullah b. Zeyd'e bunun zor olmadığını bilmektedir. Kuran'da bu lafız ile ifade edilen havarilerin sözleri de bu lügattendir; istemedeki nezaket ve edebe delalet etmektedir. Zaten halis iman ehline layık olanda budur. Bu, Allahu teala'nın kudretinde şüphe etmek değildir. Fakat onlar kalplerindeki imanın itminanlığının artması için bir mucize istemişlerdir. Böylece akli delilden hissi delile geçmiş olacaklardır. Zira nefisler hissettiklerine daha meyillidir. Aynı şekilde İbrahim'in **"Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster"**[792] isteğinin, Onun halinde bir şüphe ifade etmediği gibi. İbn Atiyye, Vahidi ve Bağavi gibi muhakkiklerin tefsiri de bu şekildedir. Bu, Keşşaf'ın hilafınadır."[793]

Bu müfessirin sözlerinden ortaya çıkan, Allahu teala'nın (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) buyruğunu açıklamada bu veçhe itimat ettiğidir. İbn Atiyye, Vahidi ve Bağevi gibi mutemet üç imamdan, birinci kıraatin tevilinde bu veçhe itimat ettiklerini ve havarilerden Allahu teala'nın sofrayı indirmeye kudretinden şüphe etmediklerini nakletmiştir.

27- Hafız müfessir imam Ebu Zekeriya el-Ensari "Fethu'r-Rahman bi keşfi ma yeltebisu fi'l-Kuran" adlı kitabında Allahu teala'nın (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) buyruğundan

---

[790] Meani'l-Kuran; imam Ferra: (1/325)
[791] Haşiyetuş-Şihab ala'l-Beydavi: (3/300)
[792] Bakara: 260
[793] Et-Tahrir ve't-Tenvir; İbn Tahir: (6/105)

bahsederken şöyle der: “Eğer şöyle dersen: havarilen İsa’nın tabilerinden özel kimseler oldukları halde nasıl böyle bir şey söylerler. Oysa bu küfürdür. Çünkü bu Allahu teala’nın kudretinden şüphe etmedir ve buda küfürdür? Ben derim ki: Mezkûr olan soru, fiilden sorudur kudretten değil. Bu, tıpkı gücü olan bir zengine “Bana bir şeyler verebilir misin?” denilmesi gibidir. Buna rıza ile güç yetirme denilir, kudret anlamındaki güç yetirebilme değil. Mana ise şöyledir: “Rabbinden istemen senin için kolay mıdır?” Bu birisine söylediğin şu söz gibidir: “Şu işi benimle birlikte yapabilir misin?” oysaki onun buna gücü olduğu bilmektesin.”[794]

28- İmam Bağavi (rahimehullah) havarilerin Allahu teala’nın kudretinde şüphe etmediklerini ispat ederken bu veçhe itimat ederek şunları söyler: “Diğerleri ise (ya) ile ve rabbin refası ile okumuşlardır. Onlar Allah azze ve celle’nin kudretinde şüphe etmiyorlardı. Mana ise şöyledir: “Rabbin indirir mi yoksa indirmez mi?” Bu bir adamın arkadaşına şöyle demesi gibidir: “Benimle birlikte kalkabilir misin?” Oysaki buna güç yetirebildiğini bilmektedir. Maksadı ise bunu yapıp yapmayacağını bilmektir.”[795]

29- Hafız Nasuriddin b. Ahmed el-Muneyyir el-Maliki (rahimehullah), imam Ahmed b. Hanbel’den işaret ettiğimiz bu veçhi nakleder ve El-Keşşaf’ında havarilerin Allahu teala’nın kudretinden şüphe ettiklerini iddia eden Zamahşeri’ye reddiye verirken şunları söyler: “Ahmed şöyle der: ‘Ayetin manasının ‘Yapar mı?’ olduğu söylenmiştir. Bu, ayağa kalkmaya gücü yeten bir kimseye, istemede mübalağada bulunarak ‘kalkabilir misin?’ demen gibidir. Bu söz Hasan’dan naklolunmuştur. Buna göre onların imanı şüpheden salim olmuş olur. Eğer fiil yerine istitaat ile tabir olunması doğru ise -Allah daha doğrusunu bilir- bu mesebbeb yerine sebep ile tabir babındandır. Çünkü istataat, var etmenin sebeplerindendir…”[796] Ve havarilerin Allah’ın kudretinde şüphe ettiklerini söyleyenlere reddiyede sözü uzun tutmuştur.

30- İbnu’l-Enbari (rahimehullah) ikinci veçhe itimat ederek şunları söyler: “Hiç kimsenin, havarilerin Allahu teala’nın kudreti hakkında şüpheye düştükleri ile ilgili bir vehme kapılması caiz değildir. Bu tıpkı bir insanın arkadaşına ‘Şu işi benimle birlikte yapabilir misin?’ demesi gibidir. Oysaki ona güç yetirebileceğini bilmektedir, ancak maksadı ‘Sana kolay mıdır?’ anlamıdır…”[797]

31- Müfessir hafız İbn Cüzzi “Et-Teshil fi Ulumu’t-Tenzil” adlı kitabında şunları söyler: “Ayette, lafzın zahiri, onların Allah’ın sofrayı indirmeye kudreti olduğunda şüphe ettiklerine delalet etmektedir. Bunu Zamahşeri benimsemiştir. Şöyle der: Allah onları iman ile vasıflamamıştır, lakin onların iman ettik sözlerindeki iddialarını aktarmıştır. İbn Atiyye ve diğerleri şöyle der: Böyle değildir. Çünkü onlar Allah’ın kudretinde şüpheye düşmemişlerdir. Mana ise şöyledir: Rabbin bunu yapar mı? O buna icabet eder mi? Bu daha tercihe şayandır. Çünkü Allahu Teâlâ kitabının birçok

[794] “Fethu’r-Rahman bi keşfi ma yeltebisu fi’l-Kuran: (s.153)
[795] Mealimu’t-Tenzil: (2/77)
[796] Haşiyetu’l-Keşşaf: (1/1653)
[797] Bunu Ebu Hayyan El-Bahru’l-Muhit’te İbnu’l-Enbari’den nakletmiştir: (4/53)

yerinde havarilere övgüde bulunmuştur. Bununla birlikte lafızda inkâr edilecek bir çirkinlik bulunmaktadır. Hitap (ta)'sı ile ve rabbin fethası ile de okunmuştur. Yani 'rabbine sormaya güç yetirebilir misin?' demektir. Bu kıraat, onların şüpheye düşmelerini gerektirmemektedir. Aişe (radiyallahu anha) bu kıraat ile okumuştur ve şöyle demiştir: Havariler, rablerini "Rabbin buna güç yetirebilir mi?" demeyecek kadar iyi tanıyorlardı."[798]

32- İbnu'l-Hassar "Kitabus-sunne"nin şerhinde şöyle der: "Allahu teala'nın havarilerden haber vererek buyurdukları, güç yetirmede şüpheye düşme değildir. Bu ancak sualde nezaket ve Allah'a karşı edeptir. Havariler İsa'ya (aleyhis-selam) iman edenler arasında seçilmiş kimselerdi. Onlar hakkında Allahu teala'nın mümkün olan her şeye güç yetirebilmesinin cahili olmaları nasıl olurda düşünülebilir? (Ta) ile okunan kıraatte ise mananın şöyle olduğu söylenmiştir: Rabbine sormaya güç yetirebilir misin? Bu, Aişe ve Mücahid'in kavlidir…"[799]

Müfessirlerin cumhurunun Allahu Teâlâ'nın (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) buyruğu hakkında zikrettikleri üçüncü vecih: Onların suallerinin, hissedilen bir mucize ile imanlarının artması ve kalpleri mutmain olması için sorulan bir sual olduğudur.

Kuşkusuz havarilerin sualinin içeriğinde, Allahu teala'nın güç yetirebilmesinde bir şüphe yoktur. Fakat bu, kalplerini mutmain edecek hissedilen bir mucizenin görülmesi ile kalbin mutmain olması ve imanın artması içindir. Bu, İbrahim'in (aleyhis-selam) rabbinden kalbinin mutmain olması ve sebatının artması için ölüleri diriltmesini istemesi gibidir. Oysaki O, Allah'ın ölüleri diriltmeye kadir olduğuna iman etmekteydi. Allahu Teâlâ İbrahim (aleyhis-selam) hakkında şöyle buyuruyor: **Hani İbrahim: "Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti. (Allah ona:) "İnanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım), ancak kalbimin tatmin olması için" dedi."**[800] Havariler hakkında ise şöyle buyurmaktadır: **"Ondan yemek istiyoruz, kalplerimiz tatmin olsun, senin de gerçekten bize doğru söylediğini bilelim ve buna şahidlerden olalım" demişlerdi."**[801] Bu veçhe müfessirlerden bir grup itimat etmiştir. Şimdi onların kendi sözlerini aktaracağız:

33- Eş-Şihab Beydavi'ye haşiyesinde, havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe ettiklerini söyleyenlerin sözlerine eklemede bulunarak şunları söyler: "Zamahşeri, kelamın zahirini alarak, Havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettiklerini ve İsa'yı (aleyhis-selam) tasdikte iman ve ihlâslarının yalan olduğunu savunmuştur. Sünneti ihya eden imam Bağavi ve diğerleri ise onların müminler olduğunu, sorularının ise itminan ve sebat için olduğu söylemiştir. Bu, tıpkı Halil'in dediği gibidir: **"Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster."** Güç yetirebilme sorusu, fiilden

---

[798] Et-Teshil fi ulumu't-Tenzil; imam Muhammed b. Ahmed b. Cuzzi: (1/193)
[799] Bunu imam Kurtubi nakletmiştir: (3/2362)
[800] Bakara: 260
[801] Maide: 113

sualdir kudretten değil. Fiil yerine lazımı ile tabir olunmuştur. Veya musebbep yerine sebep. Eğer iman etmişseniz"in anlamı ise: Eğer iman ve ihlâsta kâmil iseniz'dir. "Ve bize doğru söylediğini bilelim"in manası ise: "İman ve yakin olarak bildiğimizi müşahede ve ayan olarak bilmemiz"dir. Bunun delili ise müminlerin havarilere benzemekle emrolunmuş olmalarıdır. Buna şöyle cevap verilmiştir: Havariler iki fırkadır: İsa'nın yandaşları olan müminler. Emrolunan da onlara benzemedir. Ve kafir olanlar. Bunlar ise sofra ashabıdır. İsa'nın sofranın indirilmesini istemesi ise onlara hüccet getirmek içindir.

Müfessirlerden ibn Atiyye ve diğerleri şöyle derler: "Onların müminler olmadığını söyleyen görüş, icmaya ters bir görüştür. Onların imanlarında hiçbir ihtilaf bilmiyoruz. Ayeti ise tevil etmişler ve buna da geçen şekiller üzerine cevap vermişlerdir. İbn Atiyye şöyle der: "Havarilerin sıfatı, imanlarının olmamasına terstir. Hak olanda budur. Onların iki fırka olduğu iddiası ise nakle ihtiyaç duyar."[802]

Böylece bu vechin sünneti ihya eden İmam Bağavi ve diğer müfessirlerden naklolunduğu bilinmiş olmaktadır.

Kurtubi (rahimehullah) bu ayet ile ilgili sözlerine son verirken, müfessirlerin ihtilaflarını aktardıktan sonra bu veçhe itimat ederek şunları söyler: "Şöyle de denilmiştir: Bu, istekte bulunanlar, şanı yüce Allah'ın bu işe güç yetirebileceğinde şüpheye düşmemişlerdi. Çünkü bunlar mü'min, Allah'ı bilen ve tanıyan kimselerdi. Onların bu ifadeleri, senin bir kimseye, bu işe güç yetire bileceğini bilmenle birlikte, 'filan kişi gelebilir mi?' demen kabilindendir. O takdirde mana: 'Bunu yapar mı ve benim bu isteğimi yerine getirir mi?' şeklinde olur. Bu istekte bulunanlar, şanı yüce Allah'ın buna da başka şeylere de güç yetirebildiğini, hem delâlet yoluyla, hem peygamberlerinin verdiği haber yoluyla, hem de akılları yoluyla biliyorlardı. Ancak, bunu bir de gözleriyle görerek (ayne'l-yakin) aynı şekilde bilmek istemişlerdi. Tıpkı İbrahim (aleyhis-selam)'in -önceden de geçtiği üzere-: **"Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster"** (el-Bakara, 2/260.) dediği gibi. Hâlbuki Hz, İbrahim bunu, bu konudaki haber ve nazar yoluyla elde ettiği bilgilerle bilmişti. Bununla birlikte herhangi bir şüphe ve tereddüdün müdahale etmediği gözleriyle görerek bilmek istemişti. Zira, mantıkî yoldan elde edilen bilgi ile haber yoluyla elde edilen bilgi hakkında şüphe söz konusu olabilir ve itirazlar yöneltilebilir. Ancak, güzle görülerek elde edilen bilgi hakkında bunların herhangi birisi söz konusu olmaz. Bundan dolayı havariler de tıpkı Hz. İbrahim'in: "Fakat kalbimin yatışması için istiyorum" (el-Bakara, 2/260) dediği gibi, onlar da: "Kalplerimiz yatışsın,., diye" demişlerdi.

Derim ki: Bu, güzel bir te'vildir. Fakat, bundan da daha güzel te'vil şudur: Bu

[802] Haşiyetuş-Şihab ala'l-Beydavi: (3/300-301)

sözleri, havarilerle birlikte olanlar söylemişlerdi."[803]

Kurtubi'nin bunun havarilerle birlikte olanlara ait olduğu son sözlerinin cevabı ileride gelecektir.

34- Âlusi (rahimehullah), 'havariler Allah'ın kudretinde şüphe etmiştir' diyenlerin sözlerine eklemede bulunarak şunları söyler: "Allahu teala'nın **"Eğer müminlerseniz Allah'tan korkun"** buyruğunun uygun olmadığıyla ilgili itirazda bulunulmuştur. Çünkü böyle bir şeyden sual gayb ilimlerindendir. Şöyle de denmiştir: Onların sualleri itminan ve sebat içindir. Bu Halil'in söylediği gibidir: **"Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster." "Eğer iman etmişseniz"** ayetinin anlamı 'Eğer iman ve ihlâsta kâmil isenizdir. **"Bize doğru söylediğini bilelim diye"** ayetinin anlamı ise: 'İman ve yakin olarak bildikten sonra müşahede ve ayan olarak ta bilelim diye. Bununla itirazın nasıl kaldırıldığı da bilinmektedir."[804]

35- Âlusi (rahimehullah) bu veçhe itimadında ve bunu onayında Ata'dan nakilde bulunur ve şunları söyler: **"Ve kalplerimiz mutmain olsun diye"** Ata'nında dediği gibi: Yakinin artması ile. **"Ve bilelim diye"** daha önce geçtiği üzere; müşahede ve ayan olarak bilelim diye."[805]

36- Muhammed b. Tahir b. Aşur bu veçhe itimat eder ve ibn Atiyye, Vahidi ve Muhyis-sunne el-Bağevi gibi tefsir ehlinden muhakkiklerden nakilde bulunur. Ve Zamahşeri vb. gibi 'Onların Allah'ın kudretinde şüphe ettiklerini' iddia edenlerin şazlığını açıklarken şunları söyler: "Bu Allahu teala'nın kudretinde şüphe değildir. Fakat onlar kalplerinin imanının itminanının artması için bir mucize talep etmişlerdir. Böylece akli delilden hissedilen delile geçeceklerdir. Zira nefisler hissedilene daha meyillidir. Tıpkı İbrahim'in (aleyhis-selam) **"Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster"** sözünün şüphe içerikli olmadığı gibi. İbn Atiyye, Vahidi ve Bağevi gibi muhakkiklerin tefsirleri de –Keşşaf'ın hilafına- bunu kabul etmişlerdir…"[806]

37- MerağIi tefsirinde, yine bu veçhe itimat ederek havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerini ispat ederken şunları söyler: "Buna birkaç yönden cevap vermişlerdir: Bu sual, ayan imanı ile kalbin itminanı için sorulmuştur. Allahu teala'nın kudretinde şüphe edildiğinden dolayı değil. Tıpkı İbrahim'in (aleyhis-selam), şahitlik ve muayene imanı ile kalbi mutmain olması için ölülerin nasıl diriltildiğini görmeyi istemesi gibi…"[807]

Geçen yorumlara itirazlar ve bunların cevapları:

Birinci itiraz:

---

[803] Tefsiru'l-Kurtubi: (3/2361-2362)
[804] Ruhu'l-Meani: (7/59-60)
[805] Ruhu'l-Meani: (7/59-60)
[806] Et-Tahrir ve't-Tenvir: (6/105)
[807] Tefsiru'l-Merağı: (7/57)

Bu mesele hakkında yazanlardan bazıları şöyle bir itirazda bulunmuşlardır: Ayet hakkında iki kıraat sabit olmuştur: Birincisi (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ) ikincisi ise: (هَلْ تسْتَطِيعُ ربكَ)'dir. İtirazda bulunan şöyle der: Sonuncu kıraatin sahihliğini kabul etsek bile, usuli kaide, sahih olduğu sürece her kıraatin başlı başına işletilmesini belirtmektedir. Kuran'ın bir kısmı diğerinden daha evla değildir.[808]

Bu itirazın cevabı:

İtirazcının 'Sonuncu kıraatin sahihliğini kabul etsek bile' sözleri, ikinci kıraatin sahih olabilmeyeceği intibasını vermektedir. Bu ise batıl bir sözdür. Çünkü kıraat sabit ve sahihtir. Kıraat imamları bunu ispat etmişlerdir. Ali b. Ebi Talip, Muaz b. Cebel ve Aişe (radiyallahu anhum) gibi sahabelerden bir grup bu şekilde okumuşlardır. Yine Kisai, İbn Abbas, Said b. Cübeyr'de bu şekilde okumuşlardır. Bu kıraatin sahihliğinin ispatı için imam İbnu'l-Cezzi'nin "En-Neşru fi'l-Kıraati'l-aşr" adlı kitabına müracaat edilebilir. Yine ibn Mücahid'in "Es-sebatu fi'l-Kıraat" kitabına da müracaat edilebilir. Yine "El-Muhezzeb fi'l-Kıraat" adlı kitaba da müracaat edilebilir. Sahabe ve tabiinin bu şekilde okuduklarıyla ilgili de "Ed-Durru'l-Mensur"a müracaat edilebilir: (2/246)

Bu itiraza cevap verebilmek için, bu alanda diğer insanlardan daha fazla bilgi sahibi olan kıraat imamlarının belirledikleri kaidelere işaret etmek istiyoruz.

1- Eğer Kuran kıraatlerinin isnadı sahih olursa, bunlar birbirlerini tasdik eder, birbirlerini tekit ve teyit ederler. Kıraatlerde birçok ihtilaflar bulunmasına rağmen bu, asla manada bir çelişkiye veya delalette bir zıtlığa neden olmaz.

2- Kuraların ihtilafı ile fukahanın ihtilafı arasında fark vardır. Bu fark şöyledir: Kurraların ihtilaflarının hepside hak ve doğrudur. Çünkü bu kıraatler Allahu Teala katından inmiştir. Fukahanın ihtilafı ise içtihadi ihtilaftır. Her mezhep diğerine nispeten doğrudur ve hata ihtimali taşır. Her kıraat ise diğerine nispeten hak ve doğrudur. Çünkü hepside Allahu Teala katındandır.

3- Hakkında vehim bulunan ve manası işkâl olan bir kıraat geldiğinde ve buna mukabil sahih olan başka bir kıraat gelip, kurraların Kuran'da vuku bulmasını imkânsız gördükleri çelişki ihtilafına neden olacak olan bu vehmi kaldırırsa, hakkında vehim bulunan bu kıraatin bu vehmi ve birinci kıraatte ilk olarak akla gelebilecek işkâlı kaldıracak olan diğer kıraate hamlolunması gereklidir. Çünkü Kuran birbirini teyit eder. Kıraatlerin hepside Allahu Teâlâ katındandır.

Bu manayı tekit eden kıraat imamlarının nasları:

Kurraların imamı imam İbnu'l-Cuzzi (rahimehullah) "En-Neşr" adlı kitabında "Kıraatlerin ihtilafının ve türlüğünün faydaları" başlığı altında şunları söyler: "Bununla kurraların ihtilafı fukahanın ihtilafından ayrılır. Zira kurraların ihtilafının hepsi hak ve doğrudur ve Allah katından inmiştir. Şüphesiz bunlar Allah'ın kelamıdır. Fukahaların

---

[808] Bu itirazı "El-Uzru bi'l-Cehl akidetus-selef" kitabının sahibi Hudeybi'nin "Duatun la kudat" kitabından nakletmiştir.

ihtilafı ise içtihadi ihtilaflardır. Hakikatte hak ise birdir. Her mezhep diğerine nispeten doğrudur ve hata ihtimali taşır. Her kıraat diğerine nispeten ise hak ve doğrudur…"[809]

Yine Kuran'ın bazısı bazısını tasdik etmek ve bazısı bazısını beyan etmek için geldiği kaidesini takrir ederken şunları söyler: "Bunlardan biriside, buradaki büyük burhan ve apaçık delildir. Çünkü ihtilafların çokluğuna ve türlülüğüne rağmen hiçbir çelişki, zıtlık ve ihtilaf bulunmamaktadır. Bilakis hepsi birbirini tasdik etmekte ve tek bir üslupta ve tekbir tarzda birbirinin şahidi olmaktadır…"[810]

İmam Zerkani (rahimehullah) "Ulumu'l-Kuran" adlı kitabında "Kıraat ihtilaflarındaki diğer bir faide" başlığı altında şunları söyler: "Kuran'ın hepsi Allah'ın kelamıdır. Onu getiren Resulullah'ın doğruluğuna delalet eden delillerden biriside, kurraların bu ihtilaflarının, çokluğuna rağmen ne bir çelişkiye ve zıtlığa nede tutarsızlığa ve düşüklüğe neden olmaması, bilakis bu kıraatlerin çokluğuna rağmen birbirini tasdik etmesi, birbirini beyan etmesi ve üsluptaki ve tabirdeki yücelikle birlikte tekbir tarz üzere gelmesidir…"[811]

İmam İbn Kuteybe (rahimehullah) üçüncü kaideyi açıklayarak, kıraatlerin ve manalarının ihtilafları konusunda şunları söyler: "Eğer birisi şöyle derse: 'Mana bir olduğunda bu muhtelif lafızlarda caizdir. Peki, manalar muhtelif olursa caiz midir?' Şöyle denilir: İhtilaf iki türlüdür: Farlılık ve tezat ihtilafı. Tezat ihtilafı caiz değildir. Allah'a hamd olsun Kuran'ın hiçbir yerinde emir-nehiy ve nasih-mensuh hariç bunun tek bir örneği bile bulunmamaktadır.

Farklılık ihtilafı ise caizdir. Bu Allahu teala'nın şu buyruğu gibidir: **"Bir süre sonra hatırladı."**[812] Diğer bir kıraatte ise **"Unuttuktan sonra"** şeklinde geçmektedir. Her iki manada -farklı olsalar da- sahihtirler. Çünkü Yusuf'un (aleyhis-selam) durumunu hatırlaması hem bir süre sonra hem de unuttuktan sonra olmuştur. Bunun üzerine Allahu Teala Nebisinin lisanı üzerine iki maksatla her iki manayı da indirmiştir. Yine Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: "**O durumda siz onu (iftirayı) dillerinizle aktardınız"**[813] Yine **"Yalan uydurdunuz"** şeklinde de gelmiştir. Her iki manada –farklı olsalar da- sahihtirler. Çünkü onlar onu kabul etmişler ve söylemişlerdir. Ve aynı zamanda o bir yalandır. Bunun üzerine Allahu Teala Nebisine iki maksatla her iki manayı da indirmiştir…"[814]

Medine İslam üniversitesi Kuranı kerim fakültesi öğretmeni şeyh Muhammed Salim Muhaysin'in, kıraat alimlerinin işaret ettikleri üçüncü kaideyi onaylayarak söyledikleri. Bu kaide şöyledir: "İhtimalli ve müşkül olan kıraatler, bu işkâlı kaldıracak sahih olan diğer bir kıraat geldiğinde bu işkâl kaldırılır." Kıraatlerdeki ihtilaflardan

[809] En-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr: (1/52)
[810] En-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr: (1/52-53)
[811] Menahilu'l-İrfan fi ulumu'l-Kuran; İmam Zerkani: (1/149)
[812] Yusuf: 45
[813] Nur: 15
[814] Muşkilu'l-Kuran ve teviluh; imam Muhammed b. Kuteybe ed-Deynuri: (s.40)

bahsederken şunları söyler: "Bunlardan biriside; zahiri farklı olmasını gerektiren bir hükmü açıklamasıdır. Örneğin şu kıraatte olduğu gibi: **"Allah'ın zikrine gidin." "Allah'ın zikrine koşun"** kıraatinin zahiri hızlı hızlı gitmeyi gerektirmektedir ki böyle değildir. Bu durumda ikinci kıraat birinci kıraati açıklayıcı ve hakkında gelecek olan vehimleri kaldırıcı olur…"[815]

İmam Zerkani (rahimehullah) "Kıraatlerin ihtilaflarının semeresi" başlığı altında bu kaideyi tekit ederek şunları söyler: "Murat olunmayan bir mananın vehmolunmasını kaldırması da bunun faydalarındandır. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: "**Ey iman edenler, cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ı zikretmeye koşun."**[816] "Allah'ın zikrine yürüyün" şeklinde de okunmuştur. Birinci kıraat, Cuma namazına hızlı gitmenin vacipliğini vehmettirmektedir. Fakat ikinci kıraat bu vehmi kaldırmaktadır. Çünkü manada kast edilen hızlılık değildir…"[817]

İmam Şirazi, çelişki anında muhtelif olan kıraatlerin cem edilmesinin gerekliliğini açıklarken Kasimi'den nakillerde bulunur. Yedi kıraatin mütevatir oluşundan ve bu tevatürlükten istifade olunanlardan bahsederken şunları söyler: "Bunlardan birisi de: Çelişki anında kıraatler arasını cem etmedir. Bu, çelişki anında ayetler arasını cem etmeyle aynıdır…" Yine kıraatler meselesinden söz ettikten sonra şunları söyler: "Bu kıraatlerin tevatürlüğünü söylememiz durumunda, bunların her biri ile delil getirmede caiz olur ve aralarının cem olunması vacip olur."[818]

Kıraat âlimlerinin belirledikleri bu kaideleri sunduktan sonra biz deriz ki: Havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe etmedikleri hakkında sözleri, geçen müfessirlerin cumhurunun birinci kıraatin zahirine cevaplarındaki dayanakları, ikici kıraate olmuştur. Bu, onların bu kaideyi işletmelerindendir. Şöyle ki, birinci kıraatin lafzı zahiren bir şüphe uyandırmaktadır. İkinci kıraat ise bu şüpheyi vehmettirmemektedir. Çünkü o bir hazf takdirindedir. Bu takdir ise: "Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?"dir. Hakkında karar bulunan kaide ise: Çelişki anında kıraatler arasını cem etmedir. Özelliklede sahih olan diğer kıraat bu çelişkiyi kaldırır ve bu işkâlı izale ederse. Bu kaide, bu iki kıraate uymaktadır. Birincisi zahiren şüpheyi gerektirmektedir. İkincisi ise, şüpheyi gerektirmemektedir. Allah tebareke ve Teala katından inen bu Kuran'ın böyle bir çelişkiyi barındırması imkansızdır. Çünkü -İbn Kuteybe'ninde işaret ettiği gibi- çelişki ihtilafının Kuranda bulunması imkânsızdır. Çünkü Kuran'ın bazısı bazısını tasdik eder, bazısı bazına şahitlik eder ve bazı kıraatleri bazısını teyit eder.

İtirazcının "Tabi olunan kaide, her kıraati başlı başına işletmektir" sözüne gelince; bunun bu meselede tatbik edilmesi doğru değildir. Çünkü eğer tatbik

---

[815] El-Muhezzeb fi'l-Kıraati'l-Aşri ve tevcihuha an tariki't-Tayyibe; şeyh Muhammed Salim Muhaysin. Yine bu sözleriyle ilgili "Rihabu'l-Kuran adlı kitabında bakılabilir: (s.228)

[816] Cuma: 9

[817] Menahilu'l-İrfan fi ulumu'l-Kuran; Zerkani: (1/148)

[818] Muhasinu't-Tevil: (1/321)

edilecek olsa, zıt, çelişkili ve bir araya gelmesi mümkün olmayan iki manayı ifade eder. Bu iki mana: Birinci kıraate göre havarilerin kudrette şüphe etmesi, ikinci kıraate göre ise şüphe etmemesidir. Bu kaideyi tatbik etme doğrultusunda 'Kuran zıt olan bu iki manayı da ifade etmektedir' dememiz mümkün müdür? Özelliklede çelişki ihtilafı haber ve kıssalarda vuku bulmaz. Bu kaide yerinde işletilmemiştir.

Cemin, hakkında işkâl bulunmayan ikinci kıraatin, zahiren işkâl ve ihtimal mahalli olan birinci kıraate hamlolunması şeklinde yapılması da mümkün değildir. Çünkü bu durumda ikinci kıraatin takdir edilecek bir durumu da kalmayacaktır. Şöyle ki irapçıların cumhuru ve tefsir ehli (Hel testediu) kıraatinde bir takdir uygulamaktadırlar. Bu: "Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?" Özellikle birinci kıraatin, müfessirlerin cumhuruna göre ve Arap lügatinde birkaç veçhi bulunmaktadır. Bunlardan birisi: (Yestediu/Güç yetirebilir)'nun (Yutiu/Uyar) manasında olmasıdır. (Yestetiu) nezaket ve edep babındandır şüphe babından değil. Her kıraati başlı başına işlettiğimizi farz edersek –ki bu, bu kaidenin işletilme yerine muhaliftir – ilim ehli başlı başına bu kıraate de cevaplar vermişlerdir. Ve bu cevapların hiçbirisi de Allah'ın kudretinde şüphe ettiklerini içermemektedir. Bu, cumhura göre böyledir. Başka bir kıraat geldiğinde, bu birinci ayetin manasının, beyanı geçen vecihler üzerine hamlolunmasını teyit eder ve destekler.

Şimdi ikinci kıraatin, havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe etmediklerini ispatladığına dair müfessirlerden bazı örnekler sunacağız:

Şeyh Muhammed Reşid Rıza (rahimehullah) işaret edilen bu kaide ışığında şunları söyler: "Kuşkusuz kelamda bir hazf bulunmaktadır: "Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?" Mana ise şöyledir: "Seni bundan engelleyecek bir engel bulunmadan bunu sorabilir misin?"[819]

Şeyh Reşid Rıza'nın, ikinci kıraati, kıraatlerin birbirlerini desteklemesi kaidesini işleterek tevil edilen birinci kıraatin tevilini nasıl desteklediğine bir bak. İkinci kıraat, birinci kıraatte vehim olunacakları kaldırmaktadır.

Müfessir Ebu Hayyan (rahimehullah) şöyle demektedir: "Rabbin güç yetirebilir mi?" sözlerinin zahirinde edebe aykırılık vardır. Cumhur (ya) ve rabbin raf'ı ile okumuştur. Kisai ise (ya) ile okumuştur. Bu, bir mudafın hazfı iledir. Takdir ise "Rabbine sormaya" şeklindedir. Mana ise şöyledir: Rabbinden indirmesini söyleyebilir misin?" Bu kıraat, cumhurun kıraati ile yorumlara gitmekten daha güzeldir…"[820]

Ebu Hayyan'ın sözleri açık bir şekilde birinci kıraatin manasının, tevili ve hamlolunmasında ikinci kıraati kullandığına delalet etmektedir.

Süleyman b. Ömer El-Uceyli, havarilerin kudrette şüphe etmediklerini ispat ederken, birinci kıraatteki işkâlı kaldırırken ikinci kıraati işletişinde Ebu Ubeyd Kasım b. Selam'dan nakilde bulunarak şunları söyler: "Ebu Ubeyd bu kıraati tercih eder ve

---

[819] El-Menar: 209-210)
[820] En-Nehru'l-Marid mine'l-Bahr; Ebi Hayyan: (1/643)

şöyle der: Çünkü diğer kıraatte havarilerin şüphe ettikleri şüphesi vardır. Bu ise düşünülemez…”[821]

Sonra birinci kıraatin ikinci kıraat ile takdir edilmesiyle ilgili kitabının birinci cildinde müfessirlerden nakillerde bulunur.

İmam Ferra, birinci kıraatin zahirinden doğan vehmi izale ederken ikinci kıraate itimat ederek şunları söyler: “Bu ayet şu söz gibi olabilir: “Falanca bizimle şu işi yapabilir mi?” oysa sen onun buna güç yetirebileceğini bilmektesin. Bu bir vecihtir.

Ali b. Ebi Talip ve Aişe’den (ta) ile okudukları rivayet olunmuştur. Muaz b. Cebel’den zikrolunduğuna göre ise şöyle demiştir: “Resulullah bana (ta) ile okuttu” bu güzel bir vecihtir. Yani ‘Rabbinden bize semadan bir sofra indirmesini istemeye güç yetirebilir misin?’ anlamındadır…”[822]

Bu yüce imamın bu harika üslubuna bir bak. Birinci kıraati açıklamada ve işkâlını kaldırmada nasıl ikinci kıraate itimat etmiştir. Buda işarette bulunduğumuz kaidelere itimat ettiğine delalet etmektedir.

İbn Nahhas’ta işaret edilen noktaya itimat ederek şunları söyler: “Ayetin anlamı “Bizim için istekte bulunmakla bunu yapar mı?” Daha önce bunu zikretmiştik. Kisai ise (ta) ile okumuştur. Yani: “Rabbinden istemeye güç yetirebilir misin?” anlamındadır…”[823]

Bu konuyu Medine İslam üniversitesi Kuranı kerim fakültesinde öğretmen olan şeyh Muhammed Salim Muhaysin’nin bu iki kıraate itimat edip bunları cumhura muvafık bir şekilde yoran sözleri ile bitirmek istiyoruz. Şöyle diyor: “Kisai hitap (ta)’sı ile okumuştur. Muhatap ise İsa’dır. (Rabbeke) ise nasb iledir. Bundan tazim kast olunmuştur. Yani ‘Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?’ anlamındadır. Diğerleri ise ğaybet (ya)’sı ile (Yestediu) şeklinde okumuştur. (Rabbuke) ise raf iledir ve faildir. Yani ‘Rabbin sana uyup isteğine icabet eder mi?’ anlamındadır.

(istedae) ise (Etae) manasındadır. Soruşturma anlamında da sormuş olabilirler; ‘İndirir mi indirmez mi?’ Çünkü onlar müminlerdi ve Allahu teala’nın kudretinden şüphe etmiyorlardı.”[824]

Birisi şöyle diyebilir: Eğer müfessirlerin cumhuru, havarilerin Allahu teala’nın kudretinde şüphe etmediklerini söylüyorlarsa “Eğer iman etmişseniz” sözünün ve “Senin doğru söylediğini bilelim” sözünün anlamı nedir?

Müfessirlerin cumhuru bu itiraza Alusi’in şu sözleri anlamında cevaplar vermişlerdir: “Eğer müminlerseniz Allah’tan korkun” ayeti uygun olmamaktadır’ şeklinde bir itiraz gelebilir. Çünkü böyle bir soru gayp ilimlerindendir. Bunda bir kusur yoktur. Şöyle de denmiştir: Onların bu sualleri itminan ve sebat içindir. Halil’in şu sözlerinde olduğu gibi: **“Bana ölüleri nasıl diriltTiğini göster.” “Eğer iman**

---

[821] El-Futuhat: (1/542)
[822] Meani’l-Kuran: (1/325)
[823] İrabu’l-Kuran: (2/50)
[824] El-Muhezzeb fi’l-Kıraati’l-Aşr: (1/199) Şeyh Muhaysin.

etmişseniz"in anlamı ise: 'İman ve ihlâsta kemale ermişseniz'dir. "Doğru söylediğini bilelim"in anlamı ise: 'iman ve yakin ile bildikten sonra müşahede ve ayan olarak bilelim diye' şeklindedir. Böylece bu itirazın nasıl def edildiği bilinmektedir…"[825]

İlim ehlinin cumhuru, Alusi'nin verdiği cevap ile cevap vermişlerdir. Bulunduğumuz bu işaretler, bu itiraza cevap mahiyetindedir.[826]

İkinci itiraz:

Bu meselede inceleme yapanlardan bazıları, bazı müfessirlerin şu sözleriyle itirazda bulunmuştur: Havariler iki fırka idiler: İman ve yakinen inanan fırka. Allah azze ve celle'nin kudretinde şüphe içeren bu sual onlar tarafında vuku bulmamıştır. Onlarla beraber olan diğer bir fırka daha vardır ki, bu sual onlardan vuku bulmuştur.

Bu itirazın cevabı:

Kuşkusuz böyle bir taksimat, sahabe tabiin ve onlardan sonra gelen büyük müfessirlerin cumhurunun görüşüne muhaliftir. Büyük imamlar bu taksimatı, Kuran'dan ve sahih sünnetten bunu açıklayacak ve beyan edecek hiçbir delili bulunmayan ve hüccet getirilmesi caiz olmayan bir taksimat olduğu nedeniyle reddetmişlerdir.

Bununla ilgili olarak Şihab (rahimehullah) şunları söyler: "Şöyle cevap verildi: Havariler iki fırkadır: Mümin olanlar. Bunlar halifeler, İsa'nın (aleyhis-selam) ashabının seçkinleri ve kendilerine benzemekle emrolunanlardır. Ve kafir olanlar. Bunlar sofra ashabı, İsa'dan sofranın indirilmesini isteyenler ve bunu, Onu hüccetsiz bırakmak için yapanlardır. İbn Atiyye şöyle der: "Onların mümin olmadıklarını söyleyen söz icmaya muhalif bir sözdür. Onların imanında bir ihtilaf bilmiyoruz. Ayeti ise tevil etmişler ve geçen şekil üzere cevap vermişlerdir. İbn Atiyye şöyle der: Havarilerin sıfatları, imanları olmamasına terstir. Hak olanda budur. Onların iki fırka oldukları iddiası ise nakle ihtiyaç duyar…"[827]

Şihab El-Hafaci'nin müfessir İbn Atiyye'den naklettiği sözleri, -imam Kurtubi gibi- müfessirlerden 'bu sualin havariler içinden bazı kimselerden vuku bulduğunu' söyleyen müfessirlere reddiyesi çok açıktır. Bu ayrıma gitmemelerini ise, buna delalet eden bir delile ve nakle ihtiyaç duyması ile nedenlendirmişlerdir.

Alusi, sualin vuku bulduğu kimseler arasında ayrıma gidenlerin görüşünü değerlendirirken şunları söyler: "Havarilerin iki fırka olduğunu; İsa'nın seçkin adamları olan ve kendilerine benzemekle emrolunan müminler; Maide ashabı ve

---

[825] Tefsiru'l-Alusi: (7/59)

[826] Fethur-Rahman; şeyh imam Zekeriya el-Ensari: (s.153) Et-Tahrir vet-Tenvir: (6/105) Eş-Şihabu'l-Hafaci: (3/300), meani'l-Kuran: (s.107), İrabu'l-Kuran: (2/250), El-Menar: (4/96), et-Teshil: (1/193), El-Futuhatu'l-ilahiyye: (1/542), Ebus-Suud: (3/96)

[827] Haşiyetuş-Şihab ala'l-Beydavi: (3/300-301)

hüccet için İsa'dan sofra indirilmesini isteyen kafirler olduğu sözleri nakle ihtiyaç duyar ve böyle bir nakil yoktur…"[828]

Şihab, İbn Atiyye ve Alusi'nin sözlerinden, -Kurtubi gibi- bu sualin onların arasındaki kimseler tarafından vuku bulduğunu söyleyenlerin hatası sabit olmaktadır. O şöyle der: "Ancak şöyle denilmesi caizdir: Bu onların arasında bulunan bazı kimselerden vuku bulmuştur. Bu bazı cahil bedevilerin Peygamberimize 'Onların Zatu envatları olduğu gibi bize de Zatu envat yap' demeleri gibidir."[829]

Bu sualin İsa'nın (aleyhis-selam) seçkin yardımcıları olan havariler tarafından geldiğine ayetin lafzının delalet etmesi de bunu reddetmektedir.

Üçüncü itiraz:

Havarilerin, Allahu teala'nın sofrayı indirmeye kudretinde şüphe içeren sualleri ve sözlerinin, imanın onların kalplerine yer etmeden ve kökleşmeden önce olduğu şeklinde de itirazda bulunulmuştur. Buda reddolunmuştur. Bunu, müfessirlerin cumhuru reddetmiştir.

Ebu'l-Ferec ibnu'l-Cevzi (rahimehullah) "Zadu'l-Mesir" adlı tefsirinde, havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe etmediklerinden söz ederken şunları söyler: "İbnu'l-Enbari şöyle der: "Hiç kimsenin, havarilerin Allahu Teala'nın kudretinde şüphe ettiklerini tevehhüm etmesi caiz değildir. Bu ancak bir insanın arkadaşına şöyle demesi gibidir: 'Şu işi benimle birlikte yapabilir misin? Oysaki buna güç yetirebildiği bilmektedir. Ancak maksadı bunun ona kolay olup olmayacağıdır. Ebu Ali şöyle der: Mana: 'Senin ondan istemenle bunu yapar mı?'dır. Bazıları, onların bunu, imanları ve marifetleri sağlamlaşmadan önce söylediklerini iddia etmiştir. Fakat İsa (aleyhis-selam) bunu "Ona acizlik isnat etmede **Allah'tan korkun**" sözleri ile reddetmiştir. Birincisi daha sahihtir."[830]

İbnu'l-Cevzi'nin sözleri, müfessirlerden 'onlardan sadır olan bu sözlerin, Allah'ın kudretine olan imanlarının ve marifetlerinin sağlamlaşmasından önce olduğunu' söyleyenlere reddiyesi çok açıktır. Ve bu sözü bir iddia/yalan babından saymış ve havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerini ifade eden İbnu'l-Enbari'nin sözlerini tercih edip buna itimat etmiştir.

Bu görüşü reddedişinde İbnu'l-Cevzi'nin karar bulduğu bu nokta Hazin'in tefsirinde karar bulduğunun aynısıdır. Bunu imam Kasimi "Mehasinu't-Tevil" adlı tefsirinde nakletmiştir. İmam Kasimi müfessirlerin bu ayet ile ilgili sözlerini sunduktan sonra şunları söyler: "Müfessirlerin ekserisi şöyle derler: Birinci kıraate göre istifham mecaza hamlolunur. Çünkü hiç kimsenin havariler hakkında Allah'ın kudretinde şüpheye düştükleri şeklinde bir şüpheye kapılması caiz değildir…" Daha sonra

[828] Ruhu'l-meani: (7/58-59)
[829] Tefsiru'l-Kurtubi: (3/2362)
[830] Zadu'l-Mesir; İbnu'l-Esir: (2/455)

cumhurun verdiği cevap vecihlerini zikreder ki bunlar tafsili olarak daha önce geçmişti. Daha sonra şunları söyler:

"Hazin (rahimehullah) şöyle der: Bazıları bunun zahiri üzere olduğunu söylemiştir. Yine şöyle demişlerdir: Kavim hata etti ve bunu iman ve marifet kalplerine yer etmeden önce söylemişlerdir. Onlarda beşer idiler ve bu sözleri söylediler. Onların bu hataları **"Eğer iman etmişseniz Allah'tan korkun"** sözleri ile reddolunmuştur. Yani 'Allah'ın kudretinde şüphe etmekte Allah'tan korkun' anlamındadır. Ancak birinci görüş daha sahihtir."

Seninde gördüğün gibi Hazin ve Kasimi'de 'Havariler Allah'ın kudretinde şüphe etmişlerdir. Bu, iman ve marifet onların kalplerinde yer etmeden evvel söylemişlerdir' diyenlerin görüşünü uzak karşılamışlardır. Ve Kasimi'nin zikretmiş olduğu birinci görüşe itimat etmişlerdir. Bu, havarilerin Allah'ın sofrayı indirmeye gücü yettiğinden şüphe etmedikleridir. İmam Kasimi bunun ispatında konuyu uzunca tutmuştur, Onun "Mehasinu't-Tevil" adlı tefsirine müracaat edilebilir: (6/429).

İbnu'l-Cevzi, Hazin ve Kasimi gibi imamlardan zikrettiklerimizden, 'havarilerin bunu kalplerinde iman yer etmeden önce söyledikleri' görüşünün zayıf, reddolunan ve benzeri ile delil getirilemeyecek bir görüş olduğu sabit olmuştur.

İşaret etmemiz gereken bir nokta daha kaldı ki buda "El-Uzru bi'l-Cehl akidetus-selef" kitabının sahibinin iddia ettiği 'Havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe ettiklerinin müfessirlerin cumhurunun görüşü' olduğudur.

Kitabının 26. Sayfasında şunları söyler: "Tercih edilen, ayetlerin delalet ettiğidir. Buda, bunun havariler tarafından rablerini kâmil olarak tanımalarından önce olduğu veya onlarla birlikte olan cahillerden tarafından olduğudur. Söylemiş olduğumuz bu görüş, müfessirlerin cumhurunun benimsemiş olduğu görüştür."

Başka bir yerde ise (s.22) şöyle demektedir: "Bunu söyleyen havarilerin söylemiş oldukları bu söz -ki bu Allahu teala'nın kudretinde şüphe etmeleridir- onlar tarafından bir küfür değildir. Çünkü onlar bunu söylediklerinde cahildiler. Buda Allah subhanehu ve teala'nın usullerde ve fürularda, itikatlarda ve ibadetlerde, ilim zamanında ve diğer zamanlarda, İslam devletinden ve diğer yerlerde kulunu cehaleti ile mazur gördüğüne delalet etmektedir…" Daha sonrada şunları söyler: "Bizim belirlediğimiz bu noktayı, bizden önce müfessirlerin şeyhi de belirlemiş ve yine bu müfessirlerden ve diğerlerinden birçok âlimlerimizin tekit edip beyan ettiği bir şeydir."

Bu iddianın tartışması:

Müellifin 'müfessirlerin cumhurunun, havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettiklerini söylediği iddiası, sahihlikten hiçbir aslı bulunmayan batıl bir iddiadır. Bu nasıl böyle olabilir; Kasimi (rahimehullah) cumhurun ve müfessirlerin ekserisinin görüşünün, havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerini nakletmiştir. Yine bu ittifakı ilim ehlinin çoğunluğundan imam Ebu Hayyan "El-Bahru'l-Muhit" adlı

tefsirinde nakletmiştir. Hatta Halebî şöyle demiştir: "Onların Allah'ın kudretinde şüphe ettikleri görüşü, icmaya ters bir görüştür." Bu âlimlerin nasları, tafsili olarak ve kitaplarındaki yerlerine işaret edilerek geçmişti. Müellifin kast ettiği müfessirlerin cumhuru kimdir bilebilmiş değiliz! Eğer sayıları otuz beşi aşan bu müfessirler ve âlimler topluğu değilse; bunlar Aişe ve Ali b. Ebi Talip gibi sahabenin imamları ve seçkinlerinden, Said b. Cübeyr ve Hasan el-Basri gibi tefsirde tabiinin imalarından, Muhyis-sunne imam Bağavi, Vahidi, İbn Atiyye ve Suyuti gibi muhakkik müfessirlerin önderlerinden, İmam İbnu'l-Enbari, Ferra, müfessir lügatçi Ebu Cafer ibn Nahhas ve Ebu Hayyan gibi lügat ve nahiv imamlarından, "El-Muhezzeb fi'l-Kıraat" adlı kitabında şeyh Muhammed Salim Muhaysin gibi kıraat ilminde ihtisas sahibi muasır âlimlerden, allame şeyh Muhammed Reşid Rıza, şeyh Merağî gibi büyük muasır müfessirlerden ve yerlerinde naslarını uzunca aktardığımız diğer alimlerden değilse, kimdir bunlar?

Müfessirlerin cumhurundan, nahivcilerden ve kıraat ehlinden bunca nakilden sonra, delilden hali ve ilimden hiçbir eser bulunmayan iddialara itibar edilmez.

Kitap sahibi delil getirdiklerinin isimlerini zikretmiş ve onlara, havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettikleri görüşünü nispet etmiştir. İnşallah ileride onların sözlerine detaylı bir şekilde cevap vereceğiz.

Birinci olarak: Şevkani'nin (rahimehullah) **sözleri ile delil getirmelerinin tartışması:**

Şevkani'nin (rahimehullah) "Fethu'l-Kadir" adlı tefsirindeki sözlerine müracaat edildikten sonra, imam Şevkani'nin 'havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettiklerini söyleyenlerin sözlerini ve yine bundan sonra direk olarak 'havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerini söyleyen ilim ehlinin sözlerini zikrettiği görülecektir. Bu, Onun Fethu'l-Kadir'deki sözlerine müracaat edildiğinde açık bir şekilde görülecektir (2/92-93). Şöyle ki, o şüphe edenlerin sözlerini zikretmiş ve bunda, havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediğini belirten Zeccac'dan ve diğer müfessirlerden alıntılarda bulunmuştur. Bu, Onun tefsirine müracaat edildiğinde açık bir şekilde anlaşılacaktır.

Bununla Onun, ayetin cevabı ile ilgili var olan tüm vecihleri zikrettiğini ve bunlardan herhangi birisine itimat etmediği bilinmiş olmaktadır. Ancak "El-Uzru bi'l-Cehl akidetus-Selef" kitabının sahibi bundan gafil kalmıştır. Şöyle ki havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettikleri yönelimini desteklemek için benimsediği veçhi teyit eden sözlerini zikredip bu sözlerden sonra gelen diğer vecihleri zikretmemiştir. Böylece okuyucuya Şevkani'nin yalnızca tek bir görüşü olduğunu bunundan onların Allah'ın kudretinde şüphe ettikleri olduğunu vehmettirmiştir. Oysaki Şevkani bu sözlerinden hemen sonra şunları da söylemiştir: "Onların yaratıcının güç yetirebilmesinde şüphe etmedikleri de söylenmiştir. Çünkü onlar müminlerdi ve

bunu biliyorlardı. Bu, senin bir adama şöyle demen gibidir: “Falanca gelebilir mi?” oysaki buna güç yetirdiğini ve buna kudreti olduğunu bilmektesin. Mana ise şöyledir: Bunu yapar mı? Buna icabet eder mi?” (El-Feth: 2/92). Yine bu mana 93. Sayfada da imam Zeccac’dan naklolunmuştur. Şöyle der: “Birinci kıraate göre mana şöyledir: Rabbine sormaya güç yetirebilir misin? Zeccac şöyle der: Mana şöyledir: İstediğin şeyde rabbinin sana uyacağını umuyor musun? Bu, **“Köye sor”** ayeti babındandır.” Ve Şevkani’nin zikrettiği diğer vecihler. Bunların arasında açık bir ifadesi ile bir tercihte bulunmamıştır. Mücerret olarak onların şüphe ettikleri görüşünü nakletmesi onu tercih ettiği veya ona itimat ettiği anlamına gelmez. Zira O, Zeccac ve Ebu Ubeyd gibi Allah’ın kudretinde şüphe etmeyenlerin sözlerini de nakletmiştir.

İkinci olarak: Alusi’nin (rahimehullah) **sözleri ile delil getirmesinin tartışması:**

Müellifin havarilerin Allah’ın kudretinde şüphe ettikleri vehmini vererek nakletmiş olduğu Alusi’nin sözlerine gelince; -görünüşe göre kasıtlı olarak- sözün sonunu kesmiştir. Bunu okuyucuya, müellifinde kendisinin ispat etmeye çalıştığı şeyi belirttiğini zannettirmek için yapmıştır. İşte mezkûr kitabın sahibinin Alusi’den naklettikleri:

“El-Uzru bi’l-Cehl akidetus-selef” kitabının sahibi şöyle der: “İmam Alusi şöyle der: Onların bu sözleri, bilinçli bir söz olmadığı gibi Allahu teala’yı, ve kudretini bilerek sadır olmuş bir sözde değildi. Eğer tahkik ile bunu bilmiş olsalardı bunu söylemezlerdi. Çünkü böyle bir şey Allah azze ve celle’ye iman eden kimseye layık değildir.”

Müellif buraya kadar nakilde bulunmuş ve zikrettiği bu veçhi çürütüp reddeden sözlerini kesmiştir. Şimdi burada “El-Uzru bi’l-Cehl akidetus-selef” kitabının sahibinin kesmiş olduğu bölümü nakledeceğiz. Alusi şöyle der: (7/58)

“Eğer tahkik ile bunu bilmiş olsalardı bunu söylemezlerdi. Çünkü böyle bir şey Allah azze ve celle’ye iman eden kimseye layık değildir.” Bunun devamında şunları söyler: “Halebî bu görüşü ile icmaya ters düşmüştür. İbn Atiyye şöyle der: Onların müminler olduklarında bildiğim kadarıyla bir ihtilaf yoktur. Buna Allahu teala’nın **“Sizden kim bundan sonra inkâr ederse”** buyruğu ile delil getirmiştir. Yine onların havariler olarak adlandırılmaları onların batıl üzere olmalarına terstir. Yine Allahu Teala müminlere, **“Allah’ın ensarı olun”** buyruğunda onlara benzemelerini ve onların yollarına uymalarını emretmiştir. Yine Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Zübeyr’e (radiyallahu anh) “Her peygamberin havarileri vardır, benim havarimde Zübeyir’dir” buyruğu ile metihte bulunmuştur…”

Alusi'nin, havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerini ve onların bu suallerinin İbrahim (aleyhis-selam) gibi yakin ve sebatının artması için olup şüpheden dolayı olmadığını belirten açık ifadeleri geçmişti.

Üçüncü olarak: Fahrur-Razi'nin sözleri ile delil getirmesinin tartışması:

Şevkani'nin sözlerinde söylediklerimiz, Fahurrazi'de söyleyeceklerimizin aynısıdır. Şöyle ki Oda ayetteki vecihleri açık bir ifadeyle herhangi bir tercihte veya belirli bir kavle itimat ederek zikretmemiştir. Bu vecihlerle ilgili tefsirinin şu bölümlerine müracaat edilebilir: (6/136-137-138-139). Kitap sahibinin (s.25) Fahrurrazi'yi, bu veçhi önce zikretmesinin bunu tercih ettiği delili ile Fahrurrazi'yi, havarilerin şüphe ettikleri görüşüne itimat ettiği sonucuna varma çabalarına gelince; bu kabul edilemeyecek bir çabalamadır. Bir müfessirin bir görüşü diğer bir görüşten önce zikretmesi veya sonra zikretmesi, -bu veçhi tercih ettiğine dair açık bir ifade kullanmadığı sürece- onu tercih ettiğine delalet etmeyecektir. Daha önce geçtiği üzere bu müfessirlerin âdetidir. Eğer imam Razi belirli bir veçhi tercih etmiş olsaydı ayeti o manaya hamlederdi ve bu son olarak zikrettiği şu görüşü olurdu:

"Altıncı vecih: Bu sualden maksat, bundan şüphe etmeleri değildir. Bilakis maksat, bunun açık bir şey olduğunun belirtilmesidir. Tıpkı zayıf birisini elinden tutup "Kral bunu doyurabilir mi?" diyen kimse gibidir. Bundaki maksadı açık ve net bir durumdur ve hiçbir akıllının bunda şüphe etmesi caiz değildir. Burada da böyledir." Altıncı bölüm s. 138. sayfadaki sözleri harfi harfine burada son bulur.

Bu bölümdeki son sözleri "Hiçbir akıllının bunda şüphe etmesi caiz değildir. Burada da böyledir." Bu veçhi tercih ettiğine dair bir karine olabilir. Ancak biz, buna itimat etmeyip, açık ve net ifadelerle havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmediklerini ve Yestediu'nun Yutiu/Uyar veya Yefalu/yapar manasında geldiğini söyleyen müfessirlerin cumhurunun sözlerine itimat etmişizdir.

Dördüncü olarak: Taberi'nin (rahimehullah) **sözleri ile delil getirilmesi:**

İnsaflı bir bakış, imam Taberi'nin 'havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe ettikleri' görüşüne itimat ettiğini, buna meylettiğini ve bunu tercih ettiğini gerektirmektedir. Bununla müfessirlerin cumhuruna muhalefet etmiştir. Lakin bizler kitap sahibinin başkasına dayatmada bulunduğu başka bir noktaya temas etmek istiyoruz: İmam Taberi bu veçhe itimat ettikten sonra, onların Allah'ın kudretinde şüphe etmeleriyle birlikte cehaletleriyle mazur olacaklarını söylemiş midir?

Taberi'ye müracaat ettiğinde, Taberi'nin, onların cehaletleriyle mazur olduklarını ifade eden tek bir kelimesine bile rastlayamazsın. Bilakis bizim meselemizin aslında Taberi'nin sözleri açık bir şekilde, cahil olarak küfür işleyenin kafir olacağına delalet etmektedir. Yine insanın ancak bilerek küfür işlerse kafir olacağını iddia edenleri reddettiği görülecektir. İşte havarileri cehaletlerinden dolayı mazur gören mezkur kitabın sahibinin "Bunu bizden önce müfessirlerin şeyhi belirtmiştir." sözlerini reddeden açık ifadeleri bulunmaktadır. Öyleyse nerededir müfessirlerin şeyhinin bu belirttikleri?

Taberi şöyle der: **"Dünya hayatında çabaları boşa giden kimseler…"**[831] Bu kimseler, dünya hayatlarında yapmış oldukları amelleri hidayet ve istikamet üzere olmayıp bilakis zulüm ve dalalet üzere olanlardır. Bu, onların Allah'ın emrettikleri dışında başka şeylerle amel etmeleri nedeniyledir. Hatta Ona karşı işledikleri küfürlerindendir. **"Onlar iyi işler yaptıklarını zannederler."**[832] Onlar yaptıkları bu fiilleri ile Allah'a itaat ettiklerini ve yaptıklarında çaba sarf ettiklerini zannetmektedirler. Bu ayet, 'ancak Allah'ın vahdaniyetini bildikten sonra küfrü kast eden kimsenin kafir olacağını' iddia edenlerin hatalı olduğunun apaçık delilidir. Zira Allahu teala bu ayette, sıfatları bu olan kimseler hakkında, dünyada harcamış oldukları çabalarının boşa gittiğini ve onların bununla iyi işler yaptıklarını zannettiklerini haber vermektedir. Yine onlar hakkında rablerinin ayetlerine karşı küfür işleyenler olduklarını bildirmektedir. Eğer söz, ancak bilen kimsenin kafir olacağını iddia edenler gibi olmuş olsaydı, Allahu teala'nın haklarında iyi işler yaptıklarını zannettiklerini haber verdiği bu topluluğun, yaptıklarından dolayı ecir ve sevap almaları gerekirdi. Oysaki söz, onların söylediklerinden farklıdır. Allah (celle celaluhu) onların kafirler olduğunu ve amellerinin boşa gideceğini haber vermiştir."[833]

Harfi harfine sözleri burada son bulur. İbn Cerir'in cehaleti kabul etmemesiyle ilgili sözleri hakkında, bu çalışmanın "Açık olan meseleler" bölümüne müracaat edilebilir. Yine Taberi tefsirinin (7/83-85) sayfalarına müracaat edilebilir. Burada bizler muhalife bir sual yönetecek ve Ona reddiyeyi, ilmi araştırma kaidelerine bırakacağız.

İmam İbn Cerir'in (rahimehullah) sözleri arasında delil getirilmeye hangisi daha layıktır: Meselenin aslıyla ilgili olarak zahir olan meselelerde cehaleti özür olarak kabul etmediği açık ifadeleri mi, yoksa meselemizin aslından uzak olan bir yerdeki sözleri midir ki bu havariler hakkında belirli bir mezhep benimsemiş olmuş olmasıdır.

---

[831] Kehf: 104
[832] Kehf: 104
[833] Taberi: (16-28-29)

Onun sözlerinde, onları cehaletleri ile mazur gördüğüne dair veya genel olarak görmediğiyle ilgili açık bir ifade bulunmamaktadır. Bunlardan hangisi delil getirilmeye daha layıktır?

Mezkûr kitabın sahibinin, Taberi'nin (rahimehullah), havarilerin, Allahu teala'nın sofrayı indirmeye kudretinin olduğunda şüphe etmelerindeki cehaletleri ile onları mazur gördüğü iddiasını reddeden unsurlardan biriside: Taberi'nin güvenilir imamlardan naklettiği bilinen bir görüşü olmasıdır. Bu, sıfatın cahilini tekfir etmesi ve cehaleti ile mazur görmemesidir. Bu durumda havarileri cehaletleri ile mazur gördüğü nasıl söylenebilir? Havarilerin şüphe ettikleri sıfat ise kudret sıfatıdır. İmam Taberi (rahimehullah) ise mutlak olarak sıfatın cahilini tekfir etmektedir. Bu mezhebi ondan imam Nevevi (rahimehullah) nakleder:

"Bir taifede şöyle der: Bu adam Allah'ın sıfatlarından birisinin cahilidir. Âlimler sıfatın cahilinde ihtilaf etmişlerdir. Kadi şöyle der: Bununla onu tekfir edenlerden biriside ibn Cerir Et-Taberi'dir…"[834]

Kadi İyad "Eş-Şifa" adlı kitabında, ibn Cerir Taberi'den sıfatın cahilini tekfir ettiğini nakleder.[835] Yine bu mezhebi iki büyük imam olan El-Karafi el-Maliki ve Ebu'l-Kasim ibnuş-Şad'da naklederek şunları söylemişlerdir: "Allahu teala'nın alim, mütekellim veya diğer zati sıfatlarından birisini inkar edenin kafir olacağında icma vardır. Eğer sıfatın cahili olur ancak onu reddetmezse Taberi ve diğerleri bunu tekfir ederler. Tekfir edilmeyeceği de söylenmiştir. Ebu'l-Hasan el-Eşari bu görüşe dönmüştür…"[836]

Beşinci olarak: Ebu Muhammed ibn Hazm'ın (rahimehullah) sözleri:

İmam Muhammed b. Hazm'ın ayet hakkındaki sözlerine gelince, şunu söyleyebiliriz ki, O ayeti hamlettiği manalarda diğer müfessirlerden ayrı kalmıştır. Birinci olarak: Havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe ettiğini söylemiştir. İkinci olarak: Bunu cehalet ile mazeretin delili saymıştır. Görmüş olduğun müfessirlerin cumhurunun sözleri, İbn Hazm'ın bu sözlerinin onların ittifaklarına muhalif olduğunu açığa çıkarmıştır. Daha önce de işaret ettiğimiz üzere, -kim olursa olsun- tefsirlerinde bir delili bulunan müfessirlerin cumhuruna muhalefet edenin, -muhalefetinde bir delili olmadığı sürece- görüşüne itibar edilmez. İbn Hazm'a muhalif olanlar, sahabe ve tabiin âlimleridir. Müfessirler ise havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe ettiği

[834] Şerhu muslim: (17/71)
[835] Eş-Şifa fi tarifi hukuku'l-Mustafa: (2/278)
[836] El-Furuk; imam Karafi: (4/125)

görüşünün şazlığını kabul etmişlerdir. İbn Hazm'ın üzerine bina ettiği "havarilerin şüphesi" görüşü cumhura göre şaz bir görüş olduğuna göre, ne onun nede bir başkasının, şazlığı nedeniyle ayetin bu veçhi ile delil getirmesi doğru değildir. Çünkü delilini üzerine bina ettiği şeyde ayetteki şaz bir vecih olacaktır.

İmam İbn Hazm'ın alimlerin cumhurundan ayrı kaldığı birçok yer bulunmaktadır ki ilim ehli bunların bir kısmını zikretmişlerdir. Ancak bunun detay yeri burası değildir.

Mezkûr kitap sahibinin şu sözlerine gelince: "Onların bu sözlerinde Halil'in (aleyhis-selam) sözlerine hiçbir benzerlik yoktur "Rabbim ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster." O, Allahu teala'nın ölüleri dirilteceğine yakinen inanmaktadır. Lakin yakini artması için ayan olarak görmeyi istemiştir. Bunlar ise bunu şüphe ederek sormuşlardır: "Rabbin yapabilir mi?" bunların sözleri ile Halil'in sözleri arasında büyük farklar vardır."

Bu, onun tarafından ayet hakkında mutemet olan bir mezhebin ve veçhin reddidir. Muhakkik müfessirlerden bir cemaat buna itimat etmişlerdir. Bunlardan bazıları: Şihab'ın naklinde, Muhyis-sunne imam Bağavi, "Et-Tahrir vet-Tenvir'in" nakline göre ibn Atiyye ve Vahidi'de buna itimat etmiştir. Alusi'de tefsirinde buna itimat etmiştir. Bunda Ata'dan nakilde bulunarak ona dayandığını söylemiştir. Kurtubi'de bu dayanak hakkında "Bu güzel bir tevildir" demiştir. Kasimi "Mehasinu't-Tevil"de buna itimat etmiştir. Merağı bunu mutemet olan vecihlerden birisi kabul etmiştir. Ayet hakkındaki bu veçhi reddetmeye yeltenmek, mezkûr kitap sahibi tarafından bir aşırılıktır ve mutemet müfessirlerden hiçbiri buna yeltenmemiştir. Yine Şihab'da bu veçhe itimat etmiştir. Yine Muhammed b. Tahir b. Aşur'da bunu benimsemiştir. Böylece, bu veçhe mutemet ve muhakkik müfessirlerden dokuzunun itimat ettiğini sende görmüş oldun. Onların bu veçhe itimat etmeleriyle ilgili ifadeleri için bu bölümün geçen konularına bakılabilir.

Şair doğru söylemiştir:

Hiçbir âlime dayanmayan sözler,

Nakde çevirsen bir kuruş bile etmez.

Konuyu şeyh Abdurrahman b. Nasır es-Sadi'nin ayeti tefsirindeki sözleri ile bitiriyoruz: "Bu, onlar tarafından Allah'ın kudretinde ve güç yetirebilmesinde bir şüphelenme değildir. Bu onlar tarafından bir üslup ve edeptir."[837]

Geçenlerin hülasası:

---

[837] Tefsirus-Sadi: (s.210)

1- Genel olarak cehaletle mazur olunması meselesinde bu hadise ile delil getirilmesinin batıl oluşu. Çünkü müfessirlerin cumhuru 'havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe etmediklerini söylemişlerdir.

2- İlim ehlinin cumhurunun görüşünün beyanı ki bu; havarilerin Allah'ın kudretinde şüphe etmemeleri ve havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe ettiklerini söyleyenlerin şazlığıdır.

3- Müfessirlerin cumhurunun ayeti tefsir ettikleri vecihler:

a) Havariler Allah'ın kudretinde şüphe etmemişlerdir. Onların suallerinin manası: 'Rabbine sormaya güç yetirebilir misin?'dir. Veya 'Rabbine dua etmeye güç yetirebilir misin?'dir.

b) Sualin manası 'Rabbine sorman senin için kolay mıdır?'dır. Bu, letafet ve edep tarzında bir sualdir.

c) Sual, hissedilen bir mucize ile yakin, itminan ve sebatın artması içindir. Tıpkı İbrahim'in sualinde olduğu gibi. Bu, onlar tarafından Allahu teala'nın kudretinde bir şüphelenme değildir.

d) Kıraatlerden birisinin Allahu teala'nın kudretinde şüphe ettiğini ifade edip diğerinin şüphe ifade etmediği şeklinde her kıraatin başlı başına işletilmesi gerektiğini söyleyenlerin reddedilmesi ve bunun Kuranı kerimde vuku bulması imkansız olan tezat ihtilafı türünden olduğunun beyanı. Ve alimlerin bu iki kıraatteki tevcihleri.

e) Havarilerin müminler ve kafirler şeklinde iki fırka olduğunu söyleyenlerin reddedilmesi ve müfessirlerin cumhurunun bu veçhe yorumlarda bulunup reddedişleri.

f) Havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe etmelerini içeren suallerinin imanın kalplerinde yer etmeden ve kökleşmeden önce olduğunu söyleyenlerin reddedilmesi ve alimlerin bu veçhi reddedişleri.

g) Müfessirlerin cumhurunun 'Havarilerin Allahu teala'nın kudretinde şüphe ettiklerini' söylediklerini iddia edenlerin reddedilmesi ve bunun sahihlikten hiçbir aslı bulunmayan batıl bir iddia oluşu ve cumhurun görüşünün bunun hilafına olduğunun beyanı.

h) "el-Uzru bi'l-Cehli akidetus-selef" kitabının sahibinin delil getirdiği müfessirlerin sözlerinin tartışması ve bu sözlerde onun için bir delil bulunmadığının beyanı.

BEŞİNCİ KONU
MUAZ'IN (RADİYALLAHU ANH) SECDE ETMESİ HADİSESİ

Beşinci itiraz:

"Muaz (radiyallahu anh) Şam'a gittiğinde, Şamlıların piskoposlarına secde ettiklerini gördü. Döndüğü zaman, Oda Resulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) secde etti. Bunun üzerine Resulullah (sallalahu aleyhi ve sellem): "Buda nedir Ey Muaz?" diye buyurdu. Muaz (radiyallahu anh): "Onların, piskoposlarına secde ettiklerini gördüm. Ve sen ey Allah'ın resulü, secde edilmeye daha layıksın." Resulullah: "Eğer bir kimseye Allah'tan başkasına secde etmesini emredecek olsaydım, üzerindeki hakkının büyüklüğünden dolayı, kadının kocasına secde etmesini emrederdim" buyurdu."

Bezzar: (461) ve ibn Hibban: (1290. Hadis) ibn Ebi Evfa'dan rivayet etmiştir. Secde kıssası Ahmed ve ibn Maceh'in yanında Aişe (radiyallahu anha) hadisi ile sabittir. Bezzar'ın yanında ise ibn Abbas hadisi ile gelmiştir. Elbani İrvau'l-Ğalil'de sahih olduğunu söylemiştir. Şuayb el-Arnavut ise Şerhus-senne'ye talikinde sahih olduğunu belirtmiştir. (El-irva: (7/56), Şerhus-sunne: (9/158).

Bu hadise talikte bulunan şöyle der: Burada cehaletle mazur olunmasına delil vardır. Çünkü Muaz (radiyallahu anh) cahil olarak Allah'tan başkasına secde etmiştir. Secde ise Allah'tan başkasına yapılamayacak bir ibadettir. Ve ameli ve itikadi olan tüm küfür fiillerini buna kıyas eder. Yine buna talikte bulunurken şunları söyler: Nebi (sallalahu aleyhi ve sellem), Muaz'ın cehaletini özür görmüş ve Onu tekfir etmemiştir.[838]

Bu itirazın cevabı:

Bu itirazı tartışmadan evvel şu noktanın anlaşılması gerekir: Alimler secdeyle ilgili iki noktaya değinmişlerdir.

Birincisi: Allah'tan başkasına secde iki kısımdır: İbadet secdesi. Bununla fayda talep etme ve zararı def etmek için takarrup kastı bulunmaktadır. Bu, hakkında tüm şeraitlerde ifade edildiği üzere şirktir.

İkinci kısım: Selam vermek maksadıyla yapılan secde. Bunun Allah'tan başkasına yapılması haramdır şirk değildir. Bu, bizim şeriatımızda haram kılınmıştır.[839] Bununla ilgili olarak burada âlimlerin sözlerinden bazılarını aktarabiliriz:

Şeyh molla Ali el-Kari (rahimehullah) Kadi İyad'ın Eş-Şifa adlı kitabına talikinde şunları söyler: "Yine Müslümanların, ancak bir kâfirden sadır olabileceğinde icma ettikleri her fiil ile de tekfir ederiz. Sahibi, ancak bir kâfirden sadır olabilecek bu fiili

---

[838] El-Uzru bi'l-cehl; Ahmed Ferid: (s,24), el-Uzru bi'l-Cehl; Hezza: (s,58)

[839] Secdenin bu türüne el-Hanefi el-Bahrur-Raik (5/134) adlı kitabında işaret etmiştir. Fetava'l-Bezzariyye'nin sahibi şöyle der: "Secdeden ibadeti kast ederse kafir olur. Eğer selam kast ederse olmaz. Bu, asıldaki fetvalarla uyumluluk içindedir." El-Fetava'l-Bezzariyye: (6/343). Yine Nevakidu'l-iman el-Kavliyye ve'l-Ameliyye (s.278) müracaat edilebilir.

yaparken islamını açıklasa bile. Örneğin puta, güneşe, aya, Hıristiyanların haça veya ateşe secde etmesi gibi."

Yine Ali el-Kari şöyle der: "İbadet kastı olmadan bilakis saygı ve selam kastı ile sultana vb. yapılan secde ise bundan farklıdır. Zira bu haramdır küfür değildir. Küfür olduğu da söylenmiştir."[840] Şarihin "söylenmiştir" ifadesi zayıflığı ve problemi ifade etmektedir. Bu, ilim ehlinin sözler arasında tercihte bulunurken kullandıkları bir yoldur.

İbn Hacer El-Heytemi (rahimehullah), Nevevi'nin Er-Ravda'daki "Böyle bir secde (saygı secdesi) haramdır küfür değil" sözleri ile nakilde bulunarak şunları söyler: "Onun (şeyh İzzeddin b. Selam'In) sözlerinin gereği, Er-Ravda'daki tilavet secdesinin son bölümüyle aynı şeylere delalet etmektedir. Secdedeki bu ihtilaf namazdan sonra ve diğer zamanlarda secdeyle aynıdır. Cahil ve sapıkların, şeyhlerinin önünde yaptıkları secde ise bu türden değildir. Zira her halükarda bu bir haramdır. İster kıbleye doğru olsun ister olmasın, ister Allah'a secdeyi kast etsin ister bundan gafil kalsın bir fark yoktur. Bunun bazı şekilleri ise küfrü gerektirir. Bundan Allah'a sığınırız. Bunu iyi anla, bu bazen bir mahlûka ibadet veya takarrup kast edildiğinde küfür olur. Bazen de saygı kast olunur ve bu durumda haram olur. Baba hakkında da aynı şeyler geçerlidir."[841]

İkinci mesele: İbadet veçhi üzerine secde şirktir ve bu tüm şeraitlerde böyle belirtilmiştir. Saygı şekli üzerine secde ise, Âdem'den (aleyhis-selam) bizim şeriatımıza kadar olan şeraitlerde caiz idi ve bizim şeriatımızda bu Muaz (radiyallahu anh) hadisi ile nesh olundu. Bunun açıklaması gelecektir. Buna Kuranı kerimdeki, Yusuf'un (aleyhis-selam) kardeşlerinin babalarına secde etmeleri de delalet etmektedir. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: **"Ve Ona secdeye kapandılar."**[842] İbn Kesir (rahimehullah) şöyle der: "Bu onların şeraitlerinde caiz idi. Bir büyüğe selam verdiklerinde ona secde ederlerdi. Bu, Âdem'den İsa'nın (aleyhimes-selam) şeriatına kadar bu şekilde caiz olarak devam etti. Bu, bu şeriatta haram kılındı ve secde yalnızca Allah subhanehu ve teala'ya has kılındı. Maksat, bunun onların şeriatlarında caiz olması ve bundan dolayı secdeye kapanmalarıdır."[843]

İbn Teymiyye (rahimehullah) şöyle der: "Secde şeriatlardan bir şeriattır. Zira Allahu Teala bizlere, itaat ile Ona secde etmemizi emretmiştir. Çünkü secde ettiğimiz kimseye tazimi istemiştir. Eğer bize secdeyi emretmemiş olsaydı bunun yapılması vacip olmazdı. Meleklerin Âdem'e secdeleri, Allah'a ibadet, Ona itaat ve Ona yaklaştıkları bir vesile idi. Ve bu, Âdem (aleyhis-selam) için şeref, itibar ve saygıdır.

---

[840] Şerhu'ş-Şifa: (2/221)
[841] El-İlam bi kavadii'l-İslam; İbn Hacer: (s.19)
[842] Yusuf: 100
[843] İbn Kesir: (2/491)

Yusuf'un (aleyhis-selam) kardeşlerinin secdesi ise selam ve saygı secdesidir. Eğer Yusuf ana babasına secde etseydi bu onun için mekruh olmazdı."[844]

Kurtubi (rahimehullah) şöyle der: "İkinci mesele: Said b. Cübeyr, Katade'den (rahimehumullah), Oda Hasan'dan **"Ve secdeye kapandılar"** ayetiyle ilgili şöyle der: Bu secde değildir. Lakin onlarda bu bir adetti. Başları ile imada bulunuyorlardı, onların selamları böyleydi.

Sevri, Dahhak ve diğerleri (rahimehumullah) şöyle derler: Bizim aramızda bilinen secde ile aynıydı ve bu onların selamı idi. Şöyle de denmiştir: Rükû gibi eğilmedir, yere kapanma değildir. Onların selamları bu şekilde el ile ve eğilerek idi. Allahu Teala tüm bunları bizim şeriatımızda neshetmiştir ve eğilme yerine söz ile selamı getirmiştir. Müfessirler bu secdenin hangi türü olursa olsun saygı secdesi olduğu, ibadet secdesi olmadığında icma etmişlerdir."[845]

Bu büyük âlimlerin sözlerinden ikinci türden olan secdenin –ki bu selam secdesidir- bizden önceki şeraitlerde mubah olduğu ve bizim şeriatımızda nesh olduğu açığa çıkmış olmaktadır. Muaz'ın (radiayllahu anh) yaptığı ise, bizden önceki şeriatlarda mubah olan bir fiil olmaktan öteye gitmez. Herhangi bir küfür fiili değildir ki, cahil olarak şirk işlediğini ve cehaleti ile mazur olduğunu söyleyebilelim.

Muaz'ın (radiayllahu anh) bu secdeyi selam için yaptığına delalet eden unsurlardan biriside, âlimlerin, bu işin Resulün asrına kadar mubah olduğunu ve bunu nesh edenin mezkur Muaz hadisi olduğunu belirtmeleridir.

Hafız Ebu Bekir el-Cessas el-Hanefi (rahimehullah) Ahkamu'l-Kuran adlı tefsirinde şunları söyler: "Bu durumun Yusuf'un (rahimehullah) zamanına kadar kaldığı gözükmektedir. Bu, aralarında saygıyı hak eden kimselere bir çeşit saygı ve tazim ifadesi idi. Bizim aramızda ise musafaha ve tokalaşma mesabesindedir. Veya el öpme mesabesindedir. El öpülmesinin mubahlığıyla iligili olarak Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) hadisler rivayet olunmuştur. Kerih olduğu da rivayet olunmuştur. Ancak saygı ve selam şeklinde Allahu teala'dan başkasına yapılan secde Aişe, Cabir b. Abdullah ve Enes'in (radiyallahu anhum) rivayet ettikleri şu hadis ile neshedilmiştir. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Hiçbir beşerin başka bir beşere secde etmesi caiz değildir.

---

[844] Mecmuu'l-Fetava: (4/360)

İbn Kesir saygı secdesinin geçmiş ümmetlerde mubah olduğunu ve bunu nesh edenin Muaz (radiayllahu anh) hadisi olduğunu ifade etmiştir. **"Hani biz meleklere Âdem'e secde etmelerini söylemiştik"** ayetini tefsir ederken bunun saygı, selam ve ikram secdesi olduğunu söylemiştir. Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi**: "Ana babasını tahtına çıkardı ve onlarda secdeye kapandılar"** Bu geçmiş ümmetlerde meşru idi fakat bizim şeriatımızda nesh olunmuştur. Muaz şöyle der: Şam'a gittiğimde onların piskoposlarına ve âlimlerine secde ettiklerini gördüm. Resulullah'a, Ona secdenin daha layık olduğunu söyledim. Oda: "Eğer bir beşerin bir beşere secde etmesini söyleyecek olsaydım, üzerindeki hakkının büyüklüğünden, kadının kocasına secde etmesini söylerdim." Buyurdu." Tefsiru ibn Kesir: (1/77). Yine kurtubi: (4/3494) müracaat edilebilir.

[845] Tefsiru'l-Kurtubi: (4/3493)

Eğer bir beşerin başka bir beşere secde etmesi mümkün olsaydı, üzerindeki hakkından dolayı, kadının kocasına secde etmesini emrederdim."[846]

İmam Cessas'ın (rahimehullah): "Aişe, Cabir b. Abdullah ve Enes'in (radiyallahu anhum) rivayet ettikleri şu hadis ile neshedilmiştir" sözleri, mubah olan selam secdesini nesh edenin –lafızları farklı olsada- Muaz hadisi olduğuna delalet etmektedir. Buda Muaz'ın Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) secde edene ve Nebi'ninde (sallallahu aleyhi ve sellem) Onu bundan nehyettiği vakte kadar bu fiilin mubah olduğuna delalet etmektedir.

İmam Kurtubi (rahimehullah) tefsirinde âlimlerin ekserisinin sözlerinin, selam şeklinde Allah'tan başkasına secde edilmesinin Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) asrına kadar mubah olduğunu zikretmiştir. Ve sonrada bu mubahlığı nesheden hadisi zikretmiştir. Bu hadis ise Muaz'ın hadisesinin vuku bulduğu hadisedir.

Şöyle der: "Genel görüş, bunun Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) asrına kadar mubah olması yönündedir."[847]

Sonradan gelen bazılarının ibn Teymiyye'nin şu sözleri ile itirazlarına gelince: "Din olarak ve yaklaşma maksadıyla bunun yapılmasına gelince; bu en büyük münkerlerdendir. Kim böyle bir şeyin yakınlık ve din olduğuna inanırsa dalalettedir ve iftira etmiştir. Hatta ona bunun ne din nede yaklaşma olmadığı açıklanır. Eğer bu durumunda ısrar ederse tövbe ettirilir. Tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür."[848]

Biz deriz ki: Bu sözlerde muhalif için herhangi bir hüccet yoktur. Çünkü bu genel bir sözdür. Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye burada Muaz'ın bir küfür işlediğini ve Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) de Onu cehaletinden dolayı mazur gördüğünü açıklamamıştır. Bu nedenle, böyle bir şeyle meselemizin aslına delil getirilmesi mümkün değildir.

El-Uzru bi'l-Cehli kitabının sahibinin şu sözlerine gelince: "Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) Muaz'ı mazur görmüş ve tekfir etmemiştir. Hatta Ondan tövbe etmesini bile istememiştir. Çünkü O, bunu yaptığında ne bir masiyet nede bir küfür işlememişti. Çünkü O, bu hükmü bilmediğinden dolayı mükellef değildi. Ta ki Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), bunu Ona beyan edene kadar. Eğer bundan sonra onu bir daha yapmış olsaydı kâfir olurdu."[849]

Eğer Muaz (radiyallahu anh) Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem), selam maksadıyla secde yapmanın haramlığını belirttikten sonra secde etmiş olsaydı, Mezkûr kitabın sahibi tarafından söylenilen bu sözlere belki itibar olunabilirdi. Eğer fiil Muaz'ın secdesi esnasında mubah ise ve ancak Şari'in bunun nesh ve haram olduğunu beyanından sonra nesh kabul edilirse, O ne bir haram nede bir küfür işlememiş olur. Bu, -mezkûr

---

[846] Ahkamu'l-Kuran; Cessas: (1/37-38)

[847] Tefsiru'l-Kurtubi: (1/250)

[848] Mecmuu'l-Fetava; şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye: (1/372). Bununla El-Uzru bi'l-Cehl akidetus-selef kitabının sahibi delil getirmiştir: (s.58)

[849] El-Uzru bi'l-Cehl akidetus-selef: (59-60)

kitabın sahibinin söylediği gibi- cehaletinden dolayı değildir. Lakin asli mubahlıktan dolayıdır. Ta ki bu hadise vuku bulup Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) -bizzat bu Muaz hadisi ile- bunu nesh etmesine kadar bu böyle devam etmiştir.

Bu hadisin şerhine değinen hadis kitaplarının kaynak şerhlerine müracaat ettikten sonra, açık bir ifade ile, Muaz'ın fiilinin, secdeden nehyolunulmasından sonra gerçekleştiğini söyleyen tek bir alime bile rastlamadık. Bilakis imam Kurtubi, imam Cessas ve Hafız ibn Kesir gibi büyük alimler, bu fiilin Muaz'ın secde olayına kadar serbest ve mubah olduğunu açıklamışlardır. Kurtubi, cessas ve ibn Kesir'in bununla ilgili açıklamalarını daha önce uzunca aktarmıştık.

Geriye Şevkani'nin Neylu'l-Evtar adlı kitabındaki şu sözleri kalmıştır: "Bu hadiste, cahil olarak Allah'tan başkasına secde edenin kafir olmayacağına delil vardır."[850] Nakilleri geçen büyük imamlarında belirttikleri gibi, Muaz'ın secdesinin selam secdesi olduğunu bildikten sonra Şevkani'nin sözlerinde özel bir delil yoktur. Ancak ilim ehlinden bazıları bu yerde cahilin tekfirinde durmuşlardır. Çünkü böyle bir secde geçmiş şeraitlerde sabit olmuştur. Bunu ise bu konuda küfür hükmü için geçici bir şüphe olarak kabul etmişlerdir. Örneğin kabirperestler gibi fayda veya zarar talebi ile Allah'tan başkasına secde edenlerin durumu ise bundan farklıdır. Çünkü bu türden secde yapan bir kimsenin tekfir edilmesinde bir şüphe yoktur. Şimdi burada büyük imamların bu ve benzeri problemler karşısında verdikleri cevaplara değinmek istiyoruz. Bu, bazılarının getirdikleri, selam maksadıyla Allah'tan başkasına secde eden ile yaklaşmak, fayda ve zarar talebi ile Allah'tan başkasına secde arasındaki fark konusudur.

İbn Hacer El-Heytemi eş-Şafii el-Fakih, bu tür bir secdede bulunan kimsenin tekfir edilmemesinin illetini açıklarken ve bu probleme cevap verirken şunları söyler: "Zerkeşi ve başkaları bu problemi zikretmişler (Yani babaya ve puta secde problemini) ve buna bir cevapta vermemişlerdir. Buna şu şekilde cevap verilmesi mümkündür: Babayla ilgili olarak şeriatta ona saygı duyulması yönünde naslar gelmiştir. Hatta bizden önce şeriatlarda babaya secde edilmesi de vardır. Örneğin Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"Ve ona secdeye kapandılar."** Buradaki secdeden maksat –bir grup âliminde benimsediği üzere- alnın yere konulmasıdır. Bunun bizden önceki şeriatlar olduğu söylenerek de cevap verilmiştir. Diğer bir grup âlim ise bundan maksadın eğilme olduğunu söylemişlerdir. Herhalükarda böyle bir şey bir zamanlar ve bir şeriatta baba için sabit olmuştur. Buda faili için geçici bir

---

[850] Neylu'l-Evtar: (6/363). Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye Muaz'ın secdesinin selam secdesi türünden olduğunu belirtmiştir. Şöyle der: "Dördüncüsü: Yusuf'un kardeşlerinin Ona secdeye kapanmasıdır. Bunun onların selamları olduğu söylenir. Mutlak olarak secdenin haram olduğu nasıl söylenebilir? Zira hayvanlar peygamberimize (sallallahu aleyhi ve sellem) secde etmekteydi. Ve hayvanlar Allah'a ibadet etmiyorlar. Bu durumda bir şeye secdeden ona ibadet edildiği nasıl söylenebilir? Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Eğer bir kimsenin birisine secde etmesini emredecek olsaydım üzerindeki hakkının büyüklüğünden dolayı kadının kocasına secde etmesini söylerdim." (Mecmuu'l-Fetava: (4/360)

şüphe konumundadır. Bir puta veya güneşe secde ise bundan farklıdır. Zira ne bunlar nede benzerlerine tazim edilmesiyle ilgili hiçbir şeriatta bir şey gelmemiştir. Bunun faili için ise ne kuvvetli nede zayıf hiçbir şüphesi yoktur ve bundan dolayı kâfir olur. Şeriatte tazimiyle ilgili bir nas bulunmayan şeylerde takarrub kastına da bakılmaz. Böylece problem kalkar ve cevap ortaya çıkar ki bu kapalı değildir." Harfi harfine burada son bulur."[851]

"Böylece "El-Uzru bi'l-cehl ve bidatut-tekfir" kitabının sahibinin hatalı olduğu açığa çıkmış olmaktadır. El-Uzru bi'l-cehl akdetu's-selef kitabının sahibi de bunda ona tabi olarak şunları söylemiştir: "Hadiste, cahil olarak Allah'tan başkasına secde edenin –çünkü secde Allah'tan başkasına yapılmaması gereken bir ibadettir- bununla kafir olmayacağına açık bir delil bulunmaktadır. Ameli olan diğer küfürlerde buna kıyas edilirler."[852]

Fakih ibn Hacer eş-Şafii'nin, bu tür bir secdede cahilin tekfir edilmeyeceğini illetlendirişini sende gördün ey okuyucu. Bunu, küfrün vuku buluşundaki şüphenin hasıl oluşuyla nedenlendirmiş ve -örneğin güneşe ve salihlerin ve velilerin kabirlerine dikilen putlara ve heykellere secde gibi- failinin tekfir edilmesinde şüphe olmayan secdeden farklı olmasına bağlamıştır. Böylece bu kimselerin yapmış olduğu; selam secdesi ile -yeni ve eski müşriklerin ve kabirperestlerin emsallerinin yapa geldiği- failinin tekfirinde şüphe edilmeyen fayda ve zarar gözetilip Allah'tan başkasına ibadet maksadıyla yapılan secdeyi birbirine kıyas etmelerinin batıllığı ortaya çıkmış olmaktadır.

Nasıl olurda imam Şevkani'nin bu nassı ile, İslam dininden çıkaran büyük şirk işleyen kimsenin tekfir edilmemesine delil getirilebilir? Oysaki bizzat Şevkani'nin kendisi cahil bile olsa büyük şirk işleyenin küfrüne hükmetmiştir.

Şevkani başlı başına kaleme aldığı bir eserinde kabre tapanların küfrünü ve cehaletleri ile mazur olmadıklarını açıklayarak şunları söyler: "Bu küfrün itikadi küfür olmadığı amel küfrü olduğu hükmüne vardıktan sonra 'Fakat şeytan ona bunların Allah'ın salih kulları olduklarını ve fayda verip şefaat edeceklerini süslü göstererek kabul ettirmiş ve buda bilmeden –cahiliye ehlinin putlar hakkında itikat ettikleri gibi- bir itikada sahip olmuştur' sözleri ile bunu itiraf etmiştir. Bunun cahiliye ehlinin küfründe olduğu gibi itikadi bir küfür olduğuna hükmedişine ve itikadı onayladıktan sonra bunun cehalet üzerine olan bir itikat oluşunu özür olarak getirişini bir düşün. Bunun cehaletten kaynaklanan bir itikat oluşunun ne faydası olduğunu keşke bilebilseydim? Kuşkusuz küfür taifelerinin hepsini ve şirk ehlinin tümünü, küfre, hakkı def etmeye ve batılları üzerinde kalmaya sevk eden cahilane itikatlarından başkası değildir. Hiç kimse onların itikadının ilim üzere olan bir itikat olduğunu söyleyebilir mi

---

[851] El-İlam bi kavatii'l-islam: (18-19) Bu ayrımla ilgili Onun başka sözleri de bulunmaktadır. Ancak biz uzatma korkusuyla burada bu kadarıyla yetindik.

[852] El-Uzru bi'l-cehl akdetus-selef: (s.58) Bunu "El-Uzru bi'l-cehl ver-reddu ala bidatu't-tekfir" kitabından nakletmiştir: (s.24)

ki ölüler hakkında bu itikatlarda bulunan kardeşlerinin bu cahilane itikatları mazeret olabilsin? Sonra getirdiği mazeretlerini 'Fakat bunlar tevhidi kabul etmektedirler…' sözleri ile tamamlar. Sana da kapalı olmayacağı üzere bu batıl bir mazerettir. Çünkü onların tevhidi kabul etmeleri yalnızca dilleri ileyse, bunda Yahudilerle, Hıristiyanlarla, müşriklerle ve münafıklarla aynıdırlar. Eğer yalnızca fiilleri ileyse, kuşkusuz onlar ölüler hakkında, putperestlerin putları hakkında benimsedikleri itikadın aynısını benimsemişlerdir."[853]

Bu kimselerin, bizim meselemizle direk ilgili olan bu açık ve kesin olan nassı ihmal edip -sahih olan yönünü öğrendiğin- bu ihtimalli nassa niçin sığındıklarını ve bunun etrafında gürültü çıkararak bunu Şevkani'nin meselemiz hakkındaki asıl sözleri gibi göstermeye çalışmalarını keşke bilebilseydim.

[853] Er-Resailus-selefiyye fi ihyai sunnetu hayri'l-beriyye: (s.35)

ALTINCI KONU
HUZEYFE B. YEMAN (RADİYALLAHU ANH) HADİSİ

Altıncı itiraz

Huzeyfe b. Yeman'dan (radiyallahu anh) merfu olarak rivayet olunan bir hadiste şöyle geçer: "Elbisenin nakışları silindiği gibi islamda silinecektir. Öyle ki oruç nedir, namaz nedir, ibadet nedir ve sadaka nedir bilinmeyecektir. Bir gece Allah'ın kitabı kaldırılacak ve yeryüzünde ondan tekbir ayet bile kalmayacak. Geride yaşlı adam ve kadınlar gibi insanlardan bir grup kalacak ve şöyle diyeceklerdir: 'Babalarımızı bu kelime (Lailahe illallah) üzerine bulduk.' Onlar ne namazı, ne orucu, ne ibadeti ve nede sadakayı bilmeyecekler." Bunun üzerine Huzeyfe Ondan yüzünü çevirdi. Sonra üç defa Onu (Huzeyfe'yi) kendisine çekti ve her seferinde Huzeyfe arkasını döndü. Sonra üçüncüsünde Ona döndü ve şöyle dedi: "Ey Sıle, onları ateşten kurtaracak!" Bunu üç defa tekrarladı."

İbn Mace: (4049), Hâkim: (4/473), es-Silsiletus-sahiha: (1/127-128) tahric etmiştir sahih hadistir.

Bu mesele hakkında yazanlardan bazıları bu hadis ile delil getirerek şöyle demişlerdir: "Bu insanlar Lailahe illallah'ın manasını bilmeden sadece duydukları için söylemişlerdir. Aksi halde bunu açıklar ve manasını zürriyetlerine beyan ederlerdi. Huzeyfe (radiyallahu anh) bunun onları ateşten kurtaracağını haber vermiştir. Bu genel asla göre, hüccet ikame olunana kadar hiç kimsenin azap görmeyeceği gerekir. Bu kimselere, silinip gittiğinden dolayı dinden hiçbir şey ulaşmamıştır. Onlar bu dini bilmemelerinde mazurdurlar ve fetret ehli hükmündedirler. Veya dinin bazısnı bilmemektedirler ve dinin bu bilmedikleri bölümlerinde mazurdurlar."[854]

Bu itirazı tartışmaya başlamadan önce, muteber ilim ehlinin belirlediği önemli bir kaideyi hatırlatmamız yerinde olacaktır. Bu, öğrenme imkânı ve öğrenme imkânına sahip kimseyle aciz kimse arasındaki fark kaidesidir. Daha önce bu kaidenin açıklaması ve öğrenme imkânına sahip olanın sınırları ve olmayanın sınırları konusu geçmişti. Âlimler, öğrenme imkânı olmadığından dolayı kapalılık veya risalet ve nübuvvetin eserlerinin silindiği bir zamanda bulunanın cehaletini özür olarak kabul etmişlerdir. Ancak ilmin yaygınlaştığı bir dönemde yaşayan bundan farklıdır. Bu kaidenin detayıyla ilgili kitabın altıncı bölümüne müracaat edilebilir.

Bu kaidenin ve sınırlarının tatbik edilmesiyle, hadiste zikredilen bu haletin buna uygun düştüğünü ve hadiste zikrolunanların öğrenme imkânının olmadığı zamanlarda

---

[854] El-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef: (s.75-76) Amelin cinsini terk edenin mümin olacağını, tüm amelleri terk etse ve tüm haramları işlesede imanının eksilmeyeceğini söyleyenler bu hadisle delil getirmişlerdir. Bu kimselere mürcienin bazı şüpheleri girmiştir. Allah'tan afiyet diliyoruz.

Bunların delilleri ve reddiyle ilgili olarak ibn Teymiyye'nin El-imanu'l-Avsat adlı kitabının Cibril hadisinin şerhine müracaat edilebilir.

olanlar hakkında olduğu açığa çıkacaktır. Ancak bunun tüm zaman ve mekânlarda mutlak olarak cehaletin özür olarak kabul edilmesine delil getirilmesi doğru değildir.

Bu itirazın cevabı:

Cevap birkaç yöndendir:

Birinci vecih: Hadis ahir zamanda olacak olan özel bir ortamdan bahsetmektedir ki bu öğrenme imkânının olmadığı bir zamandır. Bu ortamda Kuran kalplerden kalkacak ve cehalet yayılacaktır. Öyle ki insanlar, ne namaz, ne oruç, ne ibadet nede sadaka nedir bilmeyeceklerdir. Kuran gece gündüz okunurken, sünnet bilinirken, -azda olsa- tevhid davetçileri varken bu hadisle bizim vakıamıza delil getirilmesi doğru değildir. İnsanlar cahillikleriyle birlikte, alışa geldikleri ve işledikleri şirklere muhalif çağrıda bulunan davetçilerin olduğunu bilmektedirler. Bunu bağlamda, şeyh Abdulaziz b. Baz, daveti işitip onu talep etmeyenin mazur olmayacağıba bilakis sorumlu olacağına delalet eden ayet ve hadisleri sunduktan sonra şunları söyler:

"Kim İslam'a ve başka şeylere davet edilen bir beldede yaşar ve sonrada iman etmeyip ehlinden hakkı talep etmezse, İslam davetinin ulaştığı ve küfründe ısrar eden kimse konumunda olur."[855]

Çokça batıl davetçilerin yanında -azda olsa- hak davetçilerinin bulunmasının, hüccetin ikamesinde yeterli olacağını açıladıktan sonra şunları söyler: "İslam'ın yaygınlaştığı beldelere bakan bir kimse şu iki fırkanın da bulunduğunu görecektir: Şirk ve şirk olmayan türleriyle bidatlere davet eden fırka. İnsanların kafalarını karıştırırlar, güçleri nispetince sahih olmayan hadislerle ve şaşalı ve cezp edici bir üslupla, acayip ve garip kıssalarıyla bidatlerini süslü gösterirler. Bir fırkada vardır ki, hakka ve hidayete davet eder. Bunun için kitap ve sünnetten deliller getirir, diğer fırkanın davet etmiş olduğu şeylerin batıllığını beyan eder. Bu fırkanın beyanı ve tebliğinin bulunması –sayıları azda olsa- hüccetin ikamesinde yeterlidir. Zira itibar hakkın delili ile beyan edilmesinedir sayının çokluğuna değil."

Bu hadis ile delil getirilmesinin zayıf oluşunun ikinci veçhi: Ahir zamanda olan bu kimseler, cahil oldukları hükümlerin tafsilatında sorumlu değildirler. Çünkü hüccet olan Kuran onların asrında kaldırılmıştır. Bilindiği üzere kişi hakkı arar ve bunun talebinde ciddi davranırsa ve sonra Kuran'dan yeterli bir hüccet bulunmadığı için aciz kalarak ulaşma imkânı bulamazsa, talebinden aciz kaldığı bu şeyden dolayı sorumlu tutulmayacaktır. Ve bu kimse hakkında vacip olan din, ulaşabildiği olacaktır. Zira eğer bunun dışında bir şeyle sorumlu olsaydı gücü yetmeyeceği bir şeyle sorumlu olmuş olurdu. Allah hiç kimseyi gücünden fazlası ile mükellef tutmaz. Bu kimselere ulaşan tek şey ve nesilden nesle varis aldıkları mirasları Lailahe illallah kelimesidir. Eğer onlar

[855] Fetava ibn Baz, Fetva el-lecnetu'd-daime.

arasında ciddi olan ciddi davranır ve araştırıcıları yeryüzünün doğusu ve batısını araştırırsa yine bundan başkasını bulamayacaktır…

Aralarından Kuran'ın kaldırıldığı bu toplulukları vasıflayan bu hadisin vakıasını, yaşadığımız bu vakıaya indirgeme insaftan mıdır? Azda olsalar hak davetçileri Allah azze ve celle'yi tevhide davet etmektedirler. Eğer hakkı delili ile arayan kimse araştıracak olsa çok kolay ve rahat bir şekilde ona ulaşabilir. Hatta şirke düşenler, bulundukları duruma muhalif olan bir davetin olduğunu bilmektedirler. Ancak kendilerini bu davetin hakikatini araştırmak için sıkıntıya sokmamışlar bilakis ona düşmanlık edip ondan yüz çevirmişlerdir. Hiç bunlarla onlar bir olabilir mi?

Hafız ibn Kesir (rahimehullah) Huzeyfe (radiyallahu anh) hadisini şerh ederken şunları söyler: "Bu, ahir zamanda ilmin insanlardan kaldırılacağına delalet etmektedir. Hatta Kuran bile sahifelerden ve kalplerden kaldırılacak ve insanlar ilimsiz kalacaklardır. Yaşlı bir adam ve yaşlı bir kadın Lailahe illallah diyen insanlara rastladıklarını ve kendilerinin de Allah'a yaklaşma maksadıyla bunu söylediklerini haber vereceklerdir. Onunla muhatap olmasalar da bu onlara fayda sağlayacaktır. Allah en doğrusunu bilir."[856]

Zahiren anlaşılan, bu kimselerin hükmünün fetret ehlinin hükmü gibi olmasıdır. Onların yanındaki en değerli şeyleri ise, Allah'a yaklaşmak maksadıyla söyledikleri bu yüce kelimedir. Ve onlarda Allah'ın onlara farz kıldığı ulaşabilecekleri diğer faydalı ilimler yoktur. Ancak öğrenme imkânı olup hakkı araştırmakta gevşek davranan bundan farklıdır.

Şeyh Süleyman b. Sahman, fetret ehlinin hükmünü açıklarken, İbn Kayyim'den nakilde bulunarak şunları söyler: "İbn Kayyim El-Kafiyetuş-Şafiye adlı kitabında ve Tariku'l-Hicreteyn adlı kitabının Mükelleflerin tabakaları bölümünde şöyle der:

"Sorup öğrenmekten aciz olan ve hiçbir şekilde hakkı öğrenme imkânı bulunmayan kimselere gelince: Bunlar da iki kısma ayrılırlar:

1. Hidayeti irade eden, onu tercih eden ve onu seven fakat onu bulmaya güç yetirmeyen ve kendisini hidayete irşat edecek herhangi bir kimseyi bulamayanlar. Muhakkak ki bunların hükmü, fetret döneminde yaşayanlarla davetin ulaşmadığı kimselerin hükmü gibidir.

2. Kısım: Haktan yüz çeviren ve onu irade etmeyen, üzerinde bulunduğu dinden başkasını da hiçbir şekilde nefsine telkin etmeyen kimselerdir.

Birinci kısımdakiler şöyle derler: "Ya Rabbi, eğer üzerinde bulunduğumdan daha hayırlı bir dinin olduğunu bilsem, hemen onu din edinirim ve üzerinde bulunduğum dini terk ederim. Ancak ben üzerinde bulunduğum dinden daha hayırlısını bilmiyor ve

---

[856] Nihayetu'l-bidaye ven-nihaye: (1/21)

bundan başka daha iyi bir dine girmeye güç ve imkân da bulamıyorum. Zira benim bütün bilgim ve gücüm bu kadardır."

İkinci kısımdakiler ise: üzerinde bulundukları dine razı olmuş, asla başka bir dini ona tercih etmek istemeyen ve nefsi için başka bir dini arzulamayan kimselerdir. İşte böyle kimselerin aciz olmalarıyla güç yetirmeleri halleri arasında pek bir fark yoktur.

İşte bu iki kısımda bulunanlar da acizdir. Fakat bu ikinci kısımdakileri diğerlerine ilhak etmek/onlar gibi kabul etmek mümkün değildir. Çünkü aralarında çok açık bir fark vardır. Şöyle ki: Birinci kısımdakiler; fetret döneminde hak dini arayan fakat bulamayan, bütün gücünü sarf ettikten sonra cehalet ve acizliğinden dolayı hak dine giremeyen kimseler gibidirler.

İkinci kısımdakiler ise; hak dini hiç aramayan ve şirk üzere ölen kimseler gibidirler. Zaten arasalardı da onu bulmaktan aciz kalacaklardı.

Muhakkak ki arayıp bulamayanın acizliği ile, aramadan yüz çevirenin acizliği arasında büyük bir fark mevcuttur. Bu noktayı iyice düşünmelisin!”[857]

Üçüncü vecih: Hadis, lafzıyla tartışmanın asıl konusunun dışındadır. Konumuz, cahil olarak şirk işleyip tevhidini bozan bir kimsenin, kafir mi olacağı yoksa cehaleti ile mazur olduğundan dolayı küfür vasfının ondan kalkacağı mıdır? Hadis ise hiçbir şekilde bundan bahsetmemektedir. Bilakis ancak bu kimselerin kıyamet günü ateşten kurtulmalarından bahsetmektedir. Bu ise bizim mevzuumuzdan uzak bir meseledir.

El-Uzru bi’l-cehl kitabının sahibinin “Onlar Onun (Lailahe illallah’ın) manasını bilmeyecekler” sözlerine gelince, hadiste buna delalet eden ve buna delil olabilecek hiçbir şey yoktur.

Mücerret olarak Lailahe illallah’ın telaffuz edilmesi, cennete girilmesi ve ateşten korunulması için yeterlidir, bunda manasını bilmeye, gereklerince amel etmeye ve onu bozan unsurlardan sakınmaya da gerek yoktur diyenlerin sözlerine gelince; bu, Müslümanların ittifakı ile mürecienin görüşüdür.

Şeyhu’l-İslam ibn Teymiyye (rahimehullah) bu hadis ile, öğrenme imkanının bulunmadığı ortamlara delil getirerek şunları söyler: “Birçok insan, nübüvvet ilimlerinin birçoğunun silindiği zaman ve mekanlarda yetişebilir. Öyle ki Allah’ın resulünü göndermiş olduğu kitap ve sünneti tebliğ edecek hiç kimse kalmaz. Allah’ın resulünü göndermiş olduğu birçok şey bilinmez hale gelir. Bu durumda olan bir kimse tekfir edilmez. Bundan dolayı, ilim ve iman ehlinden uzak bir bölgede yetişen

[857] Bunu ibn Sahman “İrşadu’t-talib ila ehemmi’l-Metalip” kitabında nakletmiştir: (12-13). Yine “Tariku’l-Hicreteyn” : (s.678) bakılabilir.

kimsenin, zahir ve mütevatir olan bu hükümlerden birisini inkâr etmesiyle, resulün gelmiş olduğu şey ona bildirilene kadar tekfir edilmeyeceğinde imamlar ittifak etmişlerdir. Bu, hadiste de gelmiştir." Sonra konumuzla ilgili olan bu hadisi delil getirir.[858]

Bu, daha önce belirtilen, hadisin öğrenme imkânının bulunmadığı bir ortamdan bahsettiğini açmaktadır. Şeyhu'l-İslam bunu "nübüvvet ilimlerinin birçoğunun silindiği zaman ve mekânlarda" sözleri ile ifade etmiştir. Şeyhu'l-İslam bunu şu sözleri ile müstakil bir kaide olarak da getirir: "Kuşkusuz nübüvvetin kesintiye uğradığı zaman ve mekânlardaki ve nübüvvetin eserlerinin kapalı kaldığı kişinin hükmünde hata olarak işlenilen bir şey hemen inkâr edilmemelidir. Örneğin nübüvvetin eserlerinin açık olduğu zaman ve mekânlardaki gibi değildir."[859]

Hadisin nassında, onların şirk işlediklerini ve cehaletlerinden dolayı mazur olduklarını ifade eden hiçbir şey yoktur. Lakin onların zamanında Kuran kalktığı ve ilmin silinmesi sebebiyle öğrenme imkânına sahip olmadıkları için kendilerine ulaşmayan şeriatlerın terk edilmesi ifade edilmektedir.

Geçenlerden, bu hadis ile tüm zaman ve mekânlarda genel olarak cehaletin mazeret olduğuna –bu mesele hakkında yazanların delil getirdikleri gibi- bu hadis ile delil getirmenin sahih olmadığını açığa çıkmış olmaktadır.

[858] El-Fetava: (11/407)
[859] Buğyetu'l-murtab: (s.311)

YEDİNCİ KONU

KİVED HADİSESİ

Yedinci itiraz

Aişe'den (radiyallahu anha) rivayet olunan bir hadiste şöyle der: Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Eba Cehm b. Huzeyfe'yi sadakaları toplaması için göndermişti. Adamın birisi sadakasıyla ilgili Ona kaba sözler sarf etti. Bunun üzerine Ebu Cehm ona vurdu ve başını yardı. Bunun üzerine onlarda Nebi'ye (sallallahu aleyhi ve sellem) geldiler ve "Kısas ey Allah'ın resulü" dediler. Bunun üzerine Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) "size şu ve şu vardır" buyurdu. Razı olmadılar. "Size şu ve şunlar vardır" buyurdu ve bunun üzerine razı oldular. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ben insanlara sesleneceğim ve sizin razı olduğunuzu haber vereceğim?" diye sordu. Onlarda "Tamam" dediler. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbeye çıktı ve şöyle dedi: "Bu Leysliler bana gelip kısas istediler. Bende onlara şunları şunları sundum. Sizde razı oldunuz mu?" "Hayır" dediler. Bunun üzerine muhacirler onların üzerine gitmeyi istediler, ancak Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) onların durmalarını istedi ve onlarda durdular. Sonra onları çağırıp daha da artırdı ve "Razı oldunuz mu?" diye sordu. Onlarda "Evet" dediler.

Abdurrazzak Musannef: (8032), Ebu Davud Sünen: (4534), ibn Hazm Muhalla: (10/410), İbn Mace: (2638), Nesai: (8/35), Beyhaki: (8/36) ve Ahmed: (6/232) rivayet etmiştir.

Delil getiren şöyle der: "Bedevilerden olan bu Leyslilerin yaptıkları, Resulullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) yalanlama olarak kabul edilir. Bununla birlikte onları cehaletleri ile mazur görmüştür."

Bu itirazın cevabı:

Bu itiraza cevap verebilmemiz için daha önce açıkladığımız önemli bir noktayı belirtmemiz gerekecektir. Bu, büyük alimlerin cehalet ile mazur olunmasından bahsederken yalnızca iki yerden söz etmeleridir: Birincisi: İslam'a yeni giren, İkincisi ise: Uzak bir bölgede yetişendir.

Bu açıklama, eğer bir şeye delalet ederse buda, bu iki sınıfın dışında büyük şirk veya küfür işleyenlerin cehaletleri ile mazur olmayacağıdır. Bu, onların şu sözlerinden anlaşılır: "Ancak İslama yeni girmiş veya uzak bir bölgede yetişmişse bundan istisna

edilir.” Bu kaide alimler arasında ittifak edilmiştir. Burada bunu kabul edenlerin isimlerini ve mercilerini sunmak istiyoruz:

1- Şeyhu’l-İslam ibn Teymiyye; Mecmuu’l-Fetava: (7/610) (11/407)

2- İmam Ali el-Kari; Şerhu’ş-Şifa: (2/225)

3- İbn Hacer el-Heytemi eş-Şafii; El-ilam: (s.41, 64, 65, 66)

4- İmam Nevevi; Şerhu Muslim: (1/205)

5- İbn Kudame el-Makdisi el-Hanbeli; el-Muğni: (8/131)

6- Behauddin el-Makdisi el-Hanbeli; El-Udde fiş şerhi’l-umde: (2/316)

7- Celaleddin es-Suyuti eş-Şafii; el-Eşbah ven-nezair: (s.220)

8- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab; Risaletu hukmu tekfiru’l-Muayyen: (s.15)

9- Şeyh Reşid Rıza; Talikihu ala mecmuatur-resail: (4/557,520)

10- Şeyh Muhammed b. İbrahim; Fetavaş-şeyh: (1/74)

11- Şeyh Abdulaziz b. Baz; Fetava: (9257.fetva)

Bu büyük alimlerin naslarının bulunduğu kaynaklara ve bu bölümlerde varılan noktalara müracaat et. Bu kaide belirlendiğinde hadiste bir işkâl olmadığı anlaşılacaktır. Kuşkusuz vuku bulan hadise Leys’li katı bedeviler tarafından olmuştur. Bunlar ise İslam’a yeni girmişlerdi. İslama yeni girenler ise alimlerin ittifakı ile istisna edilmiştir. Umulur ki bu cevabı kuvvetlendiren unsurlardan biriside İbn Hacer El-Heytemi’nin aynı hadiseye işarette bulunarak bu kimselerin İslama yeni girdiklerinden dolayı mazur olduklarını belirtmesidir. İbn hacet el-heytemi, ister dini meselelerde ister dünyevi meselelerde olsun peygamberi yalanlamanın küfür olduğunu belirttikten sonra şunları söyler:

“Buna yakın olarak bazı katı bedeviler tarafından vuku bulan olaylar buna ters değildir. Çünkü onlar yeni Müslüman olduklarından dolayı mazurdurlar.”[860]

Yine bunu kuvvetlendiren unsurlardan biriside, “El-Udde fi şerhi’l-umde” kitabının sahibinin, yalanlama ve inkar meselesinde, Allah ve resulünü yalanlayanları iki sınıfa ayırmasıdır:

[860] El-İlam bi kavatii’l-islam; ibn Hacer el-Heytemi: (s.23)

1- Yeni islama girenler ve uzak bölgelerde yetişenler. Bu kimseler cehaletleri ile mazurdurlar ve bildirilirler. Eğer bulunduğu halden dönerlerse kabul edilir aksi halde öldürülürler.

2- Müslümanların arasında yetişip islama yeni girmeyenler. Kuşkusuz bu kimseler bununla kâfir olurlar. Çünkü inkâr etmiş oldukları bu şeylerin delilleri kitap ve sünnette açıktır.

Şimdi burada "El-Udde şerhu'l-Umde kitabının sahibinin söylediklerini aktarmak istiyoruz.

Metin sahibi şöyle diyor: "Kim islamın erkânlarından birisini inkar eder veya haramlığında icma edilen bir haramı helal görürse Allah ve resulünü yalanlamıştır. Çünkü bunun delilleri kitap ve sünnette çok açıktır, Müslümanlara kapalı kalmaz. Bunu ancak Allah ve resulünü yalanlayan inkâr edebilir."

Şerh sahibi ise şunları söyler: "Ancak kendisine vaciplerin ve haramların kapalı kalacağı kimse hariç. Bu kimseye bildirilir, eğer kabul etmezse kafir olur. Bunun kendisine kapalı kalacağı kimseler, islama yeni girenler veya Müslümanlardan uzak bölgelerde yetişenlerdir. Bu kimselere bildirilir, eğer dönerse kabul edilir aksi halde öldürülür.

Müslümanların içinde Müslüman olarak yetişen bir kimse ise kâfir olur ve tövbe ettirilir. Eğer tövbe ederse kabul edilir, aksi halde öldürülür. Bunun nedeni, bu şeylerin ikrarının kitap ve sünnette açık olmasıdır. Bunlara halel getiren Allah'ı ve resulünü yalanlamış olur ve –İslam'ın erkânını inkâr edenlerde söylediğimiz gibi-bununla kâfir olur."[861]

Bilindiği üzere hadiste geçen Leysliler –İbn Hacer el-Heytemi'nin de belirttiği gibi- islama yeni girmiş bedevilerin katı tabiatlılarındandılar. Genel olarak cehaletin mazeret oluşuna muhalifin bu hadise ile delil getirmesi doğru değildir. Bilakis hadisin özel bir ortamı vardır ki bu İslama yeni girenler hakkında olmasıdır.

Bu itiraza başka bir cevap:

Hadiste Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) onları cehaletleri ile mazur gördüğüne veya görmediğine dair bir lafız bulunmamaktadır. Hadiste ancak Resululllah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisinden bilinen hikmeti ve cahillere olan yumuşaklığı ile olaylara yaklaştığı görülmektedir. Bu, Onun bir sıfatıdır. Başka bir yerde ganimetleri taksimine de itiraz edilmiştir ve birçok cahilden ezalar görmüştür.

[861] El-Udde şerhu'l-Umde: (2/316)

“Resulullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) hadiseleri bu şekilde ele alışı hikmet ve rahmettendir. Ebu Meczure istihza ile ezanı taklit etmişti. Fudale b. Umeyr peygamberimizi öldürmeye yeltenmişti. Yine Huneyn gazvesinde Şeybe’de. Mübarek eliyle göğüslerine bir kere dokunmasıyla orada bulunan tüm küfür ve kinleri yok olup gitmiş ve yerine iman ve sevgi ile dolmuştur.”[862]

İbn Hazm’ın bu hadiseye cevabı:

İbn Hazm El-Muhalla adlı kitabında Resulullah’ı (sallallahu aleyhi ve sellem) yalanlayan bu Leyslilerin bedevi cahillerden olduklarından dolayı mazur olduklarına işarette bulunmuştur. Şöyle der: “Bu hadiste cahil mazur görülmüş ve islamdan çıkmamıştır. Eğer bunu kendisine hüccetin ikame olunduğu bir âlim yapacak olsaydı kafir olurdu. Çünkü bu Leysliler Nebi’yi yalanlamışlardır. Nebinin yalanlanması ise ihtilafsız mücerret bir küfürdür. Lakin bunlar cahillikleri ve bedevilikleri ile cehaletlerinden dolayı mazur görülmüşlerdir.”[863] Sözünün delil yeri “Cahillikleri ve bedevilikleri ile cehaletlerinden dolayı mazur görülmüşlerdir.”

---

[862] Haddu’l-İslam ve hakikatu’l-İman: (s.574)
[863] El-Muhalla: (10/410-411)

SEKİZİNCİ KONU

CEHALET ÖZRÜ VE BUNUN TÜM MESELELERDE GEÇERLİ OLMASIYLA İLGİLİ İCMA İDDİASI

Sekizinci itiraz:

Bu mesele hakkında yazanlardan bazıları; ister asıllarda olsun ister fürularda, ister ilim zamanında olsun ister diğer zamanlarda ve ister darul-islamda olsun ister diğer yerlerde her halükarda cehaletin mazeret olduğunda icma olduğunu iddia etmiştir ve bunda İbn Hazm'ın şu sözlerini nakletmiştir:

"Ümmetin tümünün hakkında hiç kimsenin ihtilafta bulunmadığı bir şekilde ittifakıyla kabul ettikleri hususlardan biriside; -Mushaflarda bundan farklı olduğunu bildiği halde- kasıtlı olarak Kuran'dan bir ayeti değiştirenin veya bu şekilde bir kelimeyi düşürenin veya kasıtlı olarak Ondan bir kelimeyi reddedenin, ümmetin tümüne göre kafir olacağıdır. Sonra, kişi tilavette hata edebilir, bir kelimeyi artırır veya diğerini eksiltir. Doğru olduğu zannıyla cahil olarak sözünü değiştir ve bunda kibirli davranır ve hak kendisine açığa çıkmadan bunda münazaraya girer. Bu durumda olan bir kimse, ümmetin arasında tek bir kişiye göre bile ne kâfir, ne fasık nede günahkâr olmaz. Mushaf'a vakıf olduğunda veya kuraların haberi ile hücceti ikame edebilecek bir kimse doğru şeklini ona bildirdiğinde hatası üzerinde ısrar ederse, bu durumda ümmetin tümüne göre hiç şüphesiz bununla kâfir olur. Bu tüm dinlerde geçerli olan bir hükümdür..."[864]

Bu iddianın cevabı:

Bu iddianın cevabına başlamadan önce, icmanın kısaca tarifini zikredeceğiz. İcma lügatte: Bir işe azmetmeye kullanılır. Allahu Teala şöyle buyuruyor: **"Yapacağınız işi karara bağlayın."**[865]

Istılahta icma: Ümmeti Muhammed'den olan şeriatta içtihat ehlinin, asırlardan bir asırda, dini bir meselede ittifak etmeleridir.[866]

---

[864] El-Uzru bi'l-cehl akidetus-selef: (s.84)
[865] Yunus: 71
[866] İcmanın tarifi, hüccet oluşu ve kısımlarıyla ilgili olarak, Muhammed b. Hüseyin el-Cirani'nin "Mealimu usulu fıkh indes-selef" kitabına müraccat edilebilir.

Ehlil-hal ve'l-akt'ten maksat, ümmetin müçtehitleridir. Buna binaen avamın ve cahillerin ittifakları icma sayılmaz. Şeyh Muhammed Ebu Zehra şöyle diyor:

"İcma iki kısımdır: Birincisi: Naslarda ve bunların tevatür oluşunda icma. Bu, alimlerin hakkında; 'dinde bilinmesi zorunlu olan meseleler' olarak tabir ettikleri meseleler üzerinde icmadır. Bu, namazın beş vakit olması, rekâtlarının sayısı ve benzeri meselelerdir. Bunları ispat eden nasların ve haberlerin çokça bulunması ve sünnetin bu konularda mütevatir olmasından dolayı bunlar, hakkında icma edilen meselelerdendir. Bu durumda âlimlerin icması, naslar ve anlaşılma şekilleri üzerine icmadır. Buna binaen, bu tür bir icmaya ters düşen bir nassa bakılmaz. Çünkü bu manalarında icma edilmiş olan naslara muhaliftir.

İkincisi: Âlimler arasında tartışma konusu olan hükümler üzerinde icmadır. Örneğin sahabelerin, müminlerin emiri Ömer b. Hattab'ın fethedilen toprakların savaşçılar arasında taksim edilmesini men etmesi görüşü üzere icma etmeleri gibi. Bu, bir nassa itimat eden bir icmadır. Ancak bunu inkâr eden, -örneğin beş vakit namazı inkâr eden gibi- kâfir olmaz. Hiç şüphesiz bu tür bir icma, delil getirmede kitap ve sünnetten sonra gelir."[867]

Bu sözlerin ışığında şunları söyleyebiliriz: Birinci tarife göre icmanın şer'i bir delil olarak hüccet oluşunu hiç kimse inkâr edemez. Özelliklede kati olarak sabit olmuş ise. Çünkü icma iddiaları çoğalmış ve farklılaşmıştır. Her belirli bir mesele hakkında icma nakledeni kabul edecek olsak bu, şeriatı ğarra'nın delillerinin çelişkisine ve tenakuzuna neden olur. Bu sözler ışığında, iddia edilen icmayı insaflı ve ilmi bir üslup ile tartışmak istiyoruz. Maksadımız icma iddiasını reddetmek veya ispat etmek değildir. Ancak okuyucuya, bu iddia ile ilgili problemlerden bazılarını göstermek istiyoruz. Allah'tan başarı dileyerek diyoruz ki:

İddia edilen icmanın kabul edilmesi veya böyle bir şeyle tüm meselelerde ve tüm hallerde cehalet ile mazur olunuşuna delil getirilmesi mümkün değildir. Bu, birkaç nedenden ötürü böyledir:

Birincisi: Muteber olan âlimlerden, bunun hilafına -yani zahir olan meselelerde cahilin cehaleti ile mazur olmamasıyla ilgili- icma nakledenler bulunmaktadır. Örneğin asrında Malikilerin imamı olan İmam Karafi, imam Ebu Butayn en-Necdi gibi. El-Menar tefsirinin sahibi şeyh Reşid Rıza bu konuda alimlerin ittifakını nakletmiştir. Şimdi burada, zahir olan meselelerde cahilin mazur olmayacağına dair onların naslarını sunacağız.

---

[867] Et-Tearudu ve't-Tercih: (155,163-164)

İmam Karafi el-Maliki (rahimehullah), cehalet arizasından ve tesirinden, özür olabilecek ve olamayacak cehaletten bahsederken şunları söyler: "Bu nedenle icma ile, Allah onu usuliddin meselelerinde cehaleti ile mazur görmemiştir."[868]

İmam Ebu Butayn en-Necdi el-Hanbelî (rahimehullah) şöyle der: "Her mezhepten âlimler, sınırlanması mümkün olmayacak kadar sahibini küfre sokacak sözler, fiiller ve itikatlar zikretmişlerdir ve bunları inatçılarla kayıtlamamışlardır. Hiç şüphesiz tevil, içtihat, hata, taklit veya cahil olarak küfür işleyen kimsenin mazur olduğunu iddia eden, kitaba, sünnete ve icmaya muhalefet etmiştir."[869]

Şeyh Muhammed Reşid Rıza (rahimehullah), özürlerden bahsederken Ebu Butayn'in sözlerine talikte bulunarak şunları söyler: "Şüphe edeni nasıl tekfir ettiğine bir bak. Oysaki şüphe eden cahildir. Bu tür meselelerde cehaleti mazeret olarak görmemişlerdir." Şeyh Reşid, hakkında icma edilen dinin kesin olan meselelerinde cahilin mazur olmayacağında ümmetin âlimlerinin ittifak ettiklerini naklederek şunları söyler:

"Tevhid, öldükten sonra dirilme, İslam'ın erkanı, zina ve içkinin haram olması gibi hakkında icma edilen ve dinde bilinmesi zorunlu olan dinin kati meselelerinde, imkanı olmasına rağmen öğrenmede gevşek davranan kimsenin cehaletinin özür olmayacağında ümmetin alimleri ittifak etmişlerdir. Gevşek davranmayan kimse ise, örneğin İslam'a yeni girmiş veya dağ başında yaşayan bir kimse, yani öğrenebilecek hiç kimseyi bulamayan kimse özür sahibidir."[870]

İmam Ebu Butayn (rahimehullah), cahili istisna etmeden, şirk işleyenin küfründe Müslümanların icmasını naklederek şunları söyler: "Allahu teala şöyle buyurmaktadır: "**Gerçekten, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar.**"[871] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: "**Çünkü O, kendisine ortak koşana şüphesiz cenneti haram kılmıştır, onun barınma yeri ateştir. Zulmedenlere yardımcı yoktur.**"[872] Allahu teala bunlardan cahili istisna etmemiş ve bunları inatçıya has kılmamıştır. Kim cahili, tevil sahibini ve mukallidi bunlardan çıkarırsa, Allah ve resulüne karşı çıkmış ve müminlerin yolundan ayrılmıştır. Fakihler, şirk koşan hakkında mürtedin hükmünü çıkarırlar ve bunu inatçılarla kayıtlamazlar."[873]

---

868 Şerhu tenkihu'l-Fusul; Karafi: (s.439)
869 El-intisar: (s.46)
870 Haşiyetur-Resail en-Necdiyye: (4/517)
871 Nisa: 48
872 Maide: 72
873 Ed-Durerus-seniyye: (10/400)

Bunlar muteber olan üç âlimin sözleridir. Karafi el-Maliki cehaletin mazeret olmadığını açıklamış ve usuluddinde bunda icma olduğunu nakletmiştir. Bundan maksadı, mükellefin cahili olamayacağı açık meselelerdir. Bunu, El-Furuk adlı kitabının birçok yerinde de açıklamıştır. Allame Ebu Butayn En-Necdi el-Hanbeli 'tevil ile, cahil olarak veya hata ile küfür işleyenin cehaleti ile mazur olacağını' söyleyenlerin kitaba, sünnete ve icmaya muhalif olduklarını açıklamıştır. Cahili istisna etmeden bunda Müslümanların icmasını nakletmiş ve bu icmanın umumundan cahili istisna edenlerin Allah ve resulüne karşı çıktığını ve müminlerin yolundan çıktığını belirtmiştir. Yine bunun her mezhepten fakihlerin mezhebi olduğunu zikretmiştir. Şeyh Reşid Rıza ise, hakkında icma edilen kati meselelerde, öğrenmekte gevşek davranan kişi için cehaletin mazeret olmadığında ümmetin âlimlerinin ittifaklarını nakletmiştir.

İkinci mesele: Âlimler, cehalet ile özürlü olunması meselesinden söz ederlerken, zahir olan meselelerde cehaletle özürlü olunmamasının –şaz kalanlar hariç- ilim ehlinin genelinin görüşü olduğunu, mezhepler arasında meşhur olan görüş olduğunu, belirgin olan görüş olduğunu veya ilim ehlinin genelinin görüşü olduğunu açıklamışlardır. Buda mesele hakkında belirgin olan ve tercih edilen görüşün bu olduğunu göstermektedir. İlim ehlinin genelinin, cumhurunun ve meşhur mezheplerinin bu icmayı bilmemeleri ve buna muhalefet etmeleri makul müdür? Büyük imamlardan ilim ehlinin geneli buna muhalif olduğu halde bu nasıl icma olabilir?

Şimdi büyük âlimlerden bu meseleyi açıklayıcı bazı nakillerini aktarmak istiyoruz. Daha önce bunları detaylı bir şekilde aktarmıştık:

1- Hafız ibn Kesir'in talebesi imam Sadreddin el-Konevi (rahimehullah), cehaletin mazeret olmadığını belirtirken, bunun Hanefi âlimlerinin genelinin görüşü olduğunu ikrar ederek şunları söyler: "Eğer bir kimse, itikat etmediği halde kendi isteğiyle bir küfür kelimesi söylerse kâfir olur. Çünkü hükmüne razı olmasa da bunu işlemesiyle razı olduğunu göstermektedir. Bu, küfür sözüyle şaka yapan gibidir. Zira bu kimse, hükmüne razı olmasa bile kâfir olur ve –bazıları hariç- âlimlerin genelinin yanında cehaleti ile de mazur olmaz."[874] Delil yeri "Âlimlerin genelinin yanında" sözüdür.

[874] Şerhu'l-Fıkhu'l-Ekber; Molla Ali El-Kari: (s.241) Ebu Butayn en-Necdi, kabre tapanların küfürlerinde ve cehaletleri ile mazur olmamalarında âlimlerin icmasını naklederek şunları söyler: "Bu gün türbelerin yanında bunları yapan herkes, kitap, sünnet ve icmanın delaleti ile müşriktir ve kâfirdir. Bizler, islama nispet edildiği halde, bu duruma düşülmesine neden olan şeyin cehalet olduğunu bilmekteyiz. Eğer bunun, kendisini Allah'tan son derece uzaklaştıracağını ve bunun Allah'ın haram kılmış olduğu şirkten olduğunu bilselerdi buna yeltenmezlerdi. Bununla birlikte âlimlerin tümü onları tekfir etmiştir ve bazı sapıkların 'ancak bunlar cahil oldukları için mazurdurlar' dedikleri gibi onları cehaletlerinden dolayı da mazur görmemişlerdir." Ed-Dureres-seniyye: (10/410)

2- İmam Ali el-Kari (rahimehullah), cehalet ile mazur olunmamasının, Hanefi âlimlerinin genelinin görüşü olduğunu açıklayarak şunları söyler: "Minhacu'l-Musallin'de bazı meseleler gördüm. Onlardan bazıları: 'Cahil, eğer küfür kelimesi söyler ve bunun küfür olduğunu bilmezse, bazıları şöyle der: Kâfir olmaz ve cehaleti ile mazur olur. Bazıları da şöyle der: Kâfir olur.' Yine bu meselelerden: 'Eğer küfür lafzı söyler ve bunun küfür olduğunu bilmezse ve bunu kendi ihtiyarı ile söylerse, bazılarının aksine âlimlerin geneline göre kâfir olur ve cehaleti ile mazur olmaz."[875]

3- Yine şunları söyler: "Eğer bir kelime söyler ve bunun küfür kelimesi olduğunu bilmezse, Kadi Han fetvalarında, tercihte bulunmadan ihtilafı naklederek şöyle der: 'Bir görüşe göre cehaleti ile mazur olduğundan kâfir olmayacağı söylenmiştir. Başka bir görüşe göre ise kâfir olacağı ve cehaleti ile mazur olmayacağı söylenmiştir.' Ben derim ki, (söz Ali el-Kari'ye aittir): Zahir olan birinci görüştür. Ancak dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerden olursa bu durumda kâfir olur ve cehaleti ile mazur olmaz."[876]

4- Hanefi fıkıh kitaplarından olan Dureru'l-Bihar'ın sahibi şunları söyler: "Eğer küfür lafzı olduğuna itikat etmez veya bilmezse, lakin kendi ihtiyarı ile bunu söylerse, âlimlerin genelinin yanında kâfir olur ve cehaleti ile mazur olmaz."[877]

5- Şeyh Süleyman b. Abdullah el-Hanbelî (rahimehullah), Mağrip fukahasının, ilahın ve resulün manasını bilmeyen bir kimsenin, namaz kılsa da, oruç tutsa da, haccetse de müşrik olacağını, manasını bilmeden Lailahe illallah demesinin bir fayda sağlamayacağını naklederek şunları söyler: "Bırakın bir âlimi nasıl olurda bir cahil tüm bu işlerle birlikte Lailahe illallah'ın fayda sağlayacağını zannedebilir. Onlar bunu dilleri ile söyleyip itikat ve amelleri ile buna muhalefet etmişlerdir. Kuşkusuz onu müşriklerden birisi söylese, yine Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın resulü olduğuna şehadet etse, bununla birlikte ne ilahın manasını nede resulün manasını bilmeden namaz kılsa, oruç tutsa ve haccetse, tüm bunların ne olduğunu bilmeyip yalnızca insanların böyle yaptıklarını görüp onlara tabi olarak böyle yapsa ve şirk olarak bir şey işlemese; böyle bir kimsenin Müslüman olmadığından hiç kimse şüphe etmez. On birinci asrın başlarında Mağrip âlimlerinin hepsi böyle bir durumdaki bir şahıs hakkında bu fetvayı vermişlerdir. Bunu, Malikilerden, "Ed-Durerus-semin fi şerhi mürşidu'l-muin" kitabının sahibi söylemiştir. Sonra şerh eden şöyle der: 'Fetva verdikleri bu konu son derece açıktır ve iki kişinin bunda ihtilaf etmesi mümkün değildir.' Kuşkusuz kabre tapanlar bundan daha şiddetlidir. Çünkü onlar farklı farklı rablerde ilahlık olduğuna itikat etmişlerdir."[878]

---

[875] El-Fıkhu'l-Ekber: (s.292)
[876] El-Fıkhu'l-Ekber: (s.244-245)
[877] Menmau'l-Enhur şerhu Multeka'l-Ebhur: (s.696)
[878] Teysiru'l-Azizu'l-Hamid: (s.80-81)

6- İmam Karafi el-Maliki (rahimehullah), usuluddin akaitlerinde ve -hayat, kudret ve ilim gibi- rububiyete taalluk eden Allahu teala'nın sıfatlarında cehaletin sahibi için özür sayılmayacağını, bilakis günahkâr olup mezhepler arasındaki meşhur olan görüşe göre cehennemde ebedi kalacağından bahsederken şunları söyler: "Usuluddin (dinin asılları) meselelerine gelince; şeriat sahibi, itikatla ilgili meselelerde çok şiddetli davranmıştır. Şöyle ki, eğer bir insan çaba harcayıp tüm gücünü ortaya koyduğunda, Allah'ın sıfatlarından bir sıfatında veya dinin asıllarından olup itikat edilmesi vacip olan bir meselede, cehaletini kaldırmazsa, bu itikadı terk etmesiyle, -mezhepler arasındaki meşhur olan görüşe göre- ateşte ebedi kalacak olan günahkâr bir kâfir olur."[879]

Zahir olan meselelerde cehaletin mazeret olmadığına dair naklettiğimiz bunca muteber âlimin sözlerinden sonra, bunun ilim ehlinin genelinin görüşü olduğu, kabul gören görüş olduğu ve mezhepler arasındaki meşhur görüş olmasından sonra muhalif, ibn Hazm veya başkalarının sözleri ile meselede icma olduğunu nasıl nakledebilir. Muhalif, imamlar ve her mezhepten ve her asırda büyük imamlar olduğu halde nasıl olurda icma gerçekleşebilir.

Daha önce, zahir olan meselelerde cehalet özrünün kabul edilmemesiyle ilgili büyük imamların naslarını aktarmıştık. Burada, misal olarak bunu savunan bazı âlimlerin isimlerini zikredeceğiz: Asrındaki Hanefilerin imamı olan Ali El-Kari el-Hanefi, El-Konevi el-Hanefi, zamanında Malikilerin imamı olan Karafi el-Maliki, Kadi İyad El-Maliki, İmam Taberi, İbn Hacer El-Heytemi eş-Şafii, Dusuki olarak bilinen İbn Arefe el-Maliki, İbn Kayyim el-Hanbelî, İbn Akil, yine Necd bölgesi selefi davet imamlarından şeyh Muhammed b. Abdulvahab, şeyh Süleyman, şeyh İshak, yine diğer müçtehitlerden Şevkani, San'ani yine müteaahhirlerden El-Menar'ın sahibi, şeyh Abdulaziz b. Baz, şeyh Muhammed Hamid el-Faki, şeyh Muhammed b. İbrahim… Acaba bunca âlim bu icmadan habersiz mi kalmışlardır? Bunca âlimin muhalefeti ile birlikte icma nasıl tamamlanabilir?

Umulur ki, düşünen kimse, icma iddiasının sahih olmadığını bilmiştir. Bilhassa bu, sahih olarak naklolulan icmaya ve yine ilim ehlinin cumhurunun sözüne de muhaliftir. Muhalif, iddia edilen bu icmadan bunca işkali ve itirazı kaldırabilir mi ki yapmış olduğu istidlali sahih ve yerinde olabilsin?

<u>Üçüncü mesele</u>: Muhalifin, cahilin mazur oluşundaki bu icmanın, şeriatın asıllarında ve fürularında ve tüm meselelerinde geçerli olduğu iddiasını, bizzat

[879] El-Furuk; Karafi: (2/150-151). El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye'de şöyle geçer: Hamevi şöyle der: "İtikat ile küfür kelimesi söyleyenin küfre gireceğinde şüphe yoktur. Eğer küfür lafzı olduğuna itikat etmez, ancak bunu kendi ihtiyarı ile söylerse, âlimlerin geneli yanında kâfir olur ve cehaleti ile mazur olmaz." (16/206-207)

âlimlerin füru meselelerinde cahilin mazur olmasındaki ihtilafları reddetmektedir. Maliki âlimleri, bunda mazur olunmamasını tercih etmişlerdir. Diğerleri ise füru meselelerinde cehaletin özür olacağını tercih etmişlerdir. Daha öncede açıkladığımız üzere, mutemet olan ise; meşhur olmadığı ve hafi olduğu sürece, cahilin füru meselelerinde mazur olmasıdır. Bu durumda bunun şeriatın tüm meselelerinde geçerli olduğunu nasıl söylenebilir? Oysaki füru meselelerindeki ihtilaf naslarda açık bir şekilde ifade edilmektedir. Konuyla ilgili olarak imam Muhammed b. Husayn el-Maliki'nin "El-Kavidi's-sünniyye" adlı kitabına müracaat edilebilir. Burada Malikilerden açıkladıklarımızı nakletmiştir.[880]

Dördüncü mesele: -Usul ve füruları olmak üzere- şeriatın genelinde cahillerin mazur olacağında icma iddiasında bulunan muhalifin görüşünü zayıflatan unsurlardan biriside, âlimlerin sıfatın cahilinde ihtilaf etmeleridir. İbn Cerir Et-Taberi, sıfatın cahilinin tekfirini tercih etmiştir. Bunu Ondan Kadi İyad el-Maliki nakletmiş ve bunu bir grup âlime nispet etmiştir. Yine İmam Nevevi'de Şerhi Muslim'de bunu imam Taberi'den nakletmiş ve bir grup alime nispet etmiştir.

Beşinci mesele: Âlimlerin cehalet özrü meselesinde, hafi ve zahir olan meseleleri birbirinden ayırt etmeleri. Bu durumda tüm meselelerde icma iddiası nasıl olabilir?

Altıncı mesele: Zahir olan meselelerde, İslam'a yeni girenlerin ve uzak bölgelerde yetişenlerin, cehaletin özür olmaması genellemesinden istisna edilmesi.

Müellifin ibn Hazm'ın (rahimehullah) sözleri ile delil getirmesinin tartışması:

Mezkûr kitabın sahibinin ibn Hazm'dan naklettikleri ile delil getirmesine gelince; bir takım nedenlerden ötürü bunda onun için bir hüccet yoktur:

1- Orada müellifin iddia ettiği şekilde; usullerde ve fürularda, ilim asrında ve diğer asırlarda, darul-islamda ve diğer yerlerde cahilin mazur olduğunu açıklayan bir ifade bulunmamaktadır. Bu, müellifin yanıltmalarındandır. Öyle ki İbn Hazm'ın sözleri ile delil getirmiştir ve Onun sözlerinde ise ne uzaktan nede yakından bu sözlere delalet eden hiçbir şey yoktur. Tüm meselelerde ve tüm asırlarda genel olarak cehaletin mazeret olduğunu söyleyen bu yanıltmaya reddiye daha önce kitabın farklı bölümlerinde geçmişti.

---

[880] Füru olan meselelerde cahilin mazur olmamasıyla ilgili, Hanefilerin diğer âlimlere muhalefetini açıklayan imam Keşmiri'nin Feydu'l-Bari şerhu Sahihi Buhari'ye müracaat edilebilir. Yine Malikilerin birçok füru meselede cahili mazur görmemesiyle ilgili "Mesailu la yuzeri fiha bil-cehli ala mezhebi imam Malik" kitabına müracaat edilebilir.

2- İbn Hazm'dan (rahimehullah) naklolunan, ümmetin bunda icma ettiği sözleri, başka bir arizanın altına girer ki bu hata arizasıdır.[881] Bu, âlimlerin ittifakla itibar ettikleri bir arizadır. Bunun muteber şekilleri vardır. İbn Hazm'ın zikrettikleri de bunlardan birisidir. İbn Hazm'ın sözlerinin delil yeri: "Sonra kişi tilavette hata edebilir. Bir kelime artırır veya başka bir şeyi eksiltir. İsabet ettiğini zannederek bilmeden bir sözü değiştirir…"

3- Müellifin İbn Hazm'dan naklettikleri, bizim tartışma konumuzdan değildir. Çünkü orada cahil olarak şirk işleyen kimsenin mazur oluşuyla ilgili bir şey zikredilmemektedir. Tartışma konusu ise, cahil olarak şirk işleyen bir kimsenin cehaletiyle mazur olup olmayacağıdır. Acaba ibn Hazm'ın sözlerinde müellifin anladığı şekilde, genel olarak cehaletin mazeret oluşuyla ilgili bir icma bulunmakta mıdır?

4- Kitap sahibinin "Usul ve fürularda cahilin mazur olacağında icma vaki olmuştur" sözlerinde aşırılık bulunmaktadır. Daha önce cehaletin mazeretin olacağı ve mazeret olmayacağı meselelerin birbirinden ayrılması mevzusunda, bu meselelerin altına girenlerin açıklamasıyla birlikte bunun reddiyesi de geçmişti.

5- "İlim asrında ve ilmin olmadığı asırlarda, darul-islamda ve diğer darlarda…" sözlerinin reddiyesi ise, öğrenme imkânı kaidesinin belirlendiği konuda geçmişti. Orada büyük âlimler bu kaideyi belirlerken; cehalet meselesinde, ilmin yaygınlaştığı ve meşhur olduğu asırlar ile nübüvvetin eserlerinin silindiği ve mükellefin öğrenme imkânı bulamadığı asırları birbirinden ayırmışlardır. Yine hükümlerin yaygın olması itibara alınarak darul-islamı ve hükümlerin yaygın olmaması vasfına binaen darul-harbi birbirinden ayırmışlardır. Tüm bunların tahlili kitabın farklı bölümlerinde geçmişti, oralara müracaat edilebilir.

---

[881] Ceburi'nin "El-Avaridu'l-Ehliyye" kitabına müracaat edilebilir.

ALTINCI BÖLÜM

CEHALET ÖZRÜ, CAHİL OLARAK ŞİRK İŞLEYENİN HÜKMÜ VE MUAYYEN TEKFİRİ İLE İLGİLİ BÜYÜK ÂLİMLERİN FETVALARI

BU BÖLÜM ŞU KONULARI KAPSAMAKTADIR:

BİRİNCİ BÖLÜM

1- NECİD DAVET İMAMLARININ FETVALARI

İKİNCİ BÖLÜM

2- SUUD DİYARINDA EL-LECNETUD-DAİME Lİ'L-BUHUSU'L-İLMİYYE VE'L-İFTA'NIN FETVALARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3- SUUD MÜFTÜSÜ VE LECNEYİ DAİME'NİN BAŞKANI ŞEYH ABDULAZİZ B. ABDULLAH B. BAZ

ONUNCU FASIL

CEHALET ÖZRÜ VE MUAYYENİN TEKFİRİ MESELESİNDE BÜYÜK ÂLİMLERİN FETVALARI

Bu risaleyi, büyük âlimlerin, cehaletin itikat meselelerine olan etkileri meselesindeki fetvalarını zikrederek bitirmemiz faydalı olacaktır. Bunda, Necid davet imamlarının fetvaları, Lecneyi daime bi'l-Memleketi'il-Arabiyye'nin fetvaları ve allame şeyh B. Baz'ın fetvaları ile yetineceğiz. Aslında bunlar fetvalar mecmuasıdır, ancak faydanın tamamlanması için bunlardan muhim olanları zikredeceğiz. Risalenin farklı yerlerinde bunlardan bazıları veya bazılarından alınan alıntılar nakledilsede faydanın tamamlanması ve okuyucunun bu önemli konuyla ilgili ümmetin âlimlerinin fetvalarına muttali olması amacıyla bu bölüm ele alınmıştır. Bilhassa bu büyük imamlar son zamanlarda vuku bulan, örneğin kabirlere, kubbelere, türbelere ibadet, bunlara adaklar ve kurbanlar adamak, bunlara dua edip, yardım isteme ve ashabına istiğasede bulunma gibi şirk tezahürlerinin baş gösterdiği bir dönemde yaşamışlardır. Buda bu fetvalara, bu konuyla ilgili önemli ilmi bir değer katmaktadır. Çünkü bu âlimler bu asırda yaşamış, bu konularda ve bu şirkleri işleyenler hakkında cehaletin etkisiyle ilgili fetvalar vermişlerdir. Allah tebareke ve teala'dan bizleri dosdoğru olan yola iletmesini istiyoruz.

Fetvaların tertibi:

Birinci olarak: Necid davet imamlarının fetvaları

İkinci olarak: Lecneyi daimenin fetvaları

Üçüncü olarak: Suud diyarlarının müftüsü şeyh Abdulaziz b. Abdullah b. Baz'ın fetvaları

BİRİNCİ KONU

BİRİNCİ OLARAK: NECİD DAVET İMAMLARININ FETVALARI

1- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın (rahimehullah) **fetvaları:**

(Davetten evvel ve İslam'a ulaşmadan önce ölen kimse)

Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'a (rahimehullah), bu davetten önce ölen ve islama yetişmeyen kimse sorulmuştur.

Şeyh şöyle cevap verir: "Davet ulaşmadan önce ölen kimse hakkındaki hüküm, eğer şirk fiili ile biliniyor ve onu din olarak benimsemiş ve bu hal üzere ölmüşse, bu kimsenin zahiri hali küfür üzere öldüğüdür. Ona dua edilmez, kurbanı kesilmez ve onun yerine sadaka da verilmez."[882]

2- Şeyh Muhammed b. Abdulvahab'ın oğulları olan şeyh Hüseyin ve şeyh Abdullah'ın (rahimehumullah) fetvaları

(Davetten önce ölen ve hüccet ikame olunmayan kimse)

Bu davetten önce ölen ve islama yetişmeyen kimse hakkında. Bu gün insanların yapmış oldukları fiiller ve bunlara hüccetin ikame olmaması; bundaki hüküm nedir? Lanet edilip sövülür mü yoksa bundan geri mi durulur? Oğlunun bu durumdaki babasına dua etmesi caiz midir? Bu dine ve ehline düşmanlık ederek öldüğü halde bu davete ulaşan ile ulaşmayan kimse arasında nasıl bir fark vardır?

El-cevap: "Şirk ehlinden, bu davet ulaşmadan evvel ölen kimse hakkında verilecek hüküm; eğer şirk fiili ile biliniyor ve onu din edinmiş ve bunun üzerine ölmüş ise, onun zahiri küfür üzere öldüğüdür. Ona dua edilmez, kurbanı kesilmez ve onun yerine sadaka verilmez. Durumunun hakikati ise Allahu teala'ya havale edilir. Eğer hayatında iken hüccet ikame olmuş ve inat etmişse bu kimse hem zahirde hem de batında kâfirdir. Eğer hüccet ikame edilmemişse, işi Allahu teala'ya kalmıştır. Sövülmesi ve lanetlenmesine gelince, bu caiz değildir. Hatta mutlak olarak ölülere sövülmesi de caiz değildir. Buhari'nin Aişe'den (radiyallahu anha) rivayet ettiği bir hadiste şöyle geçer: "Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ölülere sövmeyin, zira onlar sunmuş olduklarıyla karşılaşmışlardır." Ancak insanların kendisiyle

---

[882] Ed-Durerus-seniyye: (1/142)

aldandığı küfrün imamlarından birisi olursa durum değişir. Eğer bunda dini bir maslahat varsa sövülmesinde bir mahsur yoktur. Allah en doğrusunu bilir."[883]

3- Necid davet âlimlerinden Hamd b. Nasır b. Muammer'in (rahimehullah) **fetvası:**

Fukahanın, mürtedin mirasçı olamayacağı ve miras alamayacağı ile ilgili sözleri ve zamanımızın kâfirleri mürted midirler? Yoksa bunların hükmü, putperestlerin hükmü gibi midir ve müşrik midirler? sorusu sorulmuştur.

(**Tekfir, umumi olarak tekfirin hükmü ve hüccetin ikame olmadığı kimselerin hükmü)**

El-Cevap: İslam dinine girip sonra mürted olanlara gelince, bu kimseler mürteddirler ve bunların durumu senin yanında açıktır. İslam dinine girmeyen, hatta İslam daveti ulaştığı halde küfrü üzere devam edenlere gelince –örneğin putperestler gibi- bunların hükmü, asli kâfirlerin hükmü gibidir. Çünkü bunlar hakkında, asıl olan İslam, küfrün ise sonradan geldiğini söyleyemeyiz. Bilakis şöyle deriz: Kâfirler arasında yetişenler ve babalarını Allah'a şirk üzere bulanlar, babaları gibidir. Sahih bir hadisteki peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) şu buyruğu da buna delalet etmektedir: "Onun ana babası Onu Yahudileştirir, Hıristiyanlaştırır ve Mecusileştirir." Eğer babalarının dini Allah'a şirk ise ve bu kimselerde bu ortamda yetişip bu hal üzere kalmışlarsa islamın asıl olduğunu ve küfrün sonradan çıktığını söyleyemeyiz. Bilakis onların asli kâfirler olduklarını söyleriz. Bunun üzerine bu, din açığa çıkmadan evvel cahiliye de ölen kimseyi tekfir etmemizi gerektirmez. Zira bizler umumi olarak insanları tekfir etmeyiz. Tıpkı bu günde umumi olarak tekfir etmediğimiz gibi. Bizler şöyle deriz: Cahiliye ehlinden olup İslam ile amel eden ve şirki terk edenler müslümandır. Kimde putlara ibadet eder ve bu din ortaya çıkmadan önce bu durum üzere ölürse, zahiri küfür üzere olduğudur. Cehaletinden veya uyaracak birisi bulunmadığından üzerine hüccet ikame edilmeme ihtimali olsa bile. Çünkü bizler zahire göre hükmederiz. Batına göre hüküm ise Allahu teala'ya aittir. Allah, ancak hüccetin ikame edilmesinden sonra bir kimseye azap eder. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: **"Biz bir resul göndermedikçe azap ediciler değiliz."[884]**

Onlardan durumu kapalı bir halde ölenlere ise hiç karışmayız. Ne küfürlerine nede İslamlarına hükmederiz. Zaten bu mükellef olduğumuz bir şeyde değildir. "**Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin**

---

[883] Ed-Durerus-seniyye: (10/142) Kitabu hukmu'l-Murted.
[884] İsra: 15

kazandıklarınız sizindir. Siz, onların yaptıklarından sorumlu değilsiniz.”[885] Allah onlardan Müslüman olanları cennete, kâfir olanları ise cehenneme koyacaktır. Davet ulaşmayanların durumu ise Allah'a aittir. Daha önce fetret ehlindeki ve risali hüccetin ulaşmadığı kimselerdeki ihtilafı bilmiştin.”[886]

4- Şeyh Süleyman ve şeyh Abdullatif b.abdurrahman ibn Hasan'ın (rahimehullah) dinden yüz çevirme ve tevhidi öğrenmekten yüz çevirenin hükmüyle ilgili fetvaları

(Yüz çevirme ve külliyen dinden yüz çevirenin hükmü)

Dördüncü mesele: İslamı bozan unsurlardan olan i'rad nedir? Ve i'rad neleri kapsar?

“El-cevap: Bu meselenin cevabını daha önce zikretmiştik. Lakin burada şeyhimiz şeyh Abdullatif'e bu mesele sorulduğunda verdiği cevabı zikretmek istiyoruz.

Şöyle diyor: ‘Kuşkusuz insanların halleri çok büyük farklılıklarla değişiklikler arz eder. Onların farklılıkları imanlarındaki derecelerine göredir. Eğer imanın aslı var ise, farklılık bunun altındaki vaciplerde ve müstehaplardadır. Kişinin islama girmesine neden olan asıl yok olur ve külliyen bundan yüz çevrilirse bu i'rad küfrü olur. Allahu Teala şöyle buyuruyor: “**Andolsun, cehennem için cinlerden ve insanlardan çok sayıda kişi hazırladık.”**[887] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: “**Kim de benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir geçim vardır.”**[888]

Fakat şunu bilmelisin ki: Tabir ve lafızlar farklı olsa da, dönüş aslın hakikatini ve temelin hakikatini bilmeye dayanır. Zira birçokları aslıda temeli de bilirler ve bunları meşhur olan tabir ile tabir etmezler. Onların saygı ve yüceltmeleri de böyledir; altında dereceler bulunmaktadır. Bunların en yücesi: Onların derecelerini yüceltmeleri, İslam ehli üzerine onlara yardım etmeleri ve bulundukları durumlarını onaylamalarıdır. Bu ve bu türden şeyler küfre götürücü nedenlerdendir. Bunun altında da cüzi işlerin yüceltilmesi şeklinde dereceler bulunmaktadır.’

---

[885] Bakara: 134

[886] Ed-Durerus-seniyye: (10/335-336) şeyhin “Çünkü bizler zahire göre hükmederiz. Batına göre hüküm ise Allahu teala'ya aittir.” Sözlerinde “Küfür meselelerinde hüküm hem zahire hemde batına göredir” diyenlere reddiye vardır. Bu reddiyenin detayı kastın şart koşulmasıyla ilgili bölümde geçmişti.

[887] Araf: 179

[888] Taha: 124

Şeyhin sözlerinden anlaşılmaktadır ki; kişi ancak, onu islama sokacak olan asılları öğrenmekten yüz çevirmesiyle küfre girer, vacipleri ve müstehapları terkiyle değil."[889]

(Muayyen tekfiri)

5- Necid diyarlarının müftüsü şeyh Ebu Butayn'in (rahimehullah) fetvası

Yine küfre götürücü şeylerden birisini işleyen bir kimse hakkında sorulmuştur…

El-Cevap: "Küfre götürücü nedenlerden birisini işlediğinde, muayyen bir insanın tekfiri caiz midir? Soruna gelince: Kitap, sünnet ve âlimlerin icmasının –Allah subhanehu'nun dışında birisine koşulan şirk gibi- küfür olduğuna delalet eden meselelerde; kim bu tür bir şey işler veya güzel görürse, bu kimsenin küfründe şüphe yoktur. Bunlardan birisi, üzerinde gerçekleşen kimse hakkında 'falanca bu fiili ile kâfir olmuştur' demende bir beis yoktur. Fakihler, "Mürtedin hükmü babı" başlığı altında, Müslüman bir kimsenin mürted olmasıyla ilgili birçok şeyler zikrederler ve bu baba şu sözleri ile giriş yaparlar: Kim Allah'a şirk koşarsa kâfir olur. Hükmü ise; tövbe ettirilir, tövbe ederse kabul edilir aksi halde öldürülür. İstitabe (tövbe ettirilme) ancak muayyen kimseden olur.

Bidat ehlinden birisi, imam Şafii'nin yanında Kuran'ın mahlûk olduğunu söyleyince 'Azim olan Allah'a karşı küfür işledin' demiştir. Muayyen kimsenin tekfiri ile ilgili alimlerin birçok sözleri bulunmaktadır. Küfrün türlerinin en büyüğü ise, Allah'tan başkasına ibadet ederek şirk koşmaktır. Bu, alimlerin icması ile küfürdür ve bununla vasıflanan bir kimsenin tekfirinde bir mani yoktur. Tıpkı zina eden kimse hakkında, falanca zanidir, faiz yiyen kimse hakkında, falanca faizcidir denildiği gibi."[890]

(Muayyen tekfiri ve mürtedin tövbe ettirilmesi)

6- Necid diyarlarının müftüsü şeyh Abdullah b. Abdurrahman Ebi Butayn'in (rahimehullah) muayyen tekfiri hakkındaki fetvası. Şeyhe muayyen tekfiri hakkında sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Muayyen tekfirinde şöyle deriz: Ayetlerin, hadislerin ve alimlerin cumhurunun sözleri, Allah ile birlikte başkasına ibadet ederek şirk koşanın küfrüne delalet etmektedir. Deliller muayyen ile diğerlerini birbirinden

---

889 Ed-Durerus-seniyye: (10/472-473)
890 Ed-Durerus-seniyye: (10/416-417)

ayırmamıştır. Allahu Teala şöyle buyuruyor: **"Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz."**[891] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: **"Bulduğunuz yerde müşrikleri öldürün."**[892] Bu ayet, müşriklerin her bir ferdini kapsayacak şekilde geneldir.

Fıkıh kitaplarında âlimlerin tümü mürtedin hükmünü zikretmektedirler. Küfür ve riddet türlerinden ilk zikrettikleri, şirktir. Şöyle derler: 'Kuşkusuz kim Allah'a şirk koşarsa kâfir olur.' Bundan cahili istisna etmezler. 'Kim Allah'a bir arkadaş veya evlat isnad ederse kâfir olur' cahili istisna etmemişlerdir. 'Kim Aişe'ye (radiyallahu anha) iftira atarsa kafir olur.' Kim Allah ile veya resulleri ile veya kitapları ile istihza ederse icma ile kâfir olur. Bu Allahu teala'nın **"Özür dilemeyin siz imanınızdan sonra kafir oldunuz"**[893] buyruğundan ötürü böyledir. Bunun dışında sahibinin küfründe icma edilen birçok türler zikrederler ve muayyen ile diğerlerini birbirinden ayırt etmezler.

Sonra şöyle derler: 'Kim islamdan irtidat ederse, tövbe ettirilmesinden sonra öldürülür. Tövbe ettirilmesi hükmünden evvel, riddetine hükmetmişlerdir. İstitabe, riddet hükmünün verilmesinden sonradır. İstitabe ise ancak muayyen kişide olur. Bu bapta, beş ibadetten birisinin hükmünü inkâr edeni veya içki, domuz vb. haramlardan birisini helal göreni veya bunlarda şüphe eden –onun konumunda olan bunun cahili olmazsa- kâfir olur.

Bunu, bazısını zikrettiğimiz şirk ve benzeri durumlarda söylememişlerdir, bilakis mutlak olarak onun küfrünü zikredip bunu ne cehaletle kayıtlamışlar nede muayyenle diğerlerin arasını ayırmışlardır."[894]

7- Necid diyarlarının müftüsü Abdullah b. Abdurrahman Ebi Butayn'in (rahimehullah) fetvası

(Bilmeden küfre götüren unsurlardan birisini işleyenin hükmü)

Şeyh Abdullah b. Abdurrahman Ebu Butayn'a, bilmeden küfre götüren unsurlardan birisini işleyenin hükmü sorulur. İşlemiş olduğu şeyin küfür olduğunu bilmediği zaman kafir olur mu olmaz mı?

Elcevap: Allahu Teala şöyle buyuruyor: **Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a,**

[891] Nisa: 48
[892] Tevbe: 5
[893] Tevbe: 66
[894] Ed-Durerus-Seniyye: (10/402-403)

torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Davud'a da Zebur verdik. Ve gerçekten sana daha önceden hikayelerini anlattığımız elçilere, anlatmadığımız elçilere (vahyettik). Allah, Musa ile de konuştu. Elçiler; müjdeciler ve uyarıcılar olarak (gönderildi). Öyle ki elçilerden sonra insanların Allah'a karşı (savunacak) delilleri olmasın. Allah, üstün ve güçlü olandır, hikmet ve hüküm sahibidir."[895]

Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bisetinden sonra, Allah'ın hüccet ve beyyineleri anlamama nedeniyle Ona ve getirdiklerine iman etmemede hiç kimsenin bir mazereti yoktur. Çünkü Allahu Teala kafirlerin anlamadıklarını bizlere haber vermiştir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Biz, onu kavrayıp anlamalarına (bir engel olarak) kalpleri üzerine kat kat örtüler ve kulaklarında bir ağırlık kıldık."**[896] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: "**Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bundan dolayı dönmezler."**[897]

Onları son derece bir cahillikle vasıflayan ayetler çoktur ve malumdur. Bununla birlikte Allahu Teala onları anlamamaları ile mazur kılmamış bilakis bu türün tekfirini ve ateş ehlinden olduklarını açıklamıştır. Tıpkı Allahu teala'nın şu buyruğunda olduğu gibi: **"De ki: 'Amelleri açısından en çok ziyana uğrayanları size haber verelim mi?' onlar o kimselerdir ki, dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiştir, üstelik kendilerinin muhakkak iyi yaptıklarını zannederler. Onlar, rablerinin ayetlerini ve ona kavuşmayı inkâr edip amelleri boşa gitmiş olanlardır. Biz kıyamet günü onlar için ölçü tutmayacağız."**[898] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun, cehennem için cinlerden ve insanlardan çok sayıda kişi yarattık (hazırladık). Kalpleri vardır bununla kavrayıp-anlamazlar, gözleri vardır bununla görmezler, kulakları vardır bununla işitmezler. Bunlar hayvanlar gibidir, hatta daha aşağılıktırlar. İşte bunlar gafil olanlardır."**[899]

8- Şeyh Abdullatif'in oğulları olan şeyh Abdullah ve şeyh İbrahim'in yine davet imamlarından Süleyman b. Sahman en-Necdi'nin fetvaları

(Türün tekfiri kaidesinin hafi olan meselelerle sınırlanması)

"Onların, 'söz küfür sözüdür ancak söyleyenin küfrüne hüküm veremeyiz' sözlerinin genelleştirilmesi sırf cehaletten kaynaklanmaktadır. Çünkü bir ibare ancak

---

[895] Nisa: (163-165)
[896] Enam: 25
[897] Bakara: 18
[898] Kehf: 103-105
[899] Araf: 179

muayyen kimseleri kapsar. Muayyen kişinin tekfiri ise bilinen bir konudur. Kişi küfür olan bir söz söylediğinde; 'bu sözü söyleyen kâfirdir' denilir fakat muayyen şahıs bunu söylediğinde, terk edenin küfre gireceği hüccet ona ikame edilene dek küfrüne hükmolunmaz. Bu, delilleri bazı insanlara kapalı olabilecek hafi meseleler için geçerlidir. Örneğin heva ehlinin söylemiş olduğu kader ve irca meseleleri gibi. Zira onların bazı sözleri, kitap ve mütevatir sünneti reddedici biçimde küfür unsurları içermektedir. Bu durumda nassların bazısını ret içerikli sözler küfür sözü olmuş olur. Ancak cehalet, nassın bilinmemesi veya nassın delaletinin bilinmemesi gibi manilerin bulunması ihtimalinden dolayı söyleyenin küfrüne hükmolunmaz. Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin birçok kitaplarında belirttiği gibi, şeriatler ancak ulaşmasından sonra bağlayıcı olurlar."[900]

9- Teysiru'l-Azizu'l-Hamid adlı kitabın sahibi şeyh Süleyman b. Abdullah b. Muhammed b. Abdulvahab'ın (rahimehullah) fetvası

(Nifak alametlerini izhar edenin hükmü)

Beşinci mesele: İslam iddiasında bulunan birisinin nifak alametlerini izhar etmesiyle münafık olduğu söylenebilir mi söylenemez mi?

El-cevap: Kuşkusuz nifaka delalet eden alametler izhar olduğunda, örneğin müminlere karşı savaşıldığında irtidat etmesi ve düşman toplandığında müminleri yüzüstü bırakması gibi; yani **"Eğer savaş olduğunu bilseydik size tabi olurduk"**[901] diyenler gibi. Müşrikler galip geldiklerinde onlara sığınan, Müslümanlar galip geldiğinde ise onlara sığınan ve bazı vakitlerde müşriklere karşı onları övenler, müminleri bırakıp onları veli edinenler ve Allahu teala'nın zikrettiği nifak alametleri ve münafıkların sıfatları gibi sıfatlar izhar eden kimselere nifak kelimesinin ıtlak edilmesi ve münafık olarak adlandırılmaları caizdir. Zira sahabeler bunu çok kere yapmışlardır. Huzeyfe (radiyallahu anh) şöyle der: 'Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde adamın birisi bir kelime konuşurdu ve bundan dolayı münafık olurdu.' Yine Avf b. Malik'in (radiyallahu anh) bu çirkin sözleri söyleyene: 'Yalan söyledin, lakin sen bir münafıksın' demesi gibi. Yine Ömer (radiyallahu anh) Hatıb kıssasında şöyle demiştir: 'Ey Allah'ın resulü, izin ver de şu münafığın boynunu vurayım.' Başak bir rivayette ise: 'İzin ver de boynunu vurayım. Zira o bir münafıktır' geçmektedir. Bunun benzerleri çoktur. Yine Useyd b. Hudayr (radiyallahu anh), bu sözleri söylediğinde Sa'd b. Ubade'ye (radiyallahu anh) şöyle demiştir: 'Yalan söyledin. Fakat sen bir münafıksın ve münafıkları savunuyorsun.'

---

[900] Fetava'l-Eimmetin-necdiyye: (3/300)
[901] Ali İmran: 167

Fakat zahiri durumu göz önüne alınarak nifak ıtlağında bulunulması ile batında münafık olmasının gerekmediğinin bilinmesi gerekir. Nifak alametlerinden birisini yaptığında, böyle demek isteyen kişi için, –hakikatte münafık olmasa bile- onu münafık olarak adlandırması caizdir. Çünkü bu işlerden bazılarını, kişi bilgisi olmadan hata ile veya onu münafık olmaktan çıkaracak bir maksatla yapabilir. Ve kim ona nifak ıtlağında bulunursa bu reddedilmez. Tıpkı Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) Useyd b. Hudayr'i (radiyallahu anh), Sa'd'ı (radiyallahu anh) münafık olarak adlandırmasını yadırgamaması gibi. Oysaki O bir münafık değildi. Kimde sükut ederse buda inkar olunmaz. Ancak ne Müslümanlarla nede müşriklerle birlikte olmayan müzebzib böyle değildir, zira bu kimse ancak bir münafıktır.

Bilmelisin ki, heva ve asabiyet veya dünya işinde bir adamla iyi geçindiği için veya birisine buğzettiği için veya insanlar arasında ihtilaflı olan bir meselede muhalefet ettiği için bir müslümana nifak ıtlağında bulunulması caiz değildir. Kişi bundan şiddetle sakınmalıdır. Zira bu konuda Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) sahih olarak gelen bir hadiste 'Bir mümine küfür ithamında bulunan kimsenin o kişiyi öldürmesi gibi olduğu' belirtilmiştir. Bu, ancak zikrettiğimiz ve benzeri net olan nifak alametlerinin bulunması ile olabilir."[902]

[902] El-Camiu'l-Ferid: (s.437)

İKİNCİ KONU

İKİNCİ OLARAK: LECNEYİ DAİMENİN FETVALARI[903]

9260. fetva:

(Cehalet özrü meselesinde cemaatler arasında ihtilafı kesecek olan fetva)

Soru: 1- Mısır'da İslam cemaatleri arasında iman meselelerinden birisinde ihtilaf iyice çoğalmış bulunmaktadır. Bu mesele, cahil olarak İslam akidesine muhalif olan kimsenin ve şeriatın bazısını terk edenin hükmüdür. Hatta mesele, kardeşlerin birbirlerine düşmanlıklarına kadar varmış bulunmaktadır. Her iki tarafta da tartışmalar ve münazaralar iyice artmış durumdadır. Yani cehaleti özür görenler ve görmeyenler tarafında. Bazıları fürularda özür görüp asıllarda özür görmemektedir. Bazıları hem fürularda hem de asıllarda özür görmektedir. Bazıları hüccetin ikame olunduğunu söylemektedir. Cehaleti özür olarak gören, insanları davet ediyor ve onlara tebliğ ulaştırana dek küfürlerine hükmetmiyor. Eğer bu hidayeti reddederlerse kâfirler olduklarına hükmediyor. Cehaleti özür olarak görmeyenler ise, mücerret olarak küfür fiillerini işlemeleri ile onların küfürlerine hükmediyor. Ve onların işledikleri bu şirk fiilleri ile islamdan çıkan kâfirler olduklarını söylüyor. Ve bunların hepside inandıklarına deliller getirebiliyorlar. Ben ise bunlar arasında şaşırmış durumdayım, kime tabi olacağım? Bu fırkalardan bazıları diğerlerini bidatçi olarak görüyor, aynı şekilde diğerleri de onları öyle görüyor. Her biri kendisinin hak üzere olduğunu, diğerinin ise dalalette olduğunu kabul ediyor. Ben ise kimin hak üzere olduğunu ve kimin dalalet üzere olduğunu bilmiyorum. Bu şehirde islami çalışma sahasındaki kardeşlerin ihtilafları sebebiyle Müslümanlar arasında bu sıkıntı iyice yaygınlaşmış durumdadır. Ben ise Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) ve sahabelerin üzerinde bulundukları hakka tabi olmak istiyorum.

Hamd Allah'a mahsustur. Salât ve selam resulüne, ailesine ve ashabı üzerine olsun.

El-cevap: Mükellef bir kimse Allah'tan başkasına ibadetinde, Allah'tan başkasına kurbanları ile takarrubunde veya Allah'tan başkasına adak adamasında ve bunun benzeri Allah'a mahsus olan ibadetlerden birisinde mazur değildir. Ancak İslami olmayan bir beldede olur ve ona davet ulaşmazsa –mücerret olarak cehaletinden dolayı değil- tebliğ ulaşmadığından dolayı mazur olur. Bu, Muslim'in Ebu Hureyre'den (radiyallahu anh), Onunda Resulullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) rivayet ettiği şu hadisinden ötürüdür: "Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin olsun

---

[903] Bu fetvaları çıkaran üyelerin isimleri şöyledir: Abdullah b. Kudud, Abdullah b. Ğadyan, Abdurrazzak Afifi ve Abdulaziz b. Abdullah b. Baz.

ki, Yahudi olsun Hıristiyan olsun bu ümmetten beni işiten bir kimse benim gönderildiğime iman etmezse ancak ateş ashabından olur."

Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisini işiteni mazur görmemiştir. İslami bir beldede yaşayıp Resulullah'ı (sallallahu aleyhi ve sellem) işiten bir kimse, imanın asıllarında cehaleti ile mazur olmaz.

Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) kılıçlarını asmak için kendilerine Zatu envat yapmalarını talep eden kimselere gelince; bu kimseler küfürden yeni çıkmışlardı ve bunu yalnızca talep etmişler ve yapmamışlardı. Onların yapmış oldukları şey şeriata muhalifti. Bunun üzerine Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, eğer talep ettiklerini yapsalardı kâfir olacaklarına delalet eden bir cevap vermiştir.

Başarı Allah'tandır. Nebimiz Muhammed'e, ailesine ve ashabına salât ve selam olsun."[904]

İkinci soru: 4400. Fetva

(Cahil olarak Allah'tan başkasına secde edenin hükmü)

Soru: 2- Burada şöyle diyenler bulunmaktadır: 'Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaletine bağlanan ve namazında kıbleye yönelen herkes, şeyhine secde etse bile kâfir olmaz.' Yani bu kimseyi müşrik olarak adlandırmamakta ve hatta şöyle demektedir: 'Müşriklerden ve tövbe etmediklerinde cehennemde ebedi kalacaklarından bahseden Muhammed b. Abdulvahab yanılmış ve hata etmiştir.' Yine şöyle demektedir: 'Bu ümmetten olan müşriklere Allah azap edecek ve sonra onları cennete çıkaracaktır.' Yine şöyle demektedir: 'Ümmeti Muhammed'den hiç kimse cehennemde ebedi kalmayacaktır.'

El-Cevap: Peygamberimiz Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) risaletine ve getirmiş olduğu şeriatlarına iman eden herkes; eğer bundan sonra bir veli, bir kabir sahibi veya bir tarikat şeyhi gibi Allah'tan başkasına secde ederse -secdesi esnasında kelimeyi şehadeti söylese bile- bir kâfir, İslam dininden irtidad eden bir mürted ve ibadette Allah ile başkasını ortak koşan bir müşrik olarak kabul edilir. Bunun nedeni, Allah'tan başkasına secdesi ile söylemiş olduğunu sözünü bozacak olan bir fiil işlemesidir. Lakin bazen cehaleti ile mazur olabilir. Bu durumda o kişiye, öğretilene ve hüccet ikame edilene kadar ukubet uygulanmaz. Mazeretini kaldırmak için üç gün mühlet verilir. Umulu ki kendisine gelip tövbe eder. Eğer beyandan sonra Allah'tan

[904] Fetava lecnetud-daime: (1/528-529)

başkasına secdesine devam ederse, riddeti nedeniyle öldürülür. Bu peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) şu buyruğundan ötürü böyledir: "Kim dinini değiştirirse onu öldürün." İmam Buhari, ibn Abbas'tan (radiyallahu anh) rivayet etmiştir. Beyan ve hüccetin ikamesi, ona ceza uygulanmadan önce özrünü kaldırmak içindir. Yoksa beyandan sonra kâfir olarak adlandırılması için değil. Zira bu kimse gerçekleştirdiği Allah'tan başkasına secdesi veya adak adaması veya örneğin Allah'tan başkasına bir koyun kesmesiyle zaten kâfir olarak adlandırılır. Kitap ve sünnet, şirk üzere ölen kimsenin bağışlanmayacağına ve cehennemde ebedi kalacağına delalet etmektedir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: **"Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında ise dilediğini bağışlar."**[905] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: "**Şirk koşanların, kendi inkârlarına bizzat kendileri şahidler iken, Allah'ın mescidlerini onarmalarına (hak ve yetkileri) yoktur. İşte bunlar, yaptıkları boşa gitmiş olanlardır. Ve bunlar ateşte süresiz kalacak olanlardır."**[906]

Nebimiz Muhammed'e, ailesine ve ashabına salât ve selam olsun."[907]

11043. Fetva

(Cehalet özrü meselesinin tafsilatı)

Soru: 3- Bizde kabirlere ibadet olgusu iyice yaygınlaşmış durumdadır. Aynı zamanda bunları savunanlarda bil hayli çoğalmış bulunmaktadır. Onlarında Müslüman olduklarını ve cehaletleri ile mazur olduklarını, kızlarımızla evlenmelerinde ve arkalarında namaz kılmamızda bir mani olmadığını ve onlarda da bir müslümanın bir müslümana olan haklarının hepsinin bulunduğunu söylüyorlar. Bununla da yetinmeyip bu kimselerin küfürlerini söyleyenlerin bidatçiler olduklarını ve bidatçilerin muamelesi ile muamele yapılacaklarını söylüyorlar. Hatta sizin kabre tapanları cehaletlerinden dolayı mazur gördüğünüzü söylüyorlar. Öyle ki siz, kabre tapanları mazur gören Ğabbaşi adındaki bir adamın bir makalesini onaylamışsınız. Bu nedenle sizden, cehaletin mazeret olabileceği ve olamayacağı durumları açıklayacak yeterli bir açıklama talep ediyorum. Yine bununla ilgili olarak müracaat edilebilecek kaynakları da belirtmenizi istiyorum. Size çok teşekkür ederim.

El-Cevap: Bir kimsenin dini meselelerde cehaleti ile mazur olabilmesine veya olamamasına hüküm verilebilmesi, tebliğin ulaşmasına ve ulaşmamasına, meselenin açıklığı ve kapalılığına, insanların idraklerinin zayıflığı ve kuvvetliliğine göre değişiklik

---

[905] Nisa: 48
[906] Tevbe: 17
[907] Fetava el-Lecnetu'd-daime: (1/220)

arz eder. Bir zararı kaldırmak veya bir sıkıntısından kurtulmak için kabir ashabından yardım dileyen bir kimseye, bunun şirk olduğu beyan edilir ve tebliğ görevinin yerine gelmesi için hüccet ikame edilir. Eğer beyandan sonra ısrar ederse bu kimse müşriktir. Dünyada kafirlerin muamelesi ile muamele görür ve bu hal üzere ölürse ahirette de elim olan azaba müstahak olur. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Elçiler; müjdeciler ve uyarıcılar olarak (gönderildi). Öyle ki elçilerden sonra insanların Allah'a karşı (savunacak) delilleri olmasın. Allah, üstün ve güçlü olandır, hikmet ve hüküm sahibidir."**[908] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: "**Biz, bir elçi gönderinceye kadar (hiç bir topluma) azap edecek değiliz."**[909] Yine şöyle buyurmaktadır: "**Sizi -ve kime ulaşırsa- kendisiyle uyarmam için bana şu Kur'an vahyedildi."**[910] Ebu Hureyre'den (radiyallahu anh) Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Yahudi olsun Hıristiyan olsun bu ümmetten beni işiten bir kimse benim gönderildiğime iman etmeden ölürse ancak ateş ashabından olur."[911] Muslim rivayet etmiştir. Ve bunların dışındaki hesaptan önce beyanın ve hüccetin ikamesinin vacipliğine delalet eden diğer ayet ve hadisler.

İslama ve diğer şeylere davet edildiğini işittiği bir beldede yaşayan bir kimse, iman etmez ve ehlinden hakkı talep etmezse, bu kimse İslam davetinin ulaştığı ve küfründe ısrar eden hükmündedir. Geçen Ebu Hureyre (radiyallahu anh) hadisinin umumluğu buna delalet etmektedir. Yine Allahu teala'nın bize aktardığı Musa'nın (aleyhis-selam) kavminin kıssası da buna delalet etmektedir. Samiri onları saptırıp buzağıya tapmalarına neden olmuştu. Bu arada Musa (aleyhis-selam) Allah'a münacat için gittiğinde geride onlara halefi olarak Harun'u (aleyhis-selam) bırakmıştı. Harun (aleyhis-selam) onların buzağıya ibadetlerini reddedince 'Musa bize dönene kadar ona ibadete devam edeceğiz' dediler. Böylece şirkin davetçisine icabet edip tevhidin davetçisine icabeti kabul etmediler. Bununla birlikte yanlarında tevhide davet edildiği ve Musa'nın (aleyhis-selam) tevhid davetinin dönemi yakın olması nedeniyle, Allahu Teâlâ onların şirk davetine icabetlerini ve bu durumun onlara karmaşık bir hale getirilmesini özür olarak görmemiştir.

Yine Allahu teala'nın bize aktarmış olduğu, şeytanın ateş ashabıyla tartışması, onları yüzüstü bırakması ve onlardan beri olması olayı da bunun delillerindendir. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "**İş hükme bağlanıp-bitince, şeytan der ki: "Doğrusu, Allah, size gerçek olan va'di va'detti, ben de size vaadde bulundum, fakat size yalan söyledim. Benim size karşı zorlayıcı bir gücüm yoktu, yalnızca sizi çağırdım, siz de**

---

[908] Nisa: 165
[909] İsra: 15
[910] Enam: 19
[911] Ahmed: (2/317, 350), Muslim: (153), İbn Merdeveyh, Said b. Mansur, ibnu'l-Munzir, Taberani, Ed-Durru'l-Mensur ve Hakim rivayet etmiştir.

bana icabet ettiniz. Öyleyse beni kınamayın, siz kendinizi kınayın. Ben sizi kurtaracak değilim, siz de beni kurtaracak değilsiniz. Doğrusu daha önce beni ortak koşmanızı da tanımamıştım. Gerçek şu ki, zalimlere acı bir azap vardır."[912] Birçok aldatmalarına ve şirki güzel göstermesine rağmen şeytanın vaadini tasdik etmeleriyle mazur olmamışlardır. Yine Allahu teala'nın vaadini tasdik edip Onun teşriine tabi olanlara ve Onun dosdoğru yoluna uyanlara bol sevabı olan Allah'ın hak vaadi yanında, şeytan onlara şirki güzel gösterdiğinde ona tabi olmalarında onları mazur saymamıştır.

İslamın yaygın olduğu beldelere bakan bir kimse, orada yaşayanların iki fırka tarafından aldatıldığını görecektir: Şirk olan ve şirk olmayan farklı farklı türleri ile bidatlere davet eden, bunu insanlara karmaşıklaştıran, gücü yettiği kadar sahih olmayan hadislerle, cezp edici ve çekici üsluplarla ve enteresan garip kıssalar ile bidatini insanlara güzel gösteren fırka. Bunun yanında hakka ve hidayete davet eden ve buna kitap ve sünnetten deliller getiren, diğer fırkanın davet etmiş olduğu şeyin batıllığını ve çürüklüğünü beyan eden diğer fırka. Sayıları azda olsa bu fırkanın bu tebliğleri ve beyanları hüccetin ikamesinde yeterlidir. Zira itibar hakkın delili ile beyanınadır sayının çokluğuna değil. Akıllı olan bir kimse, bu tür beldelerde yaşar ve talebinde ciddi olursa, hakkı ehlinden öğrenebilir. Heva ve asabiyetten korunur ve ne zenginlerin zenginliğine, ne meşhurların şöhretine aldanmaz, düşünce ölçüsünü bozmaz ve aklını ilga etmeyip Allahu teala'nın haklarında şöyle buyurduğu kimselerden olmaz: "**Gerçekten Allah, kâfirleri lanetlemiş ve onlar için 'çılgın bir ateş' hazırlamıştır. Orda ebedi olarak kalıcıdırlar. Onlar ne bir veli, ne bir yardımcı bulamayacaklardır. Yüzlerinin ateşte evirilip çevrileceği gün, derler ki: "Eyvahlar bize, keşke Allah'a itaat etseydik ve Resul'e itaat etseydik. Ve derler ki: "Rabbimiz, gerçekten biz, efendilerimize ve büyüklerimize itaat ettik, böylece onlar bizi yoldan saptırmış oldular. Rabbimiz, onlara azaptan iki katını ver ve büyük bir lanet ile lanet et."**[913]

İslami olmayan beldelerde yaşayan ve ne Nebiden (sallallahu aleyhi ve sellem) nede Kuran'dan bir şey işitmeyenler ise; -bu durumda bir kimsenin var olması farz edilirse- hükmü fetret ehlinin hükmü gibi olur. Müslümanların âlimlerinin, hüccet ikamesi ve özrün kalkması için asıllar ve fürular olmak üzere İslam şeriatını onlara tebliğ etmeleri gerekir. Kıyamet gününde ise, dünyada iken ya deliliğinden, ya ahmaklığından ya küçüklüğünden dolayı mükellef olmayanların muamelesi ile muamele görür. Delalet bakımından veya delillerin çakışmasından dolayı kapalı kalan şer'i hükümlerde ise, hata eden mazurdur hakka isabet eden ise içtihadı ile iki ecir alır. Bu kısımda, insanlar idraklerinin farklılığına, Arap lügatini bilmelerine, tercümelere sahip olmalarına, kitap

[912] İbrahim: 22
[913] Ahzab: 64-68

ve sünnet olarak şeriatın naslarına vukufiyetlerine, nasların sahihlerini, problemlilerini, nasihini ve mensuhunu bilmelerine göre farklılık arz ederler.

Böylece, muvahhidlerden kabre tapanları tekfir eden taifenin, hüccet ikame olunana kadar onların küfründe duran muvahhid kardeşlerini tekfir etmeleri caiz değildir. Çünkü onların tekfirde durmaları bir şüpheden kaynaklanmaktadır. Buda bu kabircilere, tekfir edilmeden önce hüccetin ikame edilmesinin gerekliliğidir. Ancak örneğin Yahudiler, Hıristiyanlar ve sosyalistleri gibi küfründe şüphe olmayanlar bundan farklıdır. Bu kimselerin küfründe ve onları tekfir etmeyenlerin küfründe şüphe yoktur. Tevfik Allah'tandır. Ondan Müslümanların hallerini düzeltmesini, onlara dinde fıkıh vermesini, bizleri ve onları nefislerimizin şerrinden, kötü amellerimizden ve Allah ve resulü hakkında ilimsiz konuşmaktan korumasını diliyoruz. Zira O, bunun yetkilisi ve buna kadir olandır.[914]

(Dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerde hatalı tevil)

4- Soru: 10- Dinine bağlı bazı muasır gençler şöyle diyorlar: Bu gün İslam âleminde şirke girenlerin tümü veya çoğunluğu müşrik değildir. Çünkü bu kimseler, ya saygı değer bir âlimdir yada içtihadı Allah'tan başkasına istiğasede bulunmak gibi bir neticeye götürmüş olanlardır. Tıpkı Suyuti ve Nebhani'nin yaptıkları gibi. Bu kimseler için, isabet ettiklerinde iki ecir vardır, hata ettiklerinde ise bir. Mukallit avama gelince, bu kimsede gücünün yetebildiği son noktayı yapmıştır.

El-Cevap: Mazurlu olan hatalı, nazari ve içtihadi meselelerde hata edendir. Sarih bir nas ile veya dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerde hata eden değil.[915]

(Hüccet ikamesi)

6- Soru: Allah azze ve celle şöyle buyuruyor: **"Bizler bir resul göndermedikçe azap edecek değiliz."**[916] Bu zamanın insanlarına Allah azze ve celle'nin hücceti ikame olmuş mudur yoksa olmamış ve âlimler üzerine bunun ikamesi mi vaciptir?

Hamd bir olan Allah'a mahsustur. Salât ve selam Allah'ın resulüne, ailesine ve ashabı üzerine olsun.

---

[914] Fetava El-Lecnetud-Daime: (2/96-99)
[915] Fetava El-Lecnetud-Daime: (2/39)
[916] İsra: 15

El-Cevap: Bu zamanda davetin ulaştığı kimselere hüccet ikame olmuştur. Davetin ulaşmadığı kimselere ise, diğer zamanlarda olduğu hüccet ikame olmamıştır. Âlimler üzerine düşen ise güçleri nispetince tebliğ ve beyan etmektir.

Tevfik Allah'tandır. Nebimiz Muahammed'e, ailesine ve ashabına salât ve selam olsun.

(Mürcie mezhebinde bir fetva)

Lecneyi Daime "İhkam'ut-Takrir fi ahkamit-Tekfir" kitabının içeriği hakkında bir fetva çıkarmıştır. Fetvanın nassı şöyledir:

20212. Fetva. Tarih: (7.2.1419)

Hamd tek olan Allah'a mahsustur. Salât ve selam kendisinden sonra nebi olmayan nebi üzerine olsun.

Lecneyi daime İbrahim El-Hamadani'nin sormuş olduğu suale muttali olmuştur. Fetva soranın sorusu şöyledir: Saygı değer Suudi Arabistan genel müftüsü Abdulazizi b. Abdullah b. Baz… Esselamu aleykum ve rahmetullahi ve berekatuhu. Saygı değer şeyh, bizler Suudi Arabistan'daki bu beldelerde büyük nimetler içindeyiz. Bu nimetlerin en büyüğü ise tevhid nimetidir. Tekfir meselesinde Haricilerin ve Mürcienin mezhebini reddediyoruz. Bu günlerde elime "İhkamut-Takrir fi ahkamit-Tekfir" adlı bir kitap geçti. Yazarı Murat Şükrü adında Ürdünlü birisi. Bu kişinin bir âlim olmadığını ve alanının da şer'i ilimler olmadığını öğrendim. Bu kitabında batıl mürcie mezhebini neşretmeye çalışmıştır. Bu, küfür türlerinden, yalnızca yalanlama türünün olduğudur. Buda bildiğimiz kadarıyla doğru değildir. Ehlisünnet ve'l-cemaatin üzerine bulunmuş olduğu görüşe ve bu beldelerdeki davet imamlarının neşriyatlarına da terstir. Zira ilim ehli küfrün, söz, fiil, itikat ve şek ile olacağın söylemişlerdir.

Ürdün'de selefiliğe intisap eden cemaatin neredeyse benimsedikleri bu kitapla hiç kimse aldanmaması için hakkı açıklamanızı umuyoruz. Esselamu aleykum ve rahmetullahi ve berekatuh.

Kurum, incelemesinden sonra şöyle cevap vermiştir: Mezkur olan kitap gözden geçirildikten sonra, zikredildiği gibi Mürcie mezhebini onayladığı ve yaydığına karar vermiştir. Şöyle ki, yalnızca inkâr ve yalanlama küfrü olduğunu kabul etmektedir. Bu alçak mezhebin, sünnet, delil ve selef alimlerinin sözleri şeklinde lanse edilmesi, bunların tümü hakkın cahili olunmasındandır. Yine bunu ümmetin selefinin ve muhakkik âlimlerin sözü olduğunu söyleyerek yenilerin akıllarını karıştırmak ve

saptırmak içindir. Oysaki bu 'İmanla birlikte günah bir zarar vermez' diyen mürcienin mezhebidir. Onlara göre iman: Kalp ile tasdiktir. Küfür ise yalnızca yalanlamadır. Bu, tefritte aşırılıktır. Bunun karşısında, tekfirde ifratta aşırı giden batıl harici mezhebi vardır. Her ikisi de dalalet mezheplerinden olan alçak iki mezheptir. Ve bunların temelleri üzerine malum olan birçok batıllar terettüp etmektedir. Allah Ehli sünnet vel-cemaati hak olan söze, doğru mezhebe, ifrat ve tefrit arasındaki vasat itikada iletmiştir. Bu, müslümanın ırzının haramlığı, dininin hürmeti ve ancak delil var olduğu bir yerde tekfirinin caiz olduğudur. Yine küfründe söz, fiil, terk, itikat ve şek ile olacağıdır. Kitap ve sünnetin delilleri buna delalet etmektedir.

Geçenler üzerine: Bu kitabın neşredilmesi, basılması, içindeki batılların kitap ve sünnetten delillere nispet edilmesi ve Ehli sünnet vel-cemaatin görüşü olduğu söylenmesi caiz değildir. Yazarının ve neşredenin Allah'a tövbe ettiklerini ilan etmeleri gerekir. Zira tövbe hataları örter. Şer'i ilimlerde ayağı sabitleşmeyen kimselerinde bu tür meselelere dalmaması gerekir. Ta ki umulan fayda ve ıslahın çok daha fazlası bir zarar ve akide ifsadı gerçekleşmesin. Tevfik Allah'tandır.

Nebimiz Muhammed'e, ailesine ve ashabına salât ve selam olsun.[917]

7- İslama intisap edenlerden şirke girenlerle, asli kâfirler arasında bir farkın olmaması

Soru: Şirk türlerinden birisini işleyen Müslümanlarla, islamı hiç tanımayan müşrikler arasında bir fark var mıdır?

El-Cevap: Şirk olan bir bidat işleyerek İslama intisap eden bir kimseyi ondan çıkaracak bir amel ile daha önce hiç islama girmeyen kimse arasında; evlenmenin haramlığı ve onlarla ve Müslümanlar arasında mirasın men olunması yönünden bir fark yoktur. Lakin azgınlıklarının derecesine göre, dünya ve ahirette görecekleri cezalarda küfürleri nispetince farklılıklar vardır. Örneğin birincisi islamdan mürted olan olarak kabul edilir. Tövbe ettirilir, tövbe ederse kabul edilir aksi halde riddetinden dolayı öldürülür. Malı ise beytülmaledir, eşine ve ailesine değil. Bu Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) şu buyruğundan ötürü böyledir: "Kim dinini değiştirirse onu öldürün." İkincisi ise, İslama davet edilir. Eğer icabet ederse kabul edilir. Aksi halde diğer kâfirler gibi cihad edilmesi ve öldürülmesi caizdir. Malı ise Müslümanlar için fey veya ganimettir. Ancak ehli kitap ve Mecusilerden olan müşriklerden olursa bu durumda, bağlı kalacakları taktirde alçalmış bir şekilde cizye vermeleri üzere kabul edilebilir. Aksi halde güç yetirildiği zaman savaşılırlar. Bu Allahu teala'nın şu

[917] Ceridetur-Riyad, Tarih: 30/2/1419 Yine "Et-Tahzir mine'l-İrca" kitabına müracaat edilebilir.

buyruğundan ötürü böyledir: **Kendilerine kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resulü'nün haram kıldığını haram tanımayan ve hak dini (İslam'ı) din edinmeyenlerle, küçük düşürülüp cizyeyi kendi elleriyle verinceye kadar savaşın.”**[918] Yine Nebi’nin(sallallahu aleyhi ve sellem), Hecer Mecusilerinden cizye aldığı sabit olmuştur.

Tevfik Allah’tandır. Nebimiz Muhammed’e, ailesine ve ashabına salât ve selam olsun.

---

[918] Tevbe: 29

ÜÇÜNCÜ KONU

ÜÇÜNCÜ OLARAK: SUUD GENEL MÜFTÜSÜ VE LECNEYİ DAİME BAŞKANI ŞEYH ABDULAZİZ B. BAZ'IN FETVALARI

Fetret ehlinin hükmü ve cehaletle mazur olmaları hakkında bir fetva

1- Soru soran şöyle diyor: Allahu Teâlâ yüce kitabında şöyle buyurmaktadır: **"Bizler resul göndermedikçe bir kavme azap edecek değiliz."**[919] Bazı hadislerde Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem), ana babasının ateşte olduğunu haber verdiği gelmiştir. Soru: Onlar fetret ehlinden değil miydi? Kuran onların kurtulacaklarında açık ifadelerde bulunmaktadır. Bizi faydalandırın Allah'ta sizi faydalandırsın.

El-Cevap: Kuran'da fetret ehli hakkında ne kurtulacaklarına nede helak olacaklarına dair bir delil yoktur. Allahu Teala şöyle buyurmuştur: **"Bizler resul göndermedikçe bir kavme azap edecek değiliz."** Allah celle ve ala adaletinin kemalinden, resul göndermedikçe hiç kimseye azap etmez. Davetin ulaşmadığı kimseye, hüccet ulaşana dek azap edilmez. Allah subhanehu, onlara ancak hüccetin ikamesinden sonra azap edeceğini haber vermiştir. Onlara hüccet kıyamet günüde ikame olabilir. Sünnette geldiği üzere fetret ehli kıyamet günü imtihan olacaktır. İcabet edip uyanlar kurtulacak isyan edenler ise ateşe girecektir.

Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kuşkusuz senin babanda benim babamda ateştedir." Adamın birisi Ona babası hakkında soru sorunca "Kuşkusuz senin baban ateştedir" buyurmuştur. Bunun üzerine yüzündeki değişikliği görünce "Kuşkusuz senin babanda benim babamda ateştedir" buyurmuştur. Hadisi Muslim Sahihinde tahric etmiştir. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu onu teselli etmek ve bu hükmün babasına has olmadığını bilmesi için söylemiştir. Umulur ki bu iki kimseye hüccet ulaşmıştır. Yani adamın ve peygamberimizin babasına. Bundan dolayı peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Kuşkusuz senin babanda benim babamda ateştedir" buyurmuş ve bunu bir ilim üzerine söylemiştir. Çünkü O hevadan konuşmaz. Allah subhanehu ve Teala şöyle buyuruyor: "**Battığı zaman yıldıza andolsun; Sahibiniz (arkadaşınız olan peygamber) sapmadı ve azmadı. O, hevadan (kendi istek, düşünce ve tutkularına göre) konuşmaz. O (söyledikleri), yalnızca vahyolunmakta olan bir vahiydir."**[920]

Umulu ki, -peygamberimizin hakkında söylediklerine binaen- peygamberimizin babası Abdullah b. Abdulmuttalib'e hüccet ikame olunmuştu. Bu ilim, Kureyş'in İbrahim'in dininden bildikleri idi. Zira onlar İbrahim'in milleti üzere idiler. Ta ki Amr b.

---

[919] İsra: 15
[920] Necm: 1-4

Luhay, Mekke'yi terk edip putları yaymak ve Allah'ı bırakıp onlara ibadete çağırmak gibi çıkardıklarını çıkarana dek. Umuluk ki Abdullah'a bunların batıl olduğu ulaşmıştır ve O, o vakitler Kureyş'in benimsemiş olduğu putlara ibadet üzereydi ve batıllarında onlara tabi oldu. Böylece Ona hüccet ikame olunmuştur.

Nebi'den (sallallahu aleyhi ve sellem) sabit olduğuna göre şöyle buyurmuştur: "Amr b. Luhay'i cehennemde eteğini yere sürürken gördüm. Çünkü O, cahiliye adaklarını çıkaran ve İbrahim'in dinini değiştiren kişiydi." Bu bapta gelen hadislerden biriside, peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) annesine istiğfar için izin istemesi ve ona izin verilmemesidir. Bunun üzerine Onu ziyaret için izin istemesi ve buna izin verilmesidir. Bu hadisi Muslim Sahihinde tahriç etmiştir. Umuluk ki, tıpkı kocası Abdullah'a ulaştığı gibi Ona da Kureyş dininin batıl bir din olduğuna dair bir hüccet ulaşmıştır. Bu nedenle peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Onun için istiğfar dilemekten nehyolunmuştur.

Şöyle de denilebilir: Cahiliye ehli dünyada kafirlerin muamelesi gibi muamele görür. Onlara dua edilmez ve istiğfar dilenmez. Çünkü onlar kafirlerin amellerini işlemektedirler ve dolayısıyla onların muamelesi ile muamele görürler. Ahirette ise durumları Allah'a kalmıştır.

Dünyada iken hüccetin ikame olunmadığı kimse ise, kıyamet günü imtihan olunana dek azap olunmaz. Çünkü Allahu subhanehu şöyle buyurmaktadır: **"Resul göndermedikçe bir kavme azap edecek değiliz."** Fetret döneminde olup bir nebinin daveti ulaşmadığı herkes, kıyamet gününde imtihan olunacaktır. Eğer icabet ederlerse cennete girerler, eğer isyan ederlerse cehennemlik olurlar.

Aynı şekilde davetin ulaşmadığı, bunak yaşlı, deliler ve bunların benzerleri kafirlerin çocukları da bu hükümdedir. Çünkü Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlar hakkında sorulduğunda şöyle buyurmuştur: "Onları ne yapacağını Allah daha iyi bilir." Kafirlerin evlatları, fetret ehli gibi kıyamet günü imtihan olurlar. Eğer sahih cevap verirlerse kurtulurlar aksi halde helak olunanlarla birlikte olurlar. İlim ehlinden bir grup şöyle demiştir: Kafirlerin çocukları kurtulanlardandır. Çünkü onlar fıtrat üzere ölmüşlerdir. Yine peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cennete girerken onları ve Müslümanların çocuklarını İbrahim ile birlikte cennet bahçesinde görmüştür.

Bu, delili açık olduğundan kuvvetli bir görüştür. Müslümanların çocuklarına gelince, Ehli sünnet vel-cemaatin icması ile onlar cennet ehlindendir. Allah daha bilgili ve daha hikmetlidir."[921]

---

[921] Mecmuu fetava şeyh b. Baz: (1/419-421)

2-Müslüman ne zaman mazur olur?

Şeyh Abdulaziz b. Baz'ın fetvası: Bir Müslüman cahil olarak Allah'tan başkasına kurban ve adak gibi bir şirk işlerse mazur olur mu?

El-Cevap: Meseleler iki kısma ayrılır: Cehaletin mazeret oldukları ve cehaletin mazeret olmadıkları. Bu işi yapan, Müslümanlar arasında yaşıyor ve bununla birlikte Allah'a şirk koşup Allah'tan başkasına ibadet ederse mazur değildir. Çünkü gevşek davranmış, sormamış ve dininde bilinçli davranmamıştır. Bu durumda, yüz çevirmesinden ve dininden gafil oluşundan dolayı Allah'ın dışında, ölüler, ağaçlar, taşlar veya putlar gibi şeylere ibadetinde mazur değildir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: **"Kafir olanlar ise uyarıldıkları şeyden yüz çevirmektedirler."**[922]

Yine peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) rabbinden annesine istiğfar dilemek için izin istediğinde annesi için istiğfar dilemesine izin verilmedi. Çünkü annesi cahiliye döneminde ve putperest kavminin dini üzerine ölmüştü.

Yine babasını soran bir şahsa "O ateştedir" demiştir. Yüzündeki ifadeyi görünce de şöyle demiştir: "Kuşkusuz senin babanda benim babamda ateştedir." Çünkü O, Allah'a şirk ve Ondan başkasına ibadet üzerine ölmüştü. Öyleyse Müslümanların arasında olup Bedevi'ye ibadet eden, Hüseyin'e ibadet eden, şeyh Abdulkadir Geylani'ye ibadet eden, peygamberimizi Muhammed'e ibadet eden veya Ali'ye ibadet eden veya başkalarına ibadet edenin durumu nasıl olur?

Bu ve emsallerinin mazur olmamaları daha evladır. Çünkü bunlar, Müslümanların arasında ve Kuran'da ellerinde olduğu halde büyük şirk işlemişlerdir. Yine Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sünneti de mevcuttur, lakin bunlar, tüm bunlardan yüz çevirmektedirler.

İkinci kısım: Cehaleti ile mazur olandır. Örneğin dünyanın bucaklarında islamdan uzak beldelerde yetişenler veya fetret ehli vb. gibi başka sebeplerden risaletin kendilerine ulaşmadığı kimseler gibi. Bu kimseler, cehaletlerinden dolayı mazurdurlar ve işleri Allah azze ve celle'ye kalmıştır. Sahih olan ise, kıyamet gününde imtihan olunacakları, onlara emirler verileceği, eğer icabet ederlerse cennete girecekleri eğer isyan ederlerse de cehenneme gireceklerididir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: **"Biz resul göndermedikçe bir kavme azap edecek değiliz."** Yine bununla ilgili gelen birçok hadisler bulunmaktadır.

---

[922] Ahkaf: 3

Allame İbn Kayyim, Tariku'l-Hicreteyn adlı kitabında mükelleflerin tabakalarını zikrederken bu konuyu geniş bir şekilde ele almıştır. Büyük faydalarından ötürü oraya müracaat edebilirsin.[923]

3- Kim cehaleti ile mazurdur?

Soru: Tunus'tan Salih b. Yusuf ve Kahire'den Muhammed b. Abdullah şöyle bir soru sormuşlardır: Kimler cehaletleri ile mazurdurlar? Kişi fıkhi meselelerde veya hem akide ve tevhidde cehaleti ile mazur olur mu? Bu mesele karşısında alimlerin görevi nedir?

El-Cevap: Cehalet ve özür olması meselesinde tafsilat vardır. Herkes cehaletinden dolayı mazur değildir. İslamın getirmiş olduğu, Resulün insanlara beyan ettiği ve Müslümanlar arasından yaygınlık kazanan meselelerde cehalet mazeret değildir. Özelliklede akide ve dinin asılları ile ilgili meselelerde. Zira Allah azze ve celle nebisini insanlara dinlerini açıklaması ve şerh etmesi için göndermiştir. O da apaçık bir şekilde beyan etmiş, ümmete dininin hakikatini açıklamış ve her şeyi netleştirmiştir. Yeryüzünü onlara gecesi gündüz gibi bir haldeyken bırakmıştır. Allah'ın kitabında da hidayet ve nur vardır. Bazı insanlar, Müslümanlar arasında yaygınlık kazanan dinde bilinmesi zorunlu olan meselelerde cehalet iddiasında bulunduğu zaman; -örneğin şirk ve Allah azze ve celle'den başkasına ibadette cehalet iddiası, namazın vacip olmaması, Ramazan orucunun vacip olmaması, zekâtın vacip olmaması veya güç bulunduğu halde haccın vacip olmaması gibi bir iddiada bulunulması gibi- tüm bunlar kabul edilmez. Çünkü bunlar Müslümanlar arasında bilinen meselelerdendir. İslam dininde zarureten bilinmiş ve Müslümanlar arasında yaygınlık kazanmıştır. Bu konularda böyle bir iddia kabul edilemez. Aynı şekilde bir kimse şöyle bir iddiada bulunsa; cahillerin kabirleri veya putları yanında ölülere dua etmek, onlara istiğasede bulunmak, onlara adakta bulunmak, putlara, yıldızlara, ağaçlara veya taşlara kurbanda bulunmak veya ölülerden, putlardan, cinlerden, meleklerden veya peygamberlerden şifa veya düşmana karşı zafer istemek; tüm bunlar dinde zorunlu olarak bilinen meselelerdendir ve büyük şirktir. Allahu Teala bunu kitabında açıklamış ve resulü de bunu beyan etmiştir. Mekke'de on üç yıl boyunca insanları bundan sakındırmıştır. Yine Medine'de geçirdiği on yıl boyunca da bunu açıklamış ve onlara, ibadetin yalnızca Allah'a yapılmasının gerekliliğini anlatmıştır. Onlara Allahu teala'nın şu ayetlerini okumuştur: "**Rabbin, O'ndan başkasına kulluk etmemenizi emretti.**"[924] "**Yalnızca sana ibadet eder ve yalnızca**

---

[923] Mecmuu Fetava şeyh Abdulaziz b. Baz: (2/528-530)
[924] İsra: 23

senden yardım dileriz."[925] **Oysa onlar, dini yalnızca O'na halis kılan hanifler (Allah'ı birleyenler) olarak sadece Allah'a kulluk etmekten başkasıyla emrolunmadılar."**[926] **"Sen de dini yalnızca O'na halis kılarak Allah'a ibadet et."**[927] **Haberin olsun; halis (katıksız) olan din yalnızca Allah'ındır."**[928] **"De ki: "Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, dirimim ve ölümüm alemlerin Rabbi olan Allah'ındır. O'nun hiç bir ortağı yoktur. Ben böyle emrolundum ve ben müslüman olanların ilkiyim."**[929] Allahu Teala resulüne hitapla şöyle buyuruyor: "**Şüphesiz, biz sana Kevser'i verdik. Şu halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes."**[930] **"Allah ile birlikte hiç kimseye dua etmeyin."**[931] **Kim Allah ile beraber ona ilişkin geçerli kesin bir kanıt (burhan)ı olmaksızın başka bir ilaha taparsa, artık onun hesabı Rabbinin katındadır. Şüphesiz kâfirler kurtuluşa eremezler."**[932]

Aynı şekilde din ile istihza, onu yerme, alay etme ve ona sövmede böyledir. Bunların hepside büyük küfürdendir ve işleyenin mazur olmayacağı meselelerdendir. Çünkü dine veya resule sövmenin büyük küfür olduğu dinde bilinen meselelerdendir. Aynı şekilde istihza ve alaya almada böyledir. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Onlara sorarsan, andolsun: "Biz dalmış, oyalanıyorduk" derler. De ki: "Allah ile, O'nun ayetleriyle ve elçisiyle mi alay ediyordunuz?" Özür belirtmeyiniz. Siz, imanınızdan sonra kâfir oldunuz."**[933]

Tüm mekânlarda ilim ehli üzerine vacip olan, bunu insanlar arasında neşretmeleri ve izhar etmeleridir. Ta ki avam için bir mazeret kalmasın ve bu büyük meseleler onlar arasında yaygınlık kazansın. Yine Mısır'da, Şam'da, Irak'ta veya Medine'de Peygamberin (sallallahu aleyhi ve sellem) kabrinin yanında veya Mekke'de ve her mekânda ölülere bağlanmaları ve onlardan yardım istemelerini terk etsinler. Ve yine hacılar ve insanlar uyanıp Allah'ın şeriatını ve dinini öğrensinler. Avamın helakinin ve cahilliklerinin nedeni âlimlerin susmasıdır. Nerede olurlarsa olsunlar ilim ehli üzerine düşen, insanlara Allah'ın dinini tebliğ etmeleri, onlara Allah'ı birlemeyi ve Allah'a şirkin türlerini öğretmeleridir. Böylece bilinçli bir şekilde şirki terk edecekler ve bilinçli bir şekilde yalnızca Allah'a ibadet edeceklerdir. Aynı şekilde Bedevi'nin, Hüseyin'in kabrinin yanında veya şeyh Abdulkadir Geylani'nin kabrinin yanında veya Medine'de peygamberimizin kabri yanında veya diğer yerlerde bu şeye dikkat edilmesi ve ibadetin yalnızca Allah'a ait olan bir hak olduğu ve bunda hiç kimsenin bir

[925] Fatiha: 5
[926] Beyine: 5
[927] Zümer: 2
[928] Zümer: 3
[929] Enam: 162-163
[930] Kevse: 1-2
[931] Cin: 18
[932] Muminun: 117
[933] Tevbe: 65-66

hakkı olmadığını insanlara öğretmek gerekir. Allah azze ve celle şöyle buyuruyor: “**Onlar, dini yalnızca O'na halis kılan hanifler (Allah'ı birleyenler) olarak sadece Allah'a kulluk etmekten başkasıyla emrolunmadılar.”**[934] “**Rabbin, O'ndan başkasına kulluk etmemenizi emretti.”**[935]

Tüm İslam beldelerinde, islamın azınlıkta olduğu yerlerde ve tüm mekânlarda ilim ehli üzerine düşen, insanlara tevhidi öğretmeleri, Allah’a ibadetin ne anlama geldiği konusunda onları bilinçlendirmeleri ve günahların en büyüğü olan Allah azze ve celley’ye şirkten onları sakındırmalarıdır. Allah, insanları ve cinleri kendisine ibadet etmeleri için yaratmış ve onlara bunu emretmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: **“Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.”**[936] Ona ibadet, ona itaat, resulüne itaat, ibadeti ona ihlâsla yapmak ve kalpleri ona yönlendirmekle olur. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: “**Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki sakınasınız.”**[937]

Kapalı olan meselelere gelince, örneğin bazı muamele türleri, namazın bazı halleri, orucun bazı halleri gibi konularda cahil mazurdur. Buna peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) cübbeyle ihrama giren ve güzel kokular sürünen adamı mazur görmesi örnek olarak verilebilir. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu adama şöyle demiştir: “Ondan cübbeyi çıkar, güzel kokularını yıka ve umrende de, haccında yaptıklarını yap.” Cehaletinden dolayı ona bir fidye vermesini emretmemiştir. Kapalı kalabilecek bazı meseleler böyledir. Bunlarda cahile öğretilir ve bilinçlendirilir. Asıl olan meselelerde, akidenin temellerinde, islamın erkânında ve zahir olan haramlarda ise bu hiç kimseden kabul edilmez. Eğer Müslümanların arasında yaşayan birisi ‘Ben zinanın haram olduğunu bilmiyorum’ derse mazur olmaz, bilakis üzerine zina haddi uygulanır. Veya Müslümanların arasında olduğu halde ‘içkinin haram olduğunu bilmiyorum’ derse yine mazur olmaz. Yine ‘ana babaya karşı gelmenin haram olduğunu bilmiyorum’ derse mazur olmaz. Bilakis dövülüp tedip edilir. Veya homoseksüelliğin haram olduğunu bilmiyorum’ derse yine mazur olmaz. Çünkü bunlar Müslümanlar arasında açık olan ve islamda bilinen meselelerdendir.

Fakat islamdan uzak olan bazı beldelerde veya Müslümanların bulunmadığı Afrika’nın bucaklarında olursa, cehalet iddiası kabul edilebilir. Eğer bu hali üzere ölürse işi Allah’a kalmıştır ve hükmü fetret ehlinin hükmü gibi olur. Sahih olan görüşe göre kıyamet gününde imtihan olunurlar. Eğer icabet edip itaat ederlerse cennete girerler. Eğer isyan ederlerse ateşe girerler. Müslümanların arasında olup Allah’a şirkin türlerini işleyen ve malum olan vacipleri terk eden kimse ise mazur değildir.

---

[934] Beyyine: 5
[935] İsra: 23
[936] Zariyat: 56
[937] Bakara: 21

Çünkü mesele açıktır. Elhamdulillah Müslümanlar çoktur; namaz kılıyorlar, oruç tutuyorlar, haccediyorlar, zinanın, içkinin, ana babaya itaatsizliğin haram olduğunu biliyorlar. Bunların hepside Müslümanlar arasında bilinmekte ve yaygın bir durumdadır. Bu durumda cehalet iddiası batıl bir iddiadır. Vallahu'l-mustean.[938]

4- Şirk sebeplerini işleyen bir kimse için istiğfarda bulunmak:

Soru: Babam tevhidi bilmeyen birisidir. Allah'tan başkasına adak adıyordu. Onun için istiğfarda bulunmam caiz midir değil midir?

Soru soran, babasının şirk sebeplerini işlemekte olduğunu, ölülerden istekte bulunup, onlara adak adadığını ve ölülerden yardım istediğini ve onun için dua etmesinin caiz olup olmadığını sormaktadır.

El-Cevap: Hayır. Şirk üzere ölen bir kimseye dua edilmez. Allah celle ve ala şöyle buyurmaktadır: "**Kendilerine onların gerçekten çılgın ateşin arkadaşları oldukları açıklandıktan sonra -yakınları dahi olsa- müşrikler için bağışlanma dilemeleri peygambere ve iman edenlere yaraşmaz.**"[939]

Kişi, eğer ana babası küfür üzere ölmüşse, onlar için istiğfarda bulunmaktan nehyolunmuştur. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebu Talip küfür üzere ölünce Onun için istiğfarda bulunmak istemişti. Bunun üzerine Allah'ta onu bundan sakındırmıştı. Ey Allah'ın kulu! Onun için istiğfarda bulunmaman gerekir. Onun ne lehine nede aleyhine dua etme. Kabirlere ibadet ettiği, ölülerden istediği, onlara istiğasede bulunduğu, onlardan yardım istediği ve adakta bulunduğu sürece onun işini Allah'a bırak. Bunlar büyük şirktir.[940]

5- Bilmeden kabirler etrafında tavaf edenin hükmü:

Soru: Bazı İslam beldelerinde cahil olarak kabirleri tavaf eden insanlara şahit olmaktayız. Bunların hükmü nedir? Onlardan birisine müşrik denilebilir mi?

El-Cevap: Putlara dua eden, onlara istiğasede bulunan vb. bunların hükmü Allah'a hamd olsun açıktır. Bu, büyük küfürdür. Ancak kabirleri Allah'a ibadet maksadıyla tavaf ettiğini iddia ederse, örneğin Kabe'yi tavaf ettiği gibi, bunda

---

[938] Fetava ve tenbihat; Abdulaziz b. Baz: (s.239-249)
[939] Tevbe: 113
[940] Fetava şeyh b. Baz: (2/572)

kabirleri tavafın caiz olduğunu zanneder ve bununla kabir sahiplerine takarrubu kast etmeyip yalnızca Allah'a yaklaşmayı kast ederse, bu kimse bidatçi olarak kabul edilir kafir olarak değil. Çünkü kabirleri tavaf, -tıpkı yanında namaz kılmak gibi- çirkin bir bidattir. Bunların hepside küfrün vesilelerindendir. Lakin kabre tapanlarda galip olan, tavaf ile kabir sahiplerine yaklaşmalarıdır. Tıpkı onlar için kurban kesip adak adamalarıyla yaklaşmaları gibi. Bunların hepside büyük şirktir. Kim bu hal üzere ölürse kafir olarak ölür. Yıkanmaz, namazı kılınmaz, Müslümanların kabirlerine defnedilmez ve ahirette işi Allah azze ve celle'ye aittir. Eğer davetin ulaşmadığı kimselerden ise fetret ehli hükmündedir. Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) annesinde cereyan edenler de buna delalet etmektedir. Zira O, nübuvvete ulaşmamıştı ve kavminin dini üzerineydi. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ona istiğfar için rabbinden izin istedi ve onun için istiğfar dilemsine izin verilmedi. Çünkü O cahiliye dini üzerineydi. Babası da böyleydi. Babası hakkında soru soran birisine şöyle demiştir: "Kuşkusuz senin babanda benim babamda ateştedir." Babası cahiliyede kavminin dini üzerine ölmüştü. Ve onun hükmü de kafirlerin hükmü gibi olmuştu. Lakin dünyada davetin ulaşmadığı ve hakkın cahili olarak ölen kimseler, ilim ehlinin sözlerinden sahih olanına göre kıyamet günü imtihan olur. Eğer başarılı olursa cennete girer. Eğer isyan ederse ateşe girer.

Davetin ulaşmadığı fetret ehlinin tümü böyledir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: **"Biz resul göndermedikçe bir kavme azap edecek değiliz."**[941]

Kuran'ın veya resulün bisetinin ulaştığı kimselere ise hüccet ikame olmuştur. Allahu Teala şöyle buyuruyor: "**Sizi -ve kime ulaşırsa- kendisiyle uyarmam için bana şu Kur'an vahyedildi."[942]** Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: "Bu uyarılsınlar diye bir bildiridir."[943]

Kime Kuran ve İslam ulaşırda ona dâhil olmazsa kâfirlerin hükmündedir. Sahih bir hadiste Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Yahudi olsun Hıristiyan olsun bu ümmetten beni işiten bir kimse benim gönderildiğime iman etmeden ölürse ancak ateş ashabından olur." Muslim rivayet etmiştir. Kişinin peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) bisetini işitmesi, onun aleyhine bir hüccet olarak kabul edilmiştir.

Özetle, İslam diyarlarında küfrünü izhar eden bir kimsenin hükmü kafirlerin hükmü gibidir. Kıyamet günü kurtulup kurtulmayacağı ise Allah subhanehu ve teala'ya aittir. Eğer davetin ulaşmadığı ve resulün gönderilişini işitmeyen bir

---

[941] İsra: 15
[942] Enam: 19
[943] İbrahim: 52

kimseyse, kıyamet günü imtihan olunur ve –Esved b. Seri'nin hadisinde geldiği üzere- ona ateşten bir parça gönderilir. Ona girmesi söylenilir, eğer girerse ona serin ve selamet olur. Eğer kabul etmezse, o parça onu sarar ve ateş ehlinden olur. Allah'tan selamet diliyoruz.

Netice olarak: Davetin ulaşmadığı kimseler, örneğin dünyanın bucaklarında yaşayanlar, fetret dönemlerinde olanlar veya davetin ulaştığı ancak bu sırada deli ve aklının olmadığı kimseler veya akletmeyen bunaklar; bu ve benzeri kimseler küçükken ölen müşriklerin evlatları gibidirler. Zira buluğ çağına ermeyen müşriklerin çocuklarının durumu Allah'a kalmıştır. Onlara ne yapacağını Allah en iyi bilendir. Onlar hakkında sorulduğunda peygamberimiz böyle cevap vermiştir. Allah onlar hakkındaki ilmini kıyamet gününde onları imtihan ederek açığa çıkarır. Onlardan başarılı olanlar cennete girer, başarılı olmayanlar ise ateşe girerler. La havle vela kuvvete illa billâh.[944]

6- Allah'a veya resulüne sövme veya Allah'ın vacip kıldığı bir şeyi inkâr:

Soru: Allah'a söven veya resulüne söven veya noksan görenin hükmü nedir? Allah'ın vacip kıldığı bir şeyi inkâr eden veya Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helal görenin hükmü nedir? İnsanların birçokları tarafından bu şerler vuku bulduğundan bununla ilgili cevabı açmanızı rica ediyoruz.

El-Cevap: Sövme türlerinden herhangi birisiyle Allah subhanehu'ya söven veya Resulü Muhammed'e veya herhangi bir resule bir şekilde söverse veya islama söverse, noksan görürse veya Allah ve resulü ile istihza ederse, İslam iddiasında bulunsa da Müslümanların icması ile kafirdir mürteddir. Allah azze ve celle şöyle buyuruyor: **"De ki: Allah ile ayetleri ile ve resulü ile mi alay ediyordunuz? Özür dilemeyin, muhakkak siz imanınızdan sonra kafir oldunuz."**[945]

Allame imam Ebu'l-Abbas ibn Teymiyye bu meseleyi "Es-Sarimu'l-Meslul ala şatimir-resul" adlı kitabında geniş bir şekilde açıklamıştır. Bununla ilgili olarak geniş delillere ulaşmak isteyen, faydasının büyüklüğünden, müellifinin yüceliğinden ve şer'i ilimlerdeki genişliğinden bu kitaba müracaat etsin.

Allah'ın vacip kıldığı şeylerden birisini inkar eden veya dinden bilinmesi zorunlu malum olan meselelerden birisini inkar eden hakkındaki hüküm de aynıdır. Örneğin namazın vacipliğini, zekatın vacipliğini, Ramazan orucunun vacipliğini ana babaya

[944] Fetava ve tenbihat; şeyh b. Baz: (s.211-213)

[945] Tevbe: 65-66

iyiliğin vacipliğini veya benzerlerini inkar eden gibi yine içki içilmesini helal göreni, ana babaya karşı gelmeyi, hakkı olmadan insanların mallarını ve kanlarını, faizi ve benzeri dinde bilinmesi zorunlu olan meseleleri helal gören bir kimse gibi… Bu durumdaki bir kimse, ümmetin selefinin icması ile, İslam iddiasında bulunsa da kafirdir islamdan irtidat etmiştir.

Alimler bu ve islamı bozan unsurlardan olan diğer meseleleri Mürtedin hükmü baplarında genişçe sunmuşlar ve delillerini açıklamışlardır. Bu konuyu incelemek isteyenler, Hanbeli, Şafii, maliki, Hanefi ve diğer ilim ehlinin kitaplarına müracaat ettiğinde inşallah kendisine yetecek malumatları bulacaktır.

Bundan hiç kimsenin cehalet iddiası ile mazur görülmesi caiz değildir. Çünkü bunlar, Müslümanlar arasında malum olan meselelerdendir ve hükmü de Allah'ın kitabında ve resulünün sünnetinde açıktır. Tevfik Allah'tandır.[946]

7- Tevhide muhalefetleri bulunan kimse

Soru: Avamdan olan birçok kimseden, tevhidi bozan durumlar sadır olmakta, bunların hükümleri nedir? Cehaletten dolayı mazur olurlar mı? Onlarla evlenilmesinin ve kestiklerinin yenilmesinin hükmü nedir? Yine onların Mekkeyi mukerreme'ye girmeleri caiz midir?

El-Cevap: Ölülere dua etmesiyle, onlardan yardım dilemesiyle, onlara adakta bulunmasıyla ve benzeri ibadet türleriyle bilinen bir kimse müşriktir kâfirdir. Evlenilmesi, mescidi harama sokulması ve Müslümanların muamelesi gibi muamele yapılması caiz değildir. Bu, cehalet iddiasında bulunsa da böyledir. Ta ki bundan Allah'a tövbe edene kadar. Bu, Allahu teala'nın Bakara suresindeki şu buyruğundan ötürü böyledir: **Müşrik kadınları, iman edinceye kadar nikahlamayın; iman eden bir cariye, -hoşunuza gitse de- müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Müşrik erkekleri de iman edinceye kadar nikâhlamayın; iman eden bir köle, -hoşunuza gitse de- müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar, ateşe çağırırlar, Allah ise kendi izniyle cennete ve mağfirete çağırır. O, insanlara ayetlerini açıklar. Umulur ki öğüt alıp-düşünürler."[947]**

Allahu Teâlâ Mumtehine suresinde ise şöyle buyurmaktadır: **Ey iman edenler, mü'min kadınlar hicret ederek size geldikleri zaman, onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilendir. Şayet (gerçekten) mü'min kadınlar olduklarını**

---

[946] Tuhfetu'l-ihvan bi ecvibetin muhimmetin bi erkanil-islam: (s.45-47)
[947] Bakara: 221

bilip-öğrenirseniz, artık sakın onları kafirlere geri çevirmeyin. (Çünkü) Ne bunlar onlara helaldir, ne onlar bunlara helaldir. Onlara (kafir kocalarına kendileri için) harcadıklarını verin. Onlara (hicret eden mü'min kadınlara) ücretlerini (mehirlerini) verdiğiniz takdirde onları nikâhlamanızda size bir güçlük yoktur. Kâfir (kadın)ların ismetlerini (nikâhlarını) tutmayın ve (onlar için) harcadıklarınızı isteyin. Onlar da (mü'min kadınlara) harcadıklarını istesinler. Bu, Allah'ın hükmüdür; sizin aranızda hükmeder. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”[948] Tevbe suresinde ise şöyle buyurmaktadır: “**Ey iman edenler, müşrikler ancak bir pisliktirler; öyleyse bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.”[949]**

Onların cahil oluşuna itibar edilmez, bilakis bundan Allah’a tövbe edene dek kâfirlerin muamelesi yapılması gerekir. Bu, Allahu teala’nın bunların emsalleri hakkında şöyle buyurmasından ötürüdür: **Onlar, 'çirkin bir hayâsızlık' işlediklerinde: "biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk. Allah bunu bize emretti" derler. De ki: "Şüphesiz Allah, 'çirkin hayâsızlıkları' emretmez. Bilmediğiniz bir şeyi Allah'a karşı mı söylüyorsunuz? De ki: "Rabbim adaletle davranmayı emretti. Her mescid yanında (secde yerinde) yüzlerinizi (O'na) doğrultun ve dini yalnız kendisine has kılarak O'na dua edin. "Başlangıçta sizi yarattığı" gibi döneceksiniz. Kimine hidayet verdi, kimi de sapıklığı hak etti. Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları veli edinmişlerdi. Ve gerçekten onları doğru yolda saymaktadırlar.”**[950]

Yine Allahu teala’nın Hıristiyanlar hakkında şöyle buyurmasından ötürüdür: “**De ki: "Davranış (ameller) bakımından en çok hüsrana uğrayacak olanları size haber vereyim mi? Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar."**[951] Bu anlamda birçok ayet bulunmaktadır.[952]

8- Allah’tan başkasına istiğasede bulunanın arkasında namazın hükmü:

Soru: Allah’tan başkasına istiğasede bulunan ve ‘Bize yardım et ey Ğavs, Meded ya Geylani’ gibi sözler söyleyen kimsenin arkasında namaz kılabilir miyim? Başka kimse bulamadığımda kendi evimde namaz kılabilir miyim?

El-Cevap: Tüm müşriklerin arkasında namaz caiz değildir. Allah’tan başkasına istiğasede bulunan ve medet talep edenlerde bunlardandır. Çünkü ölüler, putlar, cinler vb. Allah’tan başkasına istiğasede bulunmak Allah’a karşı şirktir. Yanında

[948] Mumtehine: 10
[949] Tevbe: 28
[950] Araf: 28-30
[951] Kehf: 103-104
[952] Fetava şeyh b. Baz: (2/584-586)

bulunan ve sana yardım etmeye gücü yeten bir mahlûktan istiğasede bulunmanda ise bir beis yoktur. Bu, Allah azze ve celle'nin Musa (aleyhis-selam) kıssasındaki şu buyruğundan ötürü böyledir: "**Derken taraftarlarından olan, düşmanlarından olana karşı ondan yardım istedi"**[953]

Eğer arkasında namaz kılabileceğin Müslüman bir imam bulamazsan kendi evinde namaz kılman caizdir. Eğer müşrik olan imamdan önce veya sonra namaz kılabilen Müslüman bir cemaat bulursan onlarla birlikte kıl. Eğer Müslümanların, müşrik olan bu imamı azledip insanlara namaz kıldıracak Müslüman bir imam tayin etmeye güçleri varsa bu onlar üzerine vacip olur. Çünkü bu, emri bil-maruf ven-neyh anil-munker ve -fitne olmadan mümkün olacaksa- Allah'ın şeriatını ikame etme babındandır. Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: **Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridirler. İyiliği emreder, kötülükten sakındırırlar."**[954]

Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: "Sizden birisi bir münker gördüğünde onu eliyle düzeltsin, eğer güç yetiremezse dili ile, eğer güç yetiremezse kalbi ile. Bu, imanın en zayıf olanıdır." Muslim Sahih'inde rivayet etmiştir.[955]

9- Hicapla istihza etmenin hükmü

Soru: Şer'i hicap giyinen, yüzünü ve ellerini örten birisiyle istihza edenin hükmü nedir?

El-Cevap: İslam şeriatına tutunmasından ötürü bir Müslüman kadınla veya erkekle istihza eden bir kimse kâfirdir. Bunun, Müslüman bir kadının şer'i hicap takmasından veya başka bir şeyden olması arasında bir fark yoktur. Abdullah b. Ömer'den (radiyallahu anh) rivayet olunduğuna göre şöyle der: Tebuk savaşında bir adam şöyle dedi: 'Bizim şu kurralar gibisini görmedik; bunlar, en fazla midesine düşkün, en yalancı, düşmanla karşılaşma anında ise en korkak insanlardır.' Bir adam: 'yalan söyledin, lakin sen bir münafıksın. Bunu Resulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) haber vereceğim' dedi. Bu Resulullah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) ulaştı ve Kuran nazil oldu. Abdullah b. Ömer şöyle der: Ben o adamı Resulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) devesinin yularına asılmış ayaklarını taşlara sürterken gördüm. Şöyle diyordu: Ey Allah'ın resulü, bizler yalnızca şakalaşıp lafa dalıyorduk. Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ise şöyle diyordu: **De ki: "Allah ile, O'nun ayetleriyle ve elçisiyle mi alay ediyordunuz? Özür belirtmeyiniz. Siz, imanınızdan sonra inkâra saptınız. Sizden bir**

---

[953] Kasas: 15
[954] Tevbe: 71
[955] Fetava şeyh b. Baz: (2/586-587)

topluluğu bağışlasak da, bir topluluğunuzu gerçekten suçlu-günahkâr olmaları nedeniyle azaplandıracağız.”[956] Bu kimsenin müminlerle istihza etmesi Allah ile, ayetleriyle ve resulü ile istihza sayılmıştır. Tevfik Allah’tandır.

10- Dinin şiarları ile istihza:

İslam toplumlarının birçoğunda dinin açık şiarları ile istihza tezahür etmeye başlamıştır. Örneğin sakal bırakmak, elbiseyi kısa tutmak vb. bu tür bir din ile istihza dinden çıkarır mı? Böyle bir duruma düşene neyi nasihat edersiniz?

El-Cevap: Hiç şüphesiz Allah ile, Resulü ile, ayetleriyle, şeriatıyla ve hükümleriyle istihza küfür türlerindendir. Allahu Teala şöyle buyuruyor: **De ki: "Allah ile, O'nun ayetleriyle ve elçisiyle mi alay ediyordunuz?" Özür belirtmeyiniz. Siz, imanınızdan sonra kafir oldunuz. Sizden bir topluluğu bağışlasak da, bir topluluğunuzu gerçekten suçlu-günahkar olmaları nedeniyle azaplandıracağız.”**

Buna, tevhidle, namazla, zekâtla, oruçla, hacla veya hakkında ittifak edilen dinin hükümleriyle istihzaya girer.

Sakalını bırakan veya elbisesini kısa tutup isbalden sakındıran ve benzeri olan kapalı olabilecek hükümlerle istihzada ise tafsilat vardır. Vacip olan ise bundan sakındırmak ve hakkında böyle bir şey bilinen kimseye nasihatte bulunmaktır. Ta ki Allah subhanehu’ya tevbe edene, şeriatına bağlanana kadar bu devam eder. Şeriata bağlı kalanları ise, böyle bir istihzadan sakındırmak, Allah’a ve resulüne itaat ve Allah’ın gazabından, cezasından ve farkında olmadan dinden dönmekten korkutmak gerekir. Kendimiz ve tüm Müslümanlar için her kötülükten afiyet diliyoruz. Zira O her şeyden haberdar olan ve kendisinden istenilendir. Tevfik Allah’tandır.[957]

11- Resulullah’ın bir beşer olmadığına ve gaybi bildiğine vb. itikat ederek ölen bir kimseye ihsanda bulunmak:

Soru: Resulullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) beşer olmadığına, gaybi bildiğine, evliyalarla, ölülerle ve dirilerle tevessülün Allah azze ve celle’ye yaklaştırdığına inanarak ölen bir kimse cehenneme girer mi veya müşrik olarak kabul edilir mi? Eğer bu kimse, bu itikadın dışında başka bir şey bilmiyorsa ve alimleri ve ahalisinin

---

[956] Tevbe: 66
[957] Fetava şeyh b. Baz: (2/534)

tümünün bunu kabul ettiği bir bölgede yaşamışsa, hükmü ne olur? Öldükten sonra onun için sadaka vermenin ve onun adına ihsanda bulunmanın hükmü nedir?

El-Cevap: Bu itikat üzere ölen bir kimse; yani bir kimse, Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir beşer olmadığına, beni Âdem'den gelmediğine itikat ederse veya gaybi bildiğine itikat ederse, bu küfür itikadıdır ve kâfir olarak kabul edilir. Eğer dua, istiğase ve adak anlamında tevessülde bulunuyorsa, durum yine aynıdır. Çünkü tevessülde tafsilat vardır. Bazı insanlar tevessülü, ölüye dua, medet talep etme ve ondan istiğasede bulunma anlamında kullanırlar. İşte bu Allah'a karşı bir küfürdür. Eğer bu hal üzere ölürse küfür hali üzerine ölmüş olur. Onun yerine sadaka verilmez, namazı kılınmaz, bu durumda yıkanmaz ve dua edilmez. Bundan sonra ahirette durumu Allah'a kalmıştır. Eğer bu, cehaletinden ve bilinçsizliğinden kaynaklanmışsa ve yanında öğretecek kimsede yoksa, kıyamet gününde bunun hükmü fetret ehlinin hükmü gibidir. İmtihan olunurlar ve onlara emirler verilir. Eğer icabet edip itaat ederlerse cennete girerler. Eğer isyan ederlerse cehenneme girerler.

Ancak eğer bilir fakat gevşek davranıp önemsemezse bunun hükmü kâfirlerin hükmü gibidir. Çünkü bu kimse Allah ve resulünü yalanlamaktadır. Allah azze ve celle, Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir beşer olduğunu, gaybi ancak Allah'ın bilebileceğini ve ibadete layık olanın kendisi olduğunu beyan etmiştir. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) bir beşer olmadığına ve gaybi bildiğine itikat eden bir kimse Allah azze ve celle'yi yalanlamış ve kâfir olmuştur. Allah'tan afiyet diliyoruz.

Eğer cahil ise, ahirette durumu Allah'a kalmıştır. Dünyada ise hükmü kâfirlerin hükmü gibidir. Namazı kılınmaz, dua edilmez ve diğer hükümler…[958]

Tevhid meselelerinde özür yoktur

12- Dinin temeli olan tevhid meselelerinde cehalet özrü var mıdır? Cahil olarak şirk amellerine düşen bir kimsenin muayyen olarak tekfirinin hükmü nedir?

El-Cevap: Müslümanların arasında olduğu sürece kişi için tevhid meselelerinde özür yoktur. Müslümanlardan uzak olan ve bunları bilmeyen bir kimsenin durumu ise Allah'a kalmıştır. Kıyamet gününde hükmü ise fetret ehlinin hükmü gibidir, imtihan olunur.

Müslümanların arasında olup 'Allah dedi' 'Resulü dedi' sözlerini işitir ve bunları önemsemez ve iltifat etmez ve bununla birlikte kabirlere ibadet edip, istiğasede

[958] Fetava şeyh Abdulaziz b. Baz: (1/193)

bulunur ve dine söverse, bu kimse kâfirdir ve muayyen olarak tekfir edilir ve falanca kâfirdir denilebilir. Müslüman yöneticileri üzerine düşen, bunlara tövbe ettirmeleridir. Eğer tövbe etmeyip aşırıya giderlerse kâfir olarak öldürülürler. Aynı şekilde din ile istihza eden veya Allah'ın haram kıldığını helal görende böyledir. Örneğin 'Zina helaldir' veya 'İçki helaldir' 'Beşeri kanunlara yönetilmek helaldir' 'Allah'ın indirdiklerinin dışındaki şeylerle hükmolunmak helaldir' veya 'Allah'ın hükmünden daha iyidir' gibi sözlerin hepside islamdan irtidattır. Bundan Allah'a sığınırız. İslami olan her hükümet üzerine vacip olan, Allah'ın şeriatı ile hükmetmeleri ve halkından islamı bozan bir unsur işleyen kimse bulunduğunda tövbe ettirmeleridir. Eğer tövbe etmezse katli vacip olur. Bu peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) şu buyruğundan ötürüdür: "Kim dinini değiştirirse onu öldürün." Buhari Sahih'in de rivayet etmiştir. Buhari ve Muslim'de geçen başka bir hadiste ise, Muaz b. Cebel (radiyallahu anh) bazı valilere, tövbe etmediği taktirde mürtedin öldürülmesi hükmünü vermiş ve şöyle demiştir: "Kuşkusuz bu Allah ve resulünün hükmüdür."

Vacip olan, bunun yöneticiler ve şer'i mahkemeler vasıtası ile uygulanmasıdır. Bu şekilde Allah'ın hükmü yöneticiler vasıtasıyla ilim ve basiret üzerine infaz edilebilir. Allah hepsinin halini ıslah etsin. Kuşkusuz O işitendir ve çok yakındır.[959]

Akidede cehalet özrünün hükmü

13- Cehalet özrü meselesinde görüşünüz nedir? Özelliklede akide meselelerinde. Bize bu meseleyi açıklayabilir misiniz? Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın.

El-Cevap: Akide, meselelerin en önemlisi ve vaciplerin en büyüğüdür. Akidenin hakikati: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, ahiret gününe, kadere, hayırlısına ve şerlisine iman etmektir. Yine ibadetin Allah subhanehu'ya layık olduğuna iman etmek ve buna şehadet getirmektir. Bu, Lailahe illallah şehadetidir. Bununla mümin, Allah subhanehu ve teala'nın dışında hakkıyla hiçbir mabut bulunmadığına şehadet eder. Yine Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın resulü olduğuna şehadet etmektir. Allah Onu insanlara ve cinlere göndermiştir. O, peygamberlerin sonuncusudur. Bunların hepside gereklidir ve akidenin temelidir. Bu, hem erkekler hem da kadınlar hakkında gereklidir. Bu, dinin esasıdır. Yine Allah ve resulünün haber verdikleri, kıyamete, cennet ve cehenneme, hesap ve cezaya, sahifelerin açılmasına ve bunların sağdan veya soldan alınmasına, amellerin tartılmasına ve bunların dışında Kuran ayetlerinin ve nebevi hadislerin geldiği diğer şeylere de iman etmek gereklidir.

[959] Mecmuu fetava ve mekalat mutevvia: (9/78)

Bunlarda cehalet özür değildir. Bilakis kişinin bunları öğrenmesi ve bu konularda bilinçli olması vaciptir. Müslümanların arasında olup Allah'ın kitabının ve Nebi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem) sünnetinin ulaştığı bir kimsenin 'ben bu meseleleri bilmiyorum' demesi mazeret değildir. Bu kimseler, Mu'rid/yüz çeviren, gafil ve bu büyük meseleleri bilmezlikten gelenler olarak adlandırılır ve mazur değildirler. Allah subhanehu şöyle buyuruyor: "**Yoksa sen, onların çoğunu (söz) işitir ya da aklını kullanır mı sayıyorsun? Onlar, ancak hayvanlar gibidirler; hayır, onlar yol bakımından daha şaşkın (ve aşağı) dırlar."** [960] Başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: "**Andolsun, cehennem için cinlerden ve insanlardan çok sayıda kişi yarattık (hazırladık). Kalpleri vardır bununla kavrayıp-anlamazlar, gözleri vardır bununla görmezler, kulakları vardır bununla işitmezler. Bunlar hayvanlar gibidir, hatta daha aşağılıktırlar. İşte bunlar gafil olanlardır."**[961] Başka bir ayette ise bunların emsallerinden bahsederken şöyle buyurur: "**Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları veli edinmişlerdi. Ve gerçekten onları doğru yolda saymaktadırlar."**[962] Ve Allah subhanehu'nun zalimleri, cehaletleri, yüz çevirmeleri ve gafletlerinden dolayı mazur saymadığı bunların emsalleri diğer ayetler.

Müslümanlardan uzak ve Müslümanların bulunmadığı ve kendisine Kuran ve sünnetin ulaşmadığı bucak bölgelerdeki kimse ise mazurdur ve bu hal üzere ölürse hükmü fetret ehlinin hükmü gibidir. Kıyamet gününde imtihan olunurlar, kim emre itaat eder ve icabet ederse cennete girer. Kimde isyan ederse cehenneme girer. Bazı zamanlar bazı insanlara kapalı kalan meselelerde ise, örneğin bazı namaz hükümleri, bazı zekât hükümleri veya bazı hac hükümleri gibi, bu meselelerde cahil mazur olabilir ve bunda bir sıkıntı yoktur. Çünkü bu, insanların birçoğuna kapalıdır ve herkes bunda fıkıh sahibi olmaya güç yetiremez. Bu meselelerin durumu daha kolaydır. Mümin üzerine gerekli olan, ilim öğrenmesi, dinde fıkıh sahibi olması ve ilim ehline sormasıdır. Allahu Teala şöyle buyuruyor: **"Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun."**[963]

Rivayet olunduğuna göre peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ilimsiz olarak fetva veren bir topluluk hakkında şöyle buyurmuştur: "Eğer bilmiyorlarsa sorsaydılar ya! Cahilin şifası sormaktır." Yine peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fıkıh sahibi yapar." Müslüman erkek ve kadınların, dinde fıkıh sahibi olmaları, problemli olan meselelerini sormaları, cehalete sukut etmemeleri, yüz çevirmemeleri ve gafil olmamaları vaciptir. Çünkü onlar Allah subhanehu ve teala'ya ibadet ve itaat için yaratılmışlardır. Bunun yolu ise ancak ilimden geçer. İlim, gaflet ve yüz çevirmeyle

---

[960] Furkan: 44
[961] Araf: 179
[962] Araf: 30
[963] Nahl: 43

elde edilmez. Bilakis ilmi talep etmek gereklidir. Cahil, öğrenebilmesi için ilim ehline sorması gerekir.[964]

[964] Mecmuu fetava ve mekalat mutevvia: (9/398-400)

BU İNCELEMENİN NETİCELERİ

Bu incelemenin sonrasında sonuç olarak şu neticelere vardık:

1- Cehaletle özürlü olunması meselesinde zahir ve hafi olan meselelerin birbirinden ayrılmasının sabit oluşu ve zahir ve hafi olan meseleler altına girenlerin zikri.

2- Mükellef tarafından küfür fiili veya sözü sadır olunmasında, küfür hükmünde bulunabilmek için -itikat ve niyet anlamında- kastı şart koşanların reddolunması. Kuran'dan, sünnetten ve imamların sözlerinden buna itibar olunmamasının delillerinin zikri ve küfür ve şirk meselelerinde muteber olan ve muteber olmayan kastın beyanı.

3- İlim ehlinin nasları arasında hüccetin ikamesi cümlesinin açıklaması ve bundan maksadın ne olduğu.

4- Zahir olan meselelerde hüccet, resullerin gönderilmesi ve kitapların indirilmesiyledir. Risaletin ve Kuran'ın ulaştığı herkese, özrü kesecek olan hüccet ikame olmuştur. Hafi olan meseleler bundan farklıdır. Bunlarda hüccetin ikamesinin şekli açıklanmıştır.

5- Zahir olan meselelerde hüccetin ikamesinde imamın, naibinin veya bir alimin olması şart değildir. Bilakis güzel bir şekilde ikame edebilecek ve delillerini sunabilecek olan ikame edebilir.

6- Hüccetin ikamesi ile hüccetin anlaşılması arasındaki fark. Ve mükellefe anlayacağı bir şekilde ulaştığı sürece, hüccetin ikamesinde anlamasının şart olmayışı.

7- Zikrettiğimiz kaideler çerçevesinde, ilim ehlinin cumhurunun, zahir olan meselelerde cehaleti özür olarak kabul etmemelerinde ittifakları.

8- Fakihlerin riddetin şartları içerisinde, mükellefe riddet hükmünü vermek için ilim şartını koşmamaları ve şirke bulaşmış olan cahili –zikri geçen belirli haletler hariç- riddet ahkâmının umumundan istisna etmemelerinin beyanı.

9- Bazılarının, dini olan tüm meselelerde cahilin mazur olduğunda icma olduğu iddiasının reddi ve bu icmanın muarıdı bulunduğu ve delil getirilmesinin mümkün olmadığının beyanı.

10- Asli kâfir ile islama intisap ettiği halde şirk işleyeni birbirinden ayırt edenin reddolunması ve dinden çıkaran büyük küfür işleyenlerde böyle bir ayrımın hiçbir aslı bulunmadığının açıklaması.

11- Cehaletle mazur olunmaması genellemesinden islama yeni girenlerin ve uzak bölgelerde yetişenlerin istisna edilmesi. Ve zahir olan meselelerde bu iki sınıfın istisna edilmesinde âlimlerin ittifakının beyanı.

12- Cehalet özrü meselesinde, zahir ve hafi olan meselelerin bir olduğunu iddia edenlerin reddolunması.

13- Şeyhu'l-İslam ibn Teymiyye'nin, muayyen bir kimseye küfür hükmünde bulunabilmek için şirk meselelerinde ve diğer meselelerde bildirmeyi şart koştuğunu

vehmettiren bazı ifadelerinin tartışması. Ve bunun içtihadi ve nazari meselelere veya başka bir ifadeyle, hafi olan meselelere has olduğunun açıklaması. Ve bu ifadeleri bu anlama çeken âlimlerin açıklamaları ki bunlar: Şeyh Muhammed b. Abdulvahab, Ebu Butayn en-Necdi el-Hanbeli, Süleyman b. Sahman el-Hanbeli, İshak b. Abdurrahman el-Hanbeli ve şeyh Abdullatif Ali'ş-şeyh'tir.

14- Kabre tapan sofilerin ve diğerlerinin, tekfirinde tartışılan heva ehlinden ayrıldığı ve bunların -tafsili geçen belirli haletler dışında- cehaleti ile mazur olanlar sınıfına girmediğinin beyanı.

15- Fiilin küfür olduğunu ancak -kendilerine göre belirledikleri şekliyle hüccet ikame edilene dek- failine küfür ismi ıtlak edilemeyeceğini ve bunda zahir ve hafi meseleler arasında bir fark olmadığını söyleyenlerin reddolunması. Buna uyarıda bulunanlar: şeyh Süleyman b. Sahman, şeyh İshak b. Abdurrahman, şeyh Muhammed b. Abdulvahab, şeyh Abdullah, şeyh İbrahim b. Şeyh Abdullatif Ali şeyh ve şeyh Hamid el-Faki'dir.

16- Öğrenme imkanı kaidesinin belirlenmesi ve cehalet özrü meselesinde öğrenme imkanına sahip olanla öğrenme imkanına sahip olmayanın arasındaki fark ve bununla ilgili alimlerin nasları.

17- Şeyhu'l-İslam'ın dinin asılları ve füruları meselesindeki görüşü ve bu taksimde kurallarıyla birlikte diğer ehli sünnet imamlarına ihtilaf etmediğinin beyanı.

18- Cehalet özrü meselesindeki en meşhur itirazların, -tercih edilen görüşü delili ile birlikte zikrederek- tarafsız bir şekilde tartışılması.

19- Cehalet özrünün şeriatın tüm meselelerinde ve tüm hallerde geçerli olduğunu iddia edenin reddolunuşu ve bu konunun doğru bir şekilde değerlendirilmesi.

20- Tevhide irşad edecek ve şirkten sakındıracak birisi bulunduğu için öğrenme imkânına sahip olan cahil bir kimse bir şirk işlediğinde, cehaleti ile mazur olmayacağının beyanı.

21- Küllerini savurtan adam hadisi hakkında en yakın olan mezhebin tercihi ve tercih yönü.

22- Aişe (radiyallahu anha) hadisi hakkında tercih edilen görüş ve meselenin tahkiki. Ve "Evet" kelimesinin Aişe'nin (radiyallahu anha) sözünün devamı olduğu hakkında alimlerin açıklamaları.

23- Müfessirlerin cumhurunun, havarilerin Allahu teala'nın kudretinden şüphe etmedikleri görüşünde olduğunun beyanı.

24- Muaz'ın (radiyallahu anh) secdesi hadisesinde sözün tahkiki ve Muaz'ın (radiyallahu anh) secdesinin selam secdesi olduğu, ibadet secdesi olmadığı.

25- Ahir zamanda Kuran'ın kaldırılması hadisinin belirli bir ortam için söylenişinin beyanı.

26- Âlimlerin Zatu envat hadisesini şerh edişlerinin sunumu ve bunun genel olarak cehaletle mazur olunmasında hüccet olmayacağının beyanı.

27- Bazı yazarların tüm meselelerde genel olarak cehaletin mazeret olacağı iddialarının tartışması ve bunun sabit olmadığının beyanı.

28- Önemli bir kaidenin beyanı ki bu: İslam ve küfür ile hüküm vermede dayanağın zahire göre olması –ikrah gibi belirli haletler müstesna- batına itibar olunmamasıdır.

Yazar: Ebi'l-Ula b. Raşid b. Ebi'l-Ula Er-Raşid

Mütercim: Muhammed Atta

İLİM VE CİHAD

www.ilimvecihad.com

KAYNAKLAR

Bu araştırmanın yazılmasında itimat edilen kaynaklar

1- El-Ehadisu'l-Kudsiyye
2- İhkamu'l-Ahkâm Fi Usulu'l-Ahkâm; Ebu Muhammed İbn Hazm
3- İhkamu'l-Ahkâm Fi Şerhi Umdetu'l-Ahkâm; İmam İbn Dakik El-Îd
4- Ahkamu'l-Kuran; Ebu Bekir İbn Arabî
5- Ahkamu'l-Kuran; Ebu Bekir İbn Cessas
6- Ahkamu'l-Murted Fiş-Şeriati'l-İslamiyye; Es-Samirai
7- El-İhtiyaratu'l-İlmiyye; İmam Bali El-Hanbelî
8- İrşadus-Sâri Şerhi Sahih Buhari; İmam Kastalani
9- İrvau'l-Ğalil Fi Tahrici Ehadisi Menarus-Sebil
10- El-İstişrak Ve'l-Halfiyyetu'l-Fikriyyetu'l-Hadariyye
11- Usdu'l-Ğabe Fi Marifetis-Sahabe; İmam İbnu'l-Esir El-Cezuri
12- El-Eşbah Ven-Nezair; Suyuti
13- El-İsabe Fi Temyizis-Sahabe; İbn Hacer El-Askalani
14- Usulu'l-Fıkh; Şeyh Muhammed Ebu Zehra
15- Edvaun Ala Ruknun Minet-Tevhid; Abdulaziz B. Hamid
16- İcazu'l-Kuran; İmam Ebu Bekir El-Bakilani
17- İrabu'l-Kuran; İmam İbn Nahhas
18- El-İtisam; Ebu İshak Eş-Şatibi
19- El-İlam Bi Kavatii'l-İslam; İbn Hacer El-Heytemi
20- İlamu'l-Muvakkiin; Şemsuddin İbn Kayyim
21- İğasetul-Lehfan; Şemsuddin İbn Kayyim
22- İktidaus-Siratul-Mustakim; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
23- El-İklil Fi'l-Esma Ves-Sıfat; Şenkiti
24- İkamlu'l-İlm Fi Şerhi Sahihi İmam Muslim; İmam El-Ebi El-Maliki
25- El-İlzamat Vet-Tetebbu Alas-Sahihayn; Darukutni
26- El-İnsaf Fi Mesaili'l-Hilaf; Merdavi
27- El-İntisar Li Hizbillahi'l-Muvahhidin; Ebu Butayn
28- Envarut-Tenzil; İmam Beydavi
29- Ehlus-Sunne Vel-Cemaa Mealimu'l-İntilakatu'l-Kubra; Muhammed Abdulhadi El-Mısri
30- El-Ayatu'l-Beyyinat Fi Adami Semau'l-Emvat; Alusi
31- İsaru'l-Hak Alal-Halk; İbnu'l-Vezir El-Yemani
32- El-İman Hakikatuhu Ve Erkanuhu Ve Nevakiduh; Muhammed Nuaym Yasin
33- El-İmanu'l-Avsat; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
34- El-İman; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
35- Bedaius-Sanai Fi Tertibiş-Şerai; Alauddin El-Kasani
36- Bidayetu'l-Muçtehid Ve Nihayetu'l-Muktesid; İbn Ruşd

37- Bulğatus-Salik Li Akrabi'l-Mesalik; İmam Savi El-Maliki
38- El-Binayetu Fi Şerhi'l-Hidaye; İmam El-Ayni
39- El-Beyanu'l-Azhar; Ebu Butayn
40- Beyanuş-Şirk Ve Adamu İzaru Cahilih; Ebu Butayn
41- Tebrietuş-Şeyheyn; Süleyman B. Sahman En-Necdi
42- Et-Tibyan Şerhu Nevakidu'l-İslam; Süleyman B. Nasır El-Ulvan
43- Tebyinu'l-Mesalik Bi Şerhi Tedribus-Salik; Abdulaziz B. Hamd El-İhsai
44- Tuhfetu'l-Ahvazi Şerhu Camiut-Tirmizi; İmam Mubarek Furi
45- Tuhfetu'l-İhvan Bi Fetava Muhimmetin Tetealleku Bi Erkani'l-İslam; Şeyh İbn Baz
46- Tuhfetul-İşraf Fi Marifeti'l-Etraf; Hafız El-Mezzi
47- Tedribur-Ravi Şerhu Takribun-Nevavi; Celaleddin Suyuti
48- Et-Tahziru Minel-İrca Ve Badu'l-Kutubu Ed-Daiyetu İleyhi; Lecneyi Daime
49- Tercumetu'l-İmam Ahmed; Hafız Zehebi
50- Et-Teşriu'l-Cinai; Abdulkadi Udeh
51- Tathiru'l-İtikat Min Edraniş-Şirki Ve'l-İlhad; Sanani
52- Et-Tearudu Vet-Tercih İndel-Usuliyyin; Dr. Muhammed El-Hafnavi
53- Et-Tefsiru'l-Kayyim; İbn Kayyim
54- Tefsiru't-Taberi; İmam Muhammed İbn Cerir Taberi
55- Tefsiru'l-Celaleyn; İmam Suyuti Ve İmam Muhalla
56- Tefsiru'l-Kuranu'l-Azim; İsmail B. Kesir Ed-Dımışkî
57- Tefsiru'l-Kurtubi; İmam Kurtubi
58- Tefsiru Ebus-Suud; İmam Ebu Suud
59- Tefsiru'l-Merağí; Şeyh Merağí
60- Telhisu Sahih Muslim; İmam Kurtubi
61- Tebdiduz-Zulam Ve Tenbihun-Niyam; Ustaz İbrahim Süleyman El-Cebhan
62- Tenviru'l-Havalik Şerhu Muvatta Malik; İmam Celaleddin Suyuti
63- Tehzibu'l-Furuk; İbnuş-Şat El-Maliki
64- Tehzibut-Tehzib; Hafız İbn Hacer El-Askalani
65- Et-Tavassutu Ve'l-İktisat Fi Enne'l-Kufre Yekûnu Bi'l-Kavli Ven-Nutki Ve'l-İtikat; Alevi Es-Sakkaf
66- Tevdihu'l-Efkâr Ve'l-Efham Fi Mustalahu'l-Hadis; İmam Sanani
67- Tevhidu'l-Hallak; Şeyh Süleyman İbn Abdullah
68- Teysiru Mustalahu'l-Hadis; Dr. Mahmud Et-Tahhan
69- Teysiru'l-Azizul-Hamid Şerhu Kitabut-Tevhid; Süleyman B. Abdullah
70- Teysiru'l-Kerimu'l-Mennan; Abdurrahman En-Nasır Es-Sadi
71- El-Camiu'l-Ferid
72- Camiu'l-Ulum Ve'l-Hikem; Zeynuddin İbn Receb
73- Camiu'l-Ulum Ve'l-Hikem; İbn Receb
74- El-Cerimetu Ve'l-Ukubetu Fil-Fıkhil-İslami; Şeyh Muhammed Ebu Zehra

75- El-Cehlu Bi Ahkami'l-İtikat Ve Hukmuhu Fiş-Şeriatil-İslamiyye; Abdulkadi Meaş
76- El-Cevabu'l-Mufid Fi Hukmu Cahilit-Tevhid; Ebu Abdullah Abdurrahman İbn Hamid
77- Cevahiru'l-İklil Fi Şerhi Muhtasaru Halil; İmam Salih B. Abdussemi
78- Hadi'l-Ervah; İbn Kayyim
79- Haşiyetud-Dusuki Ala Şerhi'l-Kebir; İmam Dusuki El-Maliki
80- Haşiyetuş-Şihab Ala'l-Beydavi; İmam Şihabuddin El-Hafaci
81- Haşiyetus-Savi Alal-Celaleyn; İmam Savi El-Maliki
82- Haşiyetu Mecmeu'l-Enhur; Şeyh Zede El-Hanefi
83- Huccetullahi'l-Baliğa; Veliyyullah Ed-Dehlevi
84- Haddul-İslam Ve Hakikatu'l-İslam; Abdulmecid Eş-Şazili
85- Husulu'l-Memul Fi İlmi'l-Usul; Sıddık Hasan Han
86- El-Hukmu Bi Ğayri Ma Enzelellah Ahvaluhu Ve Ahkamuhu; Abdurrahman B. Salih El-Mahmud
87- Deru Tearudu'l-Akli Ven-Nakl; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
88- Ed-Durerus-Seniyye
89- Ed-Durrun-Nadid Fi İhlasi Kelimetut-Tevhid; Muhammed B. Ali Şevkani
90- Duatun La Kudat; Hasan Hudeybi
91- Daava'l-Munaviin Li Daveti Şeyh Muhammed B. Abdulvahab; Dr. Abdulaziz Abdullatif
92- Er-Reddu'l-Vafir Ala Men Kale Enne Men Sema Şeyhu'l-İslam Fehuve Kafir; Hafız İbn Nasır Ed-Dımışki
93- Er-Risaletut-Tebukiyye; İbn Kayyim
94- Er-Resailus-Selefiyye; Şevkani
95- Er-Risale; İmam Şafii
96- Zahiretu'l-İrca Fi'l-Fikri'l-İslami; Sefer B. Abdurrahman El-Havali
97- Risalet Hukmu Tekfiru'l-Muayyen; İshak B. Abdurrahman
98- Risaletu Tahkimu'l-Kavanin; Şeyh Muhammed B. İbrahim
99- Resdu'l-Mebani Şerhu Hurufu'l-Meani; İmam Ahmed B. Abdunnur
100- Ruhu'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kuran; İmam İsmail Hakkı
101- Ruhu'l-Meani; İmam Alusi
102- Er-Revdu'l-Murabba Fi Şerhi Zadu'l-Mustenka; Mansur B. Salahuddin El-Behuti
103- Er-Ravdatun-Nediyye Fi Şerhi Dererusseniyye; Şeyh Sıddık Hasan Han
104- Zadu'l-Mesir Fi İlmit-Tefsir; İmam Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi
105- Zadu'l-Mead Fi Heydi Hayri'l-İbad; İmam İbn Kayyim
106- Ez-Zevacir Fi İktirafi'l-Kebair; İbn Hacer El-Heytemi
107- Siatu Rahmetu Rabbil-Âlemin; Said El-Ğabaşi
108- Subulus-Selam Şerhu Buluğu'l-Meram; İmam Sanani

109- Silsiletu Ahadisus-Sahiha; Elbani
110- Es-Sunenu'l-Kubra; İmam Ebu Bekir El-Beyhaki
111- Sunenun-Nesai
112- Siyeru Alamun-Nubela; Hafız Ez-Zehebi
113- Siretu İbn Hişam
114- Şezeratuz-Zeheb Fi Ahbarin Min Zeheb; Abulhay B. El-Ammad El-Hanbelî
115- Şerhu Usulu'l-İtikat; El-Lalikai
116- Şerhu Tenkihu'l-Fusul; El-Karafi El-Maliki
117- Şerhu Hadis Cibril; İbn Teymiyye
118- Şerhuz-Zerkeşi Ala Metni'l-Hargi; Şemsuddin Ez-Zerkeşi
119- Şerhu Sunenun-Nesai; İmam Suyuti
120- Şerhus-Sunne; İmam Bağavi
121- Şerhuş-Şifa; Molla Ali El-Kari
122- Eş-Şerhus-Sağir Ala Akrabu'l-Mesalik; İmam Derdir El-Maliki
123- Şerhut-Tahaviyye; İbn Ebi'l-İz El-Hanefi
124- Şerhu Akidetut-Tahaviyye; İbn Ebi'l-İz
125- Şerhu'l-Fıkhu'l-Ekber; Molla Ali El-Kari El-Hanefi
126- Şerhu Keşfuş-Şubuhat; Şeyh Muhammed B. Salih El-Useymin
127- Eş-Şeriatu'l-İlahiyye; Dr. Ömer Süleyman El-Eşkar
128- Eş-Şehadutuz-Zekiyye Fi Senai'l-Eimmetu Ala İbn Teymiyye; Mer'a B. Yusuf El-Kermi El-Hanbelî
129- Eş-Şeyh Muhammed Reşid Rıza El-İmam; Dr. İbrahim El-Hamd
130- Şeyh Muhammed B. Abdulvahab Davetuhu Siretuhu; Şeyh B. Baz
131- Es-Sarimu'l-Meslul Ala Şatimir-Resul; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
132- Sahihu'l-Buhari; Muhammed B. İsmail El-Buhari
133- Sahihi Muslim
134- Es-Sahihu'l-Musned Fi Sebebin-Nuzul; Mukbil B. Hadi El-Vadii
135- Siyanetu'l-İnsan Min Vesvesetu Şeyh Dahlan; Muhammed Beşir Essehsavani
136- Davabitut-Tekfir; Dr. Abdullah El-Karni
137- Ed-Diyauş-Şarik Fi Reddi Şubuhatu'l-Maziki'l-Marik; Süleyman B. Sahman
138- Tariku'l-Hicreteyn; İbn Kayyim
139- Aridu'l-Cehl Beyne'l-İfrat Vet-Tefrit
140- Aridetu'l-Ahvazi Fi Şerhi Tirmizi; İmam Ebu Bekir B. Arabî
141- El-Udde Fi Şerhi'l-Umde; Behauddin El-Makdisi
142- El-Uzru Bi'lcehl Akidetus-Selef; Şerif Hezza
143- El-Uzru Bi'l-Cehl Ve Bidatut-Tekfir; Ahmed Ferid
144- Uşretun-Nisa; İmam Nesai

145- El-Akidetus-Selefiyye Fi Akideti Fırkati'l-Mehdiyye; Abdullah B. Hasan Ali Şeyh
146- Akidetu'l-Fırkatun-Naciye; Muhammed B. Abdulvahab
147- Akidetu'l-Muvahhidin; Şeyh Sadi El-Ğamidi
148- İlmi'l-Usul; Muhammed B. Salih El-Useymin
149- Umdetu'l-Kari; Şerhu Sahih Buhari
150- Avaridu'l-Ehliyye; Huseyn El-Ceburi
151- El-Uluv; Ez-Zehebi
152- Fetava El-Eimmetun-Necdiyye; Ebu Yusuf Mithat Ali Ferrac
153- Fetava Şeyh B. Baz
154- Fetava Lecnetud-Daime
155- Fetava Ve Tenbihat; Şeyh B. Baz
156- Fethu'l-Bari Şerhu Sahih Buhari; İbn Hacer El-Askalani
157- Fethur-Rahman Bi Keşfi Ma Yeltebisu Mine'l-Kuran; İmam Zekeriya El-Ensari Eş-Şafii
158- Fethu'l-Kadir Fi İlmit-Tefsir; Şevkani
159- Fethu'l-Mecid Şerhu Kitabut-Tevhid; Abdurrahman B. Hasan Ali Şeyh
160- Fethu'l-Mubin Fi Şerhi'l-Kenz; İmam Molla Ali El-Miskin
161- Fethu'l-Muğis Şerhu Elfiyeti'l-Hadis; Nureddin Es-Sahavi
162- El-Furu; İbn Muflih El-Hanbelî
163- El-Furuk; El-Karafi El-Maliki
164- Fasluş-Şeri Ven-Nakli Fi Meseletu'l-Uzru Bi'l-Cehl
165- El-Fıkhu'l-İslami Ve Edilletuhu; Dr. Vehbe Zuhayli
166- El-Faslu Fi'l-Ehvai Ve'l-Mileli Ven-Nihal; İbn Hazm
167- Feydu'l-Bari Şerhi Sahih Buhari; İmam Keşmiri
168- Feydu'l-Bari Fi Tertibi'l-Buhari; Şeyh Anber Et-Tahtavi
169- Fi Zilali'l-Kuran; Seyyid Kutup
170- Kaidetun Celiletun Fit-Tevessul Vel-Vesile; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
171- Kavaidut-Tahdis Fi Mustalahu'l-Hadis; İmam Cemaleddin El-Kasimi
172- El-Kavaidu'l-Seniyye Fi'l-Esrari'l-Fıkhiyye; Muhammed B. El-Husayn El-Mekki El-Maliki
173- El-Kavaidu'l-Fıkhiyye; Muhammed B. Ahmed El-Mukri El-Maliki
174- El-Kavaidu'l-Fıkhiyye; Takiyyuddin El-Haseni Eş-Şafii
175- El-Kavaid Fi Mezhebi İmam Ahmed; İbn Receb El-Hanbelî
176- El-Kavaid Ve'l-Fevaid El-Usuliyye; İbn Lahham El-Hanbelî
177- El-Kavlus-Sedid Ala Kitabut-Tevhid; Abdurrahman B. Nasır Es-Sadi
178- El-Kavlu'l-Mufid Ala Kitabit-Tevhid; Muhammed B. Salih El-Useymin
179- Kitabu'l-Adab; İmam Ebu Bekir El-Beyhaki
180- Kitabur-Ridde Mine'l-Havi'l-Kebir; İmam Maverdi Eş-Şafii
181- Keşşafu'l-Kanna An Metni'l-İkna; El-Behuti El-Hanbelî

182- Keşfuşşubuhat; Muhammed B. Abdulvahab
183- El-Kufrullezi Yuzeru Sahibuhu Bi'l-Cehl; Ebu Butayn
184- Lisanu'l-Arap; İbn Manzur
185- El-Lema Fi Usulul-Fıkh; Ebu İshak Eş-Şirazi
186- El-Mubdi Fi Şerhi'l-Mukni; İbn Muflih El-Makdisi El-Hanbelî
187- Metnuş-Şifa; El-Kadi İyad
188- El-Muceddidune Fi'l-İslam; Şeyh Salih Fevzan
189- Mecelletu'l-Buhusu'l-İslamiyye
190- Mecmau'l-Enhur Şerhu Meltekal-Ebhur; Şeyh Zade El-Hanefi
191- Mecmuatut-Tevhid
192- Mecmuatur-Resail; Şeyh Muhammed B. Abdulvahab
193- Mecmuatur-Resail El-Mahmudiyye; İshak B. Abdurrahman
194- Mecmuatur-Resail Ve'l-Mesail En-Necdiyye
195- El-Mecmuus-Semin; Muhammed B. Salih El-Useymin
196- Mecmuur-Resail; Şeyh Süleyman B. Abdullah
197- Mecmuu Resailu Ulemaun-Necd
198- Mecmuur-Resail Vel-Mesail; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
199- Mecmuul-Fetava; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
200- Mecmuu Fetava Şeyh B. Baz
201- Mecmuu Müellefatu Şeyh Muhammed B. Abdulvahab
202- Mecmuu Fetava Şeyh Muhammed B. İbrahim
203- Mecmuu Fetava Ve Resail Ve Makalat El-Mutenevvia
204- Mehasinut-Tevil; İmam Cemaleddin El-Kasimi
205- El-Muharrar Fi'l-Fıkh Ala Mezhebi İmam Ahmed; İmam Ebu'l-Berekat El-Hanbelî
206- El-Muhalla Bi'l-Asar; İbn Hazm
207- Muhtarus-Sahah; Er-Razi
208- Muhtasaru Sahih İmam Muslim; Munziri
209- Muhtasaru Fetava'l-Mısriyye; Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye
210- Medarikut-Tenzil; İmam Nesefi
211- Medhalun Lidirasetu'l-Akidetu'l-İslamiyye; Dr. Osman Cuma Dumeyriye
212- El-Muzekkire Fi Usulu Fıkh; Eş-Şenkiti
213- Meratibu'l-İcma; İbn Hazm
214- Mesail La Yuzeru Fiha Bi'l-Cehl Ala Mezhebi Malik; Muhammed B. Ahmed B. Abdulkadir Es-Senbari
215- El-Mesailu Elleti Halefe Fiha Resulullah Ehle'l-Cahiliyye; Şeyhu'l-İslam Muhammed B. Abdulvahab
216- El-Mesailu'l-Mardiniyye; İbn Teymiyye

217- El-Mustavab Fi'l-Fıkhi'l-Hanbelî; Nasiruddin Muhammed B. Abdullah Es-Samiri El-Hanbelî
218- Musnedu'l-İmam Ahmed; İmam Ahmed B. Hanbel
219- El-Musned Bi Tahkiki Ve Şerhi Ahmed Şakir
220- Müşkiletu'l-Ğuluv Fid-Din; Abdurrahman B. Mualla El-Luveyhik
221- Müşkilu'l-Kuran Ve Tevilihu; İmam İbn Kuteybe
222- Musannefu'l-İmam Abdurrazzak B. Hemmam
223- Mesarut-Tasavvuf Ev Tenbihul-Ğabi; Burhaneddin El-Bukai
224- Mearicu'l-Kabul; Hafız B. Hakemi
225- Mealimu Usulu Fıkh İndes-Selef; Huseyin El-Cizani
226- Mealimut-Tenzil; İmam Bağavi
227- Meanil-Kuran; İmam Ferra
228- Meanil-Kuran; İmam Zeccac
229- Mucemu'l-Menahi El-Lafziyye; Şeyh Bekir B. Abdullah Ebu Zeyd
230- Marifetu Ulin-Nuha; İbnu'n-Neccar El-Hanbelî
231- El-Muğni Eş-Şerhus-Sağir; İmam İbn Kudame
232- Muğnil-Lebib An Kutubu'l-Aarib; İmam Cemaleddin B. Hişam
233- Muğni'l-Murid El-Camiu Li Şuruhu Kitabut-Tevhid; Abdulmunim B. İbrahim
234- Miftahu Darus-Saade; İbn Kayyim
235- Mufidu'l-Mustefid Fi Kufri Tarikit-Tevhid; Muhamed B. Abdulvahab
236- Mukmilu İkmaulu'l-İkmal Fi Şerhi Muslim; İmam El-Husayni
237- El-Mumti Şerhu'l-Mukanna; Et-Tennuhi El-Hanbelî
238- Menahilu'l-İrfan Fi Ulumu'l-Kuran; İmam Zerkani
239- El-Mensur Fi'l-Kavaidi'l-Fıkhiyye; Bedruddin B. Muhammed B. Bahadır Ez-Zerkeşi
240- Minhacus-Sunnetun-Nebeviyye; Şeyhul-İslam İbn Teymiyye
241- Menhecu Ehlu-Hak Ve'l-İttiba; Süleyman B. Sahman
242- El-Muvafakat Fi Usuluş-Şeria; Şatibi
243- El-Muvalat Ve'l-Muadat Fiş-Şeriati'l-İslamiyye; Mahmas El-Calud
244- El-Mevsuatu'l-Fıkhiyye
245- Mizanu'l-Usul; Muhammed B. Ahmed Es-Semerkandi El-Hanefi
246- En-Nafiu'l-Kebir Ala Camius-Sağir; Ebu'l-Hasanat El-Leknevi
247- Nuzhetun-Nazar Şerhu Nuhbetu'l-Fıkr; Hafız İbn Hacer El-Askalani
248- Nisabu'l-İhtisab; Muhammed B. Avd Es-Senami
249- Nazariyyetud-Daruretuş-Şeriyye; Dr. Vehbe Zuhayli
250- Nakdu Meratibu'l-İcma; İbn Teymiyye
251- Munteka'l-Ahbar; İmam Şevkani
252- Hesiyyetus-Sultan İla Muslimi Biladi'l-Yaban; El-Masumi
253- Hemul-Levami Şerhu Cemu'l-Cevami Filliğa; İmam Celaleddin Suyuti

254- Vakiunal-Muasır; Muhammed Kutup
255- El-Veciz Fi Usulu'l-Fıkh; Abdulkarim Zeydan
256- Veşyud-Dibac Ala Muslim B. Haccac; El-Mağribi
257- El-Vela Ve'l-Bera; Dr. Muhammed Said El-Kahtani